

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

PELKISTETTYÄ TODELLISUUTTA

Kiireellinen sijoitus ja
asiakasprosessin johtaminen

Anssi Lähde

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

PELKISTETTYÄ TODELLISUUTTA

Kiireellinen sijoitus ja asiakasprosessin johtaminen

Anssi Lähde

Turun yliopisto

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Sosiaalitieteiden laitos
Sosiaalityö
Yhteiskunta- ja käyttäytymistieteiden tohtoriohjelma

Työn ohjaajat

Professori Johanna Kallio
Sosiaalitieteiden laitos
Turun yliopisto

Yliopistonlehtori Kirsi Günther
Sosiaalitieteiden laitos
Turun yliopisto

Tarkastajat

Dosentti Laura Yliruka
Terveysten ja hyvinvoinnin laitos

Apulaisprofessori Maija Jäppinen
Sosiaalityön tieteenala
Helsingin yliopisto

Vastaväittäjä

Dosentti Laura Yliruka
Terveysten ja hyvinvoinnin laitos

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

Kansikuva: Jolanda Jokinen

ISBN 978-951-29-9620-9 (Painettu)
ISBN 978-951-29-9621-6 (PDF)
ISSN 0082-6987 (Painettu)
ISSN 2343-3191 (Sähköinen)
Painosalama, Turku, Suomi 2024

Ainolle ja Antille

TURUN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Sosiaalitieteiden laitos

Sosiaalityö

ANSSI LÄHDE: Pelkistettyä todellisuutta – Kiireellinen sijoitus ja asiakasprosessin johtaminen

Väitöskirja, 312 s.

Yhteiskunta- ja käyttäytymistieteiden tohtoriohjelma

Helmikuu 2024

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksessa tarkastellaan lastensuojelun kiireellisen sijoituksen toteutumista kahdella paikkakunnalla vuosina 2020–22. Nykyisen lastensuojelulain voimassaolon aikana on tapahtunut kehitystä, joka ei ole järjestelmän tavoitteiden mukaista. Kiireellisten sijoitusten määrä on kasvanut 2000-luvulla merkittävästi. Kiireellinen sijoitus on väliaikainen toimenpide, jolla turvataan alaikäisen asema äkillisessä lastensuojellussa kriisitilanteessa.

Tutkimustehtävä on kaksiosainen. Väitöskirjassa tarkastellaan ensin kiireellisen lastensuojelun tyypillisiä asiakastilanteita ja niissä muodostuvia asiakasprosesseja. Toisena pääkysymyksenä on asiakasprosessin toteutuminen ja sen johtaminen ammatillisten toimijoiden kokemana. Aineistoja on kaksi: asiakirja-aineisto 190 asiakastapauksesta ja 20 ammatillisen toimijan teemahaastattelu. Tutkimusasetelma kiinnittyy kriittisen realismin traditioon ja siinä on monimetodinen lähestymistapa. Tutkimuspaikkakuntia on kaksi. Asetelmassa tarkastellaan eri aineistojen avulla kiireellisen sijoituksen todellisuutta ja toimijoiden kokemuksia siitä. Tällä tavalla on mahdollista arvioida lastensuojelujärjestelmän tavoitteiden ja asiakastodellisuuden välistä suhdetta.

Kiireelliset sijoitukset edustavat kahta päätyyppiä: äkillisiä ja ennakoimattomia tilanteita ja kumuloituvan huolen asiakkuuksia. Kun sijoitusten painopiste on teini-ikäisissä, on tapahtunut siirtymää tilanteisiin, joissa kiireellinen interventio on osa laajempaa toimenpidekokonaisuutta. Sitä käytetään asiakasprosessin suuntaamisessa, ja taustalla on keskimäärin neljä vuotta jatkunut lastensuojeluasiakkuus. Jatkotoimenpiteenä on vallitsevasti kodin ulkopuolinen sijoitus, yleisimmin huostaanoton valmistelu. Sijoitusten määrään vaikuttaa sekä yhteiskunnallinen kehitys että lastensuojelun tapa tuottaa siihen ratkaisuja.

Asiakasprosessin johtamisessa hallintatavalla on keskeinen merkitys. Kiireellisen sijoituksen prosessia on tutkimuspaikkakunnilla pyritty hallitsemaan keskittämällä päätöksentekoa ja rajaamalla sijaishuoltopaikkoja. Vastuusosiaalityöntekijän asema kaventuu, kun mukana on useampia päätöksentekijöitä. Johtamisotetta kaventavat sekä lastensuojelujärjestelmästä että sosiaalityön ammatista itsestään nousevat tekijät. Sosiaalityöntekijällä tulisi olla enemmän mahdollisuuksia määritellä oma roolinsa prosessissa.

ASIASANAT: Kiireellinen sijoitus, asiakasprosessi, viheliäinen ongelma, hallintatapa, kriisi-interventio, johtamisympäristö

UNIVERSITY OF TURKU

Faculty of Social Sciences

Social Work

ANSSI LÄHDE: Plain Reality – Emergency out-of-home placement and leadership in the client process

Doctoral Dissertation, 312 pp.

Doctoral Programme of Social Sciences

February 2024

ABSTRACT

The study considers the actualization of emergency out-of-home placements in two cities 2020–22. Under the era of present child welfare act, there has been a tendency which is in contradiction to objectives. The amount of emergency placements has increased remarkably under the 2000's. Emergency placement is a temporary intervention in case of crisis within individual child protection process.

The study is two-parted. The first aim in the dissertation is to examine typical circumstances and processes within emergency placements. The second issue is to study the practioners' experiences of these processes and leadership in them. The study consists of two research materials: documents including 190 cases and 20 focused interviews of practioners. The study design is related to the strategy of critical realism, and it has a mixed methods approach. The aim of the study is to view the reality of emergency child protection within two different materials. In this way it is possible to scrutinize the comparison between the rhetoric and the goals of the child protection system and the experienced reality.

There are two different types of emergency out-of-home placements: sudden and unexpected situations and cases with cumulative distress. While the focus of the interventions is on teenagers, there has been a shift towards cases, where emergency placement is put in practice during a larger entirety of acts. It has been used as a mean to direct the client process, and there is a four-year relation on average in the system before the intervention is used. The following action is mainly another out-home-placement, especially taken into custody. The amount of emergency out-of-home placements is influenced by common societal progress and the reactions organized by the child protection system.

Governance of the helping system is crucial to leadership within the client process. There is a tendency of narrowed leadership due to elements in the child protection system and the professional social work itself. Social workers should have more power to set out their role in each process.

KEYWORDS: emergency out-of-home placement, client process, wicked problem, governance, crisis intervention, leadership environment

Esipuhe

Kaikilla tutkimusprosesseilla on käännekohtansa. Omien jatko-opintojeni kannalta ratkaiseva vaihe oli jo yli kaksikymmentä vuotta sitten, kun pitkän käytännön työrupeaman jälkeen ja sen ohessa lähdin tekemään lisensiaatintutkimusta. Siinä vaiheessa vaadittiin harrastuneisuutta kestävyyslajeihin. Tutkimuksen tekemistä vauhditti oleellisesti, että opiskelukaverini professori Katja Forssén mahdollisti lyhyen sijaisuuden silloisella sosiaalipolitiikan laitoksella. Katja toimi ohjaajana myös väitöskirjatyön alussa, kunnes suru-uutinen hänen poismenostaan tuli maaliskuussa 2022. Kiitos Katja Forssénille kannustavasta suhtautumisesta jatko-opintoihin kahdessa vaiheessa.

Tämän jälkeen väitöstyön ohjaamisesta ovat vastanneet professori Johanna Kallio ja yliopistonlehtori Kirsi Günther. Monivuotinen prosessi on vaatinut useasti rakentavan palautteen lisäksi uskonvahvistusta, joita olen saanut kiitettävästi molemmilta ohjaajilta. Kiitokset sujuvasta ohjauksesta. Esitarkastajina toimineiden kehittämispäällikkö Laura Ylirukan ja apulaisprofessori Maija Jäppisen arvokas palaute auttoi työn loppuun saattamisessa, joten kiitos heille siitä.

Työpaikallani Turun ammattikorkeakoulussa kiitän kaikkia innostavia kollegoita Master Schoolissa ja sosiaali- ja kasvatusalalla. Erityinen kiitos koulutus- ja tutkimuspäällikkö, TtT Katja Heikkiselle joustavuudesta opintovapaajaksoissa, jotka eivät ole helpottaneet opetuksen työnsuunnittelua.

Olvisäätiölle kiitos ratkaisevan tärkeästä taloudellisesta tuesta, joka mahdollisti opintovapaajakson. Myös Turun yliopiston sosiaalitieteiden laitos ja Työllisyysrahoitus mahdollistivat irrottautumisen päätoimiseen tutkimustyöhön muutamaksi kuuksikaudeksi kerrallaan.

FM Laura Hautsalolle kiitos korvaamattomasta avusta raportin ulkoasun viimeistelyssä. Miniääni TaM Jolanda Jokista kiitän väitöskirjan kansikuvasta.

Kaakon toteemille eli Pelle Miljoonalle kiitos luvasta käyttää raportin päätöksessä vanhaa biisin nimeä vuodelta 1979. Ilman vanhan liiton ja uuden aallon rock-musiikkia olisin aikanaan valinnut jonkun toisen reitin yhteiskuntatieteiden sijasta.

Vaimoani Anjaa kiitän sosiaalipoliittisista keskusteluista, joita olemme käyneet vuodesta 1991 näihin päiviin saakka. Kiitos myös siitä, että tärkein eli koti on aina

kunnossa. Kotijoukot hänen lisäksi eli Aino, Antti ja Yrjö puolisoineen tietävät, että arvostan yli kaiken laatuaikaa erityisesti Isosaarella. Kiitos siis rakkaille läheisille kannustuksesta ja hyvästä seurasta arjessa ja juhlassa.

Naantalissa helmikuussa 2024

Anssi Lähde

Sisällys

Esipuhe	6
Sisällys	8
1 Johdanto	13
1.1 Matkalla lastensuojelun maisemassa	13
1.2 Kiireellinen sijoitus tutkimuskohteena	15
1.3 Tutkimustehtävän paikantaminen ja rajausta.....	19
1.4 Muuttuva lastensuojelu ja kysymykset, jotka säilyvät	22
2 Suojelutarpeeseen vastaaminen nykyajassa	33
2.1 Lastensuojelun vastuu ja perhe-elämän autonomia leikkauspisteenä	33
2.2 Yksityistytävä kulttuuri, viheliäiset ongelmat ja lastensuojelun tarve.....	44
2.3 Lastensuojelun hallintatapa: oikeudellistuminen, harkinta ja standardisointi.....	59
2.4 Asiakasprosessi ja johtamisympäristön jännitteet.....	73
2.4.1 Lastensuojelun johtamisen ulottuvuudet.....	73
2.4.2 Asiakasprosessi jännitteiden keskellä	84
3 Kiireellinen sijoitus lastensuojelun interventiona	93
3.1 Kiireellinen sijoitus osana lastensuojelun keinovalikoimaa	93
3.2 Kiireellisen sijoituksen asiakasprosessi, johtamistehtävät ja toimijaverkosto	107
3.3 Kiireellinen sijoitus kriisi-interventiona	116
3.4 Katsaus kirjallisuuteen	123
4 Tutkimusasetelma	132
4.1 Tutkimuskysymykset ja kriittinen realismi	132
4.2 Tutkimusaineistot ja -menetelmät.....	137
4.2.1 Asiakirja-aineisto ja sen analyysi.....	137
4.2.2 Haastatteluaineisto ja sen analyysi.....	142
4.3 Tutkimusasetelman luotettavuus ja eettisyys.....	147
5 Välitön ja kumuloituva kiireellisen sijoituksen tarve	151
5.1 Kiireellisen sijoituksen tarve ja perustelut koronakriisin aikana	151

5.1.1	Asiakkuus ja sen sisältämät tukitoimenpiteet ennen kiireellistä sijoitusta.....	160
5.1.2	Suhtautuminen kiireelliseen sijoitukseen ja sen yhteydessä tuotetut ratkaisut.....	170
5.2	Kiireellinen sijoitus asiakastyypeittäin ja sen asema osana keinovalikoimaa.....	176
6	Kiireellisyyden ja kriisin pelkistämä todellisuus.....	185
6.1	Lastensuojelun tarve ja ongelmien muodonmuutos.....	185
6.2	Kiireellinen sijoitus pysäytyksenä ja käänteenä.....	193
6.3	Johtamistehtävät ja pelkistetty toimijaverkosto.....	205
6.4	Kriisistä toiseen.....	221
6.5	Asiakasprosessin johtamisen jäljillä.....	230
6.6	Kehittäminen ei tapahdu asiakastyön ytimessä.....	242
7	Yhteenveto tuloksista ja johtopäätökset.....	252
Liitteet		301
Liite 1.	Esimerkki tapauskuvauksesta.....	301
Liite 2.	Asiakastapausten koodaus.....	302
Liite 3.	Haastateltavien taustatiedot ja haastattelun ajankohdat. ...	304
Liite 4.	Haastattelun teemat ja apukysymykset.....	305
Liite 5.	Kiireellisen sijoituksen lähtökohtatilanteen asiakastyypit haastattelua varten.....	307
Liite 6.	Tutkimustiedote.....	309
Liite 7.	Suostumuslomake.....	311
Liite 8.	Turun yliopiston ihmistieteiden eettisen toimikunnan lausunto.....	312

Taulukkoluetelo

Taulukko 1.	Lastensuojelun avohuollon asiakkaana olleet 0–17-vuotiaat lapset ja nuoret 1996, 2000, 2005, 2010, 2015, 2020 ja 2021, lkm ja väestöosuus vastaavan ikäisistä (THL 2022).....	40
Taulukko 2.	Lastensuojeluinstituution tehtävät tarkasteltuna viheliäisen ongelman kehyksessä (soveltaen Rittel & Webber 1973).....	51
Taulukko 3.	Lastensuojelun johtamisjärjestelmän jännitteet.....	85
Taulukko 4.	Sosiaali- ja terveydenhuollon tahdonvastaiset interventiot ja lastensuojelun interventiot, joihin voi sisältyä tahdonvastaisuutta (mukaillen Tuori & Kotkas 2016).....	100
Taulukko 5.	Asiakastapausten luokittelurunko.....	140
Taulukko 6.	Haastateltavien taustatiedot.....	143
Taulukko 7.	Kiireellisen sijoituksen ensisijaisen perustelun luokittelu ja jakauma, % (N=190).....	156
Taulukko 8.	Kiireellisen sijoituksen perustelujen jakauma ikäryhmittäin, % (N=190).....	158
Taulukko 9.	Haastateltavien tulkinnat mielenterveyspalveluiden ja kiireellisen sijoituksen yhteydestä.....	192
Taulukko 10.	Kiireellistä sijoitusta edeltävä työskentely vastuusosiaalityöntekijöiden, avohuollon ohjaajien ja heidän esihenkilöidensä kuvaamana (9 haastateltavaa).....	197
Taulukko 11.	Kiireellisen sijoituksen ja huostaanoton suhde haastateltavien kuvaamana.....	200
Taulukko 12.	Haastateltavien näkemykset kiireellisen sijoituksen päätöksenteon toteutumisesta Kaupungissa.....	209
Taulukko 13.	Haastateltavien näkemykset koskien sijaishuoltopaikan valintaa.....	212
Taulukko 14.	Kriisi-intervention vaiheet haastateltavien kuvaamina.....	223
Taulukko 15.	Haastateltavien näkemykset kriisityöstä ja sen osaamisesta kiireellisen sijoituksen yhteydessä.....	228
Taulukko 16.	Vastuusosiaalityöntekijän johtamisvalmiudet ja asema asiakasprosessin johtajana.....	231
Taulukko 17.	Lastensuojelun kehittämisen kulminaatiokohdat haastateltavien kokemina.....	242

Kuvioluettelo

Kuvio 1.	Lastensuojelun asiakasprosessin pääpiirteet (mukaillen Taskinen 2010; THL 2022, 27–28).....	17
Kuvio 2.	Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset sekä heistä huostassa ja kiireellisesti sijoitettuna olleet lapset vuosina 1991–2021 (THL 2022).....	23
Kuvio 3.	Uudet huostaanotot ikäryhmittäin vuosina 1991–2021, % vastaavan ikäisestä väestöstä (THL / Sotkanet 2022).	25
Kuvio 4.	Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ikäryhmittäin 1991–2021, % (THL 2022).....	42
Kuvio 5.	Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset viimeisimmän sijoituspaikan mukaan 1991–2021, % (THL 2022).	43
Kuvio 6.	Pakkotoimet psykiatrisessa sairaalahoidossa 0–17-vuotiailla 1996–2021, lkm. (THL/Sotkanet 2023a).....	56
Kuvio 7.	Lastensuojelun asiakasprosessi työvaiheina.....	67
Kuvio 8.	Lastensuojelun johtamisympäristön ulottuvuudet	77
Kuvio 9.	Lastensuojelun laitos- ja perhehoidon sekä avohuollon nettokäyttökustannukset, euroa / alle 18-vuotiaat / koko maa, 2008–2020 (THL/Sotkanet 2022).	79
Kuvio 10.	Lastensuojelun asiakkuus ja siihen liittyvät käytännöt.....	90
Kuvio 11.	Kiireellisen sijoituksen päätöksentekoprosessi.....	101
Kuvio 12.	Ongelma luonne ja johtamistehtävät kiireellisessä sijoituksessa (soveltaen Grint 2005 ja Grint 2010b, 308–309).	109
Kuvio 13.	Kiireellisen sijoituksen toimijaverkosto.	113
Kuvio 14.	Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymyksiin vastaaminen.	135
Kuvio 15.	Asiakirja-aineiston tekstilajit, käsittelijät ja muotosidonnaisuus.....	138
Kuvio 16.	Asiakirja-aineiston analyysin eteneminen.	141
Kuvio 17.	Haastatteluaineiston analyysi osana tutkimusprosessia.....	145
Kuvio 18.	Haastatteluaineiston analyysi: esimerkki teeman jäsentämisestä.....	146
Kuvio 19.	Kiireellisesti sijoitettujen lasten määrä ikäryhmittäin vuonna 2020, % (N=190).....	152
Kuvio 20.	Edeltävän lastensuojeluasiakkuuden kesto ikäryhmittäin ennen kiireellistä sijoitusta (N = 172).....	162
Kuvio 21.	Kiireellistä sijoitusta edeltänyt pääasiallinen asiakkuus (N = 190).	164
Kuvio 22.	Edeltävän tuen jaottelu yhteisen ongelmanmäärittelyn ja intensiteetin ulottuvuuksilla (N=190).....	166
Kuvio 23.	Asianosaisten mielipide sijoitukseen sen kuluessa (N = 190).	171
Kuvio 24.	Kiireellistä sijoitusta välittömästi seurannut ratkaisu (N = 190).	174
Kuvio 25.	Kiireellisen sijoituksen asiakastyypit ja asema prosessin osana (N = 190).....	177

Kuvio 26.	Haastateltavien kuvaus asiakastyypin vaatavuudesta....	187
Kuvio 27.	Kiireellisen sijoituksen asema asiakasprosessissa: tilanne ennen sijoitusta ja sen jälkeen (N=190).....	194
Kuvio 28.	Kiireellisen sijoituksen yhteydessä ratkaistavat kysymykset ja johtamistehtävät (soveltaen Grint 2005 ja 2010b).	206
Kuvio 29.	Johtamistehtävät ja neuvoteltava alue sijoituksen aikana laitoshoidon ja sosiaalityön kuvaamina.....	214
Kuvio 30.	Kiireellisen sijoituksen verkosto toimijoiden kuvaamana.....	217
Kuvio 31.	Asiakasprosessien johtamistilanteet vastuusosiaalityöntekijän näkökulmasta.	235

1 Johdanto

1.1 Matkalla lastensuojelun maisemassa

Onnistuuko lastensuojelujärjestelmä nyt tehtävässään paremmin kuin ennen? Suomalaisen lastensuojelun sijaishuollon epäkohtien historiaa vuosina 1937–83 selvittänyt sosiaali- ja terveysministeriön työryhmä toteaa, että järjestelmä ei aina toiminut niin kuin oli tarkoitus. Kun yhteiskunta otti hoitaakseen suojelua tarvitsevan lapsen, hän ei välttämättä saanut kaipaamaansa turvaa. Lapsi joutui samalla monenlaisen vallankäytön, määrittelyn ja kamppailun kohteeksi. (Hytönen ym. 2016, 167–168.) Tämän päivän lastensuojelu on hyvin erilaista, ja se koskettaa suurempaa osaa alaikäisestä väestöstä. Jokaisella järjestelmällä on omat puutteensa, joita on vaikea havaita ohikiitävässä hetkessä. Historiatyöryhmä huomauttaa johtopäätöksissään, että kriittistä tutkimusotetta tarvitaan myös omassa ajassa.

Yhteiskunnallinen muutos ja sosiaalisten instituutioiden kuten perhe-elämän julkinen sääntely on kiihtynyt ja tämä näkyy myös lastensuojelujärjestelmässä. Suomen ensimmäinen lastensuojelulaki vuodelta 1936 oli voimassa 47 vuotta ja seuraava laki vuodelta 1983 kesti 24 vuotta. Nykyinen lastensuojelulaki vuodelta 2007 on tällä hetkellä 16-vuotias eli ehtinyt parhaaseen murrosikänsä. Siihen on tehty lukuisia pistemäisiä muutoksia, joiden vaikutukset ovat olleet ilmeisen riittämättömiä, koska käynnistetty lastensuojelulain kokonaisuudistus. Se on tarkoitus käynnistää vuonna 2023 ja toteuttaa kaksivaiheisena (Valtioneuvosto 2022). Muutosten sykli on nopeutunut huomattavasti. Samalla vuoden 2023 alussa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuu siirtyi maakunnallisille hyvinvointialueille (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 616/2021, 8 §). Tämän tutkimuksen aineisto on kerätty kahdesta kaupungista vuosina 2020–22, jolloin lastensuojelun järjestämisvastuu vielä oli kunnilla. Sen jälkeen toiminta on organisoitu uudelleen hyvinvointialueilla. Oletan, että tutkimuksessa kuvattu todellisuuden osa ja siinä käsiteltävät kysymykset ovat ajankohtaisia myös uudessa organisaatiomallissa.

Nuorten pahoinvointi, jengirikollisuus ja perheiden jaksamisongelmat nousivat yhdeksi kärkiteemaksi vuoden 2023 eduskuntavaaleissa. Ongelmien kärjistyminen on paikallista, pitkälti koteihin ja kaduille kätkeytyntä, ja sillä on omaan aikaansa kiinnittynyt luonne. Tämän vuoksi on vaikea muodostaa kokonaiskäsitystä siitä, miten ja missä pahoinvointi ilmenee, kun kansalaiset tai ammattiauttajat sitä kohtaavat.

Kyse on eräänlaisesta murtumasta, joka tunnistetaan, mutta diagnoosia sen hoitamiseksi on vaikea tehdä. Erilaiset murtumat ja katkokset todellisuuksien välillä ovat tyypillisiä ajassamme, jota hallitsevat globalisaatio, digitalisoitunut kulutuskulttuuri ja äärimmäinen yksilökeskeisyys. Kuvat vilisevät ruuduilla, mutta harva meistä oikeasti näkee, mikä on se katujen todellisuus, josta kohistaan. Tutkimuksen avulla todellisuudesta voidaan saada pysäytyskuvia. (Scambler 2020, 6–12.) Valitsin tutkimuskohteeksi kiireellisen sijoituksen todellisuuden ajankohtana, jota sattumalta leimasivat covid-19-pandemian aiheuttamat poikkeusolot. Tavoitteena on tuottaa realistinen pysäytyskuva tuosta ajanjaksosta vaativan lastensuojelutyön kontekstissa.

Toinen tutkimukseen liittyvä pysäytyskuva on henkilökohtainen ja ammatillinen. Nathalie Sarraute (1984) kuvaa miten ihmisen kasvulle tyypillisiä ovat erilaiset käännteet ja tihentymät, joita Sarraute nimittää tropismeiksi. Niihin on latautunut mielikuvia ja tunnelmia, ja niillä on tavallista suurempi merkitys. Monet omat ”ammatilliset tropismini” liittyvät lastensuojeluun, jossa aloitin urani sosiaalityöntekijänä 1980-luvun lopulla, vähän vanhempana kuin silloiset jälkihuollon asiakkaani. Sen lisäksi olen toiminut lastensuojelussa esimiehenä, valvontaviranomaisena ja nyttemmin pitkään opettajana. Lastensuojelu on työtä, joka harvoin jättää tekijäänsä kokonaan rauhaan. Se painaa meihin jälkiään. Tutkimusta tehdessä on mieleeni palautunut tilanteita, joissa olen itse aikanaan arvioinut kiireellisen intervention tarvetta. En osaa nimetä vaikeampaa työtehtävää, erityisesti silloin, kun kriteerit eivät täyttyneet, ja lapsi oli jätettävä uhkaavaan ilmapiiriin.

Toimenpide oli silloin nimeltään kiireellinen huostaanotto ja se tehtiin suuressa kaupungissakin virka-aikana muun työn ohessa. Mitään keskitettyä päivystystä ei ollut, eikä aina työpariaakaan. Virka-ajan ulkopuolella poliisi huolehti lasten viemisestä vastaanottokotiin. Viranhaltijapäätökset tehtiin jälkikäteen. Kodin ulkopuolisia sijoituksia tehtiin kulloisenkin tarpeen mukaan enkä muista yhtään keskustelua niiden määrästä, kehityssuunnasta tai varsinkaan kustannuksista. Sellaiset sanat kuten markkina tai kilpailutus olivat tuntemattomia lastensuojelussa, ja se on merkittävin ero tähän päivään. Sen sijaan työn organisoinnista käytiin hyvin samansisältöistä keskustelua ja suoranaista kamppailua kuin tälläkin hetkellä. Peruskysymys oli, miten pitkälle yhden sosiaalityöntekijän tulisi vastata asiakkuudesta, ja keskitetäänkö osaaminen erilliseen lastensuojeluyksikköön. Erillinen lastensuojelutoimisto purettiin, ja nyt se on samassa kaupungissa 2010-luvulla muodostettu uudelleen. Lastensuojelun kysymyksillä on pysyvyyttä, vastaukset vaihtelevat oman aikansa muokkaamina.

Sosiaalityö on ammatti, jolla on välittäjäluonne: sen tehtävät toteutuvat julkisen ja yksityisen välissä. Ammatille määritellyt julkiset tehtävät edustavat kollektiivisia pyrkimyksiä, jotka toteutuvat yksilöllisellä ja ainutkertaisella tasolla työntekijöiden ja asiakkaiden kohtaamisissa. (Houston 2016, 3.) Lastensuojelussa on kyse alaikäisen itseksi tulemisen ja kasvun edellytysten varmistamisesta, johon yhteiskunnalla

on erityinen intressi. Se on työnä näiden kasvun edellytysten varmistamista ja arvioimista. Samalla ammatti itsessään on jatkuvan julkisen arvioinnin kohteena. Interventoiden ajoituksesta ja mitoituksesta käydään keskustelua, mutta niiden todellinen paikka määrittyy piilossa julkiselta katseelta. Sosiaalityön tieto kertyy erilaisiin väleihin ja paljolti myös häviää sinne ainutkertaisen luonteensa vuoksi. Tiedon hankkiminen ja sen arvottaminen on myös kamppailua. On ammattiin liittyvää, julkisten palveluiden järjestämistä koskevaa ja asiakaskokemuksesta kumpuavaa tietoa (Berresford 2021, 133–140). Näiden keskinäistä suhdetta tarkastellessa voi todeta, että asiakasnäkökulma on 2000-luvulla saanut lisää huomiota. Tutkimuksen keinoin hankittuna sekin on tutkijan tulkitsemaa ja siten aina myös välittyntä. Ajassamme liikkuu paljon myös autenttisia, verkkoon tallennettuja asiakaskokemuksia, jotka kilpailevat tutkimuksen kanssa siitä mikä on totta.

Kiireellinen sijoitus valikoitui tutkimusaiheekseni, koska siinä on nykyisen lastensuojelulain voimassaolon aikana tapahtunut kehitystä, josta ei tiedetä riittävästi. Asiakasmäärä on kasvanut ja asiakasrakenne on muuttunut (esim. THL 2022a ja 2023). Lastensuojelutyön toimeenpano ja sosiaalityön organisointi on ollut uudistusten kohteena, ja se näkyy myös kiireellisten tehtävien hoitamisessa. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on prosessin avainhenkilö, ja kyseessä on julkinen tehtävä, johon kohdistuu poikkeuksellisen paljon yhteiskunnallisia odotuksia. Vaatimukset ovat osin samoja, mutta niitä on tullut myös paljon lisää sen jälkeen, kun olen itse hoitanut kyseistä tehtävää.

Lastensuojelun edustama julkinen kasvatusvastuu on asiakasmäärän ja palveluiden monimuotoistumisen myötä vahvistunut ja laajentunut. Valtiollinen ote yksityisestä perhe-elämästä on vahva tilanteessa, missä lapsiluku Suomessa vähenee. Tutkimukseni teoreettisia sitoumuksia ohjaa kriittinen suhtautuminen kehitykseen, joka monipuolistaa julkisen vallan muotoja sellaisiksi, että niitä ei välttämättä edes mielletä vallankäytöksi. Sosiaalityön tutkimukseen sisältyy pyrkimys kyseenalaistaa käytäntöjä ja vastuuta, joita sosiaalityön ammatille yhteiskunnassa määritellään (esim. Garrett 2021). Kun yksilön ja perheen autonomia laajenee, kasvavat myös ihmisten mahdollisuudet tehdä valintoja, jotka tuottavat pahoinvointia. Julkisessa keskustelussa sosiaalityön ammatille ollaan määrittelemässä lisää vastuuta tilanteessa, missä yhteiskunnallinen ja globaali kehitys avaa nuorille yhä uusia mahdollisuuksia haitalliseen käytökseen. Suojelua vaaditaan lisää samaan aikaan kun se on käymässä yhä vaikeammaksi toteuttaa. Voi kysyä, ovatko kaikki odotukset ja tehtävät enää realistisia, ja miten aidosti niihin pystytään vastaamaan.

1.2 Kiireellinen sijoitus tutkimuskohteena

Lastensuojelun asiakasprosessi voi kestoltaan olla hyvin lyhyt tai enimmillään lähes koko lapsuuden mittainen. Lastensuojelun asiakkuuden alkaminen on tosiasiallinen

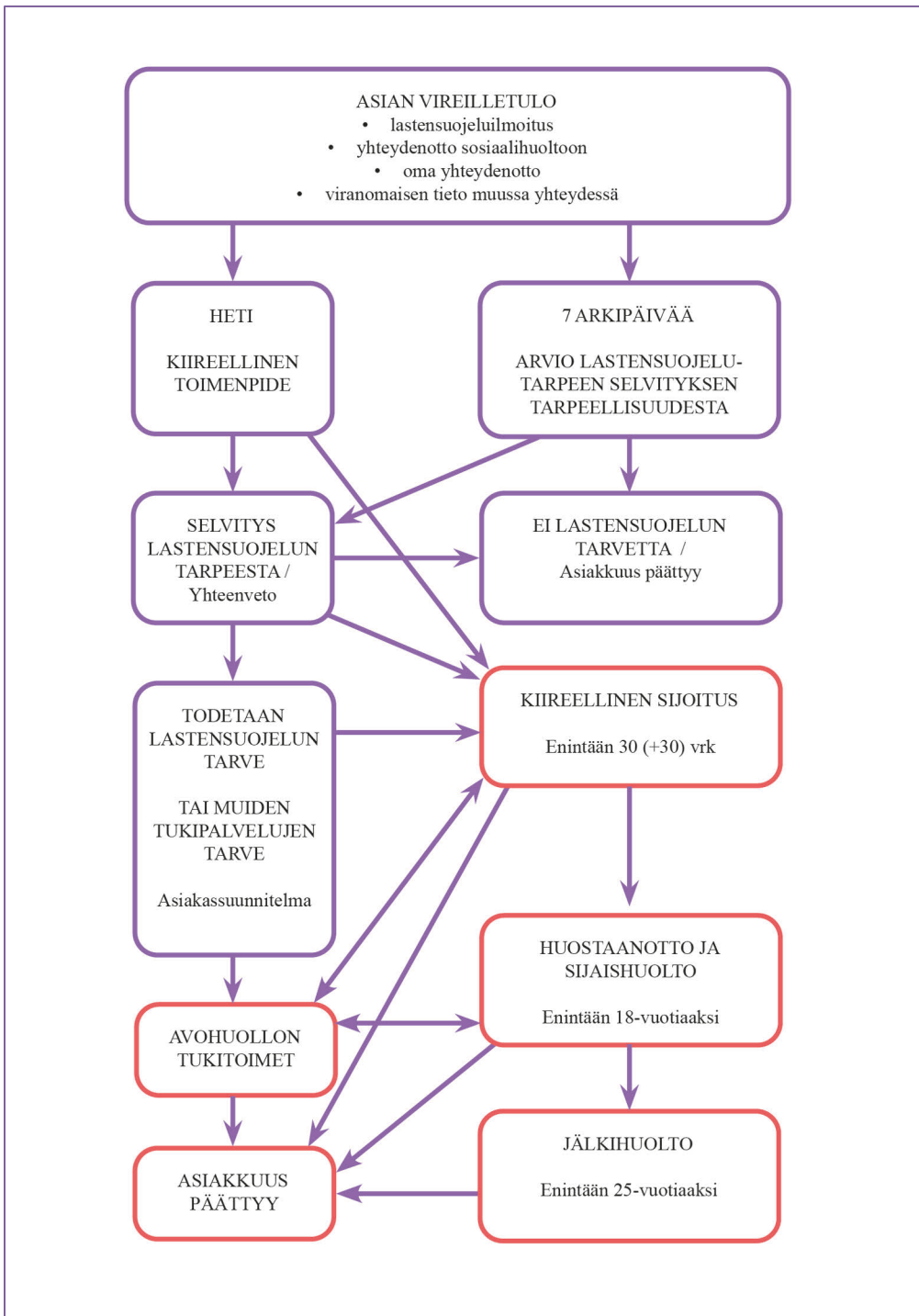
hallintotoimi, josta sosiaalityöntekijä tekee merkinnän asiakirjoihin. Asiakkuus voi jatkaa jälkihuoltona myös 18 ikävuoden jälkeen, mikäli lapsi on ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle sijaishuoltona. Jälkihuolto on järjestettävä myös, jos lapsi on ollut sijoitettuna avohuollon tukitoimena vähintään puoli vuotta niin, että sijoitus on kohdistunut lapseen yksin. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 25 vuotta. (Lastensuojelulaki 417/2007, 27 §, 75 §; Araneva 2016, 166.) Tutkimuksen kannalta prosessin monet vaiheet tarkoittavat, että kohteeksi on syytä valita jokin tietty osa. Lastensuojelu on tutkittavissa pala kerrallaan.

Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai lastensuojelulain 83 § tarkoitetun väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Väliaikais määräys tarkoittaa tuomioistuimen antamaa ratkaisua lapsen hoidosta ja kasvatuksesta sillä aikaa, kun huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskevan asian käsittely on vireillä hallinto-oikeudessa tai korkeimmassa hallinto-oikeudessa. Sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla lapsen tarpeisiin vastaavalla tavalla. Lapsi voidaan väliaikaisesti sijoittaa viranomais päätöksellä asumaan myös vanhempansa tai muun huoltajan luokse. (Lastensuojelulaki 49 §; Saastamoinen 2020.) Kiireellinen sijoitus on siis aina sijaishuoltoa ja se voidaan toteuttaa ammattilaisten toimesta laitoksessa tai perhehoitona yksityiskodissa. Myös sijoitus läheisverkostoon on mahdollinen.

Kuviossa 1 olen kuvannut lastensuojelun asiakasprosessin pääpiirteet ja kiireellisen sijoituksen osana kokonaisuutta. Kuviossa ovat myös toimenpiteiden vaihtoehdot ennen sijoitusta ja sen jälkeen. Järjestämisvastuu koko prosessista on nyt hyvinvointialueilla (Laki lastensuojelulain muuttamisesta 610/2022). Vastuu asiakasprosessin johtamisesta ja koordinaatiosta on lastensuojelulain 13 b § mukaisesti määriteltä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtäväksi. Tämä määrittely tuo mukanaan keskeiset tehtävät: arvioinnin, suunnitelmien laatimisen ja päätöksenteon.

Kiireellinen sijoitus yhtenä asiakasprosessin osana sisältää oikeudellisen kehyksen, jossa on määriteltä toimenpiteen kriteerit ja tarkoitus. Tutkimuskohteena se sisältää myös tämän prosessin toimeenpano-organisaation. Siinä määritty tehtäväjako sijoituksen yhteydessä. Tehtäviin sisältyvät arvio sijoituksen tarpeesta, päätöksenteko, sijaishuollon järjestäminen ja toiminta sijoituksen aikana. Ammatillisen toiminnan tavoitteena on yhteistyössä asiakkaan kanssa tuottaa seuraava ratkaisu sijoituksen jälkeen.

Huostaanotto tarkoittaa lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella toistaiseksi viranhaltijan tai tuomioistuimen päätöksellä. Huostaanottoon on ryhdyttävä silloin kun sen laissa määritellyt edellytykset täyttyvät. Viranomaisella on oikeus päättää lapsen olinpaikasta ja huolenpidosta huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi. Huostaanotolla ei kuitenkaan puututa huoltajuuteen. Kiireellisellä sijoituksella on lapsen huolenpidon suhteen samat oikeusvaikutukset kuin huostaanotolla. (Räty 2019, 345, 364.)

Kuvio 1. Lastensuojelun asiakasprosessin pääpiirteet (mukailen Taskinen 2010; THL 2022, 27–28).

Kiireellinen sijoitus on luonteeltaan väliaikainen turvaamistoimenpide ja sillä taataan oikeus perustuslain (731/1999) 19 § mukaiseen välttämättömään huolenpitoon. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 36 § puolestaan turvaa oikeuden välttämättömiin sosiaalipalveluihin tarvittaessa välittömästi. Säännöksiä sovelletaan myös lapsen sekä erilaisiin uhka- ja vaaratilanteisiin perheissä. Kiireellisiin palvelutarpeisiin vastataan ensisijaisesti yleisillä sosiaalipalveluilla, ja lastensuojelun kiireellistä sijoitusta käytetään silloin, kun on välttämätöntä sijoittaa lapsi kodin ulkopuolelle lastensuojelulaissa tarkoitetuilla perusteilla. Se on siis viimesijainen toimenpide. (Araneva 2016, 80.) Perusteet sijoitukselle ovat yhteneväiset huostaanoton kriteerien kanssa ja esittelen ne yksityiskohtaisesti luvussa 3.1. Sosiaalihuoltolain 29 § mukaisesti kiireelliseen avuntarpeeseen vastaamiseksi on järjestettävä sosiaalipäivystys, josta käytännössä vastaa erillinen toimintayksikkö. Sosiaalipäivystys toteutetaan monialaisessa yhteistyössä esimerkiksi ensihoidon ja hätäkeskustoiminnan kanssa. Kiireelliseen sijoitukseen kytkeytyy siis muita toimijoita varsinaisen lastensuojelutyön lisäksi.

Kodin ulkopuolisia sijoituksia tarkastellaan tilastoinnissa ja tutkimuksessa usein kokonaisuutena, johon sisältyvät myös avohuollon sijoitukset. Tällöin puhutaan ilmiöstä, joka kattaa kaikki tilanteet, joissa alaikäinen on sijoitettu lastensuojeluviranomaisen toimenpitein asumaan muualle tavanomaisesta asumisympäristöstään. Ainoastaan avohuollon sijoitus on aina vapaaehtoisuuteen perustuva. Kuviossa 1 jälkihuolto on prosessin lopussa eikä sille ole osoitettu suoraa yhteyttä kiireelliseen sijoitukseen, mutta oikeuskirjallisuudessa on tulkittu oikeuden jälkihuoltoon koskevan myös kiireellisesti sijoitettuja (Aer 2012, 96). Jälkihuolto tarkoittaa lapsen ja hänen vanhempiansa tukemista sijoituksen jälkeen erillisen suunnitelman mukaisesti.

Kiireelliselle sijoitukselle luonteenomaista on, että se on prosessissa eräänlainen liikkuva osa, joka voidaan ottaa keinovalikoimasta käyttöön tarpeen mukaan. Se on toteutettavissa välittömästi kriisitilanteissa. Toimenpidettä käytetään pitkissä asiakkuuksissa, mutta se voi alkaa myös ilman edeltävää lastensuojeluasiakkuutta. Kiireellinen sijoitus rajautuu mahdollisena keinona pois ainoastaan silloin, kun lapsi on jo huostaanotettuna. Mikäli asiakkuus alkaa kiireellisellä sijoituksella, tulee sen kuudessa laatia palvelutarpeen arvio, eli kiire kääntää asetelman ikään kuin toisin päin. Ensin tehdään toimenpide ja sen jälkeen arvioidaan pidempiaikaisen tuen tarve. Kiireellistä sijoitusta voi edeltää avohuolto tai huostaanotto ja molemmat voivat olla myös jatkotoimenpiteitä. Se on aina jotain suhteessa prosessin muihin vaiheisiin, ja sen kesto on aina määräaikainen. Kiireellinen sijoitus voidaan tarvittaessa tehdä koska tahansa uudelleen ja sen kesto vaihtelee muutamasta päivästä pisimmillään kuukausiin, jos sen yhteydessä käynnistetään huostaanoton valmistelu. (Räty 2019, 345–347; THL 2020b.)

Huostaanotto voi olla suostumukseen perustuva tai tahdonvastainen ja sama koskee kiireellistä sijoitusta. Sen yhteydessä ei kuitenkaan suoriteta hallintolain

(434/2003) mukaista kuulemista, joten muodollisesti kiireellisen sijoituksen päätöksiä ei tilastoida vastustuksen mukaan. Tosiasiallisesti kyseessä on pakkokeino, koska sen tarve arvioidaan viranomaislähtöisesti ja päätös voidaan toimeenpanna asianosaisten vastustuksesta huolimatta. Asiakkaiden ilmaisemat mielipiteet sijoituksen yhteydessä ovat tutkittavissa vain erikseen asiakirjoista.

Laki sosiaalihuollon asiakaskirjoista (254/2015, 4 §) määrittää ammattihenkilöille laajan kirjaamisvelvoitteen asiakkuuden aikaisista tapahtumista. Puhutaan koko prosessin dokumentoinnista reaaliaikaisesti eli viipymättä sen jälkeen, kun asia on käsitelty. Palvelutarpeen arvioinnista alkaen kaikista tapahtumista laaditaan dokumentti: asiakassuunnitelma, asiakaskertomus, päätökset. Asiakaskertomus on asiakirjalain 17 § mukaisesti tässä kokonaisuudessa jatkuvasti päivittyvä dokumentti, joka sisältää kaikki asiakkuuden kannalta keskeiset taustatekijät ja tapahtumat. Kiireellisen sijoituksen päätöksenteon avulla on siten mahdollista rajata tutkittavaksi yksi erikseen dokumentoitu osa lastensuojelun asiakasprosessista. Asiakaskertomuksen avulla ovat löydettävissä sijoitusta edeltäneet tapahtumat.

Käytän kiireellisen sijoituksen käsitettä tutkimuksen kehyksenä niin, että se sisältää sijoituksen tarpeen arvioinnissa ja intervention toimeenpanossa tapahtuvan ammatillisen toiminnan. Aineistossa on myös tilanteita, joissa arvioidaan kiireellisen sijoituksen tarvetta, mutta siihen ei päädytä. Näitä on sekä asiakaskertomuksissa että toimijoiden haastatteluissa. Kiireellisyyden arviointi ei aina johda päätökseen sijoituksesta, mutta on osa tutkimuksen toimintaympäristöä.

1.3 Tutkimustehtävän paikantaminen ja rajaus

Sosiaalityö tapahtuu politiikan, hallinnon, käytännön arjen ja tutkimuksen leikkauspisteessä. Nämä elementit sisältävät omia lainalaisuuksiaan ja prosesseja, jotka etenevät omaan tahtiinsa. Elementit vaikuttavat toisiinsa, mutta niiden väliset etäisyydet säilyvät. Kaukana ollaan sellaisesta retorisesta tavoitteesta, että tutkimuksen perusteella tehtäisiin poliittisia päätöksiä ja omaksuttaisiin hallinnollisia käytäntöjä. Valtiollisella politiikalla tehdään lastensuojelun oikeudellinen kehys, joka hallituskausittain hieman muuttuu. Järjestelmän toimeenpanoa organisoidaan jatkuvasti uudelleen. Tutkimuksen keinoin tartutaan ajan ilmiöihin, jotka kiinnostavat tutkijoita, ja joihin liittyviä hankkeita joku on valmis rahoittamaan. Sosiaalityön arjessa pohditaan, miten 13-vuotias teinipoika saataisiin motivoitumaan koulunkäyntiin, pysymään erossa päihteistä ja liitettyä huoltajansa kasvatusotteeseen. Nykyajalle tyypillistä on, että digitalisoitu viestintä on nopeaa ja myös hallinnon muutosvauhti on kiihtynyt, kun taas sosiaalityön prosessit ovat hitaita tarinoita kasvamisesta (Gambriell 2016, 115–121). Kun 2005 syntynyt nuori on ollut pitkään sijoitettuna, häneen on sovellettu kahta eri lastensuojelulakia, sijaishuollon järjestäjätaho on muuttunut,

ja vastuusosiaalityöntekijä sekä muut ammattilaiset ympärillä ovat vaihtuneet todennäköisesti moneen kertaan.

Tutkimusaineistoni on näyte ja pysäytyskuva omasta ajastaan, jossa kaikki sen ilmiöt ovat läsnä. Väitöskirjani tuottaa näkymän siihen, miten kiireellinen sijoitus toteutuu paikallisena kysymyksenä 2020-luvun alussa. Se on lainsäädännön toimeenpanoa, asiakkaiden elämään tulleita ja siihen tuotettuja käännteitä sekä ammattilaisten työskentelyä omissa organisaatioissaan. Vuositolasto kertoo vain asiakkaiden määrän ja ikäjakauman kaltaisia tietoja, tutkimuksen avulla on mahdollista tuottaa astetta tarkempi kuva siitä, mitä tapahtuu todella. Millaisia asiakkuudet ovat, mitä niissä tapahtuu kiireellisen sijoituksen yhteydessä ja miten työntekijät kokevat työskentelyn asiakasprosessin tässä vaiheessa? Tätä ei normaalisti vuosittain raportoida, sitä pitää erikseen tutkia, kun asiasta haluaa tietää enemmän.

Politiikan, hallinnon ja ammatillisten käytäntöjen elementit ovat autonomisia ja keskeinen kysymys on, miten yhteys niiden välillä toimii. Lastensuojelun sosiaalityöstä voidaan haluta tehdä tietynlaista, mutta sitä arvioidaan aina jostain valitusta näkökulmasta. Yhtä totuutta siitä ei ole. Sosiaalityöhön välittyy erilaisia yhteiskunnallisia pyrkimyksiä. Tässä mielessä tutkimukselle jää erityinen tehtävä sellaisen tiedon tuottajana, joka voi palvella eri intressejä. Tieto ei kuitenkaan ole vapaata kilpailusta, vaan lapsen ja perheen parasta määriteltäessä pyritään hegemoniseen asemaan. Samaa tutkimustulosta voi tulkita haluamallaan tavalla: onnistuneelle lastensuojelulle ei ole yksiselitteistä indikaattoria. Sosiaalityön kohdeongelmat ovat marginaalisia ja lastensuojelutyö jää sen vuoksi ammattina ja järjestelmänä helposti tiedollisesti ja poliittisesti katveeseen. Sosiaalityön näkökulmasta ei määritellä suuria hallinnollisia ratkaisuja (Parton 2014, 2015–2053 ja 2020, 19–35.) Tämä on ollut nähtävissä Suomessa sosiaali- ja terveystalouden järjestämistä uudistettaessa. Keskustelua on käyty lähinnä terveystaloudesta, jotka koskettavat kaikkia. Vähälle huomiolle on jäänyt se, millaisen tiedon pohjalta ja miten lastensuojelupalvelut järjestetään 1.1.2023 alkaen.

Tutkimukseni kohdentaminen kiireelliseen sijoitukseen perustuu ensinnäkin siihen, että sen paikka osana lastensuojelun keinovalikoimaa ja kokonaisuutta on kysymyksiä herättävä. Lapsen kiireellinen sijoitus on julkisen vallankäytön muodosta kovimpia ja siksi siitä täytyy tietää enemmän. Voi kysyä, ovatko pelkästään asiakastilanteet muuttuneet, vai onko myös sijoitusta alettu käyttää keinona eri uudella tavalla. Tutkimusnäytteen avulla tästä voi tehdä huomioita.

Toinen perustelu liittyy tietämisen rajoihin ja mahdollisuuksiin, joka on keskeinen kysymys lastensuojelututkimuksen eettisyyden kannalta. Tutkimuksen avulla lastensuojelusta voi tietää vähän kerrallaan, ja tieto on sidottu aikaan sekä paikkaan. Käyttökelpoista tietoa on mahdollista saada vain, kun tunnistetaan lastensuojelun moninaisuus ja rajaudutaan prosessin tiettyyn osaan (Gambrell 2008). Tutkimukseni rajauksena on se keskimäärin 30 vuorokauden kokoinen aikaikkuna, jonka

kiireellinen sijoitus kestää. Tästä ikkunasta aukeaa näkökulma prosessin menneisiin vaiheisiin, työskentelyyn akuutissa kriisitilanteessa, ja siihen, millainen arvio tilanteen jatkosta voidaan tehdä tämän kulminaatiopisteen kohdalla.

Tutkimusintressini rakentuu kahden teeman ympärille. Ensimmäinen liittyy kiireellisen sijoituksen sisältöön. Kiireellisten interventioiden aineellisesta sisällöstä eli siitä, ketä sijoitetaan ja millä perusteella, tiedetään melko vähän. Sijoitusten perusteista ei koota systemaattisesti valtakunnallista tietoa. Lastensuojelutilasto sisältää kokonaisuutena, alueellisen jakauman ja taustamuuttujia, joiden seuranta on eettisesti ongelmallista (Heino ym. 2016, 25). Paljon jää siis erillisten selvitysten ja tutkimusten varaan, kun halutaan tietää, mikä varsinaisesti yksilötasolla aiheuttaa sijoitustarpeen. On myös näyttöä siitä, että pelkkä asiakirja-aineisto tutkimusmateriaalina on monitulkintainen ja dokumenttien esitystapaan sidottu. Dokumentoinnin sisältämät kuvaukset voivat olla perusteiden osalta varsin yleisiä. Ne ovat muodollisesti tallennettuja sosiaalisia faktoja. (Hiitola & Heinonen 2009, 65; Witte 2020, 5.) Kun vahvistan tietoa kiireellisten sijoitusten taustatekijöistä, samalla on tarpeellista tutkia myös asiakastilanteiden kokemuksellista puolta.

Tutkimuksen toinen teema liittyy asiakasprosessin johtamiseen, johon on asetettu lainsäädännössä ja hallinnossa paljon odotuksia, mutta sitä on tutkittu vähän. Kiireellisen sijoituksen prosessi sisältää johtamistehtäviä, kun kyseessä on äkillisesti kriisiytyneet suojelutarve, ja lasta uhkaa jokin välitön vaara. Työskentelylle on tarkka aikaraja ja ratkaisupakko. Voidaan puhua myös asiakasprosessin poikkeamasta, johon liittyy kriisin piirteitä. Jokin asiakkaan tilanteessa on aiheuttanut välittömän interventiotarpeen, joka toteutetaan organisaatiossa erikseen määritellyllä tavalla. Julkisen vallan käytössä on aina kyse johtamistehtävistä, kun laajaa julkista harkintavaltaa ulotetaan yksityiselämään piiriin. Suomalaiselle järjestelmälle on luonteenomaista, että kriteeristö välittömän suojelutarpeen määrittelyssä on väljä (Berrick ym. 2015, 375–376). Päätöksentekoa edeltää harkinta, jota tarvitaan sekä sijoituksen käynnistämiseksi että sen päättämiseksi. Tutkimustehtävän aiheena kiireellinen sijoitus paikantuu sekä asiakkaan tilanteeseen että ammattilaisten toimintaan sen yhteydessä. Alaikäisen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on aina tilanne, joka edellyttää johtamista.

Johtaminen lastensuojelussa kuvataan usein yleisenä ja kohdentamattomana ilmiönä, jolloin sen sisälle on vaikea nähdä. Rajautuminen kiireelliseen sijoitukseen auttaa näkemään johtamisilmiöt prosessin tiettyssä vaiheessa. Asiat prosessin aikana eivät tapahdu itsestään, vaan ratkaisut tuotetaan moraalisen harkinnan ja intuition sekä yhteisen työskentelyn tuloksena (Munro 2009). Työskentely sisältää ammattilaisten yksilöllistä ja kollektiivista toimintaa. Asiakassuhteen toisena puolena on asiakkaan harkinta, oma toiminta ja ratkaisut. Ihmisten välisessä toiminnassa yleisesti ja johtamisessa erityisesti kyse on aina vallasta, sen käytöstä ja torjunnasta. Johtamisen tutkiminen on aina myös vallankäytön analysoimista.

Yhteen vedettynä tutkimustehtävänä on tarkastella, miten lastensuojelun kiireellinen sijoitus toteutuu asiakastilanteina ja prosessina, joka sisältää johtamistehtäviä. Kiireellisistä sijoituksista on käytettävissä vain karkeaa tietoa, ja sosiaalityön johtamisen ilmiöt ovat vähän tutkittuja sekä teoreettisesti hajanaisia (Colby Peters 2018, 39–43; Pekkarinen 2011). Asiakasprosessin johtamisen tutkiminen edellyttää sen tarkentamista johonkin prosessin osaan. Tällä perusteella kiireellinen sijoitus tutkimustehtävänä on jaettavissa kahteen pääkysymykseen:

1. Millaisia ovat kiireellisen sijoituksen asiakastilanteet ja niissä muodostuvat asiakasprosessit?
2. Miten kiireellisen sijoituksen asiakasprosessi ja sen johtaminen toteutuu ammatillisten toimijoiden kokemana?

Tutkimustehtävään vastaaminen tapahtuu paikantamalla se kahteen eri kaupunkiin, jotta aineistosta tulee edustava. Se edellyttää sekä sosiaalisten faktojen että kokemusten tutkimista. Tällä perusteella kerään kaksi erityyppistä aineistoa. Vastaan ensimmäiseen pääkysymykseen ensin asiakirja-aineiston avulla. Täydennän vastausta asiakastilanteisiin haastatteluvien kokemuksilla. Toiseen pääkysymykseen vastaan haastatteluaineistolla. Koska kysymys kohdentuu ammatillisten toimijoiden näkökulmaan, aineistosta rajautuvat pois perhehoitajat, jotka osaltaan vastaavat sijaishuollosta. Asiakastilanteiden johtamisen tyypittelyssä taustalla ovat dokumenttien pohjalta muodostetut asiakastilanteiden profiilit. Aineiston keruu toteutuu vuosina 2020–22 niin, että kerään asiakirja-aineiston vuonna 2020 toteutuneista kiireellisistä sijoituksista ja suoritan toimijoiden haastattelut vuosina 2021–22.

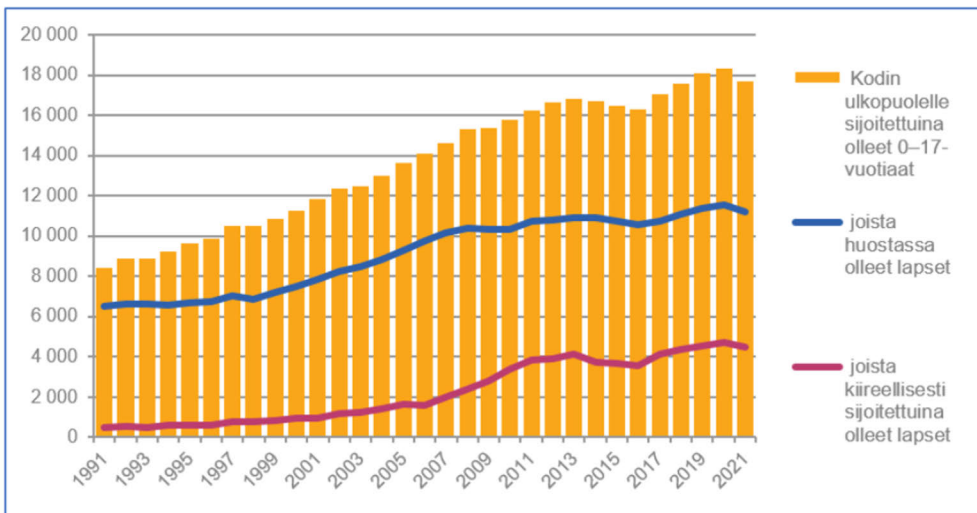
1.4 Muuttuva lastensuojelu ja kysymykset, jotka säilyvät

Lastensuojelun asiakastarpeeseen ja palvelujärjestelmän toimivuuteen on kuluvalle vuosituhanella haettu pitkäjänteisesti suunnanmuutosta. Vakiintuneina tavoitteina voidaan pitää lastensuojelun kokonaisuudistustyöryhmän (STM 2006a) ilmaisemana seuraavia: interventioiden varhaisempi aloittaminen, työskentelyn suunnitelmallisuuden lisääminen ja asiakkaiden oikeusturvan vahvistaminen. Myös työntekijöiden näkökulmasta on pyritty toimintaympäristön laadulliseen parantamiseen lisäämällä resursseja ja erikoistumiskoulutusta. Selvitykset ja niiden pohjalta annetut toimenpide-ehdotukset (STM 2013; Kananoja & Ruuskanen 2019) ovat olleet johdonmukaisesti samansuuntaisia. Voi todeta, että kaikkien lastensuojelun asiakasprosessiin osallisten asemaa on haluttu parantaa pitkäjänteisesti. Merkittävä yksittäinen toimenpide oli lastensuojelun asiakkuudessa olevien 0–17-vuotiaiden työntekijäkohtaisen enimmäismäärän säätäminen vuoden 2022 alusta. Vuosina 2022–2023 yhdellä lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä

voi olla vastuullaan enintään 35 lasta, ja vuodesta 2024 alkaen luku on 30 (STM 2021).

Samalla on ollut nähtävissä, että suunnanmuutos on oleellisilta osiltaan kesken ja jopa kohdannut merkittäviä esteitä. Keskeisenä indikaattorina on pidetty sitä, että lastensuojelutoimenpiteiden painopiste on edelleen paljon resursseja sitovassa sijais-huollossa, jonka asiakasmäärä ja kustannukset ovat pysyneet sitkeästi kasvusuunnassa. Kodin ulkopuolisten sijoitusten määrää on pidetty pahoinvoinnin mittarina, ja se on kohonnut johdonmukaisesti talouskehityksestä, digitalisaatiosta, tarkentuneesta sääntelystä ja kehittämistyöstä huolimatta (Hiilamo 2022, 23). Jatkuva kasvu näyttää nyt pysähtyneen, mutta käännettä toiseen suuntaan ei ole tapahtunut. Oireellisenä on pidetty sitä, että kiireellisten sijoitusten määrä on ollut kasvussa. Vuonna 2020 kasvua edelliseen vuoteen oli vielä 3 prosenttia.

Kiireellisten sijoitusten määrä väheni vuonna 2021 edelliseen vuoteen verrattuna ensimmäisen kerran sitten vuoden 2016 (THL 2021; THL 2022). Toinen merkillepantava asia on, että kaikki sijoitukset ovat 2000-luvulla alkaneet painottua vanhempiin ikäryhmiin. Eniten sijoitetaan 15-vuotiaita ja suhteellinen väestöosuus on suurimmillaan 16-vuotiaissa (Kananoja & Ruuskanen 2019, 20). Kuviossa 2 olen esittänyt kiireellisten sijoitusten määrän kehityksen 1991–2021 osana sijoitusten kokonaisuutta.

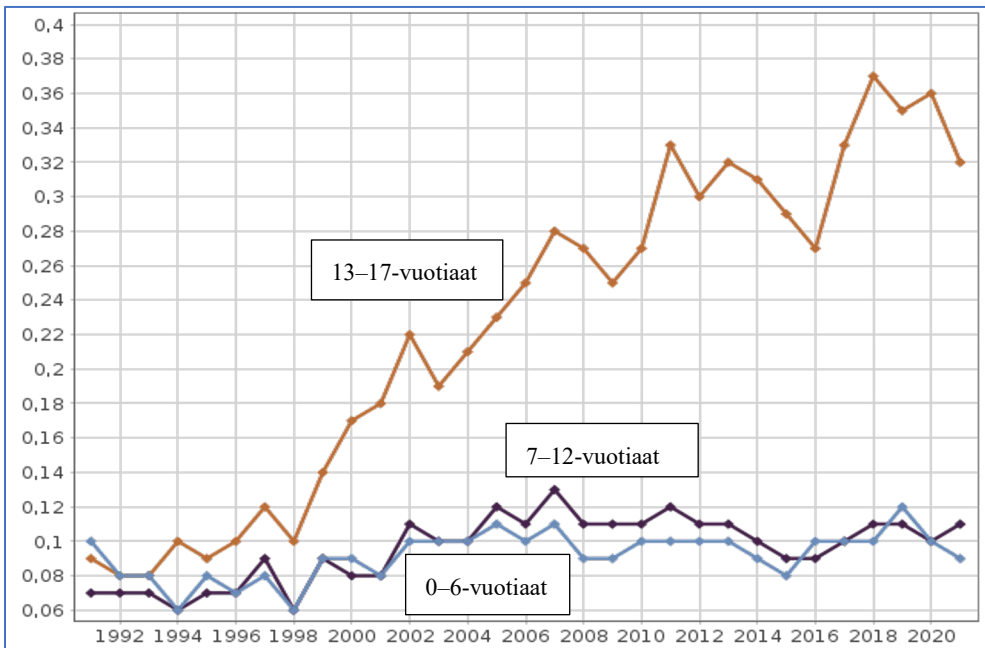
Kuvio 2. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset sekä heistä huostassa ja kiireellisesti sijoitettuna olleet lapset vuosina 1991–2021 (THL 2022).

Huostaanottojen taustatekijöitä selvittäneet Heino ym. (2016, 105) nostavat esiin ihmetyksen kiireellisten sijoitusten suuresta merkityksestä kokonaisuudessa. Heidän tutkimuksessaan lähes puolessa huostaanottopäätöksistä oli edeltävänä toimen-

piteenä ollut kiireellinen sijoitus. Näyttää siltä, että usein huostaanottoilannetta edeltää lastensuojelulain 38 § tarkoittama välitön vaara, joka edellyttää nopeaa reagointia. Ihmetys on tässä kohden helppo jakaa, sillä interventioiden varhentamisen näkökulmasta kehitys ei ole tällöin kulkenut haluttuun suuntaan. Asiakkuudet näyttävät kriisiytyvän aiempaa useammin niin, että joudutaan käyttämään äkillistä turvaamistoimenpiteitä. Joko asiakkuudet eivät ala tarpeeksi varhaisessa vaiheessa tai sitten tukitoimenpiteet ovat sillä tavoin riittämättömiä, että ne eivät estä tilanteita kärjistymästä. Oleellista on kodin ulkopuolisten sijoitusten trendinomainen nousu, jonka kuvio 2 osoittaa. Kuvioista on erikseen huomioitava, että sama lapsi voi olla vuoden aikana sijoitettuna kiireellisesti sekä huostaanotettuna. Kun nykytilannetta verrataan kuvion ensimmäiseen ajankohtaan vuonna 1991, sijoitusten määrä on yli kaksinkertainen. Hallituksen esityksessä (252/2006) asetettiin lastensuojelulain tavoitteeksi annetun tuen vaikuttavuuden parantaminen. Tätä tavoitetta ei ole saavutettu, jos sen indikaattorina pidetään sijoitusten määrää.

Lastensuojelutilasto (THL 2021 ja 2022) sisältää löydöksen, jonka mukaan kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten absoluuttinen määrä on vuonna 2020 ollut suurempi kuin koskaan. Kiireellisesti sijoitettuja lapsia on vuoden 2020 aikana ollut 4662. Edellisen lastensuojelulain voimassaolon viimeisenä vuonna 2007 silloisia kiireellisiä huostaanottoja tehtiin noin 2000. Tälle tasolle takaisin pääseminen olisi merkittävä käänne. Kiireellisten sijoitusten osalta on käynyt niin, että viimeksi lyhyen ta-soittumisen jälkeen määrä on lähtenyt uudelleen nousuun vuonna 2016, ja nousu päättyi vuonna 2021. Sijoitusten määrän lisäksi keskeinen kysymys on niiden paikantuminen yhä selvemmin yli 12-vuotiaisiin lapsiin. Tällä on yhteys sijoitusten perusteisiin, sillä sekä Suomessa että muissa Pohjoismaissa on todettu, että teini-ikäisiä sijoitetaan eri perusteilla kuin pieniä lapsia (Kestilä ym. 2012, 48). Ajan ilmiö on, että enenevässä määrin kodin ulkopuolelle sijoitetaan teini-ikäisiä, joiden sijoitusperusteissa painottuvat käytös- ja mielenterveysongelmat. Toisaalta on muistettava, että epäsuotuisten kotiolojen vaikutus usein näkyy vasta myöhemmin lapsen elämässä. Perheessä on tapahtunut paljon ennen nuoren sijoitusta. Nuorten riskikäyttäytyminen näyttää olevan yhteiskunnallinen ilmiö, joka paikantuu voimakkaasti tiettyihin ryhmiin, ja lastensuojelujärjestelmä reagoi siihen korjaavilla toimenpiteillä, jollaisia sijoitukset ovat.

Kuviossa 3 olen tarkastellut uusien huostaanottojen määrää ikäryhmittäin ja suhteutettuna vastaavan ikäiseen väestöön. Uudet huostaanotot ovat niitä, jotka on tehty kyseisenä vuonna. On mahdollista, että sama lapsi on otettu huostaan toistamiseen eri vuonna. Kiireellisistä sijoituksista ei ole saatavissa valtakunnallista tilastoa ikäryhmittäin. Ne ovat kuitenkin yhteydessä huostaanottoihin, sillä perusteet ovat samat ja kiireellinen sijoitus usein edeltää huostaanottoa. Kyse on ilmiöstä, joka luonnehtii kokonaisuudessaan kodin ulkopuolisia sijoituksia: pienten lasten osuudessa ei ole juuri tapahtunut muutoksia. THL:n tietokannassa ikäryhmiä on kolme, joten teini-ikäisten luokka on melko karkea, koska sen vaihteluväli on viisi vuotta.

Kuvio 3. Uudet huostaanotot ikäryhmittäin vuosina 1991–2021, % vastaavan ikäisestä väestöstä (THL / Sotkanet 2022).

Kuviosta 3 näkyy, että huostaanottojen lisäys on selkeästi kohdistunut yli 12-vuotiaisiin lapsiin, sillä nuorempien ryhmässä ei nykyisen lain voimassa ollessa ole tapahtunut juuri muutoksia. Kun jaottelua tarkennetaan, on huomattu, että suurin lisäys on täysi-ikäisyyttä lähestyvien 16–17-vuotiaiden ryhmässä. Yksittäisinä ikäkohortteina tarkasteltuna vuonna 1997 syntyneistä 5,7 prosenttia on ollut jossain vaiheessa lapsuusaikanaan sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Luku on kaksinkertainen kymmenen vuotta aiemmin syntyneisiin. (Hiilamo 2022, 22.) On siis ikäluokkia, joihin on 2010-luvun Suomessa kohdistunut lastensuojelun raskaimpia toimenpiteitä enemmän kuin mihinkään muuhun aiemmin. Tämä on tapahtunut alenevan syntyvyyden oloissa. Samalla kansalaismielipide perhe-elämästä on ollut kriittistä, sillä naisista 71 prosenttia ja miehistä 65 prosenttia on arvioinut, että perheiden kahtiajako hyvä- ja huono-osaisiin on voimistunut (Kontula 2018, 84). Käsitys lapsiperheiden hyvinvoinnin kahtiajaon syvenemisestä on pysynyt pitkään samana.

Hallituksen esityksessä (HE 252/2006) lastensuojelulaiksi on viitattu siihen, että YK:n lapsen oikeuksien komitea on vuosina 2000 ja 2005 kiinnittänyt huomiota kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrään Suomessa. Samoin esityksessä on viitattu Euroopan ihmisoikeussopimuksen (63/1999) 8. artiklaan, joka koskee perhe-elämän suojaa. Näiden viittausten voi katsoa vahvistavan perusteluja sille, että lain-säädännön tulisi pikemmin vähentää perhe-elämään puuttumista lastensuojelun

keinoin kuin lisätä sitä. Kun lisäksi huomioidaan, että lastensuojeluilmoitusten määrä on nykyisen lastensuojelulain voimassaolon aikana kaksinkertaistunut (THL 2020a), voidaan todeta, että lastensuojelu koskettaa perhe-elämää Suomessa aiempaa laajemmin ja voimakkaammin, sekä ehkäisevässä että korjaavassa mielessä. Onko niin, että yhteiskunnan ote lapsiperheistä on aiempaa tiukempi, mutta se ei tuota toivottuja tuloksia hyvinvoinnissa?

Lastensuojelulle tyypillistä monitulkintaisuutta ilmentää näkemys, että ilmoitusten ja kodin ulkopuolisten sijoitusten kasvu ei välttämättä ole pelkästään negatiivinen ilmiö (Petrelius & Eriksson 2018, 4). Ilmiöllä on kaksi puolta: järjestelmä voi olla herkistynyt tunnistamaan paremmin avun tarvetta, mutta toisaalta lapset läheisneen ovat jääneet vaille oikeanlaista apua ja tilanteet pääsevät siksi kriisiytymään. Kaikkien lastensuojelujärjestelmää koskevien uudistusten julkilausuttuna tavoitteena on kuitenkin ollut ongelmiin puuttuminen entistä varhaisemmassa vaiheessa ja annetun tuen vaikuttavuuden parantaminen. On mahdotonta jakaa käsitystä, että etenkin voimakkaampien lastensuojelutoimenpiteiden lisääntyminen olisi järjestelmälle asetettujen tavoitteiden suuntaista. Kyse on lapsiperheiden parissa esiintyvistä pahoinvoinnin ilmiöistä, joita ei pystytä riittävästi torjumaan peruspalveluiden toimenpitein. Lastensuojelu suorittaa klassista tehtävänsä korjaavana viimesijaisen avun muotona.

Lastensuojelun suunnanmuutosta haetaan parhaillaan kehittämällä aktiivisesti palveluiden sisältöä, toimeenpanoa ja johtamista. Kaiken taustalla on pyrkimys lastensuojelun parempaan vaikuttavuuteen. Muutosta varmasti tapahtuu, mutta se on hidasta ja samalla reaktiivinen häiriötilanteiden hoitaminen pysyy perustehtävänä. Sijaishuollon kustannukset ovat kolmenkymmenen vuoden tarkastelujaksolla moninkertaistuneet ja vastaavat tällä hetkellä lukiokoulutuksen tai syövän hoidon kustannuksia (Heinonen ym. 2012; Hiilamo 2022; VATT 2012; Zitting ym. 2020b, 319). Niin sanotussa Kuusikossa eli kuudessa suurimmassa kaupungissa kustannusten kasvu on jatkunut vuosina 2017–2021 ja sijaishuollon osuus lastensuojelun menoista on vuonna 2021 ollut 76.9 prosenttia (Kuusikko-työryhmä 2021 ja 2022). Tämä asetelma osaltaan vaikeuttaa avohuollon kehittämistä, koska resursseista valtaosa on sidottu sijaishuoltoon. Sijaishuolto sisältää myös transaktiokustannuksia, kun se on pitkälti ulkoistettu ja edellyttää jatkuvia kilpailutuskiertoja.

Asiakasmääränä puhutaan marginaalisesta ilmiöstä, kun kodin ulkopuolelle sijoitettujen suhteellinen väestöosuus oli 1.6 prosenttia vuonna 2021 (THL 2022). Absoluuttinen luku oli 17 727 alaikäistä eli pientä ryhmää hoidetaan miljardiluokan kustannuksilla. Kuusikkokaupungeissa kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia oli vuonna 2021 yhteensä 6199 ja toiminnan kustannukset olivat yli 341 miljoonaa euroa eli lapsikohtaisesti noin 60 000 euroa vuodessa. Lapsikohtainen luku on suuntaa antava, koska mukana ovat kaikki eri pituiset sijoitukset. Laitoshoidon keskimääräinen vuorokausihinta oli 348 euroa, jolloin koko vuoden laitoshoido saattoi maksaa

yli 120 000 euroa. Kustannusten lisäys on vuosina 2017–2021 ollut 14.2 prosenttia kun sijoitusten määrässä ei samalla ole tapahtunut merkittävää muutosta, eli hoitopäivän hinta nousee jatkuvasti. (Kuusikko- työryhmä 2022, 40–44.) Vaikka yhteiskunnassa heikoimpiin lähtökohtiin joutuneiden lasten hoitamisella on ennen kaikkea eettinen ja aineetonta hyvinvointia varmistava ulottuvuus, on kustannusrakenteen tarkastelukin välttämätöntä. Kyseessä on syövän hoidon kokoinen markkina: lastensuojelun menot ovat toiselle tuloja. Rakenteet ohjaavat toimintaa ja kustannusten hallinta on aina taustalla vaikuttava vaatimus, kun kyse on julkisten palveluiden tuottamisesta.

Lastensuojelun auttamisjärjestelmä on julkinen instituutio, jolla on oma tehtävänsä yhteiskunnallisen järjestyksen ylläpitäjänä. Siinä julkinen valta asettaa tavoitteet ja rajat hyväksyttävälle lapsuudelle ja vanhemmuudelle. Juuri tällaiset instituutiot ovat niitä, jotka viime kädessä varmistavat kansalaisten toimintakyvyn jatkumisen torjumalla erilaisia uhkia. Ne edustavat oman julkisen luonteensa vuoksi pysyvyyttä tai ainakin niiltä odotetaan sellaista (Herranen 2020, 50). Suomalainen lastensuojelujärjestelmä on ollut luonteeltaan ongelmiin keskittyvä ja reaktiivinen samalla kun siihen on jo 1970-luvulta alkaen kohdistettu vaatimuksia ehkäisevämpään otteeseen siirtymisestä (Satka & Harrikari 2008, 650–656). Yhteiskunnassa on aina vaikea hyväksyä lasten pahoinvointia, ja sitä ettei ongelmia kyetä riittävästi torjumaan julkisin toimenpitein. Katsaus vuoden 1983 lastensuojelulakia koskeviin esitöihin osoittaa, että lain tavoitteeksi sen ensimmäisessä luvussa haluttiin asettaa ongelmien ehkäiseminen ennalta (HE 13/1983). Silloinkin haluttiin muutosta liian huostaanotto- ja sijoituskeskeiseksi koettuun järjestelmään, eli rakenteellisilla pulmilla on historiallinen tausta: ne eivät ole syntyneet 2010-luvulla.

Kiireellinen sijoitus tutkimusaiheena liittyy äkillisiin ja akuutteihin tilanteisiin, joissa auttamisjärjestelmä on epäonnistunut ehkäisevän työotteen tavoitteissa. Usein puhutaan kaltoinkohtelusta ja muista inhimillisistä tragedioista, joihin voi olla mahdollonta varautua. Järjestelmää pidetään osasyllisenä, kun tapahtuneelle haetaan selitystä. Suomessa tämän tyyppinen asetelma on ollut mukana uudistusvaatimuksissa 1980-luvulta alkaen. Tarvetta uudistuksiin on perusteltu julkista huomiota saaneilla yksittäisillä tapauksilla, ja tämä ilmiö on vahvistunut eri mediamuotojen läpäisemässä maailmassa (Julin & Pösö 2021, 104). Suurin muutos on tapahtunut siinä, että yksi uutinen saa hetkessä satoja tuhansia lukijoita. Jokainen pidempään lastensuojelussa työskennellyt on joutunut kohtaamaan tilanteita, joissa auttamisjärjestelmä on pettänyt kohtuuttomalla tavalla. Lastensuojelussa käsitellään eräänlaista epäonnistumisiin liittyvää ”moraalista likaa”, joka tahrii myös auttamisjärjestelmää (Ferguson 2005 ja 2007, 135–139). Nykyinen mediaympäristö pyrkii tekemään likapyykistä yhteistä.

Kiireellisyys ei itsessään tarkoita epäonnistumisten vyöhykettä vaan se on alue, jossa ennen muuta kohdataan ja autetaan lapsia kaikkein haavoittavimmissa

olosuhteissa. Kriisit käynnistävät myös hyviä prosesseja. Munro (2019, 124–125) on kiinnittänyt huomiota siihen, miten jonkin virheeltä tai epäonnistumiselta näyttävän tilanteen arvioiminen ja tutkiminen on tärkeää, jotta prosessien heikkoihin kohtiin päästään käsiksi ja niistä voidaan oppia. Se, mikä ulkopuolisen silmin voi näyttää epäonnistumiselta, sisältää usein myös ratkaisun elementtejä ja mahdollisuuksia. Lastensuojelun klassinen keskustelun aihe on, missä määrin tehtyjä toimenpiteitä kannattaa edes yrittää arvottaa millään dikotomialla, koska myöskään asiakkaille ja heidän elämäntilanteilleen ei tehdä niin. Jokainen interventio tuottaa jonkin seuraavan vaiheen, mutta ei itsessään ratkaise mitään. Kiireellistä sijoitusta luonnehtii hetkellisyys, koska sille on asetettu määräaika, jonka kuluessa tehdään seuraava ratkaisu.

Lastensuojelulainsäädännössä on korkean elintason länsimaissa tiettyä yhteneväisyyttä sen suhteen, että niissä painotetaan lapsen edun ja aseman erillisyyttä sekä subjektiasemaa perheen sisällä. Pohjoismaissa on tietoisesti pyritty holhoavasta paternalismista kohti perheen ja lapsen autonomian vahvistamista. Eroja maiden välille muodostuu lähinnä siitä, miten tarkkaa sisältöä ja kriteeristöä lapsen edun määrittämiseen on haluttu antaa lain tasolla. Toinen jakolinja muodostuu siitä, miten arviointi ja päätöksenteko on järjestetty. Harkinnalle on haluttu jättää paljon tilaa, oli päätöksentekijä kuka tahansa. Suomen järjestelmässä korostuu erityisesti tukimuo-tojen moninaisuus ja lapsen osallisuuden korostaminen, joka on vain osittain sidottu ikärajoihin. Puhutaan palveluorientaatiosta. Anglosaksisten maiden lastensuojelumalli on suojeluorientoitunut ja siinä korostuu pienten lasten olosuhteiden turvaaminen. Kriteeristö suojelutarpeelle on tarkempi. Nuorisokysymystä tarkastellaan siinä usein erillään varsinaisesta lastensuojelusta. Pohjoismaainen malli on palvelukeskeinen, ja sosiaalityöntekijälle on siinä annettu paljon toimivaltaa. (Parton 2020, 26; Skivenes & Sørstal 2018, 59–85.) Jokainen malli tuottaa myös omanlaisensa lastensuojelutilanteen, joten sijoitusten painottuminen teini-ikäisiin on myös seurausta valitusta palvelukeskeisestä orientaatiosta.

Laajan harkintavallan käänköpuolena on asiakasprosessin tarkentunut sääntely. Kysymys lastensuojelujärjestelmän luonteesta liittyy hallintatapaan, jolla lapsen suojelulta on järjestetty. Hallinta ja hallinnointi viittaavat toimenpiteiden kokonaisuuteen, jolla ohjataan kansalaisten käyttäytymistä (Dean 2007, 22; Harrikari 2008, 100–102.). Tapa tehdä interventioita on samalla tapa hallita, ohjata ja johtaa lastensuojelutoimenpiteitä. Taustalla on luottamus tiettyihin mekanismeihin, jotka toimivat suojelutarpeen ilmetessä. Suomessa luotetaan vapaaehtoisuuteen ja avoimuuden palveluihin. On esitetty (esim. Harrikari 2019, 372), että lastensuojelun viimeiset lainsäädäntömuutokset ovat merkinneet lisääntyvää oikeudellistumista, ”juridisoitumista”. Jokaisella tilanteella jo ennen asiakkuuden alkua on tarkkaan määritelty oikeudellinen perusta. Tähän liittyen asiakasprosessi on pilkottu entistä pienempiin ja tarkemmin säädelyihin osiin.

Asiakasprosessin pilkkominen, yksityiskohtainen sääntely ja vahvistunut dokumentaatiovaatimus asettavat uudenlaisia vaatimuksia prosessin johtamiselle. Lastensuojelun johtamisen on nähty kaipaavan uudistamista, mutta tarkemmin määrittelemättä on se, millaista johtamista halutaan ja mitkä johtamistehtävät vaativat korjaamista (Alhanen 2014). Johtamisongelmia on pidetty esillä, mutta niitä on vähän eksplikoitu tai tutkittu. Kiireellisen sijoituksen prosessi on varsinkin suuremmissa kunnissa erotettu omaksi kokonaisuudekseen ja keskitetty hallinnollisesti päivystysluonteisiin yksiköihin. Jatkossa se on hyvinvointialueilla hallinnoitava erillinen kokonaisuus. Tätä voi pitää esimerkkinä tavasta hallita moniaineksista ilmiötä.

Gording-Stang (2018, 147–165) on kiinnittänyt huomiota kiireellisen sijoituksen perusteiden monitulkintaisuuteen ja arvioinnin eroihin analysoidessaan norjalaisten tuomioistuinten ratkaisuja. Havainnon tekee kiinnostavaksi se, että aineistossa painottuvat lasten kaltoinkohtelutilanteet sekä lapsikaappaukset. Niihin on kuitenkin yleisesti ottaen helpompi tehdä kriteeristöä ja määritellä arvioinnin kohteet. Alihoitettu 1-vuotias on helpompi havaita kuin 15-vuotias. Väkivaltaepäilyjen tutkimiseen on Suomessakin erikoissairaanhoidon tasoinen prosessi. Isompien lasten kohdalla tulkittavaa on enemmän, koska kyseessä on usein sekä lapsen oma toiminta että vanhempien kyky vastata siihen. Kun sijoitusten painopiste Suomessa on teini-ikäisissä, voi olettaa, että tulkinnallisuus ja hajonta kriteereiden soveltamisessa kuuluu vääjäämättä työn luonteeseen.

Organisaatioiden johtamisjärjestelmissä monimutkainen toimintaympäristö pyritään yksinkertaistamaan hallittavissa olevaksi kokonaisuudeksi, jotta sosiaalisten systeemien kompleksisuus ei sellaisenaan siirtyisi toimintarakenteisiin. Se tarkoittaa asiakasprosessin pilkkomista osiin, joilla jokaisella on oma vastuutahonsa. Ilmiö näkyy sosiaali- ja terveydenhuollossa, jonka pirstaleisuus on pysyvä pulma ja toimintojen organisoiminen uudeksi kokonaisuudeksi on jatkuvasti käynnissä. (Schneider ym. 2017, 185–192.) Siitä Suomen hyvinvointialueiden muodostamisessakin on kyse. Uudistuksen kritiikki on kohdistunut uuteen ”organisaatioharjoitukseen”, joka ei tule valmiiksi. Lastensuojelussa yksittäisen työntekijän eli lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävien määrittely lain tasoisesti on sosiaali- ja terveydenhuollossa poikkeuksellista. Tavoitteena on vastuusuhteiden yksinkertaistaminen, mutta sen toiminnalliset rajat tulevat usein vastaan monesta eri syystä varsinkin, kun asiakasprosessit saattavat kestää vuosia. Ensivaiheessa hyvinvointialueilla pitää jollain tasolla yhdistää kymmenien eri kuntien tavat tehdä lastensuojelun sosiaalityötä (Yliruka ym. 2022a).

Sosiaalityölle on luonteenomaista, että kohdeongelma saa uusia muotoja, kun interventiot alkavat vaikuttaa. Kun katse on ensin suunnattu lapseen, seuraavaksi tarkastellaan taustalla, usein piilossa olevia perheen ongelmia. Sen jälkeen katse voi kohdistua saman perheen toiseen lapseen, jolle perustetaan oma asiakkuus. Tilanteen hallittavuus ja ymmärrys perhesysteemistä on koetteella oikeastaan päivittäin.

Vaikka järjestelmä pakottaa asettamaan tavoitteita ja tekemään yhteisiä suunnitelmia niihin pääsemiseksi, perheen olosuhteiden ja ihmissuhteiden kehitystä on lähes mahdotonta ennakoida (Gümüscü ym. 2020, 264–267). Ihmiset ovat vapaassa yhteiskunnassa ensisijaisesti jotain muuta kuin jonkin julkisen järjestelmän asiakkaita. Prosessit ovat aina ihmisten omia ja sensitiivisen luonteensa vuoksi myös kätkeytyjä. Tutkimusintressiini sisältyy ajatus, että ne eivät ole kuitenkaan niin uniikkeja, etteikö niitä voisi tutkia ja löytää yhdistäviäkin piirteitä.

Lipskyn (1980/2010) teoria katutason byrokratiasta on herättänyt uutta mielenkiintoa, kun arviointia sosiaalipalveluissa on haluttu keskittää ja sitä on myös etäännytetty digitalisaatiolla. Kohtaamisen areenat muuttuvat nyt ratkaisevasti. Lipskyn ajattelussa politiikan ja hallinnon tavoitteet testataan päivittäisissä kohtaamisissa asiakkaan ja yksittäisen viranhaltijan välillä. Havainnot ovat sen suuntaisia, että vaikka hallintoa on etäännytetty fyysisesti, erilaisessa päivittäisessä arviointityössä säätely muuttuu edelleen todeksi ja hallinto saa kasvot. Kasvokkain tapahtuva kohtaaminen ja tilanteiden tulkinta on muuttanut muotoaan, mutta se ei ole poistunut (Durose 2011, 979–981; Evans & Harris 2004, 892).

Välittömän lastensuojelutarpeen arvioinnin kohdalla kyse on erityisistä kohtaamisista, joissa merkittävää harkintavaltaa joudutaan käyttämään nopean tilannearvion yhteydessä (Gording-Stang 2018, 164–165). Kun Suomessa sosiaalipäivystystä on vahvistettu tuomalla se erilliseksi lakisääteiseksi tehtäväksi, katutason byrokratia on myös voimistunut. Kyse on samalla kotitason byrokratiasta, kun muodollinen arviointi tehdään usein akuutissa tilanteessa perheen kotona. Tutkimustani motivoivat osallisten kokemukset näissä konkreettisissa tilanteissa. Olen aikanaan kokenut kiireelliset tilanteet äärimmäisen uhkaavina, koska niihin mentiin heikosti valmistautuneina, ja vastassa saattoi olla aseensa piippu. Mukana oli usein sosiaalityöntekijöiden rinnalla poliisi, ja asunnossa mitä ja ketä tahansa. Kotikäynnin aikana etsittiin kadonnutta pikkulasta kerrostalon pihamaalta.

Lapsen osallisuuden käsittelyyn on vuoden 2007 lastensuojelulaissa varattu kokonainen luku, jollaista edellisessä ei ollut. Osallisuutta voi pitää länsimaisten yhteiskuntien politiikan ja hallinnon megatrendinä, jonka sisällyttäminen julkisen vallan kovimpiin ydintehtäviin on erityisen vaativa tavoite. Lastensuojelussa paternalistinen traditio ja kontrollitehtävä ovat edelleen läsnä, jolloin kyse on asiakassuhteen uudelleen konstruomisesta samalla kun vallankäytön olemus on edelleen läsnä, tarvittaessa äärimuodoissaan (Healy 1998, 912). Suomessa lapsen osallisuuden periaate on omaksuttu niin, että vaikka lastensuojelulaissa on erikseen määritelty 12 vuoden ikäraja puheoikeudelle, lasta tulee kuulla kattavasti kaikissa tilanteissa ja kaiken ikäisenä siten kuin se kulloinkin on mahdollista (Araneva 2016, 184–185; Pölkki ym. 2012, 110). Lastensuojelutilasto ei anna vastausta siihen, miten asiakkaan itsemääräämisoikeuden vahvistuminen näkyy asiakkaaksi valikoitumisessa ja tuen vastaanottamisessa. Tutkimuksen keinoin tähän on mahdollista saada vastauksia.

Yhteenvetona voi todeta, että kiireellisen sijoituksen asema järjestelmän nykytilanteessa on kysymyksiä herättävä. Ilmoituskynnyksen tietoinen madaltaminen ja ilmoitusvelvollisuuden laajentaminen nykyisessä laissa on lisännyt esille tulevaa lastensuojelun tarvetta ja sitä kautta ainakin avohuollon asiakkuuksia. Toikko ym. (2021, 79–81) toteavat, että avohuollon tukitoimet lisäävät myös sijoituksia kodin ulkopuolelle. Palveluilla on itsessään taipumusta lisätä niiden tarvetta. Sosiaalipäivystyksen vakiinnuttaminen on varmasti tuonut mukanaan uudenlaisen mahdollisuuden kiireellisen avun tarpeen tunnistamiseen ja reagointiin. Vielä 2000-luvun alkuvuosina monessa kunnassa virka-ajan ulkopuolinen toiminta oli satunnaista. Sijoitusten tekeminen on tehostunut. Monipuolistunut avohuolto ei ole kyennyt patoamaan korjaavan avun tarvetta, eikä tiedetä kattavasti, miksi näin on. Asiakasprosessin laadullinen muutos edellyttää sen tutkimista, minkä tyyppisiä prosessit tällä hetkellä ovat.

Väitöskirja sisältää kaksi teoreettista päälukua. Luvussa 2 sijoitan tutkimustehtävän osaksi lastensuojelun institutionaalista toteutumista omassa ajassaan. Kiireellinen lastensuojelu on osa laajempaa lastensuojelujärjestelmää, jota toimeenpannaan eri tavalla vahvistuvien ja muuttuvien vaatimusten keskellä. Paikannan myös asiakasprosessin johtamisen mahdollisuudet ja rajat osana lastensuojelun johtamisympäristön muutosta. Toisessa teoreettisessa pääluvussa 3 käsittelen kiireellisen sijoituksen luonnetta lastensuojelun interventiona. Kuvaan siinä prosessin sisällön ja toimijaverkoston. Tarkastelen myös kiireellisen sijoituksen piirteitä kriisi-interventiona. Luku 3 ja samalla teoreettinen osuus päättyy katsaukseen aiemmasta tutkimuksesta.

Luku 4 sisältää tutkimusasetelman esittelyn ja tarkennan siinä tutkimustehtävän pääkysymykset yksilöidyiksi alakysymyksiksi. Asemoin tutkimuksen osaksi kriittisen realismin strategista lähestymistapaa ja perinnettä. Esittelen tutkimuksen empiirisen suorittamisen, molemmat tutkimusaineistot ja niiden analyysitavat. Luvun 4 lopuksi käsittelen eettisyyden ja luotettavuuden kysymykset sekä totean tutkimusasetelman rajat.

Empiirisiä päälukuja on kaksi ja esitän niissä vastaukset asettamiini tutkimuskysymyksiin. Luku 5 sisältää asiakirja-aineiston analyysiin perustuvat tulokset. Luku on kokonaisuudessaan vastausta tutkimustehtävän ensimmäiseen pääkysymykseen. Luvussa 6 esitän haastatteluosuuden analyysiin perustuvat tulokset. Tämä luku täydentää vastausta ensimmäiseen pääkysymykseen toimijoiden kokemana, ja vastaan siinä kokonaisuudessaan myös toiseen pääkysymykseen.

Tulosten yhteenveto ja johtopäätökset ovat luvussa 7. Väitöskirjan loppuluvussa tarkastelen, millaisen lisän tulokseni tuovat ajankohtaiseen lastensuojelukeskusteluun, ja miten ne täydentävät aiempaa tutkimusta kiireellisestä sijoituksesta yhtenä intervention muotona. Arvioin myös tulosten merkitystä ja sovellettavuutta

erityisesti kiireellisen sijoituksen tehtävien ja asiakasprosessin järjestämisen kannalta tulevaisuudessa.

Liiteosassa esitän aineiston taustainformaation ja sen keräämisen sekä analyysin välineet.

2 Suojelutarpeeseen vastaaminen nykyajassa

2.1 Lastensuojelun vastuu ja perhe-elämän autonomia leikkauspisteinä

Ihmisyhteisöt sisältävät aina valtasuhteita, jotka ovat luonteeltaan enimmäkseen yksityisiä kuten perheen tai yhteisön sisäisiä. Foucault'n määritelmän mukaan valta on aina toimintaa suhteessa toiseen ja sillä on jokin päämäärä. Oleellista asetelmassa on, että valtaa käyttävä tahoo pyrkii suuntaamaan toisen toimintaa itse valitsemaansa päämäärää kohti. Siten vallankäyttöön liittyy aina myös torjunta. Kysymys julkisen vallan käytöstä on yhteiskunnan peruskysymyksiä, koska modernisaation edetessä valtiokoneisto on ottanut yhä enemmän hoitaakseen tehtäviä, jotka ennen kuuluivat pelkästään yksityiselämän piiriin. Perhe-elämän julkinen sääntely lainsäädännöllä on osoitus tästä. (Foucault 1982/1994; Lynch 2014, 13–18.) Julkisia tehtäviä tällä alueella tulee lisää: esimerkkinä lapsen ja vanhemman välisen tapaamisen valvonta. Foucault'n tulkinnassa valta itsessään on välttämätön ja neutraali ilmiö, joka toteutuessaan saa vaihtelevia muotoja. Nykyajalle tyypillistä on, että lainsäädännön kautta tapahtuva vallankäyttö ja hallinta on vahvistunut samalla kun yksilöiden toiminnallinen vapaus on lisääntynyt. Valta on sisäistettyä ja ruumiillistunut meihin: muokkaamme itseämme odotusten mukaisiksi kansalaisiksi.

Julkisen vallankäytön ulottaminen yksityisen elämän piiriin on Deweyn (1927/2006, 56–58) määritelmää soveltaen perusteltavissa demokratiassa sillä, että perheessä tapahtuvilla asioilla voi olla merkittäviä seurauksia ulkopuolisille tahoille. Kasvatusvaikeudet eivät sittenkään ole täysin yksityisiä. Seuraukset voivat olla myös pitkäkestoisia ja laajoja: ne vaikuttavat yhteisöihin, julkiseen talouteen ja yksilötasolla lapsen koko tulevaan elämään. Tällöin asiat ikään kuin lakkaavat olemasta pelkästään yksityisiä. Julkisen vallan käyttö toteutetaan lainsäädännöllä, joka on hyväksytty demokraattisen päätöksenteon kautta. Foucaultia mukailien juuri lainsäädännön kehittyminen on se keino, jolla hallitsijoiden entinen, näkyvä pakkovalta on muuttunut monimuotoiseksi hallintokäytännöksi. Samalla se on paljolti piiloutunut julkiselta katseelta ja muuttunut hallinnollisen mikrovallan käytöksi, suunnitelmiksi ja viranhaltijapäätöksiksi. (Foucault 1980, 13.) Läheskään kaikkiin julkisiin laitoksiin ei osoita edes tienviitta tai kyltti ovelta. Laitoksista käydään kansalaiskeskus-

telua, mutta harva niissä on käynyt. Vankilan, psykiatrisen osaston tai lastensuojelulaitoksen sisälle voi nähdä lähinnä olemalla siellä asiakkaana, töissä tai tutkijana.

Julkisen vallankäytön kohdeongelmilla on pysyvä luonne silloin, kun puhutaan poikkeavan käyttäytymisen kontrolloinnista. Kyse on lainsäädännöllä määriteltävistä rajoista sille, mihin julkisen vallan tulee puuttua. Kaikissa yhteiskunnissa on tietty määrä lainrikkomista, päihteidenkäyttöä ja lasten kaltoinkohtelua tai riittämättömyyttä huolenpitoa. Rajojen määrittäminen on aina kulttuurisidonnaista ja ajan ilmiöiden mukana liikkuvaa, mutta kohdeongelmat voi nähdä silti ikään kuin esineinä, jotka säilyvät. Poikkeavuus ei poistu, se vain määrittyy uudelleen. (Lemke 2015, 10, 17.) Lastensuojelulla on historiallinen tehtävänsä sen julkisessa määrittelyssä, mikä on yhteisesti hyväksyttävissä riittäväksi vanhemmuudeksi tai kohtuulliseksi lapsen elämäksi. Tehtävään liittyy paternalistinen, holhoava traditio, joka perinteisen luonteensa vuoksi ei ole hävinnyt. Pelkästään suojelukäsitteen säilyminen ilmentää tätä: se viittaa ajatukseen, että toiminnalla on kohde, jota yhteiskunta viime kädessä ”julkisena vanhempana” suojelee. Suojelun kohteeksi on lainsäädännössä hieman eri tavoin aina määritelty ”turvaton” tai ”itselleen tai ympäristölle vaarallinen” lapsi. (Kattaja 2012, 24–27; Yesilova 2009.)

Lastensuojeluintituutiolle on lastensuojelulain (417/2007) 1 § mukaisesti annettu tehtäväksi tarvittaessa turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Tässä lainkohdassa määritellään perusta sille julkiselle suojeluvallalle, jonka toteuttamiseksi laki on säädetty. Bardy (2013, 71–72) toteaa, miten yhteiskunta lain avulla kokonaisvaltaisesti määrittää oman lastensuojelutehtävänsä aineellisesti, sosiaalisesti ja henkisesti. Painotus on kokonaisvaltaisuudessa: lain tasoisesti ei voida yksityiskohtaisesti määritellä, millainen kohtelu tai kasvatusote on lapselle henkisesti haitallista. Yhteiskunnalla on suojeluintressi lapseen nähden tämän alaikäisyyden vuoksi ja tällä perusteella lakiin on integroitu kaikki keinot kasvuolojen yleisistä rakenteista huostaanottoon asti. Keinojen käyttöönotto tapahtuu yksilöllisen harkinnan perusteella. Suojeluvallan käytön kannalta keskeinen on lain 27 §, jonka mukaan sosiaalityöntekijä toteaa asiakkuuden alkaneeksi, eli prosessin käynnistäminen voi tapahtua ilman asianosaisten suostumusta. Asiakkuuden alkaminen on ilmoitusasia eikä siitä tehdä muutoksenhakukelpoista päätöstä (Räty 2015, 258). Asiakkuuden alkaminen on nyt muotoiltu tarkemmin kuin edellisessä laissa.

Suojeluvallalle on lastensuojelulaissa osoitettu oma asemansa, mutta sitä ei voida keskittää enempää. Monelta osin suojeluvallalta onkin hajautunut rakenteisiin niin, että sen tunnistaminen ei ole helppoa. Myös varhaiskasvattajalla ja kuntalaisella on puheeksi ottamisen valtaa kasvatusasioissa. Foucault’n ajattelussa liberaalien länsimaisten demokratioiden ja niissä elävien vapaiden yksilöiden hallintarationaliteetti on muotoutunut sellaiseksi, että hallinta ja vapaus ovat yhtä aikaa läsnä kansalaisen toiminnassa. Foucault käyttää biovallan käsitettä puhuessaan siitä, että modernien

kansallisvaltioiden vallankäyttö on symbolista, näkymätöntä ja aineellistunut ihmisten toimintaan. Ihmiset tietävät kyllä mitä heiltä odotetaan ja mitä he odottavat toisiltaan kilpailu- ja kulutusyhteiskunnassa. Voidaan puhua myös hallinnan ”kaksisoisproblematiikasta”, missä subjekti us tapahtuu enemmän tai vähemmän pakotetussa ulkoisessa ohjauksessa ja toisaalta subjektin eli kansalaisen eettisessä ”minätyössä” (subjektivaatio). Kukin tulee kuluttajakansalaiseksi omalla tavallaan. Vallankäytön harjoittaminen tapahtuu toiminnoissa ja käytännöissä, joilla on oma historiallinen muotonsa. (Foucault 1990, 87–104; Virtanen 2006, 37–38; Pyykkönen 2015, 210–212.) Päiväkodissa vanhemmuudelle on olemassa koodisto, josta poikkeaminen huomataan ja siitä myös huomautetaan.

Lastensuojeluun siirrettynä edellä mainittu voi tarkoittaa erilaisia tavoiteltavan vanhemmuuden kuvauksia, joihin ohjataan neuvolassa ja varhaiskasvatuksen suunnitelmissa, ja joihin yksittäinen vanhempi voi peilata itseään. Tällainen hallintatapa herättää myös vastustusta, koska sillä on suostuttelun luonne ja ihmiset haluavat korostaa omia valintojaan. Kasvatusihanteista syntyy nopeasti kiista. Julkisen kasvatusvallan käytöllä on yhä enemmän yksilöllisen riskinhallinnan luonne. Sosiaalinen kontrolli on väljentynyt ja viranomaisten tehtävänä on vahvistaa kansalaisen identiteettiä ja elämänhallintaa sekä varmistaa heidän pysymisensä kulutuskansalaisina. Riskien hallinta on tällöin tunnistamista, seulontaa, testaamista, kategorisointia ja niiden pohjalta tapahtuvaa ohjaamista ja neuvontaa. Vanhemmuus esitetään yhteisenä projektina. Kun hyvästä ja viisaasta vanhemmuudesta tuodaan malli ja siihen peilataan omaa toimintaa, voidaan myös oikeuttaa puuttuminen poikkeamiin. (Rose 2000, 333–335; Comim 2014, 131–154.) Kun lastensuojelun puhettavassa on nostettu keskiöön varhainen puuttuminen, on samalla vähitellen alettu myös vierastaa koko käsitettä sen kontrolliluonteen vuoksi. Tuen käsite hallitsee, koska se koetaan neutraalimmaksi (esim. Held 2005; Satka 2009, 29–30). Puuttumisen tarve ja kulttuuri ei ole kuitenkaan hävinnyt minnekään, ja häiriöiden tapahtuessa kontrollin mahdollisuus otetaan aina esiin.

Lastensuojelussa riskinhallinnan, tunnistamisen ja seulonnan kannalta keskeinen väline on lain 25 §:ssä määritelty lastensuojeluilmoitus. Kun lastensuojelulakiin tehtiin muutoksia vuonna 2010, esitöissä erikseen painotettiin sitä, että ilmoituskynnyksen madaltamisen tarkoituksena on lisätä lastensuojelun tietoon tulevia tapauksia, jotta varhainen puuttuminen toteutuisi tehokkaammin (Araneva 2016, 77; HE 225/2009, 6). Tavoitteeseen on päästy, sillä kun lain ensimmäisenä voimassaolovuonna 2008 ilmoituksia tehtiin 76 007, vuonna 2021 luku oli 173 466 eli määrä on yli kaksinkertaistunut (THL/Sotkanet 2022). Ilmoitusten lukumäärä on kasvanut vuoteen 2021 saakka joka vuosi. Ilmiönä tämä tarkoittaa suojeluvallan laajenevaa käyttöä. Foucault -vaikutteisessa vallankäytön tutkimuksessa tiedon siirtäminen sisältää aina valta-asetelman: tiedon mukana siirtyy myös valtaa. Teknologian kehittymisen myötä siirtäminen on monipuolistunut ja nopeutunut. (Jessop 2010, 59–68.)

Lastensuojeluilmoituksen lisäksi internetissä voi nopeasti täyttää myös huoli-ilmoituksen tai yhteydenottopyynnön. Ilmoitusten mukana siirtyy valtava massa tietoa yksityisestä perhe-elämästä jonkin asteiseen julkiseen käsittelyyn.

Parton (2008, 258–264) kiinnittää huomiota siihen, että tiedon keräämisellä ja lajittelulla on yhä suurempi merkitys sosiaalityön käytännöissä. Tietoa asiakkaista kertyy aiempaa enemmän ja mahdollisuudet hyödyntää sitä eri tarkoituksiin ovat lisääntyneet. Toki myös sääntely ja rajoitteet tiedon käyttämisessä ovat tarkentuneet. Pösön (2010, 33) huomio on, että suomalaisen lastensuojelun institutionaalinen raja ja sen kautta määrittyvä puuttumiskynnys on kiistanalainen. Asiakkuuteen otetaan ja sieltä poistuu asiakkaita tavalla, joka ei ole yksiselitteinen tai järjestelmän tavoitteiden kannalta aina tarkoituksenmukainen. Tässä mielessä ilmoitusten määrän merkittävä lisääntyminen ei ole ongelmaton ilmiö. Ei ole saatavissa kokonaisselvitystä siitä, mihin vuosittain tehdyt, nyt jo yli 170 000 ilmoitusta johtavat. Tarkkaan ei myöskään vuosittain tilastoida sitä, kuka ilmoituksia tekee ja kenestä. Kyseessä on kuitenkin lastensuojelun julkisen kuvan kannalta merkittävä väline. Ilmoituksen kohteen kannalta menettelytapaa on vaikea nähdä muuna kuin kontrollina.

Deweyn (1927/2006) ajatuksia on sovellettu, kun halutaan määritellä, mihin julkisen vallankäytön rajat asettuvat. Valtaa saa käyttää vain laissa sanottuun tarkoitukseen. Hallintolain (434/2003) yleisenä oikeusperiaatteena puhutaan tarkoitussidonnaisuudesta. Julkisen vallankäytön yksi perustehtävä on yksilöiden vapaan toimintakyvyn ja sen kehityksen tukeminen. Siksi lastensuojelussakaan kontrolli ei ole ensisijainen tehtävä. Lastensuojelun vallankäyttöä pehmentää ja vaimentaa kaksi kehityslinjaa. Ensimmäinen on se, että järjestelmän päätehtävä on tunnistaa ihmisen toimintakykyä uhkaavat tekijät, ja tarjota tukea kapasiteetin vahvistamiseen. Kapasiteetin keskeisiä alueita ovat fyysinen, emotionaalinen ja sosiaalinen turvallisuus sekä oman ympäristön hallinta. Kaikille on hyötyä siitä, että ihminen kokee elämänsä turvalliseksi ja merkitykselliseksi. Julkisten toimenpiteiden tulisi kohdentua inhimillisen kapasiteetin vahvistamiseen myös silloin, kun niihin sisältyy vapauden rajoittamista. Lastensuojelussa kontrollitoimenpiteidenkin päämäärä on lapsen itsenäisen kasvun ja oppimisen tukeminen. (Nussbaum 2003, 39–40; Nussbaum 2014, 1–16; Biggeri 2007, 197.) Toimenpiteet ja olosuhteet niiden aikana tulee järjestää vaikeimmissakin tilanteissa niin, että mahdollisuus myönteiseen kasvuun ei vaarannu.

Yksilöllisen toimintakyvyn ja kapasiteetin tukemisen kehityslinjaan liittyy kysymys palvelujärjestelmän luonteesta. Lastensuojelun toimeenpanoon vaikuttaa se julkisten palveluiden kulttuuri ja toimintamalli, joka on valtiollisesti omaksuttu. Institutionaalinen konteksti määrittää vahvasti sosiaalityötä ja lastensuojelua: se muovaa sitä tietynlaiseksi. Esping-Andersenin klassisessa jaottelussa Pohjoismaat muodostavat oman hyvinvointiregiiminsä, jossa julkinen vastuu lapsiperheiden toimeentulon edellytyksistä ja palveluista on merkittävä. Tämän on todettu vaimentavan sosiaalisten riskien vaikutuksia myös taloustaantumien oloissa. (Esping-Andersen 1999,

166–167.) Pohjoismaisella mallilla on kansalaisten keskuudessa vakaa kannatus, joka on auttanut pitämään sen vallitsevana poliittis-hallinnollisena käytäntönä. Julkiseen valtaan ja sen instituutioiden perusolemukseen luotetaan, koska ajoittaisesta resurssivajeesta huolimatta niiden nähdään toimivan ihmisten parhaaksi. Luottamus järjestelmiin ylläpitää hyvän kehää, ja enimmäkseen verotukseen perustuva rahoituspohja on haluttu säilyttää. (Witoszek 2019, 65–66.) Hyvinvointiregiimin sisällä on nähtävissä palvelujärjestelmien yhtenäistymistä, sillä lastensuojelun toimintaperiaatteiltaan Pohjoismaat ovat lähellä toisiaan: niillä on samantyyppinen orientaatio. Orientaation käsitettä käytetään kuvaamaan sitä, miten lastensuojelu toimii julkisen vallan ja perheiden välisissä ongelmatilanteissa (Pösö 2017, 17).

Pohjoismaiselle lastensuojelumallille tyypillistä on valtion merkittävä vastuu perhe-elämän edellytysten turvaamisessa. Tämä tapahtuu tulonsiirtoin ja palveluin. Palveluorientaatiolle tyypillistä on ehkäisevän työskentelyn ja avohuollon tuen painottaminen. Kodin ulkopuoliset sijoitukset on varattu tilanteisiin, joissa muut palvelut eivät ole mahdollisia tai riittäviä. (Blomberg ym. 2009, 29–45; Blomberg ym. 2013, 232–325.) Avohuollon asiakkuudet voivat olla pitkiä, jopa lähes koko lapsuuden mittaisia, ja sijoituksiin päädytään usein vasta pitkien prosessien myötä. Kodin ulkopuolisia sijoituksia voidaan tehdä useitakin, ja myös täysi-ikäisyyttä lähestyviä nuoria sijoitetaan. Suomen lastensuojelumallissa palveluorientaatio on vahvistunut erityisesti vuoden 1983 lastensuojelulaista alkaen, jolloin sijoittaminen avohuoltona kodin ulkopuolelle tuli mahdolliseksi. Avohuollon palveluita on myös järjestelmällisesti vahvistettu ja lisätty tuomalla valikoimaan esimerkiksi erityyppisiä perhetyön muotoja. (Esim. Harrikari 2019.) Voi olettaa, että kehityksen myötä asiakkuudet pitenevät ja sijoituksiin päädytään aiempaa myöhemmin. Voimakkaimmat interventiot siirtyvät.

Erotuksena palveluorientaatioon puhutaan suojeluorientaatiosta. Siinä perhe-elämään puuttumisen kynnyks on korkea, palvelut ovat suppeampia ja kriteerit niiden saamiselle tarkemmat. Suojeluorientaatio on erityisesti anglosaksinen ja siihen sisältyy liberaali ihanne siitä, että valtion tulisi ylipäänsä puuttua mahdollisimman vähän kansalaisten yksityiselämään. Suojelu kohdistuu erityisesti pieniin lapsiin. (Gilbert 2012, 530–535; Pösö 2017, 17.) Keskieurooppalaista mallia voi pitää välimuotona ja siinä painottuu perheen asema sekä järjestöjen merkittävä rooli palveluiden tuottamisessa.

Orientaatioiden jaotteluun on kuitenkin tehtävä kaksi huomiota. Ensinnäkin globaali kapitalismi on muovannut elämäntapoja ja julkisten palveluiden järjestämistapoja niin, että vaikka pelkistyksillä on edelleen selitysvoimaa, mallit ovat myös sekoittuneet ja niissä on poliittista ristivetoa. Muutostarpeita perustellaan eri suunnista. Toinen huomio on, että pohjoismaisessa mallissa on tapahtunut siirtymää kohti lapsikeskeisiä palveluita, ja tämä on tapahtunut maittain eri tavoin. Tässä ajattelussa lapsi nähdään perhekokonaisuudesta erillisenä yksilönä, ja jokaisen lapsen asema on

yhä selvemmin puhtaasti erillinen kysymys perheen sisällä. Kehitystä vahvistaa se, että perheen käsitteeseen ei ole enää yksiselitteinen, kun lapsi voi olla useamman perheen jäsen. (Blomberg ym.2009, 29–45; Kataja 2012, 27–28; Pösö 2011, 126–127.) Kehitys pitkällä aikavälillä on Suomessa kuitenkin kulkenut yhä selvemmin palveluorientaation suuntaan.

Julkisten palveluiden vahvistamiseen ja perheiden sekä lapsen tukemiseen keskittyvä linja on saanut rinnalleen toisen, palveluita täydentävän lähestymistavan. Lastensuojeluun sisältyvää vallankäyttöä muokkaa keskeisesti myös asiakas – työntekijä -suhteen uudentyypinen formulointi. Taustalla on länsimainen kehitys, missä yksilön vapautteen puuttuva hallintarationaalisuus muuttuu hallinnonin jatkuvaksi parantamiseksi. Asiakkaalle halutaan antaa yhä lisää autonomiaa. Valtaa on tietoisesti haluttu siirtää yksilölle ja perheelle, ja perheen sisällä myös lapselle. Itsearviointin elementit sekä työntekijän/terapeutin ja asiakkaan/potilaan välinen tasavertainen suhde ovat vakiintuneet ideaaliksi. Asiakasta valmennetaan oman elämänsä asiantuntijaksi ja tuetaan itsenäisiin ratkaisuihin. Puhutaan subjektivaatiosta, jolla tässä viitataan siihen, että yksilö tulee tietoiseksi oikeuksistaan ja asiakaskohtamisissa voidaan edistää mikroemansipaatiota, minuuden vahvistamista. (Raffnsøe ym. 2019, 155–182.) Tiivistäen kyse on liittymisestä asiakkaaseen ja tällä pyritään vahvistamaan hänen autonomiaansa, koska yksilön on kuitenkin sen varassa selviydyttävä liberalisoituvassa maailmassa. Nähtävissä on myös asiakas -käsitteen omaksumista ja siihen liittyvää ristivetoa psykiatriassa ja vankeinhoidossa, missä aiemmin on puhuttu potilaasta ja vangista. Asiakassuhteen laatuun pitää panostaa myös silloin kun se ei ole perustaltaan vapaaehtoinen. (Randall & Munro 2010, 1485–1504.)

Sosiaalityössä asiakkaan subjektiasema ja sen vahvistaminen on ollut 1980-luvulta alkaen yksi pääasiallisista tutkimuskohteista. Traditiolla on useita eri lähtökoh-
tia, joista yksi on kriittinen reflektio. Healy (2000, 11–12) paikallistaa perinteen 1960-luvun kansalaisyhteiskuntaistelun ihanteisiin, jolloin alettiin kiinnittää huomiota syrjiviin rakenteisiin, jotka tuottavat ja ylläpitävät asiakkuutta. Sosiaalityöntekijät halusivat tarkastella kriittisesti omaa rooliaan julkisen vallan rakenteissa. Karvinen-Niikoski (2009, 333–334) määrittelee kriittisen reflektion niin, että se on ammatilliseen itsearviointiin ja kriittiseen tarkasteluun tuotettu metodi, joka haastaa sosiaalityöntekijät kyseenalaistamaan toimintatapojaan ja niitä määritteleviä ehtoja. Kyse vaikuttaa olevan kuitenkin enemmän lähestymistavan kuin metodin kuvauksesta, koska sisältö kuvataan varsin yleisesti. Ajattelu sisältää toisiinsa yhdistyneinä jälkiä auttamisfilosofiasta, menetelmästä ja työotteen hallinnollisesta kehittämisestä. Kriittistä reflektiota on sovellettu, kun on haettu vaihtoehtoisia toimintatapoja työskentele-
lyyn spesifien asiakasryhmien parissa esimerkiksi nuorisososiaalityössä. (Fook & Askeland 2007, 520–533; Fook & Gardner 2013.) Taustalla voi nähdä myös ammatillista epäviilytymystä kontrollitehtävissä. Sosiaalityöntekijät joutuvat eri tavoin

oikeuttamaan itselleen ja muille toimintaansa julkisen vallan ja yksilön autonomian leikkauspisteessä (esim. Falch-Eriksen 2018).

Foucault'n ja Adornon analyysit modernin vallankäytön olemuksesta ovat osaltaan vaikuttaneet sosiaalityön asiakkaan subjektiaseman tutkimiseen. Matthies (2009, 319–320) määrittelee Adornoa mukailleen subjektivoitumisen prosessiksi, missä tullaan täysivaltaiseksi, autonomisesti ajattelevaksi kansalaiseksi (esim. Adorno 1962/2018, 155–156). Asiakas ei ole vain järjestelmään sopeutuva kohde, ja tässä asetelmassa myös työntekijän tulee asemoida itsensä kriittisesti. Juhila (2009, 47–66) näkee mahdollisuuksia objektivoinnin ja subjektivoinnin tutkimiseen sosiaalityön käytännöissä. Lastensuojelussa ovat läsnä molemmat: esimerkiksi palvelutarpeen arvio on objektivoiva käytäntö, mutta sen toteuttamisessa pyritään siihen, että asiakas ei ole pelkästään arvioinnin kohde vaan samalla subjekti ja toimija.

Vaikeusaste kasvaa, kun ollaan jo lastensuojelun asiakkaina ja tarkoitus on tuottaa arvio vanhemmuudesta huostaanoton tarpeen selvittämiseksi. Kiireellisen sijoituksen tarvetta arvioidaan yhdessä tapaamisessa. Foucault ei suoranaisesti käsittele sosiaalityötä, mutta ajattelu on sovellettavissa kaikkiin julkisen vallan käytäntöihin, joissa määritellään rajaa normaalin ja epänormaalin käyttäytymisen välillä (Alhanen 2007, 22). Kaikissa julkista valtaa käyttävissä instituutioissa on kyse käytännöistä, joissa odotetaan sopeutumista työntekijän ja asiakkaan rooleihin. Työntekijä ei pääse roolissaan eroon siitä, että hänen tehtävänä on lastensuojelussa ratkaista, onko normaaliuden raja perheen tilanteessa ylitetty niin, että puuttuminen on oikeutettua.

Toimiva ja täysivaltainen kansalainen on ideaali, johon kaikissa sosiaalityön tehtävissä ja käytännöissä on pakko ottaa kantaa. Osallisuudesta ja inklusiivisuudesta, mukaan ottamisesta, on tullut eräänlainen kattokäsite ja -tarina, jolla halutaan ilmentää asiakkaiden itsemääräämisoikeuden vahvistamista. Asiakkaat halutaan mukaan jo sosiaali- ja terveyspalveluiden suunnitteluprosesseihin. (Matthies & Uggerhøj 2014, 277.) Inklusiiviselle, asiakkaat mukaan ottavalle toiminnalle asetetaan merkittäviä eettisiä vaatimuksia, kun puhutaan marginaalisista väestöryhmistä, kuten mielenterveyskuntoutujista tai lapsista, joilla ei ikänsä puolesta ole täysiä kansalaisoikeuksia. Marginaaliasiakkuudet ovat myös stigmatisoivia, ja moni pyrkii niistä aktiivisesti eroon. Lister (2007, 452–455) kiinnittää huomiota siihen, että asiakaslähtöistä ajattelua pyritään vahvistamaan ruuhkautuneissa ja aliresursoiduissa julkisissa palveluissa. Yksioellinen kohtaaminen vaatii aikaa ja suoranaista hitautta, jota voi olla vaikea toteuttaa, kun vastassa on jono, ja aikaa sosiaalihuoltolaissa määritelty seitsemän vuorokautta, sisältäen käytännössä usein yhden tapaamisen.

Asiakasohjautuvuus ja toimijakeskeinen sosiaalityö ovat inklusiivisuudelle rinnakkaisia käsitteitä. Puhutaan hieman eri sisällöin samantyyppisestä ilmiöstä, jolla halutaan ilmentää ideologista käännettä. Kehitys on hidasta, koska sama ideaali on ollut yksi ammatillisen sosiaalityön juonne niin kauan kuin sitä on julkisena tehtävänä harjoitettu. (Esim. Laitinen & Niskala 2013; Pohjola ym. 2009.) Palveluiden

suunnittelun tulisi olla käyttäjälähtöistä, jolloin siinä on mukana sekä nykyisiä asiakkaita että asiakkuuden jo kokeneita henkilöitä. Tasavertaisuuden vaatimus on vahvistunut, ja halutaan nähdä viranomaistieto, tutkimus ja kokemustieto samanarvoisina keskustelun ja toiminnan ulottuvuuksina. (Sweeney & Beresford 2020, 1189–1190; Beresford 2021, 125.) Julkisen vallan ja yksityisen sfäärin välisissä kohtaamisissa tapahtuu muutosta, joka alkaa olla myös toimintaa ohjaava normi. Lastensuojelussa kokemusasiantuntijuus alkaa olla niin laaja toimintamuoto, että sitä varten on haluttu vahvistaa valtakunnalliset eettiset ohjeet (Lastensuojelun keskusliitto 2022). Uudentyyppinen osallisuus kohtaamisissa on sekä mahdollisuus että ajassa voimistuva vaatimus.

On vaikea kuvata lyhyesti, mihin kaikkeen lastensuojelun vastuu ulottuu ja miten lastensuojeluinstituutiossa käytetään sille annettua julkista valtaa. Lastensuojelutyön toteutuminen ja työssä vaadittava osaaminen kuvataan usein suojelutarpeen moninaisuuden kautta. Vakiintunut määritelmä on, että toimintaympäristö on kompleksinen ja monimutkainen, ja sitä on vaikea ja tarpeetonkin yksinkertaistaa (esim. Yliruka ym. 2020, 45). Vaikka suhdetta vallankäyttöön ei usein varsinaisesti eksplikoita, sen voi nähdä sisältyvän juuri tähän kompleksisuuteen. Työ on tarkoin normiohjattua lainsäädännöllä ja sitä alemmalla sääntelyllä. Vastapainona tälle varsin tarkkaan reguloidulle työlle esitetään edellä kuvattu asiakassuhteen laadullinen muutos, jonka tulisi toteutua ammattilaisten ja asiakkaiden yhteistoimintana. Voi kysyä, missä määrin asiakkaalle siirtyy oikeasti valtaa, kun yhteistoiminta tarkoittaa lähinnä lisääntyvää vuoropuhelua palvelujärjestelmän sisällä. Yhteistoiminnalla on myös rajat. Asiakkuuden juridis-hallinnollinen kehys ei kuitenkaan ole merkittävän uudelleenarvioinnin kohteena, prosessi on vain tarkentunut. (Petrelius & Eriksson 2018; Petrelius & Uutela 2020; Socca 2022.)

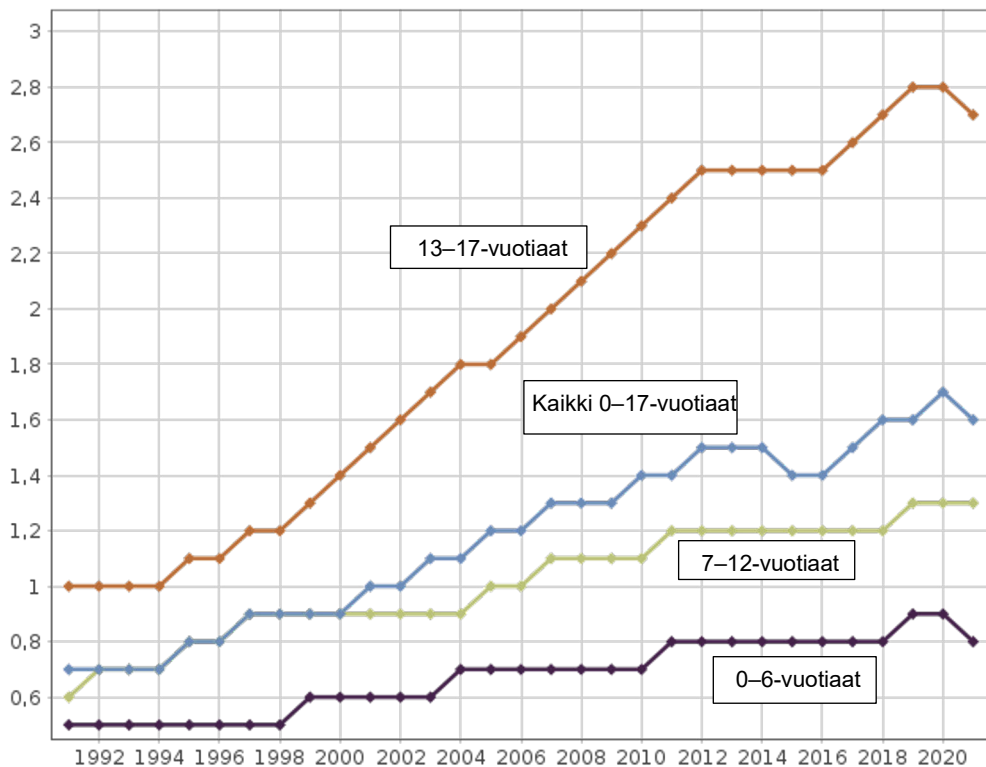
Lastensuojelun ja sen toteuttaman suojeluvallan kehityksen kannalta oleellinen kysymys on asiakasmäärän kehitys. Leikkauspisteen koko muuttuu. Asiakasmäärän tarkastelu osoittaa, että lastensuojelutoimenpiteet koskettavat nyt suurempaa osaa väestöstä kuin 1990-luvulla.

Taulukko 1. Lastensuojelun avohuollon asiakkaana olleet 0–17-vuotiaat lapset ja nuoret 1996, 2000, 2005, 2010, 2015, 2020 ja 2021, lkm ja väestöosuus vastaavan ikäisistä (THL 2022).

1996	30 565	3.1 %
2000	45 661	4.0 %
2005	54 553	4.9 %
2010	70 256	6.5 %
2015	64 292	6.0 %
2020	48 802	3.7 %
2021	49 130	3.6 %

Luvut eivät ole vuoden 2015 jälkeen vertailukelpoisia, koska sosiaalihuoltolain (1301/2014) muutoksella 1.4.2015 siirrettiin merkittävä osa, arviolta 24 prosenttia, asiakkuuksista sosiaalihuoltolain mukaisen tuen piiriin, mikä vähensi vastaavasti lastensuojelun asiakkuuksia. Avohuollon asiakasmäärä on sen jälkeen lähtenyt uudelleen nousuun vuonna 2020. Huomionarvoista on, että maakunnallinen vaihtelu väestöosuuksissa on merkittävää: osuus on alimmillaan 1.8 prosenttia ja suurimmillaan 6.8 prosenttia (THL 2022, 16). On perusteltua olettaa, että sosiaalihuoltolain mukaisia alaikäisten asiakkuuksia on jokseenkin sama määrä kuin heti lainmuutoksen jälkeen. Tällöin lastensuojelullisen avohuollon tuen piirissä on nyt noin kaksinkertainen määrä alaikäisiä 1990-luvun puoliväliin verrattuna. Samalla lastensuojeluilmoitusten määrä on kaksinkertaistunut. Eniten lastensuojeluilmoituksia kohdistuu 13–17-vuotiaiden lasten ikäryhmään (emt., 18). Tällä tavalla on todettavissa, että myös kiireellisten sijoitusten taustalla on suurempi volyyymi potentiaalisia asiakkaita kuin aiemmin. Sosiaalihuoltolain mukaiseen tukeen siirretyt alaikäiset ovat riskiryhmä, jonka asiakkuuden laatu saattaa nopeastikin muuttua. Kokonaisuudessaan eri komponentit ovat todennäköisesti vahvistuneet: lastensuojelun tarve, huoli siitä ja huolen hallinnointi laajemman ilmoitusvelvollisuuden myötä.

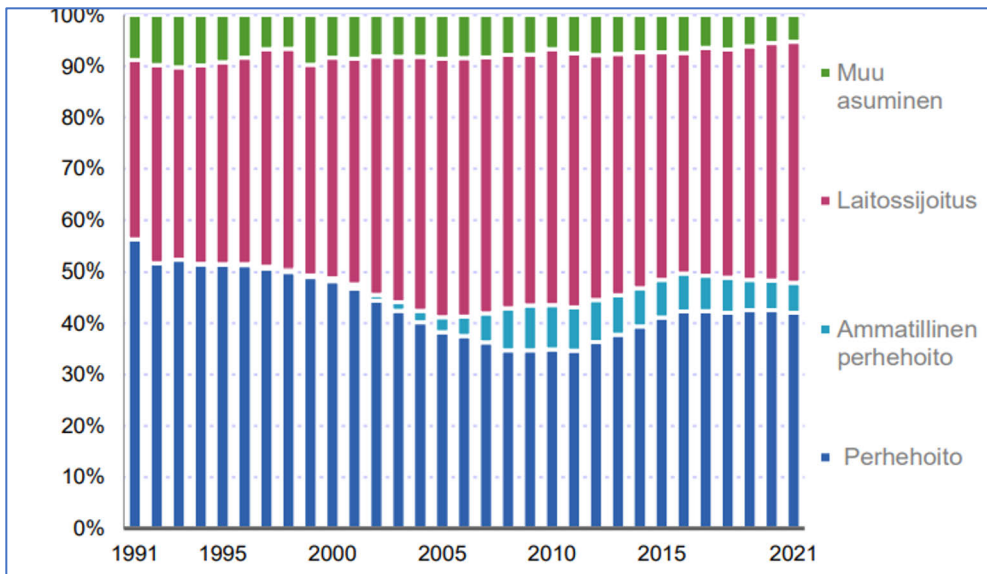
Myös kodin ulkopuolisissa sijoituksissa on merkittävää trendinomaista lisäystä. Kiireellisiä sijoituksia (silloin kiireellinen huostaanotto) tehtiin koko maassa vuonna 1995 runsaat 200 eli saman verran kuin vuonna 2020 yhdessä suuressa kaupungissa (THL/Sotkanet 2022). Kehitys on huomattavaa, kun toimenpide ilmentää luonteeltaan akuuttia tarvetta puuttua lapsen ja perheen tilanteeseen. Kodin ulkopuolisten sijoitusten suhteellisen väestöosuuden kehitys ilmentää voimakkaimpien lastensuojelutoimenpiteiden suuntaa. Tällä tavoin tarkasteluna lastensuojeluinstituution toteuttama julkinen kasvatusvastuu on laajentunut ja voimistunut viime vuosikymmeninä. Kuviossa 4 on nähtävissä kodin ulkopuolisten sijoitusten (avohuolto, huostaanotto, kiireellinen sijoitus ja jälkihuollon sijoitus) kehitys kokonaisuutena ja ikäryhmittäin tarkasteluna.

Kuvio 4. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ikäryhmittäin 1991–2021, % (THL 2022).

Sijoitusten lisäys on tapahtunut erityisesti 13–17-vuotiaiden ikäryhmässä, sillä tämän ikäryhmän osuus on keskimääräistä suurempi ja siinä on myös selkein kasvunura. Pienempien lasten kohdalla kehitys on tasaantunut 2010-luvulla. Kehitykseen liittyy se, että tahdonvastaisten huostaanottojen osuus kaikista on lisääntynyt. Tahdonvastaisuus tarkoittaa, että joku asianosaista on vastustanut huostaanottoa ja se on alistettu hallinto-oikeuden vahvistettavaksi. Kun tahdonvastaisten osuus vuoden aikana huostassa olleista oli 15 prosenttia vuonna 1995, vuonna 2020 osuus oli 32 prosenttia (THL 2021, 14). Kodin ulkopuolisten sijoitusten kasvu osoittaa, että palveluorientoituneen lastensuojelumallin sisällä on ristiriitaista kehitystä. Avohuoltopainotteisuus ei ole edennyt johdonmukaisesti, vaan on tapahtunut myös käännettä toiseen suuntaan. Avohuollon tuki ei tässä mielessä ole ollut riittävää. On käyty keskustelua myös siitä, miten ainoa vaihtoehto on, jos tuki on vaihtoehto voimakkaampien toimenpiteiden käynnistämiseksi. Yhteistyösuhteissa asiakkaiden ja lastensuojeluviranomaisten välillä on havaittu epäselvyyttä, mikä näkyy esimerkiksi siinä, että suostumus huostaanottoon ei aina ole yksiselitteinen. Kyse voi olla myös vaihtoehtojen puutteesta. (Vrt. Lynch & Boddy 2017; Pösö & Huhtanen 2017; Pösö ym. 2018.)

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten viimeisimmän sijoituspaikan tarkastelu osoittaa, että laitoshoidon on edelleen merkittävä sijaishuollon muoto. Laitoshoidon käsittää lastensuojelulain 57 § mukaan lastenkodit, koulukodit ja niihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset. Laitoshoidon osuus kaikista sijoituksista on ollut vuonna 2021 noin 47 prosenttia. Laitoksiin sijoitettujen osuus korostuu, kun tarkastellaan kaikkia kodin ulkopuolisia sijoituksia. Lyhytaikaiset sijoitukset kasvattavat laitoshoidon osuutta, sillä huostassa olleista laitoshoidossa oli vain 34 prosenttia. (THL 2021, 11–12.) Myös teini-ikäisten lisääntyneillä sijoituksilla on merkitystä, koska heidän osuutensa laitoshoidossa on suurempi. Kuviossa 5 on nähtävissä kaikkien kodin ulkopuolisten sijoitusten jakautuminen viimeisimmän sijoituspaikan mukaan 30 vuoden ajanjaksolla.

Kuvio 5. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset viimeisimmän sijoituspaikan mukaan 1991–2021, % (THL 2022).

Laitoshoidon osuus lastensuojelun kokonaisuudessa on suhteellisen ja absoluuttisen asiakasmäärän kannalta tarkasteltuna ollut suurempi vuonna 2021 kuin 1991. Laitoshoidon on laajempaa nyt kuin 1990-luvun lamavuosina. Se on edelleen toimintaympäristön keskiössä ja sitoo merkittävästi voimavaroja. Voi sanoa, että se hallitsee maisemaa ja osoittaa, miten vaikea rakenteellisia muutoksia on ollut tehdä. Perhehoito priorisoitiin lainmuutoksella vuonna 2012 ensimmäisen kerran sijaishuollon muotona ensisijaiseksi, mutta se ei vielääkään selkeästi ole sitä johtuen erityisesti sijoitettavien lasten ikärakenteesta ja hoitoisuudesta (Eronen & Laakso 2016, 10–11).

Kansainvälisesti arvioiden laitoshoidon käyttö vaihtelee maittain ja tyypillistä on, että sen vaikuttavuutta ja laatua usein kritisoidaan (Ainsworth & Thoburn 2014, 16–17). Voi sanoa, että sen merkitystä haluttaisiin maailmalla laajemminkin vähentää. Kun STM:n työryhmä (2020, 18) teki esityksen vaativan sijaishuollon kehittämiseksi, se samalla kiinnitti huomiota siihen, että laitoshoidossa sijoituspaikan valinta voi olla varsin sattumanvaraista, eikä valintaa välttämättä pystytä tekemään aidosti lapsen lähtökohdista. Laitoshoidon laatuongelmat, joihin keskeisesti liittyy kysymys henkilöstön saatavuudesta ja pysyvyydestä, on yksi jatkuvista keskustelunaiheista (Tiili & Kuokkanen 2021). Kiireellisten sijoitusten sijaishuoltomuotoa ei erikseen tilastoida valtakunnallisesti, mutta niiden kohdentuminen teini-ikäisiin antaa perustelun olettaa, että laitoshoidon osuus niissä on merkittävä.

Lastensuojelussa käytetään laissa määriteltyä julkista suojeluvaltaa suhteessa lapseen ja hänen perheeseensä, ja se määrittelee työssä noudatettavia käytäntöjä. Weberiläisittäin kyseessä on byrokraattinen valta, joka on sidottu koulutukseen ja hierarkiaan ja sen käyttötarkoitus sekä alue on tarkkaan määritelty. Vaikka yhteiskunta muuttuu ja modernisoituu, byrokratia edustaa siinä pysyvyyttä. (Waters & Waters 2015, 110–111.) Lastensuojeluun sisältyvän byrokraattisen vallan olemus on hajautunut palvelurakenteisiin ja samalla vahvistunut 2000-luvun Suomessa.

Kun tarkastellaan lastensuojelun julkisen vastuun ja perhe-elämän leikkauspiisettä, on nähtävissä, että sen alue on viime vuosikymmeninä laajentunut. Julkisen vallan ote perhe-elämästä on monimuotoistunut, ja koskettaa suurempaa osaa perheistä. Silloin kun sosiaaliseen suhteeseen kuuluu myös vallankäytön mahdollisuus vastoin toisen osapuolen tahtoa, se on läsnä, vaikka sitä ei sillä hetkellä käytettäisi. Canettin klassisessa vallankäytön analyysissä pakkovalta määrittelee mielikuvia ja toimintaa, vaikka sen käyttö ei koskaan aktivoituisi. Se on silti suhteen pohjalla. (Arnason & Roberts 2004, 79–110; Canetti 1984.) Lastensuojelu on aina jotain suhteessa sen äärimmäisiin keinoihin, eikä näiden keinojen käyttö ole vähentynyt. Päinvastoin niiden merkitys on entistä suurempi.

2.2 Yksityistyvää kulttuuri, viheliäiset ongelmat ja lastensuojelun tarve

Lastensuojelun tehtäviä toteuttavat niitä varten määritellyt organisaatiot ja ammatilliset toimijat. Instituutiot tuottavat vakautta ja järjestystä huolimatta siitä, kuka niiden palveluksessa kulloinkin työskentelee. Eniten julkista huomiota saa kysymys siitä, onko tehtävään varattu riittävästi resursseja ja miten ne kohdentuvat. Selvitäkö perustehtävästä hyväksyttävällä tavalla? Poliitiikan tutkimuksessa viitataan Overtonin ikkunalla arviointikehikkoon, jossa määritellään valtiollisen vastuun rajoja. Valtion roolia kansalaisten elämässä halutaan näkökulmasta riippuen sekä rajoittaa että laajentaa (Herranen 2020, 125). Rothstein (1998) toteaa, että vaikka

pohjoismaista hyvinvointivaltiota paljon kritisoidaan ja sitä halutaan muuttaa esimerkiksi avaamalla julkisia palveluita markkinoille, sen institutionaalinen luonne on säilynyt. Vallitsee melko laaja yksimielisyys siitä, milloin ja miten valtio voi puuttua perhe-elämään. Lastensuojeluinstituutio on siis melko keskellä Overtonin ikkunassa: radikaaleja muutoksia puuttumiskynnyksen siirtämiseksi ei juuri esitetä. Ehkäisevän työotteen vahvistamista ei perustella puuttumiskynnyksen madaltamisella, vaikka sen voi nähdä sellaisenakin. Puuttumiskynnyksen nostamista ei esitä juuri kukaan.

Luhmannin systeemiteoreettisessa ajattelussa yksikään järjestelmä ja instituutio ei ole keskustoimija, eikä niillä ole keskinäistä hierarkiaa. Moderni yhteiskunta on funktiojärjestelmä, jossa instituutioilla on omat tehtävänsä ja ne ovat aina jotain suhteessa toisiinsa. Instituutioilla on suljettuja, itseensä viittaavia ominaisuuksia, mutta toisaalta niiden täytyy avata rajojaan, jotta ne voivat kehittyä. Järjestelmät ovat olemassa vain sillä tavalla, että ne kommunikoivat toistensa kanssa. (Luhmann 2004, 10; Kilpeläinen 2009, 67–74.) Sosiaalityöhön ja lastensuojeluun sovellettuna järjestelmässä on sekä sitä sulkevia että rajapintoja avaavia piirteitä. Erityyppiset keskinäiset prosessit muodostavat kokonaistoiminnan, ja vain näiden prosessien avulla toimintaa voidaan muuttaa (Payne 2005, 144). Tämä perustelu on käytössä, kun halutaan korostaa lasten suojelua (erikseen kirjoitettuna) yhteisenä tehtävänä, ja varsinaista lastensuojelua viranomaistehtävänä. Lastensuojeluinstituutio pitäytyy perustehtävässään, joka sille on määritelty, eikä luovuta suljettua ydintään muualle. Toisaalta järjestelmässä halutaan kuvata laadullista muutosta yhteistoiminnallisuuden ja osallisuuden suuntaan, joka voi toteutua vain rajapinnoilla. Ilman kokonaistoimintaa ja yhteistyötä lastensuojeluun ei myöskään tule tietoa muiden tunnistamasta lastensuojelun tarpeesta. Järjestelmä on riippuvainen muiden sille tuottamasta tiedosta.

Lastensuojelun julkinen vastuu toteutuu sen saaman yleisen hyväksynnän ja oikeutuksen eli legitimaation avulla. Järjestelmän legitimiys säilyy, kun sen nähdään tuottavan hyvää. Roets ym. (2017, 454) toteavat, että länsimaisissa yhteiskunnissa lastensuojelun perustehtävä lapsuuteen sisältyvien riskien torjunnassa ja perhe-elämän vakauden turvaamisessa on sinänsä legitiimi. Halutaan, että tarvittaessa yhteiskunnallinen instituutio turvaa lapsuuden elämänvaiheena. Koska lastensuojelussa kohdattavat asiat ovat varsin monitulkintaisia, legitimiys joutuu myös helposti koetteelle. Näkemykset sosiaalisten ongelmien syistä vaihtelevat. On helppo saavuttaa poliittinen yksimielisyys siitä, että lastensuojelua tarvitaan, mutta erot näkyvät, kun aletaan määritellä, miten tulisi suhtautua tuloeroihin tai maahanmuuttoon, jotka vaikuttavat suojelutarpeeseen. Gilbert ym. (2011, 243–257) toteavat kymmenen länsimaan analyysissään, että yhdistävä piirre on lastensuojelujärjestelmän laajeneminen ja asiakasmäärän kasvu, mutta puuttumiskynnys on epämääräinen jo yhden maan sisällä. Monessa maassa myös pyritään ennaltaehkäisyyn peruspalveluissa ja perhehoidon ensisijaisuuteen sijaishuollossa, mutta harvassa niihin päästään. Perustehtävän toimeenpanossa on kansainvälisesti yhdistäviä tekijöitä.

Berrick (2018, 28) tunnistaa laajan yhteisen ymmärryksen lastensuojelun periaatteista ja osoittaa samalla niiden keskinäisen jännitteen. Esimerkiksi kodin ulkopuolinen sijoitus pois vahingoittavista oloista hyväksytään. Mutta kun sille asetetaan ehdoksi, että sijoitetulle lapselle turvataan pysyvät ihmissuhteet, joita huostaanoton jälkeen ei uhkaa mikään, huomataan periaatteiden häilyvyys. Oireilevien nuorten kohdalla monen lastensuojelujärjestelmän keskeinen kysymys on, kumpaa suoje-
luintressi enemmän koskettaa, nuorta itseään vai yhteisöä, josta hänet halutaan siirtää pois. Suojellaanko yhtä oppilasta vai kaikkien työrauhaa koulussa? On päätettävä, kumman intressi asetetaan etusijalle. Käytännössä tasapainoillaan sen välillä, mikä on lasta siinä hetkessä vähiten vahingoittava interventio. Työn perusolemukseen kuuluu epävarmuus siitä, miten ratkaisu vaikuttaa tulevaisuudessa. Lastensuojelussa ei pelkästään kohdata riskejä vaan niitä joudutaan myös tietoisesti ottamaan. Mistään riskiarviosta ei voida suoraan aina johtaa oikeaa toimenpidettä. (Munro 2019, 127.)
Kiireelliseen sijoitukseen liitettynä tämä tarkoittaa sitä, että asiakkaalle perustellaan toimenpiteen välttämättömyys, mutta samalla joudutaan jakamaan epä tietoisuus siitä, miten ja mihin kaikkeen ratkaisu vaikuttaa.

Lastensuojelua ei toteuteta kulttuurisessa tyhjiössä vaan osana omaa aikaansa, jota se samalla heijastaa. Länsimaisten yhteiskuntien viimeaikaista kehitystä on kuvattu toisen modernin käsitteellä, joka sisältää väljästi erityyppisiä kuvauksia jälkiteollisen yhteiskunnan murroksesta. On puhuttu kansallisvaltion heikkenemisestä (Habermas 2003), digitaalisen kommunikaation murroksesta (Castells 2010, 1–6) ja yhteiskunnallisten riskien yksilöllistymisestä (Beck ym. 1995; Beck 2013; Giddens 2001) Nämä muutokset asettavat kansalaiset yhä suurempaan epävarmuuteen omien elämänvalintojen edessä. Yhteistä toisen modernin määritelmille on kehityksen seurausten kuvaus: kansallisen sääntelyn väheneminen, kollektiivisten elämäntyylien ja lineaarisen elämänkulun mureneminen ja ennakoimattomat riskit ympäristön ja työelämän suhteen. Hallinnan tunteen menettämiseltä ei kukaan ole kokonaan turvassa. Suurta yhteiskunnallista tarinaa ei enää ole, vaan jokaisen on kirjoitettava se itse. Lastensuojelussa työntekijä toteuttaa omaa ammatillista tarinaansa, asiakas omaansa, ja asiakkaallekin maailma on avoinna aivan eri tavalla kuin ennen. Mikään ei periaatteessa sido heitä kumpaakaan paikalleen. Maailma on verkon kautta läsnä ja sieltä voi tilata minuuteissa mitä tahansa.

Suomalainen lastensuojelujärjestelmä toteutuu hyvinvointivaltiossa, jossa paradoksaalisesti mikään ei muutu ja kaikki muuttuu. Perustehtävä on pysyvä, mutta sen toteutus on kokenut 1990-luvun lamasta lähtien vähittäisen suunnanmuutoksen. Myös niukkuudesta ja tehokkuusvaatimuksista on tullut pysyvä ilmiö. (Hemerijek 2013; Julkunen 2001.) Yksilöllisten valintojen rinnalla korostuu yksilöllinen vastuu, jota halutaan vahvistaa eri tavoin nuotoiltujen säästötavoitteiden nimissä. Kun sosiaalimenot pysyvät ja lisääntyvät väestökehityksen takia, sosiaaliturvaa on karsittava, eikä lastensuojelukaan voi loputtomasti laajentua. Vastuupuhe ulotetaan kaikkiin

kansalaisiin ja asiakkaisiin. (Julkunen 2006, 538; Julkunen 2017, 134–15.) Ilmiö näkyy ajankohtaisesti siinä, että nuorten häiriökäyttäytymiseen ollaan esittämässä keinoja rikosoikeudellisen vastuuian alentamista, jolloin kyseessä ei olisi ensisijaisesti lastensuojelukysymys vaan rikosprosessi. Niukkuuden ja suunnanmuutoksen aikakaudelle tyypillistä on myös vastauksen hakeminen markkinoilta. Kaikki julkiset palvelut kilpailutetaan, ja se mikä joskus oli hyvinvointivaltio, on myös osina myynnissä (esim. Forma ym. 2008). Lastensuojelussa tämä tarkoittaa, että julkinen valta huolehtii suojelutarpeesta, mutta voi ulkoistaa sen toteutuksen, ja muuttaa ratkaisua taas seuraavan kilpailutuksen jälkeen.

Nykykulttuuria kuvaa myös riskiyhteiskunnan määritelmä ja uhkien jatkuva tiedostaminen. Niitä syötetään kaiken ikäisten tajuntaan tauotta digitalisaatiolla, jonka virta sisältää enimmäkseen viihdettä. Beck korostaa, että kyse on ennen kaikkea riskitietoisuuden kasvusta, jota ei pääse pakoon (Beck 2016, 264–266). Suurimmalle osalle länsimaiden väestöstä välittömien ja ennakoimattomien katastrofien mahdollisuus on itse asiassa vähentynyt. Väitteelle turvattomuuden jatkuvasta lisääntymisestä ei löydy pitäviä perusteluja. Esimerkiksi alaikäisten tapaturmakuolleisuus on Suomessa vähentynyt noin kolmannekseen 1960-luvun lopulta (Korpilahti ym. 2019, 847). Voidaan puhua riskien aiheuttamasta paniikkitunnelmasta, joka hallitsee yhteiskunnallista keskustelua, kun jotain ikävää tapahtuu. Kun riskit kuitenkin kohdataan osana yksilöllisiä elämänvalintoja, samalla luottamus julkisiin instituutioihin voi heikentyä. Valtio nähdään välttämättömänä perusrakenteena, joka patoaa uhkia, mutta sen puuttumista omiin valintoihin ei pidetä suotavana. Muiden valintoihin se saa puuttua. Auktoriteettien asemaa murentaa se, että niillä ei ole ratkaisua ajan ongelmiin. Poliisi, koulu ja lastensuojelu eivät hoida väitettyä nuoriso-ongelmaa, koska niillä ei ole auktoriteettiasemaa. Sitä ei ole välttämättä ole kenelläkään, koska valta-asetelmat ihmisten välillä ovat purkautumassa tasavertaisiksi suhteiksi, ja kaikesta pitää ensisijaisesti neuvotella. (Giddens 1990, 3–4; Loyal 2003, 115–116; Scott 2000, 40–45.)

Riski tarkoittaa mahdollisuutta sille, että jokin haitallinen tapahtuma toteutuu, ja tämän toteutumisen todennäköisyyttä tulisi voida arvioida. Sosiaali- ja terveydenhuollossa kyse on ihmisten parissa tehtävästä arvioinnista ennen päätöksentekoa. Todennäköisyyksiä ei voida laskea, koska vaikka interventioista on kokemuksia, ne ovat aina ainutkertaisia ja tilannesidonnaisia. Käytössä voi olla paras tieto, mutta se ei ole vielä tietoa juuri käsittelyssä olevassa tilanteessa. (Titterton 2005, 25–36.) Lastensuojelussa sijoitus läheisverkoston sisällä voi kriisitilanteessa toimia, mutta joskus se voi olla katastrofi. Sosiaalityössä vaatimus riskien arvioinnista on voimistunut samalla kun luottamus auttamisinstituutiota kohtaan rakoilee. Vaatimukset riskinhallinnasta kohdistuvat ammattilaisille yksilöllisissä tilanteissa. Tämä voi johtaa lisääntyvään varovaisuuteen, koska lastensuojelussa epäonnistumiseksi koetulla tilanteella on taipumusta eskaloitua myös ammatillisen osaamisen arvioinniksi. Tapahtu-

nutta arvioikin äkkiä laillisuusvalvoja, media ja sitä kautta suuri yleisö. Ratkaisuksi tähän on esitetty arviointivastuun laajentamista tiimille, ja tätä on lähdetty Suomesakin soveltamaan, brittiläisin vaikuttein. Halutaan rajata arvioinnin kohdetta ja laajentaa vastuuta muillekin kuin yhdelle sosiaalityöntekijälle. (Littlechild 2008, 662–675; Parton 2011, 856–869; Ruch 2007, 674–682; Stalker 2003, 219–229.)

Lastensuojelussa julkinen arviointi ulotetaan perhe-elämään, joka on vain asiakassuhteen toisen osapuolen elämää. Tämä tapahtuu ajassa, jolle on tyypillistä elämäntavan privatisoituminen eli yksityistyminen ja individualisaatio eli yksilöllistyminen. Privatisoituminen on klassinen sosiologisen mielenkiinnon kohde, jonka Norbert Elias määritteli osaksi sivilisaatioprosessia: julkinen sääntely on heikentynyt ja muuttunut yksityiseksi valinnoiksi (Elias 1978; Smith 2001). Yksityisyyden vaaliminen on keskeinen osa sosiaalista järjestystä, ja sillä on poliittisia ja sosiaalisia seurauksia. Sosiaali- ja terveydenhuollon ydinkysymyksiä on salassapito ja tietosuoja. Tiedot ovat yhä tarkemmin yksityisiä ja muilta suojattuja jopa perheen sisällä. Kehityksen pääpiirre on, että perhe-elämä ja koti on yhteisöissä yhä tarkemmin rajattu yksityinen alue. Sinne ei saavuta kutsumatta kuten agrariiyhteiskunnassa saatettiin tehdä. Lastensuojelussa joudutaan murtamaan asioita, jotka ovat ajassamme tabuja. (Beck & Beck-Gernsheim 2002, 18–21; Flint & Powell 2013, 261–263.) Giddensin (1992) analyysi intiimiyden muodonmuutoksesta on sosiaalisen median aikakaudella saanut uusia ulottuvuuksia. Läheisten ihmissuhteiden suodattamisesta ja representaatiosta on tullut keskeinen elämää määrittävä tekijä, kun päivittäin verkossa piirretään rajaa sen suhteen, mitä omasta elämästä kenellekin jaetaan. Julkaistaan myös asioita, jotka ennen kätettiin päiväkirjan tai valokuva-albumin väliin.

Toinen rinnalla kulkeva kehityslinja on perhetyyppien lisääntyvä diversiteetti ja lasten elämän jakautuminen usein monen perheen välille. Perinteisen ydinperheen -aviopari, jolla on yhteisiä lapsia - osuus kaikista perheistä on Suomesakin vähentynyt tasaisesti viimeisen 30 vuoden aikana (Tilastokeskus 2022). Perheet ovat aiempaa pienempiä, kulttuurisesti moninaisempia ja elämäntavoiltaan sekä valinnoiltaan eriytyneitä. On sekä vaikeaa että tarpeetonta määrittellä lyhyesti millainen on 2020-luvun länsimainen perhe, mutta moninaisenakin se on autonominen yksikkö. (González-López 2002, 21–48; Esping-Andersen & Billari 2015, 1–10.)

Autonomisuuden rinnalla korostuu myös omien perhettä koskevien valintojen julkinen perustelu ja tietoinen, harkittu jakaminen. Halutaan ilmaista muillekin, että oma perheeni on tällaisena hyvä. Individualisaatio etenee myös perheiden sisällä, sillä perheenjäsenten valintojen ja intressien on huomattu erkanevan toisistaan. Myös lasten subjektiasema perheessä on vahvistunut. (Heaphy 2011, 29–36; Dermott & Seymour 2011, 9–11.) Suomessa on ajoittain keskusteltu siitä, että terveydenhuollon potilaslain (785/1992) 9 § mukaan alaikäinen voi, ilman ikään sidottua määritelmää, kieltää terveydentilaansa koskevien tietojen antamisen huoltajalle.

Lastensuojeluviranomaisella on tarvittaessa näihin tietoihin oikeus. Viranomainen tietää silloin esimerkiksi 14-vuotiaasta asioita, joita vanhemmat eivät tiedä.

Perhe-elämän autonomian säilyttäminen ei toteudu tasavertaisesti, vaan siihen vaikuttaa vanhempien sosiaalinen asema. Kaikkia ei arvioida yhtä paljon. Julkinen katse ja sosiaalisten riskien tunnistaminen on myös valikoivaa ja kohdentuu helpommin perheisiin, jotka ovat riippuvaisia tukijärjestelmistä. Elämäntavan muutos ei ole yhteismitallista, vaan perheet joutuvat aina omista lähtökohdistaan kohtaamaan monimutkaistuvan yhteiskunnan. Joidenkin elämä voi olla jopa jatkuvaa riskikartoitusten tekemistä muiden toimesta. Kun perheessä on erityistä tukea tarvitseva lapsi, asiakkuuksia eri tahoilla on yleensä useampia, ja niihin kaikkiin liittyy arviointi. (Beck & Beck-Gernsheim 2002, 69–71; Giddens 2001, 142–143.)

Yhteiskunnallinen sääteily on vaikeimmillaan silloin kun puhutaan identiteetin ja eksistenssin peruskysymyksistä ja rakennusaineista kuten vanhemmuudesta. Askel yksityiseen on silloin sekä kielletty että yhteiskunnallisesti välttämätön. Lastensuojelun kohdeongelmat ovat luonteensa vuoksi viheliäisiä ongelmia. Ilkeä, pirullinen tai viheliäinen ongelma, wicked problem, on Rittelin ja Webberin (1973, 155) klassisen määritelmän mukaan yhteiskunnallinen kysymys, joka on muodoltaan epämääräinen ja pakenee ratkaisuyrityksiä. Voi jopa sanoa, että se ei ole ratkaistavissa vaan korkeintaan vaihtaa muotoa. Käytän jatkossa viheliäisen ongelman käsitettä, koska se kuvaa parhaiten ilmiön moniulotteista luonnetta. Lastensuojelu sisältää ihmisen ontologiaan liittyviä ei-toivottuja asioita, joilla on päättymätön luonne, ja siksi ongelmat saavat aina osakseen uusia tulkintoja ja lähestymistapoja (Head & Alford 2015, 711–712).

Devaney ja Spratt huomauttavat, että lasten kaltoinkohtelu ja vakavat puutteet vanhemmuudessa ovat kaikissa maissa tunnettuja ilmiöitä, ja niiden ehkäisyyn on panostettu ajoittain paljonkin, mutta niiden merkittävässä vähentämisessä ei ole onnistuttu. Tai jos vähenemistä havaitaan, herää epäily, että tunnistaminen ei toimi. Nuorten käytöshäiriöissä ja pahoinvoinnissa on sama piirre: ne eivät poistu, vaan korkeintaan vaihtavat ilmiönsä. (Devaney & Spratt 2009, 635–636.)

Lapsen kaltoinkohtelu ja selkeästi puutteellinen huolenpito on asia, johon puuttumisella on kaikissa yhteiskunnissa vahva legitimitetti. Julkisen vastuun ajatellaan ulottuvan riskilapsuuteen, koska lapsen oikeuksista on tehty kansainvälisiä sopimuksia ja lapsuuden suojaamiseen on erityinen yhteiskunnallinen intressi. Ongelman vaikeus tulee näkyviin siinä, että yhtenäisiä standardeja puuttumiseen on vaikea tehdä edes yhden maan sisällä. Yhteneväisyyttä on vain suhtautumisessa siihen, että kaltoinkohtelevan vanhemman mielipide voidaan tarvittaessa sivuuttaa. Variaatiota alkaa muodostua, kun tarkastellaan sitä, miten aikuisten roolit tilanteessa nähdään, millaisia interventioita tehdään, ja mitkä ovat seuraavat tukitoimenpiteet. Biologisen vanhemmuuden ja perheen yhdessä pysymisen merkitys tulkitaan vaihtelevin tavoin. Eroja on sekä työntekijöiden asenteissa että toimintatavoissa, kun heiltä pyydetään

arviota erityyppisistä tilanteista. Ammatillaiset näkevät eri tavalla esimerkiksi läheisverkoston merkityksen, vanhempien parisuhteen selvittelyn ja tarpeen lapsen sijoittamiselle. (Bartelink ym. 2014, 639–654; Bartelink ym. 2015, 142–153; Benbenishty ym. 2015, 67–68.)

Olen taulukossa 2 tarkastellut Rittelin ja Webberin (1973) ja siitä myöhemmin tehtyjen tulkintojen ja jäsenysten (esim. Arnkil & Heino 2014; Head & Alford 2015; Crowley & Head 2017) pohjalta viheliäisen ongelman kriteeristöä suhteessa lastensuojelussa tyypillisesti esiin tuleviin tilanteisiin. En rajaa lastensuojelua tässä erikseen kiireelliseen avuntarpeeseen, koska sen määrittämisen vaikeus on osa vihe-
liäisyyttä. Välittömällä tilannearviolla ei usein saada käsitystä ongelman luonteesta, mutta ensivaiheen tulkintoja joudutaan tekemään nopeastikin. Kaltoinkohteluepäily-
lyn yhteydessä liikkeelle voidaan lähteä epämääräisestä fyysisestä vammasta tai lap-
sen puheesta. Tai huolenaiheena voi olla se, että lapsi syö koulussa poikkeuksellisen
suuria annoksia ja joutuu kiusatuksi. Taustalla voi olla liian vähäinen ravinto kotona,
mutta myös jokin muu asia. Tarkastelun tavoitteena on paikantaa lastensuojelun koh-
deongelmien vaativuus osana julkisen vallan ydintehtäviä. Vastuusta seuraa arvioin-
nin ja päätöksenteon pakko tilanteissa, jotka eivät ole yleensä ole nopeasti ratkaista-
vissa.

Taulukko 2. Lastensuojeluinstituution tehtävät tarkasteltuna viheliäisen ongelman kehyksessä (soveltaen Rittel & Webber 1973).

Viheliäisen ongelman kriteeri	Esimerkki ilmiöstä lastensuojelussa
1. Ongelmalle ei ole kattavaa ja yksiselitteistä määritelmää.	Lastensuojelun tarpeelle ei ole tarkkaa indikaatiota ja se määräytyy yksilöllisen harkinnan perusteella.
2. Prosessille ei ole päätepistettä tai varsinaista ratkaisua.	Asiakkuus on prosessi, jossa tuotetaan osaratkaisuja. Sijoitus on toimenpide, joka edellyttää seuraavaa ratkaisua.
3. Ratkaisut eivät ole oikeita/vääriä vaan korkeintaan hyviä/huonoja.	Interventiolle ei ole oikeaa kohtaa. Vain sen koettua onnistumista ja moraalista kestävyyttä voidaan arvioida.
4. Ratkaisuja ei voi testata.	Tukitoimet eivät ole kokeita.
5. Ratkaisut ovat aina yksittäisiä ja tilannesidonnaisia.	Toimenpiteiden vertailu keskenään tai vaikuttavuusarvio ennalta ei ole mahdollista.
6. Ratkaisuja on rajallinen määrä.	Lainsäädäntö määrittelee keinovalikoiman ja talous antaa sille reunaehdot.
7. Jokainen ongelma on omanlaisensa.	Perheen ongelma on aina yksilöllinen ja perheen sisällä jokaisen lapsen tilanne on arvioitava erikseen.
8. Jokainen ongelma voi liittyä toiseen ja tuoda sen piilevänä esiin.	Lapsen näkyvä oire tuo esiin perhesysteemissä piilevät ja piilotetut ongelmat.
9. Ongelma voidaan määrittellä lukemattomilla eri tavoilla ja valittu selitys vaikuttaa ratkaisuun.	Vuorovaikutusongelmista tehdään aina tulkintoja. Selitys vaikuttaa siihen tuetaanko lasta perheessä vai pois perheestä.
10. Epäonnistua ei saa, koska asiat voivat olla peruuttamattomia.	Sekä puuttuminen että puuttumatta jättäminen ovat ratkaisuja, joita ei enää voi peruuttaa. Katastrofit epäonnistumiset ovat mahdollisia.

Harding (2013, 2–3) erottaa neljä näkökulmaa, jotka liittyvät lastensuojelun kohdeongelmien viheliäiseen luonteeseen. Tarkastelen näkökulmia rajautumatta tiettyyn lastensuojelun osaan, koska ne näkyvät prosessin eri vaiheissa. Kohdeongelmilla tarkoitan niitä lasten elämän hyvinvointipuutteita, joihin lastensuojelun toimenpiteet tyypillisesti kohdistuvat.

Ensimmäinen on kasvatuskäytäntöjen erilaisuus moninaistuvassa ja monikulttuurisessa yhteiskunnassa. Useimmissa länsimaissa kuritusväkivalta on kriminalisoitu ja se on selkeä indikaatio yhteiskunnassa hyväksyttävälle vanhemmuudelle. Ihmiset kuitenkin tulevat muuttoliikkeen myötä eri kulttuureista, joiden käytäntöjä he ovat omaksuneet. Niitä ei voida hetkessä muuttaa. Henkisen väkivallan ja esimerkiksi tukahduttavan ideologisen tai uskonnollisen kasvatuksen kohdalla tilanne on paljon monimuotoisempi. Vanhempien kasvatustapa ymmärretään varsin kokonaisvaltaisesti, mutta hieman eri tavoin heidän omaksi asiakseen eri yhteiskunnissa, ja erilaiset ihanteet vaikuttavat toisistaan maahanmuuton myötä. (Esim. Welbourne & Dixon 2016, 828–832.) Suomessa on tehty rajanvetoa ja haettu tuomioistuimen ratkaisuja uskonnollisin perustein tehtyihin ympärileikkauksiin. Harmaan sävyt alkavat

lisääntyä, kun keskustelussa on vanhemman kiinnittyminen päihdekulttuuriin tai siihen liittyvään rikolliseen alakulttuuriin. Kasvattajan malli saa olla varsin moninainen, vaikka se sisältäisi ammattilaisten mielestä haitallisiakin piirteitä tai osittain kriminalisoitua toimintaa.

Toinen näkökulma on toimenpiteiden oikeudenmukainen kohdentuminen todellisen tarpeen perusteella. Perheen sivistykselliset ja taloudelliset resurssit ehkäisevät tehokkaasti mahdollisuuksia tunnistaa esimerkiksi lapsen psykologisten tarpeiden laiminlyömistä. On lähes mahdotonta puuttua perheen sisäisiin asioihin, jos vanhemmilla on yhteisössä korkeaksi koettu asema. Mahdollisuus hankkia palveluita yksityisesti on suotavaa, mutta se on myös osa julkisivua, joka estää julkisen kasvatusvastuun ulottumisen tarvittaessa kaikkialle. Jonkun toisen lapsen kohdalla tällaista puskuria ei ole, ja tilanteeseen on siksi helpompi puuttua. Psykososiaalisten ongelmien keskiluokkaistumista ja ”demokratisoitumista” on pidetty esillä, mutta se on vain yksi tendenssi, jota myös torjutaan. Julkinen katse ja arviointi ulottuu edelleen helpommin sosiaalisen hierarkian alaosaan, jolla ei ole keskiluokan suojamekanismeja. (Heaphy 2011, 22.) Viheliäisen ongelman kehyksessä kohdassa 10 mainitaan mahdolliset lastensuojelujärjestelmän epäonnistumiset, joita ajoittain raportoidaan (vrt. Biesel ym. 2020). Perheillä on sosiaalisen asemansa perusteella myös erilaiset resurssit torjua epäonnistumisia ja oikaista vääriksi kokemiaan tulkintoja.

Edellinen teema liittyy suoraan *kolmanteen*, jossa on kyse siitä, että sosiaalityössä halutaan vastustaa eriarvoisuutta, mutta lastensuojelun interventiot saattavat myös vahvistaa sitä. Ne voivat olla marginalisoivia ja leimaavia perheissä, joissa on muitakin hyvinvointivajeita. Taulukon 2 kohdassa 2 todetaan, miten lastensuojelussa tuotetaan osaratkaisuja. Lapsen sijoittamisella ei ratkaista vanhempien heikkoa tilannetta, ja sillä voidaan saada aikaan myös jotain mitä ei haluttu. Köyhyys ja sosiaalinen huono-osaisuus liittyvät lastensuojelun tarpeeseen monisyisellä tavalla, jossa heikko toimeentulo on osatekijä. Sitä pystytään korkeintaan helpottamaan hetkellisesti, aina ei sitäkään. Sosiaalityöntekijät ovat tuoneet esiin eettisen toiminnan vaikeutta, kun vanhempien sosiaaliseen deprivatioon ja suoranaiseen kurjistumiseen ei juuri voida vaikuttaa, ja lasten sijoittaminen osaltaan vain syventää sitä. Sijoitus myös stigmatisoi vanhempia asuinympäristössään. Tukiriippuvuuden ja lastensuojelutarpeen välinen yhteys on asia, jolla on historiallinen ulottuvuutensa. (Morris ym. 2018, 370–371.) Se ei ole hävinnyt, mutta mielenkiinto sitä kohtaan välillä hiipuu. Huostaanottojen sosiaalista kohdentumista ei Suomessa ole juuri tutkittu.

Neljäntenä Harding (2013, 3) tuo esiin todellisten vaihtoehtojen tuottamisen vaikeuden. Viheliäisen ongelman kehyksen kohdassa 4 mainitaan, että tukitoimenpiteet eivät ole kokeita, eikä niitä voida testata ennen käyttöä ja kohdassa 6 todetaan, että niitä on aina rajallinen määrä. On siis eri syitä, miksi voidaan valita vain muutamasta vaihtoehdosta. Asiakkuuden tulisi tuottaa toivottuja asioita, mutta niistä ei ole varmuutta, kun toimenpiteestä päätetään. Vaikka tavoitteesta päästäisiin yksimieli-

syyteen, valittua keinoa ei ole testattu juuri kyseistä asiakasta varten. Epävarmuus voi vain muuttaa muotoaan. Yksi ei-toivottu asia voi olla, että toimenpide vaikuttaa myös niihin asioihin, joita ei haluttu muuttaa. Sijaishuollossa tapahtunut epäasiallinen kohtelu henkilökunnan toimesta ja lasten keskinäinen julmuus on yksi tutkimusperinne, joka ajoittain vahvistuu (esim. Geenen & Powers 2007; Mononen ym. 2021).

Suomessa eduskunnan oikeusasiamies on raportoinut sijaishuollon valvonnassa esiin tulleita ongelmia niin, että pitkälti tämän takia lastensuojelulakia täydennettiin hyvän kohtelun säännöksellä (61b §) vuonna 2019. Sijoitettujen lasten ja heidän vanhempiansa oikeusasiamiehelle tekemät kantelut ovat viime vuosina merkittävästi lisääntyneet, mitä voi pitää osoituksena siitä, että heidän tietoisuutensa oikeuksistaan on vahvistunut (EOA 2022, 282–283). Kiistely toiminnan eettisyydestä ja ongelmatilanteista on vakiintunut osa sijaishuoltoa. Seurantatutkimukset sijaishuollon merkityksestä lasten elämässä ovat olleet pistemäisiä, eikä niitä uusita systemaattisesti. Niissä painottuu aina joku näkökulma. Sosiaalityöntekijöiden arvioimana sijaishuollossa saadaan viiden vuoden seurannassa suurelta osin korjattua lasten perusturvallisuuteen liittyviä puutteita. Asiakkaiden arvio voi olla erilainen. (Eronen 2013.)

Hardingin näkökulmien synteessä voi esittää kysymyksen, että onnistuuko lastensuojelujärjestelmä sittenkään yksiselitteisesti priorisoimaan lapsen edun varmistamisen tärkeimmäksi tehtäväkseen. Lapsen etu on oikeudellinen abstraktio, jonka käytännön sisällöstä kamppaillaan, eikä mikään järjestelmä ole kyennyt muotoilemaan sitä kaikkia tyydyttävästi (Harding 2013, 3–8.) Ei ole löydettävissä mitään selvää käännekohtaa, jossa vanhempien ja perheen tukeminen ei enää riittävästi auta lasta. Joskus se kääntyy jopa tavoitteiden vastaiseksi toiminnaksi. Lapsikeskeisen sosiaalityön vahvistaminen tuo väistämättä esiin tarpeen määritellä perhekäsitys uudelleen. Parton (2011, 855–857) huomauttaa, miten perinteinen perhekäsitys on länsimaissa purkautumassa, ja sen tilalla on perheenjäsenten tilanteen ymmärtäminen erillisinä kysymyksinä. Kulttuuriset erot ovat kuitenkin merkittäviä. Juridisesti lapsen etu hänen omassa asiassaan on yhä selvemmin irrotettu tarkasteltavaksi erillään biologisista vanhemmista. Eri asia on, toteutuuko tämä käytännössä, ja vastaavatko auttamisjärjestelmät oikeasti tähän tavoitteeseen. Avun perille saamisessa on kuitenkin kyse myös tasapainoilusta sen suhteen, kenen sanaan tilanteissa eniten luotetaan. (Esim. Julin & Pösö 2021, 107–109.) Ajassamme on vaikea hyväksyä, että järjestelmä ei ole kaikkivoipa, ja virheitä tapahtuu.

Ei ole yksiselitteistä vastausta siihen, miten lastensuojelujärjestelmä onnistuu viheliäisten ongelmien käsittelyssä. Merkittävää lastensuojelun seurantatietoa on tuottanut THL: n kansallinen ikäkohorttitutkimus, jossa on seurattu vuosina 1987 ja 1997 syntyneiden nuorten elämänkulkua rekisteriaineistojen perusteella. Tulosten perusteella kodin ulkopuolelle sijoitetuilla lapsilla on moninkertainen riski päätyä 20 ikävuoden jälkeen koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle. Myös itsemurhakuolleisuus

ja lainrikkominen on tässä ryhmässä keskimääräistä yleisempää. Kyse ei ole syy – seuraussuhteesta, ja lastensuojelun asiakkuuteen valikoidutaan riskiryhmistä. Kuvailtava asetelma kuitenkin osoittaa kiistattoman yhteyden. Sijoitus kodin ulkopuolelle ei nosta ryhmää muiden kanssa samaan asemaan aikuisuudessa. Siihen sen antama suoja ei riitä. Ryhmän sisällä on eroa siinä, milloin sijoitus on tehty: riskit kasvavat, jos sijoitus on tehty vasta teinivuosina. Viimeaikainen kehitys on siis voinut lisätä riskejä. Lastensuojeluasiakkuus on ollut yleisempää vuoden 1997 ikäkohortissa, mutta se ei ole pienentänyt riskejä. (Berlin ym. 2021, 272–275.)

Kääriälä kiinnittää huomiota siihen, että kodin ulkopuolelle sijoitetut edustavat pienempää osaa kokonaisuudessa kuin avohuollon asiakkaat, eikä avohuollon tukitoimien osalta ole tehty vastaavaa seurantaa. Sijoitetut ovat olleet kaikkein intensiivisimmän tuen piirissä, ja oletetusti ohjautuneet siihen kaikkein haavoittavimmista olosuhteista. Pitkittäisseuranta antaa osavastauksia siihen, mikä merkitys lastensuojeluasiakkuudella on. (Kääriälä ym. 2019; Kääriälä 2021, 286–291.)

Suojelukysymys on hajautunut niin pieniksi alakysymyksiksi, että on yhä vaikeampi vastata myös siihen, miltä kaikelta lapsia suojellaan. Hallituksen esitys edelliseksi lastensuojelulainaksi (HE 13/1983) sisälsi kohdan ”yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset”, jossa viitattiin esimerkiksi arvojen ja kasvatuskäytäntöjen monimuotoistumiseen. Esityksessä nykyiseksi laiksi (HE 252/2006) tällaista kohtaa ei ole: suojelutarpeen muutosta ei juuri käsitellä vaan keskitytään menettelytapoihin. Harrikari (2019, 370–371) kiinnittää huomiota siihen, että laki on tavallaan puhdistettu suojelutarpeen yksilöllisestä ja materiaalisesta sisällöstä: ei haluta antaa konkreettisia kriteerejä riittävälle vanhemmuudelle tai annetaan vain yleisluontoisia mainintoja nuoren ei-toivottavasta käytöksestä. Lastensuojeluasiakkuus on kuitenkin helppo nähdä ”hyvän vanhemmuuden” ideaalin vastakohtana, ja sillä on yhteisössä stigman luonne. Merkittävä osa työskentelystä keskittyy leimaavuuden häivyttämiseen, kun työtä halutaan profiloida uudelleen (Featherstone ym. 2014). Lastensuojeluinstituutioon asiakkuuksia halutaan karsia ja samalla yhteisö pitää vakuuttaa siitä, että asiakkaana on kuitenkin hyvä ja turvallista olla.

Lastensuojelun syiden tilastointi lopetettiin Suomessa 1980-luvulla tulkinnanvaraisena ja yksityisyyttä loukkaavana (Harrikari 2019, 329). Mielenkiinto erityisesti huostaanottojen taustatekijöihin ei ole kuitenkaan hävinnyt. Viimeaikaisissa selvityksissä (Heino ym. 2016; ks. Hirschovits-Gerz ym. 2023, 37–38, 43), joita on tehty harvakseltaan, on nostettu syinä esiin enemmänkin ilmiökokonaisuuksia. Päihde- ja mielenterveysongelmat ja kasvatusvaikeudet mainitaan kokonaisuuksina, jotka liittyvät sekä vanhempien että lapsen omaan toimintaan. Tässä yhteydessä ei tarkenneta mielenterveysongelmien tai päihdeidenkäytön laatua tai sukupuolijakaumaa, koska liikutaan eettisesti herkillä alueella ja yleistämisen riski olisi merkittävä. Tieto kehityksestä näissä asioissa on haettava muualta. THL:n toimesta kunnilta kerättävä rekisteritieto sisältää asiakkuuksien määrän ja taustamuuttujia eri toimenpiteissä.

Lisäksi siinä on yksilöityä tietoa sijoitusten kestosta ja sijoituspaikoista. Kiireellisen sijoituksen kannalta oleellinen tieto on, että kun uusi huostaanotto vuonna 2021 kohdistui 1592 asiakkaaseen, heistä 70 prosenttia oli ollut saman vuoden aikana myös kiireellisesti sijoitettuna (THL 2022, 3). Tämä antaa perusteen olettaa, että kiireellisten sijoitusten ja huostaanottojen taustalla vaikuttavat samat ilmiöt ja taustatekijät. Tarkastelen seuraavaksi kolmea asiaa, jotka oletettavasti vaikuttavat erityisesti nuoriin kohdistuvien toimenpiteiden ja siis myös kiireellisten sijoitusten taustalla.

Ensimmäisenä asiana 12–17-vuotiaiden nuorten psykiatristen ja neurokognitiivisten häiriöiden ja diagnoosien määrä erikoissairaanhoidossa on 2010-luvun aikana lisääntynyt 50 prosenttia. Puhutaan monimuotoisesta ilmiökokonaisuudesta, jossa on merkittävää lisäystä. Kehitys on ollut muissa Pohjoismaissa saman suuntaista. Tästä ei kuitenkaan pidä tehdä päätelmiä nuorten pahoinvoinnin ja psyykkisten ongelmien lisääntymisestä samassa suhteessa. Selitystä voidaan etsiä myös avun hakemisen, nuorten psyykkisten häiriöiden tunnistamisen ja lähetekäytäntöjen muutoksista. Mielenterveyden häiriöiden häpeäleima on myös oleellisesti lieventynyt, ja niistä puhutaan aiempaa avoimemmin. (Gyllenberg 2019, 1321–1323.) Samaan aikaan koulunkäynnin tukijärjestelmää on vahvistettu lailla oppilas- ja opiskelijahuollosta (1287/2013) ja kouluihin on palkattu kuraattorien lisäksi psykiatrisia sairaanhoitajia. Tunnistamiseen on enemmän mahdollisuuksia. Erityisesti sisäänpäin suuntautuvat mielenterveyden häiriöt kuten masennus, ahdistus ja pelkotilat ovat lisääntyneet, ja niiden esiintyvyys työillä on yleisempää kuin pojilla. Häiriöitä diagnosoidaan eniten murrosiän keskivaiheilla 15 vuoden iässä, ja nuorille tyypillistä on eri häiriöiden samanaikaisuus. (Carlén ym. 2022, 4–5.) Pojilla häiriöt suuntautuvat yleisemmin ulospäin esimerkiksi väkivaltaisuutena, ja saattavat herkemmin laukaista lastensuojeluasiakkuuden myös lainrikkomisen kautta (Hoeve ym. 2015, 498–499).

Nuorten mielenterveyden häiriöiden yhteydessä on raportoitu vaikeuksista hoitoon pääsyssä, mikä osaltaan kuormittaa tilanteita. Lisääntynyt tarve on alkanut näkyä jonoina, ja yli 90 vuorokautta lasten- ja nuorisopsykiatriassa hoitoon pääsyä odottaneiden määrä sairaanhoitopiireissä ja terveyskeskustyksissä on lähes kymmenkertainnut vuoteen 2021 mennessä (Valtion nuorisoneuvosto 2022).

Nuorten mielenterveyden hauraus on laajeneva ilmiö lastensuojelutarpeen taustalla. Sen tunnistamiseen liittyy monia vaikeuksia, kuten ongelmien vähittäinen kehittyminen, kätkeyminen ja leimaavuus. Kouluyhteisössä psyykkinen oireilu on usein vain stigma, jonka käsittely siirtyy myöhempiin elämänvaiheisiin, jos oireet eivät kohdistu muihin ihmisiin ympärillä. (Woodgate ym. 2020, 1499–1502.) Keskeinen nuoren aikuisen mielenterveysongelmia ennakoiva ilmiökokonaisuus on poikkeavuuden tunne, yksinäisyys, kiusaamiskokemukset ja eristäytyminen sekä torjuttu tuleminen kouluyhteisössä. Mielenterveysongelmien kehittymistä edeltää usein se, että nuoruuden kehitysvaiheessa voimavarat ovat sitoutuneen pahoinvoinnin peittämiseen yhteisössä. (Hards ym. 2022, 330–334.) Lastensuojelutarpeen

tunnistaminen nuorella edellyttääkin yleensä tiettytyyppisiä pahoinvoinnin oireita. Lastensuojelulla on reaktiivinen luonne, kun siinä usein hoidetaan konfliktia oireilevan nuoren ja yhteisön välillä. Konflikti voi olla jopa edellytys sille, että lastensuojelun tarpeesta ilmoitetaan.

Alaikäisten sairaalahoito mielenterveyden päädiagnoosilla ja tahdonvastaisen hoidon arvioon siirtyminen on 1990-luvulta lisääntynyt, mutta lisäys ei ole merkittävästi jatkunut 2010-luvulla. Siinä on myös välillä ollut vähennystä. Kasvu ei ole samantyyppisesti yhtenäistä kuin lastensuojelussa kodin ulkopuolisissa sijoituksissa (THL/Sotkanet 2023a). Psykiatrisen hoidon pulmat näyttävät liittyvän nimenomaan hoitoon pääsyyn. Kuviossa 6 on nähtävissä pakkotoimien osuus 0–17-vuotiaiden psykiatrisessa sairaalahoidossa vastaavana aikana. Pakkotoimilla tarkoitetaan mielenterveyslain (1116/1990) mukaisia toimenpiteitä kuten liikkumisvapauden rajoittamista ja hoidollista kiinnipitämistä tahdosta riippumattoman hoidon aikana.

Kuvio 6. Pakkotoimet psykiatrisessa sairaalahoidossa 0–17-vuotiailla 1996–2021, lkm. (THL/Sotkanet 2023a).

Pakkotoimien käytössä psykiatriassa on selvää lisäystä 2010-luvun puolivälistä alkaen. Alaikäisten sairaalahoito mielenterveyden häiriöiden perusteella ei kokonaisuutena ole lisääntynyt, mutta se on ilmiönä vaikeutunut. Hoitoon pääseminen on pidentyneen jonon takia vaikeampaa. Todennäköisesti osittain tämän takia häiriöi-

den hoidettavuus on vaikeutunut, ja tahdosta riippumattomassa hoidossa joudutaan käyttämään enemmän pakkotoimia. Alaikäisiin voidaan soveltaa sosiaali- ja terveydenhuollon pakkotoimia joko psykiatriassa tai lastensuojelussa. Puhutaan rajapintaasiakkuudesta, eli asiakasryhmä on osittain sama. Arviot yhteisasiakkuuden määräästä vaihtelevat tutkimusasetelmasta riippuen 30 ja 90 prosenttien välillä. Lastensuojelun ja lasten- ja nuortenpsykiatrian asiakkaiden yhteenlaskettu määrä on noin 100 000 alaikäistä, joista merkittävä osa on asiakkaana molemmissa (Heino ym. 2018, 2–3). Osa psykiatrian hoitojonosta purkautuu lastensuojeluun. Kiireellisen lastensuojelun kannalta yhtymäkohta on erityisesti hoidontarpeen arvioinnissa ja hoitoon ohjautumisessa, ja toisaalta jatkohoidon järjestämisessä. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (1326/2010) 53 § määrittelee hoitotakuun lasten ja nuorten mielenterveyspalveluissa niin, että arviointi on aloitettava kolmen viikon kuluessa lähetteen saapumisesta sairaalaan. Lastensuojelussa arviointi tehdään tarvittaessa välittömästi.

Toinen kysymys liittyy rikoskäyttäytymiseen. Lainrikkominen on yhteydessä lastensuojeluun, koska rikoslain (39/1889) 4 § mukaan rikosoikeudellinen vastuukäräjä on 15 vuotta, joten tätä nuorempina tehdyt rikokset ovat ensisijaisesti lastensuojelukysymyksiä. 15 vuotta täyttäneiden osalta yhteys lastensuojeluun muodostuu siten, että lastensuojelulain 27 § mukaan lastensuojeluasiakkuuden alkamisen yksi peruste on alaikäisen oma terveyttä ja kehitystä vaarantava käyttäytyminen. Epäily rikokseen syyllistymisestä on yksi tällainen käyttäytymisen muoto. Suomessa lastensuojelu ja rikosprosessi on periaatteessa eriytetty toisistaan, mutta nuorten rikostentekijöiden tuomioistuinkäsittelyssä ja rangaistusten toimeenpanossa on kuitenkin elementtejä, jotka edellyttävät yhteistyötä lastensuojeluviranomaisten ja oikeushallinnon välillä. Alaikäisiä koskevat rikosepäilyt tulevat jo pelkästään poliisin tekemien lastensuojeluilmoitusten perusteella lastensuojelun tietoon. (Haikkola ym. 2019, 19–22.)

Nuorten rikoskäyttäytymisessä on nähtävissä laskeva trendi, ja vuoden 2016–17 kohdalla on havaittu mittaushistorian alhaisimpia lukemia kaikissa rikostyypeissä. Tulokset ovat saman suuntaisia poliisin tietoon tulleiden rikosepäilyjen ja alioikeuksien antamien tuomioiden osalta. Rikoskäyttäytymisessä on ollut 2000-luvulla kokonaisuutena laskukausi (THL/Sotkanet 2023b.) Nuorten asenteet rikoskäyttäytymistä kohtaan ovat samana ajankohtana muuttuneet myös kielteisemmiksi. Kokeemukset rikoksen uhriksi joutumisesta ovat myös vähentyneet muiden rikostyyppien kuin viharikosten eli lähinnä erilaisen verbaalisen uhkailun osalta. (Kaakinen & Näsi 2021, 19–22.) Rikoskäyttäytymisen tilastointi ei tue väitteitä turvallisuustilanteen heikkenemisestä tai nuorten rikosalttiuden lisääntymisestä.

On kuitenkin huomattava, että alle 15-vuotiaiden rikosepäilyissä on ollut lisääntymistä (Danielsson 2019 ja 2022, 6). Myös ryöstö- ja pahoinpitelyrikoksista epäiltyjen alaikäisten määrä on lisääntynyt viimeisen kymmenen vuoden kuluessa ja erityisesti aivan viime vuosina (Rikander ym. 2023, 12). Yksittäiset rikokset ovat viime aikoina

raaistuneet ja niihin liittyy ryhmäilmiöitä, mutta ne paikantuvat pieneen nuorten joukkoon. Rikosten kasautuminen pienelle ryhmälle on tyypillistä erityisesti 15–17-vuotialle nuorille (Pitkänen ym. 2022, 481). Lastensuojelun toimenpiteitä edellyttävänä tilanteina ne voivat olla entistä vaikeampia, ja niitä on nyt enemmän.

Uhrikokemusten kannalta merkittävä muutos on kuritusväkivallan ja sen hyväksymisen väheneminen. Kuritusväkivalta on Suomessa kriminalisoitu 40 vuotta siten, mutta asenteet sitä kohtaan eivät muuttuneet heti. Ne ovat trendin omaisesti muuttuneet torjuvammiksi, ja myös raportoidut kokemukset ovat vähentyneet. Kasvatuskäytännöt ja -ihanteet ovat kokonaisuudessaan vähemmän autoritäärisiä ja lasta kunnioittavia. (Hyvärinen 2017, 24–25.) Kun nuoret kokevat väkivaltaa, se on valitseevasti toisten, usein heille tuttujen nuorten tekemää. (Kaakinen & Näsi 2021, 17–18). On kuitenkin huomattu, että osa vanhemmista edelleen jossain määrin hyväksyy kuritusväkivallan ja sitä myös tapahtuu, joten ilmiö ei ole poistunut. Se on lähinnä marginalisoitunut pienen väestöosan ongelmaksi, ja sitä kohdataan auttamisjärjestelmän kovassa ytimessä kuten lastensuojelussa. Perheen sisäinen ja lapsiin välittömästi tai välillisesti kohdistuva väkivalta on vahvasti yhteydessä muihin psykososiaalisiin ongelmiin, kuten päihderiippuvuuteen, ja asiat ovat monisyisesti kietoutuneet toisiinsa. Tyypillisesti väkivaltaan liittyvän lastensuojelutarpeen taustalla ei ole yhtä tekijää. (Ellonen & Peltonen 2011; Ellonen ym. 2015, 414–415.)

Kolmas riskitekijä lastensuojelutarpeen taustalla on päihdetilanteen kehitys. Kansainvälisesti tarkasteltuna kehitys nuorten parissa on ollut sikäli yhteneväistä, että alkoholinkäytön merkitys kokonaisuudessa on vähentynyt. Samalla tilalle on tullut monipäihteisyys ja sallivampi suhtautuminen erityisesti kannabikseen. Alkoholinkäyttö on vähentynyt Pohjoismaissa ja Suomessa muuta Eurooppaa selkeämmin. (Kraus ym. 2018.) Valtakunnallisen kouluterveyskyselyn ja nuorisobarometrin perusteella humalahakuinen alkoholinkäyttö on pitkällä aikavälillä vähentynyt. Se ei ole suoraan korvautunut muiden päihteiden käytöllä, vaikka huumekokeilut ovat yleistyneet. Päihdetilanteessa on nuorten osalta selkeää hajontaa sosiaalisen ryhmän ja koulutusasteen perusteella: erot ovat kasvaneet siten, että sekä raittius että monipäihdekäyttö paikallistuvat tiettyihin ryhmiin. (Helakorpi & Kivimäki 2021, 3–4; Valtion nuorisoneuvosto 2022.) Lastensuojelussa päihdetilanteen hajonta näkyy siten, että kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten osalta päihteidenkäyttö on moninkertaista muuhun väestöön verrattuna. Viitteitä on siitä, että päihteet ovat usein sijoitusten taustatekijöinä, ja käyttö on yleistä myös sijoitusten aikana. Esille on tullut myös nuorten huumekuolemien äkillinen yleistyminen Suomessa kahden viime vuoden aikana. (Raitasalo 2022.)

Yhteenvetona voi todeta, että selkein muutos lastensuojelutarpeen taustalla on tapahtunut mielenterveyden häiriöissä. Ne tunnistetaan paremmin ja hoitoon ohjautetaan tehokkaammin, ja psykiatrisen hoidon sekä lastensuojelujärjestelmän välillä on rajapinta. Moniasiakkuuksien ja lastensuojeluilmoitusten kasvaneen määrän

perusteella voi todeta, että tieto lastensuojelun tarpeesta tulee aiempaa laajemmin esille. Psykiatrian, koulujen oppilashuollon ja lastensuojelun palvelujärjestelmä on laajentunut, ja tunnistamiseen on enemmän mahdollisuuksia. Suojelutarpeen käsittely ja asiakkaaksi ohjautuminen on samalla entistä vaativampi kokonaisuus. Lastensuojelujärjestelmää toimeenpannaan kulttuurissa, jota luonnehtii vahvistuva individualisaatio ja perhe-elämän autonomiasta huolehtiminen. Interventiot toteutuvat ajassa, jossa puuttumista myös vierastetaan. Lisäksi ongelmien luonne on aiempaa monisyisempi, koska mielenterveyden pulmat ovat yhteydessä erilaiseen identiteettikamppailuun.

Systeemiteoreettisesti (Luhmann 2004) ajatellen lastensuojelu saa reaktiivisen luonteensa vuoksi syötteensä julkisten palveluiden muilta toimijoilta. Lastensuojelun tarvetta arvioidaan, kun koulun oppilashuolto ei riitä, psykiatrian hoitojono ei vedä, tai rikosasioiden käsittely on nuoren tarpeisiin nähden hidasta. Lastensuojelu on viimesijaisen instituutio, joka on paikalla, kun perheen yksityiset keinot eivät riitä, eikä muu auttamisjärjestelmä reagoi tilanteeseen kyllin nopeasti. Tämä tehtävä tuo mukanaan ongelmat, joita ei ole kyetty muualla ratkaisemaan.

2.3 Lastensuojelun hallintatapa: oikeudellistuminen, harkinta ja standardisointi

Julkinen vallankäyttö on järjestetty hallintona, joka on organisoitu tapa poliittisten päämäärien mahdollisimman rationaaliseksi toteuttamiseksi. Hallinnolla järjestetään toiminta niin, että laissa määritellyt tehtävät voidaan toteuttaa. Tyypillisesti sillä pyritään myös eri toimijoiden intressien yhteensovittamiseen tehokkaaksi koetulla tavalla. (Dean 2010, 18.) Lastensuojelussa tämä tarkoittaa, että järjestelmä toteutetaan tavalla, jonka tulisi vastata hyvän hallinnon vaatimuksiin ja asiakkaiden tarpeisiin yhtä aikaa. Foucault määrittelee hallinnon tehtäväksi erilaisten toimeenpanotapojen tuottamisen (”conduct of conduct”), jonka voi ymmärtää myös johtamisjärjestelmän tuottamiseksi (Foucault 1982, 208–210). Asiat on aina organisoitava osana oman aikansa hallintokulttuuria. Kyse on siitä, miten asiat ja ihmiset kulloinkin ovat hallittavissa. Jälkimoderni ja yksilöllistynyt yhteiskunta ei enää rakennu hierarkkisen hallinnon pohjalta. Valtion suvereniteetti on purkautunut ja nykyinen valtio on ennen kaikkea riippuvainen muista. Entisen hallintokulttuurin tilalle on tullut toimintatapa, jossa korostetaan verkostoja, vaihtoehtoja, hajauttamista ja toisaalta inklusiota, mukaan ottamista. (Dean 2007, 53, 68.)

Hallinnan käsitteellä viitataan toimenpiteisiin, joilla julkiset tehtävät järjestetään ja samalla vaikutetaan ihmisten käyttäytymiseen. Hallinnalla osoitetaan suunta. Terminä ”governmentality” viittaa laajempaan ilmiöön kuin pelkkä hallinto, koska kansalaisuuden ja yhteiskunnan tuottaminen on paljon enemmän kuin hallinnon järjestämistä. Nykyajassa kyse on paljolti siitä, miten subjektiasemassa olevia kansalaisia

hallitaan. ”Mentality” viittaa myös mielenlaatuun ja hallinnan tunteeseen. On puhuttu myös hallinnan taiteesta, jota vaaditaan moniarvoistuvassa yhteiskunnassa. Pelko hallinnan tunteen menettämisestä on ajassamme yhteinen kokemus. Hallinnon tulisi osaltaan torjua sitä. (Dean 2010, 16–17; Rose ym. 2006, 90.) Suomessa alettiin 2000-luvun alussa puhua paikallisen hallintatavan muutoksesta. Hallintatavalla tarkoitetaan tällöin julkisen toiminnan järjestämistä niin, että hallinnon organisoimisen lisäksi kokonaisuuteen tarvitaan mukaan muita toimijoita. Kunnan toimintaa halutaan ohjata yhteistyö- ja kumppanuusverkostojen avulla. Kyse on samalla myös hallinnon madaltamisesta ja tehostamisesta. (Anttiroiko ym. 2003; Karppi & Sinervo 2009, 7–11.) Sosiaali- ja terveystalvueluissa madaltaminen ei ole toteutunut johdonmukaisesti, koska järjestämisvastuuta on siirretty pienemmiltä hallintoyksiköiltä eli kunnilta pois.

Lastensuojeluinstituution hallintatavalla tarkoitan tässä sen kokonaisuuden järjestämistä, jolla lastensuojelutehtävät toimeenpannaan yhteiskunnassa. Se sisältää lainsäädännön, toimeenpanojärjestelmän, tutkimuksen ja tiedonhallinnan sekä erilaiset kumppanuudet. Paikallisen hallintatavan keskeinen piirre on, että julkinen valta kantaa järjestelmästä päävastuun, mutta tehtävien moninaisuus ja erilaiset inkluusivavoitteet edellyttävät yhteistyökäytäntöjä ja -rakenteita. Hierarkioiden purkautumisen myötä hallintatavassa korostuu asiantuntijavastuu ja toisaalta tiedon merkitys. Se ei suinkaan tarkoita, että asiantuntijoilla olisi kaikki tieto vaan he enemmänkin ohjaavat ihmisiä saavuttamaan itsekontrollin ja löytämään informaatiota sen tueksi (Dean 2007, 37). Hyvinvointia tukevien järjestelmien hallinta rakentuu toimeenpanovallan, asiantuntijavallan, oma-avun ja tiedon lisääntymisen kombinaationa. Koska kombinaatio on myös sekava, tarvitaan sääntelyä. Kaikkia hyvinvointijärjestelmiä säädellään yhä yksityiskohtaisemmin: julkisiin palveluihin kauttaaltaan tarvitaan nyt prosessi ja sen tarkka kuvaus. (Dean 2010, 32; Lentzos & Rose 2009, 233.) Ennen lastensuojeluilmoitukset kirjattiin ruutupaperille, nyt niihin sisältyy oma prosessinsa, ja ne kirjataan lastensuojelulain 25 b § mukaisesti asiakasrekisteriin.

Lastensuojeluinstituution rooli lisääntyvän julkisen vastuun kantajana liittyy kysymykseen hallintatavan muutoksesta. Järjestelmää toimeenpannaan osana julkisen hallinnon muutosta. Lastensuojelun tehtäväkenttä on laajentunut, ja sen myötä lisääntyvä määrä tietoa kansalaisten yksityisestä elämästä siirtyy julkisen vallan ulottuville. Siksi järjestelmästä halutaan enemmän tarkkuutta ja laatua. Niitä etsitään kahdesta suunnasta: vaaditaan tiedollista ja tutkimuksellista näyttöä sekä prosessuaalista sääntelyä, jossa näkyy asiakkaan vahvistunut asema. Lastensuojelun hallintatavan muutoksessa voidaan nähdä siirtymä kohti hybridiä, monimuotoista turvallisuus- ja suojeluvallan käyttöä. Torjutaan yhteiskunnallisia riskejä kuten nuorten syrjäytymistä, jolle ei ole yhtä muotoa, vaan sekin on prosessi. (Harrikari 2019, 367.)

Edellytyksenä tässä onnistumiselle on, että riskeistä tiedetään tarpeeksi. Hallinta on myös tiedonhallintaa. Pekkarinen ym. (2013, 337–338; myös Pekkarinen 2011)

puhuvat lastensuojelututkimuksen moraalisesta velvoitteesta tietää enemmän. Moraalinen aspekti tässä on se, että kun yhteiskunta ottaa merkittävän vastuun joidenkin lasten ja perheiden hyvinvoinnista, sen tulisi ”julkisena vanhempana” tietää paremmin, miten se onnistuu tehtävässään. Ei riitä, että asiakkaalle kerrotaan, miten hänen asiassaan edetään. Hänelle ja yhteiskunnalle pitäisi olla käytettävissä myös tietoa siitä, mitä perhetyöstä tai kodin ulkopuolisesta sijoituksesta seuraa.

Julkisissa palveluissa on vahvistunut teknis-rationaalinen hallintatapa, jossa tiedontuotanto on keskeistä. Hallinnon toimeenpanosta ja erityisesti palveluiden kustannuksista halutaan tietää enemmän. Mielenkiinto lastensuojelupalveluiden vaikuttavuutta kohtaan on lisääntynyt läntisessä EU:ssa samalla, kun palveluiden tarve ja niiden kustannukset ovat lisääntyneet. Alenevan syntyvyyden Euroopassa lastensuojelukysymyksen yhteiskunnallinen painoarvo on kasvanut. Lastensuojelusta tietämisen erityispiirre on, että se on myös moraalisesti latautunut aihe, jonka kysymykset eivät ole rationaalisesti ratkaistavissa. Kamppailaan myös tunteisiin vaikuttamisesta. Digitalisaatio ja verkko ovat saaneet aikaan sen, että julkinen tiedontuotanto joutuu kilpailemaan elintilasta kaupallisen toiminnan ja ns. klikkiotsikoiden kanssa. Kilpailu totuuksista vaikuttaa myös poliittiseen ohjaukseen, kun uutisoinnin perusteella aletaan vaatia lainmuutoksia. (Gilbert ym. 2011, 245–256; Lonne & Parton 2014, 833–835.) Ilmiö on vahvistunut Suomessakin, sillä viimeksi nuorten väkivaltarikollisuuden uutisointi on ollut poliittisen keskustelun ja siinä tehtyjen ehdotusten keskiössä. Pitkän aikavälin kehityksen tarkastelu tai yleensä tutkimukseen viittaaminen ei välttämättä saa samaa painoarvoa kuin keskustelu kaupallisilla alustoilla, joita suuret massat seuraavat. (Näsi ym. 2021, 593–594.)

Käsittelen lastensuojelun hallintatavan osalta kolmea kehityksen piirrettä, joilla on vastattu järjestelmän muutostarpeisiin. Ne ovat oikeudellistuminen, harkinnan korostaminen ja asiakasprosessin standardisointi.

Yksilöllistyneen ja kansalaisen vapautta korostavan elämäntavan käänköpuolena on voimistuva oikeudellistuminen eli juridisoituminen. Kyseessä on pelkistetysti tendenssi, missä jokin yhteiskunnallinen ilmiö saatetaan oikeudellisen sääntelyn ja ratkaisutoiminnan piiriin ja sääntely tarkentuu jatkuvasti. Kyse on modernin hallintatavan ytimestä, jolla saavutetaan jaettu tunne siitä, että asiat ovat kontrollissa, vaikka hierarkiat purkautuvat. Vapaassa yhteiskunnassa korostetaan perheen autonomiaa ja samalla perhe-elämää säädellään yhä enemmän. (Eekelaar 2017, 2–8.) Julkisella sääntelyllä halutaan vastauksia siihen, miten ihmissuhteet ja niissä ilmenevät konfliktit tulisi ratkaista työpaikalla, koulussa tai perheen sisällä. Esimerkiksi 1970-luvulla lasten asuminen, huoltajuus ja elatus ratkaistiin avioerotuomion yhteydessä, nyt niitä voidaan prosessoida monena eri kysymyksenä. Lastensuojelun regulaatio liittyy laajempaan kehitykseen, missä lainsäädännön kautta yksityisiä asioita tuodaan yhä monimuotoisemman julkisen arvioinnin piiriin. (Smart 2002, 6–8.) Tästä esimerkkinä on ns. yksityisesti sijoitetun lapsen tilanne, missä huoltaja sopii toisen

aikuisen kanssa, että lapsi asuu toistaiseksi hänen luonaan. Aiemmin lastensuojeluviranomaisen piti hyväksyä ratkaisu, nyt lastensuojelulain 81–82 § mukaisesti asiassa tulee lisäksi tehdä päätös ja yksityisesti sijoitetuista lapsista pidetään erillistä rekisteriä.

Lastensuojelulain muutossäädöksiä oli vuoden 2022 lopussa 32 eli lakia on muutettu ja täydennetty käytännössä vuosittain. Juridiikan perusteoksen eri laitosten (Räty 2015, 1; Räty 2019) esipuheissa ja keskusjärjestön (Lastensuojelun Keskusliitto 2021) valmistelulausunnossa on tuotu esiin lukuisten muutosten aiheuttama sekavuus. On esitetty, että tämän erityislain visio on hukassa, ja samaan aikaan on käynnistetty lain kokonaisuudistus. Vuoden 1983 lakiin nähden säätelyä on lisätty oikeastaan kaikessa. Tarkentuneen säätelyn vastaansanomaton tavoite on oikeusvaltioperiaatteen noudattaminen ja kaikkien osapuolten oikeusturvan parantaminen.

Juridisoitumisen aiheuttama muutos sosiaalityössä oli edellisen lastensuojelulain aikana esillä jopa enemmän kuin nyt. Kehitys alkoi jo 1990-luvulla. Myös työnteekijöiden orientaatiot muuttuvat, kun tehtävistä säädetään lain tasolla. Hyvän kehityksen rinnalla on todettu juridiikan hallitsevuus ja työn kapeutumisen uhka. (Mutka 1998, 99–13; Sinko 2004). Sosiaalityöstä on alkanut tulla yhä enemmän juridiikkaa, jossa keskustelua käyvät sosiaalitoimen oikeudellinen osasto ja asiakkaan asiamies. Laillisuusvalvojen työssä lastensuojelun osuus kanteluasioissa on jatkuvasti lisääntynyt (EOA 2022), ja selvityspyyntöihin vastaaminen on osa erikseen resursoitavaa hallinnollista sosiaalityötä. Kanteluiden lisääntyminen tarkoittaa, että päätösten lisäksi myös tosiasiallinen toiminta on laajemman oikeudellisen arvioinnin kohteena. Kun vastaanottoyksikössä otetaan nuorelta esineitä haltuun, voi olla, että ratkaisu täytyy perustella myös laillisuusvalvojalle. Kaikki tämä vaikuttaa työotteeseen.

Oikeudellistuminen on myös viheliäisen ongelman yksi ratkaisuyritys. Vaikea yhteiskunnallinen ongelma ei ole ratkaistavissa autoritaarisesti eikä myöskään pelkästään neuvottelemalla, joten sitä pyritään säätelämään. Monitahoiset ongelmat, kuten syrjäytyminen ja lastensuojelun tarve, ovat sosiaalisia prosesseja ja Conklin (2006, 15) esittää, että niiden ratkaisukeinojen tulisi noudattaa samaa logiikkaa. Säädöksissä ilmaistaan, millainen prosessin tulee olla: osapuolet saatetaan yhteen, ja joku johtaa neuvotteluja sekä yhteistoimintaa. Lainsäädäntö antaa reunaehdot, kuten roolituksen ja aikataulun asian käsittelylle. (Grint 2005, 1477.) Lastensuojelun säätelyssä on paljon tällaisia menettelytapoja ja konsensusta korostavia piirteitä: kuvataan, millainen prosessi asiakkuus on, ja millaisia päätöksiä ja asiakirjoja sen kuluessa laaditaan.

Sosiaalityön oikeudellistumisen rajoja ja kehityksen kielteisiä vaikutuksia on tutkimuksessa käsitelty melko vähän, koska kyse on laajasta julkisten palveluiden modernisaatiosta. Käynnissä on jotain väistämätöntä, joka tapahtuu muissakin julkisissa instituutioissa kuten opetuksessa. Kaikkia lasta koskevia ratkaisuja arvioidaan tarkemmin. Sosiaalityössä kritiikkiä on esitetty lähinnä ns. tunnustusteorian ja

tunnustussuhteiden tutkimuksen yhteydessä (esim. Niemi 2020). Sosiaalityöhön sovellettuna tunnustusteorian mukaan on tyypillistä, että asiakkaiden ihmisyyttä ei tunnusteta aidosti arkisten käytäntöjen yhteydessä. Juridis-hallinnollisilla käytännöillä on esineellistävä luonne, ne ovat eräänlaisia näytelmiä, joissa esitetään asiakkaan ja työntekijän rooleja (esim. Honneth 2001 ja 2007, 52–63). Jos suunnitelmien tekeminen on laadun mittari, silloin huomio on niissä. Dokumenteista voi tulla myös asiakassuhteen minimi: riittää kun vaadittavat lomakkeet on täytetty.

Toinen kriittinen huomio lisääntyvän säätelyn osalta on, että siinä vältetään antagonismeja, vastinpareja, jotka ovat ongelman taustalla. Laki ei ole imperatiivi, joka antaisi vastauksia, vaan se on ilmaisultaan varsin yleisluontoinen. Tilalle astuu teknis-rationaalinen mittaaminen ja jatkuva arviointi ilman varsinaisia johtopäätöksiä (esim. Koivusalo 2011, 200). Lastensuojelussa ei ole mitattavia ilmiöitä, joten siinä kirjoitetaan dokumentteja, jotka ovat keskeinen kriteeri tehdyille työlle. Lisääntyvä asiakaskohtainen tiedonhallinta on uuden turvallisuusdiskurssin ytimessä (Harrikari 2019, 370). Palvelutarpeen arvio on keskeinen työväline, jolla määritellään lastensuojelun tarve, mutta sen tekemiseen ei kuitenkaan ole yhtenäisiä indikaattoreita. Erilaisten mittareiden käyttö ei ole Suomessa saanut merkittävästi huomiota, ja niiden yhtenä heikkoutena onkin havaittu työotteen lisääntyvä hallinnollinen kapeutuminen. Sosiaaliset olosuhteet ja vuorovaikutus ovat informaaleja ilmiöitä, joita on vaikea ja tarpeetonkin mitata. Tästä syystä käytössä ei ole mittaristoa, joka kertoisi, täyttyvätkö tilanteessa kiireellisen sijoituksen perusteet (Vrt. Broadhurst ym. 2010, 1047–1051).

Antagonismien välttäminen tuo lastensuojelussa esiin taipumuksen antaa ”sekä – että” -tyyppisiä vastauksia. Järjestelmä antaa välineet sekä erottaa että yhdistää perheenjäseniä. Elementit ovat välttämättömiä, mutta samalla ne lisäävät tulkinnallisuutta. Lastensuojelulain esitöissä (HE 252/2006) priorisoidaan suojele- ja auttamisjärjestys niin, että lapsen etu on johtava periaate. Lapsesta tehtiin itsenäinen oikeussubjekti jo vuoden 1983 laissa, mutta lapsen edun tulkinta on säilynyt kiistanalaisena, koska kenelläkään ei ole yksinoikeutta sen määrittelyyn. Leviner (2014, 215–216) toteaa, että pohjoismaiselle lainsäädännölle on tyypillistä, että lapsen ja vanhempien oikeuksia painotetaan yhtä aikaa. Suojellaan sekä lasta että biologista vanhemmuutta, mikä on myös monen konfliktin ja epäonnistumisenkin taustalla.

Nykyiseen lastensuojelulakiin tuotiin erikseen 4 § 3 momentin mukainen maininta perheen jälleenyhdistämisen tavoitteesta. Tarkoitus on, että tavoitetta arvioidaan säännöllisesti sijaishuollon aikana. Vanhempien prosessuaalisia oikeuksia ei ole rajoitettu riippumatta siitä, mikä on suojelutarpeen syy, eikä laki anna mahdollisuutta asettaa esimerkiksi aikarajoja vanhemman kuntoutumiselle. Järjestelmä kaventaa ja turvaa asiakkaiden oikeuksia samaan aikaan, ja tätä perusdilemmaa käsitellään vähän. Lapsen tilanne pyritään vakauttamaan, ja samaan aikaan sitä voidaan

rajoituksetta prosessoida. Lakiin sisältyy olettaus, että lopulta ollaan ”samalla puolella” suhteessa lapsen tilanteeseen (Hoikkala & Heinonen 2013). Olettaus voidaan myös kiistää, ja lapsella tulisi aina olla oikeus omaan edunvalvontaan (Leviner 2018, 139–142). Tarkkaa määritelmää ei ole siihen, milloin jälleenyhdistämistä ei tule enää edistää.

Juridisoitumisen rinnalla sosiaalityöntekijälle on jätetty laaja harkintavalta kaikessa lastensuojelussa. Harkinta ulottuu aina asiakkuuden alkamisesta kaikkiin toimenpiteisiin, jotka laki sisältää. Viranomaiselle on jätetty harkintavaltaa oikeudellisessa mielessä kahdesta syystä. Lainsäädäntö ei voi olla niin yksiselitteistä ja yksityiskohtaista, että se antaisi ennakolta vastauksen kaikkiin erilaisiin tilanteisiin. Lastensuojelulaki on jo tällaisenaan poikkeuksellisen laaja. Toisekseen juuri tämän yleisluontoisuutensa vuoksi laki sisältää paljon tulkinnanvaraisia muotoiluja. Sosiaalihuollon lainsäädännön tulee olla riittävän sidottua, jotta sillä voidaan ilmaista julkisen vallan velvollisuudet. Toisaalta sen tulee olla tarpeeksi joustavaa, jotta viranomaisella voi tehdä sen perusteella tulkintoja. (Kalliomaa-Puha ym. 2014, 8–9; Kotkas 2014, 41–42.) Edellä mainittuun perheen jälleenyhdistämisen tavoitteeseen liittyen sosiaalityöntekijällä on paljon harkintavaltaa sen suhteen, miten hän näkee tavoitteen lapsen tilanteessa: lähteekö hän edistämään sitä. Sosiaalityöntekijä myös harkitsee, onko lapsen terveys ja kehitys uhattuna niin vakavasti, että toimenpiteet tulee käynnistää kiireellisesti. Yksilöllinen harkinta on lastensuojelun hallintatavan ydin.

Pohjimmiltaan lastensuojelun yhteiskunnallisessa tehtävässä on kyse kantilaisesta kategorisesta imperatiivista, joka läpäisee ihmisyyden perusolemuksen (Wood 2007, 67–68; vrt. Pihlström 2002). Lapsen paras ja perheen tukeminen sen toteutumisessa on yleismaailmallinen, velvollisuuseettinen normi. Se on luonteeltaan moraalinen tehtävä, jonka toteutukseen liittyy kulttuurisesti yhtenäisiä piirteitä, mutta samalla sitä toteutetaan hyvin eri tavoin. Modernin hallintatavan kannalta ongelmallinen vaatimus on, että tätä moraalista, tunteisiin käyvää tehtävää säädellään rationaalisesti ja silti väljästi. Sen lisäksi sen pitäisi toteutua julkisen talouden kannalta tehokkaasti. Gaita (2004, 11–23) huomauttaa, että moraalit eivät ole sellainen elämänalue, jossa yltäisimme saavutuksiin ja onnistumisiin. Sen merkitys on suurimmillaan silloin, kun elämä on epävarmaa ja haurasta. Valintoja on pakko tehdä, mutta niiden pohjalta ei jaeta palkintoja. Sosiaalityöntekijät voivat tuntea syyllisyyttä sijoitettujen lasten määrästä, vaikka kyse on samalla onnistumisista. Interventiot tehdään perheisiin, jotka ovat moraalisia yhteisöjä. Niissä pyritään tarkkaan arviointiin ja konsensuskseen, mutta kyseessä on silti aina ulkopuolinen arvio perheen moraalista koheesiosta. (ks. Fleck-Henderson 1998, 233–240.) Sosiaalityöntekijän tehtävänä on usein monta kertaa erikseen ratkaista, miten vakavia lapsen hyvinvointipuutteet ovat, ja voidaanko niihin vielä vastata pitämällä perhe yhdessä.

Pihlström (2011, 117) on analysoinut filosofisesti syyllisyysolettaman häivyttämistä modernien ongelmien käsittelyssä. Hän kiinnittää huomiota siihen, että vaikka syyllisyydestä ei tehdä tulkintoja, kysymys jää ilmaan ja liikkuu rakenteissa, joissa ongelmaa käsitellään. Lastensuojelun tarpeeseenkin on aina jokin syy, joka sijoittuu jonnekin ihmisten mielissä. Se ei häviä sillä, että virkakieli neutralisoidaan ratkaisukeskeiseksi tavoitekieleksi. Sosiaalityön kannalta kyse on klassisesta ongelmasta: kenelle jää kontrollitehtävä ja velvollisuus tehdä päätös, jonka joku asianosainen kokee ikävänä ja itseään syyllistävänä (vrt. Arnkil & Eriksson 1996). Kun käsitellään äärimmäisiä elämänhallinnan ongelmia, ne jättävät jälkensä kaikkiin. Jos epäily osoittautuu turhaksi, se voi muuttua työntekijän taakaksi. Asiakirjoja tutkimalla on huomattu, että lastensuojelun tarpeen perustelemisen palautuu yleensä syyluokitukseen. Toimenpiteitä ei oikeastaan voi tehdä ilman, että mainitaan ja kohdennetaan erilaisia puutteita ja riskejä vanhemmuudessa, mielenterveydessä, nuoren omassa toiminnassa. Moraalista ainesta on pakko aina jollain tavalla hallinnoida ja osoittaa sen yksilöllinen yhteys lainsäädäntöön. (Heino & Pösö 2003, 548–596; Heino 2007; Pösö 2010, 329–33.)

Sosiaalityöntekijän laaja harkintavalta sisältää moraalisen ulottuvuuden, joka herättää yhteisössä kysymyksiä. Yhtenä ratkaisuna tähän on tuotu esiin moraalisen järjelyn käsite. Sitä on ensimmäisten joukossa käyttänyt Fleck-Henderson (1991) kliinisen työn yhteydessä, ja sille on nähty selitysvoimaa myös lastensuojelussa. Sana-parina moraalinen järjely itsessään on paradoksaalinen, koska moraalilla viitataan hyvään ja pahan pohdintaan, ja järjely rationaaliseen päättelyyn. Kysymys siitä, onko moraalissa kyse ensisijaisesti tunteista vai järjestyksestä, on ratkaisematta. Kantin mukaan universaalit moraalilait ovat puhtaasti järkipäisiä, Westermarck edusti näkemystä, että moraaliarvostelmat perustuvat tunteisiin. Vaikka on olemassa yleisesti hyväksytyjä moraaliperiaatteita, niitä koetellaan käytännössä. Näkemykset jonkin teon moraalista oikeutuksesta eivät ole objektiivisia totuuksia vaan tulkintoja, joihin liittyvät myös tunteet. (Helkama & Myyry 2014, 16.) Lastensuojelussa tyypillinen moraalinen dilemma on, että miten merkittävä kodin olosuhteiden aiheuttama haitta tai sen uhka on lapsen tilanteessa pakko hyväksyä. Moraalinen järjely sosiaalityössä näyttäisi olevan arviointia ja päättelyä, johon liittyvät myös tunteet. Se voidaan nähdä myös harkinnan mustana laatikkona, jonka sisältö on työntekijäkohtainen.

Koska moraalinen järjely nähdään sosiaalityössä välttämättömänä, sille on haettu empiiristä sisältöä. Lastensuojelussa se usein liitetään päätöksentekoa edeltävään harkintaan. Prosessissa on yhteneväisyyttä, mutta subjektiiviset erot tulevat näkyviin esimerkiksi siinä, miten lapsen näkökulma selvitetään ja huomioidaan iän mukaisesti (Woodman ym. 2018, 482–483). Lapsen osallisuus on ideaali, mutta sen toteutumiseen vaikuttaa sosiaalinen tilanne, vanhempien toiminta ja työntekijän ammatillinen orientaatio. Lapsen kuuleminen vaikuttaa kokonaisuutensa harkintaan vaihtelee-

vasti. Keddell (2011, 1255–1256, myös 2017) kiinnittää huomiota siihen, että moraalinen järkeily kuvataan ideaalitasolla tietyyppisenä yksilöllisenä harkintana, mutta käytännössä sitä ohjaa kollegiaalisuus, joka on sosiaalityön realistinen taso. Sosiaalityöntekijät luottavat eniten muiden sosiaalityöntekijöiden tapaan tehdä päätelmiä vaikeissa tilanteissa. Korpinen ja Pösö (2021, 864–866) toteavat, että sosiaalityöntekijät arvoivat lapsen näkökulmaa ja perheen kompetensseja sinänsä samansuuntaisesti ja noudattavat organisaatiossa kuvattuja käytäntöjä. Sosiaalityön moraalinen koheesio on yhteydessä työyksikön resurssitilanteeseen ja vaihtuvuuteen. Harkinnan johdonmukaisuus säilyy sen mukaan, moniko sosiaalityöntekijä sitä on ollut tekemässä.

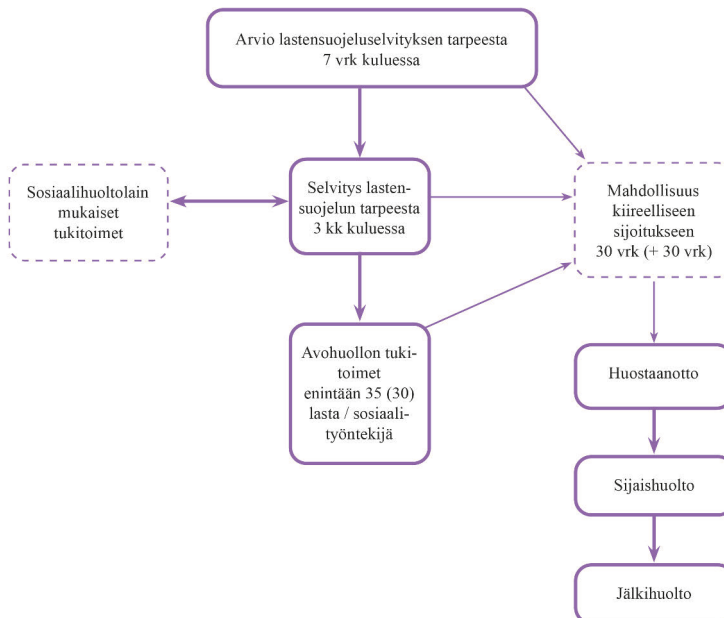
Sosiaalityöntekijöiden ammattietiikassa ja toimintatavoissa on kansainvälisessä tarkastelussa havaittu yhteneväisyyttä, jonka voi ajatella näkyvän myös tavassa tehdä harkintaa (Weiss-Gal & Welbourne 2008, 284–288). Koulutus ohjaa esimerkiksi näkemään lapsen aseman tietyllä tavalla. Pasini (2016, 383–384) liittää aiheeseen velvollisuuseettisen komponentin ja näkee tarpeen erilaisten lähestymistapojen yhdistämiselle. Sillä tavalla harkintaa voi oppia lisää. Hyvin perustellussa ammatillisessa työssä pyritään yhdistämään lakiin kirjattuja yhteisiä päämääriä niin, että samalla painotetaan sen yksilön etua, joka on suurimmassa avun tarpeessa. Forsberg ja Pösö (2008, 52–60; myös Forsberg 2011) ja Autonen-Vaaraniemi (2012) paikantavat moraalisen järkeilyn erityisesti eettisten ristiriitojen käsittelyyn. Lastensuojelussa tulee usein esille aiemmin mainittu dilemma lapsen edun ja vanhemman oikeuksien välillä. Ristiriitatilanteessa joudutaan painottamaan lapsen asemaa kokonaisuudessa.

Tämä vaikuttaa ilmeiseltä, mutta samalla on huomautettava, että ristiriitojen sävyerot ovat merkittäviä. Forsberg ja Pösö (2008, 58–59) konkretisoivat asiaa tilanteessa, missä on kyse lapsen ja vanhemman välisestä ns. valvotusta tapaamisesta. Jos tapaaminen ei ole kiistatta turvallinen ja lapsi suhtautuu siihen vastentahtoisesti, moraalisesti kestäviä perusteluja sen järjestämiselle ei ole. Joku voisi kysyä, että onko tapaaminen lapselle koskaan psyykkisesti ongelmaton, jos ulkopuolisen täytyy valvoa sitä. Yhteydenpito vanhempaan on muotoiltu lapsen oikeudeksi, ja sitä voidaan rajoittaa vain, jos haitta on kiistaton. Kiireellisessä tilanteessa kyse on usein vakavan haitan epäilemisestä, eikä mikään ole vielä siinä vaiheessa kiistatonta.

Lastensuojelusta vastaaminen sisältää harkintaa ja ammatillista epävarmuutta, joka ei saisi sellaisenaan siirtyä tapaan, jolla tehtävät organisoidaan. Organisaatiolla haetaan tehtäviin varmuutta, joka kohteena olevilta lastensuojeluongelmilta puuttuu. Hallintatavan ytimessä on silloin ymmärrettävä ja turvallisuutta luova prosessi. (Ponnert & Svensson 2016, 592–593.) Perinteisesti virastomainen työ on organisoitu byrokraattisesti, jolloin siinä on selkeä hierarkia ja vastuusuhteet. Virastoissa on jälkiä tayloristisen liikkeenjohdon periaatteista, joilla työ on ositettu. Osittamisen pohjana toimii lainsäädäntö ja työn kvantifointi: asiakasmäärät lakisäätöissä tehtävissä

säätelevät sitä, millaisina osina työprosessi on mahdollista tehdä. Tästä seuraa myös erikoistuminen työtehtävissä, ja myös johtaminen toteutuu sektoreittain. (Watson & Korczynski 2011, 125–131.) Jälkimodernille hallinnalle on tyypillistä työn standardisointi, joka julkisissa palveluissa tarkoittaa erityisesti työprosessien mallintamista tietyn tyyppisiksi. Standardisoimalla kuvataan yhtenäiset toimintamallit ja palvelun sisältö: mitä asiakkuuden missäkin vaiheessa tapahtuu.

Ponnert ja Johansson (2018, 2022–2023) toteavat, että oikeudellistuminen ja työn standardisointi ovat länsimaisessa lastensuojelujärjestelmän sääteltyssä vallitsevia elementtejä. Toisaalta erotettavissa on kova säätely, jota laki itsessään edustaa, ja pehmeä säätely, joka näkyy järjestelmän toimeenpanossa. Suomen lastensuojelulaissa aikarajat ja sosiaalityöntekijän tehtävät edustavat tiukentunutta säätelystä, joka asettaa reunaehdot työn organisoinnille. Seitsemän vuorokauden ja kolmen kuukauden aikarajat arvioinnille ovat ehdottomia, ja niissä on pysyttävä. Kriteerit lastensuojelutarpeen määrittelylle edustavat pehmeää säätelystä. Lastensuojelulain 27 § mukaisesti sosiaalityöntekijä määrittää palvelutarpeen arvion perusteella, tarvitaanko tilanteessa lastensuojelun tukitoimenpiteitä. Arvio tehdään yhteistoiminnassa asiakkaan kanssa, jolloin hänen mielipiteellään on asiassa oleellinen merkitys. Käytännössä lainsäädäntö on jo standardisoinut työkäytännöt niin, että asiakkuuden eri vaiheet on keskitetty omiksi työmuodoikseen ja organisoitu kunnissa eri tavoin. Kuviossa 7 (lastensuojelun asiakasprosessi työvaiheina) olen tarkastellut lastensuojelulaissa säädetyn asiakasprosessin muuntumista standardisoiduiksi työvaiheiksi.

Kuvio 7. Lastensuojelun asiakasprosessi työvaiheina.

Lastensuojelulain asiakasmitoitusta koskeneessa esityössä (HE 170/2021) todetaan, että lastensuojelun sosiaalityön tehtävät on kunnissa järjestetty kolmen perusratkaisun mukaisesti. *Eriytetyssä* lastensuojelun sosiaalityössä kukin prosessin vaihe on ositettu niin, että eri sosiaalityöntekijät vastaavat esimerkiksi avo-, sijais- ja jälkihuollon aikaisesta sosiaalityöstä. *Yhdennetyllä lastensuojelun sosiaalityöllä* tarkoitetaan mallia, jossa sama sosiaalityöntekijä vastaa kaikista tai useammasta eri työvaiheesta asiakkuuden aikana. *Yhdennetty sosiaalityö* on laaja-alaisin organisoiminen malli, ja siinä sosiaalityöntekijä vastaa myös muista kuin lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun asiakkuuksista.

Kaikki mallit ovat olleet kunnissa käytössä, ja lisäksi yhdennettyä lastensuojelun sosiaalityötä on tehty eri tavoin vaiheistettuna. Samoin yhdennetyn sosiaalityön mallit ovat olleet kuntakohtaisia. Mallit eivät vuosikymmenten aikana ole olleet suoraan sidottuja kuntakokoon. Yhdennettyä sosiaalityötä on tehty sekä pienissä kunnissa että 1980-luvulla alkaneiden alueellistamiskokeilujen aikana myös suurissa kaupungeissa. Käännä yhä selvemmin eriytyneeseen työn vaiheistamiseen on lastensuojelussa tapahtunut erityisesti vuoden 2007 lain voimaantulon jälkeen (vrt. Eräsaari 2011). Sosiaalityöntekijän tehtävät laajenivat ja tarkentuivat erityisesti dokumentaation osalta niin, että lastensuojelutehtäviä on ollut pakko yhä selvemmin keskittää omiin yksikköihinsä.

Lastensuojelutyön standardisoinnin kannalta vuoden 2023 alussa tapahtunut järjestämisvelvollisuuden siirtäminen hyvinvointialueille on merkittävä muutos. Kuntien erityyppiset mallit on sen yhteydessä yhtenäistettävä niin, että malli on koko alueella samantyyppinen. Tarkkaa arviota nykytilasta ei ole lainvalmistelun yhteydessä esitetty, mutta Kuntaliiton aiemmassa lausunnossa (Kuntaliitto 2017) viitataan selvitykseen, jonka mukaan hieman yli puolet kunnista oli organisoinut lastensuojelutehtävät yhdennetyn lastensuojelun mallin mukaisesti. Noin viidennes kunnista oli eriyttänyt kaikki lastensuojelutyön vaiheet. Kuvion 7 keskellä merkittävin seikka lastensuojelun asiakasprosessin vaiheistamisen kannalta on lainmuutoksella säädetty asiakasmitoitus. Kun hallituksen esityksessä (HE 170/2021) käsitellään asiakasmitoitusta, siinä ei arvioida mikä vaikutus mitoituksella on samassa yhteydessä tarkasteltuun lastensuojeluasiakkuuden vaiheistukseen. Kuntaliiton valmistelulausunnossa (Kuntaliitto 2021) kiinnitetään huomiota siihen, että mitoituksella on ratkaiseva yhteys siihen, miten lastensuojelutehtävät jatkossa organisoidaan. Koska mitoitus on sitova, se ohjaa suoraan järjestäjätahoa resurssien kohdentamisessa eli lastensuojelutyön mallissa, joka omaksutaan (Yliruka ym. 2022b).

Sosiaalityöntekijäkohtainen asiakasmitoitus on tekijä, joka säätelee työprosessin organisoimista, koska se on lakiin perustuva reunaehto. Jotta mitoitukseen päästään, asiakkaaksi tulon kynnystä ja asiakkuuden kestoa täytyy voida säätää. Virtaa on hallinnoitava kahdessa suunnassa. Käytännössä lastensuojelun asiakkuus voidaan keskittää avohuoltoon vasta, kun sen tarve on jo muualla määritelty. Toisessa päässä

sijaishuoltoon siirtyneet lapset on siirrettävä seuraavan vaiheen asiakkuuteen. Mitoitus itsessään tekee lähes mahdottomaksi sen, että lapsen asioista vastaisi aina koko prosessin ajan sama sosiaalityöntekijä.

Sosiaalihuoltolain esitöissä (HE 164/2014) korostetaan, että tässä yhteydessä lastensuojelun asiakasprosessia halutaan muokata niin, että vaativampiin toimenpiteisiin tulee vähemmän asiakkaita. Lastensuojelun kasvanutta asiakasmäärää halutaan pienentää. Erityisesti halutaan vähentää kiireellisten sijoitusten ja huostaanottojen määrää. (Hämeen-Anttila 2014.) Varsinkin suuret kaupungit ovat päätyneet perustamaan uusia yksiköitä, joihin keskitetään sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut, ja työmuoto on nimetty lapsiperhesosiaalityöksi. Käytännössä lastensuojelun avohuollon asiakasmäärät ovat vähentyneet, mutta palvelutarpeen arvioita tehdään sama määrä kuin ennenkin. Näin lastensuojelun työntekijäkohtaiset resurssit ovat parantuneet, mutta sosiaalihuollon asiakasmäärä kokonaisuudessaan ei ole muuttunut. (Ahlgren-Leinvuo 2016.) Kodin ulkopuolisten sijoitusten määrä ei seitsemässä vuodessa muutoksen jälkeen ole laskenut merkittävästi.

Muutoksen aikaansaaminen pelkästään järjestelmän hallintatapaa muuttamalla on osoittautunut vaikeaksi. Palvelutarpeen arvio on asiakasprosessin mekanismi, joka suodattaa asiakkuuksia. Sen myötä on mahdollista padota asiakkuuksia niin, että lastensuojelun mitoitukseen päästään. Perheessä voi myös olla asiakkuus sekä sosiaalihuoltolain että lastensuojelulain mukaisiin palveluihin, ja niistä vastaavat eri sosiaalityöntekijät. Muutoksella tuotettu raja on tulkinnanvarainen.

Kiireellisen sijoituksen asema asiakasprosessissa on sikäli erityinen, että se on luonteensa vuoksi irrallaan muusta arviointikehyksestä, eli se voidaan keinona ottaa käyttöön koska tahansa. Käyn prosessin tarkemmin läpi pääluvussa 3. Esityksessä sosiaalihuoltolaiksi (164/2014) korostetaan kiireellisen sijoituksen kriteerien selkiyttämistä, mikä sisältää implisiittisen ja myös julkilausutun tavoitteen siitä, että kriteeristöä halutaan tiukentaa ja siten vähentää sijoitusten määrää. Myös akuuttiin avuntarpeeseen tulisi vastata ensisijaisesti avohuollon keinoin. Hallintatavan kannalta vastuu kiireellisen sijoituksen tekemisestä on avoin kysymys. Toimenpide ei edellytä lastensuojelun asiakkuutta, joten sen voi tehdä muikin viranhaltija kuin lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Tehtävän sijoittuminen asiakasprosessin vaiheisiin on jätetty organisaatiotasolla erikseen päätettäväksi.

Organisaatioteoreettisesti tarkasteltuna jokainen työvaiheiden järjestämistapa tuottaa oman paradoksin ja perusristiriitansa, jota joudutaan mallintamaan aina uudelleen (Watson & Korczynski 2011, 125). Kuvioista 7 näkyy, että lakiin pohjautuva vaiheistus tuottaa monta osaprosessia. Lastensuojelujärjestelmässä yhdellä lapsella voi olla monta hänen asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää pelkästään hallintatavan vuoksi: palvelutarpeen arviosta vastaava, avohuollon tukitoimenpiteistä ja sijoituksesta vastaava, sijaishuollosta ja jälkihuollosta vastaava sosiaalityöntekijä erikseen. Kiireellisestä sijoituksesta voi päättää vielä eri henkilö. Perheen muusta tuesta

esimerkiksi vanhempien osalta voi vastata lapsiperhesosiaalityöntekijä. Asiakkaan näkökulmasta prosessi on vaikeaselkoinen huolimatta siitä, miten tarkkaan se on kuvattu.

Pelkästään lastensuojeluilmoituksen käsittely ja sitä seuraava arviointi on tunteisiin käyvä menettely, jonka asiakkaat voivat kokea ihmisyyttä ravistelevana ja nöyryyttävänä. Työn organisoinnissa on usein kyse luottamuksen rakentamisesta, jota asiakkuus itsessään on alun alkaen horjuttanut. (Smithson & Gibson 2017, 565–574.) Prosessiin on sisäänkirjoitettu ohjaamisen ja selkiyttämisen tarve, kun jo pelkästään arvio lastensuojeluasiakkuuden alkamisesta on kaksivaiheinen. Asiakkuuden muodollinen aloittaminen on keskeinen seikka, joka nykyisessä laissa haluttiin selkiyttää. Pölkki ym. (2012, 122–123) toteavat, että varsinkin sijoitettujen nuorten näkökulmasta asiakasprosessi on epäselvä ja epäoleellinenkin siihen saakka, kunnes siinä pysähdytään johonkin pidemmäksi aikaa. Kuulluksi tulemisen tunne ja kaikki siihen liittyvät käytännöt alkavat vahvistua vasta kun on kyse pidempiaikaisesta sijoituksesta ja työskentelystä.

Vaiheistettu työtapa palautuu kysymykseen moraalisesta järkeilystä. Keddell (2011) toteaa, että yhdessä asiakkaan kanssa tulee arvioida, montako eri prosessia hänellä on yhtä aikaa käynnissä. Helposti nämä prosessit sisältävät myös kilpailevia totuuksia siitä, määrittäykö tilanne esimerkiksi vanhemmuuden vai lapsen koulunkäynnin ongelmana. Kun arvioidaan lastensuojelun tarvetta, usein on käynnissä arviointeja ja asiakkuuksia myös muualla, kuten mielenterveyspalveluissa tai koulun tukipalveluissa. Kiireellinen sijoitus toimii pysäytyksenä, jonka yhteydessä tieto eri asiakkuuksista on mahdollista koota yhteen.

Auttamisjärjestelmä vastaa monimuotoisiin kysymyksiin omalla monimutkaisuudellaan. Suomessa paljon palveluita käyttävät asiakkaat ovat olleet pitkään mielenkiinnon kohteina, mutta heidän tunnistamisensa ei tapahdu mitenkään systemaattisesti. On harvinaista, että perhe olisi vain lastensuojelun asiakkaana. Kyse on usein moniasiakkuudesta, kun arvioidaan sekä lapsen että vanhemman tilannetta. (Hujala ym. 2019, 598–600; Koivisto & Tiirinki 2020, 33–38.) Vastauksena kompleksisuuden ongelmaan on esitetty lisää standardisoimista. Kuhunkin asiakasprosessin vaiheeseen tulisi rakentaa työmalleja ja käytäntöjä. (Esim. STM 2013, 69; Yliruka ym. 2018, 65–66.) Ratkaisu ei kuitenkaan poista monia asiakkuuksia.

Byrokraattisesti ositetun prosessin ristiriitoihin kuuluu, että vaiheistaminen kapeatua työnkuvia. Se auttaa hallitsemaan työmäärää ja vahvistaa osaamista tietyllä alueella, mutta työntekijän kannalta hänen roolinsa organisaation päämäärien kannalta jää vähäiseksi. (Watson & Korczynski 2011, 129–30.) Hallinnan rajat näyttävät yksittäisen työntekijän tehtävien tasolla. Tutkimuskatsauksissa on ilmennyt, että sosiaalityön byrokratiaa ei ole kyetty ratkaisemaan tyydyttävällä tavalla, vaan eri organisaatiotavoissa on aina heikkoutensa. Siksi niille haetaan jatkuvasti uutta muotoa. (Pascoe ym. 2022, 16–17.) Sosiaalityöntekijät kokevat työprosessin ositta-

misen eri tavoin, mutta kokonaisuutena sillä ei ole kyetty ratkaisemaan vaihtuvuuden ja työssäjaksamisen ongelmia.

Joku kokee mielekkäänä toimimisen lapsen asioista vastaavana sosiaalityöntekijänä, jonka rooli päättyy huostaanottoon, toiselle tämä on turhauttava asetelma. Kun vähäisemmän tuen asiakkuuksia on siirretty sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin, jäljellä ovat vain vaativat. Tämäkin sopii joillekin. Asetelmasta on pääteltävissä, että joka tapauksessa asiakasmitoitus on tuonut mukanaan sen, että motivoimisesta asiakkuuteen on tulossa entistä keskeisempi tehtävä. Lastensuojeluasiakkuus on varattu vain niihin tilanteisiin, joissa se on täysin välttämätön. Asetelma oikeuttaa kysymään, onko asiakkuuden kynnystä siirtämällä saatu aikaan palvelujärjestelmän osa, jonne asiakkaan on entistä vaikeampi astua sisään. Voi esittää hypoteesin, että sosiaalihuoltolain mukaiset tukitoimet arvioidaan riittämättömiksi siinä vaiheessa, kun huostaanotto alkaa olla realistinen vaihtoehto.

Työprosessin vaiheistaminen on paljolti koordinaatio- ja johtamiskysymys. Osittamisesta seuraa, että kullekin vaiheelle tarvitaan oma lähijohtonsa, joka vastaa prosessin sisällöstä ja sen yhteydestä muihin vaiheisiin. Asiakkuus on eräänlainen palvelujärjestelmän etulinja, ”front line practice”, jonka sisältöä ja rajaa muihin palveluihin täytyy hallinnoida. Lähijohdolla on tässä välittäjärooli, jolla on tehtäviä kahden suuntaan. (Kearney 2004, 105–106.) Lähijohtajat toimivat päivittäin suorassa yhteydessä asiakastyöhön ja vastaavat työprosessien ja päätöksenteon tasalaatuisuudesta. Asiakkuuksien sujuvuus sovittujen mallien mukaisesti täytyy varmistaa. Toinen tehtävä on tilivelvollisuus hallinnolle. Kyse on asiakkuuksien hallinnoinnista niin, että aikarajoissa ja mitoituksessa pysytään.

Poikkeamiin on reagoitava ja järjestettävä resurssit niin, että ne ovat optimaalisessa käytössä. Käytännössä tämä tarkoittaa erityisesti asiakasmäärien ja niiden vaatiman työajan seuranta. On erotettavissa sosiaalityöntekijän selontekovelvollisuus omasta työstään ja johdon tilivelvollisuus siitä, että annettuihin tulostavoitteisiin päästään. Molemmat velvollisuudet ovat tarkentuneet ja vahvistuneet. (Mänttari-van der Kuip 2013, 6–7.) Organisatorinen tilivelvollisuus on koko lastensuojelujärjestelmän yhteinen vastuu, jonka ytimessä on prosessien mallintaminen sellaisiksi, että rajalliset ja supistuvat resurssit ovat tehokkaassa käytössä. Asiakkuuksien täytyminen myös päättyä.

Sosiaalityöntekijän selontekovelvollisuuteen kuuluu vastuu asiakkaan suuntaan siitä, että prosessi on hänelle ymmärrettävä. Asiakkaan näkökulmasta on sinänsä sama, miten työ on organisoitu, jos siitä välittyy luottamus asian etenemiseen ja pyrkimys hyvään. Asioita pitää sovittaa yhteen lastensuojeluasiakkuuden sisällä ja suhteessa muihin asiakkuuksiin. Jos asialla on monta käsittelijää, sitä tärkeämmäksi tulee suunnitelmallisuus ja tiedon välittäminen niin, että se on tietoa ennen kaikkea asiakkaalle eikä vain viranomaistoimijoiden välillä. Lisääntynyt dokumentaatio ja asiakirjahallinto standardisoivat työtä. Asiakasprosessi on yhä enemmän reaali-

aikaista kirjoittamista. Grell ym. (2017, 624–262; ks. myös Hood 2014, 65–66) puhuvat sosiaalityöntekijän tasapainottamistehtävästä, joka on keskeinen silloin, kun asiakkaan tilanne on kompleksinen ja hänellä on monia asiakkuuksia. Työskentelyn ja sen kirjaamisen pitäisi tuoda esiin se juoni, joka moniasiakkuudessa on usein hukkassa.

Lastensuojelun sosiaalityön johtamistehtävissä on erotettavissa asiakastyön välitön työnjohto ja lastensuojelupalveluiden sektorin hallinnollinen johtaminen. Lähijohtaminen tarkoittaa ennen kaikkea välitöntä työnjohtoa. Lähijohtamisen käsitteelle on annettu erilaisia sisältöjä, mutta yhteisenä niille voi nähdä toimimisen suorassa kontaktissa asiakastyöhön. Lähijohtajat vastaavat ”front line practice” -tyyppisen työn sujuvuudesta päivittäisissä kohtaamisissa (esim. Baviskar & Winter 2017). Määrittelen lähijohtamisen tässä työksi, jossa toimitaan sosiaalityön välittömissä esihenkilötehtävissä ja osallistutaan asiakastyötä koskevaan päätöksentekoon.

Sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain (817/2015) 9 § mukaan sosiaalityön johtamistehtävistä vastaa henkilö, jolla on saman lain 7 § mukainen oikeus harjoittaa sosiaalityöntekijän ammattia. Lähijohtaja vastaa siis asiakasprosessin tietyssä vaiheessa sosiaalityön johtamisesta niin, että hän on sosiaalityöntekijöiden ja ohjaajien esihenkilö. Useimmiten lähijohtajat toimivat johtavan sosiaalityöntekijän nimikkeellä. Lisäksi sijaishuolto merkittävänä osa-alueena sisältää laitossyksiköiden johtajien tehtäviä, jotka luen myös osaksi lähijohtoa.

Lastensuojelulain 13 § 3 momentissa mainitaan lastensuojelutoimenpiteistä päättävänä viranhaltijana henkilö, joka toimii sosiaalihuollon johtavana viranhaltijana. Sosiaalihuollon johtava viranhaltija on sosiaalihuoltolain (1301/2014) 46 a § mukaan henkilö, joka toimii sosiaalihuollon tai sosiaali- ja terveydenhuollon pääasiassa hallinnollisissa johtamistehtävissä. Näissä tehtävissä voi toimia sosiaalityöntekijä tai henkilö, jolla on tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto sekä lisäksi riittävä johtamistaito. Tämä lastensuojelutoimenpiteistä päättävä viranhaltija voi olla myös edellä mainittu lähijohtajana toimiva johtava sosiaalityöntekijä. Kyseessä on toimialakohtaisesti hallintosäännössä tai vastaavassa määriteltävä työnjako.

Lastensuojelutehtävissä tarvitaan myös pääasiassa hallinnollisesta johtamisesta vastaava viranhaltija, jolla ei ole suoraan asiakastyöhön liittyviä muodollisia tehtäviä. Tällöin puhutaan sektorijohdosta tai sosiaali- ja terveystalouden keskijohdosta, joka vastaa yhdestä sosiaalipalveluiden kokonaisuudesta. Tällainen viranhaltija toimii esimerkiksi lastensuojelupalveluiden johtajan nimikkeellä. Määrittelen sektorijohdajaksi tässä henkilön, joka vastaa lastensuojelupalveluiden kokonaisuuden hallinnosta niin, että hänellä ei ole suoraan asiakastyöhön liittyviä tehtäviä.

Lastensuojelun asiakasprosessin kokonaisuuden hallinta edellyttää siis tiettyjä johtamisrooleja ja niihin sisältyviä tehtäviä. Erilaisia rooleja ovat ainakin sektorijohto kuten lastensuojelupalveluiden johtaja, lähijohtajana toimiva johtava sosiaalityöntekijä tai laitosjohtaja, ja lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Käytän tätä

kolmitasoista jaottelua, kun tarkastelen seuraavaksi asiakasprosessin johtamista osana lastensuojelupalveluiden johtamisympäristöä. Johtamisen näkökulmasta hallintatapa on jatkuvassa muutoksessa, joka välittyy myös asiakasprosessin tasolle.

2.4 Asiakasprosessi ja johtamisympäristön jännitteet

2.4.1 Lastensuojelun johtamisen ulottuvuudet

Julkisjohtamisen toimintaympäristön muutosta on erityisesti 1990-luvulta alkaen hallinnut ns. uuden julkisjohtamisen ilmiö, jolle ei voi antaa yksiselitteistä määritelmää. Kyse on ilmiökokonaisuudesta, jonka taustalla on poliittinen ohjaus kohti markkinaohjautunutta julkista hallintoa. Julkisiin palveluihin on haettu tehokkuutta ja vaikuttavuutta omaksumalla liike-elämän malleja liittyen johtamiseen ja taloudenpitoon. Puhutaan rinnakkain myös uusliberalismista, managerialismista ja New Public Management (NPM) -ajattelusta. Managerialismi sosiaali- ja terveydenhuoltoon tuotuna tarkoittaa palveluiden muuttamista kustannusperusteisiksi suoritteiksi, joiden tuotantoa seurataan indikaattoreiden avulla. Kaiken on oltava yhä enemmän kustannustietoista. Sosiaalityössä ilmiötä on kuvattu yhtenä modernisaatiopyrkimykseenä. (Harris & White 2009, 16–19; Harlow ym.2013, 534–550.) Kehitys on lähtenyt Yhdysvalloista ja se on saanut länsimaissa yhteneviä piirteitä erityisesti EU:n palveluiden harmonisoinnin myötä. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelutuotanto avattiin sisämarkkinoiden kilpailulle 2000-luvun alkupuolella ja palveluiden yksityistäminen myös sosiaalityössä ja lastensuojelussa on ollut sittemmin nopeaa. (Ferguson 2008, 51–52.)

Sosiaalityön suhdetta tähän NPM-kehitykseen ja markkinaehtoiseen palvelumalliin on kuvattu ambivalentiksi. Kehitys on väistämätöntä ja se läpäisee koko julkisen toiminnan ja palvelukulttuurin ja siihen sisältyvät yhtenäistävät piirteet sisältävät myös mahdollisuuksia. Uusi rationaliteetti on omaksuttu nopeasti terveydenhuollossa missä on selkeitä toimenpiteitä, joille voidaan laskea hinta. Sosiaalityössä tämä on vaikeampaa, koska palvelut ovat usein aineettomia, ja niiden vaikuttavuus perustuu johonkin yhdessä koettuun. Lapsen sijaishuollolla on hinta, mutta sen merkitys on siltäkin muualla. Mittaaminen näissä kysymyksissä on vaikeaa ja jopa epäeettistä. Mahdollisuuksia on nähty siinä, että esimerkiksi lastensuojelutyön taloudellinen painoarvo ymmärretään nyt selkeämmin. Se ei kuitenkaan välttämättä vahvista sosiaalityön asemaa, koska taloutta hallitsevat muut professiot. (Healy 2009, 401–418; Harlow ym. 2013.) Kriittisiä huomioita on tehty sen suhteen, että kun palveluihin on tuotu kilpailuasetelma, sosiaalityön asema huono-osaisten puolustajana on entistä vaikeampi. Kun asiakkuuksista tehdään palvelutuotteita, niitä myös valikoidaan. (Scourfield 2018, 96; Berg ym.2012, 402–414.)

Mielenkiinto johtamista kohtaan on voimistunut yhtä aikaa NPM-kehityksen kanssa ja samalla johtajuus ilmiönä on sirpaloitunut pieniin osiin. Johtajuuden korostamista voi pitää ristiriitaisena, koska vahvistunut individualisaatio vaikuttaa päinvastaiseen suuntaan: ihmiset eivät välttämättä suostu johdettaviksi ja auktoriteettien aika on ohi. Mielenkiinto kohdistuu johtajien henkilöllisyyteen ja yksilöllisiin ominaisuuksiin. Julkisessa hallinnossa henkilökohtaisten ”leadership” -ominaisuuksien korostaminen on kuitenkin ollut vähäisempää ja sosiaalityöstä se on puuttunut lähes kokonaan. Siihen on vaikuttanut se, että sosiaalityön ammatista ei ole juuri noustu uuden johtamiskulttuurin huipulle. Sosiaalityössä on nähty lähinnä eettistä johtajuutta vastavoimana markkina-ajattelulle. Sille on vain vaikea antaa konkreettista sisältöä. (Howard ym. 2019, 146–147; Lawler 2007, 21–22; Colby Peters 2018, 31–32.) Uuden julkisjohtamisen merkittävin vaikutus sosiaalityössä liittyy organisaatioiden madaltamiseen. Tehokkuutta haetaan jaetulla johtamisella ja tiimiorganisaatioilla, jotka itse asiassa ovat sosiaalityössä perinteisesti ammattiin kuuluvia asioita. Sosiaalityö on aina organisoitunut horisontaalisesti ja monialaisesti, ja johtajuus on ymmärretty laajana ilmiönä, joka ei suoraan kiinnity yksittäisten työntekijöiden ominaisuuksiin. (Gronn 2000, 317–338; Thorpe ym. 2011, 243.)

Thorpe ym. (2011) toteavat, että sosiaalityössä on johtamisilmiöitä, jotka nousevat ammatista itsestään, ja johtaminen onkin sosiaalityössä keskeisesti työn näkyväksi tekemistä. Sosiaalityön johtamisessa korostuu ammatin sisällöllinen johtaminen ja erilaisten hallinnollisten sekä tehokkuutta korostavien vaatimusten yhteensovittaminen eettisten pyrkimysten kanssa. Yhtenäistä johtamisteoriaa ei ole ja traditionaalinen jako asioiden johtamiseen (”management”), ihmisten johtamiseen (”leadership”) ja hallinnointiin (”administration”) on sidottu kuhunkin toimintaympäristöön, joissa nämä ulottuvuudet esiintyvät rinnakkain (Evetts 2011; Fisher 2009). Tämä jako on myös kyseenalaistettu, koska sosiaalityön johtaminen on harvoin puhtaasti mitään näistä. Organisaatioissa sosiaalityön kysymykset ratkaistaan usein keski johdossa osana laajempaa kokonaisuutta. Sosiaalityön sektoria ei välttämättä johda sosiaalityöntekijä. Ammatin näkyvyys ei ole samalla tavalla turvattu kuin terveydenhuollon ammattien. Scourfield (2018, 87–118) huomauttaa, että kaikki sosiaalityöntekijät ovat omalla tavallaan ammattinsa mikrojohtajia, koska he joutuvat yhteensovittamaan taloudellisia, sosiaalisia ja eettisiä kysymyksiä toimeenpannessaan lakisääteisiä tehtäviä.

Poliittisen johtamisen ulottuvuudella lastensuojelu on 2000-luvulla ollut länsimaissa kasvavan mielenkiinnon ja voimistuvien vaatimusten kohteena. Lastensuojelun viheliäinen yhteiskunnallinen tehtävä on uusien poliittisten virtausten, mediaympäristön muutoksen ja julkisen keskustelun myötä saanut uudenlaista huomiota. Julkisen vastuun ulottaminen perhe-elämään on alue, jossa hämmennystä ja kiistoja ei voida välttää. (Coffey & Beddoe 2019, 16–17.) Karvinen-Niinikoski ym. (2017, 53–66) toteavat, että sosiaalityöllä ei ole perinteisesti vahvaa professionaalista

autonomiaa, jolloin ammatin oikeutus ja yhteiskunnallinen tehtävä päättyy helpommin poliittisen argumentoinnin kohteeksi. Vahvat professiot kuten lääkäri ja juristi eivät joudu samalla tavalla perustelemaan omia tehtäviään. Iso-Britanniassa käytiin laaja julkinen keskustelu lastensuojelun roolista ja epäkohdista ns. Munron raportin käsittelyn yhteydessä (Munro 2011), ja tällä ilmiöllä on ollut vaikutuksensa myös Suomeen. Munro (2010) puhuu ”blame culture” -taipumuksesta kulttuurissa, mikä tarkoittaa syyllisten osoittamista, kun auttamisjärjestelmä on epäonnistunut sietämättömäksi koetulla tavalla.

Suomessa vuonna 2012 uutisoitu yksittäinen lapsen kuolemaan päätyneet asiakastapaus nosti laajan keskustelun, johti selvitysryhmän asettamiseen ja lainmuutoksiin. Selvitysryhmän väliraportti (STM 2013) sisälsi 54 toimenpide-ehdotusta, joista osa toteutui. Tässä vaiheessa lastensuojelulain kokonaisuudistuksen (STM 2006a) voimaantulosta oli vasta runsaat viisi vuotta aikaa. Julkinen paine järjestelmän uudelleenarviointiin on vahvistunut. Selvitysryhmän loppuraportti (Kananoja & Ruuskanen 2019) sisältää johtamisen kehittämiseksi kahdeksan kohtaa, jotka ovat luonteeltaan varsin yleisiä. Niissä mainitaan asiakkuuksien johtaminen, joka on koettu kuormittuneeksi ja riittämättömäksi. Lähijohtaminen eli asiakastyön johtaminen nähdään keskeiseksi muutosten toimeenpanossa. Lähijohtajien pitäisi voida keskittyä erityisesti vaativaan lastensuojeluun, mutta alaisten määrään ei oteta kantaa. Raportissa todetaan myös, että lastensuojelun johtamista ei ole kattavasti tutkittu, joten ehdotukset perustuvat yksittäisiin selvityksiin (emt., 56).

Yhteiskunnallisen selontekovelvollisuuden vahvistuminen näkyy siinä, että johtamistehtävistä erityisesti päätöksenteko asiakastyössä on ollut Iso-Britanniassa ja Pohjoismaissa tutkimuksellisen mielenkiinnon kohteena. Halutaan tietää millaisen arvioinnin, harkinnan ja päättelyn tuloksena sosiaalityöntekijät tekevät ratkaisuja. Munro (2019, 123–124, 129) toteaa, että lastensuojelun johtamisympäristö on kompleksinen ja sisältää epävarmuustekijöitä. Asiakaslähtöisyys on epävarmuuden sietämistä ja organisaatioissa tästä pitää pystyä keskustelemaan. Organisaatiokulttuurin tulisi tunnistaa työn luonne, jotta työtä on mahdollista ja turvallista tehdä. Vastausta on lähdetty hakemaan ainakin vastuun jakamisesta, osaamisen määrittelystä ja työn osittamisesta. Selvä pyrkimys on ollut systematisoida työtä enemmän ja tuottaa siihen näkyviä osia kuten vanhemmuuden arvioinnin menetelmiä. Harkinnan osuutta ei suoranaisesti haluta rajata, mutta sen toteuttaminen pitäisi kuvata tarkemmin.

Tähän liittyen on kysyttävä seuraavaksi, missä määrin työtä voidaan standardisoida niin, että sen perusluonne kuitenkin säilyy. Lauritzenin ym. tutkimuskatsauksen (2018, 743–756) perusteella päätöksentekoon vaikuttavat asiakastapauksen luonne, sosiaalityöntekijän kokemus ja lähestymistapa, organisaatiokulttuuri ja ulkoiset ennakoimattomat asiat kuten yhteisön tai muiden toimijoiden reaktiot johonkin interventioon. Vaikuttavia tekijöitä on siis ainakin viisi. Voidaan puhua sosiaalityön sisäisistä ja ulkoisista tekijöistä. Ne vaikuttavat toisiinsa sillä tavalla, että

kokeneiden työntekijöiden työote on enemmän sisäisesti määrittynyttä, ja he säätelevät tarkemmin etäisyyttä muihin, haluavat pitää ratkaisun itsellään.

Sosiaalityöntekijöitä haastatteleamalla ja havainnoimalla on huomattu, että päätöksentekoa asiakasasioissa voidaan johtaa ja standardisoida tiettyyn rajaan saakka, mutta ratkaisu tapahtuu kuitenkin työntekijän intuitiolla. Standardisoinnista on kyse myös silloin kun päätöksentekoon halutaan tuoda analyyttisyyttä tiimityön avulla. Tiimejä hyödynnetään varsin eri tavoin, sillä kaikki sosiaalityöntekijät eivät tukeudu niihin. Kokeneet työntekijät korostavat enemmän omaa intuitiotaan. (Whittaker 2018, 1967–1968.) Heggdalsvik ym. (2018, 522–529) esittävät, että valitulla arviointimenetelmällä ja organisaatiossa omaksutulla johtamis- ja päätöksentekotavalla on merkitystä sen kannalta, mihin asiakastapauksessa päädytään. Esimerkiksi tiimimalli alkaa ohjata ratkaisuja, ja pitäisi seurata, vaikuttaako se niiden sisältöön. Kun intuition merkitystä vähennetään, jotain tulee tilalle. Erilaisten arviointityökalujen ja niihin liittyvien pisteytysten sekä tiimityön mallien hyöty on huomattu, mutta ne voidaan kokea myös omaa harkintaa rajoittavina. Yhtenäiset työskentelymallit näyttävät olevan hyödyllisiä, jos niitä ei nähdä tyhjentyvinä, vaan myös sovellettavuuden rajat osataan osoittaa. (Sletten & Ellingsen 2020, 714–175.)

Suomalaisessa kontekstissa esihenkilönä toimivat johtavat sosiaalityöntekijät voivat linjata ratkaisuja suoraan niissä asioissa, joissa heillä on päätöksentekooikeus. Tällaisia ovat lastensuojelulain 13 § mukaan lähinnä huostaanotto ja sijaishuolto, huostaanottohakemuksen tekeminen hallinto-oikeudelle, sijaishuollon muutos ja kiireellisen sijoituksen jatkaminen. Avohuollon tukitoimet ja kiireellinen sijoitus ovat ratkaisuja, joita sosiaalityöntekijät tekevät oman harkintansa pohjalta. Niiden yhtenäistämiseen voidaan pyrkiä keskustelun, toimintamallien ja tiimityön avulla. Sosiaalityöntekijöiden toimivalta on Suomessa pidetty laajana, eikä sitä ole kavennettu valtiollisesti ohjatuilla arviointivälineillä.

Uuden julkisjohtamisen tehokkuusvaatimukset ovat tuoneet uuden vaikeuskerroimen viheliäisten yhteiskunnallisten ongelmien hallintaan. Niiden kanssa pitää tulla toimeen niukkenevien julkisen talouden määrittelemissä olosuhteissa. Myös kilpailevia ongelmia tulee esiin. Lastensuojelua toimeenpannaan esimerkiksi ikääntymisen tuoman hoivakriisin rinnalla. Ratkaisuna on nähty, että ongelmien ratkaisemattomuus tulee ensinnäkin myöntää. Mikään julkinen järjestelmä ei ole niin totalisoiva, että se poistaisi kohdeongelmansa, kuten lastensuojelun tarpeen. Toiseksi ongelmien kohtaaminen hierarkkisella organisaatiolla ei tuota tulosta. Siksi johtamisen tulisi olla kokoavaa ja eri näkemyksiä prosessoivaa. (Grint 2010a, 306–307 ja 2022, 1–2.) Sosiaali- ja terveydenhuollon kohdeongelmat edellyttävät, että tieto niistä kulkee yhteiskunnan eri tasojen välillä, eikä sitä tulisi arvottaa sen mukaan kenen tuotamasta tiedosta on kyse. Verkottuvassa maailmassa tieto on yhä vähemmän kenenkään omaisuutta, ja johtamisen keskeinen tehtävä on tuoda erityyppistä tietoa

yhdessä prosessoitavaksi. Hallinto on aina luonteeltaan reaktiivista ja ongelmia korjaavaa. (Raisio ym. 2019, 3–20.)

Lastensuojelun johtamisympäristössä on erotettavissa seuraavat kolme tasoa. Niillä on merkitystä kaikkien lastensuojelun osaprosessien toimeenpanossa.

1. Yhteiskunnallinen tehtävä suojeluvallan käyttäjänä. Tehtävää ohjataan poliittisesti lainsäädännön ja valtakunnallisten ohjeiden avulla.
2. Lastensuojelun asiakasprosessin hallintatapa ja strateginen toimeenpano, jota johdetaan alueellisesti ja ollaan parhaillaan yhtenäistämässä maakuntatasolla.
3. Käytäntöjen ja sosiaalityön ammatin johtaminen, kehittäminen ja päätöksenteko asiakassuhteiden tasolla.

Kuviossa 8 olen esittänyt johtamisympäristön tasot koottuna ulko- ja sisäkehälle niin, että johtamisen ydinkysymykset tiivistyvät asiakasprosessiin ja sen johtamiseen.

Kuvio 8. Lastensuojelun johtamisympäristön ulottuvuudet.

Johtamisympäristössä hallintatapa toteutuu niin, että sen sisältämät erityyppiset vaatimukset ovat läsnä kaikilla tasoilla. Asiakastyötä tehdään talouden ehdoilla, ja taloudessa on huomioitava sosiaalityön laatu. Lastensuojelu työnä toteutuu hyvinvointivaltion peruspalveluiden ytimessä, jonka asemaa on koeteltu erilaisissa kriiseissä siitä lähtien, kun järjestelmän laajeneminen pysähtyi 1990-luvun talouslammassa. On arvioitu, että nykyisiä hyvinvointistrategioita vaivaa jonkinasteinen

luottamuksen paradoksi (Julkunen 2003, 37). Hyvin toimivat julkiset peruspalvelut nähdään yhteiskunnallisen luottamuksen ytimessä, mutta ne ovat aliresursoituja. Kysymykset palvelujärjestelmien jatkuvuudesta palaavat aina, vaikka ne ovat vakiintuneita instituutioita. Kansalaiset pääosin luottavat palveluita tuottaviin ammattilaisiin, mutta eivät niinkään siihen poliittiseen rakenteeseen, joka valtiollisesti ja EU:n tasolla sääntelee reunaehtoja.

Lastensuojeluinstituution legitimitietin ongelma on, että harva näkee järjestelmän sisälle asiakasprosessiin muuten kuin uutisoinnin kautta. Järjestelmän ulkokehällä kansalaiskeskustelun ja poliittisen retoriikan keinoin luottamusta on helppo myös horjuttaa. Suomessakin on vahvistunut ”claims making” -uutisointi. Sille on eri tavalla tilaa uudessa mediaympäristössä (Gilbert ym. 2011; Reder ym. 2005). Juhasz ja Skivenes (2017, 1330–1331) toteavat, että kansalaiset luottavat Pohjoismaissa lastensuojelun ammattilaisiin vähintään siinä missä muihinkin virkamiehiin. Noin puolella vastaajista on myönteinen käsitys lastensuojelujärjestelmän toiminnasta, ja Pohjoismaissa luottamus on vahvempaa kuin yleensä länsimaissa. Työn vaatavuus ymmärretään laajasti, vaikka yksittäisiä tilanteita kritisoidaankin.

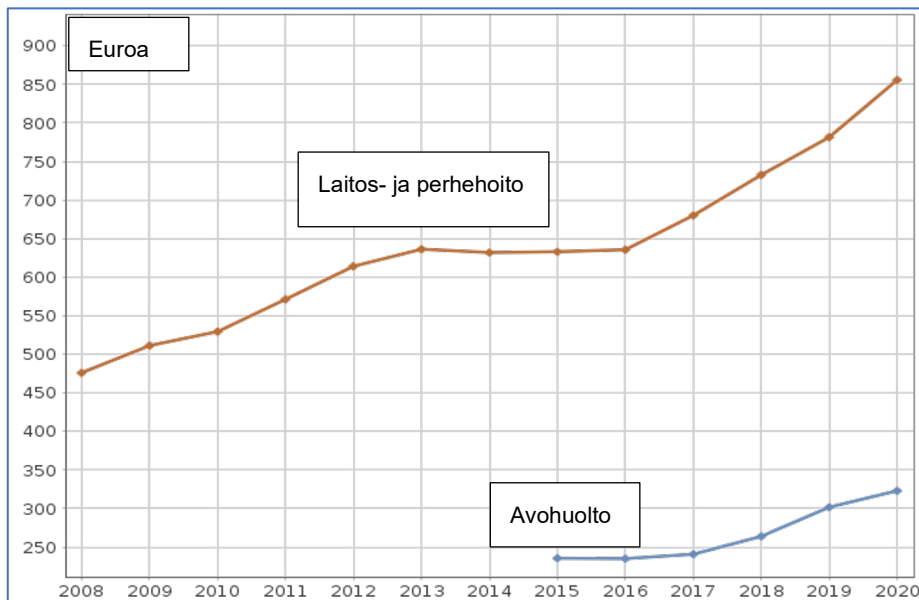
Lastensuojelujärjestelmän jokaisella tasolla johtaminen kohtaa aina asioita, jotka ovat kyseisellä ulottuvuudella ratkaistavissa, mutta myös niitä, jotka eivät ole. Hallinnossa voidaan esimerkiksi ratkaista asiakastason kysymyksiä vain suuntaamalla niihin resursseja. Järjestelmän ulkokehällä tapahtuu lähinnä yhteiskunnallista vaikuttamista ja mielenkiinnon suuntaamista tärkeiksi koettuihin asioihin. Yhteiskunnallista keskustelua määrittelee esimerkiksi lapsiasiavaltuutetun eduskunnalle vuosittain antama kertomus (Lapsiasiavaltuutettu 2022). Varsinainen ammatillinen johtaminen on säädeltä kokonaisuus, jossa muodollinen päätöksenteko noudattaa tarkempaa struktuuria kuin palveluiden organisointi. Strateginen ja taloudellinen päätöksenteko ei kuitenkaan ulotu suoraan asiakasprosessin tasolle. Tällä tasolla lapsen vastuusosiaalityöntekijä lähinnä koordinoi suunnitelmatyötä ja kanavoii asiakkaan näkökulmaa tehden samalla suurimman osan lasta koskevista päätöksistä.

Avainkysymyksiä on kaksi. Ensimmäinen on se, miten eri tasojen välinen yhteys ymmärretään, ja miten se toimii käytännössä. Välittyvätkö strategiat asiakasprosessiin ja päinvastoin? Tästä seuraa toinen kysymys, joka koskee suunnan määrittelyä. Palvelujärjestelmän muutosten pitäisi määräytyä aina sisäkehältä, eli niiden tarve tulee perustella käytännön sosiaalityöstä lähtien. (Heinonen & Sinko 2014, 10–13.) Talouden niukkuus ja sosiaalityön marginaalinen asema kokonaisuudessa aiheuttavat sen, että ammattia ei aina kuitenkaan johdeta sen sisältä, vaan vastataan ulkoiseen paineeseen.

Lastensuojelun sisäkehän jokaisella ulottuvuudella on oma pääkysymyksensä, joka määrittelee muutoksen suuntaa. Nostan seuraavassa esiin tällaisen pääkysymyksen kolmella eri tasolla. Sektorijohto, lähijohto ja asiakasprosessin taso ovat kukin erityyppisiä johtamisympäristöjä.

Sektorijohdon tasolla keskeinen kysymys on kustannusten hallinta. Yhteiskunnallisen suojeluvallan käyttö asettaa kasvavia paineita julkiseen talouteen. Lastensuojelun kustannukset ovat nousseet noin 1,2 miljardiin vuodessa ja kyse on kooltaan marginaalisesta asiakasryhmästä (Kääriälä 2020). Lastensuojelun asiakkuudessa, avohuolto ja kodin ulkopuoliset sijoituksen yhteen laskettuina, oli 5,2 prosenttia alle 18-vuotiaasta väestöstä vuonna 2021 (THL/Sotkanet 2022). Sosiaalipalveluiden markkinat ovat lastensuojelussa laajentuneet nopeasti ja voimakkaasti jo pelkästään kasvaneen kysynnän vuoksi. Samalla ne ovat alkaneet kilpailutusten myötä keskittyä muutamalle kansainväliselle toimijalle markkinalogiikan mukaisesti. Markkinamallilla on haettu tehokkuutta palvelutuotantoon, mutta sen kokonaisvaikutus on kyseenalaistettavissa. Kustannusten jatkuvaa nousua se ei ole pysäyttänyt. (Gingrich 2011, 49–54; Jones 2015, 366–367.) Samalla on kasvanut ammatillinen huoli siitä, paljonko ulkoistaminen on tuonut laatuongelmia. Ulkoistamisen on koettu tuoneen lisää epävarmuutta erityisesti sijoitusten vaikutuksista. On esitetty, että kustannukset ovat kilpailutuksissa liian määräävä tekijä. (Clark 2021, 1–4.)

Kuviosta 9 näkyy lastensuojelun kodin ulkopuolisten sijoitusten ja avohuollon kustannuskehitys nykyisen lastensuojelulain voimassaoloaikana 2008–2020. Avohuollon kustannuksia on seurattu vasta vuodesta 2015 tavalla, joka mahdollistaa niiden erittelyn kunnan taloustilastoissa. Tässä yhteydessä niistä erotettiin myös lapsiperheille annettava sosiaalihuoltolain mukainen tuki.

Kuvio 9. Lastensuojelun laitos- ja perhehoidon sekä avohuollon nettokäyttökustannukset, euroa / alle 18-vuotiaat / koko maa, 2008–2020 (THL/Sotkanet 2022).

Lastensuojelun kokonaiskustannukset ovat nykyisen lain voimassaoloaikana kasvaneet nopeammin kuin asiakasmäärä, ja ne ovat jopa kaksinkertaistuneet. Kustannuskehitys määrittelee siksi taustalla voimakkaasti lastensuojelun johtamista. Asetelmaan on haettava ratkaisuja. Myös avohuolto on maksanut aiempaa enemmän sen jälkeen, kun asiakkuuden kriteerijä muutettiin vuonna 2015. Kuuden suurimman kaupungin seuranta osoittaa, että vuonna 2020 sijoitusten osuus kustannuksista oli 80,8 prosenttia ja avohuollon 19,2 prosenttia. Sijaishuollon sisällä laitoshoidon osuus kokonaisuudesta on alle puolet, mutta kustannuksista lähes 70 prosenttia. (Kuusikko- työryhmä 2021.) Kustannuskehityksessä on rakenteellinen ongelma, kun lukumäärältään pienempi asiakasryhmä sitoo valtaosan menoista. Kiireellisille sijoituksille ja huostaanotoille tyypillistä on myös, että niiden vuosittaista määrää on mahdoton ennakoida. Vuodet ovat erilaisia. Tämä kaikki hidastaa avohuollon kehittämistä. Lapsiasiavaltuutetun kertomuksessa eduskunnalle (Lapsiasiavaltuutettu 2022, 23) puhutaan talousongelmasta. Asetelma on sikäli paradoksaalinen, että kustannusten nousun lisäksi raportoidaan resurssivajeesta. Kustannuskehityksen tarkastelu osoittaa, että euroina arvioiden lastensuojelun resurssit ovat lisääntyneet merkittävästi. Kyse on siis ennen muuta kohdentamisongelmasta.

Lastensuojelupalveluiden ulkoistamisessa on merkittäviä paikallisia eroja: suurissa kaupungeissa laitoshoidon ulkoistaminen on vaihdellut alle 20 prosentista yli 80 prosenttiin (Kuusikko- työryhmä 2022, 45). Porkon ym. (2018, 4) selvityksestä käy ilmi, että yksityisten palveluntuottajien osuus laitossyksiköiden ylläpitäjistä on kokonaisuutena noussut noin 80 prosenttiin, kun se markkinamuutoksen alkaessa 1990-luvulla oli 20 prosenttia. Laitoshoidon on siis valtaosin ulkoistettu yksityiselle sektorille erityisesti pitkäaikaisen hoidon osalta. Hoitopäivän hinta ostopalveluna on matalampi kuin omana toimintana (Kuusikko- työryhmä 2022, 46).

Suuret kaupungit ovat pitäneet omana toimintana erityisesti vastaanottoyksiköt, jotka vastaavat kiireellisistä sijoituksista, koska akuuttien arvioiden keskittäminen on toiminnallisesti hyödyllistä. Keskittäminen tarkoittaa myös rajaamista, kun valitaan sijaishuoltopaikka. Tyypillinen ratkaisu on, että kiireellinen sijoitus tehdään omaan yksikköön, ja tarvittaessa sitä jatketaan muualla. Sosiaalityöntekijät hankkivat aiempaa enemmän myös avohuollon palveluita ulkoa ja vastaavat itse tuen koordinoinnista. Avohuollon markkina on vahvassa kasvussa ja se vaikuttaa kaikkeen lastensuojeluun. Sosiaalityön ydintä muotoillaan uudelleen. Työ- ja elinkeinoministeriön toimialaraportin mukaan avopalveluihin sisältyy merkittäviä kasvuodotuksia, ja lastensuojelupalveluiden kohdalla trendi on nousujohteinen (Tevameri 2020).

Ratkaisuja kustannuskysymyksiin on haettu muotoilemalla asiakasprosessia ja sosiaalityön johtamista uudelleen. Tarkastelen lähemmin systeemisen toimintamallin käyttöönottoa, koska se on ollut läpikäyvä muutostrendi. Sellaisena se liittyy myös kiireellisten sijoitusten toimeenpanoon. Sosiaalityön lähijohdon tasolla johtamisongelmiksi on määritelty seuraavia asioita: johtamisrakenteiden epäselvyys

jatkuissa muutoksissa, puutteet johtamisosaamisessa sekä asiakastarpeiden ja taloudellisten vaateiden välinen eettinen jännite (Alhanen 2014, 45–51). Markkinamalliin on jouduttu sopeutumaan tilanteessa, missä asiakasmäärä kasvaa ja asiakkaita seulotaan uudelleen lainmuutoksen yhteydessä, ja samalla työntekijöiden vaihtuvuus on pysynyt korkealla tasolla. Voidaan siis puhua hallittavan ongelmista: työprosessin yleinen hallinta on uhanut heikentyä, ja palveluita on jouduttu ulkoistamaan pakon edessä.

Asiakasprosessin ja sen johtamisen ongelmiin on haettu kokonaisvaltaista ratkaisua systeemisestä työtavasta tai mallista. Materiaaleissa esiintyvät molemmat käsitteet. Ydinelementtien kuvauksessa (Lahtinen ym. 2017) puhutaan toimintamallista. Mallin varsinainen sisäänajo aloitettiin valtakunnallisella lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmalla (LAPE) vuonna 2016. Tavoitteena on ollut uudistaa palvelurakenne ja työtavat niin, että asiakasprosessin laatua kehittämällä voidaan vastata myös taloudellisuusvaatimuksiin. On siis lähdetty asiakastyön tasolla hakemaan vastausta myös talousongelmaan. (Fagerström 2016, 1–6.)

Systeemisen toimintamallin lähtökohdat ovat Englannissa, missä se on kiinnittynyt Reclaimig Social Work -ohjelmaan. Ohjelmalla on haluttu osin samoja asioita kuin Suomessa, eli on haluttu purkaa sosiaalityön hierarkkisia rakenteita ja tuoda käytäntöihin uudenlaisia asiakkaan kohtaamisen tapoja. Uudistusvaatimukset ovat Englannissa saaneet vahvistusta epäonnistuneiden asiakastapausten uutisoinnista. Lisäksi RSW-ajattelun on nähty vahvistavan rakenteita, joita liian pitkälle viety NPM-poliittinen tehostaminen ja markkinamalli ovat uhanneet. Kyseessä on ollut siis myös sosiaalityön puolustustaistelu keskellä julkisten palveluiden säästöpaineita. (Ferguson 2007, 3–10.) Systeemisen mallin esittelyn yhteydessä on viitattu tutkimuskatsauksiin, joissa on tullut esiin sijoitustarpeen väheneminen, kun systeemistä työtappaa on sovellettu vähintään 2–3 vuotta. (Fagerström 2016; Petrelius & Uutela 2020.) Systeemisen mallin lanseeraaminen ja käyttöönotto Suomessa on ollut poliittisesti hankerahoituksella ohjattua ja keskusjohtoista, mutta jälkimodernille johtamiselle tyypillisesti mitään erillistä päätöstä sen käyttöönotosta ei ole tehty. THL sosiaali- ja terveysministeriön alaisena asiantuntijalaitoksena on käyttänyt hegemonista asemaansa ja ohjannut kuntia mallin omaksumisessa. Muutos on käynnistetty johtamisympäristön ulkokehällä.

Systeemisen mallin keskeisenä periaatteena on perheterapeuttisen ymmärryksen ja suhdeperustaisen työskentelyn tuominen lastensuojeluun. Tämä on ymmärrettävissä systeemiseksi ajattelutavaksi, jota toteutetaan tiimirakenteessa. Kyseessä on myös jonkinasteinen organisaatiouudistus, vaikka mallia on otettu käyttöön nykyisen tehtävärakenteen sisällä. Mallin kuvauksissa esitetään tiimirakenne, joka toimii aina kunkin asiakastapauksen ympärillä, ja myös asiakas voi osallistua tiimiin tilanteen mukaan. Keskeinen muutos on, että vastuuta asiakkaan asiassa jaetaan sovituksi, ja sosiaalityöntekijä toimii aiempaa vähemmän yksin. Uusina toimijoina prosessissa

ovat perheterapeutti ja konsultoiva sosiaalityöntekijä, joka voi olla myös esihenkilö. Lisäksi keskeisiä elementtejä ovat systeeminen viikkokokous ja yhdessä toteutettava asiakastyö, jossa huomioidaan kussakin tilanteessa vaikuttavat vuorovaikutussuhteet (Lahtinen ym. 2017; Aaltio & Isokuortti 2019, 16) Työtapa näyttää johtamisen näkökulmasta sisältävän jaettua johtamista, ja siinä lievennetään vastuusosiaalityöntekijän asemaa, koska tehtäviä voidaan määritellä enemmän myös muille. Jaetun johtamisen käsitettä ei kuitenkaan käytetä, vaan puhutaan yhteensovittavasta johtamisesta.

Lastensuojelun esimiehille ja johtajille on suunnattu THL:n toimesta opas (Alhanen ym. 2019), jonka tavoitteena on lisätä heidän ymmärrystään systeemisyydestä ja antaa valmiuksia muutoksen läpiviemiseen. Opas sisältää vaativan tavoitteen siitä, että johtajien on sisäistettävä uusi ajattelutapa ja oltava itse samalla osa systeemiä, jota he ovat muuttamassa. Pyrkimys uuteen ajatteluun näkyy siinä, että tyypillisesti johtamiseen kuuluvia asioita, kuten päätöksenteko tai toimivalta, ei mainita lainkaan. Lakiin perustuvat tehtävät jäävät ennalleen. Systeemisillä tiimeillä ei ole johtajia, vaan johtajien tehtävä on tukea tiimien muodostumista ja työskentelyä. Suhde johtajuuteen jää työpaikoilla ratkaistavaksi, koska organisaatiot ovat jo kokonsa puolesta erilaisia.

Kuvauksen perusteella voi päätellä, että sektorijohto päättää mallin käyttöönotosta, ja lähijohto alkaa toteuttaa sitä käytännössä. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän asemaa asiakasprosessin johtajana ei täsmennetä. Kaikissa systeemisen mallin dokumenteissa vastuusosiaalityöntekijän käsitettä ei käytetä lainkaan. Fagerström (2016, 40) toteaa, että systeemistä mallia ei ole erikseen kiinnitetty mihinkään tiettyyn asiakasprosessin vaiheeseen, vaan työelämässä päätetään, missä vaiheissa sitä sovelletaan. Suomalaisen version ydinelementeissä näkyy pyrkimys, että malli olisi kattavasti omaksuttu koko prosessissa, siis myös kiireellisissä tilanteissa (vrt. Lahtinen ym. 2017).

Systeemisen mallin pilotointia on selvitetty (Petrelius & Uutela 2020) ja siitä tehdään seurantatutkimusta (Isokuortti & Aaltio 2020; Aaltio & Isokuortti 2021). Tulosten perusteella malli on otettu innostuneesti vastaan, ja ensivaiheen kokemukset sen sovellettavuudesta ovat rohkaisevia. Kun toimintamallia käytetään vapaasti, sen sisältämiä elementtejä voidaan hyödyntää erityyppisissä työvaiheissa. Keskeinen huomio on työntekijöiden yksinäisyyden kokemuksen väheneminen. Systeemisen mallin omaksumista on seurattu kuntaorganisaatioissa yleisesti (Yliruka & Tasala 2022). Valtakunnallisen ohjauksen tulosta on, että systeemisellä työtavalla on voitu perustella resurssitarvetta, kun tiimejä on perustettu. Kunnittain on vaihdellut paljon, voidaananko vielä puhua mallista. Kyseessä on mallin ja työtavan välimuoto, jota ohjaa tietty ajattelutapa.

Pilotointivaiheen tutkimustuloksissa näkyy, että työn intensiteetti on lisääntynyt, mutta vaikuttavuus lastensuojelutyön kokonaisuuteen ja asiakastyytyvyyteen on

ollut vähäistä. Systeeminen toimintamalli näyttää tarjoavan osaratkaisuja lastensuojelutyön hallintatapaan. Muutokset työtavassa ovat kuitenkin sellaisia, että enemmistö sosiaalityöntekijöistä on halunnut jatkaa kokeilua. (Aaltio 2022, 90–96; Isokuortti 2023, 66–78; Yliruka ym. 2023, 107–108.) Systeemisen toimintamallin vaikutus järjestelmän toimeenpanoon on niin merkittävä pelkästään ajattelutavan ja tavoitteiden osalta, että se on huomioitava johtamiskysymyksissä prosessin eri vaiheissa.

Asiakasprosessin tasolla ratkaistaan se, miten strategiset tavoitteet välittyvät käytäntöön. Asiakastyön laadun kehittäminen on johtamisen julkilausuttu tavoite. Systeemisen mallin muotoilu sisältää niin kokonaisvaltaisia tavoitteita, että voidaan puhua hallintatavan muotoilusta. Kohtaamisilta asiakkaiden kanssa halutaan enemmän. Samalla kysymystä vallankäytöstä ja prosessiin liittyvästä päätöksenteosta joudutaan arvioimaan uudesta näkökulmasta. Tew (2006, 33–51) analysoi vallankäyttöä sosiaalityön asiakassuhteissa ja toteaa, että se on kahden tyyppistä. Työntekijällä on lastensuojelussa valtaa pakkokeinoihin asti (”power over”), kun taas asiakkaan asemaa edistävillä työmuodoilla haetaan vahvistusta hänen vallan- ja hallinantunteelleen (”power together”). Kyseessä on ammatillisen sosiaalityön perusrisiriita. Tässä asetelmassa valtasuhteiden kompleksisuus pitää tunnistaa ja niitä tulee analysoida yhdessä asiakkaan kanssa.

Munro ja Hardie (2019, 419–420) esittävät, että uusissa systeemissä työtaivoissa objektiivisuuden vaatimus ei ole enää entisensä, vaan korvautuu asioiden yhteisellä arvioimisella. Heidän mukaansa lastensuojelussa usein esiintyvän vastustuksen työstäminen voi tapahtua vain yhdessä, eikä kokoamalla arvioinnin avulla ikään kuin näyttöä asiakasta vastaan. Ajattelu viittaa siihen, että tuen ja kontrollin yhdistämisen klassinen pulma olisi lähes ratkaistu. Lastensuojeluinstituution perustehtävän kannalta tämän voi kyseenalaistaa. Se on kuitenkin entisellään. Lastensuojelun tarpeen määrittämiseen liittyy edelleen oikeudellinen kysymys tilanteen toteennäyttämisestä, erityisesti jos toimenpidettä vastustetaan.

Sosiaalityöntekijän tehtäviin kohdistuu uusia vaatimuksia, kun asiakasprosessin sisältöä muotoillaan uudelleen. Lastensuojelulain viimeisimpien muutosten esitöissä vastuusosiaalityöntekijän tehtäviä käsitellään kattavasti (HE 170/2021, 24–30), mutta valmistelussa ei oteta kantaa siihen, mikä on systeemisen mallin vaikutus tehtäviin. Tehtäväluettelossa toistuvat seuraavat verbit: valvoo, vastaa, kirjaa, päättää, valmistele esityksiä. Tehtävien vaatimasta osaamisesta tuodaan esiin juridiset ja tiedolliset valmiudet sekä vuorovaikutustaidot, mutta johtamisvalmiuksia ei mainita. Prosessista vastaaminen asiakkuuden alusta loppuun on esillä, mutta sitä ei esitetä johtamiskysymyksenä. On pääteltävissä, että johtajuus muodostuu lastensuojelussa määritellyistä kymmenistä tehtävistä. Esityksessä todetaan myös, että koska lastensuojelu ja asiakasprosessi on organisoitu kunnissa eri tavoin, sosiaalityön-

tekijän vastuu asiakastyön kokonaisuudesta vaihtelee. Joka tapauksessa tehtävistä selviytyminen edellyttää otetta prosessin johtajuuteen.

Johtamisvalmiudet ovat henkilökohtaisia ominaisuuksia ja koulutuksen sekä työkokemuksen tuomia kompetensseja. Organisaation perustehtävä ja valittu johtamismalli vaikuttavat siihen, millaisia valmiuksia työssä painotetaan. Johtaminen on ilmiönä yleinen, mutta sen sisältö on tehtäväkohtaista ja toimeenpano henkilökohtaista. (Van Wart 2015, 315–318.) Vastuusosiaalityöntekijän tehtävien kannalta keskeistä on, että hän johtaa asiakasprosessia, mutta ei suoraan kenenkään työtä. Kyse on silloin lähinnä jaetusta johtajuudesta. Sille on tyypillistä, että asioihin vaikuttaminen on horisontaalista, yhteistä ja tukeutuu tiimirakenteeseen (”distributed influence among team”). On olemassa ongelma, lastensuojelussa asiakkaan tilanne, johon pyritään vaikuttamaan, ja samalla vaikutetaan muiden työpanoksesta. (Esim. Hidenori & Makabe 2021, 142–143.) Systeeminen malli sisältää piirteitä, joiden mukaan johtajuus on jaettu ilmiö, mutta päätöksenteko on kuitenkin keskitetty sosiaalityöntekijälle. Tiimi tukee häntä päätöksenteon valmistelussa. Lisävaatimus työskentelyssä on, että mallin ideaan sisältyy asiakkaan vahvistunut asema.

2.4.2 Asiakasprosessi jännitteiden keskellä

Tarkastelen seuraavassa yhteen vedettynä niitä jännitteitä, joita lastensuojelun johtamisympäristöön sisältyy. Asiakasprosessi toteutuu keskellä niiden vaikutusta. Tarkastelun pohjalla on käsitys lastensuojeluinstituution tehtävästä viheliäisen yhteiskunnallisen ongelman ratkaisuyrityksenä. Kohdeongelman luonteeseen kuuluu, että sille on mahdotonta antaa yksiselitteistä sisältöä: lapsen suojelutarpeelle ei olemassa konkreettisesti indikoitavissa olevaa mittaristoa tai tulkintakehystä. Puuttumiskynnyks on institutionaalisesti tulkittu raja, joka on liikkeessä (Pösö 2010). Jos lapsi ei käy lainkaan koulua tai tekee rikoksen, siitä ei suoraan seuraa mitään, vaan se on yksi tekijä kokonaisuudessa, jota arvioidaan. Näkökulmaan vaikuttaa Foucault’n teoria yhteiskunnallisten tehtävien muuttumisesta käytännöiksi. Tarkoitin tässä käytännöllä toimintaa ja ihmisten välistä kohtaamista, joka liittyy yhteiskunnallisten tehtävien hoitamiseen. Lapsen tilanne ratkaisee sen, mikä käytäntö ja toiminnan taso valitaan: arviointi vai välitön suojelutehtävä (Epstein 1999, 6–7; ks. Juhila 2009, 50.)

Lastensuojelussa ei ole vain yhtä käytäntöä, koska järjestelmä ilmentää valtiollisia tavoitteita lapsiperheiden tukemisesta, ja niitä edistetään monella eri tasolla. Neuvolajärjestelmässä ja perusopetuksessa kohdataan ja tunnistetaan lapsuuden riskitekijöitä. Varhainen tuki ja huolipuhe voi lastensuojelussa muuttua myös voimakkaaksi interventioksi perhe-elämään. Tässä tarkastelussa on siksi vaikutteita dispositiivin käsitteen soveltamisesta sosiaalityöhön. Pelkistetysti Foucault tarkoittaa dispositiivilla toisiinsa kytkeytyvien käytäntöjen verkostoa, jonka osat usein noudattavat toisistaan poikkeavaa logiikkaa eli voivat olla ikään kuin eri paria. Myös yhden

käytännön sisällä voi olla vastinpari: tuen ja kontrollin vaihteleva yhdistelmä on dispositiivi. (Alhanen 2007, 102–104; Foucault 1988; Koivusalo 2011, 187–193.) Esille tulee myös tendenssi, jossa järjestelmän osia ikään kuin siirretään taka-alalle. Ne eivät kuitenkaan häviä minnekään, vaan aktivoituvat tarvittaessa uudelleen. Lastensuojelu on aina myös kontrollia ja julkisten menojen hallintaa.

Taulukossa 3 olen esittänyt lastensuojelun johtamisympäristön jännitteet vastinpareina. Ympäristössä on edellä käsittelemiäni kehityssuuntia, joihin kaikkiin liittyy rinnakkaisilmiö. Kehitys ei aina ole yhdensuuntaista. Asetelman taustalla on lastensuojeluinstituution yhä vaikeammaksi käyvä yhteiskunnallinen tehtävä. Kansalaiset ovat entistä autonomisempia iästä riippumatta. Siksi lastensuojelun käytännöistä tulee yhä tarkemmin säädelyjä ja niihin sisältyy voimistunut selontekovelvollisuus eri suuntiin. Järjestelmältä yksinkertaisesti vaaditaan enemmän. Erilaisiin jännitteisiin joudutaan vastaamaan huolimatta siitä, mitä yksittäistä lastensuojelutehtävää ollaan toteuttamassa. Lastensuojelua toteuttavina tahoina tässä ovat lainsäädännöllä tuotettu instituutio, alueellisesti ratkaistava toimeenpano-organisaatio ja asiakasprosessin taso.

Taulukko 3. Lastensuojelun johtamisjärjestelmän jännitteet

Kehityssuunta		Rinnakkaisilmiö
1. Lastensuojeluinstituution laajeneva julkisen vastuun	↔	Elämäntavan yksilöllistyminen ja perhe-elämän individualisaatio
2. Markkinamalli, uusi julkisjohtaminen ja tehokkuusvaatimukset	↔	Palveluiden yksilöllinen laatu ja ihmissuhteiden turvaaminen
3. Oikeudellistuminen ja asiakasprosessin tarkentuminen sekä objektivoituminen	↔	Asiakastyössä vahvistuvat subjektiiviset tavoitteet

Ensimmäisessä kohdassa on kyse siitä, että lastensuojeluinstituutio toteuttaa traditionaalisia yhteiskunnallisia pyrkimyksiä ajassa, jossa traditiot murtuvat. Näillä pyrkimyksillä on aina normatiivinen perusta, jonka avulla rakennetaan käytännöt. Tuotetaan arviointiin tulkintakehys hyväksyttävästä lapsuudesta ja riittävästä vanhemmuudesta. Vanhemmuuden lisääntyvään julkiseen hallintaan sisältyy ristiriita, koska samalla perheiden yksilölliset valinnat ovat yhä enemmän sääntelyn ulkopuolella. On hyväksyttävä yhä suurempia vapauksia, koska ne ovat totta. Ihmiset voivat jakaa perhe-elämänsä ja arkeaan, myös eri maiden välille. Lastensuojelupalvelut ovat sikäli ”januskasvoisia”, että niihin sisältyy normatiivisia näkemyksiä, mutta ne eivät saisi näkyä kohtaamisissa. Niissä valta on sävyllään lähinnä ohjailevaa, selaista kuin se joskus oli kirkolla. (Björkhagen Turesson 2020, 371.)

Sosiaalityöntekijä voi kysyä, mutta hän ei suoraan vastaa siihen, millaista on lapsen hyvä elämä (Epstein 1999, 8–9). Nykyaikainen poliittisen hallinnan kaksoiside

on sellainen, että valintoja tehdään koko ajan tarkemman ja lähes totalisoivan valtiollisen sääntelyn ja toisaalta laajenevan yksilöllistymiskehityksen välillä. Oppivelvollisuus pitenee, mutta sen toteuttamistapa on yhä väljempi. Jos valtiollinen kontrolli tiukentuu yhtäällä, se löyhenee toisaalla. Lastensuojelun tehtävä on tässä edustaa pysyvyyttä ja osoittaa valintojen rajat. Järjestelmän modernisointi on osoittautunut vaikeaksi ehkä siksi, että se edustaa sittenkin keskeisiä yhteiskunnallisia moraalisia pyrkimyksiä ja intressejä. Vaikka muutoksista lastensuojelussa keskustellaan, ne ovat hitaita. Laitokset ovat säilyneet, niitä on jopa yhä enemmän. (Vrt. Alhanen 2007, 131–132.)

Toisessa kohdassa julkinen talous ja sen tehokkuutta korostava palveluiden markkinamalli asettavat reunaehdonsa sille, miten suojelutarpeeseen voidaan vastata. Kustannuspaineissa kamppaileva lastensuojelujärjestelmä on yhä vaikeammin hallittavissa oleva markkina-alue ja sen uudistamiseen sisältyy erilaisia taloudellisia intressejä: julkisen talouden säästämistä ja yksityisten toimijoiden voitontavoittelua. Epäonnistuminen avohuollossa voi olla palveluntuottajalle hyvä markkina. Sosiaalipalveluiden modernisaatiossa on käynyt niin, että vaikka erilaiset hallinnan muodot kilpailevat jo keskenään, kustannusten hallinta on yhä vaikeampaa. Aina on äärimmäisiä asiakastilanteita, joiden kustannukset karkaavat. Kilpailutetut palvelut ovat standardisoituja ja valinnanvapaus rajallista. Kiireelliset sijoitukset on keskitetty omiin yksikköihinsä, joilla on omat tavoitteet täyttöasteen suhteen. Vaihtoehdot sijaishuoltopaikan suhteen voivat olla nimelliset ja vähäiset. Valintojen mahdollisuudet vähenevät nopeasti varsinkin kiireessä. (Scourfield 2007, 110–117.)

Kun sosiaalityötä standardisoidaan ja sopeutetaan markkinamalliin, sille tapahtuu jotain ammattina ja työnä. Arvioinnin kohteena oleminen muokkaa käytäntöjä sellaisiksi, että niillä voidaan täyttää vaatimukset tehokkuudesta. Joudutaan ratkaisemaan, tehostuuko lastensuojelun avohuolto, kun sitä ulkoistetaan. Vastausta on vaikea saada. (Hanssen ym. 2015, 115–126.) Tämä on nostanut esiin kiistan siitä, mikä on tietoa sosiaalityössä. Työn kvantifioiminen suoritteiksi on koettu keinotekoiseksi ja käytäntöjä kahlitsevaksi. On huomautettu, että terveydenhuollossa käytetyt hyvän hoidon laatukriteerit soveltuvat vain rajoitetusti sosiaalityöhön, missä on vuosien mittaisia yksilöllisiä asiakasprosesseja. Lastensuojelussa ei etukäteen voida tietää, mihin kaikkeen kodin ulkopuolelle sijoittaminen vaikuttaa. Sijaishuoltopaikkakin voi lopettaa toimintansa ja vaihtua useamman kerran. Kilpailutus ei takaa sitä, että kerran hyväksytyt yksikön tilanne pysyisi laadullisesti samana. (Jacobsson & Meeuwisse 2020, 285–287; Hjärpe 2017, 41–43.)

Sosiaalityössä erityisesti lähijohto joutuu testiin markkinoiden ja ihmissuhteiden ristipaineissa. Lauri (2016) päätyy sosiaalityön uuden hallinnan tutkimuksessaan siihen, että johtaminen on lisääntyneen arvioinnin, mittaamisen ja kilpailutusten myötä etäännytynyt asiakkaista ja osin työntekijöistäkin. Hallinto imee lähijohtajien työaikaa. Johtajat ovat kokeneet, että heidän työnsä uhkaa kapeutua hallinnon vaatimukseen

vastaamiseksi. Samalla alaisten määrä on lisääntynyt. Tham (2018) toteaa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden seuranta tutkimuksessaan, että myös asiakastyö on yhä enemmän työstä raportoimista, ja työntekijät ovat kokeneet muutoksen heikentäneen ammatillista autonomiaa. Työaika ei aina riitä sekä kohtaamisiin että kirjoittamiseen.

Kolmannessa kohdassa jännite on hallinnon vaatimusten ja sosiaalityön ideaalin välillä. Juridisoituminen ja hallinnon tehostuminen yhdessä vaikuttavat siten, että harkinta ja oma työote ovat uhattuina. Suomessa Mänttari-van der Kuip (2015) päätyy kyselyaineiston perusteella siihen, että sosiaalityöntekijöiden kokemana moraalinen ahdinko ja ongelmat työhyvinvoinnissa ovat merkittävästi lisääntyneet samalla, kun heiltä odotetaan säästöjä ja tehokkuutta. Työtä voi nopeuttaa ja tehostaa, mutta sen vaatimaa ajattelua ei. Tarkentunut hallintatapa ei tue työntekijää, jos omat vaikuttamismahdollisuudet eivät samalla vahvistu. Vaatimusten ja asiakastyön etiikan välille muodostuu kuilu, jonka ylittämiseksi tarvitaan erityisesti lähijohdon tukea.

Asiakassuhteet muodostavat ammatin ytimen, jossa muutokset testataan. Asiakassuhdetta voidaan kuvata uudella tavalla, mutta tendenssit säilyvät sen pohjalla. Tasapainoa joudutaan hakemaan jatkuvasti. (Vrt. Munro 2019.) Foucault'n ajattelussa objektivointi ja subjektivointi eivät ole erotettavissa toistaan, eikä kumpaakaan voi hylätä. Niiden leikkauspiste on järjestelmän käytännöissä: siinä miten asiakkuus rakennetaan hallinnollisesti, ja miten siihen asetutaan. Objektivoinnissa ihmiset otetaan instituutiolle tyypillisten ajattelu- ja toimintatapojen kohteeksi. Lastensuojelussa tämä tapahtuu siinä vaiheessa, kun sosiaalityöntekijä toteaa asiakkuuden alkaneeksi. Sen jälkeen järjestelmä, eli sosiaalityöntekijä instituution edustajana, pyrkii subjektivoimaan asiakkaaksi määritellyn ihmisen. Kohtaamisten tavoitteena on psykososiaalinen yksilötason muutostyö ja subjektiasema. (Alhanen 2007, 22; Juhila 2009, 52.) Systeemisessä mallissa asiakas voidaan kutsua myös tiimiin mukaan oman asiansa käsittelyyn.

Asiakassuhteen muotoilussa ratkaisevaa on, voidaanko objektiivista arviointia ja subjektikokemusta vahvistaa yhtä aikaa. Vai käykö niin, että kumpikaan ei toteudu aidosti, jos ne toteutuvat vaihtelevasti eri käytännöissä? Objektivointi on tarkentunut niin, että ensin päätetään palvelutarpeen arvioinnin käynnistämisestä, ja sen jälkeen asiakkuuden käynnistämisestä aikarajojen puitteissa. Asiakkuus pyritään käynnistämään niin, että arviointi olisi yhteistä. Prosessi on kuitenkin lakiin perustuva ja viranomaisen ohjaama. Objektivointia korostaa, että asiakkuus on vaiheistettu niin, että arviointia ja varsinaista asiakkuutta toteuttavat eri työntekijät. Jos asiakkuus lastensuojelussa ei ala kiireellisenä heti, lastensuojelun käsikirjan (THL 2020d) mukaan palvelutarpeen arvion aikana ollaan ikään kuin eteisessä. Sen jälkeen ihminen siirretään hallinnollisesti eteenpäin. Metafora eteisessä olemisesta noudattaa Arnkilin (1991) klassista mallia asiakkuuden vaiheista. Eteisen paikka on nyt vain juridisesti tarkemmin määritetty. Eteisessä odotetaan, että joku avaa oven varsinaiseen asiakkuuteen, jonka jälkeen ihmiselle alkaa tapahtua asioita. Lastensuojelussa on lisäksi

olemassa kiireellisen sijoituksen mekanismi, joka voi käynnistää asiakkuuden tarvittaessa heti, eli suunta voi muuttua hetkessä. Suunnanmuutos on viranomaispäätös.

Roolit vaikuttavat siihen, millaiseksi suhde voi muodostua. (Juhila 2009, 53.) Kun asiakas on kutsuttu järjestelmään sisään, hänen asemaansa pyritään vahvistamaan niin, että asiakkuus voisi myös päättyä. Se on aina asiakkuuden tavoite ja välttämätön pääteipiste. Tässä kohdassa tulee vastaan kysymys vallasta. Sille tapahtuu jotain työskentelyn aikana. Kummallakin on keinonsa päättää asiakkuus. Roolit toteutuvat valtasuhteiden verkostossa, jossa kaikki ovat mukana. Foucault'n mukaan valta ei suoraan kiinnity henkilöön tai rakenteeseen, vaan se alkaa muodostua toiminnan yhteydessä, kun ihmiset pyrkivät vaikuttamaan toisiinsa. Valta ei itsessään ole rajoittavaa tai tukahduttavaa, vaan se tuottaa jotain uutta. Kyse on torjunnasta ja kamppailusta, jossa järjestys muotoutuu. (Helén 1994, 276–277.) Asiakkaallakin on valtaa, jonka komponenttina voi toimia valittaminen päätöksestä tai reklamointi työntekijän toiminnasta. Asiakas päättää, miten hän asettuu ohjattavaksi. Lastensuojelussa usein esitetty tulkinta on, että vastustus ikään kuin kuuluu asiaan, ja erityisesti nuorten kohdalla se voi olla ohimenevää. Suostuttelu asiakkuuteen voi olla vuosien prosessi.

Lastensuojelun asiakkuudet voivat olla myös täysin pakotettuja ja alkaa akuutisti nopean tilannearvion perusteella viranomaisen toimesta. Kiireellisissä tilanteissa lapsia haetaan turvaan kotihälytyksen yhteydessä, tai käynnistetään yksipuolisesti kaltoinkohteluepäilyyn tutkiminen. Foucault puhuu jatkuvasti epäsymmetrisistä (”perpetually asymmetric”) valtasuhteista, joita luonnehtii se, että niissä ei yrityksistä huolimatta tapahdu voimasuhteiden kääntymistä. Asetelmaa koetellaan ja järjestellään uudelleen, mutta sillä on taipumusta palata samaan ei-toivottavaan ja jäykistävään muotoon. Asiakas voi aina torjua seuraavan tarjouksen. (Foucault 1988, 11–12; Foucault 1990, 92–94; Kusch 1993, 112–119.)

Vastarinnan takana voi olla tunne todellisen vallan puutteesta. Lastensuojelussa avoimuuden vapaaehtoisuus on tyypillisesti asia, joka voidaan kyseenalaistaa. Sen vaihtoehtona voi olla voimakkaampi toimenpide, jolloin kyse ei ole aidosta valinnasta. Asiakkaat näkevät myös, että työntekijän valta ei ole suvereenia. Sillä on tarkkaan määritelty käyttöala, ja se on sidottu aikaan, paikkaan ja hallintoon. Nuoret vaihtavat keskenään tietoja siitä, mihin työntekijöiden valta ulottuu. Hallintatapaan kuuluu, että keinot ovat ennalta määriteltyjä, vaikka sitä ei ilmaista suoraan. Työntekijä ei voi tietää eikä luvata, mihin kaikkeen sijoituksen avulla lopulta pystytään. Lapsi ei välttämättä ole turvassa laitoksessaan. (Alhanen 2007, 118–133; Lauri 2016, 249–251.)

Sekä muodollinen että ei-muodollinen puoli asiakastyössä ovat korostuneet. Ne ovat erityyppisesti johdettavia kokonaisuuksia, ja on syytä huomata, miten esihenkilön asema on systeemisessä mallissa jätetty avoimeksi. Asiakassuhteissa pyritään tasavertaisiin yhteistyösuhteisiin, mutta niissä tehdään yhä lisää suunnitelmia sekä

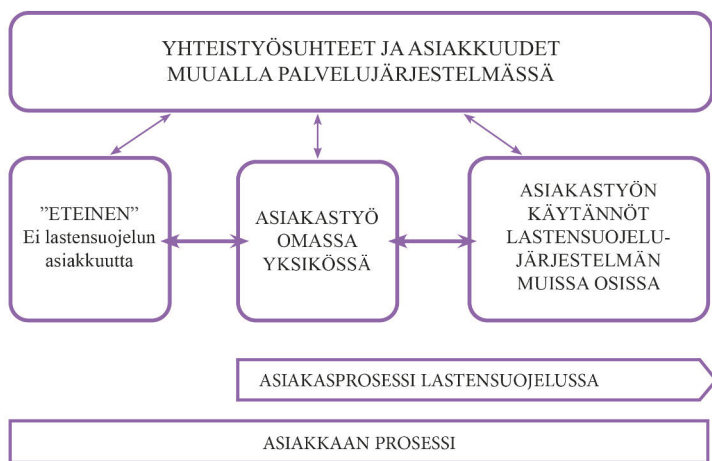
päätöksiä, jotka eivät sisälly aitoihin ihmissuhteisiin. Dokumentaatiovaatimus on asiakassuhteissa myös taakka, joka esineellistää niiden luonnetta ja voi kapeuttaa työtä tietojärjestelmien hallinnoinniksi. Tässä mielessä asiakirjat ovat muutosidonnaisia standardeja, joilla mitataan tehtyä työtä. Kaikki tiedon kerääminen sisältää eettisen ulottuvuuden, ja dokumentointia voidaan johtaa joko asiakaskeskeiseen tai hallintoa palvelemaan suuntaan. (Kivistö & Hautala 2022, 430–432; Reamer 2013, 166.)

Lastensuojelujärjestelmä itsessään on vallankäytön kohteena ja selontekovelvollinen kustannusten ja tehdyn työn osalta. Usein esitetty väite on, että dokumentoimaton työ ei ole työtä lainkaan. Sosiaalityöntekijä on vastuussa paitsi asiakkaidensa, myös politiikan, lainsäätäjän ja oman instituutionsa suuntaan. Sosiaalityö on asiakkuuden hallintaa, johon kohdistuu hallintaa. Se kaikki välittyy käytäntöihin ja kohtaamisiin. Asiakastyön ja sen johtamisen kannalta yhä merkittävämpi kysymys on, että dokumentaation ja tilivelvollisuuden tulisi säilyä eettisesti hyväksyttävänä. (Weinberg & Banks 2019, 363–366.)

Valtasuhteille ja päätöksenteolle sosiaalityössä on koko ajan tapahtumassa jotain, ne ovat dynaamisessa liikkeessä omassa ajassaan. Berrick (2018) puhuu lastensuojelun mahdottomasta imperatiivista: yhteiskunnallinen tehtävä on sinänsä selkeä, mutta sen kohtaaminen yksilötasolla sisältää lähinnä epävarmuutta ja sen hyväksymistä, että tavoitteet esimerkiksi pysyvistä ihmissuhteista tai perhe-elämän autonomiasta voivat olla käytännössä tyhjiä. Sijaishuollossa tapahtuvat asiat eivät aina ole sen sosiaalityöntekijän tiedossa ja hallinnassa, joka tekee sijoituspäätöksen. Voi kysyä, onko lastensuojelussa ratkaistavissa olevien asioiden ala kaventumassa. Se on kapea, ja sitä säädellään entistä tarkemmin.

Kiireellistä sijoitusta luonnehtii erityisesti epävarmuus ja jopa kaaos, eikä asioiden todellinen luonne välttämättä paljastu objektiivisissa käytännöissä. Kiireen vuoksi se ei välttämättä edes ehdi paljastua, koska ihmisillä on taipumus pitää autonomiastaan kiinni mahdollisimman pitkään. Selvittelyä voi hyvin jarruttaa kuukauden. Munron (2019, 126–127) mukaan epävarmuus vaikuttaa organisaatiokulttuureihin. Sitä on helpompi sietää rajautumalla omaan tehtävään, koska kaikki haluavat onnistua jossain. Työkulttuuriin voi kuulua myös se, että asioiden käsittelyssä on aina taso, josta työntekijät puhuvat vain keskenään. Varaudutaan jo siihen, että miten toimitaan, jos suunnitelmaan kirjattu ei toteudukaan.

Kuviossa 10 olen tarkastellut, millaisia käytäntöjä lastensuojelun asiakasprosessin ympärille rakentuu. Asiakasprosessi on vain yksi käytäntö, joka on yhteydessä muihin.

Kuvio 10. Lastensuojelun asiakkuus ja siihen liittyvät käytännöt.

Varsinaisen asiakkuuden aikana avoimuuden tukitoimet, kuten perhetyö tai -kuntoutus muodostavat omia asiakkuuksiaan eri työntekijöiden kanssa. Kodin ulkopuolisten sijoitusten myötä prosessiin liittyy sijaishuoltoa antavan yksikön työskentely omine käytäntöineen. Asiakkuudessa alkaa muodostua tosiaan risteäviä paikallisia käytäntöjä pelkästään lastensuojelujärjestelmän sisällä. Tähän liittyy moniasiakkuutta muissa hyvinvointipalveluissa. Tarkkaa indikaatiota sille, milloin moniasiakkuudesta itsessään alkaa muodostua ongelma, ei voida antaa, mutta vakiintuneesti siitä puhutaan ongelmana. (Vrt. Alhanen 2007, 118–119; Hujala ym. 2019; Spratt 2011.)

Ihmiset usein taistelevat välttääkseen ja päättääkseen koko asiakasprosessin. Myös järjestelmän näkökulmasta asiakkuuteen sisältyy tavoite sen tilapäisyydestä ja päättämisestä. Vaikka institutionaalisissa käytännöissä tuotetaan asiakkuus rooleineen, sosiaalityön ammatilliseen ideologiaan kuuluu ihmisten näkeminen itsenäisinä toimijoina. He ovat ennen kaikkea ihmisiä omine valintoineen sosiaalityön toiminnan ulkopuolella. Ihmiset eivät halua paljastaa kaikkia suunnitelmiaan edes läheisilleen. Sosiaalityön interventiot ovat vaativia, mutta ne eivät ole totalisoivia jo siksi, että ne ovat oikeudellisesti tarkkaan rajattuja. Ne saattavat päättyä muutamassa päivässä. (Grimwood 2019, 102–14.) Chambon (1999, 51–81) kiinnittää huomiota tähän sosiaalityön piirteeseen, joka on erityinen suhteessa Foucault’n tutkimiin totaaliin laitoksiin. Sosiaalityön painopiste on aina emansipaatiossa ja siinä, että ihmisiä tuetaan näkemään itsensä toisin, ei-asiakkaana ja järjestelmän ulkopuolella. Lastensuojeluun tullaan ja siitä lähdetään eri tavalla pois kuin vankilasta. Toiminnassa johdetaan asiakasprosessia, ei ohjata kenenkään valintoja ja elämää. Sosiaalityön ideana on myös asiakkaan vastarinnan hyödyntäminen suhteessa erilaisiin vallankäytön

muotoihin. (Heron 2005, 341–351.) Tällöin myös sosiaalityön valta täytyy voida kyseenalaistaa, jos se uhkaa tarpeettomasti ihmisen autonomiaa.

Yhteistyösuhteiden ja asiakkaan muiden asiakkuuksien tarkastelu tuo esiin dispositiivin piirteitä lastensuojelujärjestelmässä. Dispositiiville on tyypillistä, että se muodostaa verkostoja, joissa vaikuttavat epätasapainoiset voimasuhteet. Ollaan riippuvaisia verkoston muista osista, joiden käytännöt vaikuttavat omiin käytäntöihin. Toisaalta pyritään myös vaikuttamaan muihin, jotta omaa toimintaa ymmärrettäisiin paremmin. (Koivusalo 2011, 187.) Kaikki käytännöt ovat jotain suhteessa toisiinsa, ja lastensuojelu on riippuvainen siitä, miten muut ovat sisäistäneet sen roolin ja ohjaavat asiakkaita tekemällä lastensuojeluilmoituksia. Lastensuojelun yksi missio on saada muut toimijat ymmärtämään, että kaikilla lasten kanssa työskentelevillä on yhteinen vastuu avuntarpeen tunnistamisessa. Muihin liittymisen periaate tarkoittaa sitä, että käytäntöjen välille muodostuu muuttuvia riippuvuussuhteita, jotka eivät ole kenenkään omaisuutta, vaan ne ovat itsessään dispositiiveja (Alhanen 2007, 112–114). Epäonnistuneissa asiakastapauksissa on usein kyse siitä, että yhteistyösuhteiden vaativaa luonnetta ei ole ymmärretty ja pidetty niistä jatkuvasti huolta (esim. Horwath & Morrison 2007, 65–66).

Lasten kaltoinkohteluepäilyjen määrän on havaittu olevan suorassa yhteydessä siihen, miten yhteistyömalleja on onnistuttu rakentamaan. Yhteistyösuhteet on ratkaiseva, mutta se ei ole suoraan lastensuojelun johdettavissa, vaan se luodaan lisäämällä neuvotteluja ja koulutusta. (Inkilä ym. 2016, 74–78.) Lastensuojelun suhteet terveydenhuoltoon, erityisesti psykiatriaan, ja koulujärjestelmään ovat vaikeasti hallittavia kokonaisuuksia, joihin kenelläkään ei ole omistajuutta. Lastensuojelun viimesijainen julkinen vastuu lasten hyvinvoinnista tarkoittaa, että psykiatrian palveluista ja koulusta voidaan siirtää vastuuta vaikeimmin oireilevista lapsista sitten, kun toimijoiden omat keinot eivät riitä (Heino ym. 2018). Koulun oppilashuollon säästötoimenpide tai päihdetilanteen muutos vaikuttaa lastensuojeluun, joka joutuu sopeuttamaan toimintaansa julkisen talouden ehdoilla.

Johtamisympäristöä tarkastelemalla voi todeta, että ei ole yhtä lastensuojelun todellisuutta, vaan se sisältää eri tasoja. Kyse on myös puhetavoista eli kielellisistä käytännöistä. Puhetavat muodostavat diskursseja, joiden avulla lähestytään todellisuutta. Diskurssi tarkoittaa tässä ajalle ja tilanteelle tyypillistä ja kiteytynyttä tapaa tulkita ja ilmaista kielellisesti sosiaalista todellisuutta. (Jokinen & Juhila 1999, 54–57.) Levin (2015, 1–18) erottaa toisistaan sosiaalityön yhteiskunnalliseen tehtävään liittyvän diskurssin ja sosiaalityön sisäisen diskurssin, joka koskee ammatillisia käytäntöjä ja asiakkaan aseman muutosta. Silloin kun on kyse kokonaisuudesta, jolla on dispositiivin piirteitä, puhetavat ovat toisiaan risteäviä tulkintoja. Sosiaalityöntekijät toteuttavat julkisen vallan ydintehtävää, ja rakentavat samalla suhdetta sosiaalityön diskursseihin. Jokaisella työntekijällä on oma suhteensa vallankäyttöön, byrokraatiin tai asiakkaan oikeuksien edistämiseen.

Diskursseja pyritään aktiivisesti muuttamaan ja hallitsemaan niiden suhdetta todellisuuteen: niillä muutetaan käytäntöjä (Koivusalo 2011, 200–202). Systemisen työmallin käyttöönotossa on nähtävissä pyrkimystä diskursiiviseen käänteeseen, koska mallilla halutaan muuttaa ajattelutapaa ja käytäntöjä. Työtavan materiaaleissa (esim. Alhanen ym. 2019, 6) ilmaistaan, että pyrkimyksenä on ratkaista samanaikaisesti monia lastensuojelutyötä vaivanneita ongelmia. Todennäköisesti on työntekijäkohtainen kysymys, millaista suhdetta tähän malliin on rakennettu.

Suurimpien kuntien lastensuojeluraportti vuodelta 2021 sisältää kannanoton lastensuojelun eri todellisuuksien kohtaamisesta käytännössä (Kuusikko- työryhmä 2022, 55–56). Johtavien viranhaltijoiden kannanotossa todetaan, että sosiaalityöntekijöiden koulutus ja siinä vallitseva diskurssi ei anna riittäviä valmiuksia lastensuojelun todellisuuden kohtaamiseen. Välimatka eri todellisuuksien välillä on liian pitkä, mikä aiheuttaa epäviihtymystä työssä ja vaihtuvuutta. Samalla viitataan juridisoitumiseen, joka sitoo sosiaalityöntekijät liiaksi pikkutarkkaan kirjaamiseen ja byrokraatiatyöhön.

Puheenvuoron perusteella asiakkaiden kohtaaminen ei aina ole työn keskiössä. Kannanotto osoittaa, mitä lastensuojelun eri tasot ovat käytännössä. On monta eri lastensuojelua, joista puhutaan ja joita toteutetaan eri tavoin. Huomio on tutkimustehtäväni kannalta tärkeä, koska kiireellisellä sijoituksella on vielä oma erityinen luonteensa. Mikrotasolla asiakastyöntekijät ja lähijohtajat rakentavat pragmaattisia tekniikoita, joiden avulla he pystyvät tasapainoilemaan ja siirtymään eri logiikoiden välillä (Liljegren 2012, 308–310). Tilanteen mukaan pitää ratkaista, mitä periaatetta painotetaan, ja tästä on tullut uusi osaamisvaatimus asiakastyölle ja johtamiselle. Välittömään lastensuojelutarpeeseen vastaaminen on oma todellisuuden osansa.

3 Kiireellinen sijoitus lastensuojelun interventiona

3.1 Kiireellinen sijoitus osana lastensuojelun keinovalikoimaa

Lapsen välittömään suojelutarpeeseen vastaaminen on yhteiskunnan perustehtävä, jolla viime kädessä turvataan alaikäisen oikeus perustuslain (731/1999) 7 § mukaiseen henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Tavoitteella on yleismaailmallinen luonne, sillä YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (60/1991) 3. artiklassa mainitaan lapsen oikeus välttämättömään suojeluun ja 19. artiklassa sopimusvaltioiden velvollisuus ryhtyä lainsäädännöllisiin toimiin, joilla suojelu tarvittaessa toimeenpannaan. Eri maiden lastensuojelujärjestelmät tunnistavat välittömän suojelutarpeen, vaikka puuttumiskynnyksessä ja toimenpiteissä on eroja. Viimesijaisen turvan antaminen on kuitenkin yksiselitteisesti hyväksytty ja jaettu tavoite, joka löytyy kaikista järjestelmistä. Valtiollinen kontrolli tässä asiassa on toimivan hallinnon tunnusmerkki. (Berrick 2018; Edwards 2016, 575–576.)

Suomessa kiireelliset toimenpiteet ovat sisältyneet kaikkiin lastensuojelulakeihin. Ensimmäisen lastensuojelulain (52/1936) 19 § sisälsi maininnan, että lautakunnan puheenjohtaja tai sen alainen toimihenkilö voi väliaikaisesti sijoittaa lapsen kodin ulkopuolella kasvatettavaksi. Väliaikaisuudelle ei ollut tarkkaa määritelmää, ja tarve muutamaa päivää pidemmälle sijoitukselle tarkoitti aina huostaanottoa. Sijoitus kodin ulkopuolelle oli joko väliaikainen turvaamistoimi tai huostaanotto.

Seuraavan lain (683/1983) 18 § sisälsi toimenpiteen nimeltä kiireellinen huostaanotto, joka muutettiin vuoden 2007 lakiin. Tällä haluttiin ilmaista, että toimenpiteellä on sisällöllinen ja menettelyllinen ero suhteessa huostaanottoon, vaikka niissä on aineellisesti paljon samaa. Kiireellisen sijoituksen erityisyyttä suhteessa muihin keinoihin haluttiin korostaa. Keskeinen uudistustarve nähtiin siinä, että toimenpiteen aiempi 14 vuorokauden kesto oli asianosaisten oikeusturvan kannalta liian lyhyt (STM 2006a, 8; HE 252/2006). Tässä ajassa ei kohtuudella pystytty tekemään riittävästä tilanearviota ja pelättiin, että se voi johtaa tarpeettomiin huostaanottoihin. Tämä siitä huolimatta, että lainkohtaa täydennettiin vuonna 1990 niin, että jos asiassa alettiin valmistella varsinaista huostaanottoa, se oli otettava käsittelyyn 30 vuorokauden kuluessa kiireellisen päätöksen tekemisestä. Sijoitusta voitiin siis myös

pidentää. Toinen muutosta vaatinut asia oli päätös kiireellisen toimenpiteen päättymisestä. Laillisuusvalvojat olivat kiinnittäneet huomiota siihen, että laki ei edellyttänyt päätöksentekoa tilanteessa, jossa toimenpide lakkasi ennen enimmäisajan täyttymistä. Kolmanneksi päätöksentekoa tarkennettiin niin, että päätöksen kiireellisen sijoituksen jatkamisesta 30 vuorokaudella tekee aina sosiaalihuollon johtava viranhaltija.

Lapsi tai nuori voidaan lastensuojelulain nojalla sijoittaa kodin ulkopuolelle kolmella eri tavalla: 1) avohuollon tukitoimena tai kiireellisenä avohuollon tukitoimena (37 § ja 37b §), 2) kiireellisesti sijoitettuna (38 §) tai 3) huostaanotettuna (40 §). Lisäksi sijoitus jälkihuollon tukitoimena on mahdollinen 18 ikävuoden jälkeen. Avohuollon tukitoimenpide ei suoranaisesti vaikuta huoltajan tehtäviin ja edellyttää aina kaikkien osapuolten suostumuksen. Huostaanotto voi olla suostumukseen perustuva tai tahdonvastainen. Sekään ei oikeusvaikutukseltaan muuta huoltajuutta, mutta päävastuu lapsen hoidosta ja kasvatuksesta siirtyy yhteiskunnalle. (Huhtanen 2017, 34–35; Rätty 2015, 344–357.) Kiireellisen sijoituksen kohdalla ei erikseen päätöksentekossa määritellä suostumusta, koska toimenpide on luonteeltaan väliaikainen turvaamistoimi. Se voi olla tahdonvastainen tilanteen niin vaatiessa. Kiireellisen sijoituksen edellytyksenä on lain 40 § mukaan välitön vaara, joka aiheuttaa laissa tarkoitetun kiireen. Edellytykset sijoitukselle ovat muuten samat kuin 38 § mukaan huostaanotossa. Sijaishuolto on lainkohdan mukaan järjestettävä jos:

1. puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai
2. lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään.

Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos:

1. lain 7. luvussa tarkoitetut tukitoimet eivät ole lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia, mahdollisia tai jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi; ja
2. sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista.

Huostaanoton ja kiireellisen sijoituksen edellytyksenä on sekä syyperusteiden että välttämättömyysehdon täyttyminen. Syyperusteissa näkyy klassinen jako kasvuolosuhteista ja lapsen omasta toiminnasta johtuviin syihin. Tämä kategorisointi edustaa pysyvyyttä, sillä jo vuoden 1936 laissa erotettiin turvattomuus ja pahantapaisuus huostaanoton perusteina. Yhteiskunnallinen tehtävä perustellaan ja sitä hallitaan jommallakummalla syykokonaisuudella. Kyseessä on pohjoismaiselle palveluorientaatiolle tyypillinen piirre, sillä suojeluorientaation maissa tarve on lainsäädännössä

kohdennettu pieniin lapsiin ja turvattomuustilanteisiin. Nuorten tilanne on silloin irrotettu tästä mekanismista. (Pösö 2017, 15.)

Kysymys välittömän vaaran indikaatiosta kiireellisen sijoituksen edellytyksenä on oikeudellisesti tulkinnanvarainen. Rätty (2015, 346) toteaa, että tällä ei välttämättä tarkoiteta akuuttia ”hätätilannetta”, jossa terveys olisi vaarassa juuri kyseisellä hetkellä. Lakia on tulkittu niin, että perustelut kiireelliselle interventiolle voivat täytyä myös, jos kyseessä on pidempiaikaisen haitallisen kehityksen katkaiseminen tai asian selvittäminen rikosepäilyn yhteydessä. Lain esitöissä (HE 252/2006) keskitytään prosessuaalisiin tekijöihin ja painotetaan asian huolellista selvittämistä. Esi-merkkitalanteita välittömästä vaarasta ei anneta. Lainsäätäjä on tällä tavalla siirtänyt merkittävän harkintavastuun sosiaalityöntekijälle, jotka ensivaiheessa tekee päätöksen. Harkinta korostuu, kun kyseessä on pitkittyneen tilanteen katkaiseminen.

Sijoituksen perusteissa näkyy lapsen suojelutarpeen määrittely turvattomuuskysymyksenä, jolla on abstrakti luonne. Lainkohdassa puhutaan kasvuolosuhteista, mutta ei suoraan viitata vanhemman toimintaan tai huoltajan tehtäviin, vaikka periaatteessa lainsäädännön tavoite on huoltajien tukeminen heidän kasvatustehtävissään. Moraalinen aines ja yksilöidyt syyt on jätetty pois lakitekstistä ja siirretty niiden määrittely lain soveltajien työksi. Lapsen oman toiminnan kohdalla konkretisoidaan hieman enemmän ei-toivottavaa käytöstä, joka voi aiheuttaa suojelutarpeen. Huostaanoton perusteet ovat säilyneet jokseenkin samoina kuin ne olivat vuoden 1983 laissa, joten vuoden 2007 lakiuudistuksella tarkennettiin ennen muuta menettelytapoja ja asiakasprosessia (ks. Harrikari 2019, 284–288).

Suomen lainsäädännössä puuttumiskynnys on ilmaistu niin yleisluontoisesti, että se jättää kokonaisuuskannan viranomaistyönä tehtäväksi. Voimakkaimpien interventioiden kohdalla länsimaiden lastensuojelumalleja yhdistää asiakkaan oikeudellisen aseman vahvistuminen ja menettelytapojen tarkentunut sääntely. Yksilöllisesti neuvoteltava alue on suuri. Toinen yhdistävä piirre on huostaanoton viimesijaisuus keinovalikoimassa, ja monessa maassa huostaanotto onkin varattu vain tahdonvastaiseksi keinoksi. Suomessa tavanomainen suostumukseen perustuva huostaanotto on kansainvälisesti tarkasteltuna poikkeus. (Gilbert ym. 2011, 254–255; Huhtanen 2017, 44–45; Pösö 2011, 119.)

Lastensuojelulain 40 § 2. momentissa ilmaistu huostaanoton viimesijaisuus ja välttämättömyys lapsen edun kannalta ilmaisevat suhteellisuusperiaatetta. Tämä periaate edellyttää, että lapsen tilanteessa käytetään lievintä, siihen sopivaa toimenpiteitä. Avohuollon tukitoimet eivät toisin sanoen ole silloin riittäviä tai mahdollisia. Lapsen edun määritelmä sisältää tässä kannanoton siihen, että se tarvittaessa voi sivuttaa huoltajan intressit. Vanhempi ei voi yksin päättää, tarvitaanko lapsen tilanteessa tukea. Se voidaan järjestää sijoituksen avulla myös ilman edeltävää avohuoltoa. (Rätty 2015, 353.) Keinovalikoimassa kiireellinen sijoitus asettuu avohuollon sijoituksen ja huostaanoton väliin, koska sitä voidaan käyttää vain silloin, kun

lievemmat tukitoimet eivät ole mahdollisia. Se on kuitenkin lähempänä viimesijaisia keinoja. (Lamponen 2017, 127.) Vaikka keinovalikoimaa on monipuolistettu ja muutettu avohuoltopainotteiseksi, siinä on säilynyt kovenevien keinojen ja voimistuvan kontrollin logiikka. Laissa määritelty asiakkaan osallisuus ja mielipide asiassa ei yksiselitteisesti määrittele valittavaa keinoa, vaan se voidaan määritellä viranomaislähtöisesti. Jos sijoitus nähdään tarpeelliseksi, mutta sitä ei vastustuksen vuoksi voida tehdä avohuoltona, se voidaan tehdä kiireellisenä. (Harrikari 2008, 51–60.)

Sosiaalihuoltolain uudistuksen yhteydessä vuonna 2015 lastensuojelulakiin lisättiin pykälä 37 b, jossa todetaan, että avohuollon tukitoimia voidaan järjestää kiireellisesti silloin, kun lapsi tarvitsee 40 § mukaan kiireellisesti apua. Huostaanoton kriteerien täytyessä tulisi vielä arvioida avohuollon mahdollisuutta. Tällä haluttiin erikseen korostaa avohuollon ensisijaisuutta (HE 164/2014). Käytännössä lainkohta tarkoittaa uutena keinona sijoitusta, joka tehdään kiireellisesti mutta avohuoltona. Muitakin avohuollon tukitoimia voidaan järjestää kiireellisinä. Tosin näin on ennenkin voitu tehdä. Uudistuksen ilmeinen tarkoitus oli vähentää kiireellisiä sijoituksia tilanteissa, joissa niiden edellytykset alkavat täytyä, mutta avohuollon mahdollisuutta halutaan vielä selvittää.

Araneva (2016, 266) kiinnittää huomiota säädöksen epäloogisuuteen, kun siinä viitataan huostaanoton edellytysten täyttymiseen samaan aikaan. Kyse on ohjaavasta lainsäädännöstä: viranomaisten tulee huostaanoton ja kiireellisen sijoituksen kriteerien jo täytyessä vielä erikseen arvioida kiireellisen avohuollon mahdollisuutta. Käytännössä avohuolto on ennenkin ollut keinovalikoimassa vielä huostaanoton hetkellä. Kiireellinen avohuollon sijoitus on aina suostumukseen perustuva. Sen ero ”varsinaiseen” kiireelliseen on lähinnä siinä, että rajoitustoimet sen aikana eivät ole mahdollisia, eikä sijoitukselle ole määräaika. Kiireellisen avohuollon sijoituksen käyttöä ei erikseen tilastoida, joten sen käytön laajuudesta ei ole tietoa. Toisaalta se ei ainakaan ensimmäisen kuuden vuoden aikana ole vähentänyt muiden sijoitusmuotojen käyttöä.

Edellä todettu täydentävä säädös avohuollon ensisijaisuudesta asemoi kiireellistä sijoitusta entistä lähemmäs huostaanottoa. Erotuksena toimenpiteille on kiireellisen sijoituksen kohdalla todettava välitön ja vakava vaara sekä tilannetta hallitseva ”kiire”, eli asia ei voi odottaa. (Lamponen 2017, 127–128.) Toinen erottava tekijä on sijoituksen määräaika. Kyseessä on sisällöltään määräaikainen huostaanotto. On loogista, että se on usein myös askel kohti varsinaista huostaanottoa. Käytännössä kriteerinä on joko lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan aikuisen toiminta, huolenpitovaje, tai lapsen oma vakavasti haitallinen toiminta. Lisäedellytys on muiden tukitoimien soveltumattomuus ja viranomaisarvio lapsen edun täyttymisestä. (Araneva 2016, 281–282; Rätty 2015, 344.) Vapaaehtoisuus väistyy, ja kiireellisen sijoituksen luonteeseen kuuluu usein jonkun asianosaisen vastustus.

Kiireellisen sijoituksen yhteydessä kohtaavat kansalaisen perusoikeuksiin puuttuminen sekä toisaalta niiden puolustaminen lapsen kannalta. Sijoitus mahdollistaa lapsen ja perheen perus- ja ihmisoikeuksien rajoittamisen, ja tämä tapahtuu välittömän tilannearvion pohjalta. Näitä oikeuksia ovat perustuslailla (731/1999) suojattu itsemääräämisoikeus (6.3 §), oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen (7 §), lapsen liikkumisvapaus (9 §) ja erityisesti yksityiselämän suoja, joka sisältää kotirauhan (10 §). Toisaalta toimenpide turvaa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (60/1991) 3.2 artiklan mukaisen oikeuden välttämättömään suojeluun lapselle. Lasta voidaan suojella myös lähellä olevilta aikuisilta, jos nämä uhkaavat hänen perusoikeuksiaan.

Lastensuojelulain (417/2007) 1 § sisältää määritelmän lapsen etusijasta erityiseen suojeluun, ja tästä lähtökohdasta määrittyvät keinot. (Araneva 2016, 273.) Sosiaalihuoltoa ohjaa perusoikeusmyönteinen laintulkinta eli yksilönvapauksiin voidaan puuttua vain siinä määrin kuin toimenpiteen vaikutusten kannalta on välttämätöntä (Tuori & Lavapuro 2011; Tuori & Kotkas 2016, 195). Ylireagoida ei saa. Jokainen sijoitus sisältää siis seurauseettisen arvion siitä, onko puuttumisella saavutettavissa hyöty, joka on sen aiheuttamaa haittaa suurempi (vrt. Held 2005, 62–63). Säädökset velvoittavat tekemään sijoituksen, jos huostaanoton edellytykset täyttyvät, mutta perusoikeusnäkökulma edellyttää vielä erikseen selvittämään lievemmän toimenpiteen mahdollisuutta. Sitä täytyy arvioida myös sijoituksen aikana. Sijoitus tulee päättää heti, jos sen perusteet eivät enää täyty.

Keskeinen perustelu kiireellisen sijoituksen käyttämiselle liittyy sillä saavutettaviin oikeusvaikutuksiin: tilanne edellyttää välitöntä puuttumista. Oikeusvaikutukset ovat samat kuin huostaanotossa, ja käsitteellisesti kyse on sijaishuollosta. Intervention myötä lapsi sijoitetaan perhehoitoon tai laitoshoidon. Hänen huolenpitonsa ja hoitonsa voidaan järjestää myös muulla tavoin julkisen vallan toimesta, esimerkiksi läheisverkostossa. Kun lapsi on sijoitettu kiireellisesti, sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta, tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta sekä olinpaikasta ja yhteydenpidosta. Vastuu lapsesta on varsin kokonaisvaltainen. Kiireellinen sijoitus on kuitenkin oikeudellisesti eri asia kuin huostaanotto. Kyseessä on turvaamistoimenpide, eikä siitä päätettäessä oteta kantaa siihen, ryhdytäänkö asiassa valmistelemaan huostaanottoa. (Aer 2012, 78; Tuori & Kotkas 2016, 612.) Asiakkaan näkökulmasta muotoilu on hankala, koska kriteeristö tuo nämä toimenpiteet varsin lähelle toisiaan. Kiireellinen sijoitus näyttää helposti huostaanoton ennakoinnilta, varsinkin kun jatkotoimenpiteen arviointi tulee käynnistää nopeasti.

Kiireellisen sijoituksen kohdalla sovelletaan vain niitä huostaanoton ja sijaishuollon elementtejä, jotka ovat tilanteessa välttämättömiä. Niitä aktivoidaan tarpeen mukaan lisää. Keskeinen perustelu kiireellisen sijoituksen käytölle on usein se, että näin mahdollistetaan rajoittamistoimenpiteiden käyttö. Niitä tarvitaan haitallisen

kehityksen pysäyttämiseen, tarvittaessa välittömästi. Juridisesti poikkeuksellista ja sosiaalityön kannalta myös eettisesti ongelmallista on, että sijoitus voidaan tehdä vapaaehtoisena, mutta sen aikana voidaan soveltaa pakkotoimenpiteitä. (Aer 2012, 79.) Tuen ja kontrollin komponentteja voidaan käyttää valikoidusti saman intervention sisällä, ja tässä tapauksessa kontrolli voi olla hyvinkin voimakasta. Usein on kyse siitä, että vanhempi suostuu sijoitukseen, mutta siinä tarvitaan nuoren pysäyttämiseksi sijaishuollon keinot.

Kiireellinen sijoitus ja huostaanotto rinnastuvat muihin sellaisiin sosiaali- ja terveydenhuollon interventioihin, joihin sisältyy tahdonvastaisuus. Yhteistä niille on, että ne perustuvat sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöön ja niillä voidaan kaventaa kaikille kuuluvia perus- ja ihmisoikeuksia. Toisaalta niiden tarkoitus on myös suojata näiden oikeuksien toteutumista ja kaikkien oikeutta elämään sekä ihmisyyteen ja huolenpitoon. Kun interventiosta päätetään, joudutaan tekemään valintoja vastakkaisiin suuntiin vetävien perus- ja ihmisoikeusperiaatteiden välillä. On päätettävä, kenen etua painotetaan. Interventioille on myös tyypillistä, että niiden sisältönä on hoidon ja palvelun antaminen. (Huhtanen 2017, 34–35.) Asian voi muotoilla niin, että julkinen valta antaa pakolla jotain, jonka on tarkoitus tuottaa kansalaiselle hyvää. Puhutaan traditionaalisesta paternalismista, missä yhteiskunta ”vanhempana” tietää paremmin.

Tahdonvastaisia interventioita ohjaa asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeus, mutta toisaalta myös paternalistinen holhous ja utilitarismi. Itsemääräämisoikeuden periaate on tullut yhä keskeisemmäksi niin lainsäädännössä kuin käytännöissäkkin. ”Toisen puolesta tietämisen” ja päättämisen ala kapenee jatkuvasti. Paternalismi lähtee tässä siitä ajatuksesta, että sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilainen määrittellee asiakkaan ja potilaan edun. Kyse on kuitenkin heikosta paternalismista, sillä edun määrittely tapahtuu laajassa yhteistyössä. Kaikki tähtää siihen, että pakko väistyy. Utilitaristista ajattelua interventioissa on nähtävissä siinä, että niitä voidaan perustella myös yleisen ja julkisen edun toteutumisella. Toimenpiteillä voidaan estää muulle yhteisölle ja ihmisille aiheutuvia haittoja. Tässä mielessä sosiaali- ja terveydenhuollon pakkokeinot lähestyvät myös rikosoikeutta ja kriminaalipolitiikkaa. (Tuori & Kotkas 2016, 409; Launis 2010, 136–139.)

Olen koonnut taulukkoon 4 sosiaali- ja terveydenhuollon interventioita, joihin sisältyy tahdonvastaisuus. Vertailu sisältää huomioita toimenpiteen sisällöstä, päätöksenteosta, kestosta ja asiakkaan sekä potilaan asemasta.

Sosiaalihuollon interventiona lastensuojelun tahdonvastaiset toimenpiteet ovat sikäli poikkeuksellisia, että niiden käyttö on laajentunut 1990-luvulta lähtien, kun taas muun sosiaalilainsäädännön nojalla pakon merkitys on vähentynyt. Kiireellisen sijoituksen keston pidentäminen vuonna 2007 on merkittävä poikkeus sosiaali- ja terveydenhuollon pakkokeinoissa. Palvelurakenteen muutos kohti vapaaehtoisuutta

ja avohuoltoa on lastensuojelussa edennyt hitaasti. Se on osoitus yhteiskunnallisen tehtävän vaikeusasteesta.

Päihdehuoltolaki on tahdosta riippumattoman hoidon osalta luonteeltaan toissijainen muuhun lainsäädäntöön, ja sen sisältämiä pakkokeinoja ei juurikaan sovelleta. Erityisesti tahdonvastaista hoitoa terveysvaaran perusteella ei käytännössä anneta lainkaan. Alaikäisten osalta lain merkitys on lähes olematon. (Pirkola & Marttunen 2001, 1591–1597; STM 2016, 33.) Kehitysvammaisten erityishuollossa sääntely oli vanhentunutta ja siksi tahdonvastaisen hoidon osalta rajoitustoimenpiteet uudistettiin pykälätasolla vuonna 2016. Pyrkimyksenä on ollut johdonmukaisesti vähentää tahdonvastaisten toimenpiteiden käyttöä kehitysvammahuollossa. Tahdosta riippumatonta hoitoa ja rajoittamistoimenpiteitä voidaan käyttää vain laitoshoidossa tai tehostetussa asumispalvelussa. Säännöllistä seurantaä toimenpiteiden käytöstä ei ole, mutta voimakas laitoshoidon purkaminen 1990-luvulta alkaen viittaa siihen, että tahdosta riippumattoman hoidon merkitys kehitysvammahuollon kokonaisuudessa on vähentynyt. (HE 96/2015; STM 2016, 29–30.)

Merkittävin rajapinta lastensuojelulla on psykiatrian palveluihin sekä lasten että vanhempien osalta. Tahdosta riippumattoman hoidon käyttö psykiatriassa on koko väestön tasolla vähentynyt, mutta alaikäisten kohdalla siinä on merkittävää vaihtelua, ajoittain myös voimakasta kasvua. (THL/Sotkanet 2023a). Tahdonvastaiseen hoitoon määräämisessä on huomattu merkittäviä alueellisia eroja, jotka eivät selity sairastavuudella. Suurissa väestökeskittymissä noin kolmasosa on tullut osastohoitoon tarkkailuläheteellä. (Korkeila 2006, 1591–1597.) Lasten- ja nuortenpsykiatrian ja lastensuojelun asiakasmäärät ovat hyvin lähellä toisiaan ja yhteisasiakkuus on yleistä. (Heino ym.2018; Kiuru & Metteri 2020, 403–404.) Tahdonvastaiseen hoitoon määräämisen kriteerit psykiatriassa ovat yksityiskohtaisesti säädetyt ja käytännöissä on todettu eroja. Päätöksenteko hoitoon ottamisessa on monivaiheinen. Tämä oikeuttaa oletamaan, että erityisesti kiireellisissä tilanteissa lastensuojelulla on merkittävä vastuu, kun indikaatiot psykiatriseen hoitoon eivät täyty. Kiireellinen sijoitus on nopea ja joustavasti käyttöön otettava interventio tilanteissa, joissa psykiatrian keinot eivät riitä, mutta alaikäinen on akuutin huolenpidon tarpeessa psykisen vointinsa takia.

Taulukko 4. Sosiaali- ja terveydenhuollon tahdonvastaiset interventiot ja lastensuojelun interventiot, joihin voi sisältyä tahdonvastaisuutta (mukaiillen Tuori & Kotkas 2016).

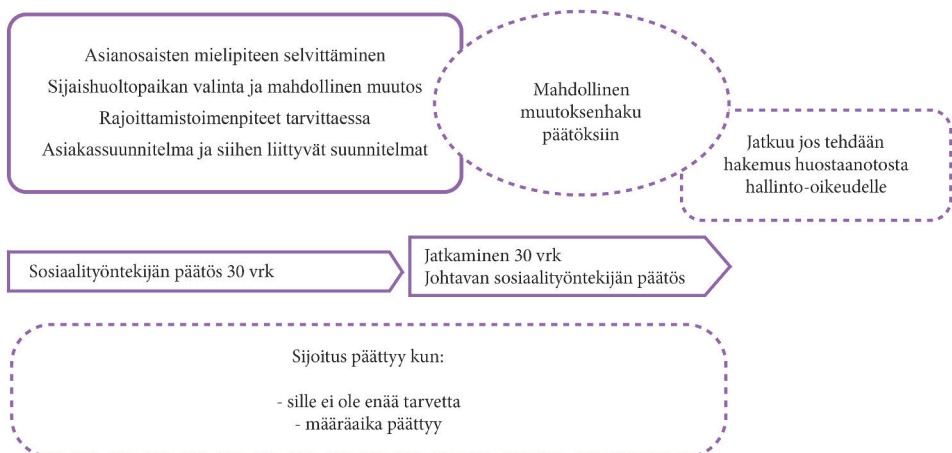
Interventio ja laki	Tahdosta riippumaton psykiatrisen hoito	Tahdosta riippumaton erityishuolto	Tartuntatautiin vastustaminen	Tahdosta riippumaton päihdehuolto	Tahdonvastainen huostaanotto	Kiireellinen sijoitus
	MielenterveysL (1116/1990) 8.1 §, 8.2 § <i>Jäävät voimaan, uudistuksessa 1.1.2023</i>	KehitysvammaL (519/1977) 32.1 §, 42 a – p § <i>Jäävät voimaan uudistuksessa 1.10.2023</i>	TartuntatautiL (1227/2016) Yksilöihin kohdistettavat toimenpiteet 16 §, 60 §	PäihdehuoltoL (41/1986)10–13 § <i>Jäävät voimaan uudistuksessa 1.1.2023</i>	LastensuojeluL (417/2007) 40 §, 43.2 §	LastensuojeluL (417/2007) 38 §
Toimenpiteet	Tarkkailulähete Tarkkailulausunto Hoitoon määrääminen Rajoitus-toimet mahdollisia	Hakemus hoitoon määräämisestä Tarvittaessa tutkimus Erityishuolto Rajoitus-toimet mahdollisia	Määräykset tutkimuksesta, poissaolosta työstä jne. Karanteeni kotona tai sairaalassa	Hoito terveysvaaran tai väkivaltaisuuden perusteella	Sijaishuolto perhehoito, laitoshoido tai muu Rajoitustoimet mahdollisia	Sijaishuolto perhehoito, laitoshoido tai muu Rajoitustoimet mahdollisia
Päätöksentekijät	Hoitava lääkäri Yksikön lääkäri Virkas. lääkäri Yliilääkäri	Erityishuollon johtoryhmä Hallinto-oikeus	Lääkäri Toimielin STM ja AVI Hallinto-oikeus	Lääkäri Sosiaaliviranom. Hallinto-oikeus	Hallinto-oikeus toimielimen esityksestä	Sosiaalityöntekijä Johtava viranhaltija
Kesto	Tarkkailu 3 vrk Hoito 3 kk	Enintään puoli vuotta Jatkopäätös enintään puoli vuotta kerrallaan	Poissaolo enintään 6 kk kerrallaan Karanteeni enintään 1 + 2 kukaudesta	5 vrk (terveysvaara) 5 + 30 vrk (väkivalta)	Toistaiseksi	30 vrk (+ 30 vrk) Jatko mahdollinen jos hakemus huostaanotosta
Alaikäisen asiakkaan / potilaan asema	Eri lainkohta Kuulemiselle ei ikärajaa	Ei alaikärajaa mielipiteen selvittämiseksi	Lähtökohtaisesti ei ikäsidonnaista	Toissijainen laki	Puheoikeus 12 vuotta täyttäneellä	Puheoikeus 12 vuotta täyttäneellä

Lastensuojelulla on yhtymäkohta myös nuorten rikosoikeudellisiin seuraamuksiin eli nuorisoprosessiin jo siksi, että lainrikkominen mainitaan yhtenä huostaanoton perusteena. Suomen nuorisoprosessia on nimitetty huoltomalliksi ja siinä rikosoikeus ja lastensuojelu on eriytetty toisistaan. Pääpaino mallissa on lastensuojelun toimenpiteillä, joita tulee aina arvioida, eikä alle 15-vuotiaisiin voida muita soveltaa. (Pekkarinen ym. 2019, 23.) Rikosoikeudellisen vastuun ylittänyt voidaan kuitenkin pidättää ja painavasta syystä myös vangita. Pakkokeinolain (806/2011) 4 § mukaisesti vaatimus pidätetyn vangitsemisesta on tehtävä tuomioistuimelle viimeistään kolmantena päivänä kiinniottamisesta. Pidättämiseen oikeutettu virkamies on lain 9 § mukaan aina esimiesasemassa. Esitutkintaan liittyvien pakkokeinojen kuten matkustuskiellon lisäksi nuoriin rikoksenteijöihin voidaan soveltaa vapautta

rajoittavia avoseuraamuksia, joita käytännössä ovat ehdolliseen vankeusrangaistukseen liittyvä valvonta ja nuorisorangaistus. Ehdotonta vankeutta suorittavia alle 18-vuotiaita vankeusvankeja Suomessa on päiväkohtaisesti noin 10 (Marttunen 2008, 26–27, 374; Muurinen 2021). Rikosoikeudellisiin toimenpiteisiin nähden lastensuojelun pakkokeinot ovat selkeästi nopeampia ja oikeusvaikutukseltaan voimakkaampia, koska niillä voidaan puuttua rikoskierteeseen välittömästi ja pitkäkestoisesti.

Muihin sosiaali oikeudellisiin interventioihin verrattuna kiireellinen sijoitus lastensuojelussa on ensimmäisellä päätöksellä pitkäkestoinen toimenpide, koska se mahdollistaa heti enintään 30 vuorokauden sijoituksen. Keino on poikkeuksellisen voimakas. Päätöksentekoa on madallettu, koska ensivaiheessa se on yhden työntekijän virkavastuulla. Vertailukohtana tahdosta riippumattomaan psykiatriseen hoitoon määrääminen sisältää ensivaiheessa kolmen vuorokauden tarkkailun ja koko prosessi sisältää neljän eri lääkärin kannanoton ennen kuin varsinainen hoito alkaa (Valvira 2022). Kiireellisen sijoituksen yhteydessä ei selvitetä asianosaisten suostumusta hallintolain (434/2003) 34 § mukaisella kuulemisella, mutta suostumuksen puuttuminen joltain asianosaiselta on käytännössä usein peruste toimenpiteen käytölle. Oleellinen tekijä prosessissa on, että vaikka sijoituksen aloittaminen olisi asiakkaan puolelta vapaaehtoista, sen päättämiseen hänellä ei ole sitovaa valtaa. Sijoituksen päättäminen ennen määräaika tai sen jatkaminen määräajan jälkeen edellyttää uuden viranhaltijapäätöksen. Rajoittamistoimenpiteet ovat aina käytettävissä päätöksen voimassaoloaikana, eli esimerkiksi liikkumisvapautta tai yhteydenpitoa voidaan rajoittaa heti erillisellä päätöksellä sijoituksen alettua.

Kuviossa 11 olen tiivistänyt kiireellisen sijoituksen päätöksentekoprosessiin liittyvät asiat sekä vaihtoehdot sijoituksen etenemiselle ja päättymiselle. Tarkastelu sisältää oikeudellisen kehyksen, ja se muuntuu käytännön tehtäväjaoiksi organisaatiokohtaisesti.

Kuvio 11. Kiireellisen sijoituksen päätöksentekoprosessi.

Päätöksen lapsen kiireellisestä sijoittamisesta tekee sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen määräämä virkasuhteinen sosiaalityöntekijä. Ennen päätöksen tekemistä on selvitettävä lapsen, vanhemman, huoltajan sekä muun lapsen hoidosta päätöksentekohetkellä vastaavan henkilön mielipide sijoituksen edellytyksistä ja sijaishuoltopaikasta. Mielipiteen selvittäminen voidaan tehdä vapaamuotoisesti niin, että se dokumentoidaan asiakirjoihin. Sen tulee kuitenkin olla nähtävissä. Lain 39 a § mukaan mielipide voidaan jättää selvittämättä, jos sen selvittämisestä aiheutuva käsittelyn viivästyminen aiheuttaa haittaa lapselle. Jos säännöksessä mainittu henkilö ei ole päätöksentekohetkellä tavoitettavissa, hänelle tulee antaa tarvittavat tiedot mahdollisimman pian sijoituksen jälkeen, ja varata samalla mahdollisuus ilmaista käsityksensä asiasta. Mielipiteen selvittämisen keskeinen tehtävä on selvittää, miten asianosaiset suhtautuvat sijoitukseen, ja arvioida voidaanko sen sijasta vielä käyttää avohuollon tukitoimia. Lainkohta ei anna mahdollisuutta jättää asianosaisen mielipide selvittämättä esimerkiksi vanhemman käyttäytymisen perusteella. Sitä on kuitenkin tulkittu niin, että mielipiteen selvittäminen ei saa vaarantaa päätöksen tarkoituksen toteuttamista. Tämä voi tulla harkittavaksi kaltoinkohteluepäilyissä tai jos on syytä epäillä lapsen piilottamista. (Araneva 2016, 273–274; Rätty 2015, 343.) Muotoilu sisältää paljon harkintaa, mutta on välttämätön tilanteissa, joissa lapsi on saatava turvaan vanhemmiltaan.

Lastensuojelulain 38 § 1 momentin mukaan päätöksestä tulee ilmetä kasvuolosuhteisiin tai lapsen käyttäytymiseen liittyvä huostaanoton syy ja siitä aiheutuva välitön vaara. Päätös tulee perustella tosiseikoilla, jotka on havaittu akuutissa tilanteessa, ja näillä tulee olla syy-yhteys sijoitukseen. Viranhaltijan johtopäätösten tulee perustua siihen, että tosielämän tilanne ja lastensuojelun oikeusnormi vastaavat toisiaan. Käytettävissä olevista vaihtoehdoista kiireellinen sijoitus on se, jolla turvataan lapsen tilanne, eivätkä muut toimenpiteet ole mahdollisia. (Araneva 2016, 274.) Asiaan osallisten henkilöiden mielipiteen ja kiireellisen sijoituksen tarkoituksen kannalta oleellinen kysymys on sijaishuoltopaikan valinta. Päätöksessä ilmaistaan myös valittu sijaishuoltopaikka, joka tulee perustella yksilöllisesti. Mikäli sijaishuoltopaikka joudutaan muuttamaan, asiasta tehdään erillinen päätös. Lastensuojelulakiin lisättiin vuonna 2011 sijaishuoltopaikan valintaa koskeva 50 §. Sen tarkoituksena on varmistua, että sijoituspaikka määräytyy kussakin yksittäistapauksessa lapsen edun mukaisesti, eikä valintaa tehdä kaavamaisesti kunnan paikkatilanteen mukaan. (Aer 2012, 100.)

Lapselle kuuluvat sijaishuollossa samat perusoikeudet kuin muutenkin, vaikka sijoituksella on puututtu henkilökohtaiseen vapauteen. Sijaishuollon aikana voidaan joutua tekemään arviointia, missä kohtaavat perusoikeuksien turvaaminen ja toisaalta niiden rajoittaminen lapsen edun niin vaatiessa. Lastensuojelulain rajoitussäännösten keskeinen tavoite on turvata kaikkien sijaishuoltopaikassa asuvien lasten oikeus turvalliseen huolenpitoon. Käytännössä tämä tarkoittaa, että tarvittaessa

välttämätön huolenpito kaikille voidaan turvata puuttumalla yksittäisen lapsen perusoikeuksiin. Rajoitukset voivat koskea yhteydenpitoa lapselle läheisiin henkilöihin tai niillä voidaan puuttua hänen toimintaansa sijaishuollossa. Tarkoitus on viime kädessä erillisillä päätöksillä estää lasta esimerkiksi vahingoittamasta itseään, muita ihmisiä tai omaisuutta. (Saastamoinen 2020, 12.) Rajoitussäännökset jakautuvat yhteydenpidon rajoittamiseen (62 §) ja niihin toimenpiteisiin (65–71 §), joita voidaan käyttää vain laitoshoidossa. Yhteydenpidon rajoittaminen sisältää myös sen, että lapsen olinpaikka voidaan jättää ilmaisematta asianosaisille. Päätöksenteon työnjako määritellään pykäläkohtaisesti ja pääperiaate on, että yhteydenpidon rajoittamisesta päättää lastensuojelun johtava viranhaltija ja rajoitustoimenpiteistä päätetään laitoksessa. Kiireellisen sijoituksen yhteydessä voidaan tarvittaessa erillisellä päätöksellä päättää yhteydenpidon rajoittamisesta, jotta sijoituksen tarkoitus on toteutettavissa. (Emt., 11–17.)

Kiireelliselle sijoitukselle asetettavien tavoitteiden kannalta keskeinen väline on 30 § mukainen asiakassuunnitelma, joka tulee aina tehdä lastensuojelusiakkuuden alkaessa, ja se tarkistetaan tarpeen mukaan. Suunnitelman laatimiseen liittyvät lapsen tapaaminen, tarvittaessa erikseen perustellusti ilman huoltajaa, ja asiakkaan asiassa pidettävä neuvottelu. Varsinkin tilanteen pitkittyessä ja huostaanoton tarvetta arvioitaessa voi olla perusteltua kartoittaa lapsen läheisverkosto. Asiakassuunnitelman edellyttämät neuvottelut järjestetään yleensä sijaishuollossa, ja tarvittaessa asiakassuunnitelma täydentyy sijaishuollon hoito- ja kasvatussuunnitelmalla (30a §). Asiakassuunnitelman säännöksessä ohjataan myös tekemään huostassa olevan lapsen vanhemmille erillinen vanhemmuuden tukemista koskeva suunnitelma. Tämä voi olla tarpeen myös kiireellisen sijoituksen yhteydessä erityisesti, jos toimenpide ei ole jäämässä tilapäiseksi interventioksi. Harkinnalle on siis jätetty tilaa. (Araneva 2016, 252–253; Rätty 2015, 279.) Suunnitelmien laatimiseen vaikuttaa oleellisesti toimenpiteen luonne, eli neuvotteluja joudutaan sopimaan nopealla aikataululla. Jotta sijoitukselle voidaan asettaa osapuolten kannalta ymmärrettävät tavoitteet, asiakassuunnitelma tulisi laatia sijoituksen alkaessa. Myös toiminta sijoituksen aikana on kiireellistä.

Jos 30 päivää ei ole riittävä aika lapsen huostaanoton tai muiden tukitoimien tarpeen selvittämiseksi, sijoitusta voidaan jatkaa enintään 30 päivällä. Päätöksen asiassa tekee tällöin lastensuojelun johtava viranhaltija vastuusosiaalityöntekijän esityksestä. Kiireellisen sijoituksen perustelujen eli välittömän vaaran on oltava voimassa myös jatkopäätöstä tehtäessä, ja asiaan osallisten mielipide selvitetään samalla tavalla kuin ensimmäisen päätöksen yhteydessä. Ratkaisevaa tässä tilanteessa on lain 38 a § mukaisesti, että huostaanoton peruste on edelleen olemassa, eikä välttämättömiä lisäselvityksiä ole mahdollista saada 30 päivässä kiireellisen sijoituksen alkamisesta. Jatkopäätös tulee aina perustella vain lapsen yksilöllisellä tilanteella, eikä siihen saa vaikuttaa lastensuojeluviranomaisen tai muun asiaan osallisen

toiminta. Säännös ohjaa viranomaisia järjestämään työnsä niin, että selvitykset voidaan tehdä viipymättä. (Aer 2012, 80–81.) Kiireellisen sijoituksen toimeenpanoa varten tulee käytännössä olla erillinen prosessi, jolla varmistetaan pysyminen määräajoissa.

Kiireellinen sijoitus voi jatkua vielä määräaikojen jälkeen, jos asiassa tehdään hallinto-oikeudelle hakemus lapsen huostaanotosta eli käynnistetään tahdonvastaisen huostaanoton prosessi. Kiireellinen sijoitus päätös on tällöin kaikkine oikeusvaiikutuksineen voimassa, kunnes hallintotuomioistuin antaa asiassa ratkaisunsa. Kun otetaan huomioon hallinto-oikeuden käsittelyajat, kiireellinen sijoitus voi tosiasiallisesti jatkua ensimmäisestä päätöksestä alkaen yhtäjaksoisesti lähes vuoden. Kiireellinen sijoitus on voimassa yli 30 päivän määräajan myös niissä tilanteissa, joissa lapsen huostaanottoa koskeva asia on jo vireillä hallinto-oikeudessa tai korkeimmassa hallinto-oikeudessa siinä vaiheessa, kun sijoitus tehdään. Oikeudellisesti merkittävää on, miten hyvin tämä selkiytetään sijoitus päätöksen yhteydessä. Vaikka lähtökohta on enintään kuukauden sijoitus, periaatteessa on niin, että kiireellinen sijoitus voi olla voimassa, kunnes toisin päätetään. (Araneva 2016, 278–279.)

Kiireellisen sijoituksen yhteydessä tehdään hallintopäätöksiä, joihin on muutoksenhakuoikeus. Muutoksenhaku määräytyy lastensuojelulain 90 § mukaisesti. Sosiaalioikeudellisen tekemään kiireelliseen sijoitus päätökseen, johtavan viranhaltijan 30 päivän sijoituksen jatkopäätökseen ja sijaishuollon muutospäätökseen haetaan muutosta hallinto-oikeudelta. Päätös sijoituksen lopettamisesta tai raukeamisesta on luonteeltaan toteava, joten siihen ei voi hakea muutosta. Rajoitustoimenpiteitä koskeviin päätöksiin haetaan muutosta hallinto-oikeudelta. 12 vuotta täyttäneellä lapsella on aina omassa asiassa itsenäinen ja riippumaton prosessipuhevalta, eli hän ei ole sidottu huoltajan tai muun laillisen edustajan näkemykseen. Lapsi voi puhevaltansa puitteissa aina hakea päätöksiin muutosta itsenäisesti. (Aer 2012, 82; Araneva 2016, 208–209; Saastamoinen 2020, 11.) Kiireellistä sijoitusta koskeva päätös pannaan käytännössä yleensä täytäntöön lastensuojelulain 91 § mukaisesti heti, vaikka se ei olisi lainvoimainen muutoksenhaun vuoksi. Muussa tapauksessa toimenpide menettäisi varsinaisen luonteensa. Sosiaalioikeudellisen päätös astuu siis voimaan heti.

Eri maiden kiireellistä sijoitusta koskevan lainsäädännön vertailu

Eri maiden välisen lainsäädännön vertailuun sisältyy aina varauksia, koska käsitteet ja käytännöt eroavat toisistaan, vaikka voivat olla näennäisesti samantyyppisiä. Pelkästään huostaanoton käsite on ensisijaisesti eurooppalainen, eikä sovellu sellaisenaan vertailtavaksi. Lisäksi järjestelmät muuttuvat niin nopeasti, että vertailutiedot pitää päivittää jatkuvasti. Vertailuja kuitenkin tehdään, koska ne tuovat esiin järjestelmien piirteitä. (Burns ym. 2017; Pösö 2017, 23–24.) Suojuorientaation maissa

lastensuojelun intressi painottuu pieniin lapsiin, ja tämä näkyy myös kiireellisissä interventioissa, joiden sääntelyssä korostuu toimenpiteen väliaikaisuus ja nopea päätöksenteko. Englannissa ja Irlannissa on käytössä sosiaalityölle vaihtoehtoisena toimenpiteenä erillinen poliisin suorittama väliaikainen turvaaminen (police protection), joka on voimassa kolme vuorokautta. Kiireellinen interventio on sosiaaliviranomaisen esittämänä ja oikeuden päätöksellä voimassa enintään kahdeksan vuorokautta. Englannissa sitä on mahdollista jatkaa enintään seitsemän vuorokautta, Irlannissa 29 vuorokautta, jolloin puhutaan väliaikaisesta huostaanotosta (interim care order). Lastensuojeluasioita käsittelevät yleiset alioikeudet, joiden tuomarit eivät yleensä ole erikoistuneet perheasioihin. Yhdysvalloissa kiireellisen intervention enimmäiskesto on vain 48 tuntia, ja jatkotoimenpiteestä päättää perhetuomioistuin sosiaaliviranomaisen esityksestä. (Forkby ym. 2015, 540–541; Lamponen 2017, 135–16.)

Pohjoismaissa kiireellistä sijoitusta vastaava toimenpide sisältyy kaikkien maiden lastensuojelulainsäädäntöön. Eroa on siinä, miten tunnistetaan intervention mahdollisesti tahdonvastainen luonne, ja kuka päättää asiasta. Kaikessa lainsäädännössä painotetaan vapaaehtoisuutta, mikä esimerkiksi Ruotsissa näkyy siinä, että Suomessa lastensuojelun avohuoltoon sisältyvät tukitoimenpiteet toteutetaan Ruotsissa yleisen sosiaalipalvelulain mukaisesti. Merkittävä osa siitä työstä mikä Suomessa on varsinaista lastensuojelua, ei ole sitä Ruotsissa. Lastensuojeluun on varattu vain ne interventiot, jotka sisältävät mahdollisuuden tahdonvastaisuuteen (HE 252/2006). Ruotsissa kunnallinen sosiaalilautakunta voi päättää kiireellisestä lastensuojelutoimenpiteestä ja päätös on annettava tiedoksi hallintotuomioistuimelle. Jos tuomioistuin tässä yhteydessä vahvistaa kiireellisen sijoituksen, sosiaalilautakunnan on neljän viikon kuluessa tehtävä tuomioistuimelle esitys jatkotoimenpiteestä. Alaikäisen puhevalta on sidottu 15 vuoden ikään. (Forkby 2015, 538–540; Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga 1990:52, 7–9 §.)

Norjassa kunnan lastensuojelun päällikkö tai syyttäjä voi sosiaalityöntekijöiden esityksestä tehdä päätöksen kiireellisestä lastensuojelutoimenpiteestä tarvittaessa myös vastoin asianosaisten tahtoa. Päätös on kahden viikon kuluessa esitettävä valtiollisen, läänitasolla toimivan lastensuojeluviranomaisen vahvistettavaksi. (Lov om barneverntjenester 1992:100, 4–6 §.) Tanskassa lastensuojelua koskevat säännökset sisältyvät sosiaalipalvelulakiin. Sijoitukset jaetaan vapaaehtoiisiin ja tahdonvastaisiin. Kunnan sosiaalityöntekijä voi päättää lapsen kiireellisestä ja väliaikaisesta sijoittamisesta asianosaisten suostumuksen perusteella. Jos sijoitus tapahtuu ilman asianosaisten suostumusta, kiireellisestä toimenpiteestä päättää kunnallisen päätöksentekuelimen puheenjohtaja. Tanskassa on tahdonvastaisia sijoituksia varten erillinen kunnallinen lastensuojelun toimielin ja valitusasiat niiden päätöksistä ratkaistaan hallintotuomioistuimessa. (Lov om social service 1998/2014). Islannissa kiireellisestä lastensuojelutoimenpiteestä voi kaikissa tilanteissa päättää kunnan lastensuojelulautakunnan puheenjohtaja tai viranhaltija. Päätös tulee tällöin esittää

lastensuojelulautakunnan hyväksyttäväksi viikon kuluessa sijoituksesta. Myös Norjassa, Tanskassa ja Islannissa lapsen puhevalta omassa asiassaan on sidottu 15 vuoden ikään. (HE 252/2006.)

Viron lastensuojelulainsäädäntöä on pyritty modernisoimaan ja yhteensovittamaan kansainvälisiin sopimuksiin viimeksi vuonna 2014 käynnistetyssä reformissa. Viron järjestelmässä on suojelun kohteeksi perinteisesti määritelty ”vaarassa oleva lapsi”. Viimeisimmässä uudistuksessa lastensuojelun painopistettä on pyritty siirtämään kohti tuen tarpeen arviointia ja kontrolliluonnetta on haluttu lieventää. Lain muotoilussa on edelleen nähtävissä, että toimenpiteet paikannetaan ensisijaisesti pieniin lapsiin. Virossa voidaan sijoituksen yhteydessä rajoittaa huoltajan oikeuksia voimakkaammin kuin Pohjoismaissa. (Luhamaa 2020, 112–113; Strömpl & Luhamaa 2020, 2.) Virossa on ollut voimassa erityinen menettely nuoria lainrikkokkia koskien, ja siinä paikallisviranomaisen on toimeenpannut varsinaisesta rikosoikeudesta irrotettuja seuraamuksia nuorille. Tulokset ovat olleet sikäli heikkoja, että nuorten tuen ja suojelun tarpeeseen vastaamista on lähdetty nyt siirtämään pääosin lastensuojelun piiriin. (Strömpl & Markina 2017, 65–66.) Viron lastensuojelulain (Laste-kaitseseadus 533/2014) luvussa 7 on määritelty kiireellisen sijoituksen tarve ja siihen vastaaminen. Toimivalta asiassa on sekä paikallisella lastensuojeluviranomaisella että poliisilla. Toimenpiteelle ei ole lainkohdassa asetettu tarkkaa aikarajaa, mutta 33 § antaa mahdollisuuden lapsen väliaikaiseen erottamiseen huoltajasta. Sijoituspäätöksen tekee kunnan viranomaisen ja huoltajuuden rajoittaminen käsitellään tarvittaessa tuomioistuimessa.

Lainsäädännössä on erotettavissa pohjoismaisia erityispiirteitä ja lisäksi Suomi erottuu muista Pohjoismaista. Pohjoismaissa huostaanoton ja kodin ulkopuolelle sijoittamisen kriteerit on määritelty laajoiksi, jolloin niitä voidaan soveltaa myös nuoriin, jotka vaarantavat kehityksensä ja turvallisuutensa omalla käytöksellään. Osittain tämän piirteen vuoksi kiireellinen sijoitus on Suomessa asemoitunut enenevässä määrin nuorisokysymykseksi. Laajan soveltamisalan lisäksi Pohjoismaissa korostuu asiantuntijälähtöisyys. Toimenpiteiden kriteereitä ei ole sidottu ennalta määriteltyyn arviointiprotokollaan, vaan prosessissa korostuu ammattilaisten ja erityisesti sosiaalityöntekijöiden antaman psykososiaalisen tuen merkitys. Hallintatavan kannalta Pohjoismaissa sosiaalityöntekijän harkinnalla on suuri merkitys. Kodin ulkopuolinen sijoitus eri muodoissaan ymmärretään ennen kaikkea palveluprosessiksi, vaikka siinä on kyse myös kontrollimekanismista. Psykososiaalisen arvion perusteella voidaan tehdä saman tyyppisiä päätöksiä, jotka muissa maissa tehdään tuomioistuimen ratkaisuin. Horisontaalisen päätöksenteon ja laissa erikseen määritellyn asiakkaan osallisuuden merkitys on Pohjoismaissa verrattain suuri. (Berrick ym. 2016, 451–468; Pösö 2017, 24–25.) Järjestelmän toimeenpanon kannalta voi arvioida, että tuen ja kontrollin jatkuva yhteensovittaminen ja samanaikaisuus on Pohjoismaissa erityisen vaativa tehtävä.

Suomessa kiireellistä sijoitusta koskevan lainsäädännön osalta huomio kiinnittyy seuraaviin erityispiirteisiin:

1. Kiireellinen sijoitus voi olla sekä suostumukseen perustuva että tahdosta riippumaton toimenpide, ja niissä on silti sama päätöksentekomenettely. Asiakkaan mielipide selvitetään, mutta prosessi on sama riippumatta suostumuksesta tai sen puutteesta. Se antaa yksittäiselle viranhaltijalle poikkeuksellisen laajan toimivallan mikä ilmentää lastensuojeluinstituution sosiaalityöntekijälähtöisyyttä. Päätösvalta on pitkälle delegoitu verrattuna muihin sosiaaioikeudellisiin interventioihin tai muiden maiden käytäntöihin. Ensivaiheessa päätökseen ei sisälly lainkaan vertikaalisuutta, ylemmän viranomaistahon arviota. Harkinta on laajaa, mutta horisontaalista. Päätös sisältää aina myös mahdollisuuden käyttää erillisiä rajoitustoimenpiteitä, jotka aktivoidaan tarvittaessa, vaikka kyse olisi suostumukseen perustuvasta sijoituksesta.
2. Kiireellisen sijoituksen kesto on pitkä verrattuna muihin sosiaaioikeudellisiin interventioihin ja muiden maiden käytäntöihin. Sijoitus voi kestää kahdella eri viranhaltijapäätöksellä yhteensä enintään 60 päivää ja huostaanottohakemuksen tekeminen hallinto-oikeuteen pidentää sitä ennalta määrittelemättömäksi ajaksi. Sosiaalityöntekijän harkintansa perusteella tekemä päätös voi käynnistää prosessin, joka kokonaisuutena voi kestää lähes vuoden ja päättyä huostaanottoon. Sijoituksen kesto on lainsäädännöllä 2000-luvulla pidennetty, ja sen käyttö on laajentunut, mikä on poikkeuksellista verrattuna muihin sosiaaioikeudellisiin pakkokeinoihin.
3. 12 vuoden ikäraja lapsen puhevallalle on Suomessa poikkeuksellisen alhainen. Muissa Pohjoismaissa noudatetaan 15 vuoden ikärajaa. Tämä saattaa aiheuttaa lisää tilanteita, missä vanhemmat hyväksyvät sijoituksen, mutta teini-ikäinen vastustaa sitä.

3.2 Kiireellisen sijoituksen asiakasprosessi, johtamistehtävät ja toimijaverkosto

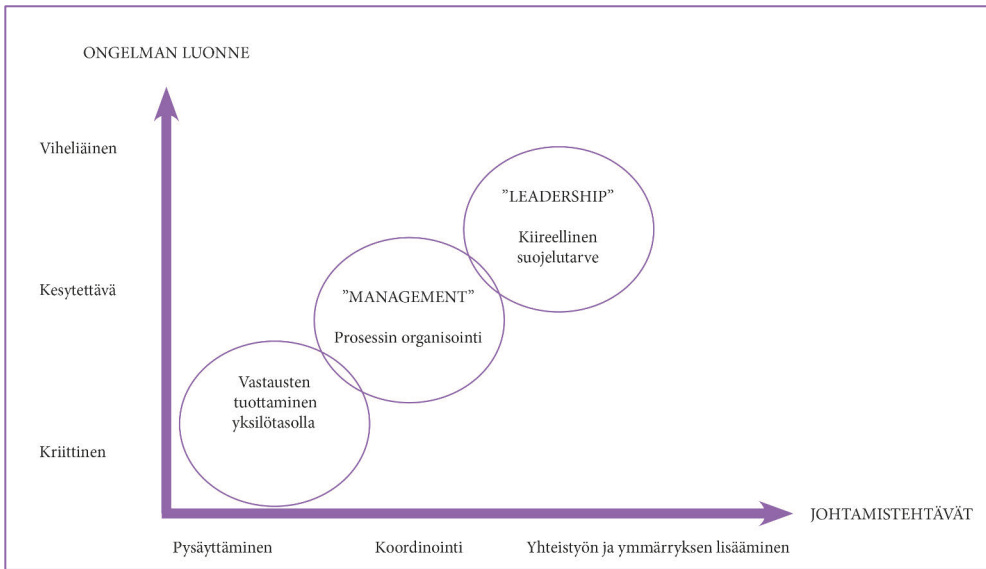
Kiireellisen sijoituksen asiakasprosessia määrittelee sen kohdeongelma, välittömän suojelutarpeen arviointi, joka tuo mukanaan oman oikeudellisen ja toiminnallisen luonteensa. Työn kohteena on klassinen sosiaalinen ongelma, ei-toivottava asiointi, jonka muuttamista intervention avulla tavoitellaan. Kyse on sosiaalisista faktoista, lasta uhkaavista riskitekijöistä, ja ennen kaikkea niiden määrittelystä ja tulokinnasta. Sosiaalisten ongelmien määrittelyssä tuotetaan toinen todellisuus, eli joku esittää tarpeen välittömälle puuttumiselle, jonka jälkeen asiassa tehdään arvio (ks. Michailakis & Schirmer 2014, 431–432.) Ongelman viheliäinen ja kompleksinen

luonne tulee esiin siinä, että välitön vaara on kontekstuaalinen kysymys, koska jokainen lasta uhkaava tilanne on omanlaisensa. Kukaan ei tiedä miten juuri kyseisen nuoren itsetuhoisuus etenee, jos asiaan ei puututa. Kompleksisuus tuo esiin myös näkökulmien runsauden: on vanhempien, koulun ja psykiatrian tulkinta tilanteesta, ja kukin tuo sitä esiin omalla tavallaan. (Vrt. Grohs ym. 2018, 112–114.)

Kiireellinen sijoitus on sosiaalityön kokonaisuudessa poikkeuksellisen selkeästi rajattu tehtävä. Sitä määrittelee viranhaltijan lakiin perustuva toimivalta ja 30 päivän aikaraja. Hallintolain 6 § mukainen hallinnon tarkoitussidonnaisuus rajaa muut toimenpiteet ulkopuolelle, eli päätöksenteon hetkellä otetaan kantaa vain kiireellisen avun järjestämiseen. Kiireellisen sosiaalihuollon organisoinnissa näkyy oikeudellistuminen ja tehtävien eriytyminen, sillä päivystysluonteinen työ on suositusten ja hankevaiheen jälkeen tullut lakisääteiseksi 2000-luvulla (STM 2005 ja 2006b).

Schirmer ja Michailakis (2013, 47–51) tarkastelevat sosiaalityön tehtävien funktionaalista eriytymistä systeemiteorian näkökulmasta ja toteavat, että modernisaation ytimessä on koko ajan tarkentuva työnjako sosiaalisten ongelmien hoitamisessa. Sosiaalityö on yhteiskunnan osasysteemi, joka jakautuu yhä pienempiin sosiaalisiin systeemeihin. Lapsiperhesosiaalityön muodostaminen on esimerkki tästä. Kehityksen tunnistaa Luhmannin (1988) mukaan siitä, että kukaan muu ei voi hoitaa kyseistä tehtävää. Eriytymiseen kuuluu myös, että kun yhteiskunnallinen funktio on jonkun toimijan vastuulla, se vastaa siitä yksin, mutta muiden kanssa. Mitä tarkemmin sosiaalityön tehtävät eriytyvät, sitä enemmän ne tuottavat myös riippuvuussuhteita muihin toimijoihin, koska kukin kokonaisuus on omanlaisensa systeemi. Sosiaalipäivystys voi hoitaa sille määriteltyä tehtävää vain tiiviissä yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa, ja lastensuojelu on sille vain yksi yhtymäkohta.

Kuviossa 12 olen tarkastellut kiireellisen sijoituksen asetelmaa kohdeongelman ja johtamistehtävien välisenä suhteena asiakasprosessin edetessä. Asiakasprosessi tarkoittaa tässä yksittäisiä asiakastilanteita, ja sen lisäksi tapaa organisoida kyseinen työmuoto, eli kaikkien prosessien hallintaa. Grintin (2010b, 308) jaottelussa on pohjalla organisaation perustehtävä sen kohdatessa viheliäisiä ongelmia. Tehtävät ovat ensinnäkin pakottavia ja totaalisia. Niillä on kriittinen ja akuutti luonne, jonka laajuutta on vaikea ennakoida. Tiedetään vain, että niitä tulee kohdattavaksi. Toiseksi kyse on rationaalisesta ohjauksesta ja lainsäädännön toimeenpanosta, jolla eri osapuolet saatetaan neuvottelemaan ja näkemään yhteinen pyrkimys ongelman kesyttämiseksi. Pitää organisoida hallintatapa, jolla tuotetaan ratkaisut vuositasolla esiintyviin asiakastilanteisiin. Kolmanneksi esillä on moraalinen pyrkimys yksilötasolla motivoida osalliset ratkaisemaan asia itse. Tälle tasolle välittyä ongelman viheliäisyys, eli se ei ole johtamisen keinoin ratkaistavissa. Esimerkiksi riippuvuusikäytymisen ja lainrikkomisen olemus on niin monimutkainen ja kätkeyty, että sitä ei voida ottaa haltuun johtamisen keinoin. Olemus on jo muuttunut siinä vaiheessa, kun hallinnossa on päätetty reagoida.

Kuvio 12. Ongelma luonne ja johtamistehtävät kiireellisessä sijoituksessa (soveltaen Grint 2005 ja Grint 2010b, 308–309).

Lastensuojelun sosiaalityö sisältää erityyppisiä tehtäviä, joilla viheliäisen ongelman ratkaisua edistetään. Kyse on siitä, millaisen hallinnan keinoin yhteiskunnallinen tahto eli lapsen viimesijainen suojeluintressi muutetaan todeksi. Kiireellisiä tehtäviä on harvakseltaan, mutta ne ovat vaativia. Niihin tulee varautua. Sosiaalityön kysymykset ovat marginaalisia, joten niiden sosiaalinen luonne pitää yhteiskunnassa aina ”synnyttää” uudelleen, tehdä näkyväksi. Kyse on usein myös äärimmäisistä tilanteista, joihin vastaaminen ei onnistu vain modernin hallinnan keinoin. Toimintaan sekoittuu totalisoivia piirteitä ja jopa pakkoa. (Parton 1999, 104–112.) Kaltoinkohteluepäily tai nuoren itsetuhoisuus ovat tilanteita, joihin vastaamiseen yhteiskunnassa liittyy kolmen tasoisia johtamistehtäviä:

1. Pysäyttäminen ja päätöksenteko kriittisessä asiakastilanteessa.
2. Asiakasprosessin resursointi, tehtäväjako ja asiakastyön johtaminen (”management”).
3. Ilmiöön varautuminen ja siitä tietäminen, seuranta ja reagointi hallinnossa (”leadership”).

Kun tilanne on kriittisessä vaiheessa, ensisijainen tehtävä on tuottaa vastaus akuuttiin ongelmaan, eli tehdä asiassa päätös. Sitä yleensä valmistellaan parityönä, ja käytettävissä on lähijohdon konsultaatio, mutta kyseessä on sosiaalityöntekijälle keskitetty vastuu. Arvio ja päätös on tehtävä yhtä aikaa ja nopeasti. Tilanne on emotionaalisesti sekä sosiaalisesti kuormittunut, joskus uhkaavakin. Kiireessä pitää

neuvotella ja harkita. Näissä katu- ja kotitason tilanteissa on lukuisia epävarmuutta tuottavia tekijöitä. Usein aloite tilanteen arvioimiseksi tulee muualta ja sisältää varmentamatonta informaatiota. Nuori on esimerkiksi kiinniotettuna poliisilaitoksella, eikä tee yhteistyötä. Moraalinen aines voi olla ristiriitaista, kun toimenpiteitä sekä vaaditaan että vastustetaan. (Saltiel 2016, 2106–2107; Keddell 2011, 1268–1269.)

Sosiaalityöntekijöiden on havaittu näissä paineistetuissa tilanteissa noudattavan ainakin kahden tyyppisiä toimintamalleja. Päätely on usein heuristista, kekseliäisyyteen ja nopeaan neuvotteluun pyrkivää. Informaatio kootaan paloista ja hyväksytään se mitä tilanteessa ei voida tietää. Toisaalta päätöksenteko kehystetään (framing) valmiiksi mielessä juridisilla argumenteilla, jotka dokumentoidaan jälkikäteen. Työntekijät huolehtivat erityisesti siitä, että sosiaaliset faktat ovat yhtäpitäviä oikeudellisten vaatimusten ja normien kanssa. (Helm 2011, 29; Saltiel 2016, 2114–2116; Lamponen 2022) Jos sijoitusta ei tehdä, nuoren puheina ja tekoina todettu itsetuhoisuus voimistuu.

Ongelman kesyttämisen ja koordinaation vaiheessa kyse on suunnitelman laatimisesta ja sen toimeenpanosta sovitulla tavalla. Tässä kohdassa systeemisen mallin mahdollisuudet tulevat esiin, eli kyse on jaetusta johtamisesta. Ollaan tilanteessa, missä sosiaalisen prosessin avulla tuotetaan uutta ymmärrystä ongelmasta. Vaikka valta-asetelma on taustalla, eikä kenelläkään ole suoraa auktoriteettiasemaa, jonkun täytyy huolehtia prosessista. (Fletcher 2004, 649–651.) Sosiaalityöntekijällä on auktoriteetti neuvottelujen järjestämiseksi, mutta hän ei kykene asemastaan käsin ratkaisemaan itse ongelmaa. Kukaan ei kykene, koska samalla opitaan itse ongelmasta ja sen luonteesta. Tarkoitus on samalla tutkia, millainen systeemi asiakkaan tilanteessa vaikuttaa. Kyse on fasilitoinnista ja tilanneohjautuvasta johtamisesta, sopeuttavasta työotteesta, missä osapuolet saatetaan yhteen. Lähijohdon läsnäolo tilanteissa vaihtelee, mutta esihenkilö ei johda tilanteita, vaan konsultoi niitä. Toisaalta hänen pitää seurata, miten yhdenmukaisesti prosessissa kyetään tuottamaan ratkaisuja.

Vastuusosiaalityöntekijän muodollinen asema edustaa professionaalista johtamisotetta: hänellä on ammatillinen mandaatti asioiden ja prosessin organisoimiseksi. (Breshears & Dean 2013, 41–45; Scourfield 2018, 89–93.) Tiimiorganisaatiossa kokoonpano vaihtelee käsiteltävän asian mukaan, ja ensivaiheessa pyritään jakamaan informaatiota ja saavuttamaan konsensus käsiteltävästä asiasta. Tilanteita tulee johtaa, jotta niiden sisältämiin riskeihin voidaan varautua. Esihenkilön rooli on keskeinen, jos tilanteessa esiintyy esimerkiksi turvallisuusuhkaa tai joku muu poikkeama. Tyypillisiä ovat vaikuttamisyrietykset ja kamppailu ongelman määrittelystä, johon kenelläkään ei ole yksinoikeutta (esim. Danermark 2000). Ryhmillä on taipumusta yksinkertaistaa asioita, kun ongelman monimuotoinen luonne on liian vaikea hallittavaksi. Tyydytään esimerkiksi siihen, että ratkaistaan vain niitä asioita, joista päästään yksimielisyyteen. Tätä toiminnan ja päätelyn tasoa tulisi yhdessä arvioida. Kesyttämisenvaiheessa nähdään, miten pitkälle asiakasprosessia on yleensä mahdollista

johtaa. Kuukauden aikajänteellä kyse voi usein olla vain seuraavan prosessin käynnistämisestä. (Ks. Alfandari ym. 2022, 10–13.)

Kiireellinen sijoitus on väliaikainen toimenpide ja ongelman haltuunoton keinona sen vaikutukset lakkaavat 30 päivän kuluessa. Sijoituksen pidentäminen tarkoittaa käytännössä huostaanoton valmistelun aloittamista, jolloin päätöksentekoon kytkeytyy johtava viranhaltija. Myös siinä tapauksessa, että sijoitus raukeaa, asian jatkokäsittelyyn sitoutuu yleensä muita toimijoita. Storhaugin ym. (2019, 169–170) aineistossa sosiaalityöntekijät toivat esiin epävarmuuden palaamisen, kun kiireellinen interventio päättyy. Kriittisen vaiheen ohittamisen yhteydessä tulee arvioitavaksi se, miksi aiemmat tukitoimet eivät ole olleet riittäviä, ja miten niistä voidaan jatkossa varmistua. Prosessin jatko tarkoittaa kaikissa tilanteissa asioiden järjestelyä uudelleen ja vastuusosiaalityöntekijän tehtävänä on johtaa yhteenvetoa, esittää uudet kysymykset.

Helm (2016, 33–34; ks. Lamponen 2022) kuvaa havaintoaineiston perusteella tätä vaihetta uudelleen kehystämiseksi. Asiakkaan toimijuuden herättely ja sitouttaminen on avainasemassa ja erityisesti tässä vaiheessa korostuu tiimi-arvion merkitys. Sosiaalityöntekijät odottavat päätöksenteolle ja sen kehystämiseksi lähijohdon tukea erityisesti tässä vaiheessa. Kyse on myös informaation välittämisestä ja manageroinnista, kun tuotetut ratkaisut liitetään laajempaan palvelukokonaisuuteen. Sijaishuoltopaikan vaihtaminen voi tulla kyseeseen. Jos sijoituksesta on tulossa pitkäaikainen, monessa organisaatiossa myös vastuusosiaalityöntekijä vaihtuu tässä vaiheessa.

Sosiaalityössä ei tuoteta pelkästään päätöksiä yksittäisiin asiakastilanteisiin, vaan ne tulisi kytkeä osaksi yhteiskunnallista kokonaisuutta, jotta tiedetään miten järjestelmä vastaa sille annettuun tehtävään. Leadership -ulottuvuudella asiat yhdistyvät koko lastensuojelujärjestelmän johtamiseen. Lastensuojelun kehittämisen yhteydessä Suomessakin usein viitattu ns. Munro -raportti (Munro 2011, 107) sisältää ajatuksen, että asiakastyön todellisuuden ja palveluiden strategisen suunnittelun tulisi kohdata systemaattisesti. Ei riitä, että vastataan akuuttiin tarpeeseen, vaan työstä tulisi raportoida laajemmin (ks. myös Heinonen & Sinko 2014). Kun lastensuojelulakiin tehtiin työntekijäkohtaista asiakasmitoitusta koskeva lisäys, esitöissä viitattiin siihen, että sosiaalityöntekijän laajaan tehtäväkuvaan sisältyy myös rakenteellinen sosiaalityö. Esityksessä (HE 170/2021) mainitaan yhtenä sosiaalityöntekijän tehtävänä kiireelliseen sijoitukseen johtaneiden syiden eteen tehtävä muutostyöskentely.

Vaikka tällä viitataan yksilötyöskentelyyn, myös sosiaalihuoltolain (1301/2014) 7 § mukainen tiedon tuottaminen asiakkaan tarpeista on esillä. Rakenteellisen sosiaalityön pohdinnoissa lastensuojelun ongelmana on tuotu esiin vertikaalisen tiedon vähäisyys ja yksiulotteisuus. Akuutti lastensuojelun tarve on palvelujärjestelmässä kriittinen tekijä, jonka rakenteellinen tausta tulisi tunnistaa (esim. Kivipelto 2021, 14–15). Sektorijohdolla tulee olla reaaliaikainen tieto siitä, mihin kiireellinen lastensuojelu asettuu kokonaisuudessa, ja onko asiakasryhmässä tapahtunut muutoksia.

Kiireellinen sijoitus on toimintatilanne, joka sisältää aina tietyn rakenteen ja toiminnan. Sitä voi tarkastella Giddensin rakenteistumisteorian (1984) ja Latourin (2005) toimijaverkostoteorian avulla niin, että tutkimuskohteen piirteet tulevat näkyviin. Giddensin ajattelussa rakenne sisältää sääntöjä ja käytettävissä olevia resursseja, jotka ovat järjestäytyneet yhteiskunnallisten järjestelmien ominaisuuksiksi. Rakenne edellyttää vastinparikseen toiminnan tason, ja niiden välillä vallitsee dualiteetti eli ne muokkaavat toisiaan. (Giddens 1984; Englund ym. 2011, 495–406.) Lastensuojelu sosiaalisena ilmiönä ja käytäntönä ei määräydy yksin lainsäädännön tai järjestelmässä toimivien henkilöiden perusteella vaan näiden keskinäisessä vuorovaikutuksessa.

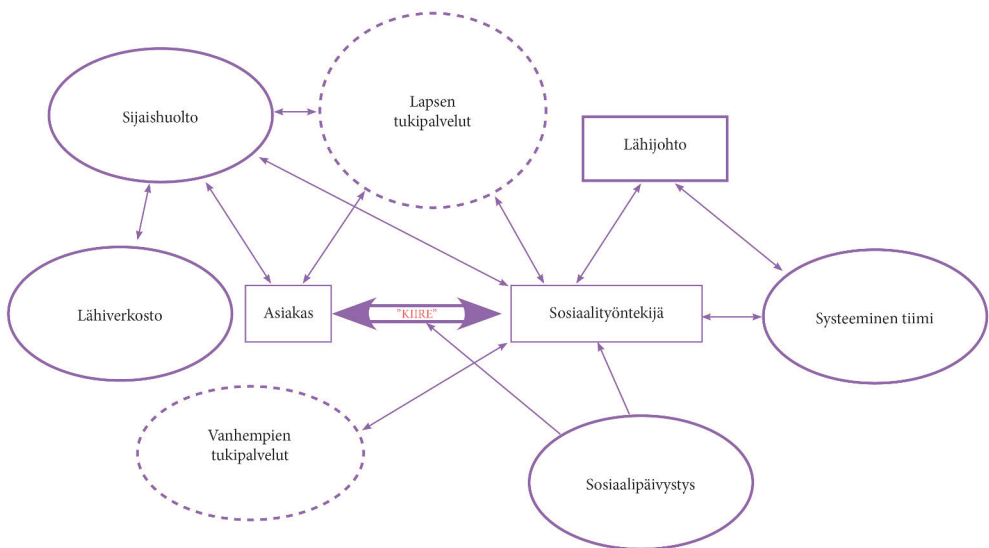
Rakenteistumisen idea tässä on se, että toimintaan muodostuu rakenteita, jotka ovat riippumattomia yksittäisistä tekijöistä. Järjestelmää toimeenpannaan tiettyjen piirteiden mukaisesti huolimatta siitä, kuka on asiakkaana tai työntekijänä. Kyse on paikallisesta hallintatavasta. Käytäntöjä toteuttavat ihmiset luovat rakenteen toistamalla sitä, jolloin se myös siirtyy uusille työntekijöille. Toimijaverkoston tuoma lisä tähän on se, että Latourin (2005, 21–22) mukaan verkostot muodostuvat inhimillisistä toimijoista ja aineellisista resursseista. Verkostojen luominen on toistuva prosessi, jossa tarjolla olevista asioista muodostetaan vaihteleva kokonaisuus. Jokainen kiireellinen sijoitus sisältää saman perusrakenteen, mutta on silti ainutlaatuinen ja määräytyy asiakastilanteen mukaan. Siinä on jotain samaa kuin muissa, mutta samalla kaikki sijoitukset ovat erilaisia.

Rakenteiden muodostuminen on aikaan ja paikkaan sidottua, ja siinä kukin järjestäytymisen tapa sisältää aina aineksia edellisestä. Työskentelymallit ovat muunnoksia aiemmista. Julkisen tehtävän hallintatapa on sääntöjen ja resurssien muodostelma, joka rakentuu omassa ajassaan niin, että toimijat vaikuttavat siihen. Se muuttuu jatkuvasti, mutta ei yhdellä kerralla kokonaan. (Gregory 1989, 185–191.) Lastensuojelussa organisaatiomallit ovat olleet kuntakohtaisia ja tyypillisesti jatkuvan muutoksen kohteena. Toimijuuden tässä tunnistaa siitä, että toimija voi saada aikaan vaikutuksia kulloisessakin rakenteessa. Sektorijohtaja voi olla tällainen toimija, mutta periaatteessa asiakaskin voi haastaa koko rakenteen julkisuuden avulla. Toimijaverkosto ei ole valmis muodostelma vaan eräänlainen kollektiivi, joka kokoaa inhimillistä ja aineellista toimintaa. Kun otetaan huomioon, että tilanteessa vaikuttaa aina myös hallinnollinen ohjaus ja asioiden jonkinasteinen julkinen käsittely, voidaan puhua toimintarakenteesta. (Latour 2005, 74–75; Pyyhtinen 2015, 266–275.) Suomessa rakennetta ollaan nyt voimakkaasti ohjaamassa uuden hallinnon mukaiseksi. Hyvinvointialueille muotoillaan uudet toimintarakenteet.

Uuden julkisjohtamisen vaatimus tehokkaasta hallinnosta on eräänlainen tausta ja piilossa oleva rakenne, joka ei suoraan määrittele toimintaa. Palvelut on kuitenkin kilpailutettu ja oman palvelutuotannon osuus on hallinnossa määritelty jollekin tasolle. Valintoja ei koskaan tehdä täysin vapaasti. Palveluiden priorisointi on osa

toimintarakennetta, mutta sen vaikutusta yksittäisiin ratkaisuihin ei verkostossa yleensä eksplikoida. Lainsäädäntö ohjaa tuottamaan ainakin yhden vaihtoehdoisen ratkaisun. (Mänttari-Van der Kuip 2013, 7–8, 16.) Toimijaverkoston käsitettä on sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuksissa analysoitaessa yksittäisten asiakaspolkujen rakentumista (esim. Lindh 2013). Lastensuojelussa toimijoiden verkkoa on tutkittu menetelmätyöskentelyn osatekijänä (Yliruka 2015, 36–38). Verkostoissa asiakaskohtaiset ratkaisut tuotetaan yleensä yhdistelmänä, jossa vaikuttaa sekä etukäteen määritelty palvelurakenne että yksilöllinen tilanne. Asiakastilanteista muodostuu profiileja, joiden sisällä on yhdistäviä piirteitä.

Tarkastelen kuviossa 13 kiireellisen sijoituksen asiakastilannetta ja toimintaa sen yhteydessä toimijaverkostona, joka rakentuu kohdeongelman ympärille. Toimijat ovat tässä henkilöitä, jotka edustavat inhimillisiä resursseja. Organisaatiot ja yksiköt kuten sijaishuolto edustavat aineellisia resursseja, joiden toiminnalla on myös vaikutusta tilanteessa. (Latour 1987.) Verkoston osat yhdessä osallistuvat kiireellisen sijoituksen toimeenpanoon ja tuottavat ratkaisuja käsitellyssä olevaan tilanteeseen.

Kuvio 13. Kiireellisen sijoituksen toimijaverkosto.

Kiireellisen sijoituksen toimintatilannetta säätelevät intervention lyhyt kesto ja monet toimijat, joista osa on yleensä asiakkaalle ennalta tuntemattomia. Tilanne on oikeudellisesti tarkkaan säännelty, mutta sen sisällä toimitaan intuitiivisesti, jotta

saadaan muodostettua kokonaiskuva. Johtamisen kannalta asetelma on horisontaalinen ja voidaan puhua informaalista johtamisesta, jolla on ammatillinen painotus. Kennelläkään ei ole hallinnollista valta-asemaa. Lähijohto ei yleensä osallistu akuuttiin tilanteeseen. Muodollinen esihenkilöasema tarvitaan vasta siinä vaiheessa, kun johdettava viranhaltija päättää toimenpiteen mahdollisesta jatkosta. (Ks. Van Wart 2015, 125–127.) Asetelman keskellä on asiakkaan ja työntekijän yhteistyösuhde, joka samalla on perustaltaan epäsymmetrinen valtasuhde (ks. Juhila 2009, 56–57). Suhdetta ja sen ympärille rakentuvaa toimintaa määrittää laissa tarkoitettu kiireellisyys. Kiireellisyys on viranhaltijan normien perusteella määrittelemä tilanne ja päätös, joka käynnistää työskentelyn.

Sijoituksen ympärille muodostuu tilannekohtainen kollektiivi, jossa toisensa kohtaavat asiakkaan akuutti tilanne ja erilaiset ammatilliset käytännöt. Asiakas määrittelee osan tarvittavista toimijoista läheisverkostonsa kautta, osa on sosiaalityöntekijän määrittelemiä. Pelkästään lastensuojelun sosiaalityö sisältää eriytyneitä tehtäviä päivystyksen, vastuusosiaalityöntekijän ja sijaishuollon välillä. Lisäksi muut ammatilliset käytännöt kuten opetus tai terveydenhuolto ovat eriytyneitä. Niiden toiminta on toisistaan riippumatonta ja samaan aikaan monimutkaisella tavalla riippuvaista, koska asiakas on yhteinen. (Michailakis & Schirmer 2014, 435–436.) Verkoston osien keskinäinen riippuvuus näkyy siinä, että kyse on paljolti tietojen kokoamisesta ja vaihtamisesta, jotta pystytään tuottamaan ratkaisu (Lamponen 2022).

Lisäksi tuotetaan toimeksiantoja: aloite ja pyyntö kiireellisen tilanteen arvioimiseksi tulee sosiaalityöhön usein jostain verkoston toisesta osasta ja sosiaalityöntekijä taas tukeutuu työssään muiden antamiin lausuntoihin. Sijaishuoltoyksikkö on arjessa lähimpänä asiakasta ja tekee yhteenvedon jatkotoimenpidettä varten. Asiassa sekä kootaan verkosto että analysoidaan sen toimintaa. (Vrt. Kelly 2017, 247–251.) Verkostomaisella kollektiivilla on sikäli myös hierarkkinen järjestys, että vastuusosiaalityöntekijä on sen keskushenkilö. Hänelle on keskitetty valtaa, mutta hänen tulee myös delegoida sitä kokonais kuvan saamiseksi. Työskentely on oleellisesti neuvottelua kollektiiviin kuulumisesta tai siitä pois jäämisestä tilanteen edetessä. (Ks. Pyyhtinen 2015, 273.)

Verkoston keskellä oleva työntekijän ja asiakkaan välinen suhde rakentuu tilanteessa, jota kukaan ei varsinaisesti halunnut, ja sen tarkoitus on estää jotain pahempaa tapahtumasta. Asiakkuuteen liittyy jonkinasteista pelkoa ja vastentahtoisuutta, eikä päätöksenteko tapahdu muutenkaan ideaalitalanteessa. Siihen liittyy kiire ja asiakkaan mahdollisesti alentunut toimintakyky esimerkiksi päihtymyksen takia. Työntekijä joutuu tuottamaan normalisointia ja normaalin määritelmää varsin pakoteuissa olosuhteissa. Käytännössä kyse on lasta koskevan riskin eliminoimisesta tai pienentämisestä. Päätöksen perustelut edellyttävät uhkatekijöiden, syiden kirjaimista tilanteesta, johon muutenkin liittyy syyllisyyttä. (Hardy 2020, 169–175; vrt. Helén 2016, 102–103.)

Asiakassuhteen dynamiikka on sosiaalityön ytimessä usein sellaista, että on mahdotonta tuottaa ratkaisua, joka vastaisi siinä hetkessä kaikkien toiveisiin. Esimerkiksi vakavasti oireilevan nuoren sijoittaminen on helpotus vanhemmille, mutta nuori ei sen jälkeen edelleenkään halua kouluun. Kyse ei ole yhdestä asiakkuudesta, vaan kun perheen autonomiaan puututaan, sen sisäinen järjestys murtuu ja perheenjäsenten tuki muotoillaan uudella tavalla yksilöllisesti. Sosiaalityön keskeinen periaate on tuomitsemattomuus, mutta samalla joudutaan päätöksenteossa arvottamaan ja asettamaan normeihin perheenjäsenten toimintaa. (Weinberg 2016, 1–5.)

Kun sosiaalityön eettiset jännitteet ovat asiakkuuden keskiössä, ne heijastuvat myös verkostoon, jossa toimijoiden roolit ovat eriytyneitä. Rooleihin kiinnittyy valtaa ja kontrollitehtäviä eri tavoin. Sosiaalipäivystyksen ja lastensuojelun sosiaalityöntekijät lähijohtajineen sekä sijaishuolto ovat niitä, joiden päätökset voivat rajoittaa asiakkaan vapauksia. Tukipalvelut ja muu ammatillinen verkosto ovat yksiselitteisemmin vahvistamassa asiakkaan mahdollisuuksia. Kun kiireellisessä sijoituksessa testataan katutason eettistä päätöksentekoa ja johtamista, perusedellytys sen sujuvuudelle on, että tehtäväjako ei tuota epäselvyyttä asiakkaan näkökulmasta. Toimintaketju ja verkosto tarvitaan, mutta ne eivät kuitenkaan tee päätöksiä. (Evans & Hardy 2017, 947–948.)

Kun vallankäyttö ja kontrolli ovat jakautuneet verkostossa epätasaisesti, on merkittävä riski sille, että ikäviä tehtäviä vältetään ja kierrätetään. Lasta uhkaava välitön vaara on asia, johon verkostossa liittyy pelko syyllistämisestä. Joku on aina arvioimassa puuttumisen ajoitusta. Nykyajalle tyypillinen ”blamestorming” -ilmiö, moraalisen hämmennyksen eskaloituminen, on yhteisön ominaisuus, joka verkostossa tulee hallita. Muussa tapauksessa yhteisön hämmennys alkaa paineistaa päätöksentekijää. Verkostojen vaativa erityispiirre on vielä se, että ne ovat pitkälti tilannekohtaisia. Toimijaverkosto ei välttämättä työskentele kuin yhden kerran täysin samassa kokoonpanossa. (Dingwall & Hillier 2016, 154–155; Hardy 2014, 178–181.)

Gotvasslin ja Moen (2021, 270–273) aineistossa lastensuojelun lähijohtajat arvioivat kiireellisestä lastensuojelusta päättämisen yhdeksi vaikeimmista tehtävistään. Tähän liittyy kysymys johtamisvalmiuksista, joita työssä tarvitaan. Lähijohtajat nimesivät keskeiseksi työssä vaadittavaksi taidoksi intuition ja analyttisyyden yhdistämisen. Työssä pitää osata koota lyhyessä ajassa kaikki tieto muodollisesti oikein, mutta se ei riitä, koska ratkaisun pohjana on ammatillinen harkinta, eräänlainen moraalinen koheesio. Vaikka arviointi kehittyi, erehtymisen mahdollisuus on osa työtä, eli sen aiheuttama paine täytyy sietää. Lähijohdon johtamisvaatimusten voi ajatella koskevan myös sosiaalityöntekijöitä, jotka osaltaan tekevät päätöksiä ja valmistelevat esityksiä.

Hardy (2020, 178–179) puhuu kielen ja puhutavan merkityksestä silloin, kun sosiaalityössä kohdataan voimakkaasti moraalisia ilmiöitä ja kysymys syyllisyydestä sekä moraalisen vastuun sijoittamisesta on läsnä. Hän viittaa Foucault’n käsitteeseen

”parrhesia” (esim. Foucault 1983), joka tarkoittaa totuudellista puhetapaa. Sen avulla toimija selkiyttää oman suhteensa käsiteltävään asiaan, koostaen faktoja, mikä helpottaa myös muiden kannanottoa asiaan. Tämän voi ymmärtää vaatimuksena sellaiseen puheeseen ja dokumentaatioon, joka korostaa faktoja ja lisäksi tuo esiin puhujan päättelyketjun. Puhetavan rauhallinen johdonmukaisuus ja samalla hienovaraisuus sekä tasavertaisuus ovat keskeisiä välineitä suhteessa asiakkaaseen ja ammatillisiin toimijoihin.

Kuviosta 13 näkyy, että vastuusosiaalityöntekijään kohdistuu nuolia ja tehtäviä kaikista muista toimijoista. Hän ei voi kuitenkaan olla kaiken toiminnan keskiössä 30 päivän aikana, vaan oleellista on koordinointi ja delegointi. Koordinaatio on omanlaistaan jokaisessa sijoituksessa. Sosiaalityöntekijällä on myös oma tapansa asemoida itsensä suhteessa muihin. Jaetun johtamisen mallissa kenelläkään ei ole johtajana suurta roolia, vaan se on enemmänkin pienenevä. Oleellista prosessimaisessa työskentelyssä on, että rooli muuttuu tilanteen mukana ja asiakkuuden edetessä.

Kun työskennellään horisontaalisesti, toimijoiden väliset etäisyydet vaihtelevat tilanteen mukaan (Van Wart 2015, 123–124). Kiireellisen sijoituksen verkostossa systeemisen tiimin osuus on epämuodollinen ja tilannekohtainen. Toisaalta sijaishuoltoyksikkö muodostaa kokonaan oman sosiaalisen systeeminsä johtamisjärjestelmiseen. Tehtävien yhteensovittaminen on jaetussa johtamisessa eettinen tehtävä, jossa eri näkökulmat tulee huomioida. Se on eräänlaista moraalista managerointia, ajattelun näkyväksi tekemistä, joka auttaa osallisia vastaamaan odotuksiin. Asiakkaalle tilanne on ainakin aluksi kaoottinen ja edellyttää roolien täsmentämistä ja niissä pysymistä. (Emt., 144–146; Evans & Hardy 2017, 951–953.)

3.3 Kiireellinen sijoitus kriisi-interventiona

Kiireellisen sijoituksen merkitys kriisitilanteena on kahdentyypinen. Kiireellisiä toimenpiteitä toteutetaan tilanteissa, joissa on tyypillisesti kriisin elementtejä. Lisäksi sijoitus itsessään on niin voimakas interventio, että se aiheuttaa jonkinasteisen kriisin. Kriisin määritelmään sisältyy äkillinen tai ennalta arvaamaton tapahtuma, joka uhkaa elämän hallittavuutta. Kriisi voi kehittyä myös vähitellen kuormittavassa elämäntilanteessa. Lastensuojelussa kohdataan kriisien koko kirjo: onnettomuudet, äkilliset menetykset, väkivalta, lähisuhdeväkivalta, kasvun ja kehityksen ongelmat sekä itsetuhoisuus. (Esim. Yeager & Roberts 2015, 4–6.) Sosiaalityössä kriisi-interventio erotetaan omaksi toimintamuodokseen, jossa elämän hallittavuutta uhkaavaan tilanteeseen vastataan psykososiaalisella tuella. Kriisi on tällöin niin vakava, että se ei ole itse ratkaistavissa ja elämäntilanteessa tarvitaan auttamisjärjestelmän resursseja. Lapsen hyvinvointia uhkaava välitön vaara on tilanne, jossa käydään läpi kriisin vaiheita: kohdataan riski ja määritellään se, annetaan tilaa tunteille ja asian

prosessoinnille ja pyritään vakauttamaan tilanne. Intervention tarkoitus on tukea tilanteen jäsentelyssä, sopeutumisessa ja ratkaisujen tuottamisessa. (Clark & Gordon 2015, 201–215.)

Kriisiin vastaaminen psykososiaalisen tuen keinoin on palvelujärjestelmässä yläkäsite, joka sisältää erityyppisiä toimintoja. Niitä yhdistää tilanteiden äkillisyys, välitön tuen tarve ja ympärivuorokautinen varautuminen. Sosiaalihuoltolain 25 § sisältää määritelmän psykososiaalisen tuen yhteensovittamisesta äkillisissä ja järkyttävissä tilanteissa. Sosiaalipäivystyksen järjestämisvelvollisuutta perustellaan sosiaalihuoltolain esitöissä (HE 164/2014, 107) kattavasti varautumisella äkillisiin kriisitilanteisiin, vaikka käsite ei sisälly itse lakitekstiin. Lastensuojelulaissa ja sen esitöissä ei suoraan viitata kriisitilanteisiin, mutta sosiaalihuoltolain 29 § mukainen sosiaalipäivystys sisältää kaikki sosiaalipalvelut, jolloin se kattaa myös lastensuojelun. Kiireellisen sijoituksen järjestäminen on siis varautumista kriisitilanteisiin ja toimenpiteenä kyseessä on kriisi-interventio. Sosiaalipäivystystoiminnassa akuutti kriisityö erotetaan kuitenkin omaksi työmuodokseen. Se on organisoitu päivystyksyksiköissä eri tavoin ja yhteys muuhun työskentelyyn on määrittelykysymys. Päivystyksessä voidaan esimerkiksi kirjata kaikki lastensuojeluilmoitukset. Käytännössä akuutti lastensuojelutyö toteutuu osana sosiaalipalvelujärjestelmän yleistä kriisivalmiutta. (STM 2019, 9–11, 56–57.)

Asiakkaan näkökulmasta voimakas interventio vanhemmuuteen ja siihen liittyvä huostaanoton uhka on uusi kriisi vaikean elämäntilanteen keskellä. Se on sitä myös nuorelle, jonka itsemääräämisoikeuteen puututaan. Kun puututaan tilanteeseen, jossa perhe on murtumispisteessä, liikutaan perustavien eksistentiaalisten ja ihmisoikeuksia koskevien kysymysten äärellä. Perheeseen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset ovat normaaliutta ylläpitäviä tekijöitä, ehkä viimeisiä sellaisia, ja niihin kohdistuva uhka koskettaa ihmisyyden perusolemusta. Asiakkaiden on raportoitu kokeneen näissä tilanteissa voimakasta menettämisen pelkoa, ja itsemurha-ajatukset ovat yleisiä. Ennakoimattomat ja voimakkaat reaktiot kuuluvat interventioiden perusluonteeseen. (Hessle 1988; Pitkänen 2011, 65–66; Saurama 2002, 222–224; Väyrynen 2006, 93.)

Kriisi-intervention yhteydessä ihmiset joutuvat luovuttamaan instituutiolle oikeuden toimia heidän puolestaan, jolloin kyse on luottamuksesta ja toimenpiteen legitimitetistä. Littlechild (2014, 90–95; ks. myös Taylor 2011) toteaa, että tilanteessa usein esiintyvää vastustusta ei tulisi sivuuttaa, vaan sen kompleksinen luonne on osa työskentelyä. Halutaan muutosta, mutta vastustetaan interventiota, ja perhedynamiikka voi olla kaaoksessa. Eriasteisen aggression mahdollisuus on myös osa akuuttivaiheen työskentelyä, ja se tulee huomioida prosessissa.

Intervention liittyvä vallankäyttö ja pelko asiakkuuden leimaavuudesta on kriisitilanteessa läsnä, vaikka työntekijä käyttäisi ”power with” -tyyppistä valtaa palveluiden järjestämiseen. Palvelu voidaan kokea ensisijaisesti kontrollina silloin kun

pelko hallitsee. Asiakkailta on taipumusta hahmottaa tilanne sen mukaan, mihin työntekijän valta äärimmillään riittää, ja sen avoin esillä pitäminen on osa luottamusta. Perusasetelman selkeys ja siihen palaaminen ensivaiheen jälkeen on osa kriisin kohtaamista. On myös näyttöä siitä, että yliviritetty ja väärin ajoitettu voimavarapuhe voi vaikeuttaa tilanteen jäsentämistä asiakkaan kannalta. (Dumbrill 2006, 34–36; Scholte ym.1999, 373–391.)

Asiakkaan aseman vahvistamiseen tähtäävä toiminta edellyttää tarkkuutta, kun kyse ei ole kuluttaja-asiakkuudesta, vaan lakiin perustuvasta toimenpiteestä, johon voi liittyä hallinnollista pakkoa. Asiakkaat voivat kokea osallisuustavoitteet lisävelvoitteena, pelottavina ja stressaavina, jos heillä ei ole niihin vastaanottokykyä. (Buckley ym. 2011, 101.) Cowden ja Singh (2007, 20–21) toteavat, että asiakasosallisuuden eettiset vaatimukset ovat erityisen suuret kriittisissä ja kuormittavissa tilanteissa. Niissä tulisi välttää hallinnollista ulkokohtaisuutta ja siirtää kaikki käyttäjäkyselyt myöhemmäksi. Kriisin keskellä osa asiakastyön ideaaleista on siirrettävä taustalle, ne voivat odottaa.

Kriisin yhteydessä tarvitaan rakenteiden nopeaa muodostamista. Vastataan lähipäivien odotuksiin: kysymykset lapsen huolenpidosta ovat konkreettisia. Kriisivaiheessa luottamus instituution toimenpiteisiin rakentuu vastauksista, paikoista ja ihmisistä, joilla on nimi, kasvot ja tehtävä. Kokemukset stressaavista tilanteista viittaavat siihen, että informointia tulee lisätä, yksinkertaistaa ja toistaa, ja palata tuntemuksiin myöhemmin debriefing- tyyppisesti. Puhutaan tilanteista, joissa perusluottamusta joudutaan palauttamaan ja rakentamaan vähän kerrallaan. Luottamus voi rakentua vain merkityksellisten suhteiden avulla. (Buckley ym. 2011, 107–109; Gallagher ym. 2011, 124–125.) Kiireellisen sijoituksen toimijaverkoston kannalta ratkaiseva kysymys on toimijoiden määrä ja vaihtuvuus ensimmäisten päivien aikana, koska informoinnin tulisi olla keskitettyä. Kriisitilanteessa olevan asiakkaan on vaikea sisäistää monimutkaista työnjakoa. Turney (2012, 154–157) pohtii, millaisia mahdollisuuksia suhdeperustaiseen työskentelyyn on silloin, kun aikaa on vähän ja asiakkuuden vapaaehtoisuus on kyseenalaista. Silloin voidaan lähinnä tuottaa vakaat ja turvalliset olosuhteet, jotka eivät enää lisää epävarmuutta. Lisäksi ainakin yhden ihmissuhteen tulisi tilanteessa mahdollistaa kysymysten esittäminen uudelleen.

Työntekijän kannalta kriisi ja sen käsittelyyn varattu lyhyt aika on sekä kuormitustekijä että osaamiskysymys. Tilanteet ovat epäselviä ja latautuneita, eikä vuorovaikutukseen ole välttämättä käytettävissä tavanomaisia välineitä. Sipilän (2011, 35, 113) kyselyaineistossa sosiaalityöntekijät pitivät keskeisenä asiantuntijuusalueena sosiaalisen vuorovaikutuksen säätämistä tilanteen edellyttämälle tasolle. Lisäksi eksperttiin osoituksena pidettiin taitoa pysyä neutraalina ongelmatilanteiden jäsentäjänä. Toisaalta tunnettyötä korostettiin myös, eli kyseessä on osaamisen yhdistelmä, johon työssä harjaannutaan (ks. myös Saarnio 1993, 94).

Akuutissa kriisissä toimiminen edellyttää tilanteen prosessuaalista ja emotionaalista hallintaa, jonka Ingram (2013, 18–19) nimeää sosiaalityön epäpyhäksi liitoksi. Hennesseyn (2011) mukaan juuri tunteiden ja päättelyn yhdistäminen on hyvän vuorovaikutuksen ytimessä, koska tunteiden erottaminen asiakassuhteesta laittaisi koko asiakassuhteen syrjään ja tyhjentäisi sen merkityksen. Morrison (2007, 254–255) päätyy siihen, että emotionaalinen kyvykkyys on osa päätöksentekoa vaikeissa lasta koskevissa ratkaisuissa. Työntekijän täytyy päätöksensä tueksi asemoida itsensä heikomman osapuolen asemaan.

Osaamisen kannalta voidaan kysyä, että missä ja miten kriittisissä ja uhkaavissakin asiakastilanteissa toimimiseen opitaan. Barlow ja Hall (2007, 399–400, 412) huomauttavat sosiaalityön käytäntötutkimuksen perusteella, että sosiaalityön harjoittelu tapahtuu usein työympäristöissä, joissa vaativimpiin tilanteisiin ei jouduta. Silloin niitä ei oikeastaan voi harjoitella. Koulutuksessa tulisi silti olla palautejärjestelmä sille, minkä opiskelijat kokevat käytännössä vaikeimpana. On nähtävissä riski, että uusille työntekijöille tarjotaan työpaikoilla mallia siitä, että kohtuuttomat tilanteet kuuluvat työhön ja ne pitää vain kestää. Vaikeimpiin tilanteisiin harjaantuminen on yhteydessä johtamiseen ja organisaation rakenteisiin sekä työkulttuuriin (Uusitalo 2019, 105–107). Kun työ edellyttää eettisyyttä ja monipuolisesti humaania lähestymistapaa, samoja piirteitä tulisi löytyä johtamisesta. Työn tulisi olla organisoitu niin, että asiakkaalle ei joudu selittämään käytäntöjä, jotka eivät ole asiakaslähtöisiä, ja joiden takana työntekijä ei itsekään ole. Tärkeäksi on koettu myös epäonnistumisten ja arviointivirheiden yhteinen käsittely ja hyväksyntä, kun ne ovat välttämätön osa työn luonnetta. Työntekijät joutuvat kohtaamaan erehtymättömyyden vaatimuksia, eikä niitä saisi vahvistaa organisaatioviestinnän keinoin puhumalla vain menestyksestä (Ruch 2012, 1328–1329; Sicora 2020, 199–200).

Lastensuojelutyön emotionaaliseen perusluonteeseen kuuluu, että tehtäviä ei pelkästään suoriteta, vaan ne vaikuttavat syvästikin tekijäänsä. Voidaan erottaa asioita, jotka liittyvät itse työhön, työntekijän valmiuksiin ja työyhteisön kannatteluun. Organisaation vastaus työntekijän kuormitukseen voi olla sitä huojentava, mutta ikäviä tuntemuksia joudutaan myös eristämään. (Morrison 1990, 253–271.) Stressitekijöiden merkitys on erityisen suuri tehtävissä, joissa kohdataan äkillisiä kriisejä, usein vielä puutteellisilla ennakkotiedoilla. Vaativan lastensuojelutyön ammatillinen riski on sijais- ja jälkitraumatisoituminen. Lasta uhkaavan välittömän vaaran selvittely ja arviointi voi uhata työntekijän jaksamista erityisesti, kun saman tyyppisiä tapauksia on useampia prosessin eri vaiheissa. Tähän määrällinen asiakasmitoitus ei vastaa. Työn vaikutuksesta työntekijän yleiseen terveyteen on näyttöä, mutta ilmiö on monimutkainen, koska vaikutukset ovat välillisiä ja pitkäkestoisia. (Bride 2007, 63–70; Dane 2000; Lee ym. 2017, 232–233.) Työntekijöiden strategioista erityisesti empatiakyvyllä on kaksijakoinen merkitys. Se tukee selviytymistä, mutta altistaa myös myötätuntouupumukselle. On huomattu, että stressitekijöissä on hienojakoista

laadullista ja yksilöllistä dynamiikkaa, ja esimerkiksi kiirettä ja asioiden paljoutta ei koeta samalla tavalla. (Beer ym.2021; Wagaman ym. 2015, 201–209.)

Kriisien kohtaaminen on toimijaverkostossa tehtäväjaon vuoksi erityyppistä. Vastaanottoyksikössä väkivallan uhka, karkailu ja itsetuhoisuus altistavat sekä akuutille että pitkäaikaiselle stressille. Yksiköissä joudutaan rajoittamaan asiakkaita fyysisesti ja säätelemään yhteydenpitoa läheisiin. Myös päihtyneiden asiakkaiden ja sijaishuoltoapaikan muutosta odottavien vastaanottaminen on osa näiden yksiköiden arkea. Vastaanottoyksiköissä ei ole koskaan sijoitettujen nuorten suhteen stabiilia tilannetta. (Brend 2020; Mathieu ym. 2020.) Akuutin ympärivuorokautisen lastensuojelun ja työyhteisötason korkeiden stressitekijöiden välillä on kansainvälisen vertailun perusteella selkeä yhteys. Asiakkaiden vaihtuvuus on myös vaarassa eskaloitua työntekijöiden vaihtuvuudeksi, mikä asettaa vaatimuksensa yksiköiden johtamiselle. Jos tilanteiden traumatisoivuus ei ole hallinnassa, työntekijöiden vaihtuvuus voi uhata perustehtävästä suoriutumista. (Middleton & Potter 2015, 195–216.) Suomessa lastensuojelun laitoshoido erottuu sosiaali- ja terveysalalla korkean työturvallisuusriskin sektorina. Sijaishuollon selvityksissä on havaittu, että erityisesti vastaanottotyössä asiakkaista ei usein ole käytettävissä riittäviä terveystietoja. Kaikista asiakkaista ei heidän saapuessa ole käytettävissä juuri mitään ennakkotietoja mikä lisää työn ennakoimattomuutta. (STM 2020, 18; Työturvallisuuskeskus 2020, 19–21.)

Sosiaalityöntekijöiden stressitekijöissä on havaittu yhteneväisyyttä Pohjoismaiden välillä ja kuormittuneisuus painottuu tiettyihin tehtäviin. Erityisesti lakisääteisten tehtävien hoitaminen julkisella sektorilla aiheuttaa rooliristiriitoja, kun joudutaan tekemään asiakkaiden oikeuksia rajoittavia päätöksiä. Toimeentulotukeen ja lastensuojeluun liittyvät tehtävät ovat sellaisia, että niissä joudutaan vastaamaan ristiriitaisiin odotuksiin. Vertailuasetelmassa suomalaiset sosiaalityöntekijät kokevat työssään eniten stressitekijöitä, mikä on yhteydessä siihen, että julkinen sosiaalityö on Suomessa verraten heikosti resursoitua. Myös lähijohdolla on runsaasti kuormitustekijöitä, jotka liittyvät esimerkiksi työntekijöiden vaihtuvuuteen. Sosiaalityön työyhteisöillä on itsessään kriisialttiutta, mikä voi heijastua suhtautumisessa asiakkaisiin. (Saarinen ym. 2012, 413–415; Blomberg ym. 2015, 2101–2103.) Toisaalta vaativimmassa lakisääteisissä tehtävissä on myös työhön sisältyviä motivaatiotekijöitä, jotka kannattelevat yksittäisiä työntekijöitä ja työyhteisöjä. Tyypillisesti joudutaan johtamisen näkökulmasta taiteilemaan sen kanssa, miten riskitekijät hallitaan, koska negatiivisen kierteen torjuminen on työn olemuksessa aina läsnä. (Esim. Collins 2008.)

Kiireellisen sijoituksen tehtäviin kuuluu oleellisesti asiakkaiden kohtaaminen epätyypillisissä ja vaihtuvissa työympäristöissä: arviointia tehdään usein muualla kuin toimistossa. Työ päivystyksessä on liikkuvaa ja ensivaiheen arvio tehdään usein asiakkaan kotona tai jossain päivystysyksikössä. Sosiaalityöhön kuuluu näkymätön puoli, koska merkittävä osa siitä tapahtuu julkisen katseen ja tilan ulkopuolella.

Samalla käytetään merkittävää julkista valtaa ja objektivoidaan tilannetta, kun tehdään ratkaisu siitä, täytyvätkö toimenpiteen kriteerit. Kohtaamisissa on kehollinen ulottuvuus ja epävarmuustekijöitä, koska ollaan tiloissa, joita ei ole suunniteltu tämän tyyppisiin kohtaamisiin. (Ferguson 2010; Muzicant & Peled 2018, 826; Winter & Cree 2016, 1185–1187.) Kotikäynteihin liittyy jo sinällään emotionaalista latausta, jota akuutti kriisi vahvistaa. Työntekijät kokevat kotikäynneillä vaikeutena arvaamattomat yksityiskohdat ja tuntemattomaan astumisen. Tähän askeleeseen liittyy vallankäyttöä ja tunkeutumista yksityiselle alueelle. Torjunta ja vihamielisyydet voivat olla läsnä, kun neuvotellaan ja päätetään interventiosta asiakkaan kodissa. Intuition merkitys päättelyssä on suuri ja samalla tulee rakentaa muodolliset perustelut ratkaisulle. Tunteet ovat läsnä, mutta ne eivät saa hallita päättelyä. (Cook 2017, 435–442; Cook 2020, 24–25.)

Saltiel ja Lakey (2020, 40–42) toteavat, että sosiaalityöntekijöiden päättelystä ja toiminnasta kotikäyntien yhteydessä ei tiedetä riittävästi. Tämä näkymätön osa työstä on myös tutkimuksen katvealuetta, koska sitä on vaikea lähestyä metodisesti niin, että aineisto olisi autenttista. Kotikäyntien yhteydessä tehdään kuitenkin merkittävä osa päätelmistä, jotka kirjataan asiakirjoihin koskien esimerkiksi asiakkaan yhteistyöhalukkuutta. Kiireellisissä tilanteissa oma merkityksensä on sillä, että kotikäynti voidaan tehdä ilmoittamatta siitä etukäteen. (Winter & Cree 2016, 1181.) Fergusonin (2017, 1020–1021) mukaan lastensuojelussa erityisen vaikeaa on päättelyn ja prosessimaisen työskentelyn yhdistäminen silloin, kun joku asianosainen vastustaa työskentelyä. Koko tilannetta on mahdotonta hahmottaa yhdellä kotikäynnillä, ja jos vanhemmat epäilevät tai vastustavat interventiota, huomio kohdistuu vastustuksen käsittelyyn. Lapsen näkökulma ei tule esiin jännitteisessä kohtaamisessa, vaikka lapsen tilanne on usein keskeinen perustelu koko kiireellisen prosessin käynnistämiseksi. (Ferguson ym. 2021, 34–36.) Sosiaalipäivystyksen keskittäminen osaksi suurempaa kriisipäivystyksen kokonaisuutta on ratkaisu, jolla ensivaiheen työskentelyä voidaan standardisoida. Sen suhde muuhun sosiaalityöhön vaatii silloin jatkuvaa arviointia ja muotoilua.

Sosiaalityöntekijöiden työturvallisuusriski on kohonnut, kun käsitellään lastensuojelun vaativimpia toimenpiteitä. Asiakasväkivallan uhka lastensuojelussa erottuu sosiaalialan kyselyissä ja paikantuu erityisesti laitoshoitoon, mutta se kohdentuu myös sosiaalityöntekijän tehtäviin. Talentian kyselyssä (Väänänen-Vartia & Pahkin 2016) viidesosa sosiaalialan vastaajista oli kokenut sanallista tai fyysistä väkivallan uhkaa viimeisen vuoden aikana, ja määrä on ollut nousussa. Sosiaalipäivystyksessä kiireellisen sijoituksen työtehtävien yhteydessä on raportoitu myös vakavia uhkatilanteita, viimeksi vuonna 2021 ampumisvälikohtaus kotikäynnillä (Talentia 2021). Vuosien 2020–21 pandemiatilanteesta johtuen on toisaalta raportoitu fyysisen uhan vähenemistä, sillä asiakkaita on tavattu vähemmän lähikontaktissa ja muutenkin työpaikkojen turvallisuustasoa on nostettu. Uhat muuttuvat työtapojen digitalisoituessa.

(Pekkarinen 2021, 37.) Sosiaalityöntekijöiden kokemia turvallisuusriskejä on tutkittu myös osana laajempaa psykososiaalisen turvallisuuden viitekehystä. Tällöin puhutaan organisaation tarjoamasta tuesta erilaisten psykologisten uhkien ja henkisen jaksamisen varalle. Psykososiaalisen turvallisuuden kokemuksen on todettu sellittävän merkittävästi sosiaalityöntekijöiden työtyytyväisyyttä ja työssään jatkamista. (Geisler ym. 2019, 12–15; Johnco ym. 2014.)

Kriisi-interventiosta suoriutuminen testaa sitä, miten asiakkaiden kokemaan turvattomuuteen pystytään suhdetasolla vastaamaan toimijaverkoston työssä. Toimijoiden kyky taas määrittyy paljolti siitä, miten organisaatio tukee työntekijöitä niin, etteivät työyhteisöt vuorostaan kriisiydy. Paljon on kiinni työntekijöiden pysyvyydestä ja toimivasta työnjaosta. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on lastensuojelussa kansainvälinen ilmiö, joka ilmentää työn luonnetta. Näyttöä on siitä, että erityisesti vastavalmistuneet siirtyvät helposti muihin tehtäviin muutaman työvuoden jälkeen. Suomessa kokonaiskuvaa vastuusosiaalityöntekijöistä ei ole muodostettu poikkileikkauksena. (Healy ym. 2009, 299; Tham 2007, 1242–1245.) Vaihtuvuutta tutkittaessa on huomattu, että lastensuojelussa tasapainoillaan jatkuvasti työhön kiinnittymisen ja siitä lähtemisen kanssa. Tämä pitäisi tunnistaa osana työtä ja sen johtamista. Voidaan puhua henkilökohtaisesta kuormitusriskistä, joka on yhteydessä työyhteisön kriisialttiuteen. Vaikeista ja kuormittavistakin tilanteista selvittää, jos työn mielekkyys ja tavoitteellisuus säilyvät, mikä on paljolti johtamiskysymys. (Pösö & Forsman 2013, 650; Stalker ym. 2007, 182.)

Työntekijöiden pysyvyys on merkittävä henkilöstöjohtamisen kysymys kaikissa lastensuojelutehtävissä. Se on myös suomalaisen sosiaalityökeskustelun kestoaihe, sillä 1980-luvulla kelpoisuusehtojen säätämisen yhteydessä sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus ja riittävyys oli valtakunnallinen kysymys (STM 1985) siinä missä viimeisissä lastensuojelun selvityksissäkin (Kananoja & Ruuskanen 2019). On huomattu, että sosiaalityöntekijöillä on urasuunnittelua, joka on irrallaan työyhteisökysymyksistä. Lastensuojelulle voi olla varattu siinä oma aikansa. (Forsman 2010.) Yksittäisten tekijöiden kuten palkkauksen merkitys on niin suuri, että vaikka 80 prosenttia lastensuojelun sosiaalityöntekijöistä voi kokea työnsä merkityksellisenä, sama määrä ilmoittaa olevansa halukas vaihtamaan paremmin palkattuun työhön sosiaalialalla (Matela 2009). Kuormittuneisuus ja lähtöaiheet eivät välttämättä kohdennu mihinkään työuran vaiheeseen, vaikka vastavalmistuneiden tilanne on tiedotettu. Ylirukan ym. (2020, 39–40) aineistossa näkyy, että kuormittuneisuus ja siitä selviytyminen ei ole suorassa yhteydessä työuran pituuteen. Ongelma voi olla siinä, että lastensuojelussa ei ole etenevää työuraa. Jatkuvasta kriisien kohtaamisesta voi tulla silloin oma kriisinsä.

Tavormina ja Clossey (2016, myös Clossey 2015) esittävät, että lastensuojelun kriisi-intervention tulisi organisaatiossa aina pohjautua johonkin malliin. Mallin viitekehystenä on silloin tieto kriiseistä ja traumaattisista kokemuksista ilmiönä.

Asiakkaat ovat kriisin keskellä psykososiaalisessa murtumispisteessä, ja auttamisjärjestelmän toiminta tulee organisoida sen mukaisesti. Vaiheistetussa mallissa on hyödynnetty Collinsin ja Collinsin (2005) alkuperäistä jäsenystä ja siinä hahmotetaan kriisi-interventio yhtenäisenä prosessina. (Tavormina & Clossey 2016, 60–61.) Mallinnetussa prosessissa voidaan erottaa toisistaan seuraavia asioita: kohtaaminen, osallisten ja toimijoiden informointi, reaktioihin vastaaminen, kriisin purku, toimintavaihtoehtojen tuottaminen, asiakkaan resurssien mobilisoiminen ja niiden vahvistaminen sekä jälkiseuranta. Mallin vaiheiden tulee olla tiiviissä yhteydessä toisiinsa, mutta kuitenkin niin, että ne erottuvat toisistaan. Erityisesti alkuvaiheessa intervention ja sitä seuraavan debriefing-tyyppisen käsittelyn tulee olla ajallisesti lähellä toisiaan, jotta tapahtumat tulevat ymmärretyiksi. Keskitetyssä päivitysmallissa tähän sisältyy heti se varaus, että siinä kiireellisen sijoituksen tekee yleensä päivityksen sosiaalityöntekijä, joka kohtaa ensireaktiot. Tilanteen purkaa ja vaihtoehtojen kartoittamisesta vastaa silloin eri henkilö, eli vastuu siirtyy jo kriisi-intervention aikana.

Interventioita tekevien organisaatioiden hallintatapa on harvoin minkään teoreettisesti perustellun mallin mukainen. Kriisitilanteeseen vastaaminen ei välttämättä rakennu yhden asiakassuhteen ympärille, vaikka suhdeperustaisen mallin vahvuudet tiedetään. Asiakkuus jakautuu toimijaverkostossa eri suuntiin, eikä koordinaatio käynnisty samalla, kun sijoitus tehdään. Mallin vaiheet voi olla organisaatioissa pilkottu, eivätkä resurssit välttämättä ole kootusti käytössä. Taustalla on se, että kiireelliset tilanteet ilmenevät usein virka-ajan ulkopuolella. Päivitykseen ohjautuu kriisijä, joihin liittyy laajempaa huono-osaisuutta, eli siellä puskuroidaan sosiaalisten ongelmien koko kirjoa. Tilanteiden kiireellisyysjärjestykseen vaikuttavat sekä päivityksen oma toiminta että arviointipyyntö, joita keskitetty yksikkö saa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiltä. (Saar-Heiman & Krumer-Nevo 2020, 1755–1757; Van Bijleveld ym. 2015, 136–17.) Featherstone ym. (2018, 20) huomauttavat, että organisaatioissa tulee tarkastella, milloin tilanteilla on taipumusta kriisiytyä, ja miten niihin vastaaminen etenee. Toimijoilla saattaa olla eri käsityksiä siitä, onko kiireellisen sijoituksen prosessi sellainen kuin organisaatioissa on kuvattu.

3.4 Katsaus kirjallisuuteen

Tarkastelen aiempaa tutkimusta ja muuta kirjallisuutta jaoteltuna tutkimustehtävän kahteen aihealueeseen eli kiireelliseen sijoitukseen lastensuojelun keinona ja asiakasprosessin johtamiseen sen yhteydessä. Kirjallisuuskatsauksen perusteella on erotettavissa toisistaan kotimainen, pohjoismainen ja muu, lähinnä isobritannialainen tutkimus. Lisäksi molemmissa aihealueissa on tehty kansainvälistä vertailua järjestelmien ja niiden toteutumisen välillä.

Kiireellistä sijoitusta ja laajemmin akuutteja lastensuojelutilanteita on Suomessa käsitelty tutkimuksissa, selvityksissä ja muussa kirjallisuudessa pitkälti osana muuta

lastensuojeluprosessia. Yleensä kiireellisen lastensuojelutarpeen taustaa on kartoitettu silloin, kun päähuomio on ollut huostaanoton taustatekijöissä. Kiireellinen sijoitus on liitetty osaksi huostaanottoa, ja erillisenä kysymyksenä sitä on tarkasteltu pro gradu -tutkielmissa. Lamposen (2022) tutkimus on ensimmäinen kiireelliseen sijoitukseen kohdistettu väitöskirja.

Myllärniemen (2005) aiheena ovat huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla ja hänellä on aineistona 134 päätöksen satunnaisotanta vuosilta 2002–05, ja sen lisäksi sosiaalityöntekijöille suunnattu lomakekysely. Tuloksena on, että 40 prosentissa kaikissa huostaanotoissa on silloinen kiireellinen huostaanotto ollut jossain vaiheessa edeltävänä toimenpiteenä. Kuula ja Marttunen (2009) tutkivat tahdonvastaisesti laitokseen sijoitettuja nuoria, joilla sijoitukseen liittyi lainrikkominen. Aineistona ovat vuonna 2005 hallinto-oikeuksissa tehdyt yli 10-vuotiaiden pakkohuostaanottopäätökset. Tuloksissa on maininta, että kiireellinen huostaanotto on tyypillisesti edeltävä toimenpide, mutta tarkkaa lukua tähän ei anneta. Heinon ym. (2016) HuosTa -hankkeen (2014-15) loppuraportti sisältää lapsikohtaisen (N=140) tiedon kahdeksasta eri kunnasta, ja tuloksena on, että kiireellinen sijoitus edeltää huostaanottoa lähes puolessa tapauksista.

Kiireelliseen sijoitukseen rajattu tutkimus on Suomessa ollut niin vähäistä, että on perusteltua huomioda myös aiheesta tehdyt pro gradu -tutkielmat (Haapala 2019; 2013; Koski 2016; Pyykkönen 2012; Vähänen 2015). Keskeinen huomio niissä on, että kiireellisen sijoituksen perustelut ja kirjaamisen laatu vaihtelevat, eikä käytössä ole yhtenäistä arviointimenetelmää. Sosiaalityöntekijät pyrkivät kirjaamaan objektiivisesti tapahtumat sijoitustilanteessa. Pelkästään sijoituspäätöksiä tutkimalla ei ole mahdollista tarkastella sijoitusta edeltänyttä asiakasprosessia, tai sijoituksen yhteydessä tuotettua seuraavaa ratkaisua.

Lamposen (2017) artikkeli Huostaanotto -kirjassa sisältää analyysin kiireellisen sijoituksen asemasta keinovalikoimassa ja sen suhteesta huostaanottoon. Hän kysyy, onko kiireellisestä sijoituksesta tullut ”minihuostaanotto”, kun sen kriteereitä lainmuutoksella tarkennettiin niin, että ne vastaavat nyt huostaanoton edellytyksiä. Palvelukeskeisen lastensuojeluorientaation ero verrattuna suojeluorientaatioon näkyy myös kiireellisessä sijoituksessa. Palveluorientaation maissa kiireelliseen sijoitukseen vaikuttaa se, että sosiaalityö on ensisijainen keino, kun puututaan nuorten lainrikkomiseen. Tämä selittää osaltaan nuorten suurta osuutta sijoituksissa.

THL:n vuosittainen lastensuojeluraportti sisältää seurannan kiireellisten sijoitusten määrän kehityksestä koko maassa ja maakunnittain (THL 2021 ja 2022). Ikäjakautumaa seurataan koko maan tasolla. Kunnittainen kiireellisten sijoitusten alaikäisiin suhteutettu väestöosuus on saatavissa THL:n Sotkanet -indikaattoripankista (THL/Sotkanet 2022). Kiireellisten sijoitusten selkeä kasvu paikantuu vuosin 2005–2012 ja 2017–2020, jonka jälkeen tilanne on tasoittunut. Kansallisen lapsistrategian valmistelun yhteydessä todetaan, että indikaattoripohjaista pitkäaikaista seurainta

pidetään keskeisenä hyvinvoinnin mittarina, mutta se antaa lähinnä viitteitä tutkimustarpeesta (Iivonen & Pollari 2020, 35). Lastensuojelutilanteen selvitysryhmä (STM 2013, 18) paikantaa kiireellisten sijoitusten kasvun alkaneen 2000-luvun alussa, jolloin tapahtui myös painopisteen siirtyminen 12 vuotta täyttäneisiin. Tämän käänteen taustaa on tutkittu vähän. Alueellisten erojen tutkiminen olisi perusteltua Suomessakin, sillä Iso-Britanniassa on havaittu, että paikallinen hallintatapa ja sijoitusten määrä ovat yhteydessä toisiinsa (Wood & Forrester 2023, 3103).

THL:n vuoden 2016 poikkileikkausaineistossa selvitettiin äskettäin 17 vuotta täyttäneiden kodin ulkopuolella sijoitettuna olleiden nuorten sijoitushistoriaa. Aineistosta selviää, että huostaanotto ei juuri koskaan ole ensimmäinen sijoitusmuoto. Huostaanottoon päätyneissä tilanteissa 48 prosentissa tapauksista ensimmäinen sijoitus on ollut kiireellinen, eli se varsin usein edeltää huostaanottoa. (THL 2018, 8.) Palvelukeskeiseen lastensuojelumalliin näyttää kuuluvan se, että ennen huostaanottoa tilanteilla on taipumusta kriisiytyä ja tarvitaan välitön interventio.

Pohjoismaissa kodin ulkopuoliset sijoitukset tilastoidaan hieman eri tavoin, eikä kaikkien maiden valtakunnallisessa seurannassa ole eroteltu kiireellisiä sijoituksia. Pösö ym. (2014, 480–481) toteavat, että Pohjoismaiden lastensuojelujärjestelmät ovat kuitenkin enimmäkseen yhteneväisiä käytännöiltään, ja niitä on mahdollista tarkastella kokonaisuutena. Pohjoismaita yhdistävä tekijä on, että lastensuojelun asiakkuudet ovat 2000-luvulla olleet kasvussa, eikä tuen painopistettä ole saatu siirrettyä ehkäiseviin ja avohuollon palveluihin tavoitteiden mukaisesti. Pohjoismaisen hyvinvointitilaston (NOSOSCO 2022) mukaan kodin ulkopuoliset sijoitukset ovat lisääntyneet erityisesti Suomessa, Norjassa ja Ruotsissa vuoteen 2013 saakka, jonka jälkeen kehitys on eriytynyt niin, että vuosikymmenen lopussa nousu jatkuu vain Suomessa. Sijoitusmuodoittain tarkasteltuna Suomessa on Pohjoismaista laitosvaltaisina sijaishuolto. Tämä koskee myös kiireellistä sijoitusta johtuen sijoitettujen ikärakenteesta.

Tanskassa ja Ruotsissa on tutkittu kiireellisen sijoituksen ja nuorten rikosseuraamusjärjestelmän välistä suhdetta, kun 15–17-vuotiasta epäilläään vakavasta rikoksesta. Svenssonin (2006) pitkittäisaineistossa on nähtävissä siirtymää lastensuojelutoimenpiteistä kohti rikosseuraamuksia. Perustelut ovat olleet sosiaalityölle tyypillisiä, mutta toimenpiteet enemmän rikosoikeudellisia. Myöhempi tutkimus (Svensson & Oberwittler 2021) osoittaa, että nuorisoriikollisuus on vähentynyt, mutta kehitys on eriytynyttä ja pieni ryhmä on yhä selkeämmin lastensuojelun ja rikosseuraamusten yhteisasiakkaina. Myös Torbenfeldt Bengtssonin (2015, 171–184) huomio on, että vaikka nuorten lainrikkominen on vähentynyt, pieni marginalisoitunut ryhmä tekee rikoksia enemmän ja siihen sovelletaan rangaistuksia enenevässä määrin. Tanskassa on myös perustettu erityisyksiköitä rangaistuksia suorittaville nuorille. Molemmissa maissa on tapahtunut siirtymää pois kiireellisistä lastensuojelutoimen-

piteistä kohti rangaistusjärjestelmän soveltamista. Yhteinen piirre on, että näiden toimenpiteiden kohteena ovat erityisesti maahanmuuttajataustaiset pojat.

Norjassa Storhaug ja Kojan (2017, 1404–1414) tutkivat kiireellisten sijoitusten taustoja haastatteleamalla sekä sijoitettujen lasten vanhempia että sosiaalityöntekijöitä. Vanhempien haastatteluissa nousee esille, että kolmasosa vanhemmista on hyväksynyt sijoituksen, kun yleinen käsitys on, että sijoitus on lähes aina kiistanalainen. Moni vanhemmista kokee, että heidän avuntarpeeseensa ei ollut aiemmin riittävästi vastattu. Tutkijat päätyvät kysymään, onko sijoitusten taustalla myös puutteita ennakoivassa työtöteessä, kun varsin usein perheen tilannetta on jo pitkään seurattu. Sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa pääkysymys on, miksi pitkässä asiakassuhteessa joudutaan käyttämään kiireellistä sijoitusta. Esille tulee, että työote on usein aikuiskeskeinen eikä lapseen kyetä muodostamaan riittävän läheistä suhdetta. Arviointityö ja siinä käytettävät menetelmät koetaan riittämättömiksi, eikä niiden avulla pystytä ennakoimaan tilanteiden kärjistymistä. Ihmiset eivät myöskään halua tuoda esiin kaikkea perheen dynamiikassa vaikuttavaa, ellei ole pakko. Pohjoismaiselle orientaatiolle tyypillinen avoimuuskeskeisyys vaikuttaa niin, että ongelmat pääsevät kasautumaan samalla, kun yhä uusia tukitoimenpiteitä kokeillaan vuosien ajan. (Storhaug ym. 2019, 165–172.)

Lamponen ym. (2019) vertailevat kiireellisen sijoituksen lainsäädäntöä, tilanteiden arviointia ja päätöksenteon käytäntöjä Suomessa ja Irlannissa. Aineistona toimivat sosiaalityöntekijöiden haastattelut. Maiden välillä on eroa sijoitusten määrässä, sillä Suomessa niitä tehdään selvästi enemmän. Ero selittyy nuorten sijoituksilla: Irlannissa toimenpiteet kohdistuvat huomattavasti useammin pieniin lapsiin. Tutkimuksessa on myös näkökulma johtamistehtäviin: Irlannissa arviointi ja päätöksenteko on eriytetty toisistaan, ja sosiaalityöntekijät tekevät arvion aina tiiminä. Päätös sijoituksesta tehdään tuomioistuimessa usein samana päivänä ja viimeistään kolmen vuorokauden kuluessa. Virka-ajan ulkopuolella sijoitukset ovat poliisitehtäviä. Sosiaalityön rooli kokonaisuudessa on vähäisempi kuin Suomessa, koska nuorille on eri prosessi ja toimenpiteellä on selkeästi oikeudellinen luonne. (Emt., 486–493.)

Suomen ja Norjan käytännöissä on yhteneväisyyttä siinä, että molemmissa maissa tehdään ”suunniteltuja” kiireellisiä sijoituksia (Storhaug ym. 2019). Muualla kuin Pohjoismaissa tällainen on tuntematon käsite. Suunnitelmallisuus tarkoittaa tässä sitä, että perheeseen on asiakassuhde ja tuen tarve on arvioitu. Arvioon sisältyy varaus siitä, että kiireellinen sijoitus voidaan ottaa käyttöön jonkin ehdon täytyessä. Tällainen ehto voi olla esimerkiksi lapsen karkaaminen kotoa tai ajautuminen päihdekierteeseen. Lamponen ym. (2019) toteavat, että erilaiset käytännöt vaikuttavat sijoitusten määrään enemmän kuin asiakastilanteet sinänsä. Irlannissa myös puuttumiskynnys perhe-elämään on todennäköisesti kulttuurisesti korkeammalla kuin Suomessa. Sijoitusten määrään vaikuttaa myös se, että Suomessa sosiaalipäivystyksellä on poliisia parempi valmius tunnistaa tarpeita. Virka-aikaan rajoittu-

minen ja poliisin vaihteleva toiminta on Irlannin mallin heikkous. Suomen mallin ongelmana voidaan pitää vallan ja vastuun keskittymistä sosiaalityöntekijälle, mikä heikentää läpinäkyvyyttä. Suomen aineistossa tulee esiin työparityöskentelyn ja tilanteiden johtamisen sattumanvaraisuus. Irlannissa käytäntö on systematisoidumpi ja arvio on formaalimpi. Arviossa tukeudutaan näyttöön, kun taas Suomessa työntekijän kokonaisharkinta ratkaisee. (Emt., 489–493.)

Asiakkaiden näkökulmaa kiireellisissä lastensuojelutilanteissa on tutkittu vähän. Healy ja Darlington (2009, 420–430) korostavat, miten asiakkaan osallisuus ja sen edistäminen on hyvin kontekstisidonnainen asia. Kun hoidetaan lakisäateistä tehtävää, johon liittyy mahdollisuus käyttää julkista valtaa, tärkeintä on osallisten informoiminen. Lakiin perustuvaa tehtävää ja toimivaltaa pitää selkiyttää asiakkaalle sekä äkillisessä tilanteessa että sen jälkeen. Myös Buckley ym. (2011) nostavat esiin informoinnin merkityksen kriiseissä. Heidän aineistonsa käsittää asiakkaiden haastatteluja ja mukana on myös alaikäisiä. Esille tulee, miten kaikille stressaavassa tilanteessa myös valtasuhteet tulevat kärjistetyksi esiin. Asiakkaat tiedostavat vallankäytön elementit ja niihin liittyvän epätasapainon ja sen, että heidän näkemyksensä voidaan myös sivuuttaa. Taylor ja White (2006, 937–938) argumentoivat, että työntekijöiden ei tulisi häivyttää omaa epävarmuuttaan tekemällä liian nopeasti arviointeja ja päätöksiä, vaikka siihen on painetta. He käyttävät käsitettä ”respectful uncertainty” kuvaamaan tilannetta, missä työntekijä tekee oman vastuunsa perusteella ratkaisun, mutta myöntää asiakkaalle siihen sisältyvän epävarmuuden. Masson (2002) tutki poliisin läsnäolon merkitystä turvaamistilanteissa ja toteaa, että asiakkaan näkökulmasta oleellista on selkiyttää mitä ja ketä varten virka-apu on pyydetty. Koska kaikkien vastaanottokyky tilanteessa on rajallinen, myös asiakkaan kanssa tilanne ja eri roolit siinä tulisi purkaa jälkikäteen.

Kiireellisen sijoituksen johtamista koskeva tutkimus liittyy keskeisesti arviointiin ja päätöksentekoon asiakastilanteissa. Tulkitsen tämän johtamistehtäväksi. Harkinnan ja arvioinnin tutkimus edustaa myös oman työn johtamisen tutkimista. Sosiaalityön johtamisen tutkimus liittyy yleensä laajempaan asiakastyön johtamisen viitekehukseen, eikä siinä ole juuri erotettu spesifien työprosessien johtamista.

Lastensuojelun arviointi- ja päätöksentekokäytäntöjä on maittain vertailtu ilman rajausta kiireellisiin tilanteisiin. Tulosten voi ajatella koskevan myös kiireellistä sijoitusta. Vertailuasetelmat antavat viitteitä käytäntöjen eroista. Länsi-Euroopan ja Yhdysvaltain vertailussa Pohjoismaat, konservatiivinen Keski-Eurooppa ja anglosaksiset maat eroavat siinä, että institutionaalinen kynnys perhe-elämään puuttumisessa on erilainen. Kynnys vaikuttaa päätöksentekoon ja johtamiskulttuuriin. Pohjoismaissa kynnys on matalampi, mutta myös keinovalikoima on monipuolinen ja yksilöllisesti joustava. Lastensuojelu on korostetusti sosiaalityöntekijöiden johtamaa sosiaalityötä. (Berrick ym. 2016; Pösö & Huhtanen 2017.) Sosiaalityöntekijöillä on myös korkeimmat koulutusvaatimukset maissa, joissa heille on annettu eniten valtaa.

Pohjoismaiden ulkopuolella sosiaalityön päätöksentekoon ja siten myös johtamiseen liittyy voimakkaammin oikeushallinto. Tuomioistuinjahtoisen lainkäytön merkitys on suurempi ja huostaanottotilanteissa näyttöä arvioidaan enemmän muodollisen protokollan kannalta. Englannissa on käytössä EPO (Emergency Protect Orders) -menettely, joka yhtenäistää kiireellisen avun kriteeristöä. Tuomioistuimen rooli voi kuitenkin jäädä etäiseksi, ja erityisesti lapsen näkökulma välittyy heikosti viranomaisten yhteistoiminnassa. Tuomioistuin ei voi johtaa asiakastyötä, vaan tekee pelkkiä päätöksiä. (Masson ym. 2007.) Arviointiprotokollan on todettu olevan yhtenäisin silloin kun kyseessä on vastasyntyneen sijoittaminen. Muodollinen puoli on helpompi silloin toteuttaa yhdessä terveydenhuollon kanssa, ja esimerkkitapauksissa päädytään usein samantyyppiseen lopputulokseen. (Krutzinna & Skivenes 2021, 50–60.) Kääntäen voi todeta, että päätöksenteko johtamistehtävänä vaikeutuu lasten iän noustessa.

Keddell (2014, 916–940; myös 2017) tekee systemaattisen katsauksen lastensuojelun arviointi- ja päätöksentekomenettelyä koskevasta tutkimuksesta. Hänen johtopäätöksensä on, että käytännöt eivät missään ole erityisen yhdenmukaisia tai koherentteja. Niissä on aina alueittaista sekä viranomais- ja työntekijäkohtaista vaihtelua. Vaikka työmenetelmät olisi kuvattu tarkasti, niiden soveltamiseen vaikuttavat työtilanne, toimintakulttuuri ja työntekijöiden ammatilliset valmiudet. Myös johtamiskulttuuri vaihtelee. Päätöksentekoa ja siinä hyödynnettäviä menetelmiä tulee testata ja lisätä niiden läpinäkyvyyttä ja realismia. Eroja ei siis tule aina hyväksyä työhön kuuluvina. Keddell kiinnittää huomiota siihen, että menetelmien kuvauksissa harvoin esitetään, miten päättelyä kriittisissä tilanteissa voidaan harjoitella. Ammatillisen harkinnan suuri osuus sosiaalityössä on ilmiö, johon sisältyviä riskejä ei johtamisen näkökulmasta ole riittävästi arvioitu.

Päätöksenteon riskitekijänä voidaan pitää sitä, että Pohjoismaissa yksittäisellä työntekijällä on laaja vastuu (Keddell 2014, 931–932). Kettle (2017, 31–39) tutki Skotlannissa sosiaalityöntekijöiden päättelyn käännekohtia erityyppisissä harkintaa edellyttävissä tilanteissa. Tuloksena on, että käännekohdat ovat sekä sisäisesti että ulkoisesti määrittäneitä. Niitä voidaan myös ohjata ja niihin on mahdollista vaikuttaa lähijohtamisen keinoin. Myös yhdenmukaistaminen on johtamiskysymys. Akuuteissa tilanteissa voi olla ulkoista painetta, joka ohjaa päättelyä, ja toisaalta käännekohta voi olla työntekijöillä erilainen johtuen työ- ja elämäkokemuksesta. Sekä ulkoisen paineen säätelyyn että työntekijän oman päättelyketjun tunnistamiseen tarvitaan lähijohtajan tukea.

Wallander ja Molander (2014, 1–5) esittävät, että arviointiin ja päätöksentekoon lastensuojelun sosiaalityössä tarvitaan sekä johtamisen tuomia rakenteita että ”epistemologista tilaa” omalle harkinnalle. Ebsenin (2018, 1–5) mukaan lainsäädäntö jättää tyyppillisesti prosessin eri vaiheissa tilaa yhteiselle arvioinnille. Norjalaisten lastensuojeluyksiköiden johtajien päätöksentekoa tutkineet Gotvassli ja Moe (2021,

264–275) päätyvät siihen, että säädösten ja julkisen hallinnon rakenteiden sekä toisaalta yksittäisten vaikeiden asiakastilanteiden välillä on usein pitkä matka. Johtamisrakenteet eivät tunnista sitä kaikkea, mikä asiakastyössä voi tulla vastaan, ja johtajien tehtävänä on huolehtia siitä, ettei todellisuuksien välille muodostu kuilua. Eriytisesti lähijohtajat rakentavat omalla työllään siltoja ja tuovat ymmärrystä hallinnon ja asiakastyön välille. Kettle (2018, 219–231) puhuu skotlantilaisen aineiston pohjalta tasapainoilusta asiakasprosessissa sen suhteen, miten paljon ja millä tavalla lain suomaa valtaa käytetään. Tässä tasapainoilussa lähijohto on avainasemassa, koska sillä on myös toimivaltaa asiakastyössä.

Kiireellisten lastensuojelutehtävien vaatimukset työsuojelumielessä ovat olleet vähän esillä. LeBlancin ym. (2012, 409–411) mukaan akuuteissa tilanteissa stressitaso kohoaa ja sillä on merkitystä päättelyn kannalta. Työntekijät ovat raportoineet merkittävää subjektiivista ahdistusta ristiriitatilanteissa sekä varsinaisen asiakastilanteen että organisaation riittämättömän tuen vuoksi. Kognitiivis-emotionaalisen taakan purkamisen ja sen sijoittuminen toimijoiden välille tulisi huomioida tunnetyön lähtökohdissa (Winter ym. 2019, 230–231). Saltiel (2016), Whittaker (2018) ja Helm (2011 ja 2016) tutkivat etnografisesti työntekijöiden arviointia ja päättelyä ristiriitaisissa ja olosuhteiltaan vaikeissa työtilanteissa. Työntekijät luottavat pitkälti intuitioonsa ja tunnistavat olettamusten merkitysten, mutta niiden rajoja tulisi tutkia aktiivisemmin. Intuitio ei ole pelkästään yksilöllistä, vaan sitä voidaan jakaa ja harjoitella tiimeissä. Myös tässä tulee esiin lähijohtajien merkitys ristiriitojen suodattajina. Van de Luitgaarden (2009) kiinnittää huomiota akuutissa lastensuojelussa esiin tulevaan tyypilliseen yhtälöön: lyhyessä ajassa ja kuormittavassa tilanteessa tulee koota informaatio ja tehdä muodollinen päätös. Tällöin päätöksenteolle tulee olla saatavissa esihenkilön tuki. Lähijohtamisen ja kollegiaalisuuden merkitys nousevat arviointimenetelmiä tärkeämmäksi, kun ollaan päätöksentekotilanteessa.

Lamponen (2022) tutki väitöskirjassaan etnografisesti kiireellisen sijoituksen päätöksentekoa sosiaalityöntekijän työnä. Aineisto on vuosilta 2015–2016 ja sisältää havainnointia sekä sosiaalityöntekijöiden haastatteluja. Lamponen jakaa välittömän vaaran tilanteet selkeisiin ja epävarmoihin. Arviointi ja päätöksenteko ovat erillisiä mutta samalla limittäisiä prosesseja. Hän puhuu arvioinnista tietotyönä, jossa on hyväksyttävä myös tiedolliset aukot, kun kyseessä on akuutti tilanne. Päätöksenteko määrittäytyy sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa ja siinä on kehämäisesti etenevä prosessi. Arvioinnin ja päättelyn sosiaaliseen luonteeseen kuuluu, että tilanteen arviointipohjaa voidaan jakaa kollegiaalisesti ja esihenkilön kanssa. Lamponen kiinnittää johtopäätöksissään huomiota siihen, että ajatteluprosesseja tulisi testata ja analysoida osallisten kanssa myös akuuttien tilanteiden ulkopuolella. Tämä mahdollistaisi käytäntöjen yhtenäistämisen, vahvistaisi osaamista, ja toisi prosessiin selkeyttä myös asiakkaiden näkökulmasta. (emt., 177–178.)

Sosiaalityön johtamisen kansainvälisessä tutkimuksessa on traditio, jota voi nimittää johtajuuden tyhjän taulun problematisoinniksi. Traditiossa etsitään sosiaalityön johtamisen viitekehystä, ja siinä on todettu, että sellaista voidaan tutkimuksen keinoin varsin rajallisesti tuottaa. Yleistettävyyttä on siinä, että sosiaalityön johtaminen toteutuu eri tasoilla ja ulottuvuuksilla, jotka välittyvät jännitteisellä tavalla asiakastyön käytäntöihin. Johtaminen on vaatimusten yhteensovittamista. (Holosko 2009: Lawler 2007 ja 2008). Sullivan (2016, 55–56) esittää, että tärkein tutkimuskohde sosiaalityön johtamisessa on asiakaskeskeinen johtaminen. Tämä tulee lähelle substanssijohtamista eli tietyn asiakasprosessin hallintaa johtamisen keinoin. Sosiaalityön johtaminen tulee ymmärretyksi vain, kun se kohdistetaan tiettyyn asiakkuuden vaiheeseen, ja tarkastellaan sosiaalityöntekijän sekä lähijohdon panosta prosessin johtamisessa.

Suomessa sosiaalityön johtamista on tarkasteltu paljolti osana laajempaa sosiaali- ja terveysjohtamisen kehystä ja sen muutosta. Varhaisemmissa tutkimuksissa on painottunut tasapainoilu eri johtamisulottuvuuksien välillä (Niiranen 1994) ja 1990-luvulla tapahtunut käänne kohti uuden julkisjohtamisen vaatimuksia ja tuloksellisuusajattelun vahvistumista (Aaltonen 1999). Pekkarinen (2010a) toteaa katsohduksessaan, että yli puolessa suomalaisesta sosiaalialan johtamisen tutkimuksesta on teemana johtamisen muutos tai johtajien osaamisvaatimusten muutos. Lastensuojelun johtaminen on jatkuvaa asiakastyön uudelleen organisointia. Niiranen ja Lamintakanen (2014, 144–151) kiinnittävät huomiota siihen, että muutoksen omaksumiseen menee organisaatiossa 5–7 vuotta, mikä käytännössä tarkoittaa sitä, että seuraava uudistus on jo käynnissä, kun vanhan sisäänajo on vielä kesken. Muutosvaatimukset ja niiden hallinta kohdistuvat erityisesti organisaatioiden keskijohtoon. Parhaillaan käynnissä olevassa hyvinvointialueiden muodostamisessa koko keskijohto on joutunut hakemaan uudelleen omaa paikkaansa, ja myös lähijohto organisoidaan uudelleen. Huotari (2009, 196; myös Heikka 2008) kiinnittää huomiota keskijohdon strategisen vastuun lisääntymiseen ilman, että se näkyisi vahvistetuissa tehtäväkuvissa. Muutosten jatkuva toimeenpano on vähitellen tullut keskeiseksi tehtäväksi. Tätä ei tee yhtään helpommaksi se, että työntekijöiden odotukset kaikkia johtajia kohtaan ovat kasvaneet samassa suhteessa kuin tehtäviä on lisätty. (Zitting ym. 2020a, 168–184.)

Sinkkonen ja Laulainen (2010) päätyvät sosiaalialan johtajille suunnatun kyselyaineiston perusteella siihen, että eettisten ristiriitojen kohtaaminen on alan johtamiselle tyypillistä. Johtajat kokevat, että virkamiehen oikeudelliseen asemaan ja ammatilliseen arviointiin liittyvät ristiriidat ovat helpoimmin ratkaistavissa ja kaikkein vaikeimpia ovat tuloksellisuusvaatimuksiin ja säästöpainaisiin liittyvät kysymykset. Jokinen ym. (2018, 221–22) paikallistavat lastensuojelun johtamisessa erityisiä vaatimuksia, jotka liittyvät käytäntöjen ja prosessien johtamiseen. Yksittäiset asiakastilanteet vaativat usein välitöntä arviota ja päätöksentekoa, prosessien suunnittelu on

pitkäkestoista ja monialaista. Osa asioista on ratkaistavissa yksin sosiaalityön kehyyksessä ja osa taas ei. Tähän liittyen johtajien tulee lastensuojelussa varmistaa, että työntekijöiden on mahdollista soveltaa kulloinkin vaadittavaa työtapaa. Prosessin omalakisuuksi tulee kunnioittaa, eikä niiden vauhtia voi johdon toimenpitein säädellä. Kuntoutumista ei voi nopeuttaa, ja aina sitä ei tapahdu juuri lainkaan. Lastensuojelun lähijohtajat ovat todenneet, että muutosvauhdin säätely on johtajan keskeinen tehtävä. Vaatimuksiä tulee ulkoa rahoittajatahoilta ja ammatin sisältä, ja niitä pitää kyetä yhteensovittamaan. (Paasivirta & Pitkänen 2021, 34–35; Heimonen 2019, 34.)

Heinonen ja Sinko (2014, 11, 15) nostavat asiakasprosessin johtamista koskevassa katsauksessaan esiin, miten sosiaalityötä pyritään johtamaan myös muiden ammattien toimesta. Johtaminen ja tavoitteiden asettaminen sosiaalityön ammatillisen sisäkehän ulkopuolelta on vakiintunut ilmiö, jota on tutkittu vähän. Se on myös pyrkimys, jolla on taipumusta ajoittain vahvistua. Raportissa on tärkeä havainto siitä, että lastensuojelun hallintatapa itsessään kaventaa vastuusosiaalityöntekijän edellytyksiä johtaa asiakasprosessia. Arviointivastuun ja toiminnallisen vastuun jakamisesta on muodostunut kombinaatio, jossa vain osa tehtävistä on keskitetty vastuusosiaalityöntekijälle. Tämä vaikuttaa siihen, missä määrin johtaminen on mahdollista.

Katsauksen perusteella vähän tutkittuja asioita ovat kiireellisen sijoituksen asiakaskohtaiset taustatekijät ja sijoitukseen johtanut tilanne. Sijoituksia ei myöskään ole typologisoitu sen mukaan, millaisen käänteen ne tuovat asiakasprosessiin. Päätöksenteon tutkimisessa on painottunut sosiaalityöntekijän toiminta, vähemmän on ollut esillä se toimijaverkosto, joka kootaan sijoituksen kuluessa valmistelemaan seuraavaa ratkaisua. Eri toimijoiden kokemuksista työskentelyn kuluessa on niukasti tutkimusta. Lopuksi lastensuojelun asiakasprosessin johtamisen tutkimusta ei ole juuri kiinnitetty tähän vaiheeseen.

Pyrimme vastaamaan tähän tutkimustarpeeseen, kun muotoilen seuraavaksi tutkimusasetelman ja määrittelen yksilöidyt tutkimuskysymykset. Kiireelliset sijoitukset ovat ilmiönä yksi osa lastensuojelujärjestelmän kokonaisuutta, joten kysymyksiin vastaamalla voi tehdä huomioita myös järjestelmän kehittämistarpeista.

4 Tutkimusasetelma

4.1 Tutkimuskysymykset ja kriittinen realismi

Tutkimustehtävä on kaksiosainen. Ensimmäinen osa on: millaisia ovat kiireellisen sijoituksen asiakastilanteet ja niissä muodostuvat asiakasprosessit? Jaan sen seuraaviksi alakysymyksiksi:

1. Mitä tekijöitä on kiireellisen sijoituksen tarpeen taustalla ja millaisia ratkaisuja sijoituksen yhteydessä tuotetaan?
2. Millainen on kiireellisen sijoituksen asema osana lastensuojelujärjestelmää?

Toinen osa on: miten kiireellisen sijoituksen asiakasprosessi ja sen johtaminen toteutuu ammatillisten toimijoiden kokemana? Jaan sen seuraaviksi alakysymyksiksi:

3. Miten ammatillinen toimijaverkosto muodostuu ja toimii kiireellisen sijoituksen yhteydessä?
4. Millainen kriisi-interventio kiireellinen sijoitus on?
5. Miten asiakasprosessin johtaminen toteutuu kiireellisen sijoituksen yhteydessä?
6. Millainen yhteys kiireellisen sijoituksen ilmiöllä on lastensuojelujärjestelmän kehittämiseen?

Tutkimuskysymyksiin vastaamista ohjaa sitoutuminen kriittisen realismin käsitykseen, jonka mukaan todellisuudella on kerrostunut luonne. Yhteiskunnallisella järjestelmällä kuten lastensuojelulla ei ole mitään perimmäistä, ”oikeaa” luonnetta, vaan se tuotetaan tiettyssä historiallisessa kehyksessä ihmisten välisen kanssakäymisen tuloksena (esim. Juhila 2004, 165–166). Sosiaalityön tekemisen yhteydessä syntyy asiakirjoja ja kokemuksia, joita voi pitää selontekoina lastensuojelun todellisuudesta (ks. Jokinen ym. 2022, 29–30). Kriittisessä realismissa pyritään arvottamaan näitä selontekoja, kun tehdään eroa äärimmäiseen relativismiin (esim. Tapola-Haapala 2015, 158–159). Ajatellaan, että tieteellisin menetelmin lastensuojelusta on mahdollista saada totuudenmukaista tietoa. Lastensuojelujärjestelmästä on

löydettävissä piirteitä, jotka ilmenevät tutkimalla nimenomaan kiireellisiä sijoituksia. Kriisiytyneet tilanteet ovat käännekohtia, jotka voivat paljastaa järjestelmän toiminnasta enemmän kuin jokin muu vaihe asiakasprosessissa.

Kriittisen realismin käynnistäjänä pidetyn Roy Bhaskarin mukaan todellisuudessa tapahtuu asioita, joita saavat aikaan generatiiviset mekanismit. Niitä ei voida suoraan havaita, vaan niiden tunnistamiseksi tarvitaan tutkimusta. Tästä seuraa kolme ontologis-epistemologista sitoumusta: ontologinen realismi, epistemologinen relativismi ja arvostelmien rationalismi. (Bhaskar 1979, 11–17 ja 1986, 24–25.) Reaalista maailmasta kuten suomalaisen lastensuojelun todellisuudesta on mahdollista tehdä monia tulkintoja, eivätkä tulkinnat ole samanarvoisia. Ollaan kiinnostuneita tulkintojen ja todellisuuden vastaavuudesta, ja siksi paradigmassa painotetaan teorioiden merkitystä ilmiöiden paljastamisessa ja selittämisessä. Tutkimuksessa tulee osaltaan koetella teorioiden selitysvoimaa empiriaan nähden, jolloin on mahdollista osoittaa, että jokin teoria vastaa todellisuutta toista paremmin. (Danermark ym. 2002, 59–66; Patomäki & Wight 2000, 218–219.)

Danermark ym. (2002, 26–27; myös Maisuria & Banfield 2022, 4–6) painottavat todellisuuden emergenttiä luonnetta, jonka voi ajatella heikentävän yhteiskunnallisten ilmiöiden ennustettavuutta. Lastensuojelun tarve ja siihen vastaaminen sisältävät aina tiettyjä piirteitä, mutta ne muotoutuvat ajallisesti ja paikallisesti omanlaisikseen. Ne eivät ole suoraan palautettavissa rakenteisiin, kuten lainsäädäntöön, tehtäväjakoon tai palvelujärjestelmään, vaan lastensuojelun sosiaalityö voi olla erilaista kaupungissa ja maaseudulla, kokeneen tai vastavalmistuneen työntekijän tekemänä. Lainsäädännön ohjaama päätöksentekoprosessi on epäilemättä melko säännönmukainen, mutta se myös muotoutuu harkintavallan myötä koko ajan. Tutkimuksen avulla on mahdollista löytää tendenssejä, jotka ilmentävät sitä, miten lainsäädännön ohjaama ajattelua sovelletaan lastensuojelun käytännöissä (ks. Pekkarinen & Tapol-Haapala 2009, 183–185; Sayer 1998, 125–126). Koska kiireelliset tehtävät ovat ennakoimattomia ja ne ovat auttamisjärjestelmässä viimesijaisia, niiden hoitamiseksi tarvitaan tietynlainen toimijaverkosto. Verkosto on ratkaisuja tuottava mekanismi.

Sosiaalisen maailman tapahtumat eivät ole tutkittavissa samalla tavalla kuin fyysiset ilmiöt, koska ne ovat elettyjä todellisuuksia, joita muokataan päivittäisissä kohtaamisissa. Tämä asettaa vaatimuksensa sille, miten teoreettisia käsitteitä voidaan empiirisesti koetella ja testata niiden selitysvoimaa. Silta empiriaan rakentuu erityyppisistä kysymyksistä: miten asiat tapahtuvat, ja miksi ne tapahtuvat juuri näin tietyssä kontekstissa. Kriittinen realismi tarjoaa yhden mahdollisuuden sosiaalisen maailman tutkimiseksi. (Hastings 2022, 29–33; Scott 2010, 78–80, 92–93.) Houston (2001, 82–83) toteaa, miten sosiaalityö ammattina toteutuu sosiaalisessa syvyydessä, johon kuuluvat kätkeytyvät asiat ja kiistat yhteiskunnallisten arvojen käytännön tulkinnoista. Tutkimuksen yksi tehtävä on tehdä näkyväksi asioita, nostaa niitä pintaan tästä syvyydestä. Kun kiireellisissä sijoituksissa on kyse yhteiskunnallisen

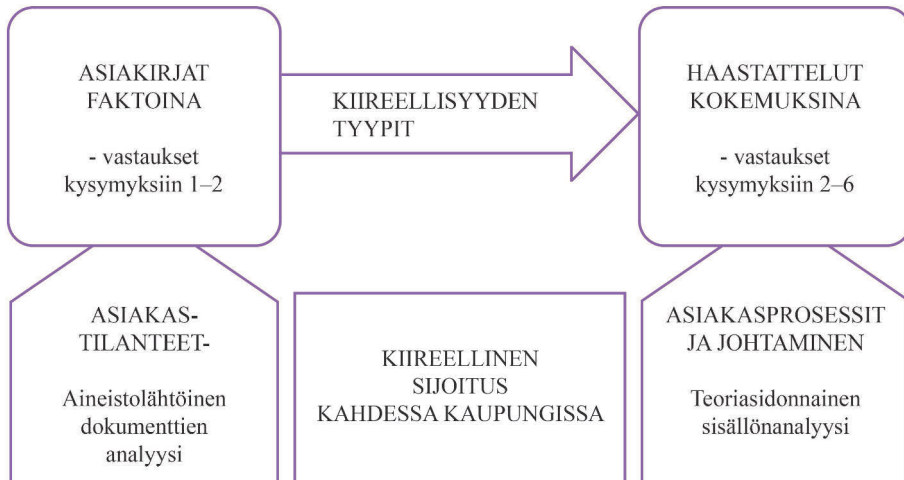
vallankäytön kovasta ytimestä, mielenkiinto kohdistuu siihen, miten lastensuojelumalli ja hallintatapa toteutuvat tässä todellisuudessa. Kiireelliset tehtävät ovat vihe-
läisen ongelman ratkaisuyrityksiä kriisin keskellä. Toisaalta myös johtamisympä-
ristön jännitteet välittyvät asiakasprosesseihin.

Suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa kriittisen realismin suuntaus on vahvistunut 2010-luvulta alkaen. Mäntysaari ja Haaki (2007) tuovat katsauksessaan esiin, miten sosiaalityön väitöskirjojen metodologiassa on painottunut sosiaalinen konstruktionismi variantteineen vuosina 1982–2006. Katsauksessa ei tuoda esiin kriittistä realismia, mutta toisaalla Mäntysaari (2006) toteaa sosiaalibyrokratiaa käsitelleen oman väitöskirjansa (1991) saaneen siitä vaikutteita. Kriittisen realismin tutkimusstrategiaan sitoutuneita lastensuojeluaiheisia sosiaalityön väitöskirjoja on ensinnäkin Pekkarisen tutkimus asiakastapauksista eri vuosikymmenillä (2010b). Lunabba on tutkinut aikuisten ja poikien vuorovaikutusta koulussa (2013) ja Svenlin (2020) lastensuojelun tukiperhetoimintaa kriittisen realismin metodologisessa kehyksessä. Sen pohjalle ovat lähestymistapansa rakentaneet myös lastensuojelun systeemistä toimintamallia tutkineet Aaltio (2022) ja Isokuorti (2023). Väitöskirjani asettuu siten osaksi tätä tutkimussuuntausta.

Tutkimuksen ontologinen lähtökohta on, että päätökset kiireellisistä sijoituksista tehdään lainsäädännön velvoittamina huolimatta siitä, mitä niistä ajatellaan tai tiedetään. Tavoitteena on tutkimuksen keinoin paljastaa tyypillisiä piirteitä ilmiön luonteesta. Kiireellisesti sijoitettuna on vuosittain ollut yli 4000 alaikäistä, joten on perusteltua kerätä näyte tämän intervention toteutumisesta. Kyse on silloin sosiaalisen todellisuuden osasta, joka on dynaamisessa liikkeessä. Siihen on sitoutunut monia toimijoita. (Ansell & Boin 2019, 1084–1086.) Lastensuojelun todellisuus koostuu osista, ja siksi sen ilmiöt kutsuvat esiin näkökulmien pluralismia. Sosiaalityö ei ole vain päätöksentekoa tai toimintaa suhdeverkostossa, vaan yhdistelmä monesta eri toiminnosta. (Hothersall 2019, 862–863; Williams ym. 2017, 810.)

Todellisuuskäsityksestä seuraa epistemologinen sitoumus monimetodiseen ratkaisuun. Se tarkoittaa tutkimustehtävän ratkaisemista yhdistämällä aineistoja ja näkökulmia. Kummallakin näkökulmalla on mahdollisuutensa ja rajoitteensa, ja aineistoja yhdistämällä on mahdollista saada ne täydentämään toisiaan. Asiakirjat edustavat todellisuutta, joka on olemassa tutkimuksesta huolimatta, mutta sitä ei ole analysoitu. Toimijoiden näkökulma on tuotettavissa haastatteluosuudella kootun näytteen avulla. Lähtökohta aineistonkeruuseen on komplementaarinen. Asetelmassa on oma merkityksensä sillä, missä järjestyksessä aineistot kerätään. Aloitin aineistonkeruun tutkimalla kiireellisten sijoitusten todellisuutta sellaisena kuin se on tallentunut asiakirjoihin. Asiakirjat toimivat ovena siihen todellisuuteen, josta haastateltavat puhuvat. Näin pystyin kehystämään aihetta faktojen avulla ennen kuin siirryn tutkimaan kokemuksia. (Creswell & Plano Clark 2018, 189–190, 218–219.)

Kuviossa 14 olen esittänyt tutkimusasetelman, jolla tuotan vastaukset tutkimuskysymyksiin yhdistämällä aineistot. Aineistoihin sisältyy sekä määrällinen että laadullinen ulottuvuus.

Kuvio 14. Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymyksiin vastaaminen.

Tuotan tällä asetelmalla perustellun näkemyksen siitä, millaisissa olosuhteissa kiireellisen sijoituksen tarve muodostuu, ja miten siihen paikallisen auttamisjärjestelmän avulla vastataan. Yhteiskunnallinen todellisuus on inhimillisen toiminnan hetkellinen tulos, joka samalla muokkautuu toiminnan avulla koko ajan uudelleen. Bhaskar (2015, 32–35) erottaa todellisuudessa rakenteen, materiaaliset olosuhteet ja toiminnan, joka tapahtuu suhteessa näihin olosuhteisiin. Rakenteen on tässä tapauksessa lastensuojelun palvelujärjestelmä, ja toiminta on siinä kohdattavia tilanteita sekä tuotettuja ratkaisuja. Asiakkaat ja lastensuojelun ammattilaiset muokkaavat omalla toiminnallaan kiireellisiä sijoituksia tietyn tyyppisiksi: auttamisinstituutiot muuttuvat tietynlaisiksi osittain siksi, koska niistä tehdään sellaisia. Ne ovat monimutkainen kokonaisuus asiakkaiden tarpeita, työskentelymalleja ja yksittäisten työntekijöiden harkintaa. (Houston 2001; Houston & Swords 2022, 348–349.)

Kiireellisten sijoitusten asiakirjat ovat kahta päätyyppiä: päätöksiä ja niitä tukevia muita asiakirjoja. Lastensuojelun asiakirjoja tutkineet (esim. Kääriäinen 2003, 167) ovat huomauttaneet, että dokumentit ovat instituution laatimia kuvauksia todellisuudesta, eikä niitä ole laadittu tutkimustarkoitukseen. Niiden sisältö vaihtelee myös sen suhteen, kuka on kirjannut asioita, ja erityisesti asiakaskertomukset muodostuvat monen kirjoittajan jatkumona (ks. Saurama 2002, 50–54; Tiililä 2007). Asiakirjat toimivat tässä tutkimuksen lähteinä, eivät sen aiheena. Niistä ei ole yleensä löydettävissä perusteluja työn tarkoitusperistä, vaan ne edustavat

määrämuotoista viranomaiskieltä, jolla perustellaan ratkaisuja ja kuvataan prosessin etenemistä. On löydetty myös kaikuefekti, joka tarkoittaa erityisesti päätöstekstien toistamista organisaatioissa omaksutuilla sanamuodoilla. (Satka 1989; Prince 1996; Kääriäinen 2003.) Asiakirjojen merkitys tässä on niiden tuoma autenttinen tieto siitä, millaisista faktoista lastensuojelun todellisuus tutkimuskohteessa rakentuu. Tämä tieto on saatavissa vain asiakirjoista, ja sisällön erittelyn avulla on mahdollista muodostaa typologia asiakastilanteista.

Toisessa vaiheessa aineisto muodostuu aktuaalisesta, toiminnan tasosta eli siitä, miten ammatilliset toimijat kokevat kiireelliset sijoitukset. Näistä kokemuksista muodostuvat lastensuojelutyölle ja sen johtamiselle annettavat merkitykset. Tämä taso ei paljastu tutkimalla pelkästään dokumentteja. Oletus on, että todellisuus sisältää mekanismeja, jotka eivät ole mistään luettavissa. Tällaisia ovat lastensuojelun tarvetta aiheuttavat ilmiöt, ja ne organisaatiossa omaksutut tavat, joilla niihin vastataan. (Vrt. Houston & Swords 2022, 349.) Olen rajannut haastateltavat ammatillisiin toimijoihin, jolloin perhehoidon osuus jää pois. Rajaus perustuu siihen, että toimeksiantosuhteiset perhehoitajat eivät ole ammatillisia toimijoita, vaan hoitavat sopimuksen perusteella julkista tehtävää yksityiskodeissa (Araneva 2018, 9–10). Heillä ei ole kiireellisen sijoituksen yhteydessä samanlaisia arviointiin liittyviä tehtäviä kuin laitoshoidossa. Haastatteluaineisto painottuu tämän takia kouluikäisten lasten sijoitusten yhteydessä toteutuvaan asiakasprosessiin. Toimijaverkoston tuottama näkökulma rajautui toimintaan laitossijoituksen yhteydessä, koska sijaishuollossa työskentelevät haastateltavat tulivat laitoshoidon toimintaympäristöstä.

Tutkimuspaikkakunniksi valikoin kaksi kaupunkia, joiden yhteenlaskettu asukasluku oli noin 250 000 asukasta tutkimusvuosina. Tällä väestöpohjalla kiireellisiä sijoituksia tehdään vähintään 150 vuosittain, mikä mahdollistaa riittävän asiakirja-aineiston keräämisen. Ensimmäinen kaupungeista on maakunnallinen keskus ja toinen on seutukunnallinen keskus. Pseudonymisoin paikkakunnat Kaupungiksi (suurempi kunta) ja Seutukaupungiksi (pienempi kunta). Kun sain suunnitelmastani Turun yliopiston ihmistieteiden eettisen toimikunnan arviolausunnon maaliskuussa 2020 (liite 8), hain tutkimusluvut kummastakin kaupungista, ja ne myönnettiin kesäkuussa 2020. Tutkimuspaikkakuntien organisaatioiden myöntämät tutkimusluvut joudun jättämään liitteistä pois tutkimuseettisistä syistä. Pyysin kaikilta haastatelluilta kirjallisen suostumuksen aina haastattelun yhteydessä (liite 7).

Tutkimuspaikkakuntien aluerakenteessa on sellainen ero, että Seutukaupungissa on keskustaajaman lisäksi laaja haja-asutusalue ja paljon maaseutumaista asutusta. Tutkimuksen hajauttaminen kahteen kaupunkiin mahdollisti sen, että asiakastapaukset tulivat erityyppisistä asuinympäristöistä. Myös lastensuojeluorganisaatio oli tutkimuksen aikana kaupungeissa hieman erityyppinen. Molempia kaupunkeja palveli virka-ajan ulkopuolella maakunnallinen sosiaalipäivystyksen yksikkö. Seutukaupungissa oli sen lisäksi erillinen arviointitiimi, jolla oli mahdollisuus tehdä virka-

aikana kiireellisiä sijoituksia. Myös vastuusosiaalityöntekijät tekivät siellä niitä tilanteen mukaan. Kaupungissa taas kaikki kiireelliset sijoitukset oli keskitetty sosiaalipäivystykseen, eikä vastuusosiaalityöntekijöillä ollut toimintasäännön mukaan toimivaltaa niihin. Tämä koski myös toimintaa virka-aikana.

Sitoutuminen kriittiseen realismiin sisältää emansipatorisen ulottuvuuden, eli se ei ole pelkästään tiedontuotantoa. Kun ilmiöstä tuotetaan tietoa, myös asiakkaan ja työntekijän asemasta sekä sosiaalityön yhteiskunnallisesta tehtävästä voidaan tehdä huomioita. (Pekkarinen & Tapola-Haapola 2009, 183–205; Bukowska 2021.) Valta-asetelma on läsnä, kun toimeenpannaan kiireellisiä sijoituksia, joita pidetään yhtenä järjestelmän vaikeimmista tehtävistä. Tutkimusasetelmaan sisältyy intressi tuottaa tietoa niistä olosuhteista, joissa toteutuu yhteiskunnallisen vallankäytön ja sosiaalityön kontrollifunktion kova ydin. Houston ja Swords (2022, 349–350) huomauttavat, että kriittiseen realismiin sitoutunut sosiaalityön tutkimus ei koskaan ole täysin arvovapaata, koska ammatti itsessään on sitoutunut tiettyihin arvoihin.

Lastensuojelun eettisenä veloitteena on kantaa viimesijainen vastuu lapsen oikeuksien toteutumisesta. Tutkimuksen avulla voidaan tehdä havaintoja siitä, miten tämä tehtävä toteutuu. Lastensuojeluinstituution hallintaan ja johtamiseen liittyy yhteiskunnallisia odotuksia, joihin vastataan annetuilla resursseilla. Tavoitteena on, että käytäntöjä ja kokemuksia tutkimalla voin arvioida, miten realistisia ja kohtuullisia odotukset ovat, ja mihin sosiaalityön keinot riittävät. Kun olen saanut tulosten avulla lisää tietoa kiireellisen sijoituksen todellisuudesta, voin tehdä johtopäätöksiä järjestelmän nykyisestä luonteesta. Tätä on tutkimukseni kriittinen realismi.

4.2 Tutkimusaineistot ja -menetelmät

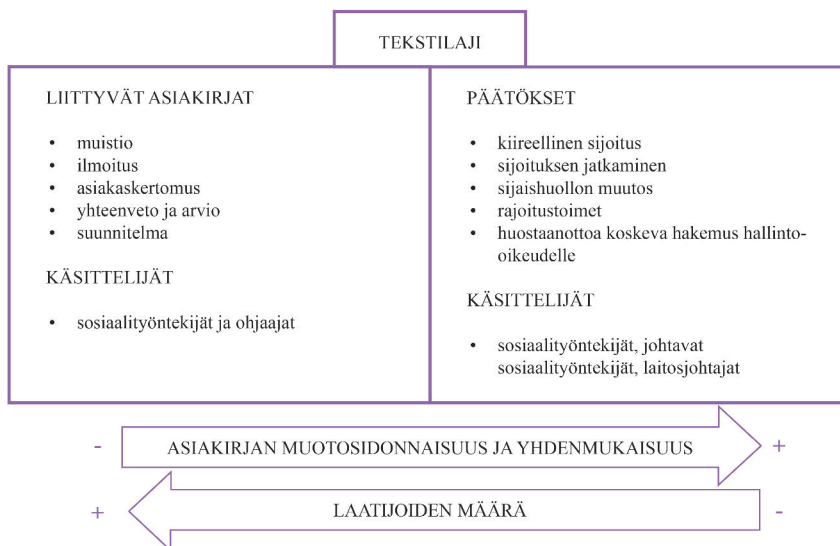
4.2.1 Asiakirja-aineisto ja sen analyysi

Rajasin asiakirja-aineiston koskemaan vuonna 2020 tehtyjä kiireellisiä sijoituksia, jotta voin näytteen avulla vastata tutkimustehtävään määriteltynä ajanjaksona. Aikarajaus oli edellytys sähköisen aineiston muodostamiselle. Tutkimuspaikkakunnilla oli erityyppinen asiakastietojärjestelmä, ja molemmissa kaupungeissa sen käytössä avustamiseen nimettiin yhteyshenkilö. Seutukaupungin tutkimusyhteyshenkilö toimitti kaiken asiakirjamateriaalin suojatulla sähköpostiyhteydellä. Materiaali oli koostettu niin, että jokainen asiakastapaus muodosti oma tiedostonsa. Kaupunki myönsi minulle asiakastietojärjestelmän käyttöoikeuden ja siirsin kaikkien tapausten tiedot omiksi tiedostoikseen työskentelemällä fyysisesti kaupungin lastensuojeluyksikön tiloissa ajalla tammi-kesäkuu 2021. Muodostin jokaisesta 190 asiakkuudesta tiedoston, joka sisältää tapauskuvauksen. Esimerkki tapauskuvauksesta on liitteessä 1. Lisäksi muodostin kummankin paikkakunnan asiakirjoista Excel -koontitaulukot, joissa on yhdistettyinä perustiedot kaikista asiakkuuksista. Siirsin koko aineiston

Turun yliopiston Private Seafire -palveluun, joka on tarkoitettu tutkimuksenaikaisen datan hallintaan. Poistan sen sieltä tutkimuksen päätyttyä.

Käytin aineiston perusyksikkönä asiakastapausta, johon liittyvät erityyppiset asiakirjat. Koodausvaiheessa käytin kunnista työnimiä Maakunta ja Seutukunta. Asiakastapaukset koodasin seuraavalla periaatteella: P1M (Poika 1 Maakunta), T1M (Tyttö 1 Maakunta), P1S (Poika 1 Seutukunta), T1S (Tyttö 1 Seutukunta). Jaottelin asiakirjat kahteen tekstilajiin: hallintopäätöksiin ja päätöksentekoa tukeviin, siihen liittyviin asiakirjoihin. Scott (1990) jaottelee dokumenttiaineiston primääri- ja sekundääriaineistoon sen mukaan, mikä on asiakirjojen suhde toisiinsa. Aineistossani päätökset olivat primääriaineistoa ja muu aineisto sille alisteista ja siihen liittyvää. Laaksonen ym. (2011, 58–62) erottavat sosiaalihuollon asiakirjojen luokittelussa päätökset omaksi kategoriakseen. Päätös on asiakirja, jolla viranomainen esittää ratkaisunsa sosiaalihuollon asiakkaan hallintoasiassa. Asia on tullut vireille asiakkaan hakemuksesta, lastensuojelussa useimmiten kuitenkin viranomaisen aloitteesta. Päätös on aina valituskelpoinen. (Mäenpää 2007, 117; Harjula & Laakso 1996, 34.)

Teksteillä on oman lajinsa sisällä saman tyyppinen tavoite ja niiden laatijoilla tulee olla yhteinen ymmärrys siitä, mihin kyseisellä asiakirjalla pyritään. Asiakirja-aineiston pohjalta on mahdollista aloittaa analyysi ”miten paljon” -tyyppisillä kysymyksillä (Töttö 2000, 60–75; Töttö 2006). Asiakirjoilla on sillä tavalla objektiivinen luonne, että ne sisältävät havaintoja siitä, kenet on sijoitettu kiireellisesti, millä perusteella ja missä vaiheessa asiakkuutta. Miksi päätöksiä tehdään juuri tietyissä käännekohtissa, miten ne tehdään, ja mihin niillä pyritään. Olen esittänyt tekstilajien jaottelun kuviossa 15.

Kuvio 15. Asiakirja-aineiston tekstilajit, käsittelijät ja muutosidonnaisuus.

Kuvion vasemmalla puolella on esitetty tekstilajiltaan vapaamuotoisempi aineisto, joka muodostuu kumuloituvasti asiakastietojärjestelmään. Kyse on palvelukeskeisestä raportoinnista, joka edeltää ja seuraa päätöksentekoa. Tässä dokumentaatioissa keskeistä on myös asiakkaan asema kirjaamiskäytännöissä: pyritään ajantasaiseen yhteiseen arviointiin. (Kagle & Kopels 2008, 33–39.) Sosiaalihuollon asiakasasiakirjoja koskevan lain (254/2015) 15 § mukaan palvelutarpeen arvioon kirjataan asiakkaan ja asian käsittelyyn osallistuneiden näkemys tilanteesta. Ajantasainen päivittäiskirjaaminen muodostaa kyseisen lain 17 § mukaisen täydentyvän asiakaskertomuksen. Siihen kirjataan tapahtumat niin, että kaikilla asiaa käsittelevillä työntekijöillä on pääsy asiakastietojärjestelmän tähän osaan. Sijoituksen aikana vastuusosiaalityöntekijä voi seurata asiakkaan tilannetta esimerkiksi laitoksen ohjaajien päiväkirjatyyppisistä kirjauksista. Liittyvillä asiakirjoilla on siten useita eri laatijoita, ja niillä pyritään osallisten informointiin. Muutosidonnaisimpia asiakirjoja tässä tekstilajissa ovat asiakirjalain (254/2015) 16 § ja 17 § mukaiset suunnitelmat ja arviot, jotka tehdään mallipohjalle. Sijaishuoltopaikka tekee yleensä sijoituksen päättyessä oman yhteenvetonsa, jossa se ottaa kantaa jatkosuunnitelmaan.

Kiireelliseen sijoitukseen voi liittyä lastensuojelulain 38 § mukaisen varsinaisen sijoituspäätöksen lisäksi muita päätöksiä. Sijoituspäätöksen teki Kaupungissa aina sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijä. Seutukaupungissa näitä päätöksiä voi tehdä myös vastuusosiaalityöntekijä tai arviointitiimin sosiaalityöntekijä. Vastuusosiaalityöntekijä päättää sijoituksen lakkaamisesta lain 39 § perusteella, mikäli tähän päädytään ennen 30 päivän määräajan päättymistä. Sijoituksen jatkaminen on 38 a § mukaan johtavan viranhaltijan tehtävä, samoin kuin sijaishuoltopaikan muuttaminen. Lain 11. luvun mukainen päätöksenteko rajoitustoimenpiteistä määräytyy sillä periaatteella, että laitoshoitoon liittyvistä rajoituksista päätetään sijaishuoltoyksikössä. Yhteydenpidon rajoittamiseen vaikuttaa asian luonne ja sijoituksen kesto. Kiireellisen sijoituksen kuluessa johtava viranhaltija voi 44 § perusteella tehdä hallinto-oikeudelle lapsen huostaanottoa koskevan hakemuksen. Hakemus on vaihtoehto suostumukseen perustuvalla huostaanotolle, ja sisältää vastaavat asiakirjat kuin huostaanotto (Räty 2015, 430–431). Huostaanottihakemus on viranomaisaloitteinen tosiasiallinen hallintotoimi, joten sisällytin sen asiakirjatyyppinä päätöksiin.

Liitin jokaiseen tapauskuvaukseen yhteenvedon dokumenteista, joita asiakastietojärjestelmään on tallennettu. Otin jokaisen asiakkuuden lähtökohdaksi viimeisen kiireellisen sijoituksen vuodelta 2020 ja perehdyin asiakaskertomuksen pohjalta tapahtumiin ennen sijoitusta ja välittömästi sen jälkeen. Tässä kartoittavassa vaiheessa muodostin kokonaiskäsitelmän siitä, mitä informaatiota asiakirjoissa ylipäänsä on (esim. Günther ym. 2022). Asiakirjoilla on sekä määrällisiä että laadullisia ulottuvuuksia, ja erotin niistä muuttujia, joilla aineistoa voi kuvata ja typologisoida (Heikkilä 2014, 15). Laadullista sisältöä on erityisesti asiakaskertomuksen kuvaus siitä, miten kiireelliseen sijoitukseen on päädytty, mitkä ovat sen perustelut, ja mikä on

intervention yhteydessä tuotettu seuraava ratkaisu. Erotin aineistosta taustamuuttujiksi tekijät ja olosuhteet, jotka vallitsivat sijoitushetkellä. Ne kuvasivat sijoituksen lähtökohtatilannetta. Prosessimuuttujiksi määrittelin ne asiat, jotka ovat sijoituksen perusteluna, tapahtuvat sen aikana, ja ovat seuraavan ratkaisun perusteena. Taulukossa 5 olen esittänyt asiakastapausten luokittelurungon.

Taulukko 5. Asiakastapausten luokittelurunko.

TAUSTAMUUTTUJAT				
Ikä sijoituksen alkaessa	Tunniste	Aiempi asiakkuus	Lastensuojeluasiakkuus	Kiireelliset sijoitukset
Esim. 14	Esim. T75	SHL / LSL Tyyppi ja sisältö	Tyyppi ja sisältö	Aiemmat sijoitukset
PROSESSIMUUTTUJAT				
Päätös ja perustelut sijoitukselle	Sijaisuoltopaikka, aika ja toiminta	Mielipide 1 Alussa	Mielipide 2 Lopussa	Seuraava ratkaisu
Kodin olosuhteet Oma toiminta Typologia	Sijaisuollon tyyppi ja voimassaolo Rajoitustoimet	Vanhempien Lapsen Muun kasvattajan	Vanhempien Lapsen Muun kasvattajan	Tilanne kiireellisen sijoituksen jälkeen

Kirjasin jokaiseen 190 tapauskuvaukseen taulukossa esitetyt muuttujat, jotka määrittelin tutkimustehtävän kannalta relevanteiksi. Tein sen jälkeen tarkastelun, jonka perusteella muodostin kokonaiskuvan aineistosta. Suoritin dokumenttien sisällön erittelyn ja alustavan luokituksen niille asiakirjoille, joissa on tekstimuodossa kuvattu muuttujien ulottuvuuksia, esimerkiksi aiemman lastensuojeluasiakkuuden sisältöä konkreettisina toimenpiteinä. Tämän jälkeen koodasin aineiston. Esimerkiksi asiakaskertomuksen ja aiempien päätösten pohjalta muodostin luokat edeltävälle lastensuojeluasiakkuudelle. Kiireellisen sijoituksen päätösten perusteluista muodostin luokituksen, johon tuli 13 erityyppistä perustelua. Olen esittänyt tapauskuvauksen koodausrunгон liitteessä 2.

Kun koko aineisto oli koodattu, tein siitä havaintomatriisin SPSS-ohjelmalla, joka on kehitetty tilastotieteelliseen analyysiin (Metsämuuronen 2006). Analyysin tässä vaiheessa muodostin alustavan käsityksen muuttujien välisistä suhteista. Ristiintaulukoin muuttujia ja tein niille SPSS-ohjelmalla X^2 -testauksia. Tarkastelin esimerkiksi, miten 12 vuotta täyttäneet ovat itse ilmaisseet mielipiteensä sijoitukseen, ja mikä on päätöksen perustelujen ja lapsen iän välinen suhde. Tein myös suoria frekvenssijakaumia yksittäisistä muuttujista kuten edeltävän lastensuojeluasiakkuuden kestosta. Tältä pohjalta tein alustavia päätelmiä siitä, mitkä muuttujat ovat keskeisiä muodostaessani lopuksi typologian asiakastilanteista. Esimerkiksi sijoituksen

yhteydessä tuotettu ratkaisu oli yhteydessä päätöksen perusteluihin ja edeltävään asiakkuuteen. Pitkä lastensuojeluasiakkuus tuottaa tietynlaisia ratkaisuja. Pystyin myös toteamaan aineiston riittävyyden eri muuttujien osalta. Mielenpitemin ilmaisemisesta tein muuttujan vasta sen jälkeen, kun olin todennut, että se jollain tasolla löytyy kaikista asiakirjoista. Myös poikkeavat havainnot, kuten ulkopaikkakuntalaiset asiakkuudet, tulivat tässä vaiheessa esiin, ja erotin ne muista. (Tähtinen ym. 2020, 91–92; Ketokivi 2015, 272.)

Kuviossa 16 olen tiivistänyt asiakirjojen sisällönanalyysin etenemisen vaiheet.

Kuvio 16. Asiakirja-aineiston analyysin eteneminen.

Asiakirjat edustavat tässä sosiaalisten käytäntöjen, viranomaistoiminnan ja siihen sisältyvän päätöksenteon pohjarakennetta. Se on myös realistisen tutkimuksen raakamateriaalia, josta kuvattavan ilmiön piirteet ovat tiivistettävissä. (Coffey 2014, 367–379.) Teksteissä on sellaisenaan matala abstraktiotaso, koska niiden tarkoitus on kuvata viranomaisen asiaviestinnän keinoin riskikäyttäytymistä ja päätöksen perusteluita. Nämä kuvaukset toimivat sellaisenaan koodaamisen perusteina erityisesti päätösten kohdalla, koska ne noudattavat normisidonnaista ja muotoon sidottua kirjoittamista. Asiakaskertomukset ja muistiot ovat hajanaisempia, monen käsittelijän tuottamia, ja niiden analyysi vaatii asioiden yhdistelemistä eri asiakirjalähteistä. Yhdistämisen jälkeen tein analyysin siitä, mitä asiakkuudessa on tapahtunut ennen kiireellistä sijoitusta. Esimerkiksi: perustelut siirtyneet kodin olosuhteista lapsen omaan toimintaan, useita aiempia sijoituksia.

Tässä vaiheessa analyysiin tuli mukaan enemmän tulkintaa siitä, mistä kaikesta sijoituksissa on kyse, kun huomioidaan aiempi lastensuojeluhistoria. (Vrt. Graneheim ym. 2017, 30–32.) Asiakastapauksissa on piilevää sisältöä, niiden kertomuksia yhdistäviä piirteitä, jotka tulevat esiin, kun tapauksia on riittävä määrä. Analyysin

viimeisessä vaiheessa muodostin asiakastilanteista luokkia typologisoinnin pohjaksi ja sijoitin tapauskuvaukset niihin. Tavoitteena tässä oli tunnistaa piirteitä, jotka yhdistävät asiakkuuksia toisiinsa. Realistinen ote näkyy siinä, että asiakasprofiilit nousivat autenttisista kuvauksista, joista on analyysin avulla muodostettu tyyppejä.

4.2.2 Haastatteluaineisto ja sen analyysi

Suoritin haastattelut aikavälillä lokakuu 2021 – huhtikuu 2022 ja haastateltavia oli yhteensä 20. Kaikkien haastateltavien työtehtäviin sisältyi tutkimuspaikkakunnilla ja haastatteluajankohtana rooli kiireellisen sijoituksen toimeenpanossa. Haastattelut tapahtuivat Microsoft Teams -videoneuvotteluina ja tallensin ne erilliseksi tiedostokansioksi. Niiden kesto oli lyhyimmillään 57 minuuttia 55 sekuntia ja pisimmillään 1 tunti 6 minuuttia ja 28 sekuntia, mediaanin ollessa melko tarkkaan yhden tunnin mittainen. Etäyhteydellä tietokoneavusteisesti suoritettu haastattelu on intensiivinen työskentelymuoto, jossa sosiaaliset ulottuvuudet ovat vähäisiä. Haastatteluympäristö on standardisoitu, eikä haastattelija pysty tekemään huomioita kohtaamisesta fyysisessä ympäristössä. Tämä yhdenmukaistaa aineistoa ja samalla asettaa rajoitteensa haastattelun kestolle. (Holstein & Gubrium 2003, 194–196.) Käytännössä etäyhteydellä suoritettu haastattelu on niin intensiivinen tapahtuma, että yksi tunti osoittautui relevantiksi enimmäisajaksi. Yksi haastateltavista ei halunnut avata videoyhteyttä, muiden osalta kuva toimi haastattelun osatekijänä. Käytin haastattelun alussa viisi minuuttia esittelyyn, aiheeseen orientoitumiseen, ja varmistin, ettei päivän työtilanteessa ole mitään, joka häiritäisi haastatteluun keskittymistä. Ilmoitin aina haastateltavalle, kun käynnistin tallennuksen.

Aineiston keräämisvaiheessa covid-19-pandemia oli vaiheessa, jolloin lähitapaamiset eivät olleet mahdollisia. Kun suoritin haastattelut videoneuvotteluina, kehoillisuus ja sosiaalinen läsnäolo tilanteen resurssina jäivät pois. Tilanteeseen liittyminen, ilmeet, eleet ja ympäristöä koskevat havainnot ovat merkitykseltään vähäisempiä, kun kohtaaminen ei tapahdu kasvokkain samassa tilassa. (Vrt. Koivunen & Ylöstalo 2017, 240–247.) Suorittamissani haastatteluissa etäyhteys riitti aineiston keräämiseen. Haastateltavat liittyivät tilanteeseen työpäivänsä lomassa. Lähetin heille etukäteen tutkimustiedotteen, haastattelun teemat apukysymyksineen ja asiakirja-aineistosta työstämäni alustavan typologian asiakastilanteista (liitteet 4–5). Kaikilla oli haastattelun alussa käsitys tutkimuksen aihealueesta, minkä alussa varmistin. Kaikkien kanssa kävimme myös lyhyesti läpi asiakastypologiaa haastattelun kuluessa.

Haastateltavat jakautuivat siten, että heistä yhdeksän oli Seutukaupungista ja yksitoista Kaupungista. Jälkimmäiseen lukuun sisältyy kolme työntekijää päivystysyksiköstä, joka palvelee kaikkia alueen kuntia. Suoraa asiakastyötä tekevien työntekijöiden yhteystiedot eivät ole julkisesti saatavilla, ja siksi sain heihin yhteyden esihenkilöiden kautta. Esihenkilöt siis valikoivat haastatteluun tulevat työntekijät, jotka

kaikki olivat yksiköiden vakinaista henkilökuntaa. Tutkimustehtävän kannalta pidin oleellisena, että molemmat paikkakunnat ja eri työntekijäryhmät olivat edustettuina. Ryhmittelin haastateltavat kolmeen osaan: esihenkilöt, sosiaalityöntekijät ja ohjaajat. Kaikilla esihenkilöillä oli suoria alaisia, joilla oli tehtäviä kiireellisen sijoituksen toimeenpanossa. Olen esittänyt yhteenvedon haastateltavista taulukossa 6. Tarkemmat tiedot haastattelujen ajankohdista, informanttien työtehtävistä ja haastattelujen koodauksesta ovat liitteessä 3. Olen jättänyt tunnistetiedoista tutkimuspaikkakunnan ja toimintayksikön nimen pois anonymiteetin varmistamiseksi. Kummassakin kunnassa toimi kyseisen organisaation ylläpitämiä ympärivuorokautisia vastaanottoyksiköitä, joihin kiireelliset sijoitukset oli paljolti keskitetty.

Taulukko 6. Haastateltavien taustatiedot.

Haastateltavan tunniste O = ohjaaja S = sosiaalityöntekijä E = esihenkilö	Lukumäärä	Työyksikkö
Ohjaajat	4	Vastaanottoyksikkö (2) Lastensuojelun avohuolto (1) Päivystysyksikkö (1)
Sosiaalityöntekijät	8	Lastensuojelun avohuolto (4) Päivystysyksikkö (2) Vastaanottoyksikkö (2)
Esihenkilöt	8	Vastaanottoyksikkö (2) Lastensuojelun avohuolto (2) Päivystysyksikkö (2) Lastensuojelun hallinto (2)

Haastattelun muotona oli teemahaastattelu, jonka teemat ja apukysymykset määrittelin tutkimuskysymysten mukaisesti. Teemahaastattelu on keskustelunomainen tilanne, jonka tarkoituksena on operationalisoida aihe tutkittavaan muotoon. Haastatteluissa keskeistä on, että haastateltavat tuntevat hyvin aihealueen ja pystyvät sitä koskeviin tulkintoihin ja merkityksenantoon. (Eskola & Suoranta 2008, 86–87; Hirsjärvi & Hurme 2022.) Teemat ja tarkempi kysymysrunko ovat liitteessä 4. Kohden sin haastattelu seuraaviin teemoihin, jotka noudattivat tutkimuksen teoriaosuuden aiheita:

1. Käsitys kiireellisen sijoituksen tarpeesta lastensuojelun kokonaisuudessa
2. Kiireellinen sijoitus asiakasprosessin osana
3. Kiireellinen sijoitus tilanteena ja asiakasprosessin johtaminen

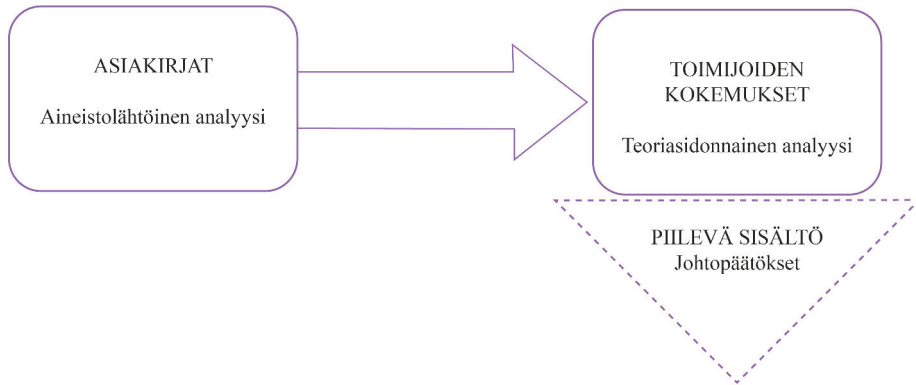
4. Kriisi-intervention piirteet ja merkitys kiireellisessä sijoituksessa
5. Johtaminen erityyppisissä asiakastilanteissa
6. Lastensuojelupalveluiden kokonaisuus ja sen johtaminen sekä kehittäminen kiireellisen sijoituksen näkökulmasta

Teemojen pääkategoriat olivat yleisiä ja vaihtelin niihin sisältyvien apukysymysten järjestystä hieman haastatteluissa sen mukaan, miten keskustelu eteni. Kaikki teemat käsiteltiin kuitenkin yllä esitetystä järjestyksestä. Otin huomioon, että haastateltavilla oli asiakasprosessissa eri rooleja, ja siksi he tuottivat puhetta vaihtelevasti eri teemoista. Esimerkiksi laitoksen ohjaaja tunsii päätöksenteon ilmiönä, se näyttäytyi jollain tavalla hänen työssään. Vaikka hän ei osallistunut suoraan arviointiprosessiin, hänellä oli kuitenkin oman työnsä kautta käsitys siitä. Ainoastaan hallinnolliset sektorijohtajat olivat asemassa, johon ei sisällynyt mitään yksittäisen asiakasprosessin tehtäviä. Heillä oli kuitenkin aiempaa omaa kokemusta lastensuojelun sosiaalityöstä, ja he seurasivat tiiviisti asiakastyön tapahtumia. Näin sain käsiteltyä kaikki teemat jokaisen haastateltavan kanssa.

Litteroin haastattelut tallenteelta sanasanaisesti kokonaisina virkkeinä ja lauseina niin, että keskustelun autenttinen sisältö tuli dokumenttiin sellaisenaan. Merkitsin myös pidemmät tauot ja esimerkiksi naurahdukset, koska ne ovat osa haastattelun kulkua ja asian käsittelyä. Periaatteena oli kirjoittaa haastattelu auki sellaisella tasolla, että se edistää tutkimustehtävään vastaamista ja litterointi soveltuu analyysiohjelmistoon (Hirsjärvi & Hurme 2022, 138–139; Alasuutari 2011, 84–86). Word-tiedostona, fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1 kustakin haastattelusta muodostui 18–21 sivun dokumentti; haastatteluaineistoa muodostui yhteensä 404 sivua. Litteroin materiaalin yhdenmukaisesti samalla tekstityypillä ja keskustelua koskevilla merkinnoilla. Siirsin aineiston analyysivaihetta varten Atlas.ti -ohjelmistoon dokumentti kerrallaan, kun olin ensin varmistanut testiaineistolla ohjelmiston soveltuvuuden. Atlas.ti on tietokoneavusteinen kvalitatiivisen tiedon analysointiohjelmisto, joka mahdollistaa laadullisen tutkimusaineiston analysoinnin (Woolf & Silver 2017).

Haastatteluissa minulla oli dokumentteihin perustuva käsitys asiakastilanteista, haastateltavilla puolestaan autenttinen kokemus saman tyyppisistä tilanteista ja heidän tulkintansa lastensuojelun todellisuudesta. Graneheim ym. (2017, 30–31) puhuvat laadullisen aineiston ilmissisällöstä ja piilevästä sisällöstä. Tässä tapauksessa ilmissisältöä ovat asiakirjoihin kirjatut faktat ja haastateltujen sanallistamat kokemukset. Lastensuojelutyöntekijöiden arkikieleen sisältyy harvoin teoreettisia käsitteitä kuten hallintatapa. Käsite pitää operationalisoida tutkittavaan muotoon apukysymyksillä. Analyysivaiheessa tein oman tulkintani siitä, että tietyt maininnat asiakastilanteista ovat hallintatavan kuvausta. Tällä tavalla aineistosta nousi esiin piilevää sisältöä siitä, millainen järjestelmä on teorian näkökulmasta. Analyysin edetessä

nostin abstraktiotasoa kahdessa vaiheessa: muodostamalla dokumenttien pohjalta asiakastyyppejä, ja tulkitsemalla informanttien puhetta temaattisesti. Olen esittänyt haastatteluaineiston analyysin etenemisen kuviossa 17.

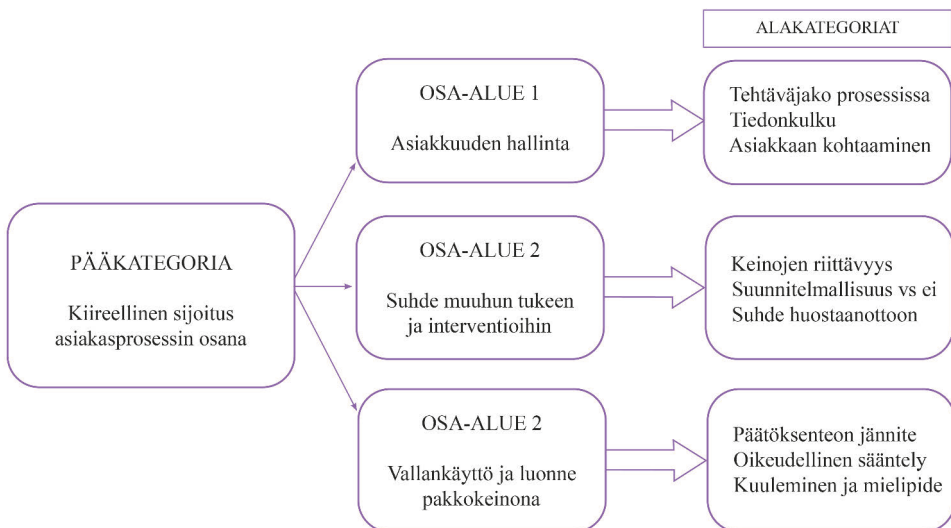
Kuvio 17. Haastatteluaineiston analyysi osana tutkimusprosessia.

Analyysi eteni konstruoimalla tietoa sellaiseen muotoon, että siitä oli abstrahoitavissa johtopäätöksiä lastensuojelutyön olemuksesta ja luonteesta. Haastatteluilla on tietoa konstruoiva luonne ja näkökulmani haastattelun teemoihin rakentui sekä asiakirjoista että lastensuojelun käsitteellisestä tarkastelusta. Schreier (2012) kuvaa teoriasidonnaista laadullista analyysiä tutkimusotteena, missä yleisempää taustajattelua lähdetään koettelemaan ja konkretisoimaan aineiston avulla. Tutkimusprosessi on luonteeltaan aineistoja ja niiden analyysitapoja täydentävä, koska tutkimustehtävä ei ole ratkaistavissa yhdellä aineistolla. Aineistoja yhdistävän, komplementaarisen ja monimetodisen lähestymistavan yhteydessä voidaan puhua myös abduktiivisesta päättelystä, joka on eräänlainen induktion ja deduktion välimaasto. Tutkimuksen teoriaisuus ohjaa analyysiä niin, että kytkennät siihen ovat nähtävissä. (Eskola 2001; Eskola & Suoranta 2008.) Esimerkiksi Foucault'n näkemys valtasuhteesta voi antaa vaikutteita analyysiin, vaikka se ei sellaisenaan ilmene sosiaalityöntekijöiden puheessa motivoinnin vaikeuksista. Abduktiivisessa päättelyssä myös palataan aiempaan tietoon, kun analyysissä etsitään selitystä asioille. Selitystä on haettava uudelleen esimerkiksi oikeudellisesta kehyksestä.

Kuviossa 18 olen antanut esimerkin haastatteluaineiston jäsentämisestä (ks. esim. Elo & Kyngäs 2008, 111; Wiltshire & Ronkainen 2021, 165). Luokittelin aineiston sisällön hierarkkisesti teemojen mukaisiin kokonaisuuksiin, kun aloin käydä sitä analyttisesti läpi.

Muodostin haastattelun jokaisesta teemasta yhden pääkategorian, jonka jälkeen nimesin siihen sisältyvistä osa-alueista koodausryhmiä Atlas.ti -ohjelmistoon. Jokaiseen koodausryhmään määrittelin koodeiksi avainsanoja, jotka syötin eri teemojen

kohdalla kaikkiin litteroituihin haastatteluihin. Atlas.ti -ohjelmisto haki siis jokaisesta haastattelusta sisältöä koodisanoilla kuten ”huostaanotto” tai ”informointi”. Esimerkiksi asiakasprosessia koskevassa teemassa yhtenä osa-alueena oli kiireellisen sijoituksen suhde muihin asiakkuuden muotoihin kuten avohuollon tukeen ja huostaanottoon. Tähän koodausryhmään muodostui puhetta siitä, millainen avohuolto edeltää kiireellistä sijoitusta tai miten sijoitus voi käynnistää huostaanoton valmistelun. Siirsin maininnat erilliseen alatiedostoon, joka sisälsi työntekijäryhmittäin jaoteltuna puhetta kiireellisen sijoituksen asemasta laajemman prosessin osana. Seuraavaksi erotin puheen sisällöstä erityyppisiä arvioita siitä, miten haastateltavat kokevat avohuollon tuen sisällön ja kohdentumisen tilanteissa, joissa on ilmennyt kiireellisen avuntarpeen arviointia.

Kuvio 18. Haastatteluaineiston analyysi: esimerkki teeman jäsentämisestä.

Tämän aineiston pilkkomisen jälkeen ryhdyin kokoavaan analyysiin, jonka tavoitteena oli muodostaa käsitys siitä, millaisia vastauksia toimijoiden kokemukset tuovat kyseiseen teemaan: tuottivatko ne esimerkiksi yhteneviä vai eriäviä näkemyksiä. Haastatteluaineisto sisälsi julkituotua ja konkreettisesti, usein arkisestikin ilmaistua sisältöä jokaisesta teemasta. Nämä toimijoiden kokemukset ja niiden sanallistaminen ovat aineiston ilmisisältöä, faktista puhetta, joka ei ole tutkijan tulkitsemaa. Graneheimin ym. (2017) mukaan teoriasidonnaisen analyysin viimeisessä vaiheessa tutkija pyrkii saamaan aineistosta esiin erityisesti piileviä merkityksiä, jotka ovat teoreettisesti relevantteja. Juuri tämä sisältö on ratkaisevaa tulosten tulkinnan ja johtopäätösten kannalta. Tuotin analyysin kokoavassa vaiheessa synteesin ja vastauskategoriat siitä, millaisia merkityksiä haastateltavat antavat kiireelliselle

sijoitukselle lastensuojelun keinona. Missä määrin sijoitus on palvelua, tukea ja kontrollia, ja miten sen asema ilmentää palvelukeskeisyyttä lastensuojelujärjestelmässä. Vaikka palveluorientaatio ei ollut heille tuttu käsite, eivätkä he käyttäneet sitä itse, heidän kokemuksensa ilmensivät sitä, että myös pakkokeinoilla halutaan nähdä palvelun luonne.

Haastattelusitaatit merkitsin liitteessä 3 esitettyjen tunnisteiden mukaisesti. Käytin sitaatteja muuten sanatarkkaan, mutta stilisoin yksittäisiä täytesanoja (”tota, silleen, niin ku”) pois ilmaisun tiivistämiseksi ja toiston välttämiseksi. Tein ratkaisun niin, että haastateltavan lausuman sisältö ja ydinsanat säilyivät kuitenkin autenttisine. Kun olen luvussa 6 esittänyt sitaatteja taulukkomuodossa, olen kategorisoinut ne sisällönanalyysin perusteella. Tällöin en ole merkinnyt tunnisteita näkyviin, koska sitaattien tarkoitus on havainnollistaa luokittelun sisältöä.

4.3 Tutkimusasetelman luotettavuus ja eettisyys

Kahden metodisen lähestymistavan yhdistäminen edustaa tässä aineistotriangulaatiota: samoja tapahtumia on mahdollista analysoida erityyppisen tiedon perusteella (Denzin 1989 ja 2012, 81). Triangulaation avulla voidaan selkiyttää avointa ja moninaista sosiaalista maailmaa, kun aineistoja tarkastellaan rinnakkain. Aineistot ovat omanlaisiaan selityksiä todellisuudesta, ja ne ilmentävät osaltaan niitä tendenssejä, joita ajassa esiintyy. Tärkeää on hyväksyä niiden hetkellisyys, mutta se ei heikennä niiden selitysvoimaa. Tutkimus myös tuottaa näitä tendenssejä tekemällä näkyväksi ajattelua. (Roberts 2014, 12, 19–20.) Sosiaalityön syvyyteen (vrt. Houston 2001) on analyysin avulla mahdollista nähdä, koska aineistot ovat sellaisenaan totta. Oman lisänsä luotettavuuteen tuo se, että tutkimuspaikkakuntia oli kaksi.

Kriittisen realismin traditiossa kiinnitetään huomiota siihen, että haastatteluaineistojen selitysvoimaa ja teoreettista osuvuutta voi aina vahvistaa. Aineiston koodaaminen, kvantifiointi ja uudelleen teemoittelu selittävät tutkittavia ilmiöitä. Teemat ovat kehittyviä selityksiä, kun tulkintojen yhtäläisyydet ja erot tulevat esiin. (Fryer 2022, 366–377; Wiltshire & Ronkainen 2021, 165–167.) Haastateltujen kokemukset lastensuojelutarpeen taustoista ja tuotetuista ratkaisuista ovat adekvaatteja selityksiä sille, mitä asiakastyypit ovat, ja miksi ne ovat sellaisia.

Johnson ym. (2007, 124–125) jäsentävät monimetodisen lähestymistavan sen mukaan, onko laadullinen tai määrällinen tutkimusote hallitseva, vai ovatko ne samassa suhteessa toisiinsa. Tutkimusasetelmassani on selkeästi laadullinen lähestymistapa, jota asiakirja-aineiston sisältämä määrällinen ulottuvuus täydentää. Asiakirjojen analyysi vahvistaa haastatteluaineiston luotettavuutta ja pätevyyttä sekä auttaa tulkitsemaan haastateltavien kokemuksia asiakastilanteista. Se edistää myös haastattelukysymysten muotoilua ja konkretisointia, eli aiheen muuntamista tutkitta-

vaksi. Johtopäätösten tekeminen ei tapahdu vain haastatteluissa saadun tiedon perusteella, vaan synteesisinä.

Janesick (2000, 393) korostaa laadullisen tutkimuksen paikallista luonnetta ja tulkintojen sekä selitysten yhteensopivuutta niiden olosuhteiden kanssa, joissa aineistonkeruu on tehty. Laadullinen analyysi sisältää aina paikkoja, ihmisiä ja tapahtumia, jotka ovat ainutkertaisia. Tutkimuksen suorittamisen tulee kaventaa kuilua tutkittavan todellisuuden ja tutkijan välillä. Asiakirja-aineisto ja sen pohjalta tuottamani alustava typologia toimi tässä mielessä epistemologisena siltana, joka auttoi asiakastilanteiden tulkinnassa. Haastateltavat pystyivät antamaan omia esimerkkejä tilanteista, jotka vahvistivat selitystä ”kiireellisyyden tyypeistä”. He olivat konkreettisesti työskennelleet tilanteissa, joita olin tyypitellyt. Muokkasin asiakastilanteiden tyypittelyn valmiiksi vasta sen jälkeen, kun olin saanut toimijoiden selitykset esimerkiksi asiakkuuksien katkeamisesta tai siitä, mikä merkitys torjunnalla on siinä.

Quraishi ym. (2022, 25, 42) toteavat vankila-aineiston pohjalta, että eri ammattiryhmät tuovat aineistoon kerroksellisuutta, koska ammattilaisilla on kullakin erityyppinen suhde tutkittavaan ilmiöön ja asiakkaisiin. Tässä on asiantuntijahaastattelujen rikkaus ja vaikeus. Haastatteluihin sisältyi teemoja ja kysymyksiä, joiden tarkoitus oli tarkastella prosessia omasta työroolista käsin, mutta myös laajemmin lastensuojelupalveluiden kannalta. Toimijat pystyivät hyvin systematisoimaan ilmiötä ja konstruoimaan tulkintoja, kun he pitäytyivät omassa työroolissaan. Laajemman yhteiskunnallisen kehyksen tarkastelu vaatii rohkaisua siirtyä sivuun oman tehtävän mukaisesta roolista, mikä on yksi haastattelun tavoite (Vrt. Bogner & Menz 2009, 46–48). Ohjaajilla voi olla vähemmän kokemusta keskustelusta koko palvelujärjestelmän tasolla, mutta heillä on oman työnsä kautta mahdollisuus arvioida lastensuojelun kokonaisuutta ja tapoja vastata asiakastarpeisiin.

Lacey (1998, 495–497) toteaa, että yhteiskuntatieteiden tutkimuskohteilla on usein emansipatorinen ja arvoihin sitoutunut luonne. Esimerkiksi julkisilla auttamisjärjestelmillä halutaan saada muutosta aikaan ihmisten elämässä. Samalla tutkimuskohteet ovat avoimia järjestelmiä. Lastensuojelun toimeenpano muuttuu koko ajan, tämän tutkimuksen kuluessa paljonkin. Haastateltavat antoivat tulkintansa siitä, miten järjestelmä toteutuu. Tulkinta on silloin omassa kontekstissaan totta, tässä tapauksessa kahdessa kaupungissa. Gambrell (2001) kritisoi sosiaalityön tutkimusta teoreettisen kunnianhimon puutteesta ja toteaa, että sosiaalityö on pikemminkin auktoriteettipohjainen ja normatiivinen kuin tietoperustainen ammatti. Käytäntöjä perustellaan paljon enemmän lainsäädännön ja ammatin etiikan kuin tiedon pohjalta. Jos näin on, silloin vastassa on ammatin sokea piste, jota kaiken tutkimuksen tulisi valaista. Siksi vahvistin haastatteluosuutta asiakirjojen tuottamalla tiedolla.

Pekkarinen (2011, 47–48, 73) sivuaa samaa aihetta toteamalla, että usein lastensuojelututkimuksessa itse järjestelmä otetaan annettuna. Lainsäädännön sisältö kuvataan ikään kuin teoriana. Lastensuojelujärjestelmään sisäänrakennettua ajattelua

ei ole tapana kyseenalaistaa, koska se on ammatin ydintä, jota on totuttu puolustamaan. Tulkitseen tämän niin, että lastensuojelutyössä joudutaan jatkuvasti perustelemaan oman työn oikeutusta, jolloin on vaikea kritisoida edustamaansa järjestelmää. Ollaan ikään kuin valmiiksi puolustusasemissa. Tutkimuksen kannalta pidän tätä luotettavuusongelmana, joka tulee välttää. Gambrell (2015, 510–512) näkee, että käytäntöjä tulee voida myös arvottaa ja tarkastella tulosten pohjalta kriittisesti. Tutkimusaiheena kiireellinen sijoitus sisältää jo oletuksen siitä, että järjestelmässä on piirteitä, joita tulee tarkastella kriittisesti. Tutkimusasetelmassa olen pyrkinyt tarkastelemaan lastensuojelua niin, että sen normiperustaa ja eetosta on mahdollista koetella kriittisesti.

Sosiaalityön tutkimuksella on yleensä konkreettinen luonne, ja tulosten pohjalta arvioidaan käytäntöjen toimivuutta. Haastateltavat voivat kokea vaikuttavansa siihen, millaisena heidän työnsä näyttäytyy ja miten sitä arvotetaan. Tuloksiin voi sisältyä osallistujien esittämiä muutostarpeita, mitä voi pitää tutkimuksen yhtenä tavoitteena. (Smith 2009, 20–21.) Tämä johtaa kysymään, että millaiset tutkimuseettiset ratkaisut tukevat realismia, ja mitkä voivat heikentää sitä. Pitäytyminen omassa työroolissa tai oman organisaation toiminnassa voi kaventaa aineistoa, ja siksi suhtautumisen tulee olla sellaista, että se tukee päinvastaista. Aineisto rikastuu, kun haastattelussa tarkastellaan niitä ilmiön puolia, jotka ovat haastateltavalle kokemuksen kautta tuttuja sekä niitä, jotka eivät ole päivittäisessä pohdinnassa. Rohkaisin siksi haastateltuja lähestymään asioita myös ilman omaa työroolia. (Guillemain & Heggen 2008, 291–299; Brönniman 2022, 20–21.)

Pseudonymisointi tutkimusjulkaisussa ei välttämättä estä tunnistamista niiden piirissä, jotka tuntevat tutkimuskohteena olevan yksikön ja organisaation toimintaa. Suurenkin kaupungin lastensuojelu on ammatillisesti pieni ja suljettu systeemi, jossa työntekijät tuntevat toisensa. Olen tämän vuoksi karkeistanut aineistoa niin, että jätän yksilöimättä tutkimukseen osallistuneet kuntaorganisaatiot ja niiden toimintayksiköt. Oletukseni oli, että tämä rohkaisee puhumaan. Kuntien pseudonymisointi vahvistaa myös asiakastilanteiden analyysin eettisyyttä. Esittelin kyseisen ratkaisun aina haastattelutilanteen alussa. Ratkaisu tuo asetelmaan sellaisen rajauksen, että en voi raportissa esitellä lastensuojelutilanteen kehitystä kyseisessä kunnassa.

Haastatteluissa vahvistin tutkimuskohteen sosiaalista realismia sitomalla osan kysymyksistä lastensuojelun tilastolliseen kehitykseen myös paikallisesti. Osa haastateltavista oli valmistautunut tilanteeseen tuomalla siihen myös omia tietojaan asiakastilanteiden kehityksestä. Toinen ja merkittävämpi puoli ilmiön olemuksesta on se näkymätön kokemuksen alue, jonka kukin haastateltava tuo keskusteluun. Kun puhutaan eettisesti kuormittavista tutkimuskysymyksistä, tärkeä käännekohta haastattelussa on päästä alueelle, joka on koskematon ja ammattilaisen henkilökohtaista aluetta. (Guillemain & Heggen 2008, 294–295.) Jokainen haastattelu korostaa lastensuojelun työkokemuksen ainutkertaisuutta. Jos haastateltava halusi ilmaista

kokemuksiaan puhumalla pidempään yksittäisestä kuormittavasta työtilanteesta, annoin siihen tilaa.

Oma positioni tutkimusaiheeseen on sellainen, että olen työhistoriassani tehnyt samoja tehtäviä kuin useimmat haastateltavista. Aiheen käsittelyyn sisältyy siten omaa ammatillista reflektiota, muistojakin, mutta pidin nämä asiat haastattelutilanteissa taustalla. Esittelin ammatillisen viitekehitykseni, mutta pitäydyn tutkijapositionissa. (Berger 2015, 222–225.) Positioni tutkimuskohteeseen oli sellainen, että vierailin kummassakin kuntaorganisaatiossa vain tutkijan roolissa. Kriisiytyneet lastensuojelutilanteet ovat eettisesti kuormittavia pelkästään jo asiakirjoista luettuina, ja varauduin käsittelemään niistä välittyviä moraalisia ristiriitoja. Tutkija joutuu mielessään työstämään jokaisen tapauksen sisältämän sensitiivisen aineksen ennen kuin se muuntuu aineistoksi. (Mallon & Elliott 2020, 147–156.) On myös väistämätöntä, että ylisukupolvisten asiakkuuksien vuoksi aineistossa esiintyi joitain aiemmissa työtehtävissä kohtaamiani ihmisiä.

Dokumenttiaineisto on raakamateriaalia, joka on kirjoitettu viranomaistarkoituksiin. Toisaalta se on myös kuvausta yksilöiden ja perheiden elämästä haavoittuvassa tilanteessa. Asiakkailta on mahdollisuus osallistua kirjaamiseen ja kommentoida sitä, mutta he eivät silloin ole tietoisia siitä, että kertomus voi päätyä myös osaksi tutkimusaineistoa. Sekä työntekijöiden että asiakkaiden kannalta on tärkeää huolehtia tulosten esittämisen eettisyydestä. Pyrin siihen, että tapausten autenttisuus säilyy, ne ovat sellaisenaan totta, mutta analyysivaiheessa suorat yhteydet tilanteisiin häviävät. Esimerkit ovat abstrahoituja kuvauksia useista eri tapauksista. (Merriam & Tisdell 2016, 175–183; Poikolainen 2017, 60.) Haastateltavien tuottamat kuvaukset ovat havaintoja omasta työstä, ja asiakkaiden taustatiedot ovat niissä viitteellisiä. Muutin tapauskuvausten yksityiskohtia siten, että ne eivät ole suoraan redusoitavissa kenenkään tilanteeseen.

Aineiston rajoitteena voi pitää sitä, että asiakirja-aineisto on poikkileikkaus yhden kalenterivuoden asiakkuuksista. Tilanteiden päivittäminen kahden vuoden kulluttua toisi niihin lisää syvyyttä, mutta se oli tutkimusekonomisista syistä mahdollonta pelkästään jo siksi, että organisaatiot antoivat luvan asiakastietojen käyttöön määrääjäksi Arvioin myös poikkileikkauksen riittäväksi tutkimuksen suorittamisen kannalta. Haastatteluaineiston kannalta rajoituksena on sen valikoituminen. Koska esihenkilöt valikoivat haastateltavat, he päätyivät pitkäaikaisempiin työntekijöihin, jotka ovat myös vahvasti lastensuojelutyöhön sitoutuneita. Erityisesti vastuusosiaalisyöntekijöiden kohdalla sillä on merkitystä, että aineistoon ei tullut sijaisia, joita kummassakin kaupungissa oli paljon. Haastatteluaineiston kylläntyminen alkoi tulla esiin, kun haasteltavia oli useita eri ammattiryhmistä ja kokonaismäärä lähestyi kahtakymmentä.

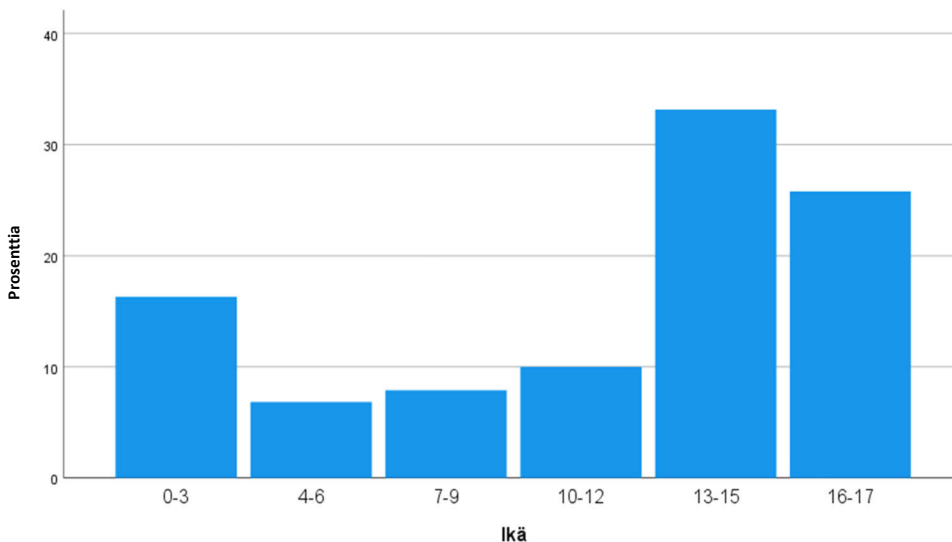
5 Välitön ja kumuloituva kiireellisen sijoituksen tarve

5.1 Kiireellisen sijoituksen tarve ja perustelut koronakriisin aikana

Vuosi 2020 on monella tavalla poikkeuksellinen johtuen covid-19-epidemiasta ja siihen liittyvistä rajoituksista. Suomessa todetaan poikkeusolot maaliskuussa 2020 ja vaikka rajoituksia sittemmin lievennetään, voi todeta, että koko vuotta luonnehtii koronakriisin ensimmäinen vaihe. Sosiaali- ja terveydenhuollossa rajoitustoimista merkittävimpiä ovat asiakkaiden asiointiin liittyvät muutokset, jotka jatkuvat kevästä lähtien koko vuoden. Asiointia siirretään merkittävässä määrin etäpalveluksi ja lapsiperheiden tilanteeseen vaikuttaa myös koulujen etäopetus, johon siirrytään pitkiksi ajoiksi. (Eronen ym. 2021, 11–13.) Äkilliseen ja kiireelliseen palvelutarpeeseen vastataan seudullisen sosiaalipäivystyksen toimesta jokseenkin normaalisti, mutta muuten asiointia ja neuvotteluja lastensuojelussa toteutetaan selvästi aiempaa enemmän etäyhteyksin. Tutkimuspaikkakuntien lastensuojelutilanteessa ensimmäinen pandemiavuosi ei aiheuta välittömiä poikkeamia asiakasmäärän suhteen.

Kokonaisuutena pohjoismaisten yhteiskuntien ja julkisten palvelujärjestelmien arvioidaan selviytyneen kohtuullisen hyvin koronakriisistä, koska työttömyysturvaan tuodaan uudenlaista joustoa ja palveluita suunnataan ulos virastoista. Lastensuojeluinstituution käytännöt eivät katkea, vaan osoittavat vahvuutensa. Toiminta on ennallaan poikkeusoloissa, mutta asiakkaiden riskien tunnistaminen vaikeutuu. (Greve ym. 2021, 11–13.) Lastensuojelussa havaitaan kahdensuuntaista kehitystä: uusia asiakkuuksia tulee lisää ja poikkeusolot aiheuttavat sopeutumisongelmia, kun taas kontaktit vanhoihin asiakasperheisiin höllentyvät. Puhutaan 30 prosentin lisäyksestä, ja saman verran asiakkaita poistuu tuen piiristä. Koronakriisin alettua päivystysluonteisessa lastensuojelussa on heti kasvua (Kestilä ym. 2020, 53–54; Kivipelto ym. 2020, 2–3), joka kuitenkin taittuu. Valtakunnallisen lastensuojelutilaston perusteella vuosi 2020 ei ole poikkeuksellinen. Tutkimuspaikkakunnilla kiireellisten sijoitusten määrä on suurimmillaan vuonna 2020, mutta seuraavana vuonna niissä on jo hieman laskua. Lastensuojeluilmoitusten määrä lisääntyy koronakriisin aikana koko maassa, ja vaikutukset voivat tulla viiveellä (THL 2022).

Tarkastelen asiakastilanteita aluksi siitä näkökulmasta, ketä sijoitetaan kiireellisesti vuonna 2020. Kuviossa 19 olen esittänyt kiireellisesti sijoitettujen lasten jakauman Kaupungissa ja Seutukaupungissa ikäryhmittäin vuonna 2020. Sijoittelu ikäryhmiin on tehty ensimmäisen vuonna 2020 tehdyn kiireellisen sijoituksen päivämäärän mukaan.

Kuvio 19. Kiireellisesti sijoitettujen lasten määrä ikäryhmittäin vuonna 2020, % (N=190).

Lähimpänä täysi-ikäisyyttä oleva ikäryhmä sisältää vain ikävuodet 16–17, ja se on erotettu muita pienemmäksi, koska aikuisuuden kynnyksellä olevien sijoittaminen kodin ulkopuolelle on oman tyypinsä ilmiö. Valtakunnallisessa tilastossa on myös erotettu ikäryhmä 16–17 omakseen. Kun tarkastellaan vuonna 2020 koko maassa tehtyjen huostaanottojen ikäjakaumaa, se noudattaa samaa suuruusjärjestystä kuin kuviossa 20 esitetty Kaupungin ja Seutukaupungin jakauma. Lastensuojeluasiakkuuksissa on paikallisesti ja valtakunnallisesti sama logiikka: avohuollon painotus on nuoremmassa 7–12-vuotiaiden ikäryhmässä ja sijoituksissa huippu on 13 vuodesta eteenpäin (THL 2021, 6). Ilmiö on seurausta avohuolto- ja palvelupainotteisesta orientaatiosta. Asiakkaille tarjotaan mahdollisimman pitkälle avohuollon tukea, ja sen riittämättömyys alkaa näkyä pitkällä aikavälillä siinä ryhmässä, joka joudutaan sijoittamaan kodin ulkopuolelle. Kiireellinen sijoitus on tutkimuspaikkakunnilla yli puolessa asiakkuuksista teini-ikäisen, 13–17-vuotiaan sijoitus. Tämä vahvistaa aiempia havaintoja kiireellisen sijoituksen muuttumisesta yhä selvemmin nuoriin kohdistuvaksi interventioksi. (Lamponen 2017; Pösö & Huhtanen 2017.)

Sukupuolijakauma aineistossa on melko tasaisesti sama kaikissa ikäryhmissä. Poikia on 53 prosenttia (n=100) ja tyttöjä 47 prosenttia (n=90), mikä vastaa valtakunnallista jakaumaa kodin ulkopuolisissa sijoituksissa (THL 2022, 9). Poikien yliedustus sijoituksissa on valtakunnallisesti koko 2000-luvun ollut alle 10 prosentin luokkaa ja se on suurimmillaan alakouluikäisten ryhmässä (Heino ym. 2016, 52; Ikonen ym. 2020, 16–17). Myös tässä aineistossa poikien yliedustus painottuu alakouluikäisten ryhmään, ja pienten lasten sekä teini-ikäisten kohdalla jakauma on varsin tasainen. Sukupuoli on kokonaisuudessaan niin vähän erotteleva tekijä, että sen tarkastelu erikseen ei ole perusteltua.

Lapsen kiireellistä sijoitusta ja huostaanottoa perusteltaessa kiinnitetään huomiota substanssi- ja prosessitekijöihin. Substanssitekijöitä ovat lapsen ja vanhempien olosuhteet ja yksittäiset huolta aiheuttavat tilanteet kuten väkivallan uhka tai käyttö. Prosessitekijät liittyvät lapsen ja perheen ympärillä tehtävään ammatilliseen työhön ja tukitoimenpiteisiin sekä niiden riittävyys. Prosessissa pyritään tuottamaan muutosta olosuhteisiin esimerkiksi perhetyöllä. Huostaanottotutkimuksissa on todettu, että sijoituksia perustellaan vaihtelevasti molemmilla tekijöillä. Päätöksen perusteluihin tarvitaan perheen olosuhteiden kuvaus, sosiaalityön prosessin yhteenvedo ja laukaiseva tekijä, joka johti sijoitukseen juuri kyseisellä hetkellä. (Esim. Christiansen & Anderssen 2010, 31–40.) Koska kiireellisen sijoituksen lainmukaisena perusteluna on lasta uhkaava välitön vaara, päätöksenteossa korostuu laukaisevan tekijän osuus. Sen tulee olla mahdollisimman yksiselitteinen ja konkreettinen riskitekijä. Käytän sijoituksen perustelujen luokittelussa tätä laukaisevaa tekijää, joka on mainittu päätöstekstissä sijoituksen varsinaisena syynä.

Kiireellisen sijoituksen perusteleminen on normatiivisesti pakotettua päätöksen tekoa, joka määrittyy tilanteessa vaikuttavan negaation kautta: jos sijoitusta ei tehdä, on todennäköistä, että jotain pahempaa tapahtuu. Sutcliffe ja Bhatti-Sinclair ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että kymmenien vuosien tutkimuksen perusteellakaan missään maassa ei ole kyetty eikä haluttukaan muodostaa yhtenäistä kriteeristöä huostaanottopäätöksen indikaatioiksi. Päätös perustuu aina asiakkuuden hallintatavan mukaisesti ammatilliseen harkintaan ja tapauskohtaista arviointia tutkimalla on havaittu, että sosiaalityöntekijät voivat päätyä samankaltaisissa tilanteissa erilaisiin ratkaisuihin. (Bhatti-Sinclair & Sutcliffe 2013, 361–363; Sutcliffe & Bhatti-Sinclair 2019, 91–94.) Tämä päättely ei ole sellaisenaan luettavissa asiakirjoista, vaan edellyttää sosiaalityöntekijöiden kokemuksellisen puolen tutkimista.

Asiakirjoissa yksittäisen työntekijän päättely ei ole luettavissa senkään takia, että dokumentaatio sisältää aina monen sosiaalityöntekijän ja muiden toimijoiden kirjauksia. Asiakkaat ovat usein muuttaneet kunnan sisällä ja kuntien välillä, jolloin asiakkuuteen on tullut uusia lähestymistapoja, tai ne ovat katkenneet alkaakseen lastensuojeluilmoituksen myötä uudelleen. Jos asiakas ei ole muuttanut, vastuusosiaalityöntekijä on silti saattanut vaihtua useasti muutaman vuoden aikana. Kiireellisissä

sijoituksissa erityinen asetelma tulee siitä, että sijoituspäätöstä ei yleensä tee vastuusosiaaliryöntekijä. Päätöksen ja siihen johtaneet seikat on silloin kirjannut sosiaaliryöntekijä, joka ei vastaa muusta työskentelystä perheen kanssa. Tilanteiden kuvaukset ovat tällöin kehämäisiä päättelyketjuja, jotka muodostuvat monen ammattihenkilön toiminnasta (vrt. Lamponen 2022). Prosessitekijöiden kuvaamisessa tyyppillistä on, että avohuollon tuesta on tehty päätöksiä, mutta yksittäisen tukimuodon toteutumista ei raportoida. Esimerkiksi perhetyö ja ammatillinen tukihenkilö mainitaan tukimuotoina, mutta niiden sisältöä ei analysoida, vaan todetaan tuen osoittautuneen riittämättömäksi.

Asiakirjoista on luettavissa, että päätökset eivät perustu tiettyyn kriteeristöön, joka ohjaisi harkintaa. Esimerkiksi nuoren päihteidenkäyttö kuvataan yksittäisinä tapahtumina kuten päätyminen selviämisasemalle tai vatsahuuhteluun. Laittomien huumausaineiden käyttö indikoi vahvasti sijoitukseen päätymistä, mutta sitä ei erikseen arvoteta kriteerinä, vaan painopiste on kokonaisharkinnassa ja sen osoittamisessa, että päihteidenkäyttö on nuoren terveydelle ja kehitykselle haitallista. Toisaalta on myös vältetty tulkintoja ja asiat ilmaistaan pelkistetyllä virkakielellä, faktoissa pitäytyen, koska päätöksentekijä tuntee nuoren taustan korkeintaan siltä osin kuin se on kirjattu asiakaskertomukseen. Tällöin sijoitus perustellaan esimerkiksi sillä, että nuori on joutunut alkoholimyrkytyksen vuoksi sairaalahoitoon, huoltajaan ei saada yhteyttä, eikä kodin olosuhteita kyetä varmistamaan. Laukaiseva tekijä on, että alkoholimyrkytyksen saanut nuori on vailla läheisen aikuisen huolenpitoa.

Kiireellisen sijoituksen perustelut liittyvät oleellisesti substanssitekijöihin, sillä niissä viitataan aina olosuhteisiin ja riskitekijöihin, jotka niissä vaikuttavat. Prosessitekijät tuodaan esiin erityisesti silloin, kun avohuolto on mahdotonta asiakkaan kieltäytyttyä siitä. Kyse on siitä, että ammatillisella toiminnalla ei saada aikaan muutosta tilanteessa. Pitäydyn sijoituksen perustelujen luokittelussa niihin substanssitekijöihin, jotka päätöksentekijä on maininnut. Ne ovat olosuhteita, jotka vallitsevat sijoitustilanteessa. Koska päätösteksti itsessään on usein varsin niukka, nostan asiakaskertomuksesta esiin tarkemman kuvauksen siitä, miten mainittu riskitekijä ilmenee sijoitusta edeltäneissä tilanteissa. Vanhemman päihtymystilan arviointiin vaikuttaa esimerkiksi aiempi kieltäytyminen huumeseuoloista tai keskeytynyt hoitojakso. Sijoituksen perusteleminen edellyttää joko – tai -kannanottoa ja kategorisointia tilanteessa, joka yleensä on luonteeltaan kompleksinen tai liukuva. Kiireeseen ajautuminen ja huolen kumuloituminen vähitellen monen tekijän yhteisvaikutuksena on juuri tällainen liukuva olosuhde. Keskeinen kysymys on, tehdäänkö sijoitus käsillä olevana hetkenä vai ei. (Vrt. Heino ym. 2016, 27.) Aineistossa ovat mukana vain ne tilanteet, joissa on päädytty kiireelliseen sijoitukseen, ei niitä, joissa on harkinnan jälkeen päädytty johonkin muuhun.

Lastensuojelulain (417/2007) 40 § jakaa kiireellisen sijoituksen perustelut kahteen päätyyppiin eli 1. kohdan mukaisesti huolenpitoon ja kasvuolosuhteisiin ja 2. kohdan mukaisesti lapsen omaan toimintaan. Perustelujen on aina oltava jommankumman kohdan mukaisia. Tämän jälkeen tehdään seuraava kategorisointi, eli kirjataan pääasiallinen syy. Perustelut voivat liittyä toisiinsa, mutta ensisijainen substanssitekijä on joko kasvuolosuhteisiin tai lapsen käyttäytymiseen liittyvä asia. Noudatan tässä jaottelussa lainsäädännön ja päätösasiakirjojen sisäisesti erottelevaa logiikkaa, jonka pohjalta aineisto on järjestettävissä. Taulukossa 7 olen esittänyt päätösten pohjalta tekemäni luokittelun, jossa koodi 1 tarkoittaa kasvuolosuhteita ja 2 lapsen omaa toimintaa. Päätöksen perustelujen rinnalle olen tiivistänyt asiakaskertomuksen pohjalta kuvauksia sijoitukseen johtaneesta tilanteesta. Käytän asiakaskertomuksen sisällön erittelyä lisäperusteena jokaisen tapauksen luokittelulle. Täydentävät kuvaukset taulukossa ovat siis tiivistyksiä useammasta saman tyyppisestä tilanteesta, eli ne eivät palaudu yhteen asiakastapaukseen. Asiakaskertomuksessa on tarkempi kuvaus siitä, mitä sijoitustilanteesta ja sitä edeltävästi on tapahtunut.

Olen merkinnyt taulukkoon myös kyseisen perustelun prosentuaalisen jakauman aineistossa. Jos asiakas on vuoden 2020 aikana ollut useamman kerran kiireellisesti sijoitettuna, käytän viimeisimmän sijoituksen perustelua. Tosin perustelut ovat yhteneväisiä eri sijoitusten välillä, eli kyse on vuoden aikana vallinneista olosuhteista.

Luokittelun kannalta ongelmallisin perustelu liittyy puutteisiin kasvuolosuhteissa, joka mainitaan lastensuojelulain 27 § kohdalla asiakkuuden alkamisen ja 40 § kohdalla huostaanoton yhtenä mahdollisena perusteena. Sanaa ”kasvuolosuhteet” ei sellaisenaan mainita yhdessäkään päätöksessä, vaan se on operationalisoitu tarkoittamaan jotain vanhemman tai lapsen toiminnan tasolla. Vanhemman toiminnassa kyse on puutteellisesta huolenpidosta ikätasolla, lapsen toiminnassa ajautumisesta aikuisen kasvatusotteen ulkopuolelle. Erityisesti jälkimmäisessä tilanteessa esille tulevat myös sosiaalityöntekijöiden erilaiset tavat ilmaista asioita. Määritelmää ”aikuisjohtoisen toiminnan ulkopuolella” käytetään usein Kaupungin asiakirjoissa, Seutukaupungissa ei kertaakaan. Toiminnan tasolla on kuitenkin kyse saman tyyppisestä tilanteesta: 12 vuotta täyttäneen lapsen olinpaikka ja toiminta ei ole kenenkään aikuisen tiedossa eikä hallinnassa, ja kehitys on mennyt kuukausia tähän suuntaan. Perustelujen yhdenmukaistuminen kunnan sisällä on niin selkeää, että voidaan puhua hallinnon sisäisestä ”kaikuefektistä” dokumentoinnissa (vrt. Prince 1996).

Taulukko 7. Kiireellisen sijoituksen ensisijaisen perustelun luokittelu ja jakauma, % (N=190).

Ensisijainen perustelu päätöstekstin perusteella (1 = kasvuolosuhteet, 2 = oma toiminta)	Täydentävä kuvaus asiakaskertomuksen perusteella
1 Vanhempien ja muiden lapsesta vastavien aikuisten päihteidenkäyttö (25.3 %)	"Tilanteessa molemmat vanhemmat kykenevät huolehtimaan 3-vuotiaasta pojasta, joka kulkenut yksin pihalla." "Vastasyntyneen lapsen äidillä pitkäaikainen asiakkuus riippuvuuspsykiatriassa ja kieltäytynyt tukitoimista."
1 Vanhemmuuden ongelmat (6.8 %)	"Äiti lähtenyt ulkomaille ja jättänyt 17-vuotiaan pojan yksin Suomeen." "Hätäkeskukseen tullut ilmoitus, jonka mukaan isä tekee huumekauppaa pubissa ja joutunut pidätetyksi."
1 Mielenterveyden ongelmat (2.1 %)	"Äidin psyykkiset voimavarat eivät riitä koko perheen kuntoutukseen, joten lapsi sijoitettava muualle." "Äidin itsetuhoiset ajatukset, pyytänyt sijoitusta."
1 Vanhemman väkivaltaisuus, myös seksuaalinen väkivalta (14.2 %)	"Välttämätön turvaamistoimenpide tilanteessa, jossa nuori kertoo kokevansa kotona väkivaltaa uhkaa." "Isä kuristanut äitiä ja uhannut tehdä saman lapselle."
2 Päihteidenkäyttö (15.8 %)	"15-vuotiaan nuoren pysäytys tämän käytettyä pitkään amfetamiinia ja ekstaasia." "14-vuotiaan tytön hallitsematon päihteidenkäyttö."
2 Aikuisjohtoisuuden puute (11.1 %)	"Huoltajaksi määrätty sukulainen ottanut yhteyttä, koska ei pysty vaikuttamaan 12-vuotiaan pojan kuljeskeluun."
2 Itsetuhoisuus (4.2 %)	"Sekava, ahdistunut ja viiltelynä ilmenevä itsetuhoisuus käytös avohuollon sijoituksen aikana."
2 Väkivaltaisuus (9.5 %)	"13-vuotias poika kohdistanut väkivaltaa äitiin ja pikkusiskoon. Katkaissut asunnosta sähkököt."
2 Kouluvaikeudet (2.1 %)	"Nuoresta kirjattu 17 lastensuojeluilmoitusta vuonna 2020. Ollut kuukausia poissa koulusta."
2 Mielenterveyden ongelmat (3.7 %)	"Nuorella ollut psykiatrian osastolla pahenevia kohtauksia. Ei voida kotiuttaa laitokseen avohuoltona."
2 Rikosepäilyt (5.3 %)	"Ottanut luvatta isän auton käyttöön ja ajanut poliisia karkuun huomattavaa ylinopeutta." "15-vuotiaasta poikaa epäillään puukotuksesta torilla."

Kiireellisen sijoituksen perustelemisen lapsen kohdistuneella tai lapsen itsensä tekemällä väkivallalla näyttäytyy moniulotteisena kokonaisuutena, jossa on kyse haitallisten tapahtumien ketjusta. Väkivaltaongelmat kietoutuvat yhteen muiden psykososiaalisten riskien, erityisesti päihteidenkäytön kanssa. Väkivaltaan liittyy kasautumista, se on reaktiotapa, johon purkautuu mahdottomaksi ajautuneen tilanteen paine (vrt. Ellonen & Peltonen 2011, 5–7). Luokittelussa väkivalta on sijoituksen perustelu silloin kun se mainitaan päätöksessä ensisijaisena syynä, vanhemman tai lapsen tekemänä. Koko asiakaskertomuksen lukeminen tuo esiin väkivaltatutkimuksessa käsitellyn uudelleen uhriutumisen ja uhrista tekijäksi siirtymisen (esim. Finkelhorn ym. 2007). Kyse ei juuri koskaan ole yksittäisestä väkivaltatilanteesta, vaan toimintamallista. Samassa tilanteessa saattaa olla väkivaltaa useamman asianosaisen toimesta: vanhempi yrittää estää kovakouraisesti ja lapsi reagoi siihen. Esillä on myös perheen sisäisen väkivallan näkeminen ja sen uhka, tai lemmikkieläimen julma kohtelu. Siirtymät ovat välillä suoraan luettavissa: aiempi kiireellinen sijoitus on tehty vanhemman väkivaltaisuuden perusteella, ja seuraava lapsen oman.

Päihde- ja mielenterveysongelmia käsitellään palvelujärjestelmässä yleensä yhtenä kokonaisuutena ja ns. kaksoisdiagnoosi on tavanomainen tilanne. Kiireellisen sijoituksen ja välittömän intervention perusteluissa painotus on kuitenkin selkeästi joko päihteidenkäytössä tai mielenterveyden akuutissa häiriössä. Tämä liittyy avun tarpeen konkretisointiin ja yksiselitteiseen indikoimiseen toiminnan tasolla. Ongelmien kietoutuminen yhteen ilmenee asiakaskertomuksesta, mutta problematiikassa on selvä painotus, joka näkyy seuraavasti:

Äiti jouduttu päihtymyksen takia ottamaan säilöön laivan vartijahenkilökunnan toimesta. Poliisi ja sosiaalipäivystys ovat vastassa satamassa.

Huoltaja ei alentuneen mielialansa vuoksi kykene vastaamaan lapsen tarpeisiin perhekuntoutuksen aikana. Lapsi sijoitetaan kiireellisesti kesken kuntoutuksen.

Sekä vanhemman mielenterveyshäiriöt että päihderiippuvuus lisäävät niiden riskiä myös lapsilla (esim. Solantaus & Paavonen 2009). Tämä ilmenee aineistossa niin, että pitkissä asiakkuuksissa tyypillisesti ensimmäinen kirjaus ja perustelu liittyy vanhemman problematiikkaan, mutta myöhempiä toimenpiteitä on perusteltu lapsen toiminnalla. Esimerkiksi päihteidenkäyttönsä takia sijoitettu 13-vuotias on ensimmäisen kerran sijoitettu kiireellisesti alle 7-vuotiaana vanhemman riippuvuusongelman vuoksi. Vanhemman pitkäaikainen mielenterveyshäiriö taas näkyy vuosien mitaan lapsen toimintakyvyn heikkenemisenä ja eristäytymisenä kaikista sosiaalisista suhteista.

Päihteiden ongelmakäyttö on selkeästi yleisin yksittäinen perustelu, sillä se mainitaan 41,1 prosentissa päätöksistä sijoituksen ensisijaisena syynä. Päihteet eivät

itsessään vielä ole perustelu, vaan teksteissä on kuvattu tekijöitä ja toimintaa, jotka ovat seurausta päihteidenkäytöstä: pienten lasten kohdalla turvattomuutta ja hoivan puutetta, nuorten kohdalla ajautumista päihde-ehdoiseen ja rikosmyönteiseen kulttuuriin Hoito- ja rekisteritutkimusten pitkittäisseurannassa todettu monipäihteisyyttä (esim. Pitkänen ym. 2017, 63–64) on selvästi nähtävissä. Vanhempien monipäihderiippuvuus ja nuorten osalta erityisesti kannabiksen yleisyys luonnehtii mainintoja päihteiden ongelmakäytöstä. Tällöin toissijaisena syynä on aineiden hallussapitoon, valmistamiseen ja myyntiin liittyvä rikostutkiminta. Pelkästään alkoholinkäyttöön liittyvät maininnat ovat poikkeuksellisia sekä vanhempien että nuorten osalta.

Taulukko 8. Kiireellisen sijoituksen perustelujen jakauma ikäryhmittäin, % (N=190).

Ikäryhmä Perustelu	0–3 (N=31)	4–6 (N=13)	7–9 (N=15)	10–12 (N=19)	13–15 (N=63)	16–17 (n=49)	Perustelu yhteensä
1 päihteet	54, 8 %	53, 8 %	33, 3 %	42, 1 %	12, 7 %	6, 1 %	25, 3 %
1 vanhemmuuden ongelmat	6,5 %	7, 7 %	20, 0 %	10, 5 %	3, 2 %	6, 8 %	6, 8 %
1 mielenterveyden ongelmat	9, 7 %	0, 0 %	6, 7 %	0, 0 %	0, 0 %	0, 0 %	2, 1 %
1 väkivalta	29, 0 %	15, 4 %	20, 0 %	21, 1 %	9, 5 %	6, 1 %	14, 2 %
2 päihteidenkäyttö	0, 0 %	0, 0 %	0, 0 %	5, 3 %	20, 6 %	32, 7 %	15, 8 %
2 puuttuva kasva- tusote	0, 0 %	0, 0 %	13, 3 %	5, 3 %	14, 3 %	11, 1 %	11, 1 %
2 itsetuhoisuus	0, 0 %	0, 0 %	0, 0 %	0, 0 %	4, 8 %	10, 2 %	4, 2 %
2 väkivalta	0, 0 %	23, 1 %	6, 7 %	15, 8 %	9, 5 %	10, 2 %	9, 5 %
2 kouluvaikeudet	0, 0 %	0, 0 %	0, 0 %	0, 0 %	4, 8 %	2, 0 %	2, 1 %
2 mielenterveyden ongelmat	0, 0 %	0, 0 %	0, 0 %	0, 0 %	9, 5 %	2, 0 %	3, 6 %
2 rikokset	0, 0 %	0, 0 %	0, 0 %	0, 0 %	7, 9 %	10, 2 %	5, 3 %
Ikäluokka yh- teensä	100, 0 %	100, 0 %	100, 0 %	100, 0 %	100, 0 %	100,0 %	100, % (N=190)

Taulukossa 8 olen tarkastellut sijoituksen perusteluja ikäryhmittäin. Vaikka perustelut ovat osittain suoraan ikäsidonnaisia, ristiintaulukointi tarkentaa yleisempää perustelutyyppeiden kohdentumisesta. Taulukossa koodi 1 tarkoittaa kodin olosuhteita ja 2 lapsen omaa toimintaa.

Vanhempien päihteidenkäyttö on hallitseva piirre pienten lasten sijoituksissa. Aikuisten päihteidenkäytössä kulttuurisena muutoksena on havaittu monipäihderiippuvuuden lisäksi naisten alkoholinkäytön yleistymisen. Kun äideillä edelleen on merkittävästi suurempi hoivavastuu lapsista, heidän päihteidenkäyttönsä tunnustetaan eri tavoin kuin isien. Terveystoiminnan päivystystoiminnassa naisten päihdeidenkäyttö tulee herkemmin esille esimerkiksi lasten tapaturmien yhteydessä.

Lastensuojelussa äidin haitallinen päihteidenkäyttö käynnistää ilmoitusmenettelyn ja aiheuttaa suojelutarpeen nopeammin kuin isän päihdeongelma. (Raitasalo ym. 2015, 39–41.) Kun päätöksen perusteluissa viitataan yhden lähivanhemman päihteidenkäyttöön, kyseessä on lähes poikkeuksetta äiti. Vaikka vanhempien päihdeongelmat korostuvat pienten lasten kohdalla, ne tulevat esiin myös kaikissa muissa ikäryhmissä, ja löytyvät mainintana myös 17-vuotiaan nuoren sijoituksen ensisijaisena perusteluna.

Kotiin ja kasvuolosuhteisiin liittyvä väkivalta sisältää erityyppisiä tilanteita liittyen lähisuhdeväkivaltaan ja lapsen kaltoinkohteluopäilyihin. Myös henkinen väkivalta uhkailuna, uskonnollisena painostuksena ja halventamisena mainitaan. Väkivallan kohdalla kyse on usein uhkaavasta tilanteesta, josta ei saada riittävästi tietoa ennen kuin lapsi on saatu selvityksen ajaksi turvaan. Tilanteissa voi olla samalla intressi varmistaa poliisin esitutkinta. Asiakirjoissa on myös nähtävissä, että 2010-luvulla keskustelua herättäneet perhesurmat ovat lisänneet herkkyyttä uhkien tunnistamiseen. Kun kyse on lapsen ja nuoren omasta väkivaltaisesta käytöksestä, väkivalta ilmenee kodin lisäksi koulussa ja muissa julkisissa tiloissa. Myös kouluväkivallan uhkaan reagoidaan nopeasti. Nuoren uhkaava käytös on tyypillisesti silloin taustalla, kun kyseessä on avoahuollon sijoitus, joka muutetaan kiireelliseksi. Teiniikäisen aggressio aiheuttaa moniulotteisen turvaamistarpeen, jossa nuoren itsensä lisäksi suojellaan muita hänen käytökseltään. Tyypillinen maininta on vanhemman, useimmiten äidin, ja pienempien sisarusten kokemana pelko nuoren väkivaltaisuudesta kotona. Tilanteissa suojellaan yhdellä toimenpiteellä perheen kaikkia jäseniä.

Tutkimusvuonna vallinneet poikkeusolot ja koulujen perusopetuksen etäjärjestelyt eivät suoraan näy niin, että kouluvaikeudet olisivat perusteluna korostuneet. Koulunkäynnin ongelmiin viitataan yleensä toissijaisesti taustalla vaikuttavana lisäperusteena, mutta täydellinenkin koulun laiminlyönti ei juuri koskaan ole sijoituksen pääasiallinen syy. Etäopetuksen aikana aikuisten ulottumattomiin ajautuneet nuoret joutuvat usein poliisin kanssa tekemisiin, jolloin rikokset ovat välitön syy interventiolle. Laintulkinta näyttää vallitsevasti olevan, että pelkät kouluongelmat ovat harvoin sellainen syy, joka oikeuttaa välittömän puuttumisen. Opetusjärjestelyt ovat moninaisia ja joskus nimellisiäkin. Koulunkäynti voidaan mahdollistaa eri tukitoimenpiteillä. Toisaalta koulunkäynti on sellainen keskeinen osatekijä lapsen elämäntilanteessa, että harvoin se on tyydyttävästi hallinnassa, kun muu oireilu on voimakasta.

Kokonaisuutena ensisijaiset perustelut jakautuvat melko tasan kasvuolosuhteiden ongelmiin (48 prosenttia) ja lapsen omaan toimintaan (52 prosenttia). Tämä siitä huolimatta, että ikäryhmittäin painotus on teini-ikäisissä. Kaikkia teini-ikäisten sijoituksia ei perustella nuoren omalla terveydellä ja kehitystä vaarantavalla toiminnalla, vaan myös heidän kohdallaan viitataan kodin olosuhteisiin ja vanhemmuuteen. Nuorten turvattomuus on monisyistä: sitä luonnehtii konflikti tai katkos lähiympä-

ristön kanssa. Se voi silti olla myös yksiselitteistä turvattomuutta, sillä joskus nuori on jätetty elämään ilman huoltajan tai kenenkään vastuullisen aikuisen läsnäoloa. Nuoren käytös voi olla lastensuojelutarpeen laukaiseva tekijä, mutta tilanteessa arvioidaan paljolti sitä, miten vanhemmat kykenevät siihen vastaamaan. Tilanteen ja oikeudellisen normin välinen yhteys on aina osoitettu, joten perustelujen jaottelu noudattaa lainsäädäntöä.

Kun kiireellisen sijoituksen perusteluja tiukennettiin lainmuutoksella vuonna 2016, lakitekstistä jätettiin pois maininta sijoituksesta tilanteessa, missä lapsi on ”muutoin kiireellisen sijoituksen tai sijaishuollon tarpeessa”. Lain 38 § sisältää nyt vain maininnan välittömästä vaarasta. Tällä haluttiin selkiyttää sijoituksen asemaa turvaamistoimenpiteenä ja korostettiin tukitoimenpiteiden ensisijaisuutta. STM:n kuntakirje 15/2015 sisältää esimerkinomaisia kuvauksia välittömästä vaarasta, eli sillä ohjataan viranomaisharkintaa. (STM 2015; Kuntalehti 2015.) Vuonna 2020 päätöksiin kirjatut perustelut noudattavat yksiselitteisesti tätä laintulkintaa. Niissä korostetaan johdonmukaisesti välittömän vaaran uhkaa kyseisessä tilanteessa ja asiakirjoissa täsmennetään muiden toimenpiteiden soveltumattomuutta. Asiakaskertomuksen laveammalla kuvauksella osoitetaan, että muiden tukitoimenpiteiden mahdollisuudet on arvioitu ja suljettu pois. Tyypillinen lisäperustelu on tilanteen pysäyttäminen ja varautuminen rajoittamistoimenpiteisiin, jotka sijoitus mahdollistaa. Pysäytys nähdään välttämättömänä, eikä siihen ei pystytä muilla viranomaistoimenpiteillä.

5.1.1 Asiakkuus ja sen sisältämät tukitoimenpiteet ennen kiireellistä sijoitusta

Edeltävä asiakkuus on keskeinen kysymys arvioitaessa kiireellisen sijoituksen asemaa lastensuojelun keinovalikoimassa. Aiempien tukitoimien tavoitteena on tunnistaa riskit ja vastata niihin ennen tilanteen kriisiytymistä. Erityisesti ilmoituskynnystä madaltamalla ja avohuollon tukitoimia vahvistamalla on pyritty pitämään lastensuojelujärjestelmä palvelukeskeisenä niin, että tilanteiden kärjistymisen voidaan estää. Kun kiireelliseen sijoitukseen päädytään, jokin tukitoimien ajoituksessa ja mitoituksessa on pettänyt. Suomessa lastensuojelutoimenpiteet ovat perusolemukseltaan proaktiivisia, eli niillä pyritään estämään haitallinen kehitys lapsen elämässä. Kiireellinen sijoitus on siinä mielessä poikkeuksellinen interventio, että sillä on reaktiivinen luonne. Sitä ei voida käyttää ennakoivasti. (Vrt. Julin & Pösö 2021, 102–104.) Sijoituksella reagoidaan äkilliseen ja usein ennakoimattomaan tilanteeseen: näin voidaan estää ongelmien kärjistymisen ja uusien syntyminen. Epäilemättä voidaan myös estää tragedioita tapahtumasta. Kiireellisen intervention proaktiivinen luonne ilmenee siinä, että sillä voidaan puuttua haitalliseen kierteseen, ja se muodostaa perusteen jatkosuunnitelmalle.

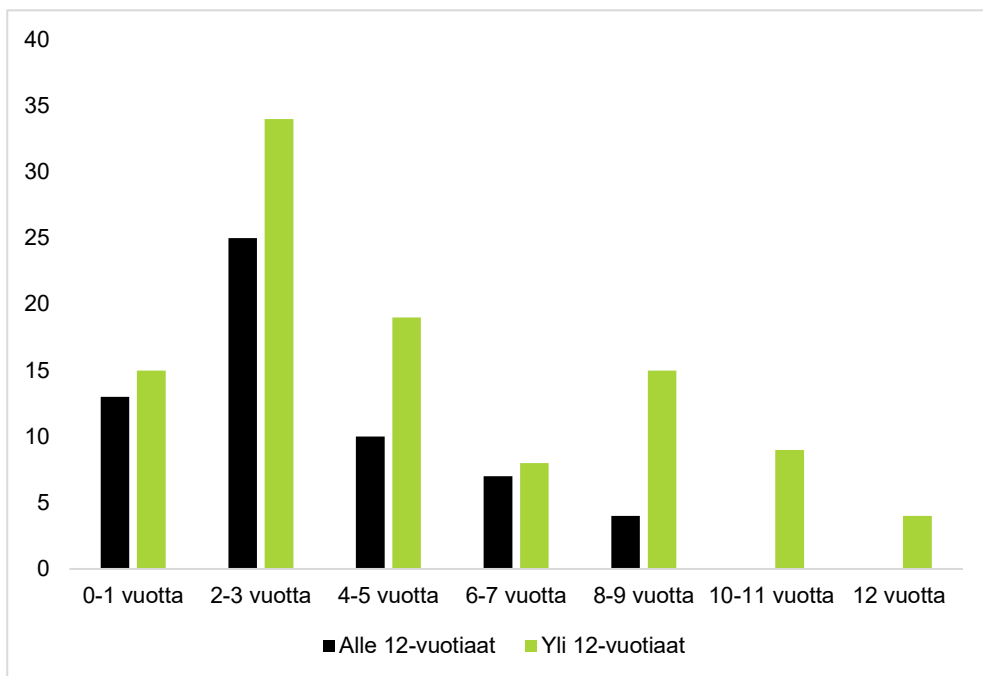
Palvelujärjestelmän kannalta kiinnostava kysymys on, että mitä asiassa on tehty ja tiedetty ennen kiireellistä sijoitusta. Usein taustalla on aiempi asiakkuus, eli reaktiivisuus otetaan käyttöön asiakasprosessin kuluessa. Kiire ei silloin ilmesty olosuhteista, joita ei ole lainkaan osattu ennakoida. Se ei tule järjestelmään tyhjästä, vaan kesken asiakkuuden. Se voi olla myös yksi sijoitus muiden joukossa keskellä pidempää prosessia. Toimenpiteen laajentunut käyttö oikeuttaa myös kysymään, onko se säilyttänyt reaktiivisen luonteensa, vai onko se samalla saanut keinovalikoimassa uusia piirteitä. Asiaa voi lähteä tarkastelemaan edeltävän asiakkuuden näkökulmasta.

Kuviossa 20 olen esittänyt lastensuojeluasiakkuuden keston ennen kiireellistä sijoitusta. Asiakkuuden alku on laskettu siitä, kun lapsi on ensimmäisen kerran kirjattu lastensuojelun asiakkaaksi. Käsittelen asiakkuutta yhtenä kokonaisuutena, vaikka siinä on ollut katkoksia, ja se on käynnistetty tauon jälkeen uudelleen. Tieto lapsesta on kuitenkin ollut järjestelmässä. Tämä sillä perusteella, että aineistossa on tapauksia, joissa on aiemmin tehty huostaanotto, joka on sittemmin purettu, ja asiakkuus on alkanut myöhemmin uudelleen. Tällöin olisi epäjohdonmukaista ja virheellistä puhua kokonaan uudesta asiakkuudesta. Joillekin asiakkuuksille on luonteenomaista, että ne sisältävät katkoksia, mutta jatkuvat kuitenkin vuosien ajan yhtenä kokonaisuutena. On tyypillistä, että avohuollossa käynnistetään uusia tukitoimenpiteitä tauon jälkeen, kun edellisten päätyttyä on yritetty selviytyä ilman tukea. Tästä tarkastelusta olen poistanut ne 18 tapausta, joissa ei ole lainkaan edeltävää asiakkuutta. Sen sijaan mukana ovat ne 11 tapausta, joissa tuki on ollut sosiaalihuoltolain mukaista, mutta kuitenkin lapsiperheiden sosiaalityötä. Määrittelen ne tässä ehkäisevän lastensuojelun asiakkuuksiksi.

Ikäryhmittäin tarkasteltuna jakauma on saman tyyppinen lukuun ottamatta kaikkein pisimpiä asiakkuuksia, joissa on täysi-ikäisyyttä lähestyviä nuoria. Alle kouluikäisten lasten ryhmässä on asiakkuuksia, jotka ovat alkaneet jo syntymän aikoihin, joten myös näissä on havaintoja usean vuoden asiakkuudesta ennen kiireellistä sijoitusta.

Edeltävän asiakkuuden perusteella kiireellinen sijoitus on joko turvaamistoimi tai osa laajempaa tukikokonaisuutta. Turvaamistoimessa edeltävä asiakkuus on usein lyhyt, alle vuoden mittainen, ja sijoituksen tavoitteena on haitallinen kehityksen pysäyttäminen ja lisäselvitysten tekeminen. Tällöin sijoitus on lähimpänä sosiaali- ja terveysministeriön kuntainfossa (STM 2015) mainittua välittömän vaaran torjumista, jota voi myös pitää lastensuojelulaisissa tarkoitettuna tilanteena. Ministeriön linjauksessa näkyy huoli siitä, että kiireellisen sijoituksen käyttöala on lähtenyt laajenemaan sijoitusten yleistyessä. Siitä on tullut myös jotain muuta kuin välittömän vaaran torjumista. Tämä on yksi perustelu sille, että lainmuutoksella (1302/2014) tuotiin uutena keinona lastensuojelulain 37 b § mukainen kiireellinen avohuollon

tukitoimi. Sen käyttö on ollut ilmeisen vähäistä. Vuonna 2020 sitä ei käytetty kummallakaan tutkimuspaikkakunnalla lainkaan.

Kuvio 20. Edeltävän lastensuojeluasiakkuuden kesto ikäryhmittäin ennen kiireellistä sijoitusta (N = 172).

Kiireellistä sijoitusta edeltävän lastensuojeluasiakkuuden mediaani on neljä vuotta. Tämä viittaa siihen, että toimenpide on osa laajempaa kokonaisuutta. Tilanne määritellään kiireelliseksi jossain vaiheessa pidemmän asiakasprosessin kuluessa. Tähän liittyen sijoituksen painopiste on teini-ikäisissä. Asiakkuudessa on tapahtunut jo paljon ennen kiireellistä sijoitusta. Tyypillisin edeltävä asiakkuus on kestoaltaan kolmesta viiteen vuotta, jolloin se sisältää useita avohuollon tukitoimenpiteitä, mutta yleensä yhden kerrallaan. Näissä tilanteissa kiireellinen sijoitus on kulminaatiopiste, jonka jälkeen asiakkuuden intensiteetti ja laatu muuttuu ainakin joksikin aikaa. Pisimmissä asiakkuuksissa erityyppisiä sijoituksia, myös kiireellisiä, on useampia. 12-vuotiaan lapsen kohdalla asiakkuus on pisimmillään koko siihenastisen elämän mittainen. Toikko ym. (2021, 78–80) toteavat kuntatason tilastoaineiston perusteella, että lastensuojeluinterventiot kumuloituvat ja niissä on keskinäisriippuvuutta. Tapahtuu ”imaisu” järjestelmän sisään, jonka jälkeen alkaa tapahtua paljon asioita. Ilmoitukset ennakoivat tukitoimenpiteitä, jotka edeltävät sijoituksia ja sijoitukset kiireellisenä ja avohuoltona ennakoivat huostaanottoa. Tässä aineistossa kumuloitu-

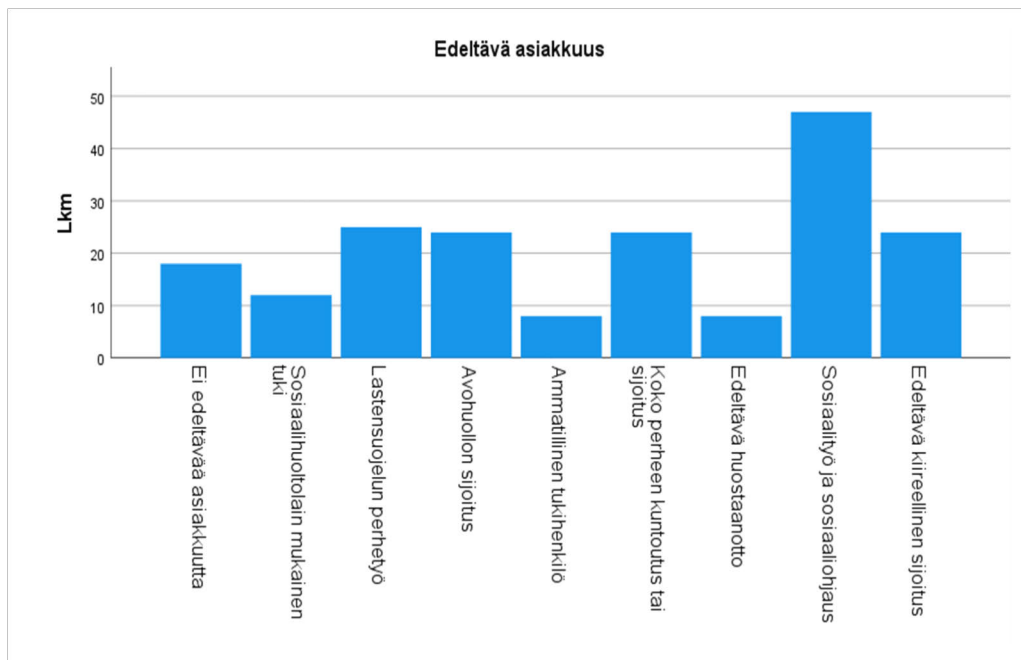
minen näkyy siinä, että yleisimmin asiakkuus on monivuotinen, ja siinä kiireellinen sijoitus on yksi monista interventioista. Sitä on mielekästä tarkastella osana ratkaisuyritysten kombinaatiota.

Kun tarkastelen kiireellisen sijoituksen asemaa suhteessa muihin sijoituksiin, ilmenee että yli puolessa tapauksista (n= 102, 53 prosenttia) kiireellinen sijoitus ei ole asiakkaalle ensimmäinen, vaan sitä on jossain vaiheessa edeltänyt aiempi sijoitus kodin ulkopuolelle: kiireellinen, avohuolto, huostaanotto. Sisällytän tarkasteluun koko perheen sijoitukset silloin, kun lapsi on sijoitettu yhdessä vanhempansa kanssa. Pelkästään kiireellisiä on enimmillään viisi ennen vuonna 2020 tehtyä sijoitusta. Kaikkien sijoitusten yhteisanalyysi vahvistaa käsitystä, että kiireellisen sijoituksen asema interventiona on pääosin kahdenlainen. Se tulee käytettäväksi nopeasti, alle vuodessa tilanteen kriisiytyessä, ja on silloin ensimmäinen sijoitus. Toinen päätyyppi on pidempi asiakkuus, jossa sijoituksia on useita, ja kiireellinen interventio suuntaa tilannetta muiden keinojen ollessa riittämättömiä. Molemmissa tyypeissä on paljon variaatiota työskentelyn intensiteetin suhteen. Myös pitkä asiakkuus saattaa olla intensiteetiltään vähäinen. Kiireellisesti sijoitettujen lasten elämää luonnehtii myös muu arjen ja asumisen moninaisuus (vrt. Forsberg & Ritala-Koskinen 2017, 248–250). Vain osa muutoksista on asiakkuuteen liittyviä. Varsinkin pitkissä asiakkuuksissa näkyvät useat, myös jatkuvat muutot kunnan sisällä, vanhempien välillä, kuntien ja toisinaan valtioidenkin välillä. Dokumentaation siirtyminen viranomais-toimijoiden välillä on säädöksillä turvattu, joten kirjaukset ovat tästä huolimatta kokonaisuuksia (ks. Kääriäinen 2016, 191–193).

Kuviossa 21 olen kuvannut kiireellistä sijoitusta edeltäneen pääasiallisen asiakkuuden muotoja. Tarkastelun tavoitteena on vastata kysymykseen, mitä asiakkuudessa on tapahtunut sisällöllisesti ennen kiireellistä sijoitusta. Pääasiallisella asiakkuudella tarkoitan tässä asiakirjoihin merkittyä lapsen kohdistunutta tukitoimenpidettä kiireellistä sijoitusta edeltäneen kahden vuoden ajalta. Tukitoimenpiteet eivät ole toisensa poissulkevia ja niitä käytetään usein perhekohtaisesti rinnakkain. Olen tarkastellut toimenpidettä, joka on kohdennettu juuri kyseiseen lapseen. Asiakkuudet ovat usein katkoksellisia, ja huomio kiinnittyy tässä välittömästi sijoitusta edeltäneeseen aikaan.

Kun asiakkuuteen liittyy aiempi huostaanotto, tarkastelun aikajänne on viisi vuotta. Tämä siksi, että huostaanotolla muutetaan lapsen ihmissuhteita pysyvästi ja merkittäväällä tavalla. Voidaan puhua huostaanottoa seuraavasta institutionaalisesta ajasta, ja asiaan liittyy aina myös jälkihuoltovelvoite (ks. Enroos ym. 2017, 299–301). Huostaanottojen kohdalla on todettu, että intervention vaikutukset ovat merkittäviä vielä viiden vuoden kuluttua, riippumatta siitä miten tilanne on kyseisenä aikana kehittynyt (Pösö & Eronen 2015, 207–21). Kiireellinen sijoitus voi olla lyhytaikainen, muutaman päivän mittainen interventio, mutta luokittelen sen aina pääasialliseksi asiakkuudeksi, jos sijoituksesta on enintään kaksi vuotta. Tämä siksi, että

se on huostaanoton tavoin syvällekäyvä interventio, joka voi olla tahdonvastainen ja liikauttaa asetelmaa.

Kuvio 21. Kiireellistä sijoitusta edeltänyt pääasiallinen asiakkuus (N = 190).

Eniten havaintoja tulee luokkaan ”Sosiaalityö ja sosiaaliohjaus”, joka on myös luokittelun kannalta monitulkintaisin. Tarkoitin tällä tilannetta, jossa lastensuojelun asiakkuus on käynnistetty, ja siinä on laadittu lastensuojelulain 30 § mukainen suunnitelma. Se ei kuitenkaan sisällä muita konkreettisia ja yksiselitteisiä toimenpiteitä kuin korkeintaan vähäistä taloudellista tukea. Lasta on saatettu tukea harrastuksessa. Usein kysymyksessä on lastensuojelulain 36 § ja 1) -kohdan mukainen ”tuki lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittelyyn”. Taustalla on myös tulkintaerimielisyyksiä tuen tarpeesta, eli asiakkuus on avattu viranomaislähtöisesti, mutta asianosaiset eivät koe siihen tarvetta.

Siirretään Tomi lastensuojelun asiakkuuteen. Äiti ei ymmärrä miksi asiakkuus siirretään. Isällä ei ole mielipidettä asiaan. Perusteluna se, että Tomi vaarantaa omaa kehitystään ja turvallisuuttaan kannabiksen ja rauhoittavien aineiden käytöllä ja suunnitelmallisella rikollisella toiminnalla. Tukitoimena tapaamiset sosiaaliohjaajan kanssa ja taloudellinen tuki peliharrastukseen.

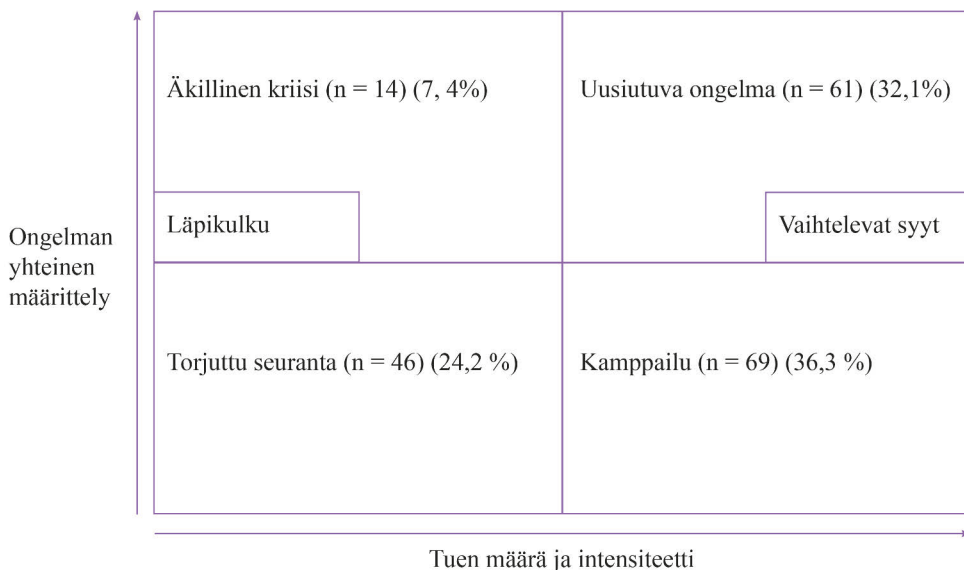
Tässä kohdassa näkyy, että asiakasprosessi ja asiakkaan prosessi ovat eri asioita. Tilanne on lähinnä viranomaisseurannassa, jolloin kiireellinen sijoitus saattaa olla työntekijän määrittelemä vaihtoehto avohuollolle, johon asiakas ei sitoudu. Luokka sisältää eniten variaatiota tuen intensiteetin suhteen, mutta luonteenomaista on tilanteen häilyvyys ja epäselvyys, joka ilmenee niukkoina kirjauksina siitä, mitä on konkreettisesti tehty.

Kun yhdistän ”Sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen” niihin luokkiin, joissa ei ole lainkaan edeltävää asiakkuutta tai se on sosiaalihuoltolain mukaista, huomaan että noin 40 prosentissa tapauksista asiakkuus on luonteeltaan löyhää ennen kiireellistä sijoitusta. Sen konkreettisesti sisällöstä on vaikea saada käsitystä asiakirjojen perusteella. Joko sitä ei ole lainkaan tai se sisältää vähän sellaisia tukitoimenpiteitä, jotka on raportoitu asiakaskertomukseen. Sosiaalityöntekijän oman työpanoksen raportointi on ajoittain niin vähäistä, että se oikeuttaa kysymään, mitä lapsen asioista vastaaminen käytännössä tarkoittaa. Tähän asetelmaan vaikuttaa myös avohuollon ulkoistaminen, joka on merkittävää. Sisällöltään epäselväksi jää esimerkiksi tukihenkilösuhde, jossa käytetään ulkoista palveluntuottajaa. Se on määritelty yleisluonteisesti lapsen omaksi tueksi, joka raportoidaan toteutuneina tapaamiskertoina. Tukihenkilön vastuulla on melko paljon, jos tilanne kriisiytyy sellaiseksi, että se edellyttää seuraavaksi välitöntä interventiota.

Pekkarinen (2017, 95–96) toteaa asiakirja-aineistolla (n=39), että erimielisyys on varsin hallitseva elementti avohuollossa: siitä on mainintoja 75 prosentissa tapauksista. Tämä perusjännite vaikeuttaa avohuollon lastensuojelun orientaation ja intensiteetin analysointia. Tuen vapaaehtoisuus on kyseenalaista. Hänen arvionsa mukaan lähes puolet lapsista jää vaille tukea näkemyserojen ja järjestelmän aukkojen takia. Asiakirjoissa noin 40 prosentissa tapauksista avohuollon tuki on vähäistä tai puuttuu kokonaan. Tuen vapaaehtoisuudesta ja sen sisällöstä on asiakirja-aineistossa käytettävissä vain viranomaisen asiakirjoihin tekemä kirjaus, asiakkaan autenttinen tulkinta puuttuu. Mielipiteen selvittäminen tapahtuu aineistossa lastensuojelulain 39 a § mukaisesti vasta kiireellisen sijoituksen päätöksenteon yhteydessä. Käytän avohuollon asiakkuuksien analyysissä ja luokittelussa asiakassuunnitelmaan ja -kertomukseen tehtyjä kirjauksia siitä, miten asianosaiset suhtautuivat arvioon tuen tarpeesta. Asiakkuuden selkeä torjunta on ilmaistu niin, että asiakas ei näe tukea tarpeellisena. Toisen tyyppinen yhteisen näkemyksen puute ilmenee niin, että ongelman luonteesta on eri tulkinta.

Pekkarinen (emt.) päätyy huostaanottoa edeltävän avohuollon asiakirja-analyysissä seuraaviin asiakastyyppeihin ja orientaatioihin: ennakoimaton kriisityö, tuen tahkoaminen, torjuttu valvominen, saattaen sijoittaminen. Kun asiakirja-aineistoni on laajempi, myös edeltävän asiakkuuden tyyppjä muodostuu enemmän. On myös huomattava, että kiireellisissä sijoituksissa on aina mukana tilapäisiä asiakkuuksia, jotka voivat olla lyhytaikaisia esimerkiksi ulkopaikkakuntalaisuuden vuoksi.

Kuviossa 22 olen esittänyt jaottelun kiireellistä sijoitusta edeltäneen asiakkuuden tyyppeihin.

Kuvio 22. Edeltävän tuen jaottelu yhteisen ongelmanmäärittelyn ja intensiteetin ulottuvuuksilla (N=190).

Asiakirjoista on luettavissa lastensuojelun kiistanalainen olemus, jonka vuoksi yhteinen ongelmanmäärittely on vaikeaa. Jos asiassa on tehty lastensuojeluilmoitus tai useampia, alkuvaiheen työskentely on paljolti keskustelua ilmoituksen tekijästä tai sen sisällön oikeellisuudesta. Lastensuojelulain 27 § mukainen asiakkuuden alkaminen on ratkaiseva kynnyks, jonka ylittämisestä kamppaillaan (vrt. Arnkil 1991, 194). Palvelutarpeen arvio on tulkintaa siitä, mistä tilanteesta on kyse, ja lopulta työntekijän tulkinta ratkaisee. Päätös kynnyksen ylittämisestä voi olla yhteinen, mutta se on aina muodoltaan epäsymmetrinen viranomaisen kirjaus. Asiakas ei voi sitä peruuttaa omalla päätöksellään. Määrämuotoinen kirjaaminen ja asiakkuuden tuottaminen on oikeudellisesti välttämätöntä, mutta samalla se lukitsee perusasetelman (vrt. Chambon 1999, 52–53). Asiakkaaksi määrittelyyn on vaikea muuttaa mielipidettään taustalla olevasta lastensuojeluilmoituksesta, jos hän pitää sitä aiheettomana ja loukkaavana.

Vierulan (2013, 290–292 ja 2017) havainto siitä, että lastensuojelutyössä kirjoitetaan aina viranomaistekstiä, joka voi tulla oikeudellisesti tarkasteltavaksi, saa aineistossa vahvistusta. Asiakirjojen oikeudellinen hallinta pykälän tarkkuudella ohjaa niiden ilmaisutapaa. Kuvaukset tuen tarpeesta ja sen toteutumisesta ovat selkeästi

päätöksentekoon sidottua ja sitä edeltävän ammatillisen työskentelyn dokumentaatiota. Asiakirjat sisältävät sitaatteja asiakkaiden lausumista, mutta niissä ei ole mainintoja siitä, että jokin kirjaus olisi yhteinen. Jos asiakkaan osallisuutta on erilaisissa kohtaamisissa ja käytännöissä vahvistettu, se välittyy heikosti asiakirjoihin. Ongelman määrittelyyn liittyvä konsensus tai sen puute on todettavissa viranomaisen kirjauksen perusteella.

Äkillinen kriisi on selkeä tilanne, jossa ei välttämättä ole lainkaan edeltävää asiakkuutta. Tällainen on esimerkiksi huoltajan äkillinen kuolema ja lapsen jääminen vaille huolenpitoa tilanteessa, missä perheellä ei ole lainkaan tukiverkostoa paikkakunnalla. Tyypillistä on, että asiakkuus lastensuojelussa on alkanut kiireellisenä sijoituksena.

Isän äkillisen menehtymisen vuoksi 15-vuotiaalla nuorella ei ole huoltajaa. Äiti kuollut aiemmin. Isä kuollut yllättäen lauantai-iltana juotuaan runsaasti alkoholia maksakirroosista huolimatta. Poika sijoitetaan vastaanottoyksikköön viikonloppuna ja alkuvuokosta järjestetään tilapäinen sijaishuolto tädin luona Pohjois-Karjalassa.

Läpikulkuasiakkaita on erityisesti Kaupungissa suurempana väestökeskittymänä. Sosiaalipäivystys sijoittaa vastaanottoyksikköön esimerkiksi 14-vuotiaan tytön, joka on omaehtoisesti poistunut avohuollon sijoituksesta naapurimaakunnan lastensuojeluyksikössä, ja kuljeskellut viikon itseään paljon vanhemmassa seurassa päihteitä käyttäen. Tytön jäljille päästään sosiaalisen median kuvien perusteella. Hänen tilannettaan seurataan kaksi päivää, tehdään huumeseula ja terveydentilan kartoitus, jonka jälkeen tyttö siirretään poliisiin virka-avun turvin kotikuntaansa. Nämä asiakkaat tulevat sijoitetuksi turvaamistoimenpiteenä, eikä asiakkuus jatku ainakaan kyseisessä kunnassa.

Uusiutuviissa ongelmassa on kyse tilanteista, joissa lastensuojeluasiakkuus on katkoksellista, mutta alkaa tauon jälkeen aina uudelleen. Näissä tapauksissa erityyppisiä sijoituksia saattaa olla useampia, mutta niiden välissä käytetään vähän tukitoimenpiteitä. Lyhytaikaiset interventiot toistuvat, mutta niiden välissä asiakkuus katkeaa. Suhtautuminen tukeen ei ole avoimen torjuvaa, ja ongelmanmäärittelyssä on pyrkimys yhteiseen ymmärrykseen, mutta toisaalta tavoitteellista ja pitkäaikaisempaa avohuoltoa ei saada järjestettyä. Asiakkaan tilanne on niin aaltoileva, että siitä ei muodostu prosessia yhden kunnan lastensuojelutoimenpiteinä.

17-vuotias nuori nainen on ollut seitsemän vuotta vaihtelevasti lastensuojelun asiakkaana neljällä eri paikkakunnalla Etelä- ja Pohjois-Suomessa. Asiakkuus ei ole koskaan jatkunut suoraan toisella paikkakunnalla, vaan katkennut aina. Hän ei voi käytännössä olla kummankaan vanhempansa luona sukuriitojen vuoksi,

eivätkä vanhemmat kykene osallistumaan yhteiseen neuvotteluun samassa tilassa. Nuoren elämä on jo useamman vuoden ollut päihteenkäyttöä, näpistelyä ja kulkemista paikkakunnalta toiselle vailla aikuisen huolenpitoa.

Sosiaalitoimi tarjoaa toistuvasti tilapäisiä yöpymismahdollisuuksia. Molemmat vanhemmat toivovat nopeaa puuttumista tilanteeseen keväällä, kun selviää, että 17-vuotias nainen on raskaana ja suunnittelee muuttavansa yhteen vanhemman miesystävänsä kanssa.

Perheen ongelmat saattavat uusiutua myös niin, että syyt vaihtelevat asiakkuiden eri vaiheissa. Kun ensimmäinen palvelutarpeen arvio tehdään vuonna 2015, selvittelyssä on huoltajan alkoholinkäytöstä johtuva hoidon laiminlyönti laivamatkan aikana. Kiireellisen sijoituksen perusteena vuonna 2020 on 15-vuotiaan pojan monipäihdekäyttö. Huoltajan ongelmakäyttö on lastensuojelun perusteluna vähitellen muuttunut pojan kuljeskeluksi ja oireiluksi päihteillä. Kummassakaan tilanteessa asianosaiset eivät kiistä ilmoitusten sisältöä ja ilmoittavat suostuvansa tarjottuun tukeen, jonka toteutumisesta ei kuitenkaan ole merkintöjä.

Torjutussa seurannassa on kyse viranomaislähtöisestä interventiosta, missä asiakas yksiselitteisesti kyseenalaistaa lastensuojelun oikeutuksen puuttua perhe-elämään. Pelkästään lapsen kuuleminen ilman huoltajan läsnäoloa saatetaan kokea loukkauksena vanhemmuutta ja kasvatuskulttuuria kohtaan. Tämä tulee esiin erityisesti silloin, kun kyse on kurinpitoväkivallasta tai muusta väkivaltaepäilystä. Koska tukitoimenpiteitä ei voida käynnistää, tilannetta seurataan monialaisesti sosiaalityön, koulun, terveydenhuollon ja poliisin yhteistyönä. Ongelmana on usein näytön saaminen väkivallasta, koska lapsikin peittelee sitä pitkään. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on yrittää sopia tapaamisia ja motivoida perhettä näkemään lapsen näkökulma. Sijoitusta ei tehdä ennen kuin sen perusteeksi on näyttönä sekä lapsen kertomus että terveydenhoitajan todentamat jäljet. Torjunta on niin voimakasta, että asiakkuutta ei voida aloittaa ilman konkreettista osoitusta lapselle aiheutuneista haitoista. Tämä on lopulta peruste sille, että vastustus voidaan sivuuttaa.

Tilanteessa pitkään jatkunut väkivallan uhka äidin ja isäpuolen taholta. 10-vuotias poika ollut koulussa ahdistunut ja itkuinen, syksyn mittaan vähitellen kertonut opettajalle lyömisestä. Aikuiset eivät käsitä, että lasta kuullaan yksin ja viranomaiset uskovat tilanteessa poikaa, eivätkä heitä vanhempina. Selvittely käynnistetään syyskuussa ja kiireellinen sijoitus tehdään lokakuussa varallaolo-perheeseen. Äiti ja isäpuoli kieltäytyvät kaikista tukitoimenpiteistä. Tilanne kärjistyy uudelleen vakavampaan suuntaan kotiutumisen jälkeen. Loppuvuodesta tehdään uusi kiireellinen sijoitus vastaanottoyksikköön ja käynnistetään huostaanoton valmistelu.

Kamppailussa on kyse tuentarpeen taustalla olevan syyn tulkinnasta ja siitä, miten asianosaiset suhtautuvat tarjottuun tukeen. Tuki saattaa olla monitahoista ja pitkäkestoista, mutta siihen sitoutuminen vaihtelee, koska perheen ongelmassa ei koskaan päädytä yhteiseen tilannearvioon. Tukitoimenpiteitä vastustetaan aktiivisesti ja passiivisesti, ja perhe kokee tuen lähinnä kontrollina asiaan, joka on kiistanalainen. Kiistat ovat välillä myös perheen sisäisiä.

Vuonna 2019 tehty kolme ennakkollista lastensuojeluilmoitusta ja perheelle tarjottu kuntoutusjaksoa päihde-ensikodissa jo ennen lapsen syntymää. Ensimmäinen kiireellinen sijoitus tehty vanhempien päihtymyksen vuoksi vuonna 2017 ensimmäisen lapsen ollessa 1-vuotias. Tällöin sijoitusta jatkettu perhekuntoutuksena, jonka äiti keskeyttänyt kahdesti ja isä kieltäytynyt siitä kokonaan. Vuonna 2020 aloitetaan kahden kiireellisen sijoituksen jälkeen koko perheen kuntoutus, johon vanhemmat suostuvat, mutta isä poistuu yksiköstä kahden viikon jälkeen.

Kamppailu on sekä perheen sisäistä problematiikkaa että taistelua lastensuojelun asiakkuuden hyväksymisestä. Perhe taistelee autonomiansa murtamista vastaan, mutta ei kykene ratkaisemaan sisäisiä ristiriitojaan, jotka aiheuttavat uudelleen tarpeen puuttua tilanteeseen. Tukeen suostuminen olisi oman ongelmaisen toimintamallin ja käytöksen myöntämistä, johon ei olla valmiita. Asiakkuus alkaa ja pysyy kiistanalaisena, mikä näkyy erityisesti sijoitusten vastustamisena. Nuorten kohdalla tilanne on usein se, että nuori itse, perheen aikuiset ja lastensuojelun työntekijät kaikki näkevät tilanteen eri tavalla. Nuori haluaa itselleen enemmän vapautta, vanhemmat toivovat sijoitusta ja sen tuomia rajoja, mutta ovat tyytymättömiä sijaishuollon karuun sisältöön. Kiistanalaisuudestaan huolimatta asiakkuus saattaa olla pitkäaikaista ja sisältää monenlaista tukea eri perheenjäsenille. Tyypillisesti osaratkaisuna yritetään asumisjärjestelyjen muutosta vanhempien välillä.

Perheessä ollut yhtäjaksoinen intensiivinen lastensuojeluasiakkuus vuodesta 2013 alkaen. Tukea annettu viime vuodet yksityisen palveluntuottajan toimesta. 14-vuotias tyttö vaihdellut kyseisen ajan asumistaan isän ja äidin luokse. Viimeisen vuoden aikana 14-vuotiaan alkoholinkäyttö on lisääntynyt uhkaavasti ja tyttö on saanut hallitsemattomia raivokohtauksia kotona ja koulussa. Vanhemmillä vaikeuksia sitoutua suunnitelmiin, koska syyttävät tilanteesta toisiaan.

Teini-ikäisten kohdalla näkyy kiireellisen sijoituksen asema viimeisenä pysäytyskeinona useiden tukitoimenpiteiden jälkeen. Lastensuojelun asema institutionaalisenä pysäytyksenä on merkittävä suhteessa kaikkiin muihin keinoihin, joita nuoren tilanteessa voidaan soveltaa. Sijoituksen vaikutus on välitön ja suhteellisen pitkä-

kestoinen. Kamppailua käydään nuoren eksistentiaalisista kysymyksistä: oikeudesta määrittellä itse seuransa ja asuinolosuhteensa, eikä nuori jaa aikuisten huolta sellaisena kuin se hänelle esitetään. Asiakirjoissa on nähtävissä myös nuorten verkostoituminen toisiinsa erityisesti tilanteissa, joissa samaan yksikköön on sijoitettu nuoria eri perusteilla. Heitä joudutaan erottamaan toisistaan. Nuorten kamppailu sääntöjä ja myös toisia nuoria vastaan on siirtynyt osaksi sijaishuoltoyksikön arkea (vrt. Mononen ym. 2021, 277–278).

5.1.2 Suhtautuminen kiireelliseen sijoitukseen ja sen yhteydessä tuotetut ratkaisut

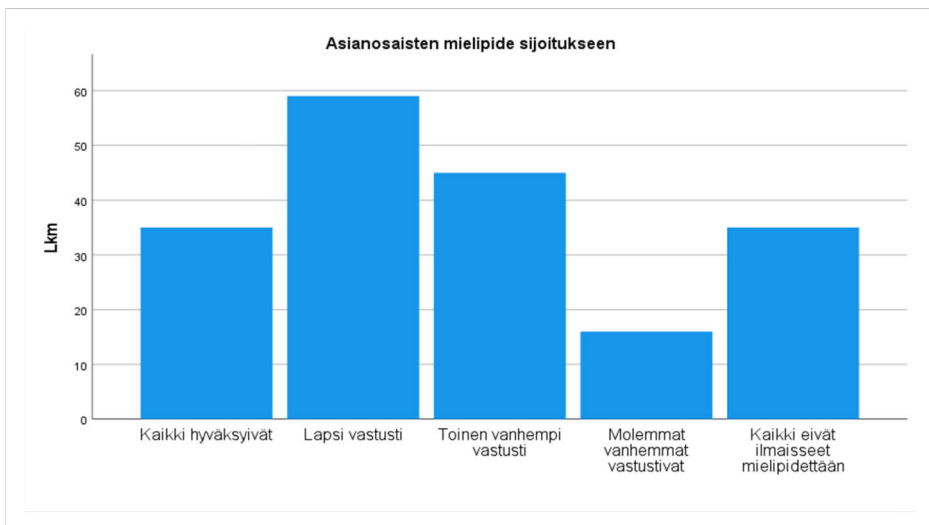
Sosiaalihuoltolain 45 § mukaisesti kiireellisen toimenpiteen yhteydessä on tehtävä viipymättä muutoksenhakukelpoinen päätös. Lastensuojelulain 39 a § velvoittaa selvittämään kiireellisen sijoituksen päätöksen yhteydessä asianosaisten mielipiteen ja käsityksen asiassa. Asianosaisia ovat lapsi, vanhemmat, huoltajat sekä muut lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavat henkilöt. Selvittäminen voidaan jättää tekemättä, jos selvittämisestä aiheutuva viivästyminen muodostaa riskin lapsen terveydelle ja kehitykselle. Käytännössä tilanteet ovat usein sellaisia, että kaikkia asianosaisia ei välttämättä tavoiteta sijoituspäätöstä tehtäessä. Näissä tapauksissa päätös asiasta tiedotetaan ja mielipide selvitetään mahdollisimman pian toimenpiteen jälkeen. Koska mielipide voidaan selvittää usein myöhemmin, tai asianosainen kykenee vasta jälkeinpäin muodostamaan käsityksensä, tarkastelen aineistossa asiaa erikseen vielä sijoituksen kuluessa. Näkemykset on kirjattu asiakaskertomuksiin ja -suunnitelmiin.

Lapsi tarkoittaa tässä yhteydessä alle 18-vuotiasta eli hänen mielipiteensä on aina selvitettävä ikä ja kehitystaso huomioiden (Araneva 2016, 191). Kyse on perusoikeuksiin puuttumisesta, jolloin mielipide on selvitettävä, ellei esimerkiksi fyysinen tai psyykinen terveydentila tosiasiallisesti estä sitä. Lapsen mielipiteen puuttumiselle on yleensä syynä se, että hän on karannut kotoaan tai sijaishuoltopaikasta, eikä olinpaikkaa tiedetä. Tällöin päätös on käytännössä jo tehty, mutta se pannaan täytäntöön vasta tavattaessa. Toinen lapsen näkemyksen kannalta huomattava seikka on, että nuoret eivät välttämättä halua ilmaista mielipidettään. Välinpitämätön suhtautuminen on osa aikuiskeskeisen toiminnan vastustamista. Lapsen mielipide on kirjattu päätöksen yhteydessä alle puolesta tapauksista.

Yksittäisissä tilanteissa on selvitetty muun huolenpitovastuussa olevan aikuisen, yleensä sukulaisen mielipide. Pääosin tilanteissa keskitytään vanhempien näkemyksiin. Tilanteiden kriisiytyneyttä luonnetta kuvaa, että vain hieman alle puolessa tapauksista kaikkien mielipide pystytään selvittämään ennen sijoituksen toimeenpanoa. Toinen huomio on, että isän mielipide puuttuu yli 40 prosentissa tapauksista. Havainto vahvistaa tuloksia, joiden mukaan lastensuojelutyö on sukupuolittunutta, ja isien osuus työskentelyssä on selvästi vähäisempää kuin äitien. Isän vähäinen rooli

ja keskittyminen äidin vanhemmuuteen on tyypillistä erityisesti silloin kun kyseessä on yksinhuoltaja- tai uusperhe. Sukupuolierolla on merkitystä, koska on raportoitu myös miesten kokemaa ulkopuolisuutta asiakasprosessissa. (Cameron ym. 2014, 21–22; Maxwell ym. 2012; Zanoni ym. 2013.)

Mielipiteen ilmaisemiseen liittyy asiakirjoissa usein maininta, että asianosainen kykenee muodostamaan käsityksen tilanteesta vasta sijoituksen aikana ja tutustuttuaan sijaishuoltopaikkaan. Yksikön näkeminen konkretisoi ratkaisun ja mielipiteeseen yhdistyy tässä vaiheessa myös pohdintaa sijoituksen mahdollisesta jatkamisesta. Kuviossa 23 olen tarkastellut mielipiteiden jakaumaa ja suhtautumista sijoitukseen sen kuluessa. Tarkastelun perusteluna on se, että näkemyksiä on laajemmin kirjattu vasta tässä vaiheessa, ja ne saattavat muuttua sijoituksen myötä. Sijoitettu lapsi pystyy toisinaan myös ilmaisemaan mielipiteensä vasta ollessaan vastaanottoyksikössä. Mielipiteet eivät tässä vaiheessa ole osa päätöksentekoa, vaan työskentelyn kirjaamista. Luokka ”Kaikki eivät ilmaisseet mielipidettään” sisältää ne tilanteet, joissa selvittäminen ei onnistu sijoituksen kuluessakaan sekä ne, joissa asianosaisella ei ole mielipidettä asiaan. Erityisesti etävanhempana olevat isät eivät välttämättä halua ilmaista lainkaan mielipidettään.

Kuvio 23. Asianosaisten mielipide sijoitukseen sen kuluessa (N = 190).

Lastensuojeluinstituution kontroversiaali perusluonne näkyy suhtautumisessa kiireellisiin sijoituksiin ja niiden yhteydessä tuotettuihin ratkaisuihin. Toimienpiteeseen liittyy usein asiakkaiden vastustusta: vain viidesosassa tapauksista kaikki asianosaiset hyväksyivät sijoituksen. Klassisella tuen ja kontrollin jatkumolla kiireellinen lastensuojelu edustaa kontrollia, ja se aktivoidaan käyttöön silloin, kun

avohuoltokeskeisen toiminnan rajat tulevat vastaan. Pakkokeinona kiireellinen sijoitus edustaa suojeleuorientoituneen lastensuojelumallin piirteitä osana palveluorientoitunutta pohjoismaista mallia. Lastensuojelumallit saavat vaikutteita toisistaan niissä tilanteissa, kun niiden rajat tulevat esiin. (ks. Parton 2022, 159–160.)

Asetelmassa näkyy, että kysymystä täysin oikeudenmukaiseksi koetusta lastensuojelusta ei ole kattavasti ratkaistu missään järjestelmässä (Katz 2019, 131–133). Yhteiskunnallinen tehtävä on niin vaativa, että voidaan tuottaa vain osaratkaisuja. Asiakirjoissa on nähtävissä, että kyse ei ole vain jännitteestä, joka muodostuu, kun julkinen valta ottaa askeleen yksityiseen perhe-elämään. Perheiden sisällä on jännitteitä, ja niiden olemassaolon ambivalenssi kohdataan toimenpiteiden yhteydessä. Muutosta halutaan ja vastustetaan, ja interventio liikauttaa perheiden ihmissuhteita. Sijoituspäätöksiin suhtaudutaan toivoen, torjuen ja välinpitämättömästi ja näkemykset eroavat myös perheen sisällä. Näkemykset saattavat myös muuttua, kun nähdään mitä sijoitus arjen tasolla tarkoittaa.

Perheiden ambivalenssi ja sisäinen kamppailu liittyy tunnepolitiikkaan, jonka hallinnasta on kyse, kun toimenpiteet ovat voimakkaasti latautuneita ja tuottavat näkemyseroja (Warner 2015, 17–20). Voimakkaat tunneilmaisut kuten epätoivo ja uhkailu tunnistetaan riskeiksi, ja kun niihin vastataan interventiolla, kohdataan taas uusia tunteita. Asiakirjoissa tämä näkyy niin, että vanhemmat ilmaisevat voimattomuuttaan nuoren tilanteeseen ja vaativat puuttumista, kun taas nuori ilmaisee epätoivoa ja kasvavaa ahdistusta vapauden rajoittamisesta. Sijoituksen kuluessa saattaa olla vielä niin, että vanhemmat pettyvät, kun nuori pääsee helposti poistumaan vastaanottoyksiköstä. Nuoren kapina vain siirtyy auttamisjärjestelmän sisälle, eivätkä haitat poistu. Myöskään pienten lasten kohdalla asianosaisilla ei välttämättä ole yhteistä näkemystä ongelman luonteesta, jolloin sijoitusta ei perheessä yksiselitteisesti hyväksytä tai vastusteta.

Tilanteessa on kyse vastasyntyneen kiireellisestä sijoituksesta. Molemmat vanhemmat olleet päihdekuntoutuksessa ennen lapsen syntymää, mutta kieltäytyneet sen jälkeen tarjotusta avohuollon tuesta. Välittömästi lapsen syntymän jälkeen äiti sijoitettu tämän kanssa päihde-ensikotiin, ja isälle järjestetty päihdekuntoutus toisessa yksikössä. Molempien kuntoutus keskeytynyt huumeselaan, joka on vahvistettu kahdesti positiiviseksi. Lapsi sijoitetaan kiireellisesti varalaoiperheeseen. Äiti hyväksyy sijoituksen, mutta isä vastustaa sitä voimakkaasti, ja pyrkii estämään sijoituksen.

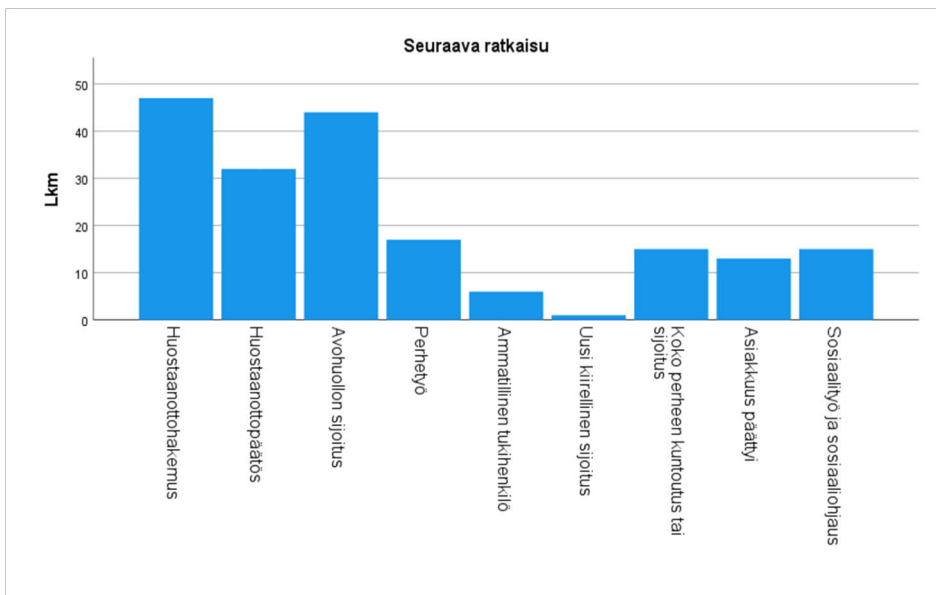
Esimerkissä lapsen isän perustelut sijoituksen vastustamiselle liittyvät enemmän pettymykseen äidin kuntoutuksen keskeytymisestä kuin itse sijoitukseen. Kyse on myös huumeselaan tuloksen kiistämisestä, eli esitettyjä faktoja ei hyväksytä. Reaktioissa ei useinkaan ole kyse vain sijoituspäätöksestä, vaan elämäntilanteen

kaottisuudesta ja ristiriidasta avun vastaanottamiseen missään muodossa. Vanhempien vastustuksen syitä ei aina kirjata lainkaan mikä viittaa siihen, että asianosaiset eivät osaa tai halua perustella mielipidettään. Nuorten kohdalla esillä on passiivinen vastustaminen: asiaan ei haluta ottaa mitään kantaa, mikä on kannanotto sinänsä, koska nuori kokee, että asiat päätetään kuitenkin hänen puolestaan. Kun nuorten kohdalla sijoitus on tyypillisesti negatiivisen kierteen pysäytysyritys, vanhemmat helpommin jakavat sosiaalityöntekijän näkemyksen. Nuoren sijoitus on usein joidenkin, mutta ei kaikkien toivoma.

17-vuotias poika ollut kuulusteltavana huumausainerikoksesta ja äiti löytänyt kotoa kassin, jossa oli kannabista ja puukko. Erotettu koulusta kolmeksi kuukaudeksi poissaolojen vuoksi. Vanhemmat hyväksyvät sijoituksen ja toivovat sitä, poika raivostuu ja käyttäytyy tilanteessa uhkaavasti. Poliisi toimittaa virka-apuna vastaanottoyksikköön, jossa jää odottamaan kuljetusta Itä-Suomeen päihdekatkaisuyksikköön.

Esimerkissä kiireellistä sijoitusta on edeltäneen kahden vuoden aikana käytetty useamman kerran pysäytyksenä, jonka vaikutus on kuitenkin ohimenevä. Tilanteessa on myös nuoren toiveiden mukaisesti siirretty asuminen toisen vanhemman luokse yhtenä ratkaisuyrityksenä. Lopulta nuori ei asu varsinaisesti kummankaan vanhempansa luona. Pitkissä asiakasprosesseissa kamppailu itsemääräämisoikeudesta ja eri tukimuotojen kokeilu vaihtelee niin, että asiakassuhde saattaa sisältää sekä vastustettuja että hyväksytyjä ratkaisuja. Myös suhtautuminen kiireelliseen sijoitukseen vaihtelee kuukauden aikana. Asiakkaalle saattaa tulla yllätyksenä, että vapaaehtoisena alkanut sijoitus ei olekaan päätettävissä hänen omasta tahdostaan.

Kuviossa 24 olen esittänyt jakauman kiireellistä sijoitusta välittömästi seuraneista ratkaisuista. ”Uusi kiireellinen sijoitus” tarkoittaa tässä tilannetta, missä kiireellinen sijoitus on seuraava kirjattu toimenpide, mutta se ei jatku välittömästi edellisen jälkeen. Käsittelen siis yhtenä kiireellisenä sijoituksena niitä, joissa on tehty jatkopäätös 30 vuorokauden kuluessa, ja seuraava ratkaisu tuotetaan tässä yhteydessä.

Kuvio 24. Kiireellistä sijoitusta välittömästi seurannut ratkaisu (N = 190).

Kiireellinen sijoitus ennakoiki kaikkein yleisimmin asiakkuuden jatkumista kodin ulkopuolisena sijoituksena. Huostaanottohakemus hallinto-oikeudelle eli alistus-huostaanotto on yleisin yksittäinen jatkotoimenpide, ja yhdessä viranhaltijan tekemien huostaanotto päätösten kanssa huostaanottoon päädytään 41 prosentissa tapauksista. Pidempi seuranta-aika on osoittanut, että huostaanottojen määrä lisääntyy vielä merkittävästi kahden vuoden kuluttua kiireellisestä sijoituksesta (THL 2021, 7). Kun kiireellisen sijoituksen kriteereitä on lainsäädännöllä tiukennettu, sillä on selkeästi luonne ”minihuostaanottona”, joka ennakoiki varsinaista (vrt. Lamponen 2017). Kaikkien kodin ulkopuolisten sijoitusten osuus seuraavissa ratkaisuisissa on 71 prosenttia. Tarkastelen seuraavaa ratkaisua myös iän, sukupuolen ja asiakkuushistorian taustamuuttujan välisenä yhteytenä, mutta merkittävää kytkentää ei löydy. Sekä huostaanottoihin että avohuollon sijoituksiin päädytään kaikissa edeltävän asiakkuuden luokissa. Huostaanotetuissa on alle vuoden ikäisiä, alakouluikäisiä ja täysi-ikäisyyttä lähestyviä. Kodin ulkopuolinen sijoitus on yleisin seuraava ratkaisu kaikissa lähtökohtatilanteissa.

Kodin ulkopuolisten sijoitusten yleisyys seuraavana ratkaisuna herättää kysymyksen keinojen rajallisuudesta, josta Storhaugin ym. (2019, 168–170) haastattelemat norjalaiset sosiaalityöntekijät puhuvat. Tietyissä asiakkuuden vaiheissa ei ole muuta tehtävissä, ja prosessiin haetaan kulminaatiopistettä kiireellisellä sijoituksella. Kyseessä voi olla myös jonkinlainen ”piilevä käsikirjoitus”, taustasuunnitelma. Kaupungin ja Seutukaupungin sijoitusten dokumentoinnin perusteella keinojen rajalli-

suus näkyy kahdella tavalla: 1) pitkässä asiakkuudessa on jo sovellettu jokseenkin kaikkia lain mahdollistamia toimenpiteitä, joskus huostaanottoa myöden ja 2) asianosaisten vastustuksen takia voimakas interventio on ainoa mahdollisuus, koska suojelun tarve on työntekijöiden arvion mukaan ilmeinen ja jopa välitön. Kummassakin tilanteessa kiireellisen sijoituksen voi nähdä eräänlaisen viimeisenä keinona, jolla lapsen tilanne voidaan turvata.

Silloin kun seuraava ratkaisu on kodin ulkopuolisen sijoituksen jatkaminen, harkittavaksi tulee sijaishuoltopaikan tai avohuoltoyksikön vaihtaminen. Teini-ikäiset asiakkaat sijoitetaan kummassakin kunnassa pääsääntöisesti omaan vastaanottoyksikköön ja pienemmät lapset varallaoloperheisiin. Mikäli kyseessä on huostaanottohakemus hallinto-oikeudelle, päätöstä jäädään joko odottamaan nykyiseen paikkaan tai ennakoivasti tehdään sijaishuollon muutos ennen huostaanottopäätöstä. Avohuollon sijoituksia nuorille tehdään lyhytaikaisesti myös vastaanottoyksikköön. Pääperiaate kuitenkin on, että jos sijoitus arvioidaan pitkäaikaiseksi, vähintään kuukausia kestäväksi, se järjestetään muualla kuin kiireellisen sijoituksen yksikössä pelkästään jo siksi, että paikka vapautuu sille järjestelmässä varattuun tarpeeseen. Vastaanottoyksiköt eivät pysty huolehtimaan perustehtävästään, jos sijoitukset niissä eivät pääty keskimäärin kuukaudessa.

Lamponen ym. (2019) kiinnittävät huomiota siihen, että suojeluorientoituneeseen malliin verrattuna suomalaisilla sosiaalityöntekijöillä on kiireellisen lastensuojelun tilanteissa merkittävästi enemmän valtaa ja toimenpidemahdollisuuksia. Palveluorientaation voi olettaa sisältävän myös runsaasti eri tukitoimenpiteitä. Aineistossa tähän olettamukseen on löydettävissä sekä vahvistusta että varauksia. Avohuollon monimuotoisuuteen ja sisällölliseen rikkauteen ei dokumenttien perusteella voi päätyä. Ratkaisut vaikuttavat yhtä rajallisilta ja standardoidulta kuin mitä tilanne on sijaishuoltopaikkojen suhteen. Kun asiakkuus jatkuu kotiin vietävänä tai nuorelle yksin annettavana tukena, se on jotain kolmesta vaihtoehdosta: koko perheen kuntoutus kotona, perhetyö tai ammatillinen tukihenkilö. Sosiaalityön tai sosiaalihojauksen asiakkuus tarkoittaa lähinnä seurantatapaamisia lastensuojelutoimistossa, mutta yhteydenpidolle ei kirjata yksilöllisiä tavoitteita.

Pääperiaate on, että lastensuojeluasiakkuus jatkuu kaikissa tilanteissa kiireellisen sijoituksen jälkeen vähintään viranomaisaloitteisena seurantana. Kun asiakkuus päättyy kiireelliseen interventioon, kyse on väliaikaisesta turvaamistilanteesta tai muuttamisesta pois paikkakunnalta, jolloin tiedot työskentelystä siirretään toiseen kuntaan. Lisäksi aineistoon sisältyy yksi sijoitetun nuoren kuolemantapaus. Asiaskertomuksiin ja -suunnitelmiin on usein erikseen kirjattuna se, että asiakkuus päättyy sosiaalityöntekijän harkinnan perusteella. Jos asiakas ei halua jatkaa sijoituksen jälkeä työskentelyä lainkaan, merkitään asiakkuuden jatkaminen seurantana monialaisessa yhteistyössä.

5.2 Kiireellinen sijoitus asiakastyypeittäin ja sen asema osana keinovalikoimaa

Lopullinen asiakastypologia vastaa tapauskohtaisesti siihen, mitä asiassa on tapahtunut aiemmin, ja minkä asian kiireellinen sijoitus muutti. Näin muodostuu käsitys siitä, mikä on kiireellisen sijoituksen asema kussakin asiakasprosessissa. Asiaskertomusten sisältö tuo esiin, millä tavoin ongelmanmäärittelyä on tehty, ja miten sijoituksen perusteluja on tulkittu: onko kyseessä yhteisesti tuotettu ratkaisu vai eroavatko osapuolten näkemykset sijoituksen tarpeesta. Tapauskuvaus jokaisesta 190 asiakkuudesta tuo esiin merkityksen, joka kiireellisellä sijoituksella on osana kyseistä lastensuojeluasiakkuutta vuonna 2020. Jokaisella tapauksella on tunniste sekä kuvaus ydinsisällöstä: ”P55M. Peter, 15-vuotias poika, oma päihteidenkäyttö perusteluna, asiakkuus alle 1 vuosi, vastustaa itse sijoitusta, vanhemmat hyväksyvät, jatkuu lyhyenä avohuollon sijoituksena.” Tämän jälkeen muodostan alustavan typologian ja sijoitan asiakkuudet luokkiin.

Luokkia on aluksi kahdeksan ja käytän tätä luokitusta haastatteluvaiheen etukäteismateriaalina (liite 5). Havainnot tiivistyvät myöhemmin neljään kategoriaan. Alustavassa luokituksessa 12 vuoden ikä toimii jakoperusteena. Toisena perusteena on lastensuojelulain mukainen syylokiutus kahteen päätyyppiin eli ”kodin olosuhteet ja turvattomuusperusteet” sekä ”lapsen oma toiminta”. Tämä toimii aineistolähtöisenä perusluokituksena, mutta osoittautuu liian hienojakoiseksi kuvaamaan asiakkuuksien pääpiirteitä. Lapsen ikä ei osoittaudu tutkimuskysymyksen ja typologian koostamisen kannalta relevantiksi taustatekijäksi. Sijoituksen syiden luokittelu osoittautuu tarpeettomaksi analyysin edetessä siihen vaiheeseen, kun tarkastelen ongelmanmäärittelyä asiakkuuden aikana. Pitkissä asiakkuuksissa on tyypillistä, että syyt muuttuvat. Viimeisen kiireellisen sijoituksen perustelu ei ilmennä asiakkuuden kokonaisluonnetta riittävästi.

Typologian ilmentämä keskeinen löydös on kiireellisen intervention jaottelu sen mukaan, millainen asiakkuus on edeltänyt kiireellistä sijoitusta, miten asianosaiset suhtautuivat siihen, ja mikä on tuotettu ratkaisu. Asiakirjojen sisällön erittelyn lisäksi tarvitaan abduktiivista päättelyä, johtoajatuksen työstämistä, jotta kiireellisen sijoituksen sisällöstä on mahdollista muodostaa kokonaiskuva. Jokaiselle asiakasprosessille on löydettävissä oleellinen tapahtumien kulku, ja kokonaistarkastelussa löytyy myös asiakkuuksia yhdistäviä ja abstrahoivia piirteitä. Keskitän havainnot niihin asioihin, jotka ovat osoittautuneet tärkeimmiksi ilmiön kuvaamisessa. (ks. Anttila 2022). Tällaisia asioita ovat kiireellistä sijoitusta edeltänyt tuki, ja suhtautuminen sijoitukseen. Olen esittänyt typologian kuviossa 25.

Yhteinen tulkinta sijoituksen tarpeesta ja perusteista	1. Äkillinen ja ennakoimaton kriisi ”Suojellut” (n = 14) (7, 4%)	2. Aaltoileva asiakkuus ”Suunnatut” (n = 61) (32,1%)
	3. Torjuttu turvaamistoimenpide ”Selvitetyt” (n = 46) (24,2 %)	4. Kamppailu ongelmanmäärittelystä ”Kokoavat ratkaisut” (n = 69) (36,3 %)

Tuen määrä ja intensiteetti ennen kiireellistä sijoitusta

Kuvio 25. Kiireellisen sijoituksen asiakastyypit ja asema prosessin osana (N = 190).

Kuvion vasemmalla puolella ovat sellaiset asiakastyypit, joissa kiireellisyys on luonteeltaan välitöntä ja ennakoimatonta, ja aiempi tuki lyhytkestoista. Oikealla puolella ovat sellaiset, joihin liittyy pidempiaikainen ja monimuotoinen asiakkuus. Voidaan puhua kumuloituvasta lastensuojelun tarpeesta, johon jossain vaiheessa liittyy kiireellinen interventio. Kiire on silloin myös jossain määrin ennakoitavissa, koska edeltävä lastensuojelun asiakkuus on keskimäärin kestänyt neljä vuotta. Kiire ja lainmuutoksella tarkennettu ”välitön vaara” (STM 2015) ei useinkaan tule yllättäen, vaan se paikantuu osaksi pidempää prosessia. Interventiolla on keskeinen tehtävä osana monia huostaanottoprosesseja. Toisaalta se voi myös pysäyttää ja suunnata asiakkuutta niin, että huostaanotolta vältytään. Kaikkein vähiten havaintoja on asiakastyypistä, missä kiireellinen sijoitus on tilapäinen ja äkillinen turvaamistoimenpide ilman edeltävää lastensuojeluasiakkuutta. Ikäryhmittäin tarkasteltuna ei erotu selkeästi pienten lasten tai teini-ikäisten sijoituksen dynamiikkaa, vaan kaikkiin asiakastyyppeihin sijoittuu eri ikäisiä lapsia. Teini-ikäisen sijoitus on oma kysymyksensä ja erottuu yleisimpänä, mutta se jakautuu eri asiakastyyppeihin.

1. *Suojellussa* asiakastyypissä on kyse kasvuolosuhteisiin tai lapsen omaan toimintaan liittyvästä suojelutarpeesta, joka ilmenee äkillisesti ja ilman edeltävää asiakkuutta. Ongelman luonteesta, vakavuudesta ja intervention tarpeesta vallitsee sosiaalityöntekijän ja asianosaisten välillä yhteisesti jaettu ymmärrys ja saman sisältöinen tulkinta, eikä kukaan ilmaise vastustavansa sijoitusta. Asiakkuuden jatkumisessa sijoituksen jälkeen on paljon variaatiota. Asiakkuus saattaa päättyä sijoitukseen, jatkua sovituilla tukitoimenpiteillä, mutta siinä voidaan päättyä myös huostaanottoon

varsin nopeasti. Esimerkkinä jälkimmäisestä on tilanne, missä huoltaja on poistunut maasta, jättänyt päivähoitoikäisen lapsen vastaanottokeskukseen ja ilmoittanut, ettei jaksa enää tilannetta. Huoltajan tekemää hoitojärjestelyä ei pidetä lapsen tarpeisiin nähden riittävänä, ja hän hyväksyy itse perhesijoituksen vaihtoehtona.

Esimerkki ”suojellusta”. Elias, 15 vuotta. Eliaksen liittyvää huolta on aiemmin käsitelty vain koulun sisäisesti yksilökohtaisessa oppilashuollossa. Keväällä luokassa leviää tieto, että Elias jakaa sosiaalisessa mediassa arveluttavaa sisältöä: itsemurhavideoita ja niihin liittyviä kuolemantoiveita. Aiemmin on kiinnitetty huomiota pojan mielialan ja opintosuoritusten laskuun sekä alavireisyyteen. Koulu tekee lastensuojeluilmoituksen päivystykseen, joka arvioi Eliaksen käytöksen olevan niin uhkaavaa, että tilanne pitää arvioida vastaanottoyksikössä, jossa tarvittava pysäytys on mahdollinen. Elias ymmärtää, että aikuisten huoli hänen toiminnastaan on niin suurta, että tilanne pitää arvioida huolella. Psykiatrisen arvion saaminen ei ole tilanteessa mahdollista riittävän nopeasti. Vanhemmat pitävät sijoitusta perusteltuna, koska kokevat, ettei heillä ole Eliakseen riittävää keskusteluyhteyttä. Neuvottelut vastaanottoyksikössä koetaan siinä määrin tuloksekkaiksi, että sijoitus voidaan päättää jo viikon kuluessa. Jatkotoimenpiteiksi sovitaan arviokäynnit nuorisopsykiatrian poliklinikalla ja koulunkäynnin tuki, joka mahdollistaa Eliaksen toiveen lukioon pääsystä.

2. *Suunnatussa* asiakastyypissä kiireellisellä sijoituksella haetaan käännettä tilanteeseen, joka on jatkunut jo pidempään, mutta siinä on ollut katkoksia, useita tukimuotoja ja välillä väsymistä ”tahkoamiseen” (vrt. Pekkarinen 2017). Erityisesti avohuollon tukitoimet eivät ole toteutuneet suunnitellusti. Huoli palaa aina, joskus eri sisältöisenä, mutta yleensä entistä suurempana. Suunnan hakeminen ilmenee useina palvelutarpeen arvioina, joissa päädytään erityyppisiin ratkaisuihin. Palvelutarpeen arvioiminen on eräänlainen jatkumo, jossa on myös taukoja. Luonteenomaista kaikissa tilanteissa on jonkinasteinen pyrkimys yhteiseen ongelmanmäärittämiseen. Asiakasprosessi ei sisällä vastustettuja päätöksiä tai kenenkään ilmaisua siitä, että huoli olisi perusteeton. Kiireellinen sijoitus on tässä keino, jota käytetään, kun työskentelyä on tarpeen intensivoida hetkellisesti ja järjestää tuki uudella tavalla vastaamaan kriisiytyneitä tilannetta. Myös systeeminen työote näkyy erilaisina auttajatiimin variaatioina. Pitkissä asiakkuuksissa tapahtuu kohdeongelman siirtymistä: ensimmäinen lastensuojeluilmoitus vuosia sitten koskee vanhemman päihteidenkäyttöä, mutta kiireelliseen sijoitukseen johtavat lapsen rikosepäilyt ja kouluvaikeudet.

Esimerkki ”suunnatusta”. Minni, 16 vuotta. Perheen asiakkuus alkanut vuonna 2014 lähisuhdeväkivaltaa koskevan epäilyn ja kasvatusongelmien

vuoksi. Tuolloin ohjattu perheneuvolaan, jonka jälkeen lastensuojeluasiakirjoissa neljän vuoden tauko merkinnöistä. Vuosina 2018 ja 2019 koulusta tehty useita lastensuojeluilmoituksia, joiden sisältönä poissaolot ja epäasiallinen käytös kouluyhteisössä. Erään neuvottelun yhteydessä Minni on hermostunut ja menettänyt kontrollinsa niin pahoin, että koululle soitettu ambulanssi. Aloitettu kaksi kertaa palvelutarpeen arvio, mutta kummallakaan kerralla ei avattu sosiaalihuoltolain eikä lastensuojelulain mukaista asiakkuutta, vaan ohjattu peruspalveluihin. Vuonna 2019 vanhemmat eronneet ja tilanne kriisiytynyt ja Minnin asuinpaikasta ollut jatkuvasti epäselvyyttä. Lisäksi hänen päihteidenkäytöstään saatu uutta tietoa kannabiksen osalta. Tilanne kärjistyy vuonna 2020 kun keneläkään aikuisella ei ole tietoa Minnin pääasiallisesta olinpaikasta. Tällöin avataan lastensuojelun asiakkuus ja perheterapeutti aloittaa työskentelyn koko perheen kanssa ja lisäksi Minnille myönnetään ammatillinen tukihenkilö. Nämä todetaan yhteisesti kevään aikana riittämättömiksi. Sosiaalipäivystys tekee kiireellisen sijoituksen tilanteessa, missä poliisiin kotihälytystehtävän yhteydessä selvittää alaikäisten päihteidenkäyttöä ja riitaa. Minniä on uhkailtu muiden nuorten toimesta väkivallalla ja hänet päätetään viedä turvaan vastaanottoyksikköön. Sijoitusta jatketaan avohuoltona kaukana kotipaikkakunnalta, tavoitteena koulunkäynnin vakauttaminen sekä Minnin vähittäinen itsenäistyminen.

3. *Selvitetty* tilanne eli torjuttu turvaamistoimenpide edustaa lastensuojelun kovaa ydintehtävää, missä julkisen ja yksityisen välinen raja joudutaan ylittämään lapsen edun turvaamisen vuoksi. Tämä tapahtuu tarvittaessa asianosaisten vastustuksesta huolimatta. Torjunta on sekä aktiivista että passiivista ja saattaa jakaantua asianosaisten kesken niin, että osa toivoo asian selvittämistä ja suostuu siihen. Tyypillisiä tässä kategoriassa ovat kaltoinkohteluepäilyt sekä nuorten pysäyttämisyrietykset, joita aikuiset vaativat. Näissä tilanteissa on lastensuojelumallista riippumatta saman sisältöisiä tehtäviä: asioiden todentaminen, riskiarvio ja suositus tai päätös toimenpiteistä (Benbenishty ym. 2015, 63). Tilannetta pitää selvittää käytettävissä olevin julkisen vallan keinoin ja usein monialaisesti. Voidaan puhua korkean konfliktitason perheistä, joiden kanssa työskenneltäessä lastensuojelun keskeinen tehtävä on asettua lapsen puolelle.

Puolen valitseminen on aina moniselitteisempi tehtävä, kun lapsi tai nuori itse vastustaa asian selvittämistä ja riskiarvion tekemistä. Lojaalius suhteessa kaltoinkohtelijaan ei ole harvinaista. Tilanteet ovat paineistettuja eri suunnista. (Saini ym. 2019, 130–133.) Torjuntaa saattaa näissä tilanteissa aiheuttaa jo se, että kyseessä voi olla ensimmäinen kontakti lastensuojeluun. Ihmiset saattavat tulla yllätetyiksi vakavalla syytöksellä. Asiakkuus alkaa päivystysluonteisella yhteydenotolla, kun ilmoituksen sävy on sellainen, että selvitys tulee käynnistää välittömästi. Epäilyn koko luonnettakaan ei aina voida heti paljastaa, jotta mahdollinen poliisin esitutkinta

saadaan suoritettua. Tässä kategoriassa on tilanteita, joissa kiireellinen sijoitus käynnistää pitkän prosessin, ja niitä, joissa asiakkuus jatkuu torjunnan vuoksi pelkkänä viranomaisseurantana selvitysvaiheen jälkeen.

Esimerkki ”selvitetyistä”. Sisarukset Dalia 11 vuotta ja Lina 15 vuotta. Kyseessä Suomeen vuonna 2018 muuttanut perhe, jolla ei aiempaa asiakkuutta lastensuojeluun tai muuhun sosiaalitoimeen. Perheeseen kuuluvat isä ja tyttäret, joiden äidin tilanteesta tai olinpaikasta ei ole varmuutta. Äitiin ei saada prosessin aikana lainkaan yhteyttä. Asiassa epäillään, että isä on väkivaltainen ja hallitseva sekä epäkunnioittava Daliaa ja Linaa kohtaan. Tyttäret ovat tuoneet asian esiin koulussa ja myös heidän tätinsä on ollut yhteydessä lastensuojeluun esittäen, että hän voisi olla tilanteessa avuksi, jos isä suostuisi siihen. Dalian ja Linan edun turvaamiseksi ja objektiivisen selvityksen tekemiseksi heidät sijoitetaan kauemmas kotipaikkakunnalta. Asiassa käynnistetään myös poliisin esitutkinta ja hankitaan terveydenhuollon lausunto. Selvitystyö on niin laajaa, että kiireellistä sijoitusta jatketaan 30 vuorokaudella. Johtopäätöksenä on huostaanottohakemuksen tekeminen hallinto-oikeudelle, koska isä vastustaa sijoitusta ja muitakin toimenpiteitä. Dalian ja Linan täti esittää toiveensa sijaishuoltajana toimimisesta, mutta sitä ei pidetä tarkoituksenmukaisena isän uhkaavan käytöksen vuoksi, vaan sijaishuolto järjestetään laitoksessa.

4. Eniten havaintoja on *kokoavien ratkaisujen* kategoriassa, jossa kiireellisen sijoitus on eräänlainen prosessin kulminaatiopiste. Kiireellisen sijoituksen aikana kootaan yhteen informaatiota aiemmasta työskentelystä ja verkostoon pyritään liittämään kaikki asianosaiset ja toimijat, joilla on prosessissa jokin rooli. Ongelmanmäärittely ei ole yksiselitteistä, vaan siitä käydään kamppailua ja kyse on samalla lastensuojeluinstituution luotettavuuden koettelusta. Prosessit ovat pitkiä ja monitahoisia ja niihin liittyy lukuisia ammatillisia toimijoita. Viiden vuoden prosessiin saattaa olla osallistunut viisi vastuusosiaalityöntekijää etenkin, jos perhe on muuttanut usein. Asianosaisilla voi olla vaikeuksia luottaa lastensuojeluun pelkästään jo sen takia, että he eivät luota toisiinsa parisuhderistiriitojen takia. Pelätään, että työntekijät asettuvat konfliktissa toisen vanhemman tai yleensä jonkun asianosaisen puolelle. (Ks. Sudland 2020, 252–255.)

Ferguson (2017) huomauttaa, että kun prosessit ja käytännöt ovat pitkiä, monitukaisia ja konfliktierkkiä, riski lapsen näkökulman hukkaamiseen on ilmeinen. Tässä mielessä kiireellisellä sijoituksella kokoavana ratkaisuna on aineistossa asema lapsen näkökulman vahvistajana. Tyypillisesti kootaan yhteen aiempi työskentely ja asianosaisten näkemykset, jonka jälkeen tehdään kokonaisarvio. Sijoituksen mahdollistama vähintään 30 vuorokauden aikaikkuna jouduttaa käänteen tekemistä usein jumittuneessa tilanteessa. Se pakottaa yhteisesti arvioimaan ongelman luonnetta, itse

kunkin omaa näkemystä ja tuen riittävyttä uudelleen. Koska tässä kategoriassa on paljon huostaanottoon päätyneitä ratkaisuja, viranomaisten yhteenvedoissa on myös päättelyä siitä, miten ja miksi aiemmat keinot on todettu riittämättömiksi. Kiireellinen sijoitus, etenkin vielä lisääjällä jatkettuna tarjoaa työrauhan huostaanottoprosessin huolelliselle valmistelulle.

Esimerkki ”kokoavasta ratkaisusta”. Ilja, 10 vuotta. Iljan äidillä Annilla on todettu ns. kaksoisdiagnoosi jo ennen lapsen syntymää ja lastensuojeluasiakkuus on alkanut siinä vaiheessa ennakoivasti. Tukitoimenpiteenä on myönnetty perhetyötä, johon Anni on suhtautunut ristiriitaisesti, koska kokee sen liian holhoavana. Annin tilanne pysyy hallinnassa lääkityksellä, mutta hoitokielteisyys ja päihteidenkäytön vuoksi siihen tulee taukoja. Tällaisessa kriisiytyneessä tilanteessa Ilja otetaan ensimmäisen kerran huostaan 2-vuotiaana. Huostaanotto puretaan Annin suostuttua uuteen lääkitykseen, kun Ilja on 6-vuotias. Tällöin vanhemmuutta arvioidaan myös koko perheen kuntoutuksessa. Tilanne alkaa heiketä uudelleen, kun Ilja on 8-vuotias ja Anni kieltäytyy ottamasta vastaan kotiin vietävää perhekuntoutusta. Tilanne on pitkään vain terveydenhuollon seurannassa, ja koulu sekä Annin sisko tekevät ilmoituksia Iljan heikoista olosuhteista. Koti on ahdas, sekainen ja Anni välillä vuorokausia toimintakyvyn. Ilja on lastenpsykiatrisella osastolla arviointijaksolla ja hänellä todetaan neuropsykiatrisia oireita sekä merkittäviä oppimisvaikeuksia. Tilanteessa päätetään aloittaa tehostettu perhetyö ja Iljan koulunkäyntiin järjestetään erityinen tuki kuljetuksineen. Annin päihdekuntoutuksen ajaksi Iljalle järjestetään perhehoito ja toteutetaan tapaamiset äidin kanssa. Kun Anni päättää keskeyttää kuntoutuksen ja ilmoittaa, että he haluavat olla Iljan kanssa kahdestaan ilman viranomaisten seurantaa, tilanteessa tehdään suunnitellusti päivystysluonteinen arvio ja kiireellinen sijoitus. Sen aikana ryhdytään valmistelemaan huostaanottohakemusta hallinto-oikeudelle.

Teen lopuksi asiakastyypien pohjalta yhteenvedonomaaisia huomioita kiireellisen sijoituksen asemasta lastensuojelun keinovalikoimassa. Ensimmäinen liittyy kiireelliseen sijoitukseen tahdonvastaista huostaanottoa ennakoivana toimenpiteenä, josta edellä kuvatussa Iljan tapauksessa on kyse. Kun huostaanottoprosessi käynnistetään vastoin jonkun asianosaisen tahtoa, lapsen olinpaikka prosessin aikana voidaan määritellä kahdella eri turvaamistoimenpiteellä. Vaihtoehdot ovat kiireellinen sijoitus tai hallinto-oikeuden väliaikaismääräys, joka annetaan lastensuojelulain 83 § mukaisesti huostaanottohakemuksen käsittelyn yhteydessä. Kiireellinen sijoitus on näistä se, joka voidaan ottaa välittömästi käyttöön. Oikeuskirjallisuudessa (Toivanen 2010, 1061–1072) on kiinnitetty huomiota siihen, että kun huostaanottohakemus tehdään hallinto-oikeudelle, on harvinaista, että lapsi olisi tässä vaiheessa kotona.

Kiireellinen sijoitus on tavanomainen ja jopa vallitseva toimenpide ennen huostaanottohakemusta (Godzinsky 2012, 137). Uusien huostaanottojen paikantuminen teinikäisiin (THL 2022, 4) on vahvistanut kiireellisen sijoituksen merkitystä osana huostaanottoa, sillä vastustus on yleisintä nuorten kohdalla.

Edellisessä lastensuojelulaissa (683/1983) tahdonvastaisista huostaanotoista päätti ensiasteena kunnallinen toimielin, jonka päätös alistettiin hallinto-oikeuden vahvistettavaksi. Lautakunta saatettiin tilanteen niin vaatiessa kutsua koolle nopeastikin, ja ensimmäinen päätös lapsen olinpaikasta tehtiin samassa yhteydessä. Kiireellisen huostaanoton merkitys oli vähäisempi kuin kiireellisellä sijoituksella on nyt. Lautakuntakäsittelyn poistamisen jälkeen lapsen olinpaikasta päättäminen huostaanoton yhteydessä on entistä monisäikeisempi kokonaisuus. On mahdollista, että hallinto-oikeudessa on vireillä samaan aikaan hakemus huostaanotosta ja valitukset kiireellisestä sijoituksesta sekä rajoittamistoimenpiteistä ja sijaishuollon muutoksesta sijoituksen aikana. (Toivanen 2010, 1071–1072.) Lastensuojeluviranomaisen näkökulmasta prosessi on niin juridisoitunut, että sen johtamiseksi arjessa tarvitaan sosiaalityön keinoja. Kiireellinen sijoitus on keino, jonka avulla lapsen olinpaikka voidaan päättää enintään 60 vuorokauden selvittelyvaiheen ajaksi, ja hallinto-oikeuden väliaikaismääräyksellä sijaishuolto paikka yleensä säilyy samana. Lapsen tilanne voidaan vakiinnuttaa siksi aikaa, kunnes saadaan päätös huostaanotosta. Asiakirja-aineisto tukee olettamusta, että tahdonvastaisten huostaanottojen siirtäminen hallinto-oikeuksiin on vahvistanut kiireellisen sijoituksen asemaa prosessissa. Myös sijoituksen keston pidentäminen on laajentanut se käyttöalaa. Se on keskeinen mekanismi, jolla tilanne pidetään sosiaalityön hallinnassa.

Toinen näkökulma liittyy siihen, miten Suomen palveluorientoitunut lastensuojelumalli on kehittynyt 2000-luvulla. Parton (2022, 160–61) toteaa, että pohjoismainen lastensuojelu on perhekeskeistä, avohuoltopainotteista ja sisältää laajan ilmoitusvelvollisuuden. Voi sanoa, että järjestelmä on asiakastarpeisiin nähden paremmin informoitu kuin mikään muu. Tieto lastensuojelun tarpeesta välittyy nopeammin ja laajemmin kuin koskaan ennen. Tähän vaikuttaa myös ympärivuorokautinen sosiaalipäivystys, joka Kaupungissa käsittelee kaikki lastensuojeluilmoitukset, ja myös Seutukaupungissa on keskitetty malli. Malli on auttamisjärjestelmässä laajasti tunnettu ja ilmoitusten tekemiseen kannustetaan. Asiakirjoissa noin puolet kiireellisistä sijoituksista on tehty virka-ajan ulkopuolella, ja varsin usein sosiaalipäivystys tekee arvion vastuusosiaalityöntekijän pyynnöstä. Ennen nykyistä päivystysjärjestelmää merkittävä osa tilanteista olisi jäänyt todentamatta reaaliaikaisesti kotikäynnillä. Sijoitusten määrään vaikuttaa siis se, että niiden tekemiseen on kohdennettu erityinen henkilöstöresurssi.

Palveluorientaatioon liittyy myös kiireellisen sijoituksen merkitys osana pitkää lastensuojeluasiakkuutta. Sijoitukseen päädytään, kun takana on keskimäärin neljä vuotta jatkunut asiakkuus. Silloin ei voida puhua täysin äkillisestä tilanteesta.

Connolly ja Katz (2019, 381–394) paikantavat lastensuojelumallien typologiassaan sallivan individualismin, joka kuvaa suomalaisen instituution toimintatapaa hyvin. Asiakkaiden tarpeisiin vastataan aineistossa käynnistämällä uusi palvelumuoto niin kauan kuin se on mitenkään mahdollista. Yleisimmässä asiakastyypissä on käytetty vuosien varrella suurinta osaa kaikista tukitoimenpiteistä, ja myös sijoitukset seuraavat toisiaan. Vanhemmuutta tuetaan teini-ikään saakka, jonka jälkeen huomio kiinnittyy nuoren toimintaan. Kiireellinen sijoitus edustaa pitkissä asiakkuuksissa keinoa, joka otetaan käyttöön, kun muut palvelut on jossain määrin jo kokeiltu. Kyse on paljolti myös perheen autonomian kunnioittamisesta, yksilöllisestä tukemisesta ja erilaisuuden sallimisesta niin kauan kuin se on mahdollista.

Perustelujen osalta huomio kiinnittyy siihen, että kiireellinen sijoitus otetaan usein käyttöön, koska se mahdollistaa rajoitustoimenpiteiden käytön. Rajoittamispäätöksiä on sijoituksen aikana tehty kuitenkin vain alle puolessa asiakkuuksista. Rajoittamiseksi riittää siis yleensä itse sijoituspäätös, eikä sen sisällä enää tapahdu muuta perusoikeuksiin puuttumista. Päätös on voimakas viesti asiakkaan suuntaan, ja ohjaa tilannetta muodollisesti ja ajallisesti rajattuun kontekstiin. Se antaa työskentelylle ajallisen kehyksen ja rakenteen. Toisaalta esiin tulee myös rajoittamisen vaikeus, sillä nuoret voivat poistua vastaanottoyksiköstä päätöksistä huolimatta. Sijoituksen antama turva on helppo murtaa. Laitosyksiköt eivät ole sillä tavalla totaalisia, etteikö niistä pääsisi myös ulos. Niissä ei myöskään olla yksin, vaan osastoilla on nuoria sijoitettuna eri perustein. Vahvistusta pysäytykselle haetaan välillä myös sillä, että sijoitetaan pois kotipaikkakunnalta.

12 vuotta täyttäneen lapsen itsenäinen prosessipuhevalta on keskeinen kysymys, kun ilmenee tarve puuttua hänen toimintaansa. Se muodostaa kiireellisessä sijoituksessa oman asiakastilanteensa, joka on asiakirjoissa yleinen ja esiintyy eri kategorioissa. Tässä asiakastyypissä vanhempien kasvatusvaikeudet laajenevat auttamisjärjestelmän, nuoren ja hänen perheensä väliseksi kamppailuksi. Sijoituksen perusteissa usein mainittu ”aikuisjohtoisuuden puute” tuo järjestelmän vastauksena mukaan ainakin paljon uusia aikuisia. Nuorella on kuitenkin itsemääräämisoikeuden myötä laaja mahdollisuus vastustaa myös ammattikasvattajia. Suojeluintressin moniselitteisyys näkyy nuorten tilanteissa niin, että sijoituksella turvataan myös perheenjäsenten ja lähiympäristön kuten koulun olosuhteita, kun käytös on hallitsematonta. Osa kiireellisistä sijoituksista olisi tarpeettomia, jos prosessipuhevalta lastensuojelussa olisi 15 vuotta, ja aikuisilla olisi laajempi päätösvalta kuin nuorella. Kiireellinen avohuollon sijoitus ei näissä tilanteissa toimi keinona, koska se edellyttää vapaaehtoisuutta kaikilta asianosaisilta.

Nuorissa asiakkaissa erillinen ryhmä ovat jo täysi-ikäisyyttä lähestyvät, 16–17-vuotiaat, joita asiakirjoissa on noin neljäsosa. He ovat jo peruskoulunsa päättäneitä tai sen loppuvaiheessa, ja sijoitus on jäljellä oleva institutionaalinen keino puuttua haitalliseen kehitykseen. Aikuistuva nuori käy itsenäistymiskamppailua verkottu-

neessa ympäristössä ja eräänlaisessa ”ei kenenkään -maassa”, joka on väljästi säännelty. Ratkaisut ovat ainoastaan neuvoteltavissa, ja yhteiskunnassa etsitään uusia ohjaamisen tapoja, kun ongelmat eivät ole enää entiseen tapaan kesytettävissä. (Esim. Kelly & Kamp 2015, 144–146.) Kiireellinen sijoitus on yksi harvoista keinoista, kun neuvottelut eivät johda tulokseen, mutta nuoren tilannetta ei voida sellaisenaan hyväksyä. Tämän ryhmän kohdalla lastensuojelu on käsitteenä jo hieman tyhjä, koska suojeluintressi on joka tapauksessa väistymässä. Vanhempien kasvatusvastuu on käytännössä jo taka-alalla, ja nuoret ovat välitilassa matkalla aikuisuuteen. Heillä saattaa olla myös jo oman perheen perustaminen käynnissä. Kiireellinen sijoitus voi tällöin toimia väylänä jatkotoimenpiteisiin ja myös jälkihuoltoon, mutta joidenkin nuorten kohdalla se jää tilapäiseksi interventioksi, johon asiakkuus päättyy.

Kokonaisuutena vuoden 2020 aikana tutkimuspaikkakunnilla tehdyt kiireelliset sijoitukset voi jakaa kahteen pääryhmään. Ne ovat joko äkillisiä, joskus myös väliaikaisia turvaamistoimenpiteitä, tai osa pidempää asiakasprosessia. Jälkimmäisessä ryhmässä kiireellistä sijoitusta tarvitaan kokoamaan ja suuntaamaan kriisiytyneitä asiakastilannetta, jossa on sovellettu jo useita eri tukitoimenpiteitä. Koska sijoitusten painopiste on pidemmissä asiakkuuksissa, voi todeta, että tapahtumassa on jonkinasteista siirtymää kohti vähitellen kasautuvaa ja kumuloituvaa kiireellisen intervention tarvetta. Kiireellisellä sijoituksella on pakkokeinona tärkeä asema osana huostaanoton valmistelua erityisesti silloin, kun se on tahdonvastainen. Välitön puuttuminen ja oikeudelliselta vaikutukseltaan voimakas toimenpide on palvelukeskeisen lastensuojelumallin käänköpuoli, joka tuo esiin mallin rajat.

6 Kiireellisyyden ja kriisin pelkistämä todellisuus

6.1 Lastensuojelun tarve ja ongelmien muodonmuutos

Haastatteluaineisto vahvistaa, että lastensuojelun dokumentaatiossa keskitytään ensisijaisesti varmistamaan oikeudellisten normien ja tehdyn työn vastaavuus. Tämä tapahtuu vaiheittain tilanne ja sosiaalinen fakta kerrallaan. Haastateltavien kokemustieto täydentää tapauksille juonellisen kehyksen. Lastensuojelun kohdeongelmien vaativuutta kuvaa, että niillä harvoin on selkeää muotoa ja jos onkin, ongelmilla on taipumusta muuttua työskentelyn kuluessa. Ensimmäisenä ilmi tulleen ongelman taakse kätkeytyy jotain muuta: lapsen oire tuo näkyviin sen, että perhe kokonaisuudessaan ei voi hyvin. Raisio ym. (2019, 7) kuvaavat sosiaalisen ongelman viheliäistä muotoa kuutiona, josta nähdään kerrallaan yksi sivu. Tällainen sivu voi olla esimerkiksi nuoren dokumentoitu päihteidenkäyttö, joka on paljolti seurausta sietämättömästä kotitilanteesta. Auttamisjärjestelmässä keskitytään siihen asiaan, joka aiheuttaa välittömän häiriötilanteen. Kiire hallitsee. Edes yksiselitteiseltä vaikuttava epäily lapsen kaltoinkohtelusta ei kuitenkaan sisällä yhtä ongelmaa, vaan ketjuuntuneita tilanteita (esim. Devaney & Spratt 2009).

Välillä se ovi pysyy kiinni eikä voida kuin odottaa ulkopuolella. Suostutellaan aina uudelleen, kun se pelko on niin suuri. Oli tilanne missä perhe vetäytyi kaikista yhteyksistä, äiti ja lapset. Eivät päästäneet ketään sisälle kuukausikaupalla, ja sitten lapsen voimakas oireilu koulussa oli se millä saatiin syy selvittää heidän häviämistään. (S3)

Sosiaalityöntekijä kuvaa tunnistettua ongelmaa ovena, joka avaa näkymän perheen todellisuuteen. Kiireellisen sijoituksen tarpeen kuvaamisessa korostuvat ensisijaisesti lapsen ja perheen tilanteesta nouseva konkreettinen arvioinnin ja intervention tarve. Lopulta huoli on niin suuri, että asuntoon on vain mentävä. Erityisesti asiakkuuden pitkittyessä tulee esiin lastensuojelun luonne auttamisjärjestelmän puutteiden korjaajana: sijoitukseen päädytään, koska asiakkaan tilanteessa ei ole muita soveltuvia ja perheelle mahdollisia palveluita. Asiakastyypeittäin tarkasteltuna

on nähtävissä, että selkeästi määriteltävissä oleva suojelun tarve on väistymässä ja ongelmat ovat pääsääntöisesti monimuotoisia. Haastateltavat vahvistavat asiakirjoista tuottamani typologian pohjalta, että jatkuvasti voimistuva avohuoltopainotteisuus määrittelee työn painopisteen. Ongelmat saavat pitkittyessään uusia muotoja, ja tukimuotoja kokeillaan sekä vaihdetaan, koska se on lainsäädännön lähtökohta. Tämän vuoksi kiireellisestä sijoituksesta on tullut yhä selkeämmin teini-ikäisten kohdalla käytetty interventio. Lapset ehtivät kasvaa pitkän asiakkuuden aikana.

Yhteiskunnassa vahvistuva individualisaatio ja yksilön oikeuksien vahvistuminen sekä pyrkimykset modernisoida sosiaalityötä näyttäytyvät rinnakkaisina prosesseina. Sosiaalityö siirtyy verkkoon, kun yhteiskunta on yhä monikulttuurisempi, monimutkaisempi ja digitalisoidumpi. Tutkimusvuosien aikana vallinnut covid-19-pandemia nopeuttaa sosiaalityön osittaista siirtymistä etäpalveluihin. Asiakkaiden tavoittamisen kannalta tilanne koetaan kaksijakoisena: yhteistyökäytännöt toimijoiden kannalta helpottuvat, mutta yhteydenpito varsinkin nuoriin jää aiempaa pinnallisemmaksi. Verkko lähentää ammattilaisia, mutta etäännyttää asiakassuhteita. Erityisesti vastuusosiaalityöntekijät kokevat kulkevansa välillä heikoilla jäillä ja joutuvansa tekemään enemmän työtä tarinan ja toden erottamiseksi toisistaan (vrt. Roets ym. 2017, 458–459). Sosiaalityön modernisointiosuudessa tapahtuu aineistonkeruun aikana hyppäys, jota on pitkään ennakoitu (ks. Harris & White 2009; Rogowski 2012, 936). Etäkouluun siirtyneiden nuorten kohtaaminen tapahtuu paljolti kauppakeskuksissa ja kaduilla. Digitalisaatio tuo lisää vapautta ja sävyjä, kun kohtaaminen ei ole paikkaan sidottua.

Iso ja vähän vältelty kysymys on, että kaikki asiat eivät ole lastensuojelunkaan keinoin ratkaistavissa. Vaatimukset ei aina ole ihan tästä maailmasta. Asiakkudet päättyvät, katkeavat ja ihmiset muuttavat maan sisällä ja maiden välillä. Lentoliput on halpoja ja ihmisillä on vapaus, ja lisääntynyt vapaus päättää asioistaan. (E7)

Sen asiakastarpeen taustalla on hirveän paljon tätä yksilöllistyvää aikaa ja lisääntynyttä vapautta. Yhteiskunta on kilpaillumpi ja monimutkaisempi ja ihmiset ovat monimutkaisia myös valintoineen. Eivät ne nuoret ole sen ongelmaisempia vaan yhteiskunta on. Ja siis perheissä nuoret ja vanhemmat kilpailevat välillä keskenään, kun kaikkien täytyy näyttää hyvältä, olla cool ja vaikka käyttää huumeita. (S1)

Kansalaisten vapautuminen ja yleinen itsemääräämisoikeuden vahvistuminen saavat paljon mainintoja. Kun pyydän haastateltavia asettamaan tyypillisiä asiakastilanteita jatkumolle työn yleisen intensiteetin ja vaativuuden suhteen, he pitävät yleisesti vaikeimpina pitkittyneitä asiakkuuksia, joissa ongelma on muuttanut

muotoaan. Tukitoimia on kohdennettu sekä vanhemmuuteen että nuoren omaan haitalliseen toimintaan, ja silti on edelleen epäselvää, mistä perhesysteemissä on pohjimmiltaan kyse. Tähän liittyy asiakkuuksien katkeaminen, joka ylläpitää etäisyyttä auttamissysteemiin. Työskentely käynnistyy tauon jälkeen uudelleen, kun nuori pakottaa aikuiset reagoimaan katoamalla tai päätymällä toistuvasti selviämisasemalle.

Jotenkin tuntuu, että ne päätökset pohjautuu teini-ikäisillä vain siihen, mitä se nuori on tehnyt, mutta sitten se kotitilanne nousee sieltä selvittelyssä esiin. Nuoren ongelmat voi olla juuri se asia, jolla hän saa yhteyden vaikka eroamassa oleviin vanhempiinsa. Se on äärimmäinen keino saada perhe edes hetkeksi yhtä aikaa samaan huoneeseen puhumaan. (S2)

Vastaanottoyksikön työntekijät (E4, S2) tuovat esiin, miten nuori tuo oireilullaan vähitellen mukanaan perhesysteemin ongelmat, ja laitososaston työssä usein ilmenee asioita, jotka alussa eivät ole kenenkään tiedossa. Sijoitus nostaa ne näkyviin. Nuoren asuminen vastaanottoyksikössä voi olla moneen vuoteen ensimmäinen kerta, kun kaikki perheenjäsenet ja muut asianosaiset keskustelevat puolitoista tuntia ilman, että tilanne päättyy kaaokseen. Pysäytys vaatii tuekseen julkisen kasvatusotteen, pakkokeinon ja laitusrakenteen, sillä usein keskusteluja on yritetty käydä tuloksetta avo- huollossa.

Kuviossa 26 olen esittänyt yhteenvedon haastateltavien kuvauksesta työn intensiteetin ja vaativuuden jatkumolla.

TYÖN YLEINEN VAATIVUUS

INTENSITEETTI JA TUEN TARVE

Kuvio 26. Haastateltavien kuvaus asiakastyypin vaativuudesta.

Asiakirja-aineiston perusteella lukumääräisesti eniten asiakkuuksia on kaikkein vaativimmissa luokissa. Työ on kamppailua lyhyen aikajanan sisällä. Päivystyslun- teissa työtä tekevät toimijat kummassakin kunnassa tuovat esiin, että ”torjuttuun suo- jeluun” sisältyvät epäilyt lapsen kaltoinkohtelusta ovat melko yleisiä, mutta ne har- vemmin johtavat heidän työssään toimenpiteisiin. Epäilyjen selvittäminen on työtä vaativaa jo siksi, että käynnistymisvaiheessa prosessi tarkoittaa kiistelyä siitä, kuka on tehnyt ilmoituksen ja miksi. Puheeksi ottaminen kotikäynnin yhteydessä on ti- lanne, jonka etenemistä on vaikea ennakoida. Toisaalta esille tulee, että kun asialla

on kiire, sensitiivisyydestä on pakko joskus tinkiä. Kiireellisyys pelkistää ja yksinkertaistaa työtettä.

Ilmoituksia niistä tulee paljon, mutta sijoituksiin niistä johtavat aika harvat. Että aika usein niistä meidän selvittelyllä ei sitten sijoitusperustetta saada irti. Tulee tutkintapyyntöjä tai niihin liittyvä konsultaatioita, mutta tämän meidän yksikön yhteydessä tulee usein vastaan vain se kieltäminen. (S5)

Viime vuosina pienten lasten kohdalla on usein ollut epäilyinä perheväkivalta. Aika monta kertaa on sitten menty arvioimaan kiireellistä sijoitusta, mutta siihen ei olla päädytty. Jotenkin ne ei vaan päivystysluonteisesti lähde ratkeamaan. (E4)

Kaltoinkohtelu epäilyihin liittyy ensireaktionä voimakas kieltäminen ja erityisesti pienten lasten kohdalla vanhempien tarve varjella perhe-elämän yksityisyyttä. Lapsen puolelle asettumisen tulisi tapahtua johdonmukaisesti, monialaisesti, pitkäkestoisesti ja yksiselitteisesti, jotta asia saadaan tutkittua. Tähän tavoitteeseen on vaikea päästä. Prosessit ovat niin paineistettuja, että niillä on taipumusta häiriintyä, mikä asettaa vaatimuksia osaamiselle ja tehtäväjaolle (esim. Saini ym. 2019, 131–132). Päivystystyötä tekevät asettavat varovaisia, mutta yhteneväisiä kysymyksiä omalle roolilleen epäilyn tutkimisessa. Asian jatkoselvittely ei ole heidän vastuullaan, joten tehtävänä on prosessin käynnistäminen, jota luonnehditaan myös ”pommin pudottamiseksi”. Yksi päivystyksen sosiaalityöntekijöistä nostaa esiin monikulttuurisuuden merkityksen perheväkivaltaepäilyjä tutkittaessa.

Välillä ollaan sellaisen kulttuurin puolella, että maahanmuuttajatausta korostuu. Seistään vähän kuin kahden maailman rajalla tulokkaamassa tätä meidän lakia. Jonkin verran tulee kuritusväkivaltaa ja sellaista yleistä ankaruutta, mitä tehostetaan kovasanaisella uhkailulla. Sitä on nyt paljon enemmän. (S5)

Erityisesti verbaalinen uhkailu nähdään osana kasvatusotetta, joka on perheen sisäinen asia. Tutkimuksen meta-analyysit osoittavat, että lapsen kohdistuva perheen sisäinen väkivalta on länsimaissa laajasti tutkittu, problematisoitu ja yhteiskunnissa kontrolloitu sekä säädely ilmiö. Laaja keskustelu ja tunnistaminen on pitkälti länsimainen ilmiö. (Esim. Stoltenborgh ym. 2015, 43.) Vaikka YK:n lapsen oikeuksien sopimus on jo kattavasti ratifioitu, monessa maahanmuuton lähtömaassa asia voidaan nähdä toisella tavalla. Eroja on myös länsimaiden välillä. (MLL 2022.) Palvelujärjestelmässä kohdataan näkemyseroja ja tulkitaan välimatkaa kasvatuskulttuurissa, johon sosiaalityöntekijä (S5) viittaa. Aineistossa on kokonaisuudessaan nähtävissä kulttuurien diversiteetti, jota haastateltavat tuovat esiin kuvatessaan suojele-

tarpeen monimutkaistumista. Ihanteet eroavat toisistaan välillä ratkaisevissa kysymyksissä. (Ks. Rousu 2018.) Pelkästään tulkkauspalveluiden saatavuusongelmat ovat merkittäviä akuuteissa tilanteissa, samoin kuin asiakirjojen kääntäminen. Tilanteissa tehdään myös sosiaali- ja terveysministeriön välityksellä kansainvälistä yhteistyötä, kun joku asianosaisista liikkuu valtioiden välillä.

Väkivaltaan ja muuhun kaltoinkohteluun liittyvät ongelmat ovat niin kiellettyjä ja kätkeytyviä, että niille on vaikea antaa tarkkaa sisältöä. Selvittelyyn voi mennä vuosi ja väkivaltatutkimusten perusteella tilanteet voivat eskaloitua ennakoimattomalla tavalla. Silloin kun huoltajat kiistävät kaltoinkohtelun, lapsen tilanne on pyrittävä usein rauhoittamaan sijoituksella pelkästään siksi, että perheen ja viranomaisten välille helposti syntyvä konflikti itsessään on jo vahingollinen. Vaikka kohdeongelmasta on epäselvyyttä, lapsen näkökulmasta vastuu tilanteen ratkaisemisesta on aikuisilla. (Ks. Turnell & Essex 2006, 8–12.) Vastaanottoyksikössä työskentelevä sosiaalityöntekijä kuvaa väkivaltailmiötä ketjuna, jonka luonne alkaa paljastua vaiheittain sijoituksen aikana.

Nuoret alkaa tässä meillä vähitellen puhumaan, että heihin on aiemmin kohdistunut väkivaltaa tai sitten he on joutuneet näkemään vanhempien välistä väkivaltaa. Sitten koulussa opettaja korottaa ääntään tai joku tulee liian lähelle ja nuori alkaa riehua, jolloin hoidetaan sitä hänen väkivaltaisuuttaan. Ja se reaktion juuri on jossain kauempana. (S2)

Haastateltavat tuovat toistuvasti esiin, miten lastensuojelutarpeen jaottelu kodin olosuhteista ja lapsen omasta toiminnasta johtuviin syihin on osittain keinotekoinen ja lainsäädännön pakottama. Aiempi tutkimus (esim. Heino 2007, 63) osoittaa, että syiden tilastollinen luokittelu ja asiakkaiden profiloiminen ryhmiin vahvistaa klasista jaottelua, mutta jättää avoimia kysymyksiä asiakkuuden laadullisen muutoksen suhteen. Vastuusosiaalityöntekijänä työskentelevä haastateltava kuvaa pitkää asiakasprosessia, missä huoltajan jaksamisongelmiin ja lapsen oireisiin liittyvät syyt vaihtelevat tilanteen aaltoillessa. Vuosien varrella erityyppisiä sijoituksia on tehty sekä äidin että pojan tilanteeseen liittyvillä perusteilla. Myös vaikea huostaanotto-prosessi on jo kertaalleen käyty läpi, mitä voi pitää uudenaikaisena ilmiönä.

Tällainen masentuneen äidin ja neurologisesti oireilevan pojan tilanne, missä pikkulapsena jo tehty huostaanotto ja se sitten purettiin. Sen jälkeen on ollut kiireellinen, avohuolto lapselle, avohuolto yhdessä, ja taas kiireellinen. Nyt parhaillaan mietitään kokeillaanko kotiuttamista lisätuen kanssa vai aloitetaanko uuden huostaanoton valmistelu. (S1)

Vaativimpiin asiakastilanteisiin liittyy usein se, että yhteiskunnan suojelulta ulotetaan perhesuhteisiin, joita ei oikeastaan ole, tai ne ovat hyvin hauraita. Yksi vastuusosiaalityöntekijä (S3) kuvaa asiakasperheissä olevia ”kertoimia”, indikoivia riskitekijöitä, jollainen voi olla se, että perhekoostumusta ei kyetä määrittelemään. Se voi muuttua perheessä jatkuvasti. Erityisesti sosiaalityöntekijät kritisoiivat lainsäädännön ja oikeudellisten käytäntöjen taustalla olevaa kulttuurista uskomusta siitä, että biologinen vanhemmuus ja ydinperhe ovat asioita, joita aina voidaan tukea. Instituutiot ja kulttuurinen perhekäsitys muuttuvat paljon hitaammin kuin lastensuojelun todellisuus, joka voi olla käänteistä monille traditionaalisille ihanteille (vrt. Yesilova 2009). Tavoite perheen jälleenyhdistämisestä voi olla tyhjä, jos perhettä ei oikeastaan koskaan ole ollut.

Yhteiskunnallinen suojelutehtävä sisältää piirteitä, joita ei mielletä sille ensisijaisiksi, mutta ne näkyvät arjen kohtaamisissa. Suojeluintressin monitahoisuus ja jännitteisyys tulee esiin pitkittyneissä ongelmissa. Katajan (2012, 89) huostaanottoasiakirjoja koskevassa tutkimuksessa esiintyvä asiakastyypin ”vanhempiaan kuormittavat lapset” saa uusia sävyjä kiireellisessä sijoituksessa. Kamppailua sisältävissä asiakastilanteissa esiintyy vanhempien lastaan kohtaan tuntemaa pelkoa. Pelko liittyy hallitsemattomaan käytökseen ympäristössä ja väkivaltaan vanhempia, sisarusia ja ammattilaisia kohtaan. Vaikeimmissa tilanteissa voidaan suojella myös vanhempia lapsiltaan, mitä ei välttämättä yleensä mielletä lastensuojelun tehtäväksi.

Haastattelujen tilannekuvauksissa toistuu vanhempien pyyntö puuttua nuoren käytökseen, ja pyyntöön saattaa liittyä pelkoa omasta turvallisuudesta. 15-vuotiaan aggressio voi olla kotona äidille lähivanhempana ylivoimainen kohdata, jos sitä on vaikea hallita laitoksessakin. Äärimmäisessä tilanteessa myös ammatilliset toimijat voivat arvioida, etteivät enää selviä nuoren kanssa. Vastaanotossa viimesijaisen turvan antaminen äärimmäisissä tilanteissa koetaan osana perustehtävää.

Meille tulee niin vaikeasti oireilevia lapsia, ettei heille tahdo löytyä koko Suomesta sijoituspaikkaa. Ja vastaanottoyksikön jakso pitkittyy sen takia. Aiheuttaa taas omat ongelmansa. Erityisen hoidon osastot tai ympäri valtakuntaa laitokset kieltäytyy, koska he ei pärjää tämän lapsen kanssa. Sekään ole kovin harvinaista näissä tilanteissa tämä ylisukupolvisuus eli vanhemmat on jo olleet meillä. Osin samoista syistä kuin heidän lapsensa nyt. (E1)

Palvelukeskeinen ja vanhemmuuden tukemista painottava lastensuojeludoktriini koetaan ristiriitaisena, kun lastensuojelun tarve on ollut pitkäaikaista ja toistuvaa, mutta siihen ei ole eri syistä päästy puuttumaan. Useimmiten kyse on aktiivisesta tai passiivisesta torjunnasta, jolloin ongelman muodonmuutos on nähtävissä. Haastatte- luissa tulee esiin ammatillinen turhautuminen, jolle etsitään auttamisjärjestelmässä paikkaa ja selitystä: mitä ja kenen olisi pitänyt tehdä aiemmin. Lastensuojelun

olemukseen kuuluva syytös elää asiaan osallisten mielissä ja sille etsitään kohdetta. Lapsen olosuhteisiin liittyvä jatkuva ja vaihteleva huoli voi olla sisällöltään epäselvää, mutta se on kuitenkin johdonmukaisesti muuttunut yhä vakavammaksi nuoren oireiluksi.

Nuorten kohdalla ollaan välillä auttamattoman jäljessä asioissa. Kysymys ei välttämättä ole lainkaan siitä, etteikö olisi tehty paljonkin, mutta se tilanne on vaan luisunut, vaikka ollaan kyllä nähty mihin se on menossa. Monilla asiakkuus on alkanut pikkulapsena ja kaikki välivaiheet käyty, mutta onko sitten usko jossain vaiheessa loppunut ja lopputulos on sitten kiireellinen sijoitus. Se on kyllä paljolti järjestelmätason ongelma, että ajoitus ei toimi. Lähtien siitä, että on pakko pitää vahvasti kiinni autonomiasta ja vapaaehtoisuudesta, vaikka ne vievät tiettyyn suuntaan. (S5)

Kyseinen sosiaalityöntekijä korostaa, että päivystyksen asiakkaat ovat usein valikoituneet vaikeimmasta ryhmästä. Asiakkaan kohtaamattomuus ja tilanteen heikkeneminen on kuitenkin aina myös järjestelmän ongelma ja kertoo jotain sen luonteesta. Haastateltavat selittävät osan lastensuojelutarpeesta sillä, mikä on lastensuojeluinstituution asema suhteessa toisiin järjestelmiin. Tapahtumat muovautuvat laajemmassa monen järjestelmän kehityksessä, missä muodostuu uusia asiakkuuksia, mutta ongelma säilyy (ks. Lehtonen 2008). Foucault’lainen dispositiivi on jännite, joka voi siirtyä ja muuttua, mutta se ei poistu. Toiminnassa reagoidaan auttamisjärjestelmän muiden osien toimintaan: lastensuojelulla on viimesijainen luonne, johon muut luottavat. Ongelma, jota ei ole kyetty ratkaisemaan perheen sisäisesti, kotiin vietävillä palveluilla tai auttamisjärjestelmän muissa osissa, palautuu lastensuojeluun. Kyse on auttamisen ekosysteemistä (ks. Kilpeläinen 2009). Intervention tarve selittyy osittain sillä, että auttamissysteemi reagoi hitaasti, jolloin asiat palautuvat kiireellisinä päivystyksen arvioitaviksi. Päivystyksen työntekijät tuovat esiin, että heillä on järjestelmän reunalla varsin vähän välineitä.

Haastateltavat esittävät päihde- ja mielenterveysongelmien kombinaation keskeisenä ja lisääntyvänä lastensuojelutarpeen syynä. Pidetään jopa poikkeuksellisenä, jos tilanteeseen ei liity joko vanhempien tai lapsen eriasteista mielenterveyden pulmaa kytkeytyneenä haitalliseen päihdeidenkäyttöön. Samalla tuodaan esille mielenterveyspalveluiden kohdentumisen ongelmat. Aihe dominoi niin selkeästi, että teen siihen liittyvän erillisen temaattisen analyysin mielenterveys- ja lastensuojelupalveluiden rajapintaan liittyneestä puheesta. Kaikki työntekijät käsittelevät aihetta, ja kun koodaan omaksi ryhmäkseen yhdistelmän ”mielenterveyspalvelut, psykiatria, lastensuojelun tarve”, löydöksiä on yhteensä 51 kappaletta. Taulukossa 9 olen koonnut kolmeen luokkaan maininnat mielenterveyspalveluiden yhteydestä kiireelliseen

sijoitukseen. Mielenterveyspalvelut ovat tässä yläkategoria, joka sisältää maininnat psykiatrian palveluista.

Taulukko 9. Haastateltavien tulkinnat mielenterveyspalveluiden ja kiireellisen sijoituksen yhteydestä

Palveluiden kohdentumattomuus	Palveluiden riittämättömyys	Hoitovastuun siirto
"Diagnoosin puute johtaa siihen, ettei saa apua." "Lähetettä, jotka eivät johda eteenpäin." "Liikaa koulujen ja vanhempien varassa." "Useita hoitoyrityksiä, jotka keskeytyvät". "Huonovointisuus, jolle ei saada nimeä ja hoitokontaktia."	"Valtaosa olisi tarvinnut enemmän psykiatriaa ja neuropsykiatriaa". "Asiakkuutta ei saada tai se ei riitä." "Psykiatria ei vedä kun on kyse vaikka pelkotiloista." "Asiakkuus ei kannata ja kestää vain hetken." "Suurimmalla osalla on sinne asiakkuus mutta se ei riitä."	"Kotiutus psykiatriasta, vanhemmat eivät ota vastaan." "Osastolla hoidetaan 2–3 päivää suisidaalisuuden takia ja takaisin meille." "Kotiutus nopeasti vastaanottoyksikköön kun osastohoidon tarvetta ei enää ole." "Tarve tiiviimmästä yhteistyöstä on aina esillä, mutta harvoin toteutuu."

Haastateltavat tuottavat näkemyksiä kahden auttamisjärjestelmän keskinäisriippuvuudesta, jossa haetaan jatkuvasti ratkaisuja ja tasapainoa, mutta niiden saavuttaminen uhkaa karata. Kiurun ja Metterin tuloksissa keskinäisriippuvuus näkyy nuorisopsykiatrisen yksikön pyrkimyksenä varmistaa riittävä apu nuorelle erityisesti kriisitilanteissa. Lastensuojelussa toimivien työntekijöiden kokemusten perusteella pyrkimys toteutuu vaihtelevasti ja välillä heikosti. Työntekijät tuottavat enemmän puhetta siitä, että nuoret siirtyvät auttamistahon piiristä toiseen ilman riittävää yhteistä näkemystä ja keskustelua systeemien välillä (vrt. Kiuru & Metteri 2020, 404; Kääriälä ym. 2021). Keskinäisriippuvuus näyttäytyy lastensuojelun kannalta tilanteena, missä sosiaalinen kokonaisvastuu lankeaa sijaishuollolle, kun asiakkuus psykiatriassa ei eri syistä toteudu. Pasanen ym. (2015) toteavat, että psykiatriset hoitomuodot on kehitetty erillisten häiriöiden hoitoon, kun taas lastensuojelu pyrkii vastaamaan kokonaisvaltaiseen psykososiaalisen tuen tarpeeseen. Haastattelujen perusteella vastuu valuu lastensuojeluun osittain suunnittelematta. Viimesijainen instituutio ei voi valita asiakkaitaan.

Keskinäisriippuvuus toteutuu sosiaali- ja terveydenhuollossa sen mukaan, miten selkeitä autonomisten osajärjestelmien perustehtävät ovat. Osajärjestelmät tarvitsevat autonomiansa tueksi sen, että muut osat hoitavat tehtävänsä. (Schirmer & Michailakis 2011.) Lastensuojelun näkökulmasta tässä on nähtävissä epätasapainoa. Instituutiolla on vaikeuksia säilyttää autonomiansa. Haastateltavat tuovat esiin, että mielenterveyspalveluissa luotetaan sijaishuollon vastaanottokykyyn, mutta asiakkaiden ohjautuminen toiseen suuntaan on epävarmaa. Usein se on jopa mahdotonta

palveluiden ruuhkautumisen vuoksi. Kiireellisessä sijoituksessa ei voi olla jonoa. Asialla on laajempi merkitys, koska tiedetään, että valtaosalla kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista on psyykkisiä häiriöitä ja niihin liittyvää hoidon tarvetta (esim. Kääriälä 2021). Vastaanottotyössä tämä näkyy ”jatkuvana diagnoosin tai siihen sopivan hoidon etsimisenä” (E1).

Hoitovastuun siirto koetaan myös osaamiskysymyksenä, ja esille tulee huoli siitä, miten itsetuhoisuuden riski ei poistu, vaikka tahdonvastaisen hoidon indikaatiot eivät ole psykiatrisella osastolla täyttyneet.

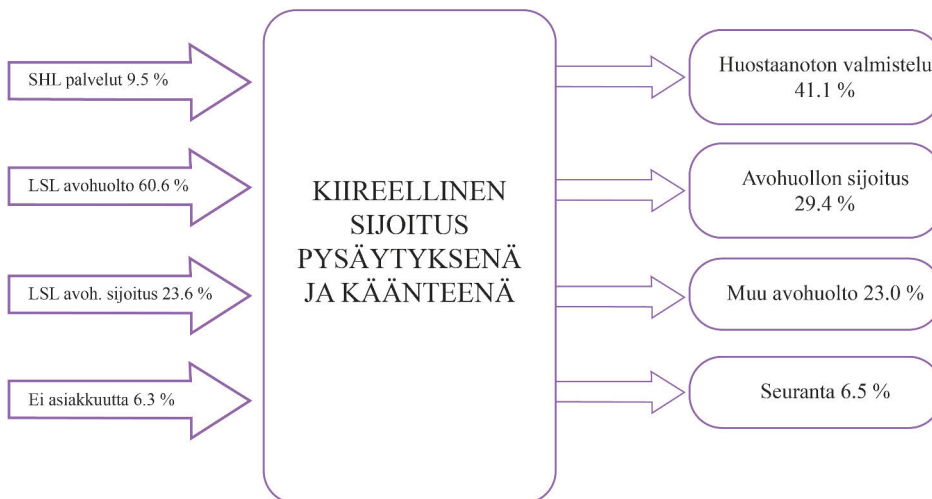
Sitten on nämä meillä sillä tavalla oireilleet, jotka on vakavasti yrittäneet tehdä itselleen jotain ja me lähetetään heidät päivystyksen kautta arvioon. He tulevat sieltä pahimmillaan kahden-kolmen päivän päästä rauhallisina, mutta kun katsoo lääkelistaa, niin voiko muuta ollakaan. Mutta onko he saaneet apua siihen minkä takia he sen tekivät, niin todennäköisesti eivät. (O3)

Kyseinen vastaanottoyksikön ohjaaja epäilee, että lyhyet arviointijaksot ja nopeat siirtymät ovat omiaan ylläpitämään avuntarpeen syytä, joka ei välttämättä ehdi tulla kiireessä esille. Nuoren asiakkaan mielialan aaltoilu vain vahvistuu epävaakaassa auttamissysteemissä. Hän tuo myös esille sitä, että kaikkein kriittisimmissä tilanteissa nuorta ei välttämättä kohtaa se työntekijä, jolla on psykiatrisen hoidon osaaminen. Vastaanottoyksikössä voi olla niin, että kaoottiseen tilanteeseen joutuu työntekijä, jolla on vähiten valmiuksia sen kohtaamiseen, ja myös muut henkilöstö-resurssit ovat yöaikaan heikoimmillaan.

6.2 Kiireellinen sijoitus pysäytyksenä ja käänteenä

Kiireellisen sijoituksen asema asiakasprosessissa saa yksiselitteisen tulkinnan pysäytyksenä ja keinona, jolla haetaan käännettä kriisiytyneeseen tilanteeseen. Pysäytyksen lisäksi muita toistuvia määritelmiä ovat ”pakko, välitön tarve ja kriisi” silloin, kun arvioidaan tarvetta ottaa keinovalikoimasta käyttöön kiireellinen sijoitus. Esille tulee myös prosessin kiihtyminen vaiheeseen, jolloin ollaan työn ytimessä ja asioita alkaa tapahtua nopeassa tahdissa. Kettlen (2017) määritelmä ”tipping point”, ratkaiseva hetki tai kiehumispiste, sopii tilanteeseen, jossa välittömän puuttumisen kynnyks ylittyy. Prosessiin haetaan käännettä pysäyttämällä se, jolloin päästään tekemään uusi tilanearvio. Tämä tietysti vain silloin, kun taustalla on jo asiakasprosessi, eikä kyseessä ole tilapäinen kriisi-interventio. Kun pyydän haastateltavia nimeämään, mikä kiireellinen sijoitus tyypillisimmillään on, he vastaavat yhdenmukaisesti, että se on yli 12-vuotiaan pysäytys pitkään jatkuneessa tilanteessa. Toimijoiden mukaan on tapahtunut nopeaa muutosta tähän suuntaan. Kiireellinen sijoitus tuo asiakkuuteen uuden elementin, joka tarkoittaa kontrollia ja tilanteen kokonaisvaltaista

hallintaa aiempien vapaaehtoisten tukitoimien sijaan. Kuviossa 27 olen kuvannut kiireellisen sijoituksen asemaa yhdistämällä informanttien tulkinnan asiakirja-aineiston havaintoihin.

Kuvio 27. Kiireellisen sijoituksen asema asiakasprosessissa: tilanne ennen sijoitusta ja sen jälkeen (N=190).

Kiireellisiä sijoituksia on tässä käsitelty aina yhtenä kokonaisuutena, vaikka niitä olisi ollut kaksi peräkkäin. Tällöin edeltävänä ratkaisuna ei ole kiireellinen sijoitus, vaikka ne asiallisesti on tehty eri päätöksillä. Avohuollon sijoituksiin on sisällytetty lapsen sijoitus yksin sekä koko perheen kuntoutus kodin ulkopuolelle. Keskeinen havainto on, että kiireellinen sijoitus pysäyttää ja kääntää asiakasprosessin: sillä on paljon merkitystä asiakkuuden kululle jatkossa. Kiireellinen sijoitus pelkistää tilannearvion kohti voimakkaampia toimenpiteitä, sillä yleisin jatkopäätös on kodin ulkopuolinen sijoitus. Tuen ja kontrollin rinnakkainen käyttö on Suomen lastensuojelujärjestelmän keskeinen mekanismi, jolla hallitaan erityisesti huostaanottoprosesseja (Pösö & Huhtanen 2017). Kuviossa 27 on nähtävissä asetelma, jossa kontrolli vahvistuu vaiheittain. Haastateltavien mukaan ratkaiseva perustelu kiireellisen sijoituksen käytölle on mahdollisuus pakkokeinoihin, joita voidaan lisätä tilanteen mukaan. Tällaisena lisäkeinona voi nähdä myös sen, että kiireellistä sijoitusta voidaan pidentää, ja pysäytys voi kestää ennalta määrittelemättömän ajan, jos asiassa käynnistetään huostaanoton valmistelu. Asiakasprosessin tiivistäminen ja käänne näkyy siinä, että lastensuojeluasiakkuus jatkuu lähes aina jossain muodossa kiireellisen sijoituksen jälkeen.

Koska kiireellinen sijoitus on vedenjakaja asiakasprosessissa, keskeiseksi nousee sen suhde avohuoltoon ja toisaalta huostaanottoon. Haastateltavat tuovat esiin, että heidän on vaikea käsitellä aihetta liittämättä sitä prosessin muihin vaiheisiin. Näkemykset edeltävän avohuollon sisällöstä ja vaikutuksesta asiakkaan tilanteessa vaihtelevat sen mukaan, mikä on haastateltavan asema prosessissa. Kokonaisnäkemystä avohuollon tuesta on vaikea muodostaa, koska prosessit ovat keskimäärin monivuotisia, niissä on katkoksia, ja tehty työ raportoidaan varsin yleisesti. Kun vastuuta ja vallankäyttöä auttamistyössä on jaettu, sillä on taipumusta hajautua näkymättömiin (esim. Tew 2002, 166, 169–173). Kyse on ”power together” -tyyppisestä yhteisestä toiminnasta, jonka juonen ja merkityksen vastuusosiaalityöntekijät määrittelevät eri tavoin kuin muut toimijat. Muiden on vaikea välillä nähdä tätä juonta. Kriittisillä hetkillä, kuten kiireellisen sijoituksen aikana, vastuusuhteet korostuvat. Avohuolto on Suomen lastensuojelujärjestelmän perusta, mutta sen sisältö aiheuttaa hämmennystä, kun tilanteet kriisiytyvät. Vastuusosiaalityöntekijät ja muut toimijat tuottavat poikkeavia näkemyksiä siitä, mitä avohuollon tuki sisältää ja miten se käytännössä toteutuu.

Päivystyksen työntekijät korostavat varovaisuuttaan toisten työn arvioinnissa, mutta tuovat esiin, miten heidän työssään näkyvät avohuollon ongelmat. Sellaisina koetaan tilanteeseen nähden vähäinen tuki, ja toisaalta palveluiden heikko koordinaatio, joka johtaa päällekkäisyyksiin ja tehottomilta vaikuttaviin ratkaisuihin. Tässä kohden yksi sosiaalityöntekijä (S5) viittaa Rimpelän (2015) esittämään käsitteeseen häiriöpalvelut: asiakkuuden eri käänteisiin on aina vastattu uudella palvelulla, joista vuosien varrella ovat päättäneet vaihtuvat työntekijät. Taustalla oleviin ongelmiin ei kuitenkaan ole päästy käsiksi, jolloin palvelut itsessään ovat alkaneet vain kuormittaa kaikkia. Vähäisen tuen yhteydessä mainitaan myös esimerkkejä toimenpiteestä, joka on väljästi määritelty, eikä sen sisältöä tunneta riittävästi.

Tulee vaikutelma, että tosi pienin puuttumisin mennään suuren huolen perheissä. Pitkään jatkuneita tilanteita ja annettu eskaloitua. Oli se sitten jonkun päätös tai ei. Se, että kerran vuoteen asiakassuunnitelma päivitetään kera ammatillisen tukihenkilön. Mitä se sisältää? Varsinkin silloin, kun vanhempiin liittyy se huoli niin toivoisi, että siellä olisi intensiivisempää työskentelyä, joka perustuu laajalaisempaan näkemykseen kuin siihen mitä vanhempi itse tuottaa. (S4)

Lausuma sisältää ajatuksen avohuollosta työskentelynä tuen ja kontrollin välimaastossa, jossa jälkimmäinen elementti on piilotettu. Vanhemman näkemys lapsen tilanteesta on kuitenkin riittämätön, jos sitä ei valituilla tukitoimilla kyetä tuomaan monipuolisemmin esiin. Häiriöpalveluihin viitannut sosiaalityöntekijä (S5) toteaa, että nimenomaan asiakkaan vahvistunut asema ja sijoitusten välttäminen julkilausuttuna tavoitteena tuottavat tilanteita, missä lapsen todellinen tilanne kätkeytyy aina

uusien palvelumuotojen alle. Koska suunnitelma ei ole päätös, kyse ei ole kenenkään ratkaisusta, vaan ajautumisesta odottamaan, mikä on seuraava käänne.

Siinä on merkitystä paitsi lainsäädännöllä, niin myös toimintakulttuurilla, että välillä pyörii kalliita palveluita, joihin kukaan asianosainen ei oikeasti usko. Ja sitten lopputulos on jossain vaiheessa kiireellinen sijoitus. Siis kun kokeillaan vielä koko perheen kuntoutusta, terapiaa ja päihdekatkaisua. Pakko kokeilla. Jotain kaikille perheenjäsenille niin, että siinä on kuin työpaikka kaikille. Niin varsin keskinkertaisesti ne saavuttaa ne tavoitteet, joita on asetettu. Sitten rysähtää. Tietysti me nähdään täällä vain se kun se ei toimi. (S5)

Päivystyksen yhteydessä korostetaan myös sitä, että heidän tehtävänsä ei varsinaisesti ole osallistua avohuollon asiakasprosesseihin, eivätkä he usein juuri edes tiedä, mitä tukitoimenpiteitä on käynnissä. Näin on erityisesti silloin, kun kyse on akuutista tilanteesta. Perspektiivi asiakkuuteen päivystystilanteessa voi olla vain tunnin mittainen. Yksikkö ottaa vastaan kaikki lastensuojeluilmoitukset Kaupungissa, joten heidän tehtävänään voi olla heti ensimmäisen arvion perusteella tehdä kiireellinen sijoitus, jos tilanne niin vaatii.

Meillä tehdään vain ilmoitusten perusteella se seitsemän päivän ensiarvio, ja sitä kautta laitetaan palvelutarpeen arvioita tai tilanteen mukaan mennään heti paikan päälle. Että se meidän osuus kattaa vain sen, mutta toki järjestelmästä nähdään mitä siinä on sitä ennen tehty. Tai onko tehty mitään, koska joskus se on niinkin. (E3)

Esihenkilö viittaa siihen, että päivystysyksikkö vastaa vain omasta osuudestaan prosessissa, eikä osallistu tilanteen jälkiselvittelyyn muuten kuin raportoimalla sijoituksesta asiakastietojärjestelmän kautta. Vastaanottoyksiköt taas toteuttavat itse osan avohuollosta, koska niihin tehdään myös avohuollon sijoituksia. Vastaanotossa toimijoiden perspektiivi asiakkuuteen voi siis olla laajempi. Esille tulee ilmiö, missä erityisesti ”aaltoilua” ja ”kamppailua” sisältävät asiakkuudet palautuvat vastaanottoon useita kertoja erityyppisinä sijoituksina, koska kotiin vietävät palvelut eivät tuota ratkaisua. Sijaishuollon toimijat puhuvat ”tahkoamisesta” samoin sanoin kuin Pekkarinen (2017) avohuoltoa koskevassa analyysissään. Avohuollon tuki on keskeinen mekanismi, mutta sen sisällöstä ja vaikuttavuudesta eivät toteuttajatkaan tiedä riittävästi. Ohjaaja antaa esimerkin siitä, miten sijoitus vastaanottoon voi olla lepoa muista asiakkuuksista.

Ollut useampia pienempiä lapsia viime aikoina, missä se lapsen oireilu on jossain syvällä lastensuojelun tukitoimien, vammaispalvelun ja koulun tuen välissä.

Kaikki hoitaa vähän kuin eri asiaa siinä. Ja sitten sellaista tukea mitä vanhemmat oikeasti tarvitsevat niin ei vain ole. Ainut vaihtoehto on ollut se sijoitus hetkeksi. Sen jälkeen lapsi palaa kotiin ja välttämättä mikään muu ei muutu kuin, että vanhempi saa hetken levähtää. Myös niistä asiakkuuksista. (O1)

Vastaanottoyksikön työntekijät tuottavat myös näkemystä asiakastyypistä, jossa tuki on välillä alkanut jo alakouluikässä, sisältänyt useita sijoituksia, sen jälkeen katkennut ja lopulta ”kaikki on räjähtänyt käsiin” (E4). Räjähdyks ei tule silloin yllätyksenä, sitä on vain edeltänyt useampi ongelman muodonmuutos ja uusi määrittely. Kyseinen esihenkilö haluaa erikseen korostaa, että hän ei kritisoi niinkään sosiaalityöntekijän työtettä, vaan rakenteita sen takana: lainsäädännöstä nousevaa pienimmän puuttumisen periaatetta ja kuormittuneisuutta. Vastaavasti sosiaalityöntekijät ja heidän esihenkilönsä korostavat, että varsinkin pidempiin kiireellistä sijoitusta edeltäviin prosesseihin sisältyy dynamiikkaa, joka liittyy vain kyseiseen työntekijä – asiakassuhteeseen. Vaikka dokumentointi on yksityiskohtaista, suhteeseen liittyy tuntemuksia ja kokemuksia, jotka eivät välity asiakirjoista.

Taulukkoon 10 olen koontanut vastuusosiaalityöntekijöiden, avohuollon ohjaajien ja heidän esihenkilöidensä näkemyksiä kiireellistä sijoitusta edeltävästä työskentelestä ja tuen muodoista. Nämä toimijat ovat niitä, jotka vastaavat avohuollon suunnitelmien laatimisesta ja toimeenpanosta laitosyksiköiden ulkopuolella. Tuki on jaettavissa kolmeen pääluokkaan työskentelyn keston ja intensiteetin mukaan. Olen merkinnyt taulukkoon myös asiakastyyppejä, jotka edustavat kyseistä edeltävän tuen muotoa.

Taulukko 10. Kiireellistä sijoitusta edeltävä työskentely vastuusosiaalityöntekijöiden, avohuollon ohjaajien ja heidän esihenkilöidensä kuvaamana (9 haastateltavaa).

NOPEAT SIIRTYMÄT	MOTIVOINTI JA AKTIVOINTI	KIIHDYTTÄMINEN JA KÄÄNTÄMINEN
Äkillinen suojele	Suuntaaminen Torjuttu suojele	Torjuttu suojele Kamppailu
”Karkureissulla olevia ja kotoaan kadonneita nuoria.” ”Lapsiperhesosiaalityöstä siirtyy sellainen padottu tilanne.” ”Asioita tulee suoraan lastensuojeluun ihan puskista.”	”Perheessä voi olla asioita, joita ei kerrota. Yhteyden rakentamiseen voi mennä vuosi.” ”Teinit kotona sängyn pohjalla. Voi olla vuosien tilanne ja motivointi, kun pakottaa ei voi.”	”Ei tietenkään halua, mutta toisaalta toivoo sellaista kärjisty mistä, että tilanteeseen voidaan puuttua.” ”On pakko vaihtaa se kiireelliseksi, kun nuori lähtee avohuollosta karkuteille. Kun saadaan kiinni, niin se muutetaan kiireelliseksi.”

Haastateltavat tässä ryhmässä nostavat esiin, miten merkittävä muutos oli lastensuojeluasiakkuuden kynnyksen siirtäminen kauemmas vuoden 2015 lainmuutoksella

(Kuntaliitto 2015). Vaativia asiakkuuksia oli yksinkertaisesti siirrettävä pois lastensuojelusta, joka oli tietoinen riskinotto. Muutosta pidetään asiakasmäärien hallinnan kannalta oikean suuntaisena, mutta sillä on ollut myös vaikutuksia, joita ei haluttu. Esihenkilöt viittaavat taloudelliseen nollasummapeliin, koska uudistus ei lisännyt resursseja sosiaalityön kokonaisuudessa. Ongelman viheliäisyys tulee esiin, sillä kyseessä on vain osaratkaisu (esim. Crowley & Head 2017). Kun asiakkuuksia siirrettiin pois lastensuojelusta ja myöhemmin niille säädettiin enimmäismäärä, ylisuuri asiakasmäärä vain siirtyi muille sosiaalityöntekijöille. Lapsiperhesosiaalityön rajasta lastensuojeluun tuli häilyvä, kun se jouduttiin rakentamaan hallinnollisesti. Siirtyviin asiakkuuksiin sisältyi syviä ongelmia, joihin aiemmin oli vastattu avoimuudessa. Erittäin johto tuo esiin tätä: ”ongelmat lapsiperhesosiaalityössä on moninaisia ja ehkä ratkaisemattomiakin ja lastensuojeluun tulee aika huonokuntoista lasta ja perhettä jo [...] lapsiperhesosiaalityöstä tulee viestiä, että he tekevät paljon ihan korjaavaa työtä jo” (E6). Kyseinen esihenkilö konkretisoi asiaa toteamalla, että siinä vaiheessa, kun lastensuojelun asiakkuus aloitetaan, puhutaan jo huostaanotosta tukitoimien vaihtoehtona. Haastateltavat puhuvat myös ”puska-asiakkaista”, joiden lastensuojeliasiakkuus alkaa kiireellisenä. Matka ehkäisevästä tuesta välittömään interventioon on joissain tilanteissa lyhentynyt.

Vastuusosiaalityöntekijät tuovat yhtenevästi esiin, että asiakkuuden kynnyksen siirtäminen on muuttanut heidän työtään entistä vaativammaksi. Asiakasmitoitus ei haastatteluhetkellä ole kaikkien kohdalla läheskään toteutunut, sillä asiakkaita saatetaan edelleen olla 40, koska osa vakansseista on täyttämättä. Työstä on tullut yhä enemmän luonteeltaan motivointia ja suostuttelua asiakkuuteen. Asia ilmaistaan niin, että ”se on sellaista lastensuojelua vastaan taistelemista kymmenen vuotta, eikä mikään muutu ennen kuin teini räjähtää” (S3) tai ”se kärki valuu tänne, vain hankalin osa tulee meille” (S1). Sosiaalityöntekijöiden kokemus on, että aitoon vapaaehtoisuuteen perustuvia asiakkuuksia ei juuri enää ole. Ammatillisen ahdingon mahdollisuutta pidetään pitkällä aikavälillä lähes väistämättömänä, jos järjestelmään alkaa muodostua selkeästi prosessi, jossa oikeastaan kukaan ei halua olla asiakkaana.

Kun viittaa asiakirja-aineistosta tekemääni havaintoon, että vain viidesosa kiireellisistä sijoituksista on kaikkien asianosaisten hyväksymiä, haastateltavat vahvistavat sen vaikuttavan oikean suuntaiselta. Sama asetelma on heidän mukaansa muissakin toimenpiteissä. Esille tulee, että vapaaehtoisuuden ja pakon välinen rajankäynti ei liity pelkästään huostaanottoon, vaan on keskeinen osa avoimuutta. Jännite näkyy alusta asti. Vaikka asiakkaalle tarjotaan tukea, hän näkee vain siihen sisältyvän kontrollin mahdollisuuden ja avoimuus nähdään usein vain huostaanoton vaihtoehtona. Sosiaalityöntekijät tuovat ilmeikkäästi esiin, miten heille on palvelujärjestelmässä varattu rooli uhkana, joka enemmän rajoittaa kuin tarjoaa mahdollisuuksia. Lastensuojelu tulee paikalle, kun esimerkiksi koulun oppilashuollon keinot loppuvat. Tämän asetelman työstäminen verkostoissa on sosiaalityön ydintä.

Motivointiin sisältyy sellaista työtettä, jonka luonnetta muiden ammattilaisten voi olla vaikea ymmärtää, mikä koetaan turhauttavana. Yhteyden luominen ja luotamuksen rakentaminen on sellaista työskentelyä, joka ei välittömästi näy missään. Tällaisen kehkeytyvän työtteen vuoksi tilanne voi pelkästään asiakirjoja lukemalla vaikuttaa siltä, että siinä ei ole vuoteen tapahtunut mitään konkreettista. Kaikki työ ei sisällä erillisiä toimenpiteitä. Sosiaalityöntekijät kuvaavat keskenään kiistelevään, monimuotoiseen perheeseen tutustumista ja tiedollisten vajaiden täyttämistä tavalla, joka hyvin vastaa moraalisen järjeyden määritelmää (Forsberg 2011). Erityisesti Seutukaupungin työntekijät nostavat tässä esiin tiimirakenteen mahdollisuudet: ”meillä on asiakkaat tiimeissä ajoittain mukana” (S6). Nämä työmuodot ovat vasta kokeiluasteella. Ristiriitoja pyritään lähestymään tekemällä työtä niin läpinäkyväksi kuin mahdollista, jotta asiakkaalle vahvistuisi käsitys siitä, että prosessi on aidosti yksilöllinen. Motivoinnissa on hyödynnetty myös ohjattua vertaistukea, jota tarjotaan samankaltaisessa tilanteessa oleville vanhemmille. Haastateltavien yhteinen kokemus on, että jos tällaiseen paneutumiseen ja asiakkuuden ”herättelyyn” on aikaa, tuki oikein mitoitettuna antaa myös edellytykset välttää sijoituksia.

Avohuollon työskentelyä kuvataan myös perheen sisäisenä kamppailuna, jonka asiakkuus sysää liikkeelle, ja johon sosiaalityö tarjoaa areenan. Tässä kohdassa tulee esiin kiireellisen sijoituksen asema keinona, joka itse asiassa ilmentää keinojen loppumista. Sijoitus on eräänlainen perälauta, joka tulee vastaa kenenkään tahtomatta, kun tilannetta ei voida hyväksyä, eikä muutakaan ole tehtävissä. Tässä yhteydessä viitataan taisteluun voimasuhteista, missä vanhemmat asettuvat toivomaan sijoitusta omaksi tuekseen. Haastateltavat korostavat, että asiakirjoihin merkitty vastustus on tyypillisesti nuoren mielipide, joka ikään kuin ”kuuluu asiaan” pysäytyksen yhteydessä. He eivät silti pidä ongelmattona, että johonkin työmuotoon kuuluu tahdon murtaminen, koska se aiheuttaa vastareaktion.

Nuoret puhuvat keskenään kaupungilla ja tietävät, ettei vastaanottoyksikkö ole mikään vankila. Jos aikuiset päättävät jotain, niin nuorilla on mahdollisuus tehdä omia ratkaisuja. Hatkailu tarttuu. (E5)

Haastateltavista kuusi (E1, S1, E4, S4, S8) lähtee aktiivisesti pohtimaan, miten ”aikuisten hyväksymä sijoitus” on omanlaisensa interventio, jota voitaisiin kehittää erillään muista. Samalla kyseenalaistetaan erityisesti täysi-ikäisyyttä lähestyvän pakopysäytyksen mielekkyys, koska kokemukset niistä ovat huonoja. Nuori on silloin jo matkalla juridiseen aikuisuuteen, ja lastensuojelu pelkästään sanana vaikuttaa hänestä keinotekoiselta. Vastaanottoyksikön esihenkilö arvioi, että he voisivat järjestää 16–17-vuotiaille erillisen itsenäistymismuodon ilman sijoitusta: ”voitaisiin lähteä vaan tukemaan sitä aikuistumista, koska se on niin lähellä, eikä mikään pakottaminen enää toimi”. (E1)

Kolme Seutukaupungin työntekijää eri ryhmistä (E6, O2, S8) tuo esiin, että tilanteessa voi olla myös tarve pysäyttää joku, jota lastensuojelu ei suoraan koske. He mainitsevat, että nuorten sijoituksilla on taipumusta ketjuuntua silloin, kun kyse on samasta ongelmakokonaisuudesta. Tällaisesta saa viitteitä lukemalla asiakirjoja, mutta tilanteita on mahdotonta yhdistää toisiinsa. Asiaa tutkimusvuonna läheltä seurannut ohjaaja (O2) kertoo, että kyseessä on jälkihuollossa ollut nuori, jonka ympärille kerääntyi ryhmä muita huonosti voivia nuoria. Heidät jouduttiin sijoittamaan kiireellisesti eri puolille maata, jotta tilanne saatiin purettua. Esimerkki kuvaa tutkitavan ilmiön kerroksellisuutta ja sitä, että vain yhdellä toimijalla on kokonaiskäsitys tilanteesta, koska hän on työskennellyt kyseisen jälkihuollossa olevan nuoren kanssa (vrt. Quraishi ym. 2022).

Taulukkoon 11 olen koonnut haastateltavien kuvauksia siitä, millainen suhde kiireellisellä sijoituksella on huostaanottoon. Toimenpiteet ovat perusteluiltaan niin lähellä toisiaan, että kiireellisen sijoituksen yhteydessä otetaan aina kantaa myös huostaanoton mahdollisuuteen.

Taulukko 11. Kiireellisen sijoituksen ja huostaanoton suhde haastateltavien kuvaamana

VAIHTOEHTOJEN TUOTTAMINEN	HUOSTAANOTTOON VALMISTAUTUMINEN	TUEN INTENSIVOIMINEN
Suunta takaisin avohuoltoon	Suunniteltu kiire	Koko perheen sijoitus tai kuntoutus
"Huostaanottopelon työstäminen." "Herättely ja ravistelu." "Uusien keinojen etsiminen." "Tuen uudelleenjärjestely pakon edessä."	"Kiireellistä käytetään osana huostaanottoprosessia." "Evidenssin kokoaminen." "Lausunnot ja kannanotot." "Taustalla oleva ajatus."	"Pakotettu avohuolto." "Laitosmuotoinen kuntoutus." "Huostaanottokulttuurin muutos. Huostaanoton tilalle jotain muuta." "Pidentyvä koko perheen tuki."

Haastateltavat tuovat esiin kokemustaan siitä, että lastensuojelu on aina jotain suhteessa huostaanottoon. Mielikuva ja pelko huostaanoton mahdollisuudesta on läsnä aina ja se hallitsee maisemaa. Epäsymmetrisessä suhteessa vallankäytön kohde näkee aina sen, mihin toisen valta äärimmillään riittää (Canetti 1984). Myös ammattilaisen verkoston sisällä erityisesti vastuusosiaalityöntekijän koetaan edustavan huostaanoton mahdollisuutta, koska se kuuluu hänen tehtäviinsä; sosiaalityöntekijät itse tuovat sarkastisesti esiin olevansa ”mörkö” tai ”pelote”. Kuva huostaanotosta on ymmärrettävästi epämääräinen, koska kotimaisen tutkimuksenkin perusteella ilmiö näyttäytyy pirstaleisena, ja on vaikea antaa yhtä tulkintaa siitä, mitä huostaanotto merkitsee (Helavirta ym. 2014, 294). Kansalaiskeskustelua ja asiakkaiden näkökulmaa hallitsee median ja erityisesti sosiaalisen median sisältö: lastensuojelun julki-kuva ruokkii pelkoja. Lastensuojelutyö on siksi eräänlaista käytännön

tunnepolitiikkaa, jossa työstetään mielikuvia ja realisoidaan niitä vastaamaan asiakkaan todellisuutta. (Ks. Warner 2015, 166–170.)

Vaihtoehtojen tuottamisella tarkoitetaan huostaanoton mahdollisuuden hyödyntämistä tilanteessa, missä kiireellinen sijoitus on tuonut huostaanoton esiin todellisenä mahdollisuutena. Herättely ja ravistelu ovat sanoja, joilla ilmaistaan, miten sijoitukseen päätyminen on myös keino suunnata asiakkuutta uudelleen avohuoltoon ja etsiä yhdessä syitä sille, miksi aiempi tuki ei ole ollut riittävää. Tunteiden vastaanottamisessa pelko huostaanotosta on usein ensimmäinen asia. Puhutaan luottamuksen rakentamisesta ja palauttamisesta voimakkaan intervention jälkeen. Erityisesti pitkissä asiakkuuksissa koetaan, että ”pystytään puhumaan suoremmin ja asiakas uskaltaa sanoa suoremmin” (S7), kun on astuttu avohuollon puolelta todellisuuteen, missä pakko on läsnä. Pakko ja kontrolli tuodaan tässä yhteydessä esiin niiden positiivisessa merkityksessä erityisesti silloin, kun vanhemmat kaipaavat tuekseen julkista kasvatusvastuuta. Esimerkkinä mainitaan tilanne, missä vanhemmat ovat uupuneet lapsen kouluongelmien takia ja saavat niistä hengähdystauon sijoituksen aikana. Kiireellinen sijoitus tuo edes hetkellisen rakenteen aikuisten arkeen ja pelkkä huostaanoton mahdollisuus auttaa jatkamaan tilannetta avohuoltona.

Huostaanotto on niin keskeinen tehtävä, että se kuuluu väistämättä instituution julkikuvaan. Käsitykselle on myös perustelunsa: aineistossa huostaanotto on yleisin ratkaisu kiireellisen sijoituksen jälkeen. Suhtautuminen kiireelliseen sijoitukseen huostaanottoa edeltävänä ja pohjustavana ratkaisuna on haastateltaville paljon pohdintaa aiheuttava kysymys, joka tuottaa myös näkemyseroja. Kyse on sosiaalityön kontrollifunktion arkisesta toteutuksesta, missä esillä on mahdollisuus käyttää valtaa ja tuottaa epätasa-arvoinen asetelma asiakassuhteessa, jonka tasa-arvoisuus on jo valmiiksi kyseenalaistettu. Työntekijän on ratkaistava, miten se tehdään hylkäämättä sosiaalityön ideaalia asiakkaan aseman ja integriteetin vahvistamisesta (ks. Frost & Hoggett 2008, 454–455). Kysymyksen voi myös muotoilla niin, että miten säilytetään eettinen toiminta sellaista ihmisten parissa, jotka tekevät pahaa toisille tai itselleen. Haastateltavat vastaavat tähän niin, että yritetään suojata sitä osapuolta, joka on heikoin, eli lapsi. Vastaus noudattaa lastensuojelutyön eettistä periaattia, mutta sitä ei ole helppo antaa silloin, kun oireileva nuori vastustaa sijoitusta ja vanhemmuus on heikkoa. Aina ei pystytä määrittelemään, kuka tilanteessa on heikoimmilla. (Vrt. Featherstone ym. 2018, 47–52.)

Näkemyserot liittyvät siihen, missä määrin huostaanottoon valmistautuminen on jonkinlainen piiloagenda, jota ajatellaan ja josta puhutaan, mutta sitä ei kirjata minnekään. Kun toimitaan lastensuojelulain hengen mukaisesti, kirjaamattomia ja asiakkaalle lausumattomia tavoitteita ei tietenkään tule olla. Sijaishuollon työntekijät kuitenkin kokevat, että heidän odotetaan perheen kanssa työskennellessään kokoaivan samalla lausuntoa mahdollista huostaanottoa varten. Työskentely voi ollakin eräänlainen näyttö perhettä vastaan. Päivystyksen työntekijöillä on kokemusta

arviointipyynnöistä, joiden asiallisena sisältönä on tehdä kiireellisen sijoitus huostaanotto-prosessin tueksi.

Tämä tilanne on toisaalta tuonut sellaisen vähän ongelmallisen asetelman niin sanotuista tilaustöistä, jotka ovat juridisesti ja eettisesti äärettömän kyseenalaisia. Meiltä odotetaan ennakoivasti jotain. Se pitäisi oman sosiaalityöntekijän puuttua niihin asioihin, joihin hän katsoo tarvetta puuttua. Ei sitä voi delegoida. Kiireellistä ei voi tilata, sen tulisi olla selvä juttu. (S5)

Mutta jotenkin tätä kiireellistä kyllä tosielämässä käytetään siihen, että ekaksi kiireellinen alle, ja sitten vasta lähdetään valmistelemaan huostaanottoa. (S4)

Keskustelu huostaanottoon valmistautumisesta nostaa esiin teeman lastensuojelutyön ilmi- ja piilofunktiosta: onko olemassa työskentelyn retorinen taso ja praktinen orientaatio, toinen todellisuus, jonka toimijat tunnistavat, mutta sitä ei ole dokumentoitu minnekään? Kysymys institutionaalisen vallankäytön piilofunktiosta pohjautuu Mertonin klassiseen määritelmään, missä julkisen järjestelmän toiminnalla on myös julkilausumattomia tai tiedostamattomia seurauksia. Toimintaa ohjaavat erilaiset käsitykset todellisuudesta, eivät pelkästään yhdessä todetut asiat. Toimenpiteillä voi tällöin olla ”toinen taso”, joka tunnistetaan, mutta siitä ei puhuta. (Esim. Merton 1995.) Kun lastensuojelun ilmifunktio on jo tunteisiin käyvä, piilorakenteet tuovat siihen lisää kiistoja. Asiakkaan näkökulmasta vapaaehtoisena alkanut tuki onkin samalla ollut valmistautumista huostaanottoon.

Esihenkilöt viittaavat lastensuojelun juridisoitumiseen, joka on vahva taustamekanismi. Asia näyttäytyy heidän työssään niin, että kaikki dokumentoitu työ on samalla näyttöä mahdollista huostaanoton hallinto-oikeuskäsittelyä varten. Muuten hakemusta ei edes kannata tehdä tuomioistuimelle. Esihenkilöiden tehtävänä on vastineiden tekeminen ja lausuntojen kokoaminen hakemus- ja valitusasioissa, ja he pitävät kiistattomana sitä, että kiireellinen sijoitus on vahva näyttö huostaanoton puolesta. Vaikka sosiaalityön ideana ei ole koota näyttöä asiakasta vastaan, todellisuuksessa niinkin joudutaan tekemään.

Vastuusosiaalityöntekijät eivät puhu varsinaisesti näytön kokoamisesta, mutta määrittelevät asian niin, että prosessissa ovat aina esillä kaikki vaihtoehdot: ”ei siitä huostaanotosta heti puhuta, mutta ei sitä kätketäkään, koska jokaisen kiireellisen yhteydessä arvioidaan myös huostaanoton tarve” (S8). Esillä on myös, että jumittuneisiin prosesseihin ei myöskään saada käännettä ilman huostaanoton uhkaa, ja se on keino asiakkaaksi suostutteluun. Toisaalta uhka nähdään toimimattomana välineenä aitoon motivointiin. Puhutaan myös, miten työskentelyn käänteet voivat näyttäytyä asiakkaalle piiloagendana, jos asiaa on hoitanut monta eri työntekijää. Ammattilaisten toiminta ei silloin aina vaikuta johdonmukaiselta.

Sosiaalityöntekijät tunnistavat ”suunnitellun kiireen” (vrt. Lamponen ym. 2019), joka on heille tapa tuoda perheen tilanne uudelleen arvioitavaksi huolen kasvaessa. Prosessia voidaan joskus kiihdyttää arvioimalla ”kiireellisyden tasoa”. He eivät kuitenkaan pidä tätä juridisesti ongelmattomana, koska äkillistä lastensuojelun tarvetta ei pitäisi ennakoita.

Virka-apupyynnöksi päivystykseen on sellainen tapa päivittää tilanne. Eli he käyvät sovitusti paikan päällä katsomassa ja etukäteen ilmoittamatta. Ei sillä välttämättä muuta haeta kuin arviointia, mutta on se hyvä keino silloin, kun ei itse pääse tai ehdi ja huoli vaan kasvaa. (S8)

Sosiaalityöntekijä pitää selvänä, että kun päivystys on olemassa, sitä hyödynnetään arvioinneissa virka-ajan ulkopuolella. Mainintoja on myös siitä, että pakkokeinoille on toiminnan tehostuessa tapahtunut jotain: jos kotikäyntejä lisätään, myös kiireelliset sijoitukset lisääntyvät. Sosiaalityöntekijät tunnistavat mahdollisuuden, että pitkään kumuloituneen tilanteen pysäyttäminen kiireellisellä sijoituksella voi olla tapa, jota lainsäätäjä ei välttämättä ole tarkoittanut: ”Toimenpiteet seuraavat asiakastilanteiden kehitystä, ja nyt on ollut nämä nuorten kierteet ja niiden katkaisu. Tarkkaan ottaen ne ei aina ole äkillisiä juttuja mikä on kiireellisen alkuperäinen tarkoitus” (S6).

Koko perheen sijoitus avohuoltona kodin ulkopuolelle tai kuntoutus omissa kodissa tulee esiin sekä kiireellisen sijoituksen että huostaanoton vaihtoehtona. Kokemuksia on molemmista, mutta usein sen koetaan olevan mahdollisuus intensiiviseen tukimuotoon siinä vaiheessa, kun kiireellinen sijoitus on päättynyt. Myös tässä yhteydessä puhutaan kokemusten ja näytön hankkimisesta odotettavissa olevaa huostaanottokäsittelyä varten. Käsite ”pakotettu avohuolto” on paradoksaalinen, mutta sitä on ilmeisen vaikea välttää. Tämä tulee esiin arvioitaessa koko perheen sijoituksen asemaa suhteessa muihin keinoihin: se on jotain enemmän kuin muut tukimuodot, eikä se juuri koskaan ole täysin vapaaehtoisia.

Muutama vuosi sitten ajateltiin, että koko perheen sijoitus kestää kolme kuukautta, mutta kyllä se nyt on puoli vuotta. Siellä myös muhii todella isot kustannukset. Sellainen vaativa pitkä perhekuntoutus on erityisesti se mihin siellä nyt on tarve. Eli ympärivuorokautinen. Puoli vuotta sijoitettuna koko perhe. Niin on selvää, että sillä pyritään välttämään muita sijoituksia. (E6)

Asiakkaan kannalta tällainen kuntoutus on viimeinen vaihtoehto huostaanotolle. Arvioidaan, että koko perheen sijoitukset ovat sekä lisääntyneet että pidentyneet, koska niillä halutaan ravistella huostaanottokeskeistä järjestelmää, tehdä jotain toisin, ja samalla vähentää huostaanottojen määrää. Haastateltavat (E5, S5) tuovat esiin

ihmetystä siitä, että koko perheen sijoituksia on lähdetty tekemään muiden sijasta tai lisäksi ilman tutkimusnäyttöä tai teoreettisia perusteluja; niihin on vain alettu uskoa. Omien kokemusten perusteella sijoitusten tuloksiin suhtaudutaan skeptisesti, ja viitataan perhekuntoutuksen kiistattomaan painoarvoon huostaanotto-prosessissa. Kysytään myös, että ollaanko laitoshoidon nyt purkamassa järjestämällä se perheen kotona. Myös varovaisen myönteisiä kokemuksia on tilanteista, missä kiireellisen sijoituksen mahdollistamaa pysäytystä jatketaan tekemällä jotain toisin, eli ottamalla koko perhesysteemi mukaan työskentelyyn.

Vastaanottoyksikössä perheiden kanssa työskentelyyn ollaan integroimassa uutta työmuotoa: ”siis kun saadaan perhekuntoutus vakiinnutettua tuohon mukaan, niin ne asiakasvaikutukset on ihan toista” (E1). Esihenkilö viittaa siihen, että pelkkä lapsen sijoittaminen tai löyhä tuki eivät saa aikaan muutosta perhesysteemissä. Koko systeemiä tulisi liikauttaa. Tutkimuksessa tällaisten uusien ympäristöjen rakentamista, konkreettista ja jopa kehollista lähestymistapaa on pidetty yhtenä mahdollisuutena, kun sosiaalityössä pyritään eroon perinteisistä ”toimistoneuvotteluista” (Smeeton & O’Connor 2020, 688–691). Vastaanoton toiminta on kehittymässä siihen suuntaan, että yksikköön tulee perheasuntoja, joihin muuttaminen määrääjäksi on yksi vaihtoehto, kun lapsen sijoitus päättyy.

Näkemykset siitä, että koko perheen kanssa työskentely on keskeinen keino myös kiireellisten sijoitusten vähentämiseksi, ovat yhteneväisiä. Toinen kysymys on, että millainen perhekuntoutus vastaa akuuttiin tarpeeseen. Perheiden tarpeet muuttuvat nopeammin kuin palvelurakenteet. Yksi esihenkilöistä havainnollistaa asian toteamalla, että ”palvelujärjestelmä on aina yhden askeleen jäljessä siitä mitä yhteiskunnassa tapahtuu. Vastataan eilisen tarpeeseen, siihen mitä oli viime vuonna” (E7).

Meillä ei ollut heinäkuussa yhtään asiakasperhettä uudessa yksikössä, mutta oltiin töissä. Ei siihen tullut mitään selvyyttä, että miksi. (O3)

Vastaanottoyksikön ohjaaja viittaa siihen, että kun perhekuntoutusyksikkö oli saatu perustettua, siihen ei tullut asiakkaita koko kesänä. Tyhjäkäynti kesti kuukausia, eikä siihen reagoitu lastensuojelupalveluiden hallinnossa. Asia jäi vaivaamaan, koska samalla vastaanotto-osasto oli täynnä.

Suurten kaupunkien lastensuojelun seurantaraportti osoittaa, että siirtymää lapsen sijoittamisesta kohti koko perheen kuntoutusta on tapahtumassa. Erillistä pidemmän ajan seurantaa koko perheen kuntoutuksen käytöstä ei ole laajasti tehty, mutta kustannusten hienoinen siirtymä sijaishuollosta kohti avohuoltoa antaa viitteitä tästä. Avohuollon palveluiden yksikköhinta on nousemassa, koska tuotetaan suurempia perhekohtaisia kokonaisuuksia. (Kuusikkotyöryhmä 2022, 35–36.) Erityisesti vastaanottoyksiköiden työntekijät tuovat esiin, että perheeseen annettavan tuen intensiivinen ei voi olla normi. He kokevat painetta tällaiseen, ja korostavat, että aina

pitää harkita, onko perusteltua tukea sittenkin vain nuoren itsenäistymistä. Myös perhekuntoutuksen liiasta vaativuudesta ristiriitatilanteissa on kokemusta. Nuori voi haluta pois perheestään myös näissä tilanteissa. Vastaanottoyksikön ohjaaja (O3) kuvaa tilanteita, joissa vanhin lapsista on sijoitettu uudelleen kiireellisesti perhekuntoutuksen aikana, koska hän on halunnut irtautua työskentelymuodosta.

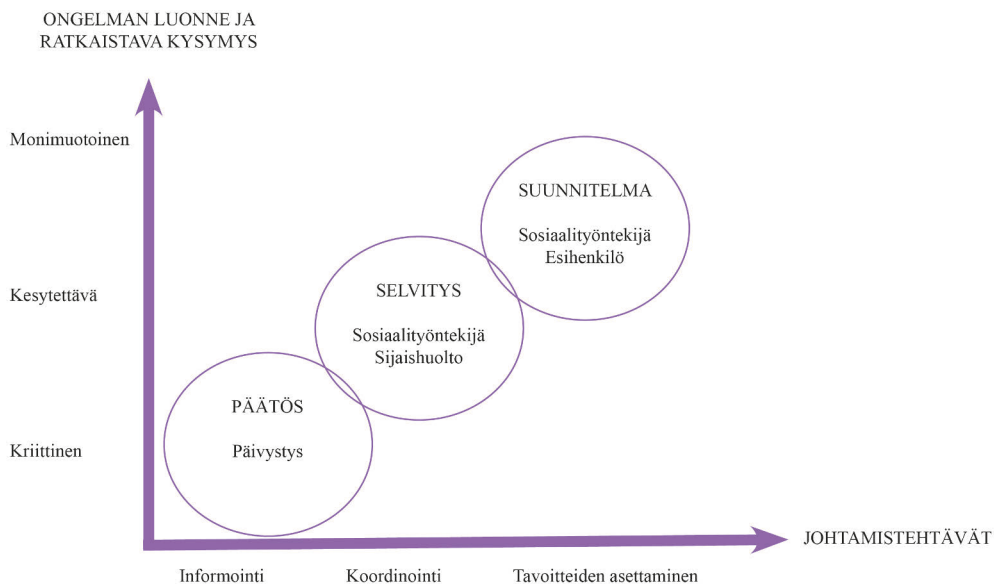
6.3 Johtamistehtävät ja pelkistetty toimijaverkosto

Johtamistehtävien ja lastensuojelun hallintatavan teema osoittautuu haastatteluissa vaikeasti lähestyttäväksi ja se vaatii käsitteiden konkretisoimista työtehtäviksi. Johtamiseen ja organisaation hallintatapaan liittyvä käsitteistö ei ole varsinkaan asiakastyötä tekevien haastateltavien aktiivisessa käytössä. Teema avautuu kuitenkin apusanojen ja -kysymysten avulla. Haastateltavat tavoittavat nopeasti julkisen hallintatavan ilmiön, missä useimpiin asioihin on rakennettu prosessi (Lentzos & Rose 2009). Kiireellisen sijoituksen prosessi ja oma tehtävä siinä on helposti kuvattavissa, mutta vaikeammaksi kysymykseksi osoittautuu, miksi prosessi tarvitaan, ja miksi se on juuri tällainen. Haastateltavat tuottavat paljon kuvauksia asiakastilanteista ja arvottavat niihin sisältyvän prosessin toimivuutta. Managerialiset tavoitteet työn sujuvuudesta hahmottuvat omien tehtävien kautta, mutta johtamisen eri tasot eivät ole aktiivisessa pohdinnassa silloin, kun päivittäinen arviointi ja päätöksenteko koskee yksittäistä asiakasta. Asiakastyötä tekevät toimijat kokevat johtavansa lähinnä omaa työtään (vrt. Scourfield 2018, 95–100).

Kiireellisen sijoituksen toimeenpano tapahtuu hajautetussa verkostossa, joka toimii kaikkina vuorokauden aikoina. Hajauttamisen lisäksi verkosto sisältää keskittämistä: joku vastaa aina päätöksenteosta, sijaishuollosta ja jatkotoimenpiteiden arvioinnista. Toimeenpanoa varten verkostossa täytyy olla rakenne ja toimijat, jotka vaihtelevat tilanteen mukaan. Muodostuu tilannekohtainen toimijaverkosto. Harrikarin (2019) määritelmä lastensuojelujärjestelmästä joustavana turvallisuusorganisaationa, hybridinä, kuvaa kiireellisen sijoituksen toimeenpanoa. Lastensuojelussa estetään välittömiä turvallisuusuhkia lapsen elämässä, torjutaan vaaroja. Sosiaalityössä perustehtävä, työn organisointi ja johtamistyyli ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa ja antavat toimeenpanolle tietyn luonteen (Heggdalsvik ym. 2018). Tässä ympäristössä sosiaalityö on kontrollipainotteista, tiivistä ja lyhytkestoista kriisien käsittelyä. Työskentelyyn liitetään sijoituksen aikana usein myös pidemmän aikavälin tavoitteita. Prosessista on perustehtävän akuutin luonteen vuoksi karsiutunut joi-tain sosiaalityön ideaan liittyviä tavoitteita. Haastateltavat suhtautuvat tähän kiireellisuuden aiheuttamaan pelkistymiseen eri tavoin.

Kuviossa 28 olen soveltanut Grintin (2005 ja 2010b) mallia viheliäisen ongelman ratkaisemisesta ja tarkastellut kiireelliseen sijoitukseen liittyviä johtamistehtäviä. Viheliäisyys nousee perustehtävästä: siinä puututaan yksityiseen perhe-elämään

julkisen vallan äärimmäisin keinoin. Tehtäviä määrittää 30 vuorokauden aikaikkuna, joka tilanteen mukaan joustaa molempiin suuntiin. Sijoitushetkellä lähtökohtana on lastensuojelulain määrittämä enimmäiskesto sijoitukselle. Jokaisessa sijoituksessa käydään läpi samat asiat: tehdään päätös, asetetaan sille tavoitteet, arvioidaan niiden toteutuminen, ja laaditaan jatkosuunnitelma. Johtamistehtäville on eri vaiheissa määriteltä päävastuullinen toimija, joka on mainittu kuvion keskellä. Toimijat vaihtelevat tutkimuspaikkakunnilla, mutta rakenne on sijoituksen yhteydessä pääpiirteissään sama.

Kuvio 28. Kiireellisen sijoituksen yhteydessä ratkaistavat kysymykset ja johtamistehtävät (soveltaen Grint 2005 ja 2010b).

Kuviossa olen esittänyt paikallisen hallintatavan, jolla kiireellinen sijoitus toimeenpannaan osana palvelujärjestelmää. Kyseessä ei ole kiinteä organisaatio tai hallintomalli, vaan moderni tapa hallita akuutteja sosiaalihuollon tehtäviä. Hallintatavassa korostuvat verkostot, vaihtoehtojen kartoittaminen ja hajauttaminen. Se myös joustaa tarvittaessa, koska sijoitukset ovat eri luonteisia, ja tutkimuspaikkakunnilla jousto on erilaista. Kuvion alapuolella olevat kolme tehtäväkokonaisuutta ovat samalla sijoituksen vaiheita, joissa ratkaistaan tietty päätöksentekokysymys. Ratkaisun tueksi tarvittavan verkoston kokoonpano vaihtelee. Johtamistehtävillä on ainakin kahden tyyppinen luonne: ne sisältävät oman työn johtamista ja tilanteen johtamista. Hallintatapa sisältää muiden työn johtamista oikeastaan vain sijaishuoltoyksikön sisällä.

Kiireellisen sijoituksen tarpeellisuuden arviointi ja päätöksenteko on organisoitu tutkimuspaikkakunnissa osittain eri tavoin. Haastattelussa osoittautuu, että mallilla

on paljon merkitystä sen suhteen, miten hallintatapa koetaan. Seutukaupungin haastateltavat pitävät omaa malliaan yhdenmukaisesti toimivana, Kaupungissa näkemykset jakautuvat. Pienempi, paikallisesti tiivis ja asiakasprosessin suhteen joustava malli koetaan toimivammaksi. Aineistossa suurempi määrä sijoituksista tehdään siis mallissa, joka on kiistanalainen.

Prosessin ensimmäisessä vaiheessa tehdään sijoituspäätös ja ratkaistaan sijaishuoltopaikka. Tehtävänä on myös informoida osalliset ratkaisusta. Päätöksenteon kriteerien suhteen esiin tulee arvioinnin ”musta laatikko”, jonka sisältöä toimijat tulkitsevat vaihtelevasti. Tulkintojen perusteella voi todeta, että kriteeristö ei ole yhtenäinen, mikä aiheuttaa ajoittain näkemyseroja käytännön tilanteissa. Päätöksentekoon vaikuttavat ainakin hallintatapa, työntekijän kokemus ja tilannekohtaiset tekijät. Arviointia ja päätöksentekoa voidaan standardisoida johonkin rajaan saakka. (Vrt. Lauritzen ym. 2018; Whittaker 2018.) Tuon rajan ulkopuolella päätöksentekoa ohjaa työntekijän intuitio, eräänlainen orientaatiovarasto, joka laajenee työkokemuksen mukana. Sillä on tiivis yhteys erityisesti moraaliseen järkeilyyn, jolloin puhutaan hallintatavan ytimeistä. (Cook 2017 & 2020; Wallander & Molander 2014.) Tällä työn näkymättömällä osalla on erityinen merkitys, koska Suomessa yksittäiselle sosiaalityöntekijälle on annettu poikkeuksellisen laaja harkintavalta.

Lastensuojelun sektorijohto ja päivystysyksikön esihenkilö tuovat esiin, että päätöksenteon keskittämällä on pyritty kaventamaan harkintaa ja yhtenäistämään käytäntöjä. Päivystys tekee kaikki ratkaisut vain oman ohjeistuksensa perusteella (E3, E7). Päivystyksen sosiaalityöntekijöiden tulkinnan mukaan ohjeistus taas ei ole, eikä sen pidäkään olla erityisen eksplisiittinen. Tilanteissa ei lueta ohjeita, ja suurempi merkitys on sillä, että mukana on aina työpari. Lisäksi käytössä on takapäivystyksen tyyppisesti kiertävä esihenkilövastuu, jonka ansiosta saa tarvittaessa myös konsultaatioapua. Tilannetta arvioi silloin kaksi sosiaalityöntekijää kohteessa ja kolmas puhelinyhteydellä. Prosessi koetaan tiiviiksi ja toimivaksi, mutta esille tulee myös, että se ei poista arvioinnin alueen harmautta. Päivystyksen sosiaalityöntekijä kuvaa, että sosiaalityössä on ”koulukuntaeroja” esimerkiksi siinä, miten suhtaudutaan vanhemman päihtymykseen lapsen ollessa hänen vastuullaan.

Jos meillä on tuota vanhempi tai vanhemmat ja 2–3-vuotiaat lapset ja aikuiset on jonkin verran päihtyneitä, niin silloin tilanne on lähes kaikkien mielestä lähellä kiireellistä sijoitusta. Mutta siinäkin on se ”jonkin verran”. Mutta jos meillä on 10–11-vuotiaat lapset ja aikuiset kuitenkin jossain määrin toimintakykyisiä, niin mikä silloin katsotaan ratkaisuksi. Tullaanko aamulla uudelleen katsomaan, mikä on tilanne, niin siinä astutaan jo harmaalle alueelle. Eroja syntyy. (S4)

Sosiaalityöntekijä viittaa siihen, että lainsäädäntö ja ohjeet eivät koskaan voi antaa tällaisiin tilanteisiin vastausta ja siksi työntekijöillä on harkintavalta, jota he

käyttävät kukin tavallaan. Jos ohjeissa olisi päihdeettömyyskriteeri, se jäisi täytty-mättä monessa kodissa lauantai-iltana. Haastateltava pohtii myös sitä, että koska heille on päivystyksessä delegoitu vain tämä yksi keskeinen lastensuojelutehtävä, se voi ohjata liikaa toimintaa. Ollaan turhankin nopeasti pohtimassa juuri kiireellisen sijoituksen käyttöä, koska muuhun ei ole toimivaltaa. Vaativimpana alueena eri toi-mijat kokevat päivystykselle osoitetut arviointipyynnöt, jotka koskevat kumuloitu-vaan huolta. Nämä tilanteet aiheuttavat myös ristiriitoja toimijoiden välillä. Päivys-tyksen työntekijät kokevat, että heiltä odotetaan kannanottoa asiassa, jonka taustaa he eivät tunne riittävästi. Vastuusosiaalityöntekijöillä puolestaan on kokemuksia ti-lanteista, joissa heidän arvionsa mukaan tarpeellinen sijoitus on jätetty tekemättä. Toisaalta osa sijoituksista vaikuttaa heidän mukaansa heikosti perustelluilta, jolloin he ovat joutuneet purkamaan niitä nopeasti. Päivystyksen työntekijät kertovat tur-hautuvansa joskus siihen, että heidän mielestään akuutti ja tarpeellinen sijoitus on purettu nopeasti, ja he ovat pian uudelleen saman perheen luona.

Toimijoiden kokemuksista välittyy kuva lastensuojelun ammattilaisten sisäisistä asiakkuuksista, joita hallintatapa muodostaa. Dokumenteissa tämä näkyy niin, että yksittäinen asiakastapaus sisältää lukuisia eri työntekijöiden kirjauksia, viestejä ja toimeksiantoja muille toimijoille. Koska epävirallista neuvonpitoa ei dokumentoida, asioiden valmistelu vaikuttaa yhteiseltä järjestelmätason kehystämiseltä, jolla var-mistetaan sosiaalisten faktojen ja oikeudellisen normin yhtäpitävyys (vrt. Lamponen 2022). Tärkeintä on kirjata näyttö, osoittaa konkreettinen vaara sijoituksen peruste-luksi. (Vrt. Helm 2011; Saltiel 2016.) Faktoihin nojautuvan ja oikeudellisesti perus-tellun päätöksen on tarkoitus vakuuttaa asiakas, välitusaste ja sen lisäksi toinen so-siaalityöntekijä, joka jatkaa asian käsittelyä. Hajautettu verkosto näyttää tuottavan ajoittain vaikeuksia yhteisen näkemyksen muodostamisessa. Vaativien lastensuoje-lutilanteiden hajautettua selvittelyä tutkittaessa on huomattu, että pelkkä kirjallinen dokumentaatio ja työntekijöiden fyysiset etäisyydet aiheuttavat informaation häviä-mistä (Alfandari 2019, 53–55). Kun arviointi ei tapahdu riittävän intensiivisesti, eri-laiset sisäiset selvittelypyynnöt eivät edistä asiaa. Välillä voi olla vaikea ymmärtää, mitä toinen pyytää.

Nämä tilanteet voi olla problemaattisia palautuen taas ihan lainsäädäntöön. Oman sosiaalityöntekijän tulkinta voi olla hyvinkin, että tilanne on kriisiytynyt ja voi olla sellaista sanoisinko paniikkimielialaa yllä, mutta lopulta tilanne ei ajankohtaisesti ole mitenkään kriisiytynyt. Aika tavallinen tilanne on se, että nuorella on vauhti päällä, mutta sitten jos me mennään kiireellä tapaamiseen, niin tilanne on toinen. Nuori on selvinpäin kotona, 15-vuotias pelaamassa pleik-karia, niin ei se toki vastentahtoisen sijoituksen paikka ole. (S5)

Kuvaamansa tapauksen yhteydessä päivystyksen työntekijä puhuu samalla laajemmasta ilmiöstä, missä avohuollon arviointitehtäviä alkaa valua päivystykseen. Niitä myös ulkoistetaan heille tarpeettomasti. Vastuusosiaalityöntekijät eivät useinkaan ehdi mukaan kotikäynneille ja erityisesti ”suunnitellun kiireen” tilanteissa päivystys kokee roolinsa ongelmalliseksi. Kaupungin toimijat kokevat yhteisesti, että keskittyessäkään päivystysmallissa käytäntöjen yhdenmukaisuutta on vaikea ylläpitää, koska sosiaalityöntekijöitä avohuollossa ja päivystyksessä on kymmeniä. Kysymys siitä, onko päätöksenteon täydellinen keskittäminen toimiva ratkaisu, tuottaa selkeästi vastausten hajontaa. Näkemuserot ovat siis Kaupungin sisäisiä. Taulukossa 12 olen koonnut Kaupungin toimijoiden näkemyksiä siitä, mikä on päätöksenteon toimivuus, kun se on kokonaan keskitetty päivystykseen.

Taulukko 12. Haastateltavien näkemykset kiireellisen sijoituksen päätöksenteon toteutumisesta Kaupungissa.

MYÖNTEINEN	NEUTRAALI	KIELTEINEN
Vastuun jakaminen	Yksittäinen interventio	Ikävät vieraat
<p>”Hyvä sen takia, että siinä on toinen arvio. Äärimmäisen usein on niin, että sosiaalityöntekijästä tulee iso syyllinen. Se on mulle hyvä työkalu ja pus-kuri siinä.”</p> <p>”Kun on se akuutti tilanne, niin sopii siihen näytelmään ihan hyvin. Että siihen vain tullaan hetkellisesti.”</p> <p>”Se on ollut toimiva tapa kun ne hoitaa äkilliset tilanteet. Avohuollon suunnitelmallinen työ ei siitä sitten häiriinny ja mene aikataulut uusiksi.”</p>	<p>”Kummassakin on puolensa. Merkittävä päätös, jonka ulkopuolinen voi tehdä.”</p> <p>”Sosiaalipäivystys keskittyy siihen yhteen hetkeen tunte-matta sen paremmin per-heen historiaa.”</p> <p>”Voidaan heiltä kysyä tar-kennuksia ennen kuin se siirtyy meille. ”</p> <p>”Se on hyvin lyhyt prosessi. Akuutin tilanteen päätökse-nteko siinä.”</p>	<p>”Kun se tehdään vain jostain yksittäisestä tapahtumasta johtuen ja siirretään eteen-päin. Niin kyllä oma rooli siinä vähän ohuelta tuntuu.”</p> <p>”Ei tämä malli missään ni-messä asiakaslähtöinen ole. Joku ulkopuolinen tulee, paha poliisi paikalle. Tullaan merkittävästi siihen tietä-mään paremmin.”</p> <p>”Sosiaalipäivystys on välillä vaan nimetön saattaja, joka ei tunne lainkaan asiakasta.”</p>

Luokittelen maininnat keskeisten argumenttien mukaan myönteisiin, neutraaleihin ja kielteisiin. Haastateltavat löytävät käytännöstä sekä hyötyjä että haittoja. Pyydän kuitenkin erikseen tarkentamaan, pitääkö toimija nykytilanteen säilyttämistä suotavana, vai olisiko sitä hänen mukaansa syytä muuttaa. Neutraaleiksi luokittelen sellaiset näkemykset, joissa lähinnä kuvataan vallitseva toimintatapa, mutta ei oteta kantaa sen toimivuuteen. Kaikki eivät näe tarpeelliseksi suoraan arvioida mallia, vaan sanovat hyväksyvänsä kulloisenkin ratkaisun. Toimijoittain tarkasteltuna jakauma on selkeä: vastuusosiaalityöntekijät pitävät mallia toimivana, sijaishuollon

työntekijät ja esihenkilöt suhtautuvat siihen neutraalisti, päivystyksen työntekijät ovat kaikkein kriittisimpiä.

Päätös lapsen sijoittamisesta kiireellisesti pois kotoaan on ehkä voimakkain valankäytön muoto, joita sosiaalityölle on ammattina annettu, eikä ole yllättävää, että vastuusta tässä asiassa ei kilpailla. Haastateltavien vastaukset voi lukea myös niin, että kontrollin kova ydin haluttaisiin mielellään ulkoistaa jollekin toiselle. Silloin kun joudutaan käyttämään merkittävää valtaa, se on helpompi tehdä ulkopuolisen asemassa. Päätöksentekijä ei joudu jälkikäteen rakentamaan yhteistyösuhdetta asiakkaaseen. Kyseessä on puhtaasti objektiivoina tehtävä (vrt. Juhila ym. 2014), kun lyhyessä ajassa, yleensä yhden kotikäynnin tai vastaavan ajan kuluessa, tulee ratkaista, onko lapsi tai nuori välittömässä vaarassa, ja pitääkö hänet siirtää muualle. Sosiaalityön professionaalisen ihanteena on olla ei-tuomitseva ja hienotunteinen, mutta näissä tilanteissa ja päätöstä kirjoitettaessa ideaalista on joskus pakko tinkiä. Liikutaan moraalilla miinakentällä, missä yksi sana voi laukaista voimakkaan reaktion, kun kyse on usein myös päihtymyksestä (ks. Kedde 2011). Tällaiseen työprosessiin kuuluu usein syytökseen vastaaminen tilanteessa ja sen jälkeen. Työskentelyyn sisältyy sen pohtiminen, miten syytökseen organisoidaan vastaus, jonka ulkopuolinen myöhemmin käsittelee. Monet päätökset johtavat jatkokäsittelyyn. (Vrt. Hardy 2020.)

Vastuusosiaalityöntekijöiden näkemyksissä painottuu, että heidän taakkaansa helpottaa, kun joku muu on tehnyt kriittisen arvion, ja he voivat jatkaa selvittelytyötä. He kokevat saavansa tukea siitä, että joku toinen on arvioinut tilannetta, eikä kaikki pettymys kohdistu nimettyyn sosiaalityöntekijään. Asiakkaat saattavat heidän mukaansa myös spekuloida mahdollisuudella, että ehkä oma sosiaalityöntekijä ei olisi tehnyt koko sijoitusta, jotta he voivat jatkaa yhteistyötä tämän kanssa. Päivystyksen työntekijät kritisoivat tilanteita, joissa heiltä pyydetään arviota virka-aikana. Vastuusosiaalityöntekijät ovat kuitenkin töissä ja voisivat tehdä ne omille asiakkailleen; miksi he eivät silloin tee niitä itse? Päivystyksellä on intressiä rajata oma roolinsa akuutteihin kotihälytystehtäviin, koska ”vierailminen” prosessissa vaikka viikonloppuna on paremmin perusteltavissa. Pelkän pelotteen roolia he pitävät ei-toivottavana kenelle tahansa, vaikka ymmärtävät edustavansa tässä puhtaasti kontrollia.

Esihenkilöiden vastauksissa korostuu pragmaattinen näkemys siitä, että tärkeintä on työn yleinen sujuvuus, jonka nimissä ollaan valmiita tinkimään asiakaslähtöisyydestä. Yksi heistä pohtii tilannetta koko asiakasprosessin kannalta ja näkee pysyvän jännitteen hallintatavan ja asiakastyön ideaalin välillä: ”Niin tuota eihän tämä mitenkään asiakaslähtöistä ole. Jos miettii asiakkaan näkökulmaa, niin sosiaalityöntekijä vaihtuu aina tavallaan, kun etenee palvelupolussa” (E7). Hänen näkemyksensä on, että jännite on ratkaistavissa ainoastaan niin, että hallintatapa lopulta ratkaisee. Kyse on sitovan lainsäädännön noudattamisesta prosessin joka vaiheessa. Esihenkilö pitää kiireellisessä sijoituksessa tärkeimpänä päätöksenteon nopeutta, joka keskitetyssä

mallissa on paremmin turvattu. Päivystys on aina valmiudessa, koska kyse on heidän perustehtävästään.

Päätöksenteon kriittiseen vaiheeseen kuuluu keskeisesti asianosaisten mielipiteen selvittäminen ja informointi tehdystä ratkaisusta. Nämä tehtävät siirtyvät välittömän sijoitustilanteen ja siinä tapahtuvan selvitystyön jälkeen vastuusosiaalityöntekijälle. Asiakirjojen perusteella alle puolessa tapauksista mielipide onnistutaan selvittämään kaikilta välittömästi toimenpiteen yhteydessä. Kun tähän lisätään se huomio, että usein joku asianosaisista vastustaa sijoitusta, on nähtävissä, miten asia siirtyi suurelta osin kiistanalaisessa ja avoimessa tilanteessa eteenpäin. Päivystyksen työntekijä kuvaa, miten mielipiteen kanssa työskentely on kiireellisissä tilanteissa pakko tehdä riisutusti.

Hyvä kysymys se mielipide on periaatteessa, mutta käytännössä aika mitätön. Kuullaan lakisääteisesti, mutta sillä mielipiteellä on hyvin harvoin yhtään mitään merkitystä. Kunhan ovat nimellisesti tulleet kuulluiksi. Sitten sitä usein vastustetaan ja sosiaalityöntekijä vastustuksesta huolimatta toimeenpanee päätöksen, ja heillä on tietysti valitusoikeus perästä päin. Mutta mikä siinä muuttuisi kun sijoitus on kerran jo tehty. (S4)

Sosiaalityöntekijä kuvaa jatkotyöskentelyn oman roolinsa kautta niin, että kun lapsi on sijaishuoltopaikassa, hän menee toimistolle ja tekee päätöksen sekä kirjaa asiakaskertomukseen yhteenvedon tapaamisesta ja mielipiteiden selvittämisestä. Sen jälkeen raportti tapahtuneesta menee asiakastietojärjestelmän kautta ns. muistutuksena vastuusosiaalityöntekijälle. Jos sijoitus on tehty viikonloppuna, sosiaalityöntekijä kertoo olevansa seuraavana maanantaina vapaalla, jolloin tiedoksianto tapahtuu aina dokumenttien välityksellä: ”elikkä siinä harvoin on oikeasti mitään keskustelua” (S4). Huomionarvoista on, että tässä vaiheessa myös sijaishuoltopaikka on valittu osana päätöksentekoa. Mielipiteen selvittämiseen vaikuttaa se, että läheskään kaikkia asianosaisia ei akuutissa tilanteessa tavoiteta puhelimitse, ja osa voi olla päihtynyt. Haastateltavat kuvaavat vaihtelevasti sen, missä vaiheessa päätös yleensä tehdään: onko se kaikkine perusteluineen käytettävissä tilanteessa, jossa asia ratkaistaan. Useimmiten perustelut kerrotaan suullisesti ja päätös on luettavissa myöhemmin. Tämä on tietysti oikeudellisesti ja mielipiteen muodostamisen kannalta ongelmallista.

Sijaishuoltopaikan valinta on keskeinen osa päätöstä, jolla on tarkoitus turvata sijoituksen tavoitteet. Lastensuojelun käsikirjassa (THL 2020c) on esitetty ideaalityyppinen kuvaus siitä, miten sijaishuoltopaikkaa valittaessa huomioidaan aina ensisijaisesti lapsen yksilölliset tarpeet. Tässä ei tehdä eroa sen suhteen, onko kyseessä tilapäinen vai pitkäaikainen sijoitus. Kiireellinen sijoitus on äkillinen ratkaisu, jonka täytäntöönpano alkaa välittömästi, jolloin sen hienovaraisuuteen tulisi kiinnittää

erityistä huomiota. Oikeuskirjallisuudessa on painotettu, että jopa sijoituspäätöstä tärkeämpi ratkaisu on se, minne sijoitetaan (esim. Araneva 2016, 275, 286–287). Taulukossa 13 olen koonnut toimijoiden näkemyksiä sijaishuoltoapaikan valinnasta kiireellisen sijoituksen yhteydessä. Lähettävä taho tarkoittaa tässä päivystystä ja vastuusosiaalioyöntekijöitä, vastaanottava taho kuntien omia yksiköitä. Tällöin vastauksetkin keskittyvät ensisijaisesti nuorten sijoituksiin.

Taulukko 13. Haastateltavien näkemykset koskien sijaishuoltoapaikan valintaa.

Lähettävä taho	Vastaanottava taho
Pelkistetty todellisuus	Väliaikainen turva tulijalle
"Haluaisin tähän vastata, että valitaan lapsen edun mukainen sijoituspaikka, mutta valitettavasti se ei näin eettisesti toteudu."	"Se hankaluus tässä on, että meillä välillä lapsi voi olla vastaanotossa kahdeksan kuukautta mikä on aika pitkä aika. Siihen tulevat muut sitten mukaan."
"Kaupungin omat vastaanottoyksiköt on ensisijaisia ja sen jälkeen muut omat pitkäaikaislaitokset. Niitä käytetään sen jälkeen kun vastaanotot on täynnä ja vasta sitten ostopalvelut."	"Meillä on myös hatkalaisia kirjoilla, jotka ei oikeasti ole täällä, mutta osallistutaan heidän siihen laitokseen takaisin saattamiseen."
"Siellä vastaanotossa on se koneisto valmiina, niin mun rooliksi jää, että mä tiedän mitä tapahtuu."	"Vaihtuvuuden kanssa siinä taiteillaan. Joku on viikon ja jollain vaihtuu puoli vuotta koko ajan huonekaveri siinä."
"Ollaan jossain kohdassa jätetty tekemättäkin kiireellinen, vaikka muut kriteerit on täyttyneet kun on katsottu, että meille osoitettu sijaishuoltoapaikka ei ole lapsen edun mukainen."	"Me annetaan sama info ja turvataan samat rakenteet tuli sitten kuka tahansa."
	"Tähän ei jäädä, ja kyllä se säätelee toimintaa."

Haastattelujen perusteella käytännöt eivät vastaa ideaalitulannetta, vaan sijoitusprosessi näyttäytyy varsin suoraviivaisena ja pelkistyneenä. Käytännössä alakouluikäiset ja sitä pienemmät lapset sijoitetaan tiettyihin varallaoloperheisiin, ja teiniikäiset kuntien omiin vastaanottoyksiköihin. Poikkeuksena ovat yksittäiset sijoitukset läheisverkostoon tai yksityiseen laitokseen. Erityisesti nuorten kohdalla prosessi noudattaa julkisjohtamisen tehokkuusvaatimuksia: omien yksiköiden käyttöaste on priorisoitu suhteessa muihin ratkaisuihin. Vastaanottoyksiköiden johto vahvistaa, että heidän olemassaolonsa perustuu maksimaaliseen käyttöasteeseen, ja kustannusten hallinta ohjaa sijoituspäätöksiä. (Esim. Harlow ym. 2013; Harris & White 2009.)

Sijoituspaikkojen hallinta tarvetta vastaavasti on vaikeimpia asioita kiireellisen sijoituksen kokonaisuudessa, koska asiakkuuksien tarkkaa määrää on vuositasolla mahdoton ennakoida. Seutukaupungin vastaanottoyksikön kohdalla tulee esille, että

käyttöaste on välillä ollut 50 prosenttia, jolloin toimintoja joudutaan suuntaamaan uudelleen. Yksikkö ei voi olla pitkään vajaakäytöllä. Tämä taas vaikuttaa niin, että sijoitettujen ryhmä osastolla on erityisen vaihteleva. Yksikön toiminta-ajatuksen on pienemmässä kunnassa oltava sellainen, että tehtävä vaihtelee sijoitustarpeen mukaan. Sektorijohto toteaa, että organisaatiotasolla on pakko tehdä oma tulkinta lastensuojelulain 50 § mukaisesta sijaishuoltopaikan valinnasta. Tulkinta on, että välittömään suojelutarpeeseen vastataan standardisoidulla tavalla: sijaishuolto järjestetään aina ensisijaisesti omassa vastaanottoyksikössä.

Me ajatellaan, että tällaisessa akuutissa tilanteessa meidän vastaanotto-osastot kyllä pystyy vastaamaan aina lapsen tarpeisiin. Ellei sitten kyse ole tosi vaikeasta päihdelilanteesta tai tällaisesta. Niitä harvemmin sijoitetaan omiin vastaanottoihin, että sitten täytyy hakea jonkinlaista muuta paikkaa akuutisti. Mutta pääsääntöisesti omat yksiköt ja tarvittaessa täydennetään ostopalvelulla. (E7)

Esihenkilö viittaa siihen, että prosessien täytyy olla pelkistettyjä niiden konkreettisen perustehtävän vuoksi. Taustalla on laajempi kysymys siitä, missä määrin lastensuojelutyötä voidaan standardisoida prosesseiksi hukkaamatta yksilöllisiä tavoitteita, oli sitten kyse työkäytännöistä tai menetelmistä (Sletten & Ellingsen 2020). Johdon näkemys perustuu kiireellisten tehtävien luonteeseen, johon kuuluu se, että päätös sijoituspaikasta tehdään nopean tilannearvion perusteella. Puhutaan taloudellisuudesta ja tehokkuudesta ympäristössä, jossa on katutason byrokratian piirteitä (vrt. Brodtkin 2008). Ratkaisut tehdään tunneissa, ja niissä on oltava joku standardi. Palveluvalikoima on silloin rajallinen. Oleellista tässä on asiakastyöntekijöiden ja johdon erilainen näkemys siitä, toimiiko priorisointi kuvatulla tavalla. Päivystyksessä koetaan, että päihdeiden merkitystä ei oikeasti voida juuri huomioida. Kun ohjeistus voi jopa estää sijoituksen tekemisen, tilanne on ongelmallinen. Asiakastyöntekijät tuovat yhtenäisesti esiin vastaanottoyksiköiden levottomuutta ja kytkeytymistä päihdekulttuuriin. Laitosyhteisö voi altistaa uusille ongelmille sen lisäksi, mitä sijoitustilanteessa on tiedossa.

Kun ongelma on kesytettävässä ja rauhoitettavassa vaiheessa, selvitystyön painopiste siirtyy sijaishuoltoon. Vastuusosiaalityöntekijät kuvaavat oman roolinsa suuremmaksi työskenneltäessä sijaisperheiden kanssa, joilla ei ole ammatillisia resursseja. Heidän mukaansa laitossijoitus tuo asetelmaan rakenteen, joka mahdollistaa suurempaa vastuun delegoimista yksittäisinä tehtävinä ja tunnettyöskentelyn tasolla. Sosiaalityöntekijät painottavat ohjaavansa tilanteen käsittelyä laitoksessa, puhe ei ole johtamisesta.

Silloin mä olen enemmän prosessista vastaava ja sellainen taustahenkilö ja ohjaan sitä laitosta toimimaan enemmän siten kuin on mielekästä. Ja on tehty

työnjakoa niin, että osasto ottaa enemmän sen tunnettyöskentelyn, sen tunnekuorman siellä vastaan, mä kattelen kauempaa ja linjaan sitä mihin suuntaan ollaan menossa. (S3)

Haastateltavat kuvaavat tilanteen haltuunottoon liittyvät johtamistehtävät ja työnjaon yhdenmukaisesti. Kaikissa tilanteissa on ratkaistava samat peruskysymykset. Yhteisen toiminnan ja vastuunjaon toteutuminen taas koetaan vaihtelevasti. Neuvoteltava alue vaihtelee huomattavasti kahdesta syystä: sijoitukset ovat erilaisia ja vastuusosiaalityöntekijöiden työtilanne sekä oma orientaatio vaikuttavat asiaan. Kuviossa 29 olen tarkastellut laitoshoidon ja sosiaalityön toimijoiden näkemyksiä johtamistehtävistä ja niihin sisältyvistä yhteisesti neuvoteltavista asioista sijoituksen aikana.

Kuvio 29. Johtamistehtävät ja neuvoteltava alue sijoituksen aikana laitoshoidon ja sosiaalityön kuvaamina.

Olen otsikoinut kuvion oikean puolen sosiaalityöksi, koska prosessiin voi osallistua muitakin kuin vastuusosiaalityöntekijöitä, lähinnä heidän esihenkilöitään ja ohjaajia. Johtamisympäristöä ja siihen sisältyvää tehtäväkokonaisuutta voi kuvata jaettuna ja vaiheittain täydentyvänä (Scourfield 2018). Kaikki tehtävät eivät ole sijoituksen alkaessa tiedossa, koska sen kestokin selviää prosessin kuluessa. Johtaminen on myös tilanneohjautunutta ja sopeuttavaa (Breshears & Dean 2013). Asianosaisten reaktiot, asiakkaan suhtautuminen sijoitukseen ja arjen organisointiin tarvittavat resurssit alkavat selvitä ensimmäisen viikon kuluessa. Laitoshoidon kuvaama omaa työskentelyään ensisijaisesti ”rauhotteluksi” ja ”vakiinnuttamiseksi”. Siinä pyritään

tutustumaan ja rakentamaan suhdetta lapseen sekä hänen lähiverkostoonsa. Työskentelyä voi kuvata myös tilanteen haltuunottona ja sijoituksen aiheuttamien tunteiden puskurointina. Toimijoiden kuvaamina seuraavat johtamistehtävät nousevat laitoshoidossa keskeisiksi: arjen resurssien järjestäminen, ympärivuorokautinen henkilöstöjohtaminen, monialaisen työskentelyn käynnistäminen, lausuntotyö sekä osa rajoittamistoimenpiteistä.

Vastaanottoyksikön työ kuvataan kokonaisvaltaisena vastuuna lapsen arjesta. Esihenkilöt keskittyvät oman yksikkönsä johtamiseen, jotta tämä päämäärä saavutetaan. Keskeinen tavoite on lapsen sopeutuminen yksikköön ja osaston sopeutuminen vaihteleviin tilanteisiin. Esille tuodaan, että jos sijoitus kestää 30 vuorokautta, osastolla on sinä aikana jo runsaasti vaihtuvuutta: lapset vaihtuvat ja henkilöstöresurssuja järjestellään usein päiväkohtaisesti. Suurimman vastaanottoyksikön henkilöstömäärä on 70, jolloin päivittäisjohtaminen vaatii usean esihenkilön panoksen. Pienessä 7-paikkaisessa yksikössä esihenkilö on laskenut, että ”osaston läpi kulkee vuodessa vähintään 50 eri asiakkuutta ja kymmeniä sijaisia” (E5). Laitosten työntekijät korostavat omaa erillistä työprosessia, joka käynnistetään monialaisesti: ”meillä on siellä psykologi, sosiaalityöntekijä ja muita” (E1). Tiimityö liitetään erityisesti lausuntotyöhön ja sen vaatimaan dokumentointiin. Tässä yhteydessä toimijat tarkastelevat laitoshoidon suhdetta sosiaalityöhön. Erillisyys nähdään tärkeäksi. Halutaan korostaa, että asiakasta koskevat päätökset eivät varsinaisesti sisälly laitoksen tehtäviin.

Ja me painotetaan sitä, että me tutkitaan ja arvioidaan, mutta meillä ei ole päättävävaltaa juuri mihinkään. (E4)

Esihenkilön lausuma sisältää keskeisen jäsenyyksen suhteessa asiakkaaseen ja sosiaalityöhön. Vastaanottoyksikön arviolla on keskeinen asema päätettäessä jatkosta, mutta se on kannanotto eikä päätös. Laitoksessa tehdään asiakasta koskevia hallintopäätöksiä vain rajoittamistoimenpiteistä. Rajoittamisella on haastateltavien mukaan keskeinen asema heidän työssään, vaikka asiakirjojen perusteella päätöksiä tehdään vain puolessa tapauksista. Mahdollisuus niiden käyttöön on osa laitoshoidoa. Vastaanoton työntekijät kuvaavat, miten rajoittamispäätöksiä joudutaan tekemään ryppäinä, koska tilanteet aaltoilevat sen mukaan, millaisia sijoituksia on tehty ja miten ne vaikuttavat toisiinsa. Rajoittamisesta usein myös neuvotellaan vastuusosiaalityöntekijän kanssa: osa päätöksistä on delegoitu laitokselle, kun taas esimerkiksi yhteydenpidon rajoittamisesta voidaan päättää myös sosiaalityön yksikössä. Sitä pidetään myös suotavana, koska ”sitten me pystytään laitoksena jotenkin olemaan paremmin yhteistyössä, kun se ikävä päätös ei ole meillä” (E5). Kaikissa tilanteissa rajoitusten käytöstä tulee vallita toimijoiden kesken yhteisymmärrys, jonka saavuttaminen vaatii välillä tiukkojakin neuvotteluja.

Joskus sitten meidän täytyy perustella pitkään sossulle, että nyt täytyy tehdä joku rajoitus ja me tehdään se. Se riippuu vähän, että kuin kartalla se sosiaalityöntekijä on, että miten hän sen näkee. Joutuu perustelemaan, että tule katsomaan tätä tilannetta, tätä on pakko jollain lailla rajoittaa. (E5)

Kuvion 29 keskellä oleva erikseen neuvoteltava alue osoittautuu haastateltavien kuvaamana melko laajaksi ja häilyväksikin. Tilanneohjautuvuus ja asioiden sopeuttaminen tapahtuvat asiakasprosessien tasolla vaihtelevasti. Vastuusosiaalityöntekijät toimivat tilanteiden ohjaajina eri tavoin, mutta eivät mainitse johtavansa niitä. Sen sijaan laitoshoidon toimijat kokevat joskus ottavansa johtajuuden neuvotteluissa. Johtamisympäristön perusta on horisontaalinen, ja vaikka vastuusosiaalityöntekijällä on siinä keskeinen asema, hän ei ole kenenkään esihenkilö, vaan koordinaattori. Horisontaalisessa mallissa toimijoiden etäisyydet vaihtelevat: niitä säädellään tilanne- ja työntekijäkohtaisesti, mikä tulee toistuvasti esiin (ks. Van Wart 2015). Osoittautuu, että kaikki toimijat näkevät vastuusosiaalityöntekijän aseman hieman eri tavoin. Laitosten työntekijät odottavat sosiaalityöntekijöiltä aktiivisempaa ja yhdenmukaisempaa työskentelyotetta. He kokevat, että tilanteen haltuunotto on liikaa sidottu siihen, kuka on vastuusosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijät taas pitävät tärkeänä, että he säilyttävät sopivaksi katsomansa etäisyyden kuhunkin prosessiin. Konkreettisena kysymyksenä tulee esiin se, milloin vastuusosiaalityöntekijä tulee paikalle ensimmäiseen neuvotteluun. Avoin kysymys on myös, onko kyse pelkästä osallistumisesta vai johtaako sosiaalityöntekijä tilannetta.

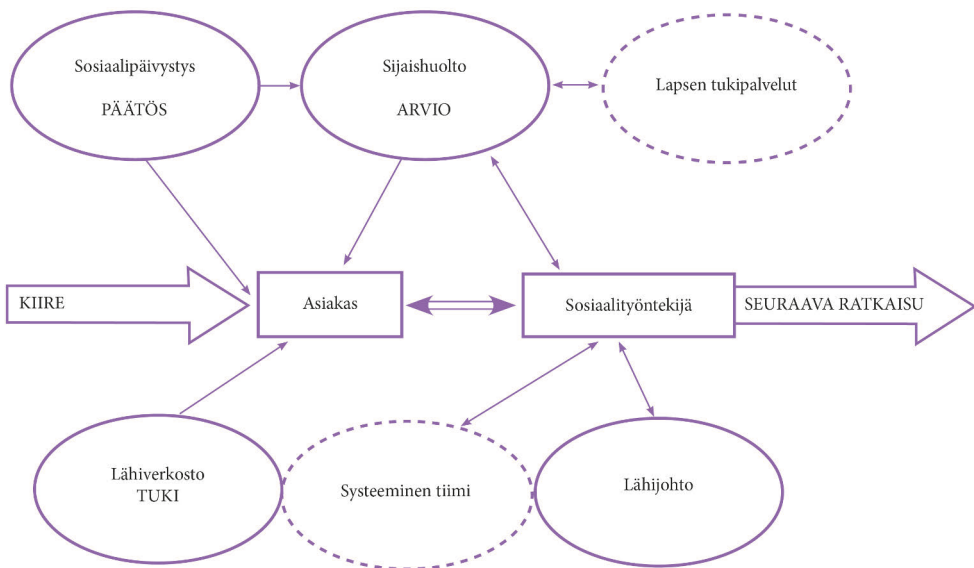
Siinä ei ole kiire, koska se lapsi on turvassa. En mä näe siinä logiikkaa, että menen sinne ekana päivänä. Yleensä se on ekalla tai tokalla viikolla. (S1)

Saattaa mennä kolmekin viikkoa ennen kuin on aloituspalaveri, niin johan se pian loppuukin sitten. Ei vaan sosiaalityöntekijällä ole aikaa tai saattaa olla sairasloma tai muu. Ja kun on tätä vaihtuvuutta, niin välillä on uudelle ihmiselle pitänyt kertoa ihan, että mitä sun kuuluu nyt tehdä. (E5)

Jälkimmäinen haastateltava kuvaa ajoittain pahentuvaa sosiaalityöntekijävajetta, jonka vuoksi laitoksessa on jouduttu odottamaan kannanottoa asiakkaan tilanteeseen kohtuuttoman pitkään. Toisinaan on muodostettu laitoksen näkemys ja esitetty se uudelle sosiaalityöntekijälle. Henkilöstön vaihtuvuuteen liittyvät ongelmat tulevat ylipäänsä toistuvasti esiin, kun arvioidaan horisontaalisen tehtäväjaon toteutumista. Kokemuksia on myös siitä, että vaikka neuvottelu on saatu sovittua nopeasti, sosiaalityöntekijä ei pysty eksplikoimaan sijoitukselle tavoitteita. Ne saattavat jäädä vastaanottoyksikölle epäselviksi koko kuukauden ajaksi: ”ei me ihan oikeasti aina tiedä, mitä meiltä odotetaan muuta kuin, että annetaan perushoito” (O1). Kaikki

laitoshoidon toimijat kokevat, että prosessin standardisointi on kesken, ja siksi se on liikaa henkilöitynyt työntekijöiden erilaisiin orientaatioihin. Keinona tähän nähdään myös, että laitos voi itse systematisoida omaa työtään, jolloin sosiaalityöntekijän rooli on heidän puoleltaan määritelty.

Tähän on apua tuonut covid-19-tilanteen pakottama etäyhteyksillä toimiminen, jonka koetaan paradoksaalisesti parantaneen sosiaalityöntekijöiden saavutettavuutta. Etäyhteys vahvistaa asetelmaa, missä sosiaalityöntekijä on neuvottelun osallistuja eikä johtaja. Sosiaalityöntekijöillä puolestaan on yhdenmukainen näkemys siitä, että he ovat jo standardisoineet riittävästi henkilökohtaista työtään. He pitävät minimiehtona, että osallistuvat laitoksessa aloitus- ja lopetuspalaveriin, ja valmistelevat yksikön arvion pohjalta seuraavan ratkaisun. Sijoituksen aikaisen työskentelyn tulee heidän mukaansa olla niin selkeästi laitoksen vastuulla, että sosiaalityöntekijä voi tapauskohtaisesti määritellä oman työnsä intensiteetin. Sosiaalityöntekijät haluavat kohdentaa työpanostaan siihen ”epistemologisen epävarmuuden” tilaan, joka luonnehtii sijoituksen loppuaikaa (vrt. Storhaug ym. 2019). Katse on silloin oman työn johtamisessa ja asiakasprosessin seuraavassa vaiheessa.

Kuvio 30. Kiireellisen sijoituksen verkosto toimijoiden kuvaamana.

Kuviossa 30 olen tarkastellut toimijaverkoston rakentumista sijoituksen edetessä kohti seuraavaa ratkaisua. Toiminta sijoituksen aikana määräytyy tilannekohtaisesti, jolloin verkosto vaihtelee asiakastyyteittäin. Verkostolla on lineaarinen ulottuvuus, sillä se rakentuu 30 vuorokauden ympärille, jonka sijoitus keskimäärin kestää. Aluksi tehdään päätös, sijaishuollon aikana vakautetaan lapsen tilanne ja arvioidaan

se, ja lopuksi ongelma muotoillaan uudelleen. Tavoitteena on tuottaa ratkaisuvaihtoehtoja tilanteesta, joka on taas uudella tavalla epävarma. Kyse on osittain järjestäytyneestä hallintatavasta, jota toimeenpannaan riippumatta siitä, kuka on asiakkaana ja toimijana. Toimijoilla ja heidän orientaatiolla on merkitystä sen suhteen, miten verkosto työskentelee. Järjestäytyminen on erillinen prosessi. Kollektiivi kootaan osittain hallinnollisesti etukäteen määritellyistä sijaishuollon ja sosiaalityön resursseista, mutta myös harkinnalle on tilaa.

Tilannekohtaista toimijaverkostoa voi kuvata pelkistyneenä versiona lastensuojelutyön hallintatavasta. Pelkistyminen on kiireen sanelemaa ja myös tietoista. Kaikkina vuorokauden aikoina ilmenevät lastensuojelutarpeet pakottavat verkoston toimimaan pragmaattisesti ja tarvittaessa sosiaalityön ideaaleista tinkien. Nähtävissä on, että taloudelliset, hallinnolliset ja oikeudelliset vaatimukset muovaavat sosiaalityöstä tietynlaista. Vaatimukset eivät ole suoria, vaan ne välittyvät osana hallintokulttuuria (ks. Urponen 2017, 4–5). Toimijat kuvaavat tämän niin, että osa asioista on ”pakon sanelemia”. He puhuvat siitä, miten eettisiä periaatteita joudutaan ajoittain venyttämään. Tämä koskee asiakkaan kokonaisvaltaisen kohtaamisen, kuulemisen ja valinnanvapauden periaatteita.

Toimijat kuvaavat oman roolinsa enemmän rajaamisen kuin yhteistyön avulla, koska tehtävät ovat selväpiirteisiä ja määräaikaista. Johtamistehtävät esitetään oman työn johtamisena, ei niinkään muiden työhön vaikuttamisena. Ainoastaan vastuusosiaalityöntekijä on jatkamassa työskentelyä perheen kanssa sijoituksen päätyttyä. Vastuusosiaalityöntekijän tehtävät painottuvat tilanteen haltuunottoon ja jatkokysymysten esittämiseen. Rooli ja tehtävät ovat erilaisia perhe- ja laitossijoituksissa, koska vastaanottoyksikkö ”imaisee” eri tavalla tilanteen ammatillisen selvittelyn itselleen. Jos sijoituksen loppuvaiheen tavoitetta kuvaa Helmin (2016) tavoin uudelleen kehystämisenä, laitoksen rooli on siinä vähintään yhtä merkittävä kuin vastuusosiaalityöntekijän. Laitoksen työntekijät työskentelevät kaikkein intensiivisimmin lapsen ja hänen perheensä kanssa. He kuvaavat muita laajemmin omaa työskentelyään asiakkaan toimijuuden vahvistamiseksi, mikä selittyy sillä, että he vastaavat päivittäisistä kohtaamisista. Sosiaalityöntekijän rooli saattaa rajautua kahteen neuvotteeluun, joskus vain yhteen.

Systeemisen toimintamallin (Aaltio & Isokuortti 2019; Coulter ym. 2020) merkitys näyttäytyy aineistossa viitteellisenä, eikä siitä vallitse yhteistä näkemystä. Enemmänkin esiin tulee yhteinen hämmennys, ja jokaisella on oma tulkintansa siitä, mitä systeemisyyden voisi tarkoittaa hänen työssään. Havainto on yhteneväinen Aaltion (2022) tulosten kanssa. Systeemisyyden tulee esiin ajattelutapana ja mikrorakenteena, jota sovelletaan toimintayksikössä eri tavoin. Haastateltavat toteavat, että itse asiassa eivät pysty määrittelemään, mitä systeeminen ajattelutapa ja toimintamalli ovat suhteessa toisiinsa. Laitoshoidon tiimityön yhteydessä ei puhuta lainkaan systeemisyydestä, mutta sosiaalityöntekijät Seutukaupungissa kuvaavat viikoittaisia

systemisen mallin mukaisia kokouksia. Laitoksissa ja sosiaalityön yksiköissä on erilainen käsitys siitä, onko vastaanottoyksikön työntekijöitä jotenkin integroitu systeemiseen malliin sosiaalityössä.

Systemisen mallin tuominen on toinen iso juttu, mikä ei ihan toteudu. Että jos lapselle on tullut sijoitus ja pidetään neuvottelu siellä heidän systeemissään tiimissä, niin ei meitä ole sellaisiin kutsuttu kertaakaan, vaikka meidän hoidosta vastataan. (O1)

Mulla on ollut kaksi poikaa, joiden kiireellisen sijoituksen loppumetreillä, niin mä otin heidän äidin mukaan ja sieltä oli vastaanoton työntekijöitä myös. Niin meillä tällainen etä-Teams, että he osallistui koneen kautta meidän systeemiseen. (S3)

Välittömään riskitilanteeseen vastaaminen ja tarkasti määritelty sijoituksen kesto osoittautuvat tekijöiksi, joiden perusteella toimijaverkosto on tiivistynyt sellaiseksi, että siinä pystytään vastaamaan lastensuojelulain määrittämiin työskentelyn vähimmäisedellytyksiin. Hallinnollisesti määritelty perustaso on se, mihin pyritään. Tässä mielessä edellä kuvattu systemisen mallin häilyvyys on johdonmukaista. Systemisen mallin omaksuminen on sosiaalityöntekijän harkinnassa. Syntyy vaikutelma, että terapeutisesti vaikuttanutta mallia on vaikea soveltaa pakkokeinon yhteydessä. Tiivistymistä ja pelkistymistä ilmentävät seuraavat havainnot:

1. Toiminnassa keskitytään päätöksentekoon ja sen oikeudelliseen perustelemiseen. Ratkaiseva kysymys on, että tehdäänkö kiireellinen sijoitus vai ei, ja sen jälkeen toimintaa ohjaa kysymys sijoituksen jatkamisesta. Sijoituksen käyttöä ohjaa sen luonne pakkokeinona eli päätöksen mahdollistamat rajoittamistoimenpiteet. Kyse on ennen kaikkea siitä, tarvitaanko rajoittamista. Tämän vuoksi toimijat pitävät lastensuojelulain 37 b § mukaista kiireellistä avohuollon tukitoimenpidettä soveltumattomana ja jopa tarpeettomana säädöksenä.
2. Sijoituksen aikana keskitytään lapsen olosuhteiden turvaamiseen, eikä vanhempien tuentarpeen kartoittaminen tule esille. Ideaalitupeesta verkostosta osa ”vanhempien tukipalvelut” on tiivistynyt kiireellisen sijoituksen yhteydessä pois. Se tulee esille vain Seutukaupungissa sosiaaliohjaajan mahdollisina tapaamisina vanhempien kanssa.
3. Asiakassuunnitelman laatimisessa keskitytään siihen, että sijoituksen toimeenpano vastaa oikeudellista normia, eli lasta uhannut vaara on dokumentoitu, ja se pystytään torjumaan. Erillinen hoito- ja kasvatussuunni-

telma laaditaan vain niissä tilanteissa, joissa käytetään rajoittamistoimenpiteitä.

4. Toimijat kuvaavat oman roolinsa kokonaisuudessaan ensisijaisesti pois-sulkemalla ja rajaamalla ja vasta sen jälkeen yhteistyön näkökulmasta.

Toimijaverkoston sisältyy kolme eri työkäytäntöä: sosiaalipäivystyksen, sijaishuollon ja lastensuojelun sosiaalityön. Jokainen näistä muodostaa myös oman johtamisympäristönsä. Johtamisen näkökulmasta kyse on käytäntöjen verkostosta, jolla ei ole hallinnollista keskusta, eikä siihen liity valta-asetelmaa suhteessa muihin toimijoihin. Kukaan ei suoranaisesti johda kiireellisen sijoituksen asiakasprosessia. Asetelmaa korostaa se, että haastateltavien mukaan vastuusosiaalityöntekijät toimivat omassa roolissaan kukin oman orientaationsa mukaisesti. Jokainen sijoitus on omanlaisensa, vaikka ne toteutetaan pitkälti etukäteen määritellyssä toimintaraken-teessa.

Toimijaverkoston osat ja työkäytännöt ovat johdettavissa, verkosto kokonaisuudessaan ei (vrt. Jokinen ym. 2018; Van Wart 2015). Verkostossa korostuu päätök-senteko asiakkaan asiassa, jossa sosiaalityöntekijällä on keskeinen rooli: fokus on siinä, mitä sijoituksen jälkeen tapahtuu. Kun sosiaalityön tutkimuksessa (esim. Munro 2019) on korostettu johtamisympäristön kompleksisuutta ja epävarmuutta, tässä ympäristössä ilmiöön on tuotettu yksi vastaus. Kiireellisen sijoituksen prosessi on tehty niin yksinkertaiseksi kuin mahdollista. Tätä edustaa erityisesti päätöksen-teon keskittäminen ja sijaishuoltopaikkojen rajaaminen.

Lähijohto ja esihenkilöt kokonaisuudessaan korostavat asiakasprosessin tasolla konsultoivaa rooliaan ja kokevat olevansa taustalla vastaamassa erilaisiin poik-keamiin ja niihin liittyvään tuentarpeeseen. He luottavat asiakasprosessien omalaki-suuteen ja toimivaltasuhteisiin, joiden mukaan heidän panostaan tarvitaan lähinnä käännekohdissa. Myös vastuusosiaalityöntekijöiden näkemys myötäilee tätä ja he pitävät tärkeänä, että esihenkilö on käytettävissä, mutta etäällä.

Konsultointi on aika iso osa ja sitten mä teen sen kiireellisen jatkopäätöksen. Sitten teen myös sen hakemuksen hallinto-oikeuteen. Sosiaalityöntekijä valmis-telee sen. Jos tulee valituksia niin teen niihin oman vastineeni sen vastuusosiaa-lityöntekijän yhteenvedon lisäksi sitten. Olen käytettävissä ja työntekijät hakee tukea vaihtelevasti. (E2)

Esihenkilö kuvaa, miten häntä tarvitaan eniten sijoituksen loppuvaiheessa, kun ongelmaa muotoillaan uudelleen. Arvio on tehty ja valitaan jatkotoimenpide. Doku-menttien perusteella esihenkilöllä on tässä muodollinen asema puolessa tapauksista. Keskeisenä johtamistehtävänä pidetään dokumentoinnin laadunvarmistusta: faktoi-hin nojaavaa kirjaamista, jossa käytetään yhteneviä käsitteitä. Erityisen tärkeänä

pidetään konkreettista ja yksiselitteistä ilmaisutapaa. Toiselle lukijalle halutaan välittää tapahtumat, ei tulkintoja. Esihenkilöt mainitsevat olevansa ulospäin menevän tekstin valvoja ja riskien torjuria (vrt. Hardy 2020). Haastateltavat puhuvat yhdenmukaisesti siitä, miten jokaisen prosessin oikeudellinen ulottuvuus on tullut yhä vahvemmin toimintaa sääteleväksi tekijäksi. Kaikilla on kokemusta siitä, miten sijoituksen yksittäinen vaihe, päätös tai tosiasiallinen toiminta, jopa yksittäisen sanan kirjaaminen saattaa tulla uudelleenarvioinnin kohteeksi valitusasteessa. Erityisesti tästä syystä toimijaverkoston yhteisenä tavoitteena nähdään tietojärjestelmän ajantasaisuus ja dokumentoinnin ymmärrettävyys eri suuntiin.

6.4 Kriisistä toiseen

Kiireellinen sijoitus on käännekohta asiakkuudessa, ja siinä reagoidaan uhkatilanteeseen elämänculussa. Tämän vuoksi kriisin kohtaaminen ja työstäminen on läpikäyvä juonne, kun arvioitavana on sijoituksen tarve. Kriisi-interventio ilmiönä esiintyy haastattelussa 115 virkkeessä, ja se liittyy seuraaviin ilmaisuihin: riskin tiedostaminen, uhka, tunteiden vastaanottaminen, aggressiot ja niiden eskaloituminen sekä kriisityön osaaminen. Toistuva kriisille annettu sisältö on hallitsematon ja perheelle ylivoimainen tilanne, johon interventio tuo ratkaisuyrityksen. Samalla se kuitenkin aiheuttaa uuden kriisin: sijoitukseen reagoidaan voimakkaasti. Kriisien kahden tyyppinen luonne tunnistetaan: ne ovat äkillisiä tai kuukausien ajan kasautuneita. Molemmissa tilanteissa sijoituksen tuoma käänne aiheuttaa reaktioita, jotka vaihtelevat perheen sisälläkin. Ennakoimattomuus on osa kriisin kohtaamista. (Esim. Yeager & Roberts 2015, 13–14.) Kriisit ovat usein pitkiä ja monivaiheisia: ne kuuluvat vallitseviin asiakastyyppeihin. Niiden kärjistymistä osataan odottaa, mutta reaktio sijoitukseen on aina arvoitus.

Pelko, torjunta ja ambivalenssi ovat yleisimmin kohdattavia tunteita, koska sijoitus itsessään on vain ratkaisu akuuttiin tilanteeseen. Usein koettu asetelma on, että asiakas toivoo muutosta ja puuttumista, mutta pelkää huostaanottoa. Pelon hallitsevuus näkyy siinä, että helposti kaikki alkuvaiheen toimenpiteet koetaan identiteettiä sekä itsemääräämisoikeutta uhkaavina. Nähtävissä on sekä teini-ikäisten että heidän vanhempiansa kamppailua olemassaolon peruskysymyksistä, koska totaalinen yhteiskunnan väliintulo on uhka minuudelle. (Vrt. Littlechild 2014.) Tämän vuoksi kriisien kohtaamisessa toimijoiden näkökulmasta ratkaisevaa on, että niiden eskaloitumiseen on varauduttu organisaatiotasolla. Puhutaan selustan turvaamisesta, kun ”etulinjassa” tapahtuu.

Esimerkit päivittäisistä tilanteista osoittavat, että asiakasturvallisuus ja työsuojelu ovat keskeisessä asemassa, koska mitä tahansa voi tapahtua. Esille tulee, että kriittiset kohtaamiset tapahtuvat vaihtelevissa olosuhteissa, eivät hetikään aina organisoidussa ympäristössä kuten päivystyksen toimitiloissa tai vastaanotto-osastolla

(vrt. Hussain & Ashcroft 2022). Nuoria etsitään välillä poliisin kanssa kauppakeskuksista ja yksityisasunnoista. Sosiaalipäivystyksen keskeinen rooli vahvistaa ase- telmaa, missä lastensuojelun tilannearviot ovat osa julkisesti tuotettua turvallisuus- koneistoa.

Taulukossa 14 olen tarkastellut kriisin vaiheita ja niiden sisältöä haastateltavien kuvaamana. Kriisit etenevät sykleissä, joita ei voi kiirehtiä tai ohittaa. Vaiheet kuva- taan lineaarisena jatkumona, joka kestää vähintään viikkoja. Johtamisen kysymykset liitetään tässä yhteydessä erityisesti turvallisuus- ja henkilöstöjohtamiseen. Kriisi- työn osaaminen ja organisaation kriisitietoisuus ovat keskustelua läpäiseviä teemoja, jotka limittyvät asiakastilanteisiin. Kriisivalmiutta koetellaan jatkuvasti, koska ku- kaan ei tiedä, millainen katutason ilmiö alkaa purkautua lastensuojeluun esimerkiksi yksittäisen väkivaltaisen teon kautta.

Ensimmäisen työskentelyvaiheen kuvauksissa pohditaan vallitsevaa työnja- koa, jonka mukaan vastuusosiaalityöntekijät eivät tee sijoituspäätöstä. Tällöin rat- kaisusta muodostuva tunteiden kuorma siirtyy prosessissa eteenpäin seuraavan toi- mijan työstettäväksi. Päivystyksen työntekijät kuvaavat rooliaan niin, että he jos- kus ”pudottavat pommin ja poistuvat paikalta” (S4). Työkohteessa heillä on käy- tössään etukäteistiedot, joiden taso vaihtelee, ja ratkaisu tehdään intuition sekä oh- jeistuksen perusteella. Jos kyse on kaltoinkohteluepäilystä, oikeastaan kukaan ei tiedä tässä vaiheessa, mitä tarkkaan ottaen on tapahtunut. Tunteille ja lapsen näkö- kulman vahvistamiselle jää vähän aikaa ja tilaa, eikä intuition varassa voi nähdä kokonaistilannetta. Kohdataan vain ensireaktio. Sosiaalityössä on ratkaistava, kuka kohtaa kriisin ensivaiheeseen usein kuuluvan kieltämisen ja vastustuksen (ks. Ferguson ym. 2021).

Työnjaossa nähdään tunteiden sijoittamisen kannalta sekä haittoja että hyötyjä. Keskeisenä hyötynä on mahdollisuus ulkoistaa ikävin ja kaoottisin osuus päätöksen- teosta päivystykselle, joka vain vierailee prosessissa. Haittana koetaan asiakkaiden jättäminen yksin tunnemyrskyn silmään, odottamaan vastaanottoyksikköön seuraa- vaa vaihetta. Vastaanoton työntekijät kuvaavat, miten asiakkaiden on ensimmäisten päivien aikana mahdoton hahmottaa, ketä nämä kaikki ihmiset ovat. Toisaalta he- kään eivät voi tulkita ja perusteella sijoituspäätöstä. Se koetaan vastuusosiaalityön- tekijän tehtäväksi, joka tulee paikalle vasta vuorokausien kuluttua. Työnjakoon si- sältyy myös mahdollisuus sellaiseen dikotomiaan, että toimijat eivät aina ole yksi- mielisiä sijoituksen tarpeesta. Vastuusosiaalityöntekijä saattaa joskus purkaa sijoit- tuksen nopeastikin, mikä voi aiheuttaa hämmennystä, vaikka olisi hyvinkin perus- teltu ratkaisu.

Taulukko 14. Kriisi-intervention vaiheet haastateltavien kuvaamina.

TUNNEKUORMAN JAKAMINEN	TURVALLINEN KOHTAAMINEN	SEURAAVA RATKAISU
<p>Myrskyn jäljet</p> <p>”Me useimmiten tullaan, pistetään niin kun pakkotoimenpide täytäntöön, ja jätetään se perhe kriisiin. Eikä ne halua tukea meiltä siinä kohdassa.”</p> <p>”Kriisitilanteessa jo monet fysiologiset tekijät on käynnissä, niin ei välttämättä muista mitään siitä tilanteesta jälkikäteen. Niihin siten palataan.”</p> <p>”Mehän siis pudotetaan välillä pommi pöydälle. Toiset jatkaa siitä.”</p>	<p>Kriisin työstäminen</p> <p>”Yleensä kysymys on se, että vanhemmat on ihan paniikissa. Heillä on sellainen järkyttävä ahdistus mitä he ei pysty kontrolloimaan ennen kuin tulevat kuulluiksi.”</p> <p>”Välillä on paljon hälytyksiä, siis näitä, että siellä on konfliktteja osastoilla. Jotenkin vielä semmoinen, että kaikki nämä tapahtuu samaan aikaan. Meillä voi olla oma kriisi menossa ja joku täytyy irrottaa sieltä.”</p>	<p>Vaihtoehtojen tuottaminen</p> <p>”Sijoituksella aiheutetaan uusi totaalinen kriisi, jota sitten käsitellään viikkoja. Usein ensimmäisen ja viimeisen palaverin välillä on huima ero. Työskentely näkyy.”</p> <p>”Vaikka meillä on paljon lippua ja lappua, niin ei ihmisen vaan ota vastaan. Pala kerrallaan. Sellainen käytettävyyttä toimii, että puhelimeen vastataan ja käydään läpi niitä mahdollisuuksia.”</p> <p>”Vaihtoehdot täytyy käydä läpi joskus kymmenen kertaa.”</p>

Vastaanoton ohjaaja kuvaa tilanteen, jossa päivystyksen kotikäynti ja interventio on asiakkaan tulkitsemana näyttänyt virhearviolta ja lähes työtaturmalta. Ohjaaja korostaa, ettei hän kuitenkaan voi lähteä asiakkaan kanssa arvioimaan sosiaalityöntekijöiden ratkaisuja.

On käynyt niin, että isolla operaatiolla lapsi on tuotu meille viikonloppuna, ja sosiaalityöntekijä palauttaa alkuvuokosta kotiin. Asiakas ymmärtää niin, että päivystys teki virheen ja siitä jää pelko. (O1)

Alkuvaiheen kriisin käsittelyn kannalta roolituksella nähdään sellainen tehtävä, että asiakkailla on tarve konkretisoida ja kohdistaa tunteitaan jonnekin. Tässä viitataan sosiaalityön keholliseen puoleen ja kotikäynteihin fyysisinä tilanteina. Tulkinna voi pitää, että kun käytetään äärimmäistä julkista valtaa, sitä ei ole tarpeen pii-lottaa, koska se on kuitenkin läsnä (Winter & Cree 2016, 1176–1178). Kun sosiaalityö on osa keskitettyä turvallisuuskoneistoa, se voi ja saakin näyttää poikkeavalta. Esille tulee erityisesti kotikäyntien performatiivinen luonne, johon kehollinen ulottuvuus tuo selkeyttä, kun kohdataan esimerkiksi väkivallan uhkaa tai tilanteessa on päihtyneitä henkilöitä (Ferguson 2010). Päivystyksen sosiaalityöntekijä edustaa sekavissa ja räjähdysherkissä tilanteissa läsnäolollaan turvallisuutta, ja hänen ensisijainen tehtävänsä on saada lapsi pois vaaran keskeltä. Kotihälytyksissä saatetaan

myös tarvita monialaista yhteistyötä, jolloin tilanteen johtovastuu jakautuu eri viranomaisille.

Kyllä heillä sosiaalipäivystyksessä on liivit ja virkapuhelimen nappi korvassa, että kyllä he on sillä tavalla poliisin omaisia, kun he tulee siihen paikalle. Eivät ota kenkiä pois sisätiloissa ja niin edelleen. On ne ihan eri oloisia ulkoisesti kuin me täällä avopuolen kentällä. (S3)

Kun sijoituksia tehdään usein poliisin kotihälytyksen yhteydessä, asunnosta joudutaan poistamaan ulkopuolisia, ja tilanteen selvittely yhteydenottoinen saattaa kestää pitkään. Sosiaalityön fokus on lasta tai nuorta uhkaavan vaaran todentamisessa ja torjumisessa. Seutukaupungin arviointitiimissä, joka tekee sijoituksia virka-aikana, tulkitaan tilanteiden performatiivisuus eri tavalla kuin sosiaalipäivystyksessä. Haastateltavat kuvaavat tilannekohtaista harkintaa ja hienovaraisuutta, josta ei tingitä.

Meillä on se periaate, ettei naapuri saa huomata meidän tulevan paikalle. Sen takia ei edes kaupungin autoa pysäköidä siihen eteen, vaan jätetään kauemmaksi. (E4)

Seutukaupungissa korostetaan myös pienen yhteisön sosiaalista rakennetta, joka tulee huomioida. Heillä toimintatapana on, että leimaavuuden välttämiseksi liivejä tai muita tunnisteita nimenomaan ei käytetä liikuttaessa asuinympäristössä. Tällaisen huomaamattoman esiintymisen katsotaan myös rauhoittavan ja normalisoivan tilannetta. Edellytyksenä on tällöin, että perheeseen on jo aiempi kontakti.

Kokonaisuutena ensivaiheen työskentelyssä keskeistä on tunnereaktioiden puskuroida, päiväkohtaisen tilanteen ratkaiseminen ja osallisten informointi siinä määrin kuin se on mahdollista. Haastateltavat viittaavat siihen, miten kriisitunnelma heikentää vastaanottokykyä, eivätkä asianosaiset välttämättä jälkikäteen muista miten ja missä järjestyksessä asiat tapahtuivat. Kirjaamisen täytyy siksi tapahtua välittömästi ja tarkasti niin, että asiat ovat toistettavissa dokumenteista.

Kriisin työstämisen vaiheessa keskeinen kysymys on, miten työyhteisössä saavutetaan sellainen rakenne, joka ehkäisee tilanteen eskaloitumisen yleiseksi kaaokseksi. Todetaan, että kriisitunnelmilla on taipumus tarttua, varsinkin kun niitä on samassa yhteisössä käynnissä useampia. Kun otetaan huomioon, että vastustus on tilanteissa yleistä, on luonnollista, että tässä yhteydessä keskustellaan paljon kaikkien osapuolten turvallisuudesta. Yhteinen nimittäjä on turvattomuuden tunteeseen vastaaminen ja epä tietoisuuden vähentäminen. Esihenkilöt korostavat, miten prosessin osittaminen ja työnjako on yksi kriisinhallinnan keino: kaikki tunteet eivät kohdistu samaan henkilöön ja yksikköön. Asia siirtyy aina eteenpäin. Sosiaalityöntekijöiden tulkinta

on toinen. He kokevat työssään tilanteita, joissa kuormitusta on vaikea jakaa huolimatta työnjaosta ja resursseista.

Siis mulla on nyt vähemmän asiakkaita kuin aikoihin, ja se mitoitus toteutuu, mutta en ehdi minnekään. Muutama kriisiytynyt tilanne työllistää mut täysipäiväisesti, voisin käyttää kaiken aikani kahteen tapaukseen. Alitajunnassa on välillä, että jos huostaanottokriisejä onkin yhtä aikaa vaikka viisi, niin eihän niitä kaikkia hallitse. (S1)

Kuormituksen keskeiseksi syyksi mainitaan kriisien jatkuva kohtaaminen, joka kuluttaa. Niistä ei vapaudu koskaan, kun seuraava jo odottaa. Kaikilla haastateltavilla on kokemusta siitä, että psykososiaalinen paine kasvaa välillä sietämättömäksi, jos tilanteisiin liittyy vielä henkilöstöongelmia ja vaihtuvuutta. Sellaisen asetelman uhka, että asiakkaiden kriisit alkavat olla työyhteisön kriisejä, on toistuvasti esillä (ks. Geisler ym. 2019; Johnco ym. 2014). Työyhteisön suojamekanismi voi pettää vaikka yhtäaikaisiin sairauspoissaoloihin. Mainintoja on myös siitä, että asiakkailla voi olla meneillään useampia kriisejä, eivätkä ne kaikki ole hallittavissa sosiaalityön keinoin. Julkisen vallan käyttäjä edustaa reaktioiden torjunnassa laajempaa kokonaisuutta. Tällaisena mainitaan asiakasta uhkaava vankeusrangaistus. Lapsen sijoitus ei aina ole edes suurin kriisi.

Työstämisvaiheessa korostuu sijaishuollon rooli, jolla on lähityöhön parhaat rakenteelliset valmiudet: erityishenkilöstöä, työvälineitä ja tiloja. Riskitilanteissa voidaan käyttää myös vartiointiliikettä. Sijaishuollossa kohdataan suurimmat uhkatekijät, koska työskentely on ympärivuorokautista varallaoloa. Haastateltavat puhuvat siitä, miten väkivallan uhka on laitoshoidossa ollut jonkinlainen tabu, jota on vasta viime aikoina alettu pitää esillä. Ilmiö liittyy siihen, että tilanne nuorten suhteen vaihtelee osastoilla viikoittain. Asiakkaiden ja työntekijöiden vaihtuvuuteen liittyvä moraalinen ahdinko heijastaa laitoshoidossa saman kokonaisuuden eri puolia. Läpikulkupaikkana toimiminen rasittaa kaikkia. (Ks. Brend 2020.) Sijaishuollon haastattelut olisi voinut tehdä pelkästään turvallisuusnäkökulmasta, koska aihe hallitsee työympäristöä.

Mun ensimmäisenä keväänä kävi itse asiassa sellainen tilanne, että mä sain pahasti pataani yhdeltä hatkalaiselta. Niin silloin siitä tuli sellainen vähän isompi juttu. Tietääkseni tuli ihan Avilta, että meillä pitää olla yksi yökkö enemmän. Meitä oli liian vähän öisin töissä. (O4)

Ohjaajan kuvaama tilanne liittyy siihen, että vastaanottoyksiköllä on erityinen tehtävä ottaa vastaan muiden kuntien lastensuojeluasiakkaita, jotka odottavat kuljetusta takaisin omaan sijaishuoltopaikkaansa. Asiasta muodostui hänelle pitkäaikai-

nen henkilökohtainen ja ammatillinen kriisi, joka pakotti pohtimaan valintoja työuran suhteen. Haastateltava mainitsee tehneensä jo päätöksen, että hakeutuu pois laitostyöstä pahoinpitelyn vuoksi. Laitoshoidon työntekijöille tyypillistä on sen pohtiminen, miten pitkään heillä riittää omia resursseja kriisien kohtaamiseen. Jaksamiskysymyksellä on taipumusta palata, kun jotain ikävää tapahtuu.

Huomaan olevani monelle sellainen äiti, siis aikuiselle meidän osastolla. En sillä tavalla, että he olisi jotenkin vajavaisia tai muuten, mutta mä huomaan, että siis tällainen jatkuva vaihtuvuus ja kriiseistä toiseen meneminen ja ajoittaiset vaara- ja uhkatilanteet niin kyllähän vaikka olisi kuinka resilientti aikuinen siellä töissä ja fiksu ja koulutettu ja kaikkea mahdollista, niin kyllähän ne menee niin kun kehosta läpi. (E4)

Laitoshoidon esihenkilö havainnollistaa omaa rooliaan niin, että hän toimii osastolla tarvittaessa puskurina asiakkaiden tunnereaktioiden ja ohjaajien välissä. Samalla hän tulkitsee asiakkaalle uudelleen sosiaalityöntekijän päätöstä tai juuri tunti sitten tehtyä suunnitelmaa. Esihenkilö kuvaa myös tilanteen, missä omaa pelkoa ei voi näyttää, kun hänen tehtävänsä on luoda turvaa työntekijälle.

Sanotaan nyt, että Veikon isä soitti ja sanoi tulevansa hakemaan lapsensa pois aseensa kanssa. Niin ku mitä me nyt tehdään? Enhän minä voi näyttää ajattelevani, että jospa se tuleekin. (E4)

Esihenkilö sai isän rauhoittumaan soitettuaan tälle, mutta tilanne on tyypillisesti sellainen, että se vaatii hänen väliintulonsa. Hän kertoo kehittäneensä vuosia omaa selviytymisstrategiaansa kuvattun kaltaisiin tilanteisiin. Välillä hän on jo luovuttanut ja lähtenyt muualle, mutta palannut samaan työpaikkaan. Äärimmäisille tilanteille altistuminen tarkoittaa usein jatkuvaa ammatillista kamppailua. Väkivallan uhasta selviytymisen on todettu olevan sekä yhteisöllinen kysymys että puhtaasti henkilökohtainen prosessi, johon useimmilla liittyy työpaikan vaihtaminen. Se voi kuitenkin muuttua myös ammatillisen kiinnostuksen kohteeksi (Lamothe ym. 2018). Kun tätä laajentaa koskemaan ylipäänsä vaikeiden kriisien ja äärimmäisten tunneilmaisujen kanssa työskentelyä, haastatteluista löytyy tukea huomiolle. Haastateltavat kuvaavat yhdenmukaisesti, miten lastensuojeluun sisältyvien kriisien kohtaamisen täytyy kiehtoa ammatillisesti, jotta työssä voi viihtyä. Yksi vastuusosiaalityöntekijä kertoo pitävänsä nimenomaan siitä, että ”koskaan ei todellakaan tiedä mikä tilanne rysähtää, millainen päivä tai viikko on edessä, ja on kiva, kun työssä tapahtuu tarpeeksi koko ajan” (S8). Tämä siitä huolimatta, että hän kuvaa asiakastilanteiden muuttuneen lähes yksinomaan kriisien kohtaamiseksi.

Vastuusosiaalityöntekijän rooli korostuu työskentelyn edetessä siihen vaiheeseen, kun ensireaktioiden jälkeen aletaan valmistella seuraavaa ratkaisua ja arvioidaan sijoituksen tavoitteiden toteutumista. Sosiaalityöntekijät kuvaavat kriisiä prosessina, jonka vaiheita ei voi sivuuttaa. Niiden kohtaamista helpottaa, kun työskentelyä on vaiheistettu. Alkushokin jälkeen seuraavana käänteenä nousee esiin kysymys siitä, että onko tämä johtamassa huostaanottoon, ja mitkä ovat vaihtoehdot. Vastauksia ei voida antaa heti, vaan niitä lähdetään etsimään yhdessä. Sosiaalityöntekijöiden kuvauksissa on nähtävissä strategioita, joilla alkuvaiheen kuohuntaa etäännytetään ja samalla säädellään omaa kuormitusta.

Sosiaalityöntekijät haluavat olla prosessissa mukana sillä tavalla, että he itse jaksavat vahvistaa niitä mahdollisuuksia, joita jokainen sijoitus tuottaa. (Vrt. Pösö & Forsman 2013, 655–656; Stalker ym. 2007.) He pitävät osapuolten jaksamisen kannalta tärkeänä, että tunnekuorma ei henkilöidy yhteen työntekijään, vaan sitä voidaan jakaa työskentelyn edetessä. Kokemuksia on siitä, että syytös sosiaalityöntekijää kohtaan voi säilyä voimakkaana siitä huolimatta, että vastuuta on hajautettu. Sosiaalityöntekijöiden puhe tilanteen haltuunotosta tarkoittaa asiakasta rauhoittelevaa, totuudellisuuteen (vrt. Foucault 1983) pyrkivää lähestymistapaa. Samalla puhetapa edustaa työntekijälle itselleen suunnattua sisäistä selviytymiskertomusta.

Tärkeää on työntekijän rauhallisuus ja varmuus sillä tavalla, että tässä nyt vaan mennään eteenpäin tämän asian kanssa ja selvittäään. Tämä ei ole maailmanloppu ja kukaan ei kuole tähän tilanteeseen. Ja sellainen selkeys, että muistaisi uudelleen sanoa ne kaikki asiat mitä lapsen ja vanhemman tulee tietää siinä tilanteessa. Välittää oma kokemus siitä, että aina selvittäään seuraavaan vaiheeseen. (S6)

Seuraavan ratkaisun vaiheessa esille nousee mahdollisuus jakaa tehtäviä ja hyödyntää ohjausresurssia ns. työparimallin avulla. Lastensuojelupalvelujen kehittämisen kuvauksissa on nähty tarve hyödyntää ohjaamisen ammattilaisia sosiaalityöntekijöiden rinnalla. Kyse on lähityöskentelyn lisäämisestä, joka voi osaltaan vahvistaa asiakkaan näkökulmaa (esim. Blyth 2014). Suomessa ohjausresurssin käyttö lastensuojelun sosiaalityössä on vähitellen lisääntynyt niin, että 2010-luvulla ohjaajia oli noin puolessa kunnista, ja työparikäytännöt ovat vakiintuneet ainakin suurempiin organisaatioihin (Valvira 2014; KT 2021). Molemmilla tutkimuspaikkakunnilla sosiaaliohjaajien työpanos on käytettävissä lastensuojeluprosessin eri vaiheissa. Sosiaaliohjaaja kuvaa työskentelyään perheiden kanssa erityisesti siinä vaiheessa, kun sijoitustilanteen kaottisuudesta pyritään eteenpäin.

Todella monet ovat kertoneet, että tulee sellainen iso blokki, ettei välttämättä kuule eikä näe mitään. Huomaan, että meidän sosiaaliohjaajien tehtävä on siinä erikseen selventää sitä kotikäynneillä. Että missä nyt mennään ja mitä tämä

tarkoittaa ja tässä kohdassa sun kannattaa ottaa yhteyttä oikeusapuun ja sieltä voidaan selvittää enemmän mitkä on sun oikeudet. Ja nämä on sun mahdollisuudet. Tulkitsen asiakkaalle lakia. Todella tärkeä on myös mun numero, johon mä voin luvata vastata nopeasti. (O2)

Sosiaaliohjaaja korostaa, että hänen työpanoksensa ei kohdistu vain prosessin yhteen vaiheeseen, vaan hän voi olla perheen käytettävissä esimerkiksi huostaanottoa seuraavan uuden kriisin yhteydessä. Hän pitää ratkaisevana asiana, että voi itse määritellä, miten pitkään jatkaa työtään perheen kanssa. Ohjaustyössä painottuu konkreettinen käytettävissä oleminen, tuen antaminen siinä muodossa kuin asiakas kulloinkin haluaa. Työtä helpottaa se, ettei sosiaaliohjaajalla ole roolia huostaanottoprosessissa. Oleellista on vastata kysymyksiin aina uudelleen siinä vaiheessa, kun asiakkaan tarvitsevuus on suurimmillaan.

Haastateltavat jakavat yhdenmukaisesti käsityksen siitä, että kiireellinen sijoitus on kriisi-interventio. Näkemykset eroavat kuitenkin sen suhteen, onko kyse kriisityöstä, ja pystytäänkö toimijaverkostossa vastaamaan osaamistarpeeseen. Taulukoon 15 olen koonnut haastateltavien näkemykset kriisityön luonteesta ja osaamisesta.

Taulukko 15. Haastateltavien näkemykset kriisityöstä ja sen osaamisesta kiireellisen sijoituksen yhteydessä.

ONKO KIIREELLINEN LASTENSUOJELU KRIISITYÖTÄ?	ARVIOT OSAAMISTARPEESTA
<p>”Sosiaalipäivystyksessä kriisityö on ihan erillinen tehtävälaji. Mikä tarkoittaa traumaattista äkillistä kriisiä. Meidän kiireellisen sijoituksen tilanteet on usein sellaisia, että vaikka me tietysti yritetään tukea niin se on kuitenkin enemmän kontrollia mitä me siellä perheissä käytetään.”</p>	<p>”Kysymys on siitä, että pystytäänkö me antamaan psykologista turvallisuutta niin, että siellä on myös työntekijöiden hyvä olla. Tarvitaan tosi monipuolista osaamista, koska ilmiöt on niin monimutkaisia. Ei koulutuskaan riitä vaan tarvitaan soveltuvuutta ton tyyppiseen työhön. En ole varma onko sitä aina.”</p>
<p>”Kriisityö on lähempänä päivystysviranomaisia eli noita ensihoitoa ja palo- ja pelastustointia.”</p>	<p>”Kyllä se on iso puute, ettei meillä ole takataskussa jotain korttia tai menetelmää siihen kohtaan, kun se kriisi on kovimmillaan.”</p>
<p>”Näen voimakkaan kriiseilyn lapsessa ja perheessä, niin kyllähän se silloin on kriisityötä.”</p>	<p>”Yhteinen kriisitietoisuus ja kriisiviestinnän tarve on kyllä kehitettäviä asioita.”</p>

Asiakirjoihin peilattuna tulkinta kriisityöstä tehtävälajina on kiinnostava, ja siinä on hajontaa. Asiakaskertomuksissa toistuvat äkilliset ja traumaattiset tapahtumat: lähisuuhdeväkivalta, alaikäisen itsemurhayritykset ja liikenneonnettomuudet, hengenvaarallinen päihteidenkäyttö, huoltajan kuolema, sijoitetun lapsen kuolema. On vaikea nähdä, että näillä ei olisi välitöntä yhteyttä kriisityöhön, vaikka sijoitus itsessään

on hallintopäätös. Lastensuojelun interventiot jo sinänsä koetaan usein traumatisoivina ja niiden vaikutusta on vaikea ennakoida (esim. Pitkänen 2011; Saurama 2002). Siirtyminen kriisistä toiseen on haastatteluissa vallitseva tulkinta. Ilmiötä konkretisoidaan eri tavoin: ”äärimmillään huostaanoton kuulemistilaisuudessa on tarvittu kaksi vartijaa, kun ei voida olla varmoja reaktioista” (E2).

Laitoshoidossa väkivaltatilanteet aiheuttavat välillä tarvetta kriisin jälkipuintiin. Kriiseillä ja traumaattisilla tapahtumilla on taipumusta tulla vaihtelevasti käsiteltyiksi silloin, kun niiden katsotaan olevan osa työtä (ks. Ferguson ym. 2021). Uhkatilanteiden jatkuva sietäminen on oleellinen osa ammattia, mutta haastateltavien mukaan siitä puhuminen voidaan edelleen jopa tulkita heikkoudeksi. Hajautetun verkoston toiminnan ja johtamisen kannalta keskeinen huomio on, että toimijoilla on vaihtelevia käsityksiä siitä, missä määrin työtä pitäisi ajatella kriisityönä, ja onko siihen riittävästi osaamista. Kriisi-intervention piirteet tunnustetaan kiistatta. Toimintaympäristö ei kuitenkaan näyttäyty jatkumona, jossa kriisi-interventiot toteutetaan jollain tietoisella ja yhteisesti jaetulla tavalla (ks. Ley ym. 2014).

Toimijoiden kuvaama kriisi-interventioiden käsittely ei sisällä varsinaisesti mallin piirteitä (esim. Tavormina & Clossey 2016), vaan se on tilanneohjautunutta. Sijoitusten yhteydessä ei tietoisesti pyritä kriisityöskentelyyn. Asiakassuhteen laatu tai asiakkaan aseman vahvistaminen eivät myöskään ole määrääviä periaatteita, vaan toimintaa säätelevät valittu organisaatiomalli ja sijoituksen oikeudelliset reunaehdot (vrt. Saar-Heiman & Krumer-Nevo 2020, 1753–1755). Verkoston toimintatavassa näkyvät kriisin vaiheet, niiden kohtaaminen ja eteneminen keskimäärin 30 vuorokautta kestävä sijoituksen aikana. Erityisesti alkuvaiheessa työskentely on katkoksellista ja vastuu hajautuu kolmelle eri toimijalle. Haastateltavilla on näkemyksiä siitä, että tilanteen eteneminen ja ammattilaisten roolit eivät ainakaan alussa voi olla selkeitä omien reaktioidensa kanssa kamppailevalle asiakkaalle.

Kohtaaminen päivystysluonteisessa työssä sisältää vähän supportiivisia piirteitä. Välittömiin tarpeisiin vastataan, mutta informointi hajautuu siinä vaiheessa, kun sijoituspäätöksen tekijä poistuu prosessista. Kriisin työstämisen vaiheessa päävastuu asiakkaan ja hänen lähiverkostonsa kanssa työskentelystä on sijaishuollon yksiköllä, vastuusosiaalityöntekijät haluavat rajata oman roolinsa seuraavan ratkaisun valmisteluun. Sosiaalityöntekijöille on tärkeää säädellä etäisyyttään prosessiin tapauskohtaisesti. Jatkotoimenpiteitä arvioidaan usein vasta sijoituksen päätösneuvottelussa. Sosiaaliohjaajilla on perheen kanssa työskentelyssä tärkeä merkitys, mikäli työparimalli on käytössä. Vaikka kiireellinen sijoitus on Suomessa poikkeuksellisen pitkä ja sosiaalityöntekijällä on siinä laaja harkintavalta, kriisi-intervention näkökulmasta se on lyhyt. Yhteisen kriisitietoisesta työskentelymallin vahvistamiselle nähdään tarvetta, sillä asiaa ei ole käsitelty verkoston yhteisissä koulutuksellisissa tapaamisissa.

6.5 Asiakasprosessin johtamisen jäljillä

Asiakasprosessin johtaminen on vaikeasti lähestyttävä teema, jota haastateltavat ovat harvoin käsitelleet osana omaa työtään. Sosiaalityön johtaminen ylipäänsä on ilmiö, joka vaatii rajaamista keskustelun avulla, koska sille ei ole mitään vakiintunutta tulkintaa (vrt. Lawler 2007, 124–125). Puhutaanko organisaation, ammatin, oman työn, asiakastilanteiden, muiden ammattilaisten työn vai asiakasprosessin johtamisesta? Yhteinen kokemus on, että ilmiöt usein sekoittuvat keskustelussa. Johtamisen ilmiöt liittyvät esihenkilöasemaan, asiakastyössä on haastateltavien mukaan enemmän kyse prosessin ohjaamisesta ja asioihin vaikuttamisesta. Myös yhteinen vaikuttaminen asiakkaan tilanteessa saa mainintoja, koska asiat eivät ole yksin ratkaistavissa.

Haastateltavat jakavat käsityksen, että johtamisesta puhutaan paljon, ja sen jälkiä on nähtävissä, mutta niillä on myös taipumusta hävitä. Yhteinen kokemus asiakastyötä tekevien osalta on, että kukaan ei johda lastensuojelun kokonaisuutta. Jälkien häviämisestä esimerkkinä on kysymys siitä, miksi asiakasprosessin työnjako on juuri sellainen kuin se on. Kenelläkään ei ole muistikuvaa siitä, milloin ja missä asiasta on päätetty. Erityisesti päivystyksen työntekijät kertovat välillä vain ihmettelevänsä omaa rooliaan kokonaisuudessa. Johtamisilmiötä on vaikea lähestyä muulla tavoin kuin yksittäisinä tehtävinä: kuka päättää mistäkin. Tällä tavalla teema on sidottavissa asiakasprosessiin.

Asiakastyöhön liitettynä sosiaalityön johtamisella on jaetun tai osallistavan johtamisen piirteitä, joita haastateltavat tunnistavat. Myös asiakaskeskeinen johtaminen saa mainintoja. Yhteisenä pyrkimyksenä on ratkaisujen edistäminen asiakkaan asiassa, jolloin kyseessä on ilmiö, johon kenelläkään ei ole omistajuutta tai suoraa toimivaltaa. Jaettu ja asiakaskeskeinen johtaminen on nähty toisensa risteävinä johtamisilmiönä sosiaalityössä, ja kyse on lähinnä siitä, miten tehtäviä tulee jakaa asiakkaan tilanteessa (Haworth ym. 2018, 6–7; Sullivan 2016, 555–558). Määritelmä asiakaskeskeisestä johtamisesta vaikuttaa haastateltavien mielestä oikean suuntaiselta. Asiakastilanteen vaikeusasteella on merkitystä. Joskus riittää turvan antaminen yhdellä päätöksellä. Välillä tarvitaan yhteistä prosessoimista, kun kohteena on kompleksinen ilmiö kuten kaltoinkohtelu epäily. Lawler ja Bilson (2010, 137–138) puhuvat ”joined up working” -tyyppisestä tekemisestä, jossa konstruoidaan yhdessä ratkaisua. Haastateltavat mainitsevat, että kyseessä voi vaativimmillaan olla kaikille arvoitus, jonka ratkaisemiseen tarvitaan esimerkiksi poliisin ja terveydenhuollon apua.

Esihenkilöt kokevat, että heillä ei ole varsinaista roolia asiakasprosessin johtamisessa tai asiakaskeskeisessä johtamisessa. Tämä siitä huolimatta, että he tekevät myös joitain päätöksiä asiakasasioissa. Heidän tulkintansa on, että lähijohdon rooli on konsultoiva, ja sosiaalityöntekijä vastaa asiakasprosessin kokonaisuudesta. Kun johtamisen teema rajautuu vastuusosiaalityöntekijän rooliin ja hänen johtamisval-

miuksiinsa, haastateltavat tuovat esiin kokemuksiaan yksittäisten tilanteiden kautta. Esille tulee myös, että kun yhdellä työntekijällä on korostunut vastuu, asioilla on välillä tapana henkilöityä. Taulukkoon 16 olen koonnut rinnakkain vastuusosiaalityöntekijöiden ja muiden toimijoiden näkemyksiä sosiaalityöntekijöiden valmiuksista ja asemasta asiakasprosessin johtajana.

Taulukko 16. Vastuusosiaalityöntekijän johtamisvalmiudet ja asema asiakasprosessin johtajana

Teema	Haastateltavat vastuusosiaalityöntekijät	Haastateltavat muut toimijat
<p>Johtamisvalmiudet</p> <p>Henkilökohtainen kysymys</p>	<p>”Olen tehnyt johtamista aiemmalla urallani ja siksi mun oli helppo asettua tähän tehtävään.”</p> <p>”Olen oppinut kaupallisella puolella. Sosiaalityön opinnoista niitä ei saanut.”</p> <p>”Mulla oli parina valtavan hyvä sosiaalityöntekijä ja häneltä opin. Ja olen sen tyyppinen ihminen, jolta löytyy organisointikykyä.”</p>	<p>”Vastavalmistuneilla ei ole mitään valmiuksia. Luulen että se johtaminen tulee siten kokemuksesta kun sä teet tätä työtä ja opit ehkä itsestäsi koko ajan.”</p> <p>”Ei mitään valmiina. Vaaditaan ammattitaidon ylläpitämistä, erikoistumis- ja lisäkoulutusta.”</p> <p>”Ei kyllä paljon mitään voin sanoa. Ollaan paljon mietitty, että pitäisi olla jatkokoulutus-tyyppistä.”</p>
<p>Asema</p> <p>Kavennettu johtaminen</p>	<p>”Ammennan paljon sellaisesta asiantuntijaorganisaation johtamisen tyylistä. Että kerään sitä asiantuntemusta monelta eri taholta. Sitten yksi keskeinen kohde on oman itsensä johtaminen.”</p> <p>”Aina puhutaan siitä, että vastuusosiaalityöntekijä tekee päätökset. Se on sellainen mantra, jota hoetaan laitoksissa. Se on sitä jonkinlaista pelkoakin kun asiakkaat on hankalia.”</p> <p>”Koen olevani koordinaattori ja toimeenpanija. Johdan niin kuin omaa työtäni enemmän ja kokoaan asiakkaan ympärille tarvittavat ihmiset.”</p> <p>”Tilanteet eivät aina ole johdettavissa.”</p>	<p>”Mulla on niin vahva itsenäinen työote, että on ollut välillä vaikea luovuttaa se prosessin johto sosiaalityöntekijälle. Varsinkin kun kaikki ei oikein ota sitä.”</p> <p>”Sosiaalityöntekijä tekee päätökset ja se on hänen erityinen osuus. Sitten on paljon sovittavia asioita lähityöstä. Jotkut sossut haluaa olla enemmän mukana lähityössä ja toiset vähemmän.”</p> <p>”Se riippuu eniten siitä, että tuntee vastuusosiaalityöntekijä perheen ennestään. Jos ei niin hänen osuutensa jää siinä erilaiseksi ja meillä on isompi vastuu.”</p>

Tässä asetelmassa vastuusosiaalityöntekijät kuvaavat omaa toimintatapaansa, muut toimijat yhteistyökokemuksiaan eri sosiaalityöntekijöiden kanssa. Keskustelu vaatii tuekseen henkilökohtaisen kokemuksellisen tason. Kaikki haastateltavat painottavat, että jokaisella sosiaalityöntekijällä on henkilökohtainen tapansa viedä prosessia eteenpäin, informoida ja käyttää toimivaltaansa (vrt. Levin 2015, 6–7). Pyydän haastateltavia myös antamaan tapauskuvausten kautta esimerkkejä siitä, millä eri tavoilla prosessin johtaminen toteutuu.

Sosiaalityöntekijän johtamisvalmiudet ja tapa asemoida itsensä asiakasprosessin johtajana yhdistyvät temaattisesti, ne muodostavat johtamisilmiön. Kysymys johtamisvalmiuksista ymmärretään haastatteluisia konkreettisenä suoriutumisenä yhteisistä asiakastapaamisista. Se on tavoitteiden asettamista, tehtävien jakoa ja odotusten selkiyttämistä asiakkaan ja ammatillisten toimijoiden suuntaan. Sosiaalityöntekijältä odotetaan toimenpiteitä, jotka edistävät tilanteen yhteistä haltuunottoa ja suunnan löytämistä.

Tulkinnoista välittyvä kuva ammatillisesta alisuoriutumisesta johtamisen alueella. Kyse on kokonaisuudesta, missä on koulutuksen, organisaation ja yksittäisen työntekijän alisuoriutumisen sävyjä. Johtamisen teema on sosiaalityössä totuttu liittämään managerialistis-ekonomisiin taitoihin ja esihenkilöasemaan, eikä niinkään asiakkaan kanssa työskentelyyn (Sipilä 2011, 95–99). Haastatteluisia johtajuutta on siksi ilmiönä ensin vaikea hahmottaa asiakasprosessin tasolla. Johtamistehtäviä ei ole myöskään totuttu näkemään tekijöinä, jotka motivoivat lastensuojelutyössä, vaan työn sisältö kumpuaa enimmäkseen muualta (ks. Forsman 2010, 118–122).

Tilanteessa voi nähdä puuttuvan johtajuuden kehän, missä yksi osa liittyy seuraavaan. Johtamisen roolit ja mallit eivät kehity työssä, jolloin niitä ei pidetä esillä myöskään sosiaalityön koulutuksessa. Ammatilliset rakenteet eivät tue johtamisen ilmiötä, ja johtajuus kapenee ja voi myös liukua muille ammattilaisille. (Vrt. Haworth ym. 2018, 30–34.) Haastatteluisia johtajuuden vaje näkyy niin, että sosiaalityöntekijät tuovat esiin, miten he ovat saaneet tällä alueella ammatilliset vaikutteensa ja valmiutensa muualta kuin sosiaalityöstä.

Alisuoriutumisen vaikutelma on yhteydessä siihen, missä määrin sosiaalityön ilmiöt ovat edes johdettavissa. Ainakin tätä puolta asiassa pitäisi käsitteellisesti tarkastella. Holosko (2009, 448–449) toteaa, miten sosiaalityön johtamisen teoriaa uhkaa käsitteellinen umpikuja, jos siinä ei huomioida ammatin olemusta. Sosiaalityössä kamppaillaan vaikeiden elämäntilanteiden kanssa, joita muualta lainatut johtamisopit eivät tunnista työn kohteeksi. Sosiaalityön ammatillisessa historiassa on myös traditio, missä johtamisen tavoitteet on nähty ristiriitaisina suhteessa arvoihin ja asiakassuhteen tasavertaiseen ideaaliin. Tämä on osaselitys sille, että sosiaalityön johtamisen teoria on kehittynyt hitaasti. Toinen selitys on, että johtamista on yritetty tarkastella irrallisena kysymyksenä ilman konkreettista sisältöä suhteessa johonkin sosiaalityön prosessiin. (Colby Peters 2018, 32–33, 39–43.) Haastattelujen yhtey-

dessä osoittautuu, että lastensuojelun asiakasprosessi on riittävän konkreettinen taso, jotta asiakastilanteiden johtamista voi tarkastella.

Asiakasprosessin johtamisen kaventuminen on tulkinta, jolle löytyy kahdenlaisia perusteluja. Ne liittyvät asiakasprosessin hallintatapaan ja asiakassuhteen laatuun. Jälkimmäinen on yhdistettävissä edellä mainittuun arvojen ja johtamisilmiön väliin ristiriitaan, jonka haastateltavat tuovat esiin. Sosiaalityöntekijän johtamispositio sisältää piirteitä, jotka heikentävät sitä sisältä käsin. Johtamistilanteiden rajat ja mahdollisuudet vaihtelevat asiakastyypeittäin.

Hallintatavan kannalta on oleellista, että kiireellisen sijoituksen yhteydessä ei ole yhtä asiakkuutta, vaan kolme: päivystyksen, sijaishuollon ja lastensuojelun sosiaalityön. Näiden yhteensovittaminen asiakastilanteiden tasolla on vastuusosiaalityöntekijän tehtävä, mutta tämä toteutuu vaihtelevasti. Jokaisella prosessilla on oma esihenkilönsä, ja haastateltavien kokemus on, että näiden toimintaa ei riittävästi yhteensoviteta organisaatiossa. Ainakaan niiden toimivuutta ei ole tapana arvioida yhteisissä tapaamisissa, joissa kaikki työntekijät olisivat läsnä.

Tilanteiden haltuunotto ja johtaminen määräytyvät sen mukaan, kuka on asiakkaana ja työntekijänä päivystyksessä, laitoksessa ja lastensuojelun sosiaalityössä. Tämä on seurausta siitä, että toiminnalla ei ole hallinnollista keskusta ja sijoituksia tehdään kaikkina vuorokauden aikoina. Tilanneohjautuvuus hallitsee, ja kukin johtaa omaa työtään. Kaikille toimijoille on luontaista, että he korostavat omaa pragmaattista työtötään, johon liittyy ammatillisen vapauden pitäminen mahdollisimman suurena. Asetelma ei ole tyhjä keskinäisen vallankäytön kysymyksistä, eikä tehtäviä keskitetä millään yhtenäisellä tavalla vastuusosiaalityöntekijälle (ks. Evans 2016, 609–912). Sosiaalityöntekijä ei myöskään pysty aina ottamaan niitä vastaan työtilanteensa vuoksi.

Vastuusosiaalityöntekijät näkevät, että ainoastaan asiakaskeskeisyys voi ratkaista arvojen ja prosessin johtamisen välisen ristiriidan. Asiakaskeskeinen johtaminen nähdään myös erontekona jaettuun johtamiseen. Sosiaalityöntekijät toteavat, että asiakassuhteen dynamiikka ei aina mahdollista prosessin jakamista muiden kanssa. Työskentelyä on pakko kaventaa. Asiakassuhteen keskiössä voi olla kahdenkeskinen tasapainoilu vallankäytöstä, eikä asiakas halua luovuttaa prosessiaan kenenkään johdettavaksi. Liiallinen toimijoiden määrä tai yhteinen suunnittelu voi esineellistää ja byrokratisoida suhdetta, johon liittyy jo valmiiksi vastustusta. (Ks. Sullivan 2016, 555–556.) Taustalla voi olla ”monivuotinen prosessi pitkää ja hidasta vääntämistä ja tahkoamista, jonka idea on siinä, että asioiden täytyy antaa kehittyä” (S3). Työskentelyn ydin on sellainen, että asiakas säilyttää omanarvontunteensa säätelemällä itse prosessia.

Esille tulee myös, että kiireellisellä sijoituksella voi olla oma tehtävänsä asiakassuhteen vallankäytön ytimessä. Sijoitus on keino, jolla sosiaalityöntekijä voi ottaa tilanteen johtajuuden kuvatussa kaltaisessa pitkittyneessä kamppailussa: ”se on väline,

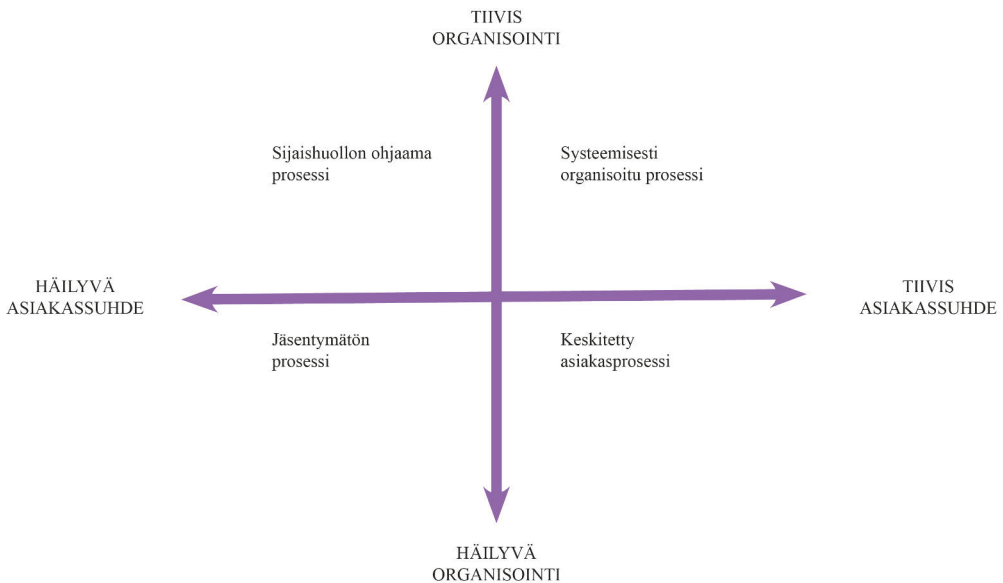
jolla yksinkertaisesti saadaan perhe kammettua pidempiaikaisen tuen piiriin” (S3). Sosiaalityöntekijä mainitsee vielä olevansa hieman kylmä, mutta määrittelee asiakkuuksien olevan joskus eräänlaisia projekteja, joihin kukin osallistuu omalla panoksellaan. Liian voimakas johtajuus työntekijän puolelta voi aiheuttaa vastareaktion sen, että asiakas palauttaa vallan itselleen vaihtamalla asuinpaikkaa. Tämä vaihtoehto realisoituu usein. Sosiaalityöntekijöiden yhteinen näkemys on, että johtajuus on asiakasprosesseissa tilannekohtainen kysymys.

Asiakasprosessin johtaminen kuvataan haastatteluissa pragmaattisena työorientaationa, jonka toteutumiseen vaikuttaa ensinnäkin se, minkä tyyppinen asiakkuus on kyseessä: onko vastuusosiaalityöntekijällä ollut siinä roolia ennen kiireellistä sijoitusta. Toinen tekijä on sosiaalityöntekijän ammatillinen näkemys asiakassuhteen dynamiikasta ja siitä, miten hän haluaa hyödyntää työssään toimijaverkostoa (vrt. Liljegren 2012, 308–309). Tilanteissa on vaihtelevasti neuvoteltavia asioita, mutta yhteistä niille on, että sosiaalityöntekijät haluavat pitää oman ammatillisen harkintansa osuuden mahdollisimman suurena. Sosiaalityöntekijät haluavat säädellä etäisyyttään prosessiin tavalla, jota muut eivät aina ymmärrä. Käytännössä käy myös niin, että johtamisvastuu määräytyy välillä sattumanvaraisesti kriisiytyneissä tilanteissa. (Vrt. Evans & Harris 2004, 890–892; Evans 2016, 609–612.)

Kuviossa 31 olen tarkastellut asiakasprosessien johtamistilanteita toimijoiden kuvausten perusteella. Näkökulma siinä on, miten vastuusosiaalityöntekijän rooli toteutuu prosessissa. Tarkastelun pohjana on kaksi ulottuvuutta: asiakassuhteen luonne ja työn organisointi. Voidaan puhua asiakassuhteen ja oman työn johtamisesta sekä tilanteiden johtamisesta. Tiiviillä organisoinnilla tarkoitan tässä rakennetta, missä jollain toimijalla on päävastuu tilanteen hallinnasta, ja siitä neuvotellaan verkostossa. Häilyvä organisointi on luonteeltaan sellaista, että verkoston luonne tilanteen ratkaisemisessa on vähäinen tai ainakin joillekin epäselvä. Tiivis asiakassuhde on sellainen, että vastuusosiaalityöntekijä on ollut siinä mukana jo aiemmin aktiivisessa roolissa toimeenpanemassa asiakassuunnitelmaa. Häilyvä asiakassuhde saattaa käynnistyä vasta kiireellisestä sijoituksesta, tai siinä ei ole lainkaan edeltäviä tavoitteita. Työskentelyn lähtökohtana ei ole vastuusosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen suhde, vaan sitä vasta muodostetaan. Pääpiirteissään lyhyemmät ja katkokselliset asiakassuhteet asettuvat kuviossa vasemmalle puolelle.

Sijaishuollon ohjaamassa prosessissa on kyse asiakkuudesta, joka liukuu sijaishuollon vastuulle niin, että voi puhua myös johtajuudesta. Laitoshoidon toimijat korostavat, että he eivät mielellään ryhdy johtamaan prosessia, mutta joskus näin vain käy. Laitosten esihenkilöt mainitsevat, että heilläkään ei ole koulutuksen tuomia valmiuksia johtamiseen, mutta henkilökohtaiset valmiudet ja työtehtävät ovat kouluneet johtajiksi (ks. Tham & Strömberg 2020, 373–374). Tästä seuraa, että jos asiakkuus on häilyvä ja sosiaalityöntekijän rooli heikko, laitoksella on houkutus ottaa tilanne haltuun ja lähteä vähintään ohjaamaan sitä. Luonnollisesti asiakkaatkin tukeutuvat

tällöin laitoksen työntekijöihin erityisen paljon. Tässä yhteydessä kuvataan sosiaalityön henkilöstövajetta, joka näkyy seuraavasti: ”joskus sosiaalityöntekijää joutuu kyselemään ja sitten lopulta hän on vastavalmistunut jos sitäkään, niin sitten mennään sen mukaan” (E5). Esihenkilö toteaa, että juuri näissä tilanteissa laitoksen on välttämätöntä ottaa keskeinen rooli prosessissa, koska heillä kuitenkin on osaaminen juuri näihin kysymyksiin. Uudelle sosiaalityöntekijälle kyseessä voi olla ensimmäinen kiireellinen sijoitus, jota hän ei yleensä ole itse edes tehnyt.

Kuvio 31. Asiakasprosessien johtamistilanteet vastuusosiaalityöntekijän näkökulmasta.

Häilyvä asiakassuhde ja sijaishuollon korostunut vastuu on asetelmana myös altis konflikteille. Yksi vastuusosiaalityöntekijä kuvaa tilanteen, missä hän koki laitoksen asettuneen haitallisella tavalla asiakkaan asianajajaksi. Neuvottelussa asiakas oli tukeutunut laitoksen erityistyöntekijään, joka oli myötäillyt voimavarakielellä hänen vahvuuksiaan vanhempana. Tästä oli muodostunut asetelma, missä laitos haluaa asiakkaalle hyvää ja sosiaalityöntekijä esittää jotain ikävää eli huostaanottoa. Sosiaalityöntekijä koki jääneensä tilanteessa puoleksitoista tunniksi täysin yksin. Hän edusti yhtäkkiä organisaatiossa pahaa, jota vastaan muut ryhmittivät. Myös asiakas oli kertonut olleensa hämillään tilanteessa.

Tämä asiakas oli onneksi fiksu ihminen, joka sanoi, että te keskenään nyt riitellette tässä. Tehän olette selvästi eri mieltä koko asiasta. Hän on nyt jossain teidän intressienne välissä. (S1)

Sosiaalityöntekijä on kuitenkin tyytyväinen asian jatkokäsittelyyn, sillä organisaatiossa on kehitetty malli sisäiseen palautteeseen tällaisissa tilanteissa. Hän pyysi asiassa jälkipuintia ja sellainen järjestettiin. Laitoksen työntekijät totesivat itsekin menetelleensä sekaannusta aiheuttavalla tavalla. Esimerkissä on kyse myös valta-asetelmasta, missä sosiaalityöntekijä omalla toiminnallaan palauttaa johtajuuden lopulta itselleen.

Jäsentymätön prosessi on tilanne, jollaisiin kiireellinen lastensuojeluinterventio on selkeästi kohdennettu lainsäädännössä. Nämä ovat äkillisiä turvattomuustilanteita ja perhekriisejä tai konflikteja, joiden purkaminen tapahtuu kiireellisen sijoituksen yhteydessä. Lapsen yksittäinen unohtuminen päiväkotiin tai nuoren karkailu ja päätyminen selviämisasemalle on usein oire jostain vakavasta, mutta ilman aiempaa asiakkuutta asia jää lähinnä seurantaan. Vastuusosiaalityöntekijän rooli on vähäisin tilanteissa, joissa on kyse klassisesta suojeluintressistä. Tehtäväksi saattaa jäädä sijoituksen päättäminen ja arvio jatkotoimenpiteistä. Kaikissa tilanteissa ei tarvita varsinaista prosessia lainkaan, tai sijoitus voi käynnistää sellaisen, mutta se aktivoituu vasta myöhemmin. Vaikka kiireellinen sijoitus käytännössä aina käynnistää lastensuojeliasiakkuuden, pidetään tärkeänä, että sen intensiteetti voi sosiaalityöntekijän arvioimana olla matala. Asiakkaat eivät myöskään välttämättä halua enempää tukea, kun akuutti asia on selvitetty. Tilanteissa ei aina ole muuta organisoitavaa kuin yhden neuvottelun järjestäminen ja seurannasta sopiminen.

Systemisesti organisoitu prosessi on lähimpänä sitä, mihin systemisen toimintamallin käyttöönotolla on pyritty. Kun mallia tarkastellaan suhteessa asiakasprosessin johtamiseen, esille tulee, miten johtajuus on siinä itse asiassa ratkaisematta. Lähinnä siinä nähdään piirteitä jaetusta johtamisesta, missä vastuunjaosta voidaan tapauskohtaisesti neuvotella. Keskeistä on systemisten tiimien tehtävä vastuusosiaalityöntekijän tukena, mutta tämä ei toteudu mitenkään yhdenmukaisesti. Erilaisten mallien implementoinnille on tyypillistä, että organisaatiot toteuttavat niitä omalla tavallaan, ja työntekijät omaksuvat uusia työtapoja yksilöllisesti. Käytäntöön siirtyvä malli on silloin tulkinta siitä, mitä asiassa on keskusjohtoisesti esitetty. (Nordesjö 2020, 230–231; Vrt. Isokuorti 2023.) Pelkästään kahden kunnan toimijoiden kokemukset sisältävät monia eri jäsenyyksiä siitä, mitä systeminen malli voi tarkoittaa asiakasprosessin johtamisessa. Merkittävä ero on siinä, että malli voi vahvistaa vastuusosiaalityöntekijän johtajuutta, tai heikentää ja jopa korvata sitä.

Vastuusosiaalityöntekijät haluavat itse määritellä, miten he hyödyntävät systemistä mallia, ja tähän vaikuttaa ennen kaikkea asiakassuhteen laatu ja prosessin vaihe: miten pitkältä asiakkuudesta on kyse. Tiimit ovat tukirakenne, joka joustaa sosiaalityöntekijän määrittelemän tarpeen mukaan.

Vaihtelee sen mukaan, mikä on siinä katsottu tarpeellisimmaksi. Että onko se niin, että menen heidän hoitoryhmään vai niin, että he tulee meidän systemiseen

tiimiin. Voin mennä sinne päivittämään tilanteen, jos asiakas on tuttu. Ideana on, että kerään sitä asiantuntemusta monelta eri toimijalta. (S3)

Sosiaalityöntekijän näkökulmasta johtamista on keskeisesti se, että hän määrittelee itse, hyödynnetäänkö prosessissa tiimejä, ja mikä on niiden kokoonpano. Myös asiakkaan läsnäolo tiimin kokouksissa on hänen harkinnassaan. Sijaishuollon kokemus on, että variaatio ja ennakoimattomuus tilanteissa on suurta, eli systeemisestä mallista ei ole yhteistä tulkintaa. He tuovat esiin, että kun asiakasprosesseista vastaavat kymmenet eri sosiaalityöntekijät, laitoksessa on vaikea päätellä mikä on juuri kyseisen työntekijän orientaatio. Vastauksena tähän vastaanottoyksiköissä on lähdetty organisoimaan omaa systeemistä hoitoryhmäajattelua, joka toimii omalla tavallaan huolimatta siitä, kuka on vastuusosiaalityöntekijä. Pandemian aikana on myös omaksuttu etäyhteyden käyttö hoitoryhmissä, mikä helpottaa sosiaalityöntekijän tavoittamista edes lyhyeksi ajaksi.

Systeemisesti organisoitu prosessi on alettu nähdä myös vastauksena johtamisvajeeseen ja sosiaalityön henkilöstöongelmiin. Työryhmä joko avohuollossa tai laitoksessa kokoontuu huolimatta siitä, mikä on tilanne vastuusosiaalityöntekijän suhteen. Jos tavoiteltuun sosiaalityöntekijän ja lapsen tapaamistiheyteen ei päästä, työskennellään muulla tavalla.

Reflektiotiimit on olleet loistavia sosiaalityöntekijöiden ja muun vaihtuvuuden takia. Tiimi pystyy kantamaan näitä asiakkaita mielessään. Me ohjaajat tunnetaan asiakkaat ja sitten taas kun tulee uusi sosiaalityöntekijä, niin meidän on helppo perehdyttää, että hei tässä on tällainen perhe. (O3)

Ohjaaja kuvaa, miten tiimiorganisaatio pystyy pitämään tarvittaessa asiakkuuden hallinnassaan niin, että johtava sosiaalityöntekijä tekee päätökset ja ohjaajat vastaavat työskentelystä. Tilanne ei ole hyvä, mutta tiimi auttaa selviytymään siitä. Laitososaston esihenkilön mukaan heidän on työryhmänä pakko organisoida tiiviisti, jotta esimerkiksi rajoittamispäätökset saadaan tehtyä: ”koska jonkun täytyy olla oikeasti perillä tilanteesta, eikä se aina ole sosiaalityöntekijä” (E4). Laitoksen tiimi käytännössä ratkaisee asioita lähityössä ja sosiaalityöntekijän rooli jää vähäiseksi. Systeemisellä mallilla on merkitystä sosiaalityöntekijöiden perehdytyksessä, ja erityisesti silloin kun on kyse vastavalmistuneesta.

Tiimi täydentää mun työskentelyä ja niin kun turvaa sen, että se on oikean suuntaista. Meillä on kuitenkin johtava sosiaalityöntekijä, joka on osa meidän tiimejä ja viimesijaisesti hän on niin kun koko ajan arvioimassa, että mä toimin oikein. (S6)

Johtavien sosiaalityöntekijöiden mukaan työntekijäkohtaiset erot ovat tässä merkittäviä ja suorassa yhteydessä kokemukseen lastensuojelutyöstä. Kaikki sosiaalityöntekijät eivät hae tiimiltä tukea ratkaisuilleen. Esihenkilöt näkevät, että tiimityö on yksi välttämätön keino asiakasprosessien sujuvuuden varmistamiseksi. Jos sosiaalityöntekijä ei eri syistä oikeasti pysty johtamaan prosessia, tehtäviä täytyy voida jakaa. Heillä on ajatuksia myös sen suhteen, että tavoitteita johtamisen kannalta voidaan tilannekohtaisesti kaventaa. Tässä mielessä systemisesti organisoitu prosessi voi tarkoittaa työskentelyn yhteensovittamista eikä niinkään johtamista.

Vastuusosiaalityöntekijöille tyypillisin tapa kuvata prosessin johtajuus on keskittäminen, rajaaminen ja kaventaminen. Sosiaalityöntekijälle riittävä johtamisen määritelmä on usein se, että hän keskittää itselleen päätösvallan siitä, miten asiakasprosessia edistetään, ja kuka siinä on mukana. Perustelut liittyvät sosiaalityön ammatin piirteisiin ja asiakaslähtöisyyteen. Havainto on yhdenmukainen sen kanssa, että sosiaalityössä on vahva traditio johtamisorientaatiosta, joka on sitoutunut ammatin arvoihin. Sosiaalityön johtaminen, ”value-based leadership”, on haluttu kuvata irrallaan erilaisista trendeistä, ammatin omista lähtökohdista käsin. (Pak ym. 2018, 154–157.) Henkilökohtaisella tasolla tämä tarkoittaa, että myös systemisen mallin tavoitteet voidaan tarvittaessa sivuuttaa.

Kyllä se on itse päätettävä joka asiakkaan kohdalla erikseen mikä on tarvittava kokoonpano, ei siihen voi olla mallia (S8).

Olen semmoinen itsenäinen touhuaja, että tykkään työskennellä yksin ja luon omassa päässäni kuvan tilanteesta ja teen sen mukaan yhteistyötä. (S3)

Junailen ja järjestelen taustalla itse. Ja kun laitoksessa hoetaan, että vastuusosiaalityöntekijä päättää, niin toki myös sitten teen niin. (S1)

Sosiaalityöntekijät viittaavat myös kokemuksiinsa johtajuuden menettämisestä, kun tiimi tai verkosto alkaa ottaa liian aktiivista roolia. Siksi halutaan pitää vastuu prosessista keskitetysti itsellä. Muiden toimijoiden näkemyksissä tämä näkyy välillä epämääräisensä organisoitumisena, ja koetaan, ettei sijoituksen tavoitetta ollut selkiytetty sijaishuollolle. Kaikkea asiakassuhteeseen liittyvää ei myöskään haluta ilmaista ja jakaa verkostossa. Sosiaalityöntekijät perustelevat työskentelyn kaventamista asiakkaiden tarpeilla. Asiakkaat asettavat joskus tarkkoja ehtoja sille, miten heidän asiassaan työskennellään. Tiimityö ei voi koskaan olla kaavamainen ratkaisu kaikissa sijoituksissa. Asiakkaille voi olla kynnyskysymys, että he eivät osallistu minkään työryhmän kokoontumiseen. Avoimuuden kannalta taas pidetään tärkeänä, että tiimityö ei koskaan voi olla piilorakenne, joka näyttäytyy asiakkaalle selän

takana työskentelynä. Haastateltavat pitävät tätä yhtenä systeemisen mallin riskinä, joka pitää ratkaista.

Asiakkaan näkökulmasta prosessin keskittymistä sosiaalityöntekijäjohtoiseksi on oikeastaan mahdotonta välttää. Asetelmassa korostetaan vastuusosiaalityöntekijän roolia: hänellä on valta päättää asiakkuuden sisällöstä ja kestosta. Tärkeimmät kysymykset ratkaistaan asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välillä, ja tässä vuorovaikutuksessa muotoillaan tuen ja kontrollin välinen suhde. Kun kysymyksessä on pakkokeino, sosiaalityöntekijän tehtävänä on lähinnä yrittää saada asiakas näkemään siinä myös tuen mahdollisuus. (Thorpe 2018, 89–90, 100–101.) Sosiaalityöntekijät kuvaavat valtasuhteen dynamiikkaa taisteluna, missä sinänsä keinotekoisesta juridisesta asiakasprosessista pyritään rakentamaan asiakkaan prosessi. Asiakkaalle täytyy yhä uudelleen tulkita, että kaikki lopulta palautuu hänen itsensä ratkaistavaksi. Johtaminen näyttäytyy jännitteiden ja torjunnan käsittelynä ja suuntaamisena.

Vaikka sieltä tulisi millainen reaktio lapselta tai vanhemmalta, niin työntekijän tulisi kyetä suhtautumaan empatialla siihen, että se ei ole ihmistä kohtaan se toimenpide vaan asiaa kohtaan. Jotenkin sen kiukun kanavoimisessa täytyy olla apuna, olkoonkin että on itse samalla sen kohde. (S6)

Sosiaalityöntekijä kuvaa pyrkimystä hyödyntää asiakkaan torjuntaa tavalla, joka voi olla myös resurssi, kun hän pyrkii asiakkuudesta pois. Kun sijoituksen perusteluna on jokin syytös vanhemmuutta tai lapsen toimintaa kohtaan, tällaiseen työstämiseen ei yleensä riitä se aika, jonka kiireellinen sijoitus mahdollistaa. Prosessia pyritään kuitenkin aloittamaan, ja haastateltavan mukaan vähimmäisedellytys on, että asiakas näkisi sijoituksen lopussa muutakin kuin kohtaamansa kontrollin. Nähtävissä on myös subjektivoinnin pyrkimys: asiakkuuden päättäminen ja kontrollista irtaantuminen nähdään yhteisenä tavoitteena. Sosiaalityöntekijän on silti samalla tehtävä myös selväksi oma roolinsa osana valvontayhteiskuntaa (”surveillance society”). (Ks. Thorpe 2018, 95, 104.) Vaikka sijoitus päättyykin, sosiaalityöntekijällä on velvollisuus tarjota tukitoimenpiteitä. Usein ne ovat ehtona sijoituksen päättämiseksi, eli valta-asetelma säilyy ja jopa korostuu lopussa. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on myös välittää tieto asiakkuudesta eteenpäin, jos asiakas päätyy vaihtamaan paikkakuntaa.

Yhteenvetona voi todeta, että vaikutelma alisuoriutumisen johtamisen alueella on yhteydessä johtamisympäristön vaativuuteen. Yhtenäisen johtamismallin tavoittelu lähestyy sosiaalityössä mahdottoman yrittämistä. Lastensuojelu on ympäristö, jossa arvoihin sitoutunut johtaminen vaikuttaa vastaansanomattomalta, mutta arvoihin liittyy myös ristiriitoja. Johtamisessa on paradoksaalisia piirteitä, jotka pitää tunnistaa. (Lavine 2014, 189–195.) Yksilöllistyvässä nykyajassa ihmisten on vaikea ylipäänsä suostua johdettaviksi. Kiireellisen sijoituksen asiakkaat ovat poikkeuk-

sellisen haavoittuvassa asemassa, ja suhtautuvat asiakkuuteen vastentahtoisesti tai vähintään ambivalentisti. Haastateltavat tulkitsevat asiakasprosessin johtamisen tavoitteita näissä olosuhteissa osittain ylimitoitetuiksi. Heidän näkemyksensä mukaan kyse on enemmänkin asiakastilanteiden koordinaatiosta, haltuunotosta, toimijoiden yhteen saattamisesta, kaikesta sellaisesta ”junailusta”, joka voi tuottaa tilanteessa seuraavan ratkaisun.

Paradoksaalisuus näkyy myös vastuusosiaalityöntekijän asemassa osana toimijaverkostoa. Odotukset perustuvat lainsäädäntöön, mutta niihin on käytännön tilanteissa välillä eri syistä vaikea vastata. Vastuulla ja johtajuudella on taipumusta myös liukua muualle. Asiakastilanteiden ja sosiaalityöntekijöiden työtilanteiden erot vaikuttavat niin, että organisaatiossa on tuotettu vähimmäisehdot prosessille, mutta niistä ei muodostu johtamisen mallia. Sosiaalityöntekijät eivät itse pidä prosessin ja sen johtamisen enempää mallintamista tarpeellisena tai mahdollisena. Esille tulee, että orientaatio on erilainen, jos kyseessä on ad hoc -tyyppinen tilapäinen väliintulo, tai osa pidempää asiakasprosessia. Samalla joudutaan huomioimaan prosessiin kohdistuvat hallinnolliset tehokkuusvaatimukset. (Ks. Lavine 2014, 195.) Asiakasprosessin sujuvuus ja kustannukset on organisaatiossa määritelty tietynlaisiksi, eikä asioita ratkaista pelkästään sosiaalityön arvolähtökohdista. Sosiaalityöntekijöiden työpanos on hallinnon kontrollissa, ja he tuovat myös itse esiin, että yksittäiseen asiakastilanteeseen panostamisen resurssi täytyy aina erikseen harkita.

Lastensuojelulle on sen institutionaalisen perustehtävän vuoksi luonteenomaista, että siinä tehdään varsin vaativaa työtä, usein ihmisyuden rajoillakin, mutta tulokset ovat kyseenalaisia. Johtamisen näkökulmasta on hyväksyttävä, että kyse on usein kestäättömistä elämäntilanteista, joihin voidaan sosiaalityön keinoin tuoda helpotusta, mutta ei välttämättä ratkaisuja. Blome ja Steib (2014, 181, 187) toteavat, että lastensuojelulla on taipumusta joutua ajoittain vaikuttamisyritysten kohteeksi ja yhteiskunnalliseen puolustusasemaan. Ammatille vieraiden johtamismallien soveltamista voi pitää yrityksenä määritellä sosiaalityötä ymmärtämättä sen sisältöä. Organisaatorakenteen lastensuojelussa tulisi perustua sille olettamukselle, että kukaan ei tiedä paremmin. Ainoastaan haavoittuvimmassa asemassa olevien lasten kanssa itse työskentelevät tietävät, millainen johtamisympäristö tukee heitä työssään. Haastattelujen keskeinen tulos on, että sosiaalityöntekijöiden tulee voida itse määritellä asiakaskohtainen työorientaationsa ja ne vaiheet prosessissa, jossa he tarvitsevat muiden toimijoiden tai esihenkilön tukea.

Lastensuojelun asiakasprosessi on erilainen riippuen siitä, mikä on siinä ratkaistava tärkein kysymys. Avohuolto perustuu ainakin periaatteessa vapaaehtoisuuteen, asiakkuus voi kestää vuosia, eikä päätöksenteko ole siinä aina keskeistä. Kiireellisessä sijoituksessa on päinvastaisia elementtejä. Aineiston perusteella siinäkin on erotettavissa neljän tyyppisiä johtamistilanteita. Tilanteet ovat eri tavoin johdettavissa, ja kaikki eivät ole sitä välttämättä ollenkaan. Lastensuojelun sosiaalityössä on

myös henkilöstöongelmista aiheutuvaa johtamisvajetta, jolla on niin krooninen luonne, että siihen on toiminnassa pakko sopeutua. Jos vastuusosiaalityöntekijän tehtäviä ei ole lainsäädännössä rajattu realistisiksi, käytännön työtilanteissa ne kyllä rajautuvat sellaisiksi. Toiminnassa on pakko huomioida, että sosiaalityöntekijöiden johtamisvalmiuksiin ei aina voida luottaa, mikä edellyttää verkostolta sovellettuja ratkaisuja. Johtamisvajetta on kompensoitava.

Asiakasprosessien moninaisuus ei tarjoa suoraa vastausta siihen, tulisiko johtajuutta niissä vahvistaa. Pikemmin pitäisi erottaa tarkemmin ne asiat ja tilanteet, joita voidaan johtaa. Käytäntö on osoittanut, että vastuusosiaalityöntekijän roolin kattava vahvistaminen ei ole välttämätöntä eikä mahdollistakaan. Työpanosta ja johtamisvastuuta on syytä kohdentaa niihin tilanteisiin, joissa asiakasprosessi sitä vaatii. Haastattelujen perusteella näin tapahtuukin. Työn organisoinnin ja johtamisorientaation tulee joustaa sen mukaan, millainen asiakassuhde on kyseessä. Tämän voivat määritellä vain ne toimijat, jotka vastaavat asiakastyöstä. Esihenkilöasemassa olevan johtavan sosiaalityöntekijän panosta tarvitaan joissain tilanteissa, mutta ei kaikissa. Myös systeemisen mallin soveltamisessa näkyy, että työntekijät määrittelevät itse, milloin ja miten sitä käytetään.

Jotta johtajuutta voisi vahvistaa, sille tulee tarpeen lisäksi olla prosessissa tilaa. Lastensuojelun asiakassuhteet ja laadulliset odotukset niitä kohtaan ovat kehittyneet siihen suuntaan, että tilaa ei välttämättä ole. Asiakkaiden motivointi asiakkuuteen on työssä oleellista, eikä se ole varsinaisesti johtamiskysymys. Kun tavoitteena on asiakkaan aseman vahvistaminen, sen vastapainona työntekijän asema on ensisijaisesti jotain muuta kuin johtajuus prosessissa. Haastateltavat tuovat esiin johtamiskäsitteen vierautta asiakkaan prosessissa, ja näkevät itsensä enemmänkin saattajina ja koordinaattoreina. Johtamisen muotoilu asiakasprosessin tasolla on kesken, eikä se ole sosiaalityöntekijöiden tulkitsemana tärkein työskentelyä määrittävä tekijä.

Johtamistilanteiden tarkastelu osoittaa, että tehtäväjako ei anna noudata sitä, mitä asiakastyössä juuri kyseisessä tilanteessa tarvitaan. Hallintatapa voi olla ristiriidassa asiakastyön tavoitteiden tai työssä vaadittavan paneutumisen kannalta. Tämä näkyy siinä, että päivystyksen tai vastuusosiaalityöntekijän rooli saattaa jäädä prosessissa vähäiseksi, mutta se on kuitenkin siihen kiinnitetty. Erilaisten asiakasprosessien kannalta olisi perusteltua, jos niiden organisointi sisältäisi enemmän tilannekohtaista harkintaa. Tässä tutkimuspaikkakuntien välillä näkyy selvä ero: Seutukaupungin joustavampi malli sisältää enemmän variaatiota sen suhteen, että prosessin johtaminen voidaan järjestää mahdollisimman yksilöllisesti.

6.6 Kehittäminen ei tapahdu asiakastyön ytimessä

Keskustelu kiireellisen sijoituksen merkityksestä osana palveluiden kehittämistä osoittaa, että välimatkat osajärjestelmien välillä ovat pitkiä. Kehittäminen ei tapahdu siellä, missä kohdataan vaikeimmat asiakastilanteet, koska katu- ja kotitasolla keskitytään selviytymään työpäivästä. Asiakastyötä tekevillä haastateltavilla on vähän yhteyksiä muihin johtamisen tasoihin kuin lähijohtoon. Erilaisille lastensuojelun reformeille on kansainvälisesti arvioiden tyypillistä, että niissä on kattavat tavoitteet, joissa heikosti tunnistetaan järjestelmän oma monimutkainen luonne. Siksi etäisyydet systeemin eri osien välillä säilyvät, eikä merkittävää koheesiota saavuteta. Eriytyisen pitkä välimatka uudistuksilla on siihen lastensuojelun kovaan ytimeen, jossa lapsi äkillisesti siirretään pois kotoaan. Yhteiskunnallisen tehtävän vaikeudesta ja järjestelmän monimutkaisuudesta seuraa, että samat kysymykset vaivaavat reformeista huolimatta. (Cullin 2022, 3974–3979.) Asiakastyö on tarpeisiin nähden aliresursoitua, asiakastyytyväisyyttä on vaikea parantaa ja henkilöstöongelmat jatkuvat. Samalla niihin etsitään koko ajan ratkaisua organisoimalla työtä uudelleen. Olen koonnut näiden teemojen esiintymisen haastateltavien puheessa taulukkoon 17.

Taulukko 17. Lastensuojelun kehittämisen kulminaatiokohdat haastateltavien kokemina

Tiedon välittymisen ongelmat	Jatkuva organisointi	Henkilöstöjohtamisen kapeikko
Lastensuojelun sisällä Palvelujärjestelmässä horisontaalisesti Yhteiskunnassa vertikaalisesti	Osittaminen ei tule valmiiksi Tehtävien mielekkyyttä koetellaan Systeemisyyden todellisuutena mahdollisuutena	Liian suuret yksiköt Työntekijän markkinat Lastensuojelun ura vai urautuminen?

Tiedon välittymisen ongelmat

Molempien kuntien lastensuojelun sektorijohto tuo esiin, että säännöllinen asiakasvirta-analyysi olisi tarpeellinen johtamisen väline, mutta sellaista ei pystytä tuottamaan. Asiakkuudet tilastoidaan työmuodoittain, mutta asiakastietojärjestelmästä ei suoraan nähdä esimerkiksi lapsiperhesosiaalityön asiakkaiden päätymistä kiireellisiin sijoituksiin. Myöskään lähijohdolla ei ole mahdollisuutta tehdä tällaista seuranta. Asiakasasiat tulevat esihenkilöiden käsiteltäviksi lähinnä oikeudellisessa mielessä silloin, kun niitä prosessoidaan valitusasteessa. Erityisesti asiakastyön organisointiin tehtyjen muutosten vaikutuksista kaivataan tarkempaa tietoa.

Silloin 2015 kun sosiaalihuoltolaki tuli voimaan, niin me tehtiin sellainen suuruusuntainen ja lähes vallankumouksellinen juttu, että käytiin kaikki avohuollon asiakkuudet läpi ja eroteltiin portaittaisella systeemillä, ketkä on jatkossa

sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden piirissä. Ja siinä vaiheessa avohuollon asiakasmäärät laskivat tosi paljon. Sitten todennäköisesti kävi niin, että resurssit lapsiperhetyössä ei ollut kohdillaan ja virta kääntyi toisin päin. Sen jälkeen on ollut iso lisäys sekä sosiaalihuoltolain että lastensuojelun puolelle. Mutta mikä sen uudistuksen merkitys oli, niin siinäpä se. Kun johtamisessa on jotenkin tärkeää, että toimittaisiin sen tiedon pohjalta. (E7)

Sektorijohtajat pitävät keskeisenä kysymyksenä, että voidaanko asiakkuuden luonnetta ja puuttumiskynnystä muuttamalla estää kiireellisiä sijoituksia ja huostaanottoja: puskuroiko sosiaalihuoltolain mukainen asiakkuus tilanteiden kärjistymistä. Vastausta tähän on mahdotonta antaa, koska hallinnossa ei pystytä kattavasti seuraamaan, mitä asiakkuuksissa tapahtuu ennen sijoitusta, ja onko tilanne muuttunut. Tässä yhteydessä keskustellaan myös siitä, mitä tapahtuu lisääntyneelle tiedolle, joka perheiden tilanteista saadaan ilmoitusten kautta. Molemmissa kunnissa on merkittävää lisäystä sekä lastensuojeluilmoituksissa että sosiaalihuoltolain 35 § mukaisissa huoli-ilmoituksissa. Kattavaa analyysyä ei ole tehty siitä, millaisiin asiakkuuksiin ilmoitukset johtavat, ja päästäänkö niiden avulla aiempaa nopeammin puuttumaan tilanteisiin ennen kuin ne kriisiytyvät.

Vastaanottoyksikön työntekijät tuottavat näkemyksiä siitä, miten tieto kehittämistarpeista välittyy heikosti lastensuojeluorganisaation sisällä. Kokemus kuulluksi tulemisesta on erilainen siirryttäessä esihenkilötasolta asiakastyöhön. Yksikön johtajan kokemus on, että heillä on mahdollisuuksia vaikuttaa oman työotteen kehittämiseen: pelkkien kriisien kohtaamisesta on voitu siirtyä myös pitkäjänteisempään työskentelyyn perheiden kanssa, jos sijoitus jatkuu. Laitososaston lähijohtaja taas kokee, että mitään keskusteluyhteyttä ei ole yksikön ja lastensuojelupalveluiden johdon välillä.

Kyllä meidän johtamisjärjestelmät on jääneet jonnekin 50-luvulle tuolla korkeammalla tasolla. Siellä on jäykkyyttä, niin sanottua perinteistä johtamista. Hyvin paljon hierarkiaa ja avoimuuden puutetta, ei osata sellaista ihminen ihmiselle - olemista ollenkaan. Tuntuu että tämä on välillä vain meidän hätäämme eikä muiden. (E4)

Esihenkilö viittaa vastaanoton työtehtävien muuttuneen niin vaikeiksi, että henkilöstövajaseeseen on välillä vaikea löytää enää ratkaisuja. Välillä ollaan viikoittain tilanteessa, missä sijaiset uhkaavat loppua. Häntä huolettaa tilanteen heikkeneminen, kun työntekijöiden ikärakenne on samalla muuttumassa: nuoret työntekijät eivät tyydy nykyiseen johtamiskulttuuriin. Esihenkilön kokemus on, että viesti realiteeteista menee eteenpäin yksikön sisällä, mutta katkeaa siihen. Kun kysyn samaa asiaa yksikön ohjaajalta, hän toteaa, että vastaanotto on jonkinlainen saareke, joka lähinnä

vain suoriutuu päivästä toiseen. Ohjaaja tietää lastensuojelun sektorijohtajan nimen, mutta ei ole nähnyt häntä koskaan. Johtajasta puhutaan paljon, ja hänellä tuntuu olevan paljon valtaa, mutta käytännössä asiakastyöntekijä on kontaktissa vain lähijohdajaan.

On meillä ollut jotain kehittämispäiviä, mutta olen hyvin ulkoistanut niistä itseni. Kun olen vaan ollut öisin töissä. Niiden järjestäminen koko yksikölle kaikille osastoille kerralla on äärimmäisen vaikeaa ilmeisesti. Pääsääntöisesti meille tuntuu tulevan asiat ilmoituksina, että miten tehtäviä järjestellään. Asioita tapahtuu ja sitten niistä vaan päätetään ja kerrotaan meille. (O3)

Tiedon välityksessä on eroa sen suhteen, mikä on haastateltavan asema asiakasprosessissa. Laitoksessa lähityötä tekevät kokevat olevansa kauimpana kaikesta kehittämisestä. Vastuusosiaalityöntekijä taas on organisaatiossa ja myös konkreettisesti lähempänä sektorijohtoa, ja hän kertoo ajoittain omasta aloitteestaan informoivansa myös ylempää esihenkilötasoa asiakastilanteen muutoksista.

Mä laitan hänelle välillä viestejä, että terveisiä kentältä. Niin kun, että joku ilmiö nyt nousee tai muuta ja kyllä sieltä tulee ainakin viesti, että kiitos kun kerroit. Mä olen ehkä aktiivinenkin antamaan palautetta, mutta tuntuu, että koko ajan paremmin kuullaan. (S3)

Organisaation koolla on yhteys vaikuttamismahdollisuuksiin, sillä Seutukaupungin työntekijät kokevat tulevaisuutta paremmin kuulluiksi. Sektorijohtaja tunnetaan henkilökohtaisesti ja työntekijät tietävät hänen vierailevan yksiköissä säännöllisesti. Avohuollon sosiaaliohjaaja (O2) tuo esiin, että yhteistyösuhteet ovat kehittyneet vuosien varrella, ja ratkaisevaa on, miten hän on samalla voinut vaikuttaa omaan tehtäväkuvaansa. Vuorovaikutus ei ole yksipuolista, vaan johdolla on tapana kysellä asiakastarpeiden kehityksestä ja erityisesti sijoitusten taustatekijöistä, jos tilanteessa on poikkeamia. Seutukaupungin haastateltavat korostavat, että erityisesti samoissa fyysisissä tiloissa työskentelyllä on merkitystä, koska pienemmässäkin kaupungissa kahden kilometrin etäisyys vastaanottoyksikön ja avohuollon sosiaalityön välillä aiheuttaa joskus tiedonkulun katkoksia.

Haastatteluvaiheen aikana sosiaali- ja terveydenhuollon uusi järjestämislaki (612/2021) on tullut juuri vahvistetuksi ja lastensuojelupalveluiden organisoitumista hyvinvointialueella on alettu valmistella. Haastateltavista neljä on mukana jossain valmisteluryhmässä, ja muut kokevat, että asia ei suoranaisesti kuulu heille. He odottavat, että enemmänkin vakiintuneen tavan mukaisesti aikanaan ilmoitetaan, mitä on päätetty. Valmistelussa ovat mukana sektorijohtajat ja kaksi johtavaa sosiaalityöntekijää, jotka osallistuvat nimenomaan päivystysluonteisen lastensuojelun työryh-

mään. Valmisteluryhmät on koottu maakunnan eri puolilta esihenkilöistä, joiden tehtävänä on välittää asiakastyön kokemukset erilaisista organisaatiomalleista.

Molemmissa kunnissa on panostettu lastensuojelun strategiseen ja poikkihallinnolliseen työskentelyyn siitä näkökulmasta, että ehkäisevät palvelut jäävät kuntien tehtäväksi. Tällaisen työskentelyn avulla näkemys lastensuojelusta yhteisenä tehtävänä on vahvistunut, mutta myös sen rajat on tunnistettu. Lastensuojelun syöte tulee muilta toimijoilta ja siitä osasta palvelujärjestelmää, jossa kohdataan häiriöt ja riskit. Korjaavan työn suhteen jäädään yhteiskunnallisessa työnjaossa helposti yksin: ”Se ei todellakaan ole helppo juttu kääntää sitä laivaa yksin eikä yhdessä. Kustannukset on edelleen siellä raskaassa päässä ja sitä virtaa sinne lastensuojelun asiakkuuteen ei saada helposti katkeamaan” (E7). Lastensuojelua on reformoitu niin, että tarpeet tunnustetaan entistä laajemmin, joten asiakkuuksien lisääntyminen on seurausta yhteisestä tahtotilasta, mutta vastuu kehityksestä jakautuu epätasaisesti. Kaupungissa strateginen tavoite on, että lastensuojeluasiakkuuksien osuus ikäluokasta laskee. Samalla monialainen yhteistyö kuitenkin lisää niitä; haastateltavat tunnustavat, että asiakkuudet lisääntyvät sitä mukaa kun palvelujärjestelmä on paremmin informoitu lastensuojelun mahdollisuuksista ottaa vastaan ylivoimaiseksi koettuja tilanteita.

Horizontaalistesti organisoitujen lastensuojelun toimintatapojen tehokkuus on riippuvaista siitä, vallitseeko toimijoiden välillä luottamuksen ilmapiiri, ja kyetäänkö ongelmista viestimään aidosti. Lastensuojelu on viime sijaisen vastuunsa vuoksi asemassa, missä se joutuu reagoimaan muualla syntyneisiin häiriöihin. Sille voidaan siirtää asiakkaita, ja näitä siirtoja tulisi arvioida kriittisesti. (Bruning & Doek 2021, 253–254.) Esihenkilöillä on kokemuksia siitä, miten vaikea kehittämisessä on tuoda esiin muiden ongelmallisia toimintatapoja. Lastensuojeluun ohjautuvat kriisit ovat välillä muiden yksiköiden sisäisiä kriisejä. Ongelmat valuvat lastensuojeluun. Käsitelyssä on esimerkiksi se, miten viestitään sivistystoimeen koulujen ja niiden oppilashuollon kirjavista toimintamalleista. Kriisiytyneissä tilanteissa koulut vaativat lastensuojelulta toimenpiteitä hyvin eri tavoin. Kiireellisiä sijoituksia on jouduttu tekemään tiettyjen koulujen oppilaille enemmän, koska tilanteita ei hallita oppilashuollossa yhdenmukaisesti. Asia koetaan ongelmalliseksi myös lasten yhdenvertaisen kohtelun takia. Esihenkilöiden arvio on, että yhteistyö voi vaikeutua entisestään, jos ”ongelmallisia” kouluja aletaan yksilöidä, joten sitä ei haluta tehdä.

Vertikaalisen informaation kannalta kyse on käytännössä siitä, mitä lisääntyvien tehtävien ja resurssien väliselle suhteelle on tapahtunut. Sosiaalityön näkökulma on jäänyt marginaaliseksi, kun hyvinvointialueita perustettaessa on keskusteltu terveydenhuollon kriisistä. Uuden julkisjohtamisen tehokkuusvaatimusten ja työn laadullisten odotusten välille on muodostunut jännite, jota asiakastyössäkin käsitellään jatkuvasti. Asiakastyössä joudutaan tietoisella riskillä priorisoimaan, mihin panostetaan. (Vrt. Murphy 2023, 207–211.) Sosiaalityön asiakasmitoituksen säätäminen ei ole suoraan tarkoittanut resurssien lisäystä, vaan niiden järjestelyä. Sosiaalityön-

tekijät kokevat, että heihin kohdistuu sanattomia odotuksia: sijoituksia on vähennettävä. Odotukset eivät tule suoraan hallinnolta, vaan yhteiskunnallisen keskustelun yhteydessä ja erityisesti päättäjiltä (vrt. Rousu 2008). Sijoitusten vähentämistä ei pidetä sosiaalityön näkökulmasta itsestään selvänä tavoitteena, ja arvioidaan, että paneutuvampi työote voi lyhyellä aikavälillä jopa lisätä sijoituksia, kun perhedynamiikassa tapahtuu asioita.

Sekä sijaishuollon että avohuollon kustannukset on aina vedetty aika tiukoille talousarviota tehtäessä, ja sitten tulee näitä piikkejä, että joudutaan käyttämään erittäin kalliita palveluita yksittäisille lapsille. Että ollaanko alibudjetoitu vuosikausia menoja, kun näitä ylityksiä vaan tulee. Kustannusten hallinta tulee olemaan se asia, joka ratkaisee, että onko tämä sote -uudistus yleensä perusteltavissa. Jos kustannusten nousu vain jatkuu, niin vaikea on osoittaa, että kyllä tämä kannatti. (E6)

Sektorijohto on viestittänyt taloussuunnittelun yhteydessä, että panostus avohuoltoon tarkoittaa ulkoistusten lisääntymistä, ja suoritehinnat nousevat jatkuvasti. Jos sijoitus vältetään, se voi tarkoittaa suurempia kustannuksia avohuoltona. Esihenkilöiden arvio on, että kustannusten nousu ei voi hyvinvointialueilla taittua lähivuosina, kun asiakaspaine kasvaa, ja samalla opetellaan yhteistä elämää uudessa toimintamallissa.

Jatkuva organisointi

Resurssikysymys on yhteydessä siihen, miten työ organisoidaan tehokkaasti, mutta kuitenkin niin, että sen mielekkyys säilyy. Puhutaan hallintatavasta ja ammatillisen harkinnan oikeanlaisesta laajuudesta asiakasprosessissa. Valtiollisella tasolla säädellään sitä, millaisen vastuun julkinen valta ottaa lastensuojelun avulla perhe-elämästä, järjestäjätaho ratkaisee, miten se toteutetaan ammatillisena työnä. Lastensuojelun perustehtävä on niin vaikea, että molempia asioita organisoidaan koko ajan uudelleen. (Ks. Molander 2016, 47–50; Murphy 2021, 2156–2157.) Suomessa kyse on viime aikoina ollut siitä, mitä lapsen asioista vastaaminen voi julkisena tehtävänä ylipäänsä tarkoittaa, ja miten se toteutuu sosiaalityön tehtäväjaossa. Sektorijohtajat kuvaavat käyttäneensä aina merkittävän osan työajastaan sen pohtimiseen, miten työ kannattaa organisoida. Työn osittaminen on aina kesken. Heillä on myös kokemusta kaikista mahdollisista tavoista toteuttaa lastensuojelun sosiaalityö.

Parhaillaan ollaan miettimässä ja hakemassa mallia muualta, että laitetaanko tämä asiakasprosessi kokonaan uusiksi. Tämä on se keskustelun paikka hyvinvointialueille siirryttäessä. Kovasti ollaan nyt tuotu esiin, että tällainen

yhdennetty lastensuojelun tekeminen olisi se päivän sana [...] Ja tuota, että saadaanko me sellaista keveyttä ja mielekkyyttäkin siihen työhön lisää jollain tavalla. (E6)

Kiireellisen sijoituksen kannalta kysymys on virka-ajan ulkopuolella tehtävien sijoitusten eriyttämisestä omaksi kokonaisuudekseen. Silloin virka-aikana jäisi erikseen harkittavaksi, tekeekö sijoituksen päivystys vai vastuusosiaalityöntekijä. Tällaiseen järjestelyyn on painetta, mutta sosiaalityöntekijät eivät ole asiasta yksimielisiä. Sektorijohtajien näkökulmasta mikä tahansa työnjakomalli koettelee tehtävien mielekkyyttä ja vaikuttaa rekrytointiin. Lastensuojelun tehtävillä on kaikissa malleissa taipumusta muodostua jossain kohdassa niin vaikeiksi, että kukaan ei jaksa tehdä työtä kovin pitkään. Esihenkilöiden mukaan keskusteluun tarvitaan tällainen realistinen sävy.

Sosiaalipäivystys on ainut yksikkö, jonka esihenkilön mukaan heillä on kohtuullisesti vetovoimatekijöitä. Päivystys on muodostunut yhä selkeämmin omaksi tehtävälajikseen ja työ eräänlaisena turvallisuusviranomaisena herättää ammatillista kiinnostusta. Lastensuojeluprosessin kannalta päivystyksen työntekijöillä on merkittävä arviointivastuu, mutta heidän roolinsa on käytännössä vain työvuoron mittainen. Asiakkuudet eivät jatku. Vuorotyö tuo sekä haittoja että hyötyjä, joita muissa sosiaalityön tehtävissä ei samalla tavalla ole. Päivystyksen sosiaalityöntekijä on aineistossa ainut asiakastyöntekijä, jonka työtehtäviin on määritelty kehittämistä ja siihen on annettu työaikaa, jonka puitteissa hän raportoi toteutuneita tehtäviä.

Työn organisoinnin yhdeksi kynnyskysymykseksi muodostuu, että tehtäväraenne muuntuu myös palkkarakenteeksi. Päivystysluonteinen työ on kilpailukyistä sekä tehtävien että palkkauksen kannalta. Ammatillisilla on kiinnostusta lastensuojeluun silloin, kun se on vain yksi tehtävä muiden joukossa, eikä siihen sisälly prosessivastuuta. Keskustelua käydään erityisesti lapsiperhesosiaalityön ja lastensuojelun tehtävien ja palkkauksen välisestä erosta. Esihenkilöiden arvion mukaan lapsiperhesosiaalityössä työntekijällä saattaa olla 60 asiakasperhettä. Työssä ei ole asiakasmitoitusta ja palkka on pienempi kuin lastensuojelun sosiaalityöntekijällä. Haastatteluissa tulee esiin, että asiakkuudet ovat kuitenkin vaatavuudeltaan sellaisia, että aiemmin ne kuuluivat lastensuojeluun. Ratkaisulle on vaikea nähdä työnjohdollisia tai ammatillisia perusteluja. Osa kiireellisistä sijoituksistakin ohjautuu suoraan lapsiperhesosiaalityöstä. Tästä syntyy vaikutelma, että osa lastensuojelun aliresursoinnista on vain kohdennettu toisin ja nimetty se joksikin muuksi kuin lastensuojeluksi.

Asiakastyötä tekevät haastateltavat tuovat esiin, että systeemisen toimintamallin mahdollisuuksia ei olla vielä riittävästi hyödynnetty kehittämisessä, kun puhutaan työn organisoinnista. Koko asiakasprosessin järjestämistä voitaisiin tarkastella systeemisenä kysymyksenä.

Voisi olla aika mielekästäkin työskennellä niin, että samaan aikaan olisi kiireellistä tehtävää, joku perhe olisi arvioissa, ja joku nuori lähdössä jälkihuoltoon. Ja olisi kieltämättä hyvä, että omassa työssä olisi enemmän ehkäisevää otetta mukana. Ettei kaikki ole valmiiksi kriisissä. Minitiimejä voisi räätälöidä tämän mukaan. (O3)

Ohjaajan ajatus on, että jos systeemisyyden on läpikäyvä teema, sen tulisi näkyä koko prosessissa. Asiakkuudesta vastaisi moniammatillisesti yksi tiimi, eikä asian edetessä neljä eri tiimiä, kuten nyt saattaa käydä. Ongelmaksi muodostuisi työryhmän koko, mutta se on ratkaistava kaikissa malleissa. Tämän kaltainen toiminta edellyttäisi yhdennetyn lastensuojelun mallia, jossa tiimit muodostettaisiin samasta organisaatiosta asiakkuuden vaiheen mukaisesti. Haastateltava tuo lisäksi esiin, että tiimien koostumuksessa ei ole vielä kattavasti määritelty ohjausresurssin merkitystä, vaan ohjaajat helposti nähdään ”apuosiaalityöntekijöinä”, jollaisiksi he eivät ole pyrkimässä.

Henkilöstöjohtamisen kapeikko

Keskustelu kehittämisestä siirtyy kaikkien haastateltavien kanssa jossain vaiheessa kysymykseksi henkilöstön riittävydestä ja kiinnittymisestä työhönsä. On mahdollista kehittää mitään osa-aluetta pitkäjänteisesti, jos tilanne on se, että ”aina miettii mikä irtisanoutumisilmoitus nyt on pöydällä” (E7). Esihenkilöiden työssä näkyy jatkuva taiteilu henkilöstöjohtamisen kapeikossa, josta on vaikea päästä eteenpäin. Henkilöstön määrä ja vaihtuvuus ovat molemmat suuria. Johtavien sosiaalityöntekijöiden tavoiteltava henkilöstömäärä on haasteltavien mukaan 12, mutta Kaupungissa se on lähemmäs 30. Organisaatiosta on aikanaan karsittu toimistopäällikön tehtävät, ja ne on siirretty johtaville sosiaalityöntekijöille. Käytännössä tämä tarkoittaa, että heidän työaikansa menee henkilöstöhallintoon ja joidenkin asiakasasioiden muodolliseen prosessointiin. Asiakastilanteen analyysi ja raportointi jäävät, koska lähijohdajat haluavat ensisijaisesti tarjota työntekijöille konsultaatioapua. Kiireellisen sijoituksen arvioinnin kannalta lisävivahde tulee vielä siitä, että sijoituspäätökset tehdään muualla, ja ne tulevat vain tiedoksi antoina lastensuojeluyksikköön.

Sektorijohto nimeää kehittämisen kannalta ratkaisevaksi sen, että lastensuojelujärjestelmässä vallitsevat sosiaalityöntekijän markkinat. Tilanne on muuttunut merkittävästi lyhyessä ajassa. Työntekijät voivat periaatteessa valita tehtävänsä niiden vaativuuden ja mielekkyyden mukaan. Työn organisoinnissa taiteillaan jatkumolla, jonka ääripäissä ovat liian kapea ja liian laaja tehtäväkuva. Sen lisäksi käydään palkkakilpailua. Seutukaupungissa on rekrytoinnissa kokeiltu seuraavia asioita: palkkatason nosto maakunnan kärkeen, rekrytointilisä vuoden työssäolon jälkeen, etätyön

mahdollistaminen ja tuki työmatkoihin. Mikään näistä ei ole tuottanut haluttua tulosta.

Se on sellainen, että tätä tullaan katsomaan ja tekemään aikansa, että mitä tämä nyt sitten on. Työkuorma voi olla sitten se, ettei sovi kaikille. Ei selviä. Jos todetaan, että yöunet menee ja mielenterveys kärsii, niin kuka tätä tekee, jos on tarjolla vaikka paremmalla palkalla vähän kevyempää työtä. (E6)

Avohuollon palveluiden ulkoistaminen mainitaan usein kilpailutilannetta vaikeuttavana tekijänä. Julkisten tehtävien hoitaminen on työuralla näyttö, jonka jälkeen lähdetään toiseen suuntaan. Useimmilla on kokemusta kollegoiden siirtymisestä yksityisille palveluntuottajille, jotka pystyvät tarjoamaan kilpailukykyisen palkan ja tehtävät, jotka eivät sisällä julkisen vallan käyttöä ja kontrollitoimenpiteitä. Ilmiönä avohuollon ”keikkasosiaalityöntekijä” on jo vakiintunut osaksi lastensuojelupalveluita. Jos tulevaisuudessa julkisen vallan käyttö ja hallintopäätösten teko voidaan jollain ratkaisulla ulkoistaa, markkinamallista tulee nopeasti ensisijainen hallintatapa myös sijoituksista päätettäessä. Pidempään alalla olleet esihenkilöt eivät pidä tätäkään mahdollisena, koska avohuollon tukitoimienkin ulkoistaminen on ollut yllättävän nopeaa. Kyse ei välttämättä ole valinnasta vaan yhteiskunnallisesta pakosta.

Laitoshoidon lähijohto puhuu samasta ulkoistamiseen liittyvästä ilmiöstä, joka sijaishuollossa on edennyt avohuoltoakin nopeammin. Vastaanottoyksikölle on muodostunut työmarkkinoilla maine ”näytön paikkana”, joka on eräänlainen käyntikortti ja vahvuus siirryttäessä uralla eteenpäin.

Vaihtuvuus on järkyttävän suurta. Me ollaan sinänsä vetovoimainen paikka lastensuojelun saralla, että meillä oppii paljon. Ollaan vähän niin kuin sellainen risteys. Ihmiset tietää sen, että jos olet ollut täällä töissä, niin sulla on mahdollisuudet päästä johonkin ns. helpompaan paikkaan. Ja sitten koko ajan tulee vaahteita lisää, pitäisi olla ihan yli-ihminen [...] Tulee vastaan se mitä nuori ihminen ajattelee – tiedän kun olen heidän kanssaan niin paljon jutellut – että eihän tässä ole järkeä. Mut voidaan vaikka hakata koska tahansa ja saan kaksi ja puoli tonnia palkkaa. Voin hyvin mennä tohon hankkeeseen ja saan enemmän palkkaa ja teen sitä vaan päivisin ja on helpompaa. (E4)

Esihenkilön kuvaamassa työelämän todellisuudessa on vaikea nähdä kehittämisen ja oman kehittymisen mahdollisuuksia muulla tavoin kuin siirtymällä toisiin tehtäviin. Suurten kaupunkien kannanotossa (Kuusikko- työryhmä 2022, 55) todetaan, että lastensuojelun työtehtävät ovat muuttuneet yhä enemmän korjaavaan suuntaan: asiakkuus alkaa vasta siinä vaiheessa, kun kaikki muu voitava on tehty. Kiireellisen

sijoituksen parissa työskentelevillä haastateltavilla on kaikilla eri näkökulma tähän työvaiheeseen: päivitys tekee sijoitukset, vastuusosiaalityöntekijät tekevät asiakasuunnitelmat, ja laitopsyksikkö vastaa sijaishuollosta. Yhteistä kaikille on, että matka heidän työtehtävistään siihen, kun perheen ongelmat joskus ovat alkaneet, on varsin pitkä. Paljolti tämän takia heidän on vaikea hahmottaa, mitä järjestelmässä tulisi tehdä toisin, jos sijoituksia halutaan vähentää. Kokonaisuus ei varsinaisesti kuulu kenellekään, ja siksi asiat nähdään omista työtehtävistä käsin. Voidaan puhua myös rajallisista toimintamahdollisuuksista, kun oma työtehtävä on pieni osa pirstaleista palvelujärjestelmää (ks. Mänttari-van der Kuip 2022, 37–40).

Edellä mainitussa sosiaalijohdon puheenvuorossa syytös kohdistuu lainsäädäntöön ja sosiaalityön koulutukseen. Lainsäädäntö on pakottanut osittamaan työtehtävät kapeiksi, ja niissä painottuu byrokraattinen ote ja yksityiskohtainen kirjaaminen. Asiakkaan aseman vahvistamiseksi tehtyjen muutosten käänköpuolena on kohtaamisten esineellistyminen ja työn juridisoituminen. Koulutuksen osalta ongelmaksi nähdään, että sosiaalityön opinnot eivät valmista työelämän realiteetteihin, koska harjoittelua on liian vähän, eikä se tapahdu työn kovassa ytimessä. Haastatteluaineiston perusteella myös työelämän omat rakenteet ovat sellaisia, että ne eivät riittävästi tue työssä kehittymistä. Lastensuojelussa on vaikea tehdä uraa muuten kuin siirtymällä pois asiakastyöstä. Haastateltavilla on yhteistä näkemystä siitä, että samoissa tehtävissä pysyminen tarkoittaa urautumista eikä urakehitystä.

Vaihtuvuus ja siirtyminen pois vaativista asiakastyön tehtävistä työuran myötä on ilmiö, joka yhdistää eri valtioiden lastensuojelumalleja. Se liittyy lastensuojelun institutionaaliseen tehtävään, ja voi sellaisenaan olla myös välttämätöntä. Yhteistä on myös, että missään ei ole tehty säännöllistä analyysiä siitä, ketkä lastensuojelutyötä varsinaisesti tekevät poikkileikkaustilanteessa, ja missä vaiheessa lähteminen tapahtuu. Hajanaista näyttöä on siitä, että lastensuojelun sosiaalityötä tehdään työuran alkupäässä muutama vuosi, ja jos ura jatkuu lastensuojelussa, se tapahtuu jossain muualla. (Healy & Olstedal 2010, 256–258; ks. Tham 2007.) Suomessa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on lastensuojelun ydintehtävä, mutta kenelläkään ei ole kattavaa kuvaa siitä, ketkä tätä tehtävää esimerkiksi vuoden aikana hoitavat, ja miten pitkään siinä pysytään. Yksittäisten selvitysten perusteella (esim. Lehtola ym. 2022, 37) voi todeta, että alle kolmasosassa kunnista kaikki sosiaalityöntekijät täyttivät muodolliset kelpoisuusehdot siinä vaiheessa, kun hyvinvointialueille siirryttiin. Vastuusosiaalityöntekijä on lastensuojelussa hahmo, joka on teoriassa joka puolella, mutta häntä voi olla käytännössä vaikea tavoittaa. Myös tämä tutkimuksen haastatteluihin oli vaikeinta tavoittaa vastuusosiaalityöntekijöitä.

Elää vielä tosi tiukassa sellainen ajatus, että jos lastensuojelun palveluiden piiriin tulisi, niin jotenkin lapsi heti viedään. Se on sellainen mitä tosi paljon perheiden

kanssa työestetään. Joskus mietin, että onko uudistukset helpottaneet tätä asetelmaa vai päinvastoin. Onko tuo mielikuva vahvistunut? (S7)

Työntekijän arvion mukaan lastensuojelussa odotetaan pitkälle ennen kuin asiakkuus voidaan aloittaa. Mahdollisesti jopa entistä pidempään. Sosiaalihuoltolain mukaisesta kevyemmästä tuesta on tullut asiakkuuden alkuvaiheessa toiminto, joka haastattelujen perusteella voi olla ruuhkautunut. Sillä on myös merkitystä vastuusosiaalityöntekijän tehtävän kannalta. Järjestelmässä tulisi kriittisesti arvioida, mitä lastensuojelun sosiaalityöntekijä siinä itse asiassa edustaa. Sosiaalityöntekijöiden oman arvion mukaan mielikuva yksiselitteisestä kontrollitehtävästä ei ole ainakaan lieventynyt. Tilanteiden pitkittymistä ja kriisiytymistä voisi ehkäistä, jos vastuusosiaalityöntekijällä olisi rooli jo aikaisemmassa vaiheessa. Ainakin sosiaalityöntekijällä tulisi olla laajempi harkinnan mahdollisuus päättää itse, missä vaiheessa hän tulee prosessiin mukaan, ja miten pitkään hän on siitä vastuussa.

Lastensuojelun toimintaympäristössä on kehiä, joiden välillä on tiedollisia ja kokemuksellisia etäisyyksiä. Siksi matka sosiaalipäivystyksen ja vastaanottoyksikön arjesta sektorijohtoon on pitkä. Lastensuojelupalveluiden johdon käsittelemänä tieto on jo välittyntä ja tulkittua. Se on myös karkeaa asiakasvirtojen seurannan osalta. Ulkokehällä poliittisen päätöksenteon yhteydessä on jo vaikea ymmärtää, mikä aiheuttaa kiireellisen sijoituksen tarvetta tai mitä on ylipäänsä kodin ulkopuolisten sijoitusten taustalla. Tämän vuoksi kenelläkään ei ole jäsentynyttä ja reaaliaikaista käsitystä siitä, mikä järjestelmässä itsessään aiheuttaa sijoitusten tarvetta, ja mitä siinä tulisi tehdä toisin. Voidaan tehdä oletuksia, että esimerkiksi henkilöstön vaihtuvuudella on merkityksensä tilanteiden kriisiytymisessä. Tämä on kuitenkin vain arvio ja osaselitys.

Kehittämisen kannalta ratkaisevaa on, että voidaanko siinä lyhentää toimijoiden välisiä etäisyyksiä. Kehittämisryhmiä ei yleensä muodosteta työn kovassa ytimessä, vaan irrallaan välittömästä asiakastyöstä. Haastateltavilla on kokemuksia vähäisistä vaikuttamismahdollisuuksista erityisesti työskenneltäessä kaikkein lähimpänä asiakasta. Tässä menetetään tietoa ja heikennetään työntekijän edellytyksiä kiinnittyä työhönsä ammatillisesti. Työntekijän näkökulmasta kehittäminen on silloin mahdollista vain siirtymällä kauemmas lastensuojelutyön ytimestä. Myös toimintaympäristön koolla on merkitystä, sillä näkökulma kehittämiseen on helpompi säilyttää pienemmässä organisaatiossa. Lastensuojelulla on sosiaalipalveluna paikallinen luonne: työ on asioiden yhteistä kokemista ja keskusteluyhteyden ylläpitämistä. Haastateltavien mukaan hyvinvointialueiden lastensuojelutyössä voidaan onnistua vain, jos paikallisuus säilytetään.

7 Yhteenveto tuloksista ja johtopäätökset

Tutkimus käsittelee kiireellisen sijoituksen toteutumista kahdessa kaupungissa, ja aineistonkeruu tapahtuu ajanjaksona, jolloin Suomessa vallitsevat covid-19-pandemiasta aiheutuneet poikkeukselliset olosuhteet. Jaan tehtävän kahteen osaan, joista ensimmäisessä tarkastelen kiireellisen sijoituksen asiakastilanteita ja niissä muodostuvia prosesseja, ja toisessa prosessien toteutumista ja niiden johtamista ammatillisten toimijoiden näkökulmasta. Lopputuloksena muodostuu pysäytyskuva yhdestä lastensuojelun todellisuuden osasta tutkimuspaikkakunnilla vuosina 2020–22. Kuvassa näkyy pelkistetty todellisuus, jossa kamppaillaan perheiden sisällä ja perheiden sekä auttamisjärjestelmän välillä asiakkaaksi suostumisesta. Kiireellisen sijoituksen toimeenpano tapahtuu tilannekohtaisesti järjestyvässä verkostossa, jossa sosiaalityön ideaalit ja realiteetit törmäävät toisiinsa. Asiakasprosessin johtamisen kannalta voi kysyä, onko tavoite ylimitoitettu, ja pitäisikö puhua enemmänkin koordinaatiosta.

Lastensuojelu kiireellisissä tilanteissa sisältää seuraavia tendenssejä, jotka konkretisoituvat sijoitusten toimeenpanon yhteydessä:

1. Yksilöllistyvä elämäntapa ja sen tuottama moniaineksinen lastensuojelun tarve. Suojelutarve pirstaloituu osaksi elämänvalintojen kirjoa.
2. Sallivaa individualismia edustava lastensuojelumalli. Asiakkuudet pitkittyvät ja niissä tapahtuu ongelmien muodonmuutosta. Kiire ilmenee usein osana kumuloituvaa huolta.
3. Paikallisen hallintatavan ja toimijaverkoston jatkuva organisointi. Lastensuojelun sisältö on kiireellisyyden pelkistämää ja siinä keskittään tuottamaan seuraava ratkaisu.
4. Vastuusosiaalityöntekijän johtamisote ja toimintamahdollisuudet, joilla on merkitystä sen suhteen, millaiseksi työskentely muotoutuu.

Sosiaalityö 2000-luvulla tuottaa vastauksia yksilöiden elämänpoliittisiin valintoihin, joille on vaikea löytää yhteistä nimittäjää (Ferguson 2001, 47–53). Suoma-

lainen lastensuojelumalli edustaa sallivaa individualismia, joka mukailee yhteiskunnallista kehitystä. Malli on tarkasti säädely, mutta siinä annetaan paljon tilaa kansalaisten valinnoille. Perheiden varhainen ja tarvittaessa pitkäaikainen tukeminen on periaatteena priorisoitu. (Connolly & Katz 2019, 384, 388–389.) Malli sallii paljon kansalaisille ja samalla vaatii yhä enemmän ammattilaisilta. Usein asiakkaan pitkityneeseen ja sekavaan tilanteeseen tulee vastata nopeasti ja tehokkaasti, huomioiden yhä tarkentuva oikeudellinen sääntely.

Lastensuojelua ei toteuteta yhteiskunnallisessa tyhjiössä, vaan keskellä sosiaalista ja kulttuurista murrosta, jälkimodernissa ajassa ja monimutkaisten ihmissuhteiden ytimessä. Lastensuojeluinstituutio on myös jatkuvassa muutoksessa, ja parhailaan sen järjestämistä vastuu on uudistettavana. Lastensuojelun reformit voi jakaa sen mukaan, miten niissä muokataan julkisen vallan ja yksityisen perhe-elämän välistä suhdetta. Valtio ottaa lisää vastuuta tai sitä halutaan vähentää. Suomessa on 2000-luvulla tehty selkeästi ”do more” -tyyppistä reformia. (Ks. Mansell ym. 2011, 2076–2077.) Institutionaalista puuttumiskynnystä on haluttu madaltaa, ja tuloksena on saatu runsaasti lisää asiakkuuksia. Ne ovat lisääntyneet asiakastarpeiden ja järjestelmän muutosten yhdistelmänä. Lastensuojelun asiakkuuksia on sittemmin myös karsittu siirtämällä niistä osa yleisen lapsiperheiden tuen piiriin. Kiireellisen sijoituksen tarve tunnustetaan aiempaa laajemmin lisääntyneiden ilmoitusten ja lakisääteiseksi vakiintuneen sosiaalipäivystyksen avulla.

Teen seuraavaksi yhteenvetoa tuloksista tutkimustehtävän kahden pääkysymyksen perusteella.

Ensimmäinen kysymys liittyy kiireellisen sijoituksen asiakastilanteisiin, niissä tyypillisesti muodostuviin asiakasprosesseihin, ja sijoituksen asemaan osana lastensuojeluinstituutiota.

Kiireellisen sijoituksen asiakkuuksien lisääntymisen taustalla on neljä tekijää, jotka vaikuttavat rinnakkain. Ne kaikki ovat osaselityksiä sille, miksi tämän intervention merkitys on vahvistunut toimenpiteiden kokonaisuudessa.

Ensimmäinen on suojelutarpeen aikaistettu tunnistaminen ja asiakkaiden tehostunut ohjaaminen lastensuojeluun. Toinen on lastensuojelujärjestelmän ominaisluonteesta aiheutuvien ongelmien korjaaminen. Jokaisella lastensuojelumallilla on toiminnalliset rajansa (Berrick 2018). Kiireellinen sijoitus otetaan käyttöön niissä tilanteissa, joissa vapaaehtoisuutta korostava, individualistinen palvelumalli ei riitä. Sijoitukset edustavat suojeluorientaatiota palveluorientaation sisällä, koska niissä käytetään julkista pakkovaltaa. Kolmas tekijä liittyy lastensuojelun viimesijaiseen yhteiskunnalliseen funktioon häiriöiden korjaajana (Michailakis & Schirmer 2014). Lastensuojelulla on sellaisia välittömän ja voimakkaan puuttumisen keinoja, joita psykiatriassa, koulun oppilashuollossa tai poliisilla ei ole. Lastensuojelu on paikalla silloin, kun muiden keinot loppuvat. Neljäntenä taustalla vaikuttaa ihmissuhteiden

laadullinen muutos perheissä. Osalla vanhemmista on yhä suurempia vaikeuksia hallita teini-ikäisten ongelmakäytöstä.

Lastensuojelun yhteiskunnallisen tehtävän pohjalla on vastaaminen viheliäiseen ongelmaan (esim. Crowdey & Head 2017). Vastaamisesta on tullut yhä vaativampi tehtävä. Julkinen kasvatustavastuu ulottuu syvälle yksityiseen perhe-elämään ajassa, jota hallitsee individualisaatio ja kansalaisten autonomian lisääntyminen ikään katsomatta. Näissä oloissa tehtävä uhkaa välillä näyttää mahdottoman yrittämiseltä, ja sen toimeenpano on yhä vaativampaa. Viheliäisyys näkyy siinä, että lastensuojelujärjestelmän on vaikea päästä tavoitteisiinsa, ja reformien rinnalla on tapahtunut asioita, joita ei haluttu. Merkittävin osoitus tästä on, että kun perheiden tukemiseen avoimuollossa on panostettu 1980-luvulta alkaen, samaan aikaan korjaavat toimenpiteet eli kodin ulkopuoliset sijoitukset ovat jatkuvasti lisääntyneet 2020-luvulle saakka (THL 2022). Vapaaehtoisuutta painottavan doktriinin ohella ovat myös pakotoimenpiteet lisääntyneet. Viimeisin lastensuojelulaki (417/2007) ei tuonut tähän muutosta, vaan kiireellisiä sijoituksia on tarvittu enenevässä määrin sen voimassaolon aikana. Vaikka tukitoimien käynnistämistä on aikaistettu, välittömän ja akuutin suojelutarpeen asiakasvolyymi on pysynyt korkeana.

Yksityisen perhe-elämän ja lastensuojelun julkisen vastuun välinen leikkauskohta on asiakasmäärien myötä aiempaa suurempi. Lastensuojelun vahvistuva ote perhe-elämästä edellyttää tarkentuvaa oikeudellista säätelyä. Vastauksena tähän tarvitaan hallintatapa, jolla asiakasprosessi organisoidaan (esim. Dean 2010). Hallintatavan keskeisiä piirteitä ovat oikeudellistuminen, työn standardisoiminen pienempiin osiin, ja merkittävä ammatillinen harkintavalta (Harrikari 2019). Pelkästään arvio asiakkuuden alkamisesta on usein keskitetty omaksi toiminnokseen. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on lastensuojelulakiin kirjoitettu ideaali, mutta on harvinaista, että tämä viranhaltija vastaisi varsinkaan pidemmissä asiakkuuksissa koko prosessista alusta loppuun. Pelkästään jo säädetty mitoitus pakottaa osittamaan työtä niin, että asiakasmäärä pysyy tavoitetilassa. Ammatilliset toimijat lastensuojelun sektorijohdosta alkaen tunnistavat, että hallintatavan ja asiakaslähtöisyyden välillä on jännite, jota yritetään purkaa vaihtelevin tavoin.

Kompleksisen hallintatavan rinnalla on kehittynyt lastensuojelun kustannuskriisi, koska toimeenpano sitoo jatkuvasti lisää julkisia menoja. Joudutaan puhumaan rahoitusvajeesta samaan aikaan, kun kustannukset ovat moninkertaistuneet (Hiilamo 2022). Ongelman keskiössä on se, että merkittävä osa kustannuksista on sidottu sijoituksiin, mikä taas hidastaa avoimuollossa sisällöllistä kehittämistä. Tilanteet pääsevät kärjistymään, jos avoimuolto on tarpeisiin nähden löyhää. Päivystysyksikkö toteaa työssään, että tukitoimenpiteet voivat olla korkean riskin perheissä alimitoitettuja. Myös avoimuollossa on kustannuspaineita: palveluita ulkoistetaan ja ne maksavat enemmän.

Toinen kustannusten hallintaan liittyvä tekijä on sijaishuollon keskittäminen ja kilpailutus. Asiakaslähtöisyydestä on tässä jouduttu tinkimään. Sijaishuoltopaikan valinnan mahdollisuutta joudutaan rajaamaan kiireellisen sijoituksen yhteydessä. Sijoitukset on teini-ikäisten osalta keskitetty julkisiin vastaanottoyksiköihin, ja tulkinta tässä on, että näin vastataan varsin kategorisesti välittömään suojelutarpeeseen. Yksiköillä on taipumusta tuottaa lisää ongelmia, kun vaikeasti oireilevia nuoria sijoitetaan samoille osastoille. Päivystys kohtaa välillä tilanteita, joissa vastaanottoyksiköön sijoittamisella ei saavutettaisi toivottua muutosta, ja sijoitus voidaan jättää siksi tekemättä.

Sosiaalityöntekijällä on Suomessa poikkeuksellisen laaja harkintavalta kiireellisessä sijoituksessa (Lamponen ym. 2019). Harkinta toteutuu vaihtelevasti. Sijoitus kestää heti ensimmäisellä päätöksellä enintään 30 vuorokautta, ja sisältää samat oikeusvaikutukset kuin huostaanotto. Mikäli asiassa käynnistetään tahdonvastaisen huostaanoton valmistelu, kiireellinen sijoitus voi tosiasiallisesti kestää hallinto-oikeuden ratkaisuun saakka, eli yli puoli vuotta. Ositetussa asiakasprosessissa on mahdollista, että päätöksen lapsen siirtämisestä pois kotoa tekee päivystyksen sosiaalityöntekijä, jonka osuus kestää enintään tunteja. Hänen päätöksensä voi olla vaikutuksiltaan ratkaiseva. Asialla on sikäli merkitystä, että sijoituksen perusteet on ilmaistu lastensuojelulaissa varsin yleisesti, eikä niissä voida soveltaa yksityiskohdista kriteeristöä. Kun asiaa hoitaa ensivaiheessa kaksi eri sosiaalityöntekijää, tulkintaerot ovat mahdollisia ja todellisia. Sijoituksia myös puretaan, kun asiakkuuden siirron yhteydessä tehdään toinen harkinta. Suomessa ei ole juuri tutkittu eroja harkintavallan käytössä, vaikka yhtenäinen kriteeristö puuttuu.

Kun kiireellisten sijoitusten määrä on viime vuosikymmeninä lisääntynyt, myös toimenpiteen käyttöalassa on tapahtunut muutoksia. Painopiste on siirtynyt äkillisistä terveyttä ja turvallisuutta vaarantavista tilanteista osaksi laajempaa toimenpidetäydennyttä juuttuneeseen tilanteeseen. Sijoitusten määrässä on vuonna 2022 jälleen lisäystä, eli ilmiö ei ole väistymässä (THL 2023). Tutkimuspaikkakunnissa taustalla on keskimäärin neljä vuotta kestänyt lastensuojelun asiakkuus. Kiireellisyys on harvoin täysin yllättävää, se on enemmänkin mekanismi, joka tuotetaan ja otetaan käyttöön ammatillisen harkinnan tuloksena.

Käyttöalan laajeneminen on yhteydessä siihen, että toimenpiteestä on tullut ennen kaikkea teini-ikäisten sijoitus. Kiireellisellä sijoituksella on keskeinen tehtävä monessa huostaanottoprosessissa, sillä huostaanoton valmistelu on yleisin jatkotöiden toimenpide. Siihen päädytään tutkimuksessani yli 40 prosentissa tilanteista. Sijoitustyyppinä jollain tavalla ennakoitu kiireellinen sijoitus on yleisempi kuin täysin yllättävä ja äkillinen interventio. Oikeudellisessa ja eettisessä mielessä siirtyä ei ole ongelmaton, koska siinä hämärtyy yhteys välittömään suojelutarpeeseen. Kiireellisen sijoituksen edellytyksiä on myös kavennettu (Araneva 2016, 275). Nähtävissä

on pakkokeinon ja tukitoimenpiteen välisen rajan liudentumista, sillä kiireellistä sijoitusta perustellaan usein tuen näkökulmasta. Ensisijainen perustelu on kuitenkin pysäytys ja mahdollisuus rajoittamistoimenpiteisiin. Varsinaisia rajoittamistoimenpiteitä käytetään kuitenkin vain noin puolessa sijoituksista.

Kiireellisten sijoitusten lisääntyminen on paradoksaalisesti yhteydessä avoimuuspolitiikan vahvistumiseen. Asiakkuudet ovat pitkiä ja niissä tapahtuu ongelmien muodonmuutosta. Sallivuudella on hintansa (Connolly & Katz 2019, 392). Tämä näkyy esimerkiksi siinä, miten asiakkuuden alussa ensisijainen peruste on ollut vanhemman päihde- ja mielenterveysongelma, ja vuosien jälkeen kiireellisen sijoituksen peruste on nuoren oireilu päihteillä. Välissä voi olla monta vuotta kamppailua tuen vastaanottamisesta ja sisällöstä, myös aiempia sijoituksia eri perusteilla. Kääntein hakeminen kiireellisellä sijoituksella tarkoittaa, että kamppailu jatkuu, ja usein toimenpiteeseen liittyy vastustusta. Kiireellinen sijoitus on vain viidesosassa tilanteista kaikkien asianosaisten hyväksymä interventio. Asiakkaan aseman vahvistuminen ja asiakassuhteen laadullinen muutos neuvottelun ja yhteistyön suuntaan tarkoittavat, että pakkokeinoja ei voida eikä haluta soveltaa kuin äärimmäisessä tilanteessa. Tilanteet ovat silloin usein varsin pitkälle komplisoituneita, ja ollaan lähellä huostaanottoa, kun kiireellinen sijoitus otetaan keinovalikoimasta käyttöön.

Nuoren pysäyttäminen on niin vallitseva kiireellisen sijoituksen perustelu, että sosiaalityötä ja suojeluintressiä on syytä tarkastella erikseen tämän ryhmän kannalta. Toimijoiden kokemusten mukaan kasvava tarve nuorten pysäyttäminen on oire laajemmasta ilmiöstä. Tilanteet kärjistyvät ja myös piiloutuvat ennen kuin joku asianosaisista toivoo pysäytystä. ”Teinin räjähdystä” ei enää hallita. Taustalla on pelkoa hallitsemattomasta käytöksestä; voidaan puhua myös vanhemman, sisaruksien ja muun lähiympäristön suojelemisesta. Suojeluintressin monitulkintaisuus näkyy aineistossa.

Suomen järjestelmän erityispiirre on, että prosessuaaliset oikeudet on lainsäädännössä jo 12-vuotiaalla (HE 252/2006). Tällöin ollaan usein tilanteessa, missä aikuiset ympärillä hyväksyvät sijoituksen, mutta nuori vastustaa sitä. Kotona käytävä kamppailu siirtyy sijaishuollon tehtäväksi, ja toimenpiteen rajat tulevat esiin, koska yksiköistä voi myös poistua. Merkittävä osa nuorten kiireellisistä sijoituksista voitaisiin korvata muilla keinoilla, jos tukitoimet olisivat vain aikuisten päätettävissä. Nuorten prosessuaalisten oikeuksien kaventaminen ei ole kuitenkaan realistinen vaihtoehto, koska asiakkaan asema on kehittynyt jatkuvasti toiseen suuntaan.

Kiireellisen sijoituksen ja huostaanoton tiivis yhteys on syytä tunnistaa. Kyseessä on rakenne, joka näkyy osittain. Huostaanoton mahdollisuus ja sen tosiasiallinen läheisyys tuo kiireelliseen sijoitukseen elementin, jonka toimijat kokevat kontroversiaalina, ja se näyttäytyy ongelmallisena myös asiakkaiden suuntaan. Voidaan puhua piiloagendasta, joka sisältyy kumuloituvaan huoleen ja ”suunnitellun kiireen” asiakasprosesseihin (ks. Merton 1995). Kiireellinen sijoitus on kiistan näyttö

huostaanoton puolesta asian hallinto-oikeuskäsittelyssä. Sijoituksen avulla voidaan silloin edesauttaa huostaanottoa, ja päivystys kokee, että heiltä voidaan ikään kuin odottaa intervention tekemistä. Tämä tarkoittaisi kiireellisen sijoituksen käyttämistä keinona, johon sitä ei varsinaisesti ole tarkoitettu. Koska kyseessä on rakenteisiin piiloutunut ja kiistanalainen toimintatapa, sitä on myös vaikea ottaa esiin ammattilaisten yhteisissä keskusteluissa.

Kiireellisen sijoituksen entisestään tiivistynyt yhteys huostaanottoon tuo mukanaan vielä yhden lisätekijän, joka vaikuttaa sijoitusten määrään. Kiireellisellä sijoituksella voidaan viranhaltijapäätöksen turvin määritellä lapsen olinpaikka ja sijaishuolto siihen saakka, kunnes asiassa saadaan hallinto-oikeuden ratkaisu. Hallinto-oikeus ei käytännössä ota kantaa lapsen tilanteeseen, eikä muuta sitä ennen kuin se päättää huostaanotosta. (Toivanen 2010.) Kiireellisen sijoituksen avulla voidaan tahdonvastaisissa tilanteissa turvata lapsen huolenpito ja rauhoittaa huostaanoton valmisteluprosessi. Tätä mahdollisuutta hyödynnetään. Kun sijoitusta jatketaan toistaiseksi, lasta ei kotiuteta kesken kiistanalaisen prosessin. Useimmiten myös sijaishuoltopaikka valitaan ja vaihdetaan jo siinä vaiheessa, kun lapsi on kiireellisesti sijoitettuna ja odotetaan oikeuden päätöstä.

Avohuolto on toinen asiakkuuden muoto, jonka yhteyteen kiireellinen sijoitus asemoituu. Sijoituksella voidaan tehostaa ja tiivistää työskentelyä avohuollossa. Kun sijoitus tuo esiin huostaanoton mahdollisuuden, sillä voidaan perustella muutoksia avohuollon asiakassuunnitelmaan. Tässäkään ei välttyä kiistanalaisuudelta, sillä lastensuojelun sosiaalityössä on rakenne, jonka voi nimetä ”pakotetuksi avohuolloksi” (ks. Pekkarinen 2017). Tukitoimenpiteiden vastaanottaminen on yleensä käytännössä ehto sille, että sijoitus voidaan päättää. Samalla niiden luonne muuttuu tiiviimmäksi, eli sijoituksella saavutettu käänne siirtyy avohuoltoon. Toimijoiden näkemyksen mukaan näissä tilanteissa on yleistynyt koko perheen sijoitus tai kotiin vietävä intensiivinen tuki. Kun tavoitteena on huostaanottojen vähentäminen, siihen voidaan päästä myös laajentamalla sijoitus koko perhettä koskeväksi avohuollon interventioksi.

Kiireelliset sijoitukset vuositason tarkasteluina voi jaotella neljään eri tyyppiin: 1) suojellut, 2) suunnatut, 3) selvitetty ja 4) kokoavat ratkaisut. Tilanteet eroavat toisistaan edeltävän asiakkuuden intensiteetin ja avuntarpeen yhteisen tulkinnan suhteen. Äkilliset ja välitöntä puuttumista edellyttävät tilanteet ovat usein lähtökohdiltaan lyhyempiä asiakkuuksia, ja ne saattavat myös katketa kiireelliseen sijoitukseen. Ne ovat lähempänä sitä, mitä kiireelliset huostaanotot olivat vuoden 1983 lastensuojelulain voimassaolon aikana (Harrikari 2019). Tuolloin ei virka-ajan ulkopuolista päivystystä ollut kattavasti järjestetty, joten tilanteita ei voitu arvioida samalla tavalla suunnitellusti kuin nyt. Toista päätyyppiä edustavat sijoitukset, jotka ovat osa pidempää asiakkuutta. Sijoitusten erilaisuus on perusteltua huomioida siinä, miten lastensuojelun sosiaalityö organisoidaan.

Tutkimustehtävän toinen pääkysymys liittyy kiireellisen sijoituksen asiakasprosessiin toteutumiseen ja sen johtamiseen ammattillisessa toimijaverkostossa. Tähän liittyy myös kiireellisen sijoituksen yhteys lastensuojelujärjestelmän kehittämiseen.

Äkilliset ja nopeasti kriisiytyneet tilanteet ovat sellaisia, jotka sosiaalipäivystys mieltää tehtävälajina itselleen kuuluviksi. Niihin sisältyy usein viranomaisyhteistyötä kotihälytysten yhteydessä ja niitä tehdään paljon öisin ja viikonloppuisin. Sijoituspäätöksen jälkeen asia siirtyy vastuusosiaalityöntekijän käsiteltäväksi. Suunnitelmallisuutta sisältävät kiireelliset sijoitukset ovat sellaisia, että niissä toimintamalli on mahdollista ratkaista tilannekohtaisesti. Niitä tehdään myös virka-aikana, jolloin vastuusosiaalityöntekijä voi olla niissä mukana. Sosiaalityöntekijöillä on vaihtelevia näkemyksiä siitä, onko kiireellisen sijoitustarpeen arviointi ja päätöksenteko hyvä keskittää kokonaisuudessaan päivystykseen. Keskittäminen ja päivystyksen rooli yhtenä turvallisuusviranomaisena voi helpottaa vastustuksen kohtaamista, jolloin vastuusosiaalityöntekijä käynnistää tilanteen jatkoselvittelyn vasta vuorokausia sijoituksen jälkeen. Tämä lieventää hänen kontrollitehtävänsä. Joustavaan toimintamalliin ollaan laajemmin tyytyväisiä kuin täysin keskitettyyn.

Asiakasprosesseihin sisältyy aina tiettyjä johtamistehtäviä, mutta ne myös eroavat toisistaan johtamistilanteina. Sijoituksen edellyttämä toimijaverkosto on tapauskohtainen ja siitä karsiutuu ideaalittyyppisiä osia, kuten vanhempien tuki. Tätä tarkoittaa pelkistyminen käytännössä. Toimijat keskittyvät selväpiirteiseen osaansa ja johtavat enemmän omaa työtään kuin koko tilannetta, ja tarkastelevat tehtäviä rajaimen ja poissulkemisen kautta.

Systeeminen toimintamalli ei määrittele työskentelyä, ja siitä on toimijoilla vaihtelevia tulkintoja. Malli on vasta kehkeytymässä oleva tapa hahmottaa asiakasprosessi eri vaiheissaan. Sitä on ilmeisen vaikea toteuttaa pakkokeinon yhteydessä. (Vrt. Petrelius ym. 2021; Isokuorti 2023). Vastuusosiaalityöntekijällä on keskeinen rooli tilanteiden haltuunotossa ja prosessin johtamisessa. Rooli toteutuu eri tavoin riippuen asiakastilanteesta ja sosiaalityöntekijän työorientaatiosta: sosiaalityöntekijöillä on henkilökohtainen työote siinä, miten he säätelevät etäisyyttään asiakkaaseen ja verkostoon. Sijaishuollon näkökulmasta tämä tarkoittaa ajoittain sitä, että prosessissa vastuusosiaalityöntekijän henkilöllä on liian suuri merkitys.

Lamponen (2022) tutki etnografisessa väitöskirjassaan kiireellisen sijoituksen päätöksentekoa sosiaalityöntekijän työnä ja tuo tuloksissaan esiin tietotyön luonteen ja päättelyn hierarkkisuuden sekä sosiaalisen ulottuvuuden. Näillä asioilla voidaan vahvistaa päätöksenteon varmuutta (emt., 168–175). Omissa tuloksissani näkyy, että varsinkin muiden ammattilaisten arvioimana Lamposen mainitsemat elementit voivat välillä myös heikentyä, eikä tietotyön asetelma aina näy akuutissa vaiheessa. Sosiaalityöntekijät ja erityisesti vastaanoton työntekijät kokevat tiedon luonteen ja sen välittymisen tilanteissa eri tavalla. Joudutaan toimimaan myös vähäisillä tiedoilla. Paikallisella toimintaympäristöllä ja tehtäväjoolla on oma merkityksensä, ja

henkilöstöongelmat rasittavat ajoittain toimintaa kiireellisessä sijoituksessa. Tulokseni tukevat Lamposen huomiota siitä, että päättelyä kiireellisissä tilanteissa olisi hyvä yhdessä arvioida ja harjoitella.

Johtavat sosiaalityöntekijät lähijohtajina osallistuvat osaan asiakasprosesseista, mutta eivät johda työskentelyä niissä. Lähijohtajien rooli on konsultoiva ja he keskittyvät muodolliseen prosessiin sekä oikeusvarmuuteen. Tilanteissa tarvitaan koordinoiva taustahenkilö, joka tarvittaessa voi reagoida poikkeamiin. Tärkein johtamistehtävä on sijoituksen jatkaminen tarvittaessa, jonka lisäksi johtavat sosiaalityöntekijät huolehtivat huostaanoton valmistelusta. Kun ajatellaan lastensuojelua viheliäisen ongelman kesyttämisyriksenä, lähijohdolla on keskeisen tehtävä sen analysoinnissa ja raportoinnissa, miten tehtävässä onnistutaan, ja miten esimerkiksi kiireellisen lastensuojelun asiakastilanteet vuosittain kehittyvät (ks. Lyly 2016, 39–43). Ne sisältävät ratkaisevaa tietoa siitä, miksi ja miten tilanteet kärjistyvät kiireellisiksi. Lähijohto ehtii kuitenkin tehdä vain vähän tällaista analyysiä ja viestintää organisaatiossa, koska heillä on suuri määrä henkilöstö- ja taloushallinnon tehtäviä.

Kiireellisessä sijoituksessa kohdataan akuutteja kriisejä ja sijoitus itsessään aiheuttaa kriisin. Asiakasprosessia ei kuitenkaan ole organisoitu kriisityön näkökulmasta, eikä siinä noudateta mitään tietoista mallia kriisin kohtaamisessa ja jälkikäsitteilyssä. Kriisityön elementit ovat hajautuneet verkostoon, eikä niitä käsitellä organisoidusti yhdessä. Päivystyksen tulkinnan mukaan kyse ei ole varsinaisesti kriisityön tehtävälajista. Heidän roolinsa yhtenä turvallisuusviranomaisena on akuuteissa tilanteissa performatiivinen ja rakenteita ylläpitävä (vrt. Winter & Cree 2016). Päivystys liittyy usein muihin viranomaisiin kotikäyntien yhteydessä ja edustaa konkreettista julkista valtaa.

Sijaishuolto kohtaa voimakkaimmat reaktiot sen jälkeen, kun muut viranomais tahot ovat poistuneet. Vastaanottoyksiköissä kriisit liittyvät oleellisesti työturvallisuuteen; heillä on tehtäviä myös tilapäisten ulkopaikkakuntalaisten asiakkuuksien vastaanotossa varsinaisten sijoitusten lisäksi. Tällainen kauttakulku lisää työn yllätyksellisyyttä ja moraalista ahdinkoa sekä pelkoa (ks. Brend 2020), jota on vaikea jakaa. Kriisien eskaloituminen ja liittyminen nuorten kautta toisiinsa tapahtuu usein vastaanotto-osastoilla. Vastuusosiaalityöntekijän tehtävä on akuutissa vaiheessa rajatumpi, mutta hän työstää perheen kanssa kriisin seuraavia vaiheita. Työtehtäviin sisältyy yleensä myös useiden kriisien käsittelyä samanaikaisesti.

Sosiaalityössä on johtamisvajetta, joka osittain selittyy ammatin luonteella. Asiakasprosessissa korostuu johtamisen sijasta koordinointi ja ”junailu”. Sosiaalityön johtamisympäristö on tutkimuskohteena sellainen, että aiheita joutuu ikään kuin poimimaan tyhjästä astiasta, jonka jälkeen selviää, mihin on tarttunut. Yhtenäistä määritelmää tai käsitteellistä perustaa johtamisen tasoille ei ole. (Vrt. Lawler 2007.) Rajautuminen asiakasprosessiin tuo asetelman, missä pelkästään lastensuojelun asiakkuus sisältää monta eri vaihetta, jotka kytkeytyvät toisiinsa. Lastensuojelun

asiakastilanteita luonnehtii monimutkaisuus, ja on tyypillistä, että niihin vastataan monimutkaisella organisaatiolla. (Blome & Steib 2014, 133.) Tutkimustehtävän kohdentaminen kiireelliseen sijoitukseen mahdollistaa johtamistehtävien tarkastelun konkreettisesti yhdessä prosessin osassa. Johtaminen keskustelunaiheena taas on monille haastateltaville vieras, mikä kuvastaa sen jäsentymättömyyttä sosiaalityössä. Johtamisesta näkyy jälkiä, mutta ilmiötä itseään on vaikea tunnistaa.

Asiakasprosessin tasolla näkyy sosiaalityön alisuoriutumista johtamisen ulottuvuudella. Tulosten perusteella aiemmin raportoidut johtamisongelmat saavat sisältöä (vrt. Alhanen 2014). Vastuusosiaalityöntekijän asema kyseenalaistuu, koska prosessin eri vaiheissa on mukana useampia päätöksentekijöitä. Sijaishuolto voi olla myös toimija, joka käytännössä vastaa asioiden haltuunotosta. Osa tilanteista hoituu verkostossa ilman vastuusosiaalityöntekijän merkittävää panosta. Joskus tämä on myös käytännön pakko johtuen sosiaalityön henkilöstöongelmista. Sosiaalityöntekijän rooli on keskeinen silloin, kun sijoituksella haetaan tietoisesti käännettä prosessiin, ja hän on ollut valmiiksi tässä aloitteellinen. Sosiaalityöntekijä saattaa toimijoita yhteen ja jouduttaa tavoitteiden asettamista. Toisaalta sosiaalityöntekijän työote saattaa vahvistua vasta myöhemmin asiakkuuden jatkuessa, ja sijoitustarpeen uusiutuessa. Täysin eriytetyssä mallissa sosiaalityöntekijä aina sopeuttaa omaa toimintaansa päivistyksen tekemään päätökseen. Hallintatavassa on piirteitä, jotka kaventavat vastuusosiaalityöntekijän roolia prosessina johtajana.

Kokemus sosiaalityöntekijöiden puutteellisista johtamisvalmiuksista tulee haastatteluissa esiin yhtenevästi. Erityisesti vastavalmistuneilla tai muuten prosessiin juuri liittyneillä sosiaalityöntekijöillä on vaikeuksia johtaa tilanteita. Erot työskentelyorientaatioissa ovat tässä mielessä niin huomattavia, että ne vaikuttavat koko ammatilliseen verkostoon. Johtaminen ei ilmiönä häviä minnekään, vaan se aina ratkaistaan jotenkin. Sosiaalityöntekijät itse kokevat, että johtamisvalmiudet ovat henkilökohtaisia ominaisuuksia, kokemuksen myötä opittuja taitoja, ja usein jossain muussa työssä omaksuttuja malleja. Suurin huomio kohdistuu tässä ammatin ideaaliin ja sosiaalityön koulutukseen. Johtamisen teoreettinen ja käytännöllinen varanto pysyy vähäisenä, jos sitä ei tietoisesti vahvisteta koulutuksessa sosiaalityön omista lähtökohdista käsin (vrt. Holosko 2009).

Tärkein johtamista rajoittava tekijä liittyy asiakassuhteen ideaaliin yhteistyösuhteena. Sosiaalityöntekijät kokevat itse olevansa enemmän junailijoita kuin johtajia. He saattavat yhteen ihmisiä ja asioita, ja koordinoivat vuorovaikutusta. Vaikka kiireellisessä sijoituksessa on kyse poikkeuksellisen tarkkaan säädellystä muodollisesta asiakasprosessin osasta, sen pohjalla on asiakkaan oma autonominen prosessi (esim. Grimwood 2019). Nykyajassa kaikkien ihmisten on entistä vaikeampi suostua johdettaviksi. Sen sijaan ohjauksen tarve kasvaa jatkuvasti. Ero on hienovarainen, mutta tärkeä. Sosiaalityön ideana on asiakkaan subjektiaseman vahvistaminen, mikä tarkoittaa, että päätösvalta on lopulta hänellä itsellään. Lastensuojelussa on myös

tyypillistä, että ihmiset ottavat johtajuuden itselleen, ja saattavat päättää prosessin omaehtoisesti. Vallankäytön mahdollisuus herättää vastareaktioita. Kaikki tilanteet eivät ole johdettavissa, vaikka niihin liittyy muodollisia johtamistehtäviä kuten päätöksentekoa ja informointia.

Teen tulosten perusteella viisi johtopäätöstä ajatellen lastensuojelujärjestelmän jatkuvia muutostarpeita. Kiireellinen sijoitus organisoidaan osana kokonaisuutta, ja asiakastilanteet heijastavat aina laajempaa kehitystä. Sijoitusten määrä on indikaattori sille, miten hyvin järjestelmä onnistuu tavoitteissaan. Kiireellisen sijoituksen tarpeen tulisi vähentyä, kun interventioita pyritään kohdentamaan varhaisempaan vaiheeseen. Tavoite on vaativa, koska puhutaan kehityksen suunnan kääntämisestä.

1. Kaikissa muutoksissa on tarkasteltava, mitä tuen ja kontrollin jatkumolle tapahtuu.

Lastensuojelussa käytetään julkista valtaa, joka toteutuu hienovaraisesti kohtaamalla ihmisiä palvelujärjestelmässä. Kyse on instituutiosta, jossa kohdistetaan yhteiskunnan julkinen katse yksityiseen perhe-elämään. Katse on normalisoiva: siinä asetetaan rajoja hyväksyttävälle lapsuudelle ja vanhemmuudelle. Foucault'laisen vallankäytön tutkimuksen näkökulmasta kyse on juridis-moraalisesta projektista, missä valta kiinnittyy instituution rakenteisiin ja osin myös piiloutuu niihin. Lastensuojelussa vaikeimmin hallittava kysymys on vallankäytön suuri vaihteluväli. Julkisen vallan toimenpiteet ulottuvat varhaisesta puheeksi otosta lapsen viemiseen kotoaan äkillisesti ja varoittamatta etukäteen. Klassinen tuen ja kontrollin jatkumo on foucault'lainen dispositiivi, monitulkintainen ja jännitteinen kokonaisuus, jolla säädellään valtion ja kansalaisen välistä suhdetta. (ks. Lynch 2014, 30–32; Taylor 2014, 46.) Instituution pohjalla on pysyvä epäsymmetria, joka liittyy sen äärimmäisen vaativaan yhteiskunnalliseen tehtävään. Kaikki uudistukset edustavat tämän asetelman siirtelyä, mutta jännite ei ole poistettavissa.

Suomessa viimeksi toteutetuilla uudistuksilla on asemoitu tätä dispositiivista eli toimenpiteiden yhdistelmää. Periaatteessa vapaehtoisuuteen perustuva asiakkuus on muotoiltu lapsiperhesosiaalityöksi ja lastensuojelun asiakkuus on varattu niihin tilanteisiin, joissa tarvittaessa voidaan käyttää myös tahdonvastaisia toimenpiteitä. Tuki on palvelujärjestelmässä yhtäällä ja kontrolli toisaalla. Tämän argumentin puolesta puhuu haastateltavien kokemus siitä, että lastensuojelun asiakkuuteen liittyy useimmiten vastentahtoisuutta. Esille tulee myös, että asiakkuus voi käynnistyä vasta vaihtoehtona huostaanotolle. Raja lapsiperhesosiaalityön ja lastensuojelun välillä on häilyvä ja osittain keinotekoinen, kun se piirrettiin hallinnollisesti. Eikö myös lastensuojelu ole lapsiperhesosiaalityötä, ja miten niiden välinen ero muotoillaan kansalaiselle?

Jos tuen ja kontrollin uutta muotoilua jatketaan seuraavassa uudistuksessa, yksi johdonmukainen vaihtoehto on varata lastensuojelun asiakkuus vain tahdonvastaisuutta sisältäviin toimenpiteisiin. Nyt ollaan jo melko lähellä tätä tilannetta. Kaikki muu kuin huostaanotto, kiireellinen sijoitus ja sijaishuolto olisivat silloin lapsiperhesosiaalityötä (ks. esim. Kurttila & Nyqvist 2018). Samalla tulisi kuitenkin purkaa Suomen järjestelmän erikoisuus, eli se, että sama toimenpide voi olla suostumukseen perustuva ja tahdonvastainen; vapaaehtoisena alkanut sijoitus voi sisältää myös pakkokeinoja eli rajoittamistoimenpiteitä. ”Helpompia” asiakkuuksien palauttaminen lastensuojeluun ei ole mahdollista, kun asiakasmitoituksesta pidetään kiinni. Voi kysyä, onko asiakasmitoituksen säätämisellä myös heikennetty ehkäisevän työotteen mahdollisuuksia ainakin sosiaalityöntekijän tehtävien näkökulmasta. Lastensuojelussa korostuu kontrollitehtävä entistä selvemmin.

2. Koska kiireelliset sijoitukset ovat luonteeltaan erityyppisiä, ne voisivat olla myös järjestelmässä eri toimenpiteitä.

Kiireellinen sijoitus on järjestelmässä liikkuva osa ja asiakkuus siinä voi tulla kysymykseen myös ilman mitään edeltäviä toimenpiteitä. Koska sijoitukset ovat erityyppisiä, myös niiden toimeenpanon hajauttaminen on perusteltua. Järjestelmässä tulisi erottaa toisistaan täysin äkilliset ja pidempään asiakkuuteen liittyvät kiireelliset tilanteet. Ne voisivat olla myös kokonaan eri intervention muotoja, jolloin ”suunniteltua pysäytystä” käytettäisiin osana lastensuojeluasiakkuutta, ja kiireellisyys olisi muotoiltu siinä eri tavalla. Käytäntö on vienyt jo tähän suuntaan. Samassa yhteydessä sijoitusten keskittämistä vastaanottoyksiköihin tulisi tarkastella kriittisesti. Nyt keskittämisestä seuraa ongelmia, jotka heikentävät sijoituksen tarkoitusta.

Asiakkaiden kokemusten perusteella merkittävin kysymys sijoituksen hyväksymisen kannalta on, että toimenpiteen sisällöstä on liian vähän tietoa. He eivät välttämättä ymmärrä, mihin heiltä kysytään suostumusta. Sosiaalityöntekijäkään ei aina pysty konkretisoimaan, millaista on sijaishuoltopaikan arki. (Ks. Storhaug ym. 2023, 10–11.) Toimenpiteen sisällön kehittäminen yksilöllisempään suuntaan helpottaisi asianosaisten informoimista ja ratkaisun hyväksymistä. Tuoreet tulokset Iso-Britanniasta (Wood & Forrester 2023) vahvistavat käsitystä, että paikallisella hallintata- valla ja sen kokemisella on yhteys sijoitusten määrään.

3. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävien realistisuutta on arvioitava.

Vastuusosiaalityöntekijä osallistuu asiakkaan prosessiin varsin myöhään, eli siinä vaiheessa, kun on jo arvioitu, että tarvitaan korjaavia tukitoimenpiteitä. Kymmeniä lakiin perustuvia tehtäviä sisältävä rooli on niin vaativa, että on kysyttävä, onko se

enää realistinen. Rooli ei kiireellisissä sijoituksissakaan toteudu aina sellaisena kuin se on lakiin kirjoitettu, ja syitä tähän on monia. Tehtävässä on paljon vaihtuvuutta, eivätkä sosiaalityöntekijät työtilanteensa vuoksi usein pääse mukaan akuutteihin tilanteisiin. Asiakasprosessin johtaminen ja lapsen asioista vastaaminen ovat tavoitteita, joiden lievempi muotoilu tapahtuu käytännössä, vaikka sitä virallisesti ei tehdäkään. Tehtävien ja vastuun jakaminen on perustellumpi ratkaisu kuin niiden lisääminen, koska vastuusosiaalityöntekijästä uhkaa tulla mahdoton tehtävä.

Kokonaiskäsitystä ei ole siitä, kuka tehtävää todellisuudessa hoitaa ja miten pitkään. Poikkileikkaustilanteessa sijaispätevien työntekijöiden osuus on yli neljännes, paikoin enemmänkin (ks. Lehtola ym. 2022; Yliruka ym. 2022b, 15). Lastensuojelussa voi olla suurin vaihtuvuus tehtävässä, jolta asiakkaan näkökulmasta on lupa odottaa pysyvyyttä. Vaihtuvuus ei edesauta kärjistyvien tilanteiden tunnistamista.

Lastensuojelussa johtajuuteen kohdistuu odotuksia, jotka ovat keskenään vaikeasti yhteensovitettavissa (Pekkarinen 2010a, 35–36). Toiminnan tulisi olla samaan aikaan kustannustehokasta, nopeaa ja ehdottoman asiakaslähtöistä. Kiireessä pitäisi ajatella hitaasti ja hyväksyä se, että asiakkaan prosessia ei voi ennakoida eikä vauhdittaa. Odotukset välittyvät asiakasprosessin tasolle. Sosiaalityöntekijälle on siinä annettu lisää vastuuta, mutta ei valtaa ja toimintamahdollisuuksia samassa suhteessa. Resurssien kohdentaminen ei ole heidän päätettävissään yhtään enempää kuin ennen, uudessa aluerakenteessa ehkä jopa entistä vähemmän.

4. Lastensuojelun käsitettä ja toimenpiteitä on syytä tarkastella kriittisesti ikäryhmittäin.

Kun kiireellisestä sijoituksesta on tullut vallitsevasti nuorten pysäytys, samalla tulee arvioida lastensuojelutoimenpiteiden soveltuvuutta täysi-ikäisyyttä lähestyvien kohdalla. Usein kiireellisessä sijoituksessa puututaan perhetilanteeseen, jota hallitsee pelko ja turvattomuutta aiheuttava käytös. Puhutaan korkean riskitason perheistä, joissa on eskaloituneita konflikteja vanhempien kesken sekä kaikkien perheenjäsenten välillä (vrt. Sudland 2020, 253–254; Ferguson ym. 2021, 34–35). Suojeluintressi on monimuotoinen ja sirpaloitunut. Kun esimerkiksi 16-vuotiaan sijoituksen perusteena on läheisten kokemus pelko ja turvattomuus, kyseessä on moniaineksinen suojelun tarve. Myös aikuisia suojellaan.

Nuorten lainrikkomiseen sisältyviä uusia ilmiöitä lähestytään vanhoilla selitysmalleilla ja toimenpiteillä, joiden relevanssia on arvioitava yhteistyössä rikosseuraamusalan kanssa (ks. Harrikari & Tiitinen 2022). Keskustelua lastensuojelun merkityksestä ja riittävydestä tulisi käydä kohdennetusti ikäryhmittäin. Mikään palveluorientaation toimenpiteistä ei välttämättä sovellu tilanteisiin, joissa on kyse vakavista rikoksista. Toisaalta alaikäisen vankeinhoidollinen asema on aina myös

lastensuojelukysymys. Uuden tyyppiselle lastensuojelutoimenpiteen ja rikosseuraamuksen yhdistelmälle on nähtävissä tarvetta (esim. Rikander ym. 2023, 17).

Väitöskirjani tuo esiin näkemyksiä uusien palvelumuotojen tarpeesta erityisesti nuorten kohdalla. Nykyajan teini-ikäisellä on vahva autonomia ja itsemääräämisoikeus suhteessa vanhempiin, muihin aikuisiin ja viranomaisiin. Nuori kohdataan aina yksilönä omine suunnitelmineen. Kiireellisen sijoituksen käyttäminen täysi-ikäisyyttä lähestyvän nuoren tilanteessa voi olla väliintulon keino, mutta se ilmentää myös keinojen puutetta. Seuraavan lastensuojelureformin yhteydessä on perusteltua tarkastella, pitäisikö joitain interventioita ja tukimuotoja profiloida ikäryhmittäin. Vastaanottoyksiköillä on valmiuksia kehittää nuorten itsenäistymiseen tähtäävää toimintaa, jolla voidaan korvata sijoitustarvetta. Tilanteissa tarvitaan lisää rohkeutta tunnistaa, tuetaanko nuorta takaisin kotiin vai itsenäisen elämän alkuun.

5. Kaikissa lastensuojelua koskevissa ratkaisuissa tulee vahvistaa käytännön toimijoiden vaikuttamismahdollisuuksia siihen, miten työ organisoidaan.

Tämä toteutuu edelleen heikosti, sillä kehittäminen tapahtuu kaukana niistä olosuhteista, joissa asiakkaat päivittäin kohdataan. Lastensuojelun sosiaalityötä organisoidaan nyt uudelleen laajoilla hyvinvointialueilla, mutta toimintaympäristöä koettelevat vakiintuneet kysymykset. Kustannuskriisi jatkuu ja uudessakin organisaatiossa joudutaan vastaamaan uusliberalistisiin vaatimuksiin ulkoistamisesta ja hallinnon tehostamisesta. Sosiaalityön paikka julkisena palveluna on jatkuvan arvioinnin ja uudelleenmäärittelyn kohteena. (Esim. Marjanen ym. 2018, 80–86.) Samalla asiakkaiden tilanteessa tapahtuu alueellista eriytymistä, joka pakottaa huomioimaan erot ja kohdentamaan resursseja. Erot lapsiperheiden ja nuorten hyvinvoinnissa uhkaavat revetä entistä suuremmiksi. Tästä osoituksena on nuorten pistemäinen pahoinvoinnin ja rikollisuuden lisääntyminen, joka näkyy myös asunnottomuuden paluuna. (Karjalainen & Kivipelto 2022.) Lastensuojelussa kohdattavat kriisit ovat niin monimutkaisia, että niitä hoitavat organisaatiot eivät saisi toistaa tätä kompleksisuutta.

Lastensuojelun hallintatavan keskeinen kysymys on, toteutuuko se uuden julkisjohtamisen ja hallinnon tehostamisen vai sosiaalityön lähtökohdista. Prosessin pilkkomisen ja sosiaalityön asiakaslähtöisyyden välinen jännite viittaa siihen, että painopiste on tehostamisessa, jolla hallitaan asiakasmääriä. Sosiaalityöntekijät eivät välttämättä itse hallitse valittua hallintatapaa, vaan vaatimukset tulevat laajemmin julkishallinnosta ja lainsäädännöstä. Organisaation jatkuva uudistustarve voi olla seurausta siitä, että liian vähän merkitystä annetaan sille, miten työntekijät ja asiakkaat kokevat prosessin. Ratkaisevaa ei ole se, tehdäänkö eriytettyä vai yhdennettyä lastensuojelua, vaan työntekijöiden mahdollisuudet vaikuttaa omaan työhönsä.

Haastattelujen yhteydessä tutkijapositioni tuli mukaan ajatuksia omasta työhistoriasta. Erilaisille lastensuojelun työmalleille on ollut yhteistä, että ne eivät ole olleet itse päätettävissä. Joskus on jouduttu mukautumaan organisaatioon, jota lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat aktiivisesti vastustaneet. Lastensuojelu on kuormittavaa suhteessa muihin sosiaalityön tehtäviin, ja hallintatavan tulisi vahvistaa sosiaalityöntekijän toimintamahdollisuuksia ja oman tehtäväkuvan rakentamista. Tämä ei edelleenkaan ole uudistusten keskiössä. (Ks. Baldschun ym. 2019, 43–44; Mänttari-van der Kuip 2022.)

Systeemisen toimintamallin piilevä mahdollisuus voi olla sen joustavuudessa, jos sitä halutaan todella hyödyntää (ks. Yliruka & Tasala 2022). Haastatteluissa tuli esiin ajatus, että työn organisointi voisi joustaa asiakkuuden mukaan, eikä toisin päin. Tällöin vastuusosiaalityöntekijä ja hänen työparinsa tai tiimensä olisivat mukana asiakkaan prosessissa sen vaiheen, mikä yhdessä määrittellään tarpeelliseksi. Sosiaalityöntekijä päättäisi itse, missä asiakkaan polun mutkissa hän on mukana, ja jatkaako hän siinä esimerkiksi huostaanoton jälkeen. Sosiaalityöntekijät suhtautuvat tähän kysymykseen eri tavoin, mutta heillä ei ole toiminnallista vapautta tehdä omia ratkaisuja. Systeemisellä mallilla on nyt merkitystä yksittäisessä asiakasasiassa, mutta se voi olla näkökulma myös organisaatioon, jos tiimeillä on laaja vastuu omasta työstään.

Lastensuojelutyön vaativuus ja kuormittavuus on huipussaan vastaanottoyksiköissä, joissa kiireellisesti sijoitetut alaikäiset ja heidän perheensä kohdataan. Myös työntekijöiden vaihtuvuus ja hakeutuminen muualle on merkittävää vastaanottotyössä, haastatteluissa se oli kriittisellä tasolla (vrt. Mathieu ym. 2020). Yksiköissä on näköala siihen, mikä järjestelmässä pettää suhteessa sen tavoitteisiin ja yhteiskunnalliseen lupaukseen. Kehittämisen kannalta tällainen katutason ääni välittyy heikosti: työryhmissä on harvoin ohjaajia mukana. Viimesijaisten toimintojen näkemys on kuitenkin ensisijaisen tärkeää, kun halutaan tietää, miksi tilanteet kärjistyvät. Yksiköissä on myös valmiuksia suunnata työtään niin, että sijoitusten toistumista samoissa perheissä voidaan vähentää.

Tarkastelen lopuksi tulosten merkitystä ja esitän aiheita jatkotutkimukselle. Lastensuojelututkimuksen katvealueiksi on paikannettu lastensuojelun käsitteellinen ja teoreettinen tarkastelu, lastensuojelun asiakasprosessien yksityiskohtainen kulku ja eri osapuolten kokemustieto (Pekkarinen 2011, 55–58). Näihin alueisiin väitöskirjani tulokset avaavat näkökulman. Hallintatavan ja johtamisympäristön jännitteiden teoreettinen tarkastelu saa aineiston avulla konkreettista sisältöä. Asiakasprosessien etenemiselle löytyy tyypillisiä piirteitä. Ammatillisten toimijoiden kokemustieto tuo esiin, miten turvattomuuden torjunnassa onnistutaan eri rooleissa vaihtelevasti, ja millaista se on työnä.

Tuloksilla on lastensuojelututkimuksen kannalta sikäli merkitystä, että ne tarkentavat kuvaa kiireellisen sijoituksen taustatekijöistä. Yksityiskohtaista tietoa

sijoituksiin johtaneista syistä ja niiden yhteydessä tuotetuista ratkaisuksista on nyt enemmän. Tulokset tuovat empiiristä sisältöä Lamposen (2017) jäsenyyteen kiireellisestä sijoituksesta ”minihuostaanottona”, mutta myös jonain muuna. Kaikki tilanteet eivät edellytä samalla tavalla lastensuojelun sosiaalityöntekijän työpanosta. Kiireellisen sijoituksen asema auttamisjärjestelmän yhdellä reunalla saa tulosten avulla lisää syvyyttä. Samalla herää kysymyksiä sen suhteen, missä määrin järjestelmä itse tuottaa pitkittymistä ja tilanteiden kärjistymistä. Sosiaalityön itsekritiikille ja suomalaisen lastensuojelumallin arvioinnille on tarvetta.

Kriisien kohtaamisen merkitys on teema, joka nostaa esiin sen, että lastensuojelun interventiot ovat työmuotoina erilaisia. Kriisityölle ei ole yhtenäistä tulkintaa, mutta erilaiset tulkinnat ovat nähtävissä. Lastensuojelu ei ole vain työtä, jota tehdään, vaan työ saa aikaan jotain sen tekijässä ja asiakkaassa (esim. Beer ym. 2021) Kriisityön merkitys vaihtelee työtehtävittäin, mutta uhkaavien ja turvattomuutta aiheuttavien tilanteiden parissa työskentely kaipaa yhteistä kriisitietoisuutta ja mallintamista. Työntekijöiden olisi hyvä kohdata muulloinkin kuin kriisien yhteydessä vastaanoton tiloissa.

Sosiaalityön johtamisen tutkimus on ollut niin vähäistä, että tulokset tuovat siihen lisän jo pelkästään sen takia (ks. Pekkarinen 2010a). Keskittyminen asiakasprosessien johtamiseen osoittaa, että asiassa tarvitaan käsitteellistä tarkennusta. Jos johtamisella ei ole selkeää hallinnollista keskusta ja kohdetta, eikä verkostossa työskennellä esihenkilöasemassa, rinnalle tarvitaan muita määritelmiä. Toisaalta johtamisvalmiuksien vahvistamisen tarve ilmentää asian merkitystä. On olemassa sosiaalityöntekijän tehtäviin liittyvää johtamista, jolla on vielä lastensuojelussa oma sisältönsä. Kiireessä johtaminen siirtyy välillä muiden tehtäväksi. Sosiaalityön johtamista on hyvä tarkastella irrallaan kaikesta ammatillisesta ”lainatavarasta”, johtamistrendeistä, joita käytäntö hylkii. Sosiaalityön asiakassuhteissa on piirteitä, jotka ovat ammattispesifejä, ja johtamisen tulee perustua tähän ominaislaatuun (ks. Halloworth ym. 2018, 34).

Lastensuojelututkimusta vaivaa jonkinasteinen sosiaalityöntekijäkeskeisyys. Vaikka sosiaalityöntekijä on prosessin ammatillinen keskushenkilö, hän ei tee työtä yksin. Yleensä muut ammatilliset ovat lähempänä asiakasta, kiireellisessä sijoituksessa erityisesti sijaishuollon työntekijät. Tässä tutkimuksessa asiakasprosessia ja sosiaalityöntekijöiden panosta siinä tarkastelevat heidän itsensä lisäksi myös muut ammatilliset toimijat, mukaan lukien sosiaalityöntekijöiden esihenkilöt. Kuva sosiaalityöstä saa erilaisia sävyjä, kun sitä tutkitaan myös muiden kuin sosiaalityöntekijöiden työnä (vrt. Lamponen 2022).

Lastensuojelu jää vaikean tehtävänsä takia helposti yhteiskunnalliseen ja tiedolliseen marginaaliin. Keskustelu lapsiperheistä ja yhteiskunnalliset panostukset jäävät yleiselle tasolle, eivätkä kohdistu suoraan lastensuojelun ”kovaan ytimeen”. Uhkana on ajautuminen asiakkaiden kanssa samaan marginaaliseen asemaan. Kaikki

tähän ytimeen kohdistuva tutkimus tuo näkyvyyttä ja realistista sisältöä lastensuojelun ilmiöille. On mahdollista tietää lisää vaativan työn olemuksesta, vaikka sillä ei ole mitään perimmäistä muotoa. Tutkimuksen tulisi lisätä luottamusta siihen, että järjestelmään voidaan tuoda muutosesityksiä myös sisältä käsin. (Heino 2017, 193–194.) Kriittinen realismi strategiana tarkoittaa, että tutkimuksen tulee olla emansipatorista, mutta myös itsekritiittistä. Yhteiskunnalliseen puolustusasemaan juuttuminen ei ole hyväksi, vaikka lastensuojelutyön luonteeseen usein kuuluu vastaaminen johonkin syytökseen.

Kriittisen realismin antina voi pitää teoreettisesti jäsenneltyä tietoa asiakastyön ytimeestä. Sosiaalityö on aina jotain suhteessa työlle asetettuihin yhteiskunnallisiin odotuksiin: tutkimus sisältää havaintoja tästä välimatkasta (Mäntysaari 2006, 3; Houston 2014; Houston 2022, 3–4). Väitöskirjani tulosten perusteella voi tarkastella kriittisesti seuraaviin asioihin liittyviä tavoitteita: avohuollon sisältö ja merkitys, vastuusosiaalityöntekijän asema, tilanteiden johtamisen yleiset mahdollisuudet. Realistisuus voi tarkoittaa myös tavoitteiden tarkistamista. Voi kysyä, mitkä ovat tulevaisuuden lastensuojelun keinot, kun kaikkien, myös alaikäisten kansalaisten valintojen mahdollisuudet vahvistuvat entisestään.

Tutkimuksessa tehdyt valinnat tuovat aina esiin myös tulosten rajallisuuden. Aineisto on kerätty tietynä ajanjaksona tutkimuspaikkakunnilla. Haastateltavat valikoituivat osittain tietoisien harkinnan perusteella, mutta myös satunnaisesti sen mukaan, mikä tutkimuksen suorittamisen kannalta oli mahdollista. Tulokset pätevät siinä kontekstissa, minkä aineisto käsittää. Tutkimusasetelmasta rajautui pois perhehoidon toimijoiden osuus, joka olisi tuonut pienten lasten sijoituksiin yhden teeman lisää. Jossain toisessa kuntaympäristössä ja eri vuonna toteutettuna tuloksista avautuisi erilainen näkökulma aiheeseen. THL:n Sotkanet-tietokannasta on mahdollista valita tutkimukseen myös kuntia, joissa sijoitusten määrä on merkittävästi vähentynyt.

Lastensuojelutyöstä kokemusta omaava ja aiheeseen perehtynyt lukija saattaa löytää raporttini perusteella yhteyden niihin ajatuksiin, joita työ on hänessä itsessään herättänyt. Lastensuojelu jättää kaikkiin osallisiin muistijälkensä. Aihetta tuntematon lukija taas voi saada käsityksen siitä, millainen sisältö lastensuojelun kohdeongelmilla on ajassamme.

Jatkotutkimuksen aiheena ensinnä avohuollon tukitoimien sisältö on tärkeä kysymys, koska niihin pohjautuu koko nykyinen lastensuojelumalli. On paljon käytettyjä kevyitä tukitoimenpiteitä, kuten ammatillinen tukihenkilö, joiden merkityksestä tiedetään vähän. Se voi kuitenkin olla tärkein toimenpide ennen sijoitusta. Toisaalta on hyvin intensiivisiä ja kustannuksiltaan suuria tukimuotoja kuten koko perheen sijoitus tai kuntoutus, joita käytetään erityisesti kiireellisen sijoituksen jälkeen, tai sen välttämiseksi. Näitä on myös merkittävästi ulkoistettu, ja on kiinnostavaa, miten palveluita koordinoidaan ja johdetaan markkinamallin laajentuessa.

Tähän liittyy rajankäynti lastensuojelun avohuollon ja lapsiperhesosiaalityön välillä, joka on varsin häilyvä. Lapsiperhesosiaalityön konkreettisesta muotoilusta tiedetään vähän. Haastatteluissa tulee esiin, että näiden työmuotojen välillä on asiakasvirtaa, jonka suuntaa tulisi analysoida. Lapsiperhesosiaalityöstä siirrytään myös suoraan kodin ulkopuolisiin sijoituksiin. Voi kysyä, onko tähän asiakkuuteen siirretty merkittävä osa entisestä vapaaehtoisuuteen perustuvasta lastensuojelusta ja nimetty se uudelleen. Ratkaisulla on merkitystä resursoinnin ja sosiaalityöntekijän tehtäväkuvan kannalta.

Kolmas aihe on kiireellisen lastensuojelun arki vastaanottoyksiköissä, joissa on suuri asiakkaiden vaihtuvuus. Asiakkaat asuvat enimmäkseen niissä sijoituksen aikana, ja sijaishuolto työskentelee heidän kanssaan kaikkein tiiviimmin. Osastoilla tapahtuvasta akuutista lastensuojelutyöstä on vähän tuloksia. Vastaanottoon tiivistyy vaikeimmin oireilevien nuorten kohtaaminen, jonka suhteen on odotettavissa uusia avauksia, kun lastensuojelua uudistetaan. Sijaishuollon ympäristössä on mahdollista tuoda tutkimukseen mukaan asiakasnäkökulma esimerkiksi havainnoimalla, koska sitä on kriisin keskellä vaikea muuten metodisesti lähestyä. Tutkijan on vaikea autenttisesti paikallistaa itsensä kotikäynnille, jonka yhteydessä arvio sijoituksesta tehdään. Tähän aihealueeseen voi kuitenkin sisällyttää päivystysluonteisen lastensuojelun tutkimisen sosiaalipäivystyksen työn kautta.

Lopulta kaikki todellisuus lastensuojelussa liittyy aina henkilöstötilanteeseen: työntekijöiden saatavuuteen, riittävyteen, osaamiseen ja pysymiseen. Ilmiö tulee vastaan, vaikka tutkisi ensisijaisesti jotain muuta. Lähijohtaminen on siksi enemmän henkilöstöjohtamista kuin asiakastyön johtamista. Lastensuojelussa on tehtäviä, joissa henkilöstöongelmat painottuvat, ja niitä, joissa tilanne on parempi. Erityisesti rekrytointi päivystystehtäviin on helpompaa. Tehtävien sisältöä olisi hyvä tarkastella kriittisesti, kun puhutaan työuramallista. Lastensuojelussa on yksilöllisiä työuria, mutta niistä muodostuu myös rakenteita. Ihmiset siirtyvät vuosien varrella tiettyyn suuntaan, pois kovimmasta asiakaspaineesta. Kun asiakkuudelle on määritelty oma aikansa lastensuojelussa, sellainen nähtävästi löytyy myös sosiaalityöntekijälle.

Kirjallisuus

- Aaltio, E. & Isokuortti, N.** (2019) Systeemisen lastensuojelun toimintamallin elementit: kuvaus asiakastason ydinelementeistä, tavoitteista ja toimintamekanismeista. Työpäperi 33/2019. Helsinki: THL.
- Aaltio, E., & Isokuortti, N.** (2021) Lastensuojelun tutkimusperustan vahvistamisen haasteita ja mahdollisuuksia. Kasvun tuki 1(2), 21–29.
- Aaltio, E.** (2022) Effectiveness of the Finnish Systemic Practice Model for Children’s social care. A Realist Evaluation. JYU Dissertations 571. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Aaltonen, E.** (1999) Sosiaalitoimen johtaminen – byrokratiaa vai tulosjohtamista? Tutkimus sosiaali-toimen johtamisesta Suomessa 1950-luvulta 1990-luvun puoliväliin. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Adorno, T.W.** (1962/2018) Theodor W. Adorno on “Marx and the Basic Concepts of Sociological Theory” from a Seminar Transcript in the Summer Semester of 1962. Historical Materialism: Research in Critical Marxis Theory 26 (1), 154–164.
- Aer, J.** (2012) Lastensuojelu-oikeus: lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun oikeudelliset perusteet. Helsinki: Sanoma Pro.
- Ahlgren-Leinvuo, H.** (2016) Kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun palvelujen ja kustannusten vertailu vuonna 2015. Kuusikko -työryhmän julkaisusarja 7/2016. https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/Kuusikko_lastensuojelu_2015.pdf. (7.2.2022)
- Ainsworth, F. & Thoburn J.** (2014) An Exploration of the Differential Usage of Residential Childcare Across National Boundaries: Residential Services. International Journal of Social Welfare 23 (1), 16–24.
- Alasutari, P.** (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Alfandari, R.** (2019) Multi-professional Work in Child Protection Decision-Making: An Israeli Case Study. Children and Youth Services Review 98, 51–57.
- Alfandari, R., Taylor, B., Enosh, G., Killick, C., McCafferty, P., Mullineux, J., Przeperski, J., Rölver, M. & Whittaker, A.** (2022) Group Decision-Making Theories for Child and Family Social Work. European Journal of Social Work 25 (1), 1–14.
- Alhanen, K.** (2007) Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault’n filosofiassa. Helsinki: Gaudeamus.
- Alhanen, K.** (2014) Vaarantunut suojelulta. Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Raportteja 2014: 24. Helsinki: THL.
- Alhanen, K., Lavila, P., Kangas, M., Lammula, T. & Petrelius, P.** (2019) Systeemisen muutoksen johtaminen lastensuojelussa – Opas esimiehille ja johtajille. Helsinki: THL.
- Ansell, C., & Bojn, A.** (2019) Taming Deep Uncertainty: The Potential of Pragmatist Principles for Understanding and Improving Strategic Crisis Management. Administration & Society 51 (7), 1079–1112.
- Anttila, P.** (2022) Tutkimisen taito ja tiedon hankinta. Metodix – metoditietämystä kaikille. <https://metodix.fi/2014/05/17/anttila-pirkko-tutkimisen-taito-ja-tiedon-hankinta/>. (2.7.2022.)
- Anttiroiko, A-V., Haveri, A., Karhu, V., Ryytänen, A. & Siitonen, P. (toim.).** (2003) Kuntien toiminta, johtaminen ja hallintasuhteet. Tampereen yliopisto. Kunnallistutkimuksia. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.
- Araneva, M.** (2016) Lapsen suojeleminen. Toteuttaminen ja päätöksenteko. Helsinki: Talentum pro.

- Araneva, M.** (2018) Lastensuojelun perhehoito. Helsinki: Alma Talent Oy.
- Archer, M.** (1995) *Realist Social Theory: The Morphogenetic Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Arnason, J.P & Roberts, D.** (2004) *Elias Canetti's Counter-Image of Society: Crowds, Power, Transformation*. Rochester: Boydell & Brewer.
- Arnkil, E.** (1991) Peilejä. Hypoteeseja sosiaalityön ristiriidoista ja kehitysvyöhykkeestä. *Tutkimuksia* 5/1991. Helsinki: Stakes.
- Arnkil, T. & Heino, R.** (2014) Pirulliset ongelmat opettavat. Teoksessa Haverinen, R., Kuronen, M. & Pösö, T. (toim.) *Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus*. Tampere: Vastapaino, 13–22.
- Arnkil, T.E. & Eriksson, E.** (1996) Kenelle jää kontrollin Musta Pekka -kortti? Sosiaalitoimisto verkostoissaan. Helsinki: Stakes.
- Autonen-Vaaraniemi, L.** (2012) Eroisyyden oikeuttamisen periaatteet. Teoksessa Forsberg, H. & Autonen-Vaaraniemi, L. (toim.) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino, 101–122.
- Baldschun, A., Hämäläinen, J. & Töttö, P.** (2019) Job-Strain and Well-Being Among Finnish Social Workers: Exploring the Differences in Occupational Well-Being Between Child Protection Social Workers and Social Workers Without Duties in Child Protection. *European Journal of Social Work* 22 (1), 43–58.
- Bardy, M.** (2013) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy, M. (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. 4.painos. Helsinki: THL, 71–78.
- Barlow, C. & Hall, B. L.** (2007) 'What about Feelings?': A Study of Emotion and Tension in Social Work Field Education. *Social Work Education* 26 (4), 399–413.
- Bartelink, C., van Yperen, T., Ten Berge, L., De Kwaadsteniet, L. & Witteman, C.** (2014) Agreement on Child Maltreatment Decisions: A Nonrandomized Study on the Effects of Structured Decision-Making. *Child & Youth Care Forum* 43, 639–54.
- Bartelink, C., van Yperen, T. A. & Ingrid, J.** (2015) Deciding on Child Maltreatment: A Literature Review on Methods that Improve Decision-Making. *Child Abuse & Neglect* 49, 142–153.
- Baviskar, S. & Winter, S.** (2017) Street Level Bureaucrats as Individual Policymakers: The Relationship between Attitudes and Coping Behavior toward Vulnerable Children and Youth. *International Public Management Journal* 20 (2), 316–353.
- Beck, U., Giddens, A. & Lash, S.** (1995) *Nykyajan jäljillä: refleksiivinen modernisaatio*. Tampere: Vastapaino.
- Beck, U. & Beck-Gernsheim, E.** (2002) *Individualization. Institutionalized Individualism and Its Social and Political Consequences*. London: SAGE.
- Beck, U.** (2013) *World at Risk*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, U.** (2016) Varieties of Second Modernity and the Cosmopolitan Vision. *Theory, Culture & Society* 33 (7–8), 257–270.
- Beer, O.W., Phillips, R., Letson, M. & Wolf, K.** (2021) Personal and Professional Impacts of Work-Related Stress Alleviation Strategies among Child Welfare Workers in Child Advocacy Center Settings. *Children and Youth Services Review* 122, 904–909.
- Benbenishty, R, Davidson-Arad, B., López, M., Devaney, J., Spratt, T., Koopmans, C., Knorth, E. Witteman, C., Del Valle, J., & Hayes, D.** (2015) Decision Making in Child Protection: An International Comparative Study on Maltreatment Substantiation, Risk Assessment and Interventions Recommendations, and the Role of Professionals' Child Welfare Attitudes. *Child Abuse & Neglect* 49 (2), 63–75.
- Beresford, P.** (2021) *Participatory Ideology: from Exclusion to Involvement*. Bristol: Policy Press.
- Berg, E., Barry, J. & Chandler, J.** (2012) Changing Leadership and Gender in Public Sector Organizations. *British Journal of Management* 23 (3), 402–414.
- Berger, R.** (2015) Now I see It, now I don't: Researcher's Position and Reflexivity in Qualitative Research. *Qualitative research* 15 (2), 219–234.

- Berlin, M., Kääriälä, A., Lausten, M., Andersson, M. & Brännström, L.** (2021) Long-term NEET Among Young Adults with Experience of Out-of-home Care: A Comparative Study of Three Nordic Countries. *International Journal of Social Welfare* 30 (3), 266–279.
- Berrick, J., Peckover, S., Pösö, T. & Skivenes, M.** (2015) The Formalized Framework for Decision-Making in Child Protection Care Orders: A Cross-Country Analysis. *Journal of European Social Policy* 25 (4), 366–378.
- Berrick, J., Dickens, J., Pösö, T., & Skivenes, M.** (2016) Time, Institutional Support and Quality of Decision Making in Child Protection Care Orders: A cross-country analysis. *Human Service Organizations: Management Leadership & Governance* 40, 451–468.
- Berrick, J. D.** (2018) *The Impossible Imperative. Navigating the Competing Principles of Child Protection.* New York: Oxford University Press.
- Bhaskar, R.** (1979) *The Possibility of Naturalism.* London and New York: Routledge.
- Bhaskar, R.** (1986) *Scientific Realism and Human Emancipation.* London: Verso.
- Bhaskar, R.** (2015) *The Possibility of Naturalism: A Philosophical Critique of the Contemporary Human Sciences.* 4th ed. Oxon: Routledge.
- Bhatti-Sinclair, K. & Sutcliffe, C.** (2013) Challenges in Identifying Factors Which Determine the Placement of Children in Care? An International Review. *Child & Adolescent Social Work Journal* 30 (4), 345–363.
- Biesel, K., Masson, J., Parton, N., Pösö, T. (toim.)** (2020) *Errors and Mistakes in Child Protection: International Discourses, Approaches and Strategies.* Bristol: Policy Press.
- Biggeri, M.** (2007) Children's Valued Capabilities. Teoksessa Walker, M. & Unterhalter, E. (toim.) *Amartya Sen's Capability Approach and Social Justice in Education.* Basingstoke: Palgrave Macmillan, 197–214.
- Björkhagen Turesson, A.** (2020) Conceptions, Norms, and Values in the Work of Child Protective Services with Families at Risk: An Analysis of Social Workers' Diaries. *Clinical Social Work Journal* 48 (4), 369–379.
- Blomberg, H., Corander, C., Kroll, C., Meeuwisse, A., Scaramuzzino, R. & Swärd, H.** (2009) A Nordic model in child welfare? In Forsberg, H. & Kröger, T. (eds.): *Social Work and Child Welfare Politics Through Nordic Lenses.* Bristol: The Polity Press, 29–45.
- Blomberg, H., Kroll, C. & Meeuwisse, A.** (2013) Nordic Social Workers' Assessments of Child Welfare Problems and Interventions: A Common Model in Child Welfare? *European Journal of Social Work* (3), 311–326.
- Blomberg, H., Kallio, J., Kroll, C., & Saarinen, A.** (2015) Job stress among social workers: Determinants and attitude effects in the Nordic countries. *The British Journal of Social Work* 45, 2089–2105.
- Blome, W. W., & Steib, S. D.** (2014) The Organizational Structure of Child Welfare: Staff are Working Hard, but it is Hardly Working. *Children and Youth Services Review* 44, 181–188.
- Blyth, M. (toim.)** (2014) *Moving on from Munro: Improving Children's Services.* Bristol: Policy Press.
- Bogner, A. & Menz, W.** (2009) The Theory-Generating Expert Interview: Epistemological Interest, Forms of Knowledge, Interaction. Teoksessa Bogner, A., Littig, B. & Menz, W. (toim.) *Interviewing Experts.* Basingstoke: Palgrave Macmillan, 43–79.
- Brend, D. M.** (2020) Residential Childcare Workers in Child Welfare and Moral Distress. *Children and Youth Services Review* 119, 105621–105628.
- Breshears, E. & Dean, R.** (2013) *Facilitative Leadership in Social Work Practice.* New York: Springer.
- Bride, B. E.** (2007) Prevalence of Secondary Traumatic Stress Among Social Workers. *Social Work* 52 (1), 63–70.
- Broadhurst, K., Hall, C. & Wastell, D., White, S. & Pithouse, A.** (2010) Risk, Instrumentalism and the Humane Project in Social Work: Identifying the Informal Logics of Risk Management in Children's Statutory Services. *The British Journal of Social Work* 40 (4), 1046–1064.

- Brodkin, E. Z.** (2008) Accountability in Street-Level Organizations. *International Journal of Public Administration* 31, 317–336.
- Bruning, M.R & Doek, J.E.** (2021) Characteristics of an Effective Child Protection System in the European and International Contexts. *International Journal on Child Maltreatment: Research, Policy and Practice* 4 (3), 231–256.
- Brönnimann, A.** (2022) How to phrase critical realist interview questions in applied social science research, *Journal of Critical Realism* Vol. 21 (1), 1–24.
- Buckley, H., Carr, N. & Whelan S.** (2011) Like Walking on Eggshells’: Service User Views and Expectations of the Child Protection System. *Child & Family Social Work* 16 (1), 101–110.
- Bukowska, M.** (2021) Critical Realism: One of the Main Theoretical Orientations of the Social Sciences in the Twentieth and Twenty-First Centuries. *Journal of Critical Realism* 20 (4), 441–447.
- Burns, K., Pösö, T. & Skivenes, M.** (2017) Removals of Children by the Child Welfare System – Variations and Differences Across Countries. Teoksessa Burns, K., Pösö, T. & Skivenes, M. (toim.) *Child Welfare Removals by the State: A Cross Country Analysis of Decision Making Systems*. New York: Oxford University Press, 223–243.
- Cameron, G., Coady, N. & Hoy, S.** (2014) Perspectives on being a father from men involved with child welfare services. *Child & Family Social Work* 19 (1), 14–23.
- Canetti, E.** (1984) *Crowds and Power*. New York: Penguin Books.
- Carlén, K., Suominen, S., Augustine, L., Saarinen, M., Aromaa, M., Rautava, P., Sourander, A. & Sillanpää, M.** (2022) Teenagers’ Mental Health Problems Predict Probable Mental Diagnosis 3 Years Later Among Girls, but What About the Boys? *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health* 16 (1), 1–10.
- Castells, M.** (2010) *The Power of Identity: The Information Age: Economy, Society and Culture*. Oxford: University Press. Malden: Wiley-Blackwell.
- Chambon, A.S.** (1999) Foucault’s approach. Making the Familiar Visible. Teoksessa Chambon, A.S., Irving, A. & Epstein, L. (toim.) *Reading Foucault for Social Work*. New York: Columbia University Press, 51–81.
- Christiansen, O. & Anderssen, N.** (2010) From Concerned to Convinced: Reaching Decisions about Out-of-Home Care in Norwegian Child Welfare Services. *Child and Family Social Work* 15 (1), 31–40.
- Clark, A. & Gordon, R.** (2015) Crisis Intervention. Teoksessa Lishman, J.(toim.) *Handbook for Practice Learning in Social Work and Social Care: Knowledge and Theory*. London: Jessica Kingsley Publishers, 201–215.
- Clark, Z.** (2021) Is Out-of-Home Care in a Crisis? Perspectives on Child and Youth Welfare Systems in Northern Europe and Germany. *Social Work and Society* 19 (1), 1–4.
- Clarke, J.** (2004) Dissolving the Public Realm? The Logics and Limits of Neo-Liberalism. *Journal of Social Policy* 33 (1), 27–48.
- Clossey, L.** (2015) A Crisis Intervention Model for Child Protective Services Workers. Conference Paper. *A_Crisis Intervention Model for Child Protective Services_Workers*. <https://www.researchgate.net/publication/30000036>. (2.2.2020)
- Coffey, A.** (2014) Analysing documents. Teoksessa Flick, U. (toim.) *The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis*, 367–379.
- Coffey, D.S. & Beddoe, L.** (2019) Leadership in Times of Change. Teoksessa Connolly, M., Charlotte, W. & Coffey, D.S. (toim.) *Strategic Leadership in Social Work Education*. 1st ed. 2019. Cham: Springer International Publishing, 13–14.
- Colby Peters, S.** (2018) Defining Social Work Leadership: A Theoretical and Conceptual Review and Analysis. *Journal of Social Work Practice* 32 (1), 31–44.
- Collins, B. & Collins, T.** (2005) *Crisis and Trauma: Developmental-ecological intervention*. Boston: Houghton Mifflin Publishers.
- Collins, S.** (2008) Statutory Social Workers: Stress, Job Satisfaction, Coping, Social Support and Individual Differences. *The British Journal of Social Work* 38 (6), 1173–1193.

- Comim, F.** (2014) Building capabilities: A New Paradigm for Human Development. Teoksessa Comim, F. & Nussbaum, M. (toim.), *Capabilities, Gender, Equality: Towards Fundamental Entitlements*. Cambridge: Cambridge University Press, 131–154.
- Conklin, J.** (2006) Wicked Problems & Social Complexity. <http://cognexus.org/wpf/wickedproblems.pdf> (3.2.2022)
- Connolly, M. & Katz, I.** (2019) Typologies of Child Protection Systems: An International Approach. *Child Abuse Review* 28, 381–394.
- Cook, L.** (2017) Making Sense of the Initial Home Visit: The Role of Intuition in Child and Family Social Workers' Assessments of Risk. *Journal of Social Work Practice* 31(4), 431–444.
- Cook, L.** (2020) The Home Visit in Child Protection Social Work: Emotion as Resource and Risk for Professional Judgement and Practice. *Child & Family Social Work* 25 (1), 18–26.
- Coulter, S., Houston, S., Mooney, S., Devaney, J. & Davidson, G.** (2020) Attaining Theoretical Coherence Within Relationship-Based Practice in Child and Family Social Work: The Systemic Perspective. *The British Journal of Social Work* 50 (4), 1219–1237.
- Cowden, S., & Singh, G.** (2007) The 'User': Friend, Foe or Fetish? A Critical Exploration of User Involvement in Health and Social Care. *Critical Social Policy* 27(1), 5–23.
- Creswell, J.W. & Plano Clark, V.L.** (2018). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. Third edition. London: Sage.
- Crowley, K & Head, B.W.** (2017) The Enduring Challenge of 'Wicked Problems': Revisiting Rittel and Webber. *Policy Sciences* 50 (4), 539–547.
- Cullin, J.** (2022) If We Look at Child Protection Reform through the Lens of Systems Science, What Do We See? *The British Journal of Social Work* 52 (7), 3964–3981.
- Dane, B.** (2000) Child welfare workers: An Innovative Approach for Interacting with Secondary Trauma. *Journal of Social Work Education* 36, 27–38.
- Danermark, B.** (2000) *Samverkan – himmel eller helvete? En bok om den svåra konsten att samverka*. Stockholm: Epago.
- Danermark, B., Ekström, M., Jakobsen, L. & Karlsson, J.C.** (2002) *Explaining Society. Critical Realism in the Social Social Sciences*. Lontoo & New York: Routledge.
- Danielsson, P.** (toim.) (2019) *Rikollisuustilanne 2018. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin katsauksia 36 / 2019*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Danielsson, P.** (2022) Nuorten väkivaltarikollisuuden määrä ja piirteet poliisin tietoon tulleen rikollisuuden valossa. Helsinki: Keskusrikospoliisin tiedusteluosaston julkaisu.
- Dean, M.** (2007) *Governing Societies. Political Perspectives on Domestic and International Rule*. Maidenhead, Berkshire: Open University Press.
- Dean, M.** (2010) *Governmentality, Power and Rule in Modern Society*. London: Sage.
- Denzin, N.K.** (1989) *The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods*. London: Sage.
- Denzin, N. K.** (2012) Triangulation 2.0. *Journal of Mixed Methods Research* 6 (2), 80–88.
- Dermott, E., & Seymour, J.** (2011) Developing "Displaying Families": A Possibility for the Future of the Sociology of Personal Life. Teoksessa Dermott, E. & Seymour, J. (toim.) *Displaying Families: A New Concept for the Sociology of Family Life*. London: Palgrave Macmillan, 2–18.
- Devaney, J & Spratt, T.** (2009) Child Abuse as a Complex and Wicked Problem: Reflecting on Policy Developments in the United Kingdom in Working with Children and Families with Multiple Problems. *Children and Youth Services Review* 31 (6), 635–641.
- Dewey, J.** (1927/2006) *Julkinen toiminta ja sen ongelmat. Alkuteos 1927, suomenkielinen laitos 2006*. Tampere: Vastapaino.
- Dingwall, G. & Hillier, T.** (2016) *Blamestorming, Blamemongers and Scapegoats: Allocating Blame in the Criminal Justice Process*. Bristol: Policy Press.
- Dumbrill, G. C.** (2006) Parental experience of child protection intervention: A Qualitative Study. *Child Abuse & Neglect* 30 (1), 27–37.

- Durose, C.** (2011) Revisiting Lipsky: Front-Line Work in UK Local Governance. *Political Studies* 59 (4), 978–995.
- Ebsen, F.** (2018) Decision-Making in Social Work. *Nordic Social Work Research* 8 (1), 1–5.
- Edwards, F.** (2016) Saving Children, Controlling Families: Punishment, Redistribution, and Child Protection. *American Sociological Review* 81 (3), 575–595.
- Eekelaar, J.** (2017) *Family Law and Personal Life*. Second edition. Oxford: Oxford University Press.
- Elias, N.** (1978) *The Civilizing Process, Vol.1, The History of Manners*. Oxford: Blackwell.
- Elo, S. & Kyngäs, H.** (2008) The Qualitative Content Analysis Process. *Journal of Advanced Nursing* 62 (1): 107–115.
- Ellonen, N. & Peltonen, K.** (2011) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset ja psykososiaaliset ongelmat – moniulotteiset yhteydet ja mittaamisen haasteet. *Nuorisotutkimus* 29 (2): 3–25.
- Ellonen, N., Jernbro, C., Jansson, S., Tindberg, Y., Luvas, S.** (2015) Current Parental Attitudes Towards Upbringing Practices in Finland and Sweden 30 Years after the Ban on Corporal Punishment. *Child Abuse Review* 24 (6), 409–417.
- Englund, H., Gerdin, J. & Burns, J.** (2011) 25 Years of Giddens in accounting research: Achievements, Limitations and the Future. *Accounting, Organizations and Society* 36 (8): 494–513.
- Enroos, R., Heino, T., Helavirta, S., Laakso, R., Pösö, T.** (2017) Vuosi huostassa. Lastensuojelun aikatietoista tarkastelua. *Janus* 25 (4), 297–311.
- EOA 2022.** Oikeusasiamiehelle jälleen ennätysmäärä kanteluita. https://www.oikeusasiamies.fi/fi_FI/oikeusasiamiehelle-jalleen-ennatysmaara-kanteluja. (3.2.2022)
- Epstein, L.** (1999) *The Culture of Social Work*. Teoksessa Chambon, A., Irving, A. & Epstein, L. (toim.). *Reading Foucault for Social Work*. New York: Columbia University Press: 3–26.
- Eronen, T. & Laakso, R.** (2016) Lastensuojelun laitoshoidon kasvatukselliset ja kuntouttavat orientaatiot ja niiden vaikuttavuus. Tutkimuskatsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010–2016. THL, työpaperi 44/2016. Helsinki: THL.
- Eronen, T.** (2013) Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisisista poluista. Helsinki: THL.
- Eronen, A., Hiilamo, H. Ilmarinen, K., Jokela, M., Karjalainen, P., Karvonen, S., Kivipelto, M., Knop, J. & Londén, P.** (2021) *Sosiaalibarometri 2021. Koronakriisi ja palvelujärjestelmän joustavuus*. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry: Helsinki.
- Eräsaari, L.** (2011) Sosiaalipalvelut käännöksen jälkeen. Teoksessa Palola, E. & Karjalainen, V. (toim.): *Sosiaalipoliittikka – Hukassa vai uuden jäljillä?* Helsinki: THL, 181–203.
- Eskola, J.** (2001) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen tutkimuksen analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*. Jyväskylä: PS-kustannus, 133–157.
- Eskola, J. & Suoranta, J.** (2008) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Esping-Andersen, G.** (1999) *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford: Oxford University Press.
- Esping-Andersen G. & Billari F.C.** (2015) Re-theorizing family demographics. *Population and Development Review* 41(1), 1–31.
- Euroopan ihmisoikeussopimus.** Valtiosopimukset 63/1999. https://www.echr.coe.int/documents/convention_fin.pdf. (3.11.2021)
- Evans, T. & Harris, J.** (2004) Street-Level Bureaucracy, Social Work and the (Exaggerated) Death of Discretion. *The British Journal of Social Work* 34 (6), 871–895.
- Evans, T.** (2016) Street-Level Bureaucracy, Management and the Corrupted World of Service. *European Journal of Social Work* 19 (5), 602–615.
- Evans, T. & Hardy, M.** (2017) The Ethics of Practical Reasoning – Exploring the Terrain. *European Journal of Social Work* 20 (6), 947–957.
- Evetts, J.** (2011) A New Professionalism? Challenges and Opportunities. *Current Sociology* 59 (4), 406–422.

- Fagerström, K.** (2016) Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu. Hackneyn malli ja systeemien käytäntö lastensuojelutyössä. Työpäperi 42/2016. Helsinki: THL.
- Falch-Eriksen, A.** (2018) Rights and Professional Practice: How to Understand Their Interconnection. Teoksessa Falch-Eriksen, A., & Backe-Hansen, E. (toim.) *Human Rights in Child Protection. Implications for Professional Practice and Policy*. Cham: Palgrave Macmillan, 39–58.
- Featherstone, B., White, S. & Morris, K.** (2014) *Re-imagining Child Protection: Towards Humane Social Work with Families*. Bristol: Policy Press.
- Featherstone, B., Gupta, A., Morris, K. & White, S.** (2018) *Protecting Children: A Social Model*. Bristol: Policy Press.
- Ferguson, H.** (2001) Social Work, Individualization and Life Politics. *The British Journal of Social Work* 31 (1), 41–55.
- Ferguson, H.** (2005) Working with Violence, the Emotions and the Psycho-social Dynamics of Child Protection: Reflections on the Victoria Climbié Case. *Social Work education* 24 (7), 781–795.
- Ferguson, H.** (2007) Abused and Looked After Children as ‘Moral Dirt’: Child Abuse and Institutional Care in Historical Perspective. *Journal of Social Policy* 36 (1), 123–139.
- Ferguson, H.** (2010) Walks, Home Visits and Atmospheres: Risk and the Everyday Practices and Mobilities of Social Work and Child Protection. *The British Journal of Social Work* 40 (4), 1100–1117.
- Ferguson, H.** (2017) How Children Become Invisible in Child Protection Work: Findings from Research into Day-to-Day Social Work Practice. *The British Journal of Social Work* 47 (4), 1007–1023.
- Ferguson, H., Disney, T., Warwick, L., Leigh, J., Cooner, T., Beddoe, L.** (2021) Hostile Relationships in Social Work Practice: Anxiety, Hate and Conflict in Long-Term Work with Involuntary Service Users. *Journal of Social Work Practice* 35 (1), 19–37.
- Ferguson, I.** (2008) *Reclaiming Social Work Challenging Neo-Liberalism and Promoting Social Justice*. Los Angeles: Sage.
- Finkelhorn, D. & Ormrod, R. K. & Turner, H. A.** (2007) Re-victimization Patterns in a National Longitudinal Sample of Children and Youth. *Child Abuse & Neglect* 31, 479–502.
- Fisher, E.** (2009) Motivation and Leadership in Social Work Management: A Review of Theories and Related Studies. *Administration in Social Work* 33, 347–367.
- Fleck-Henderson, A.** (1991) Moral Reasoning in Social Work Practice. *The Social Service Review* 65 (2), 185–202.
- Fleck-Henderson, A.** (1998) The Family as Moral Community: A Social Work Perspective. *Families in Society* 79 (3), 233–240.
- Fletcher, J.K.** (2004) The Paradox of Postheroic Leadership: An Essay on Gender, Power, and Transformational Change. *The Leadership Quarterly* 15 (5), 647–661.
- Flint, J. & Powell, R.** (2013) Individualization and Social Disintegration in Contemporary Society: A Comparative Note on Zygmunt Bauman and Norbert Elias. Teoksessa Depelteau, F., & Landini, T. S. (toim.) *Norbert Elias and Social Theory: from Classics to Contemporaries*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 261–274.
- Fook, J. & Askeland, G.** (2007) Challenges of Critical Reflection: Nothing Ventured, Nothing Gained. *Social Work Education* 26 (5), 520–533.
- Fook, J. & Gardner, F.** (2013) *Critical Reflection in Context: Applications in Health and Social Care*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Forkby, T., Höjer, S. & Liljegen, A.** (2015) Questions of Control in Child Protection Decision Making: Laypersons’ Monitoring and Governance in Child Protection Committees in Sweden. *Journal of Social Work* 15 (5), 537–55.
- Forma, P., Niemelä, M. & Saarinen, A.** (2008) *Hyvinvointivaltion kilpailuttaminen*. Helsinki: Kunnallissalan kehittämissäätiö.
- Forsberg, H. & Pösö, T.** (2008) Ambiguous position of the child in supervised meetings. *Child & Family Social Work* 13 (1), 52–60.

- Forsberg, H.** (2011) Kiistanalainen perhe ja moraalinen järkeily sosiaalityössä. *Janus* 9 (3), 269–274.
- Forsberg, H. & Autonen-Vaaranieniemi, L.** (2012) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.
- Forsberg, H. & Ritala-Koskinen, A.** (2017) The Multi-Local Residency of Children seen through Case Descriptions of Finnish Child Welfare Social Workers. *European Journal of Social Work* 20 (2), 242–252.
- Forsman, S.** (2010) Sosiaalityöntekijän jaksaminen ja jatkaminen sosiaalityössä. Henkilökohtaisen ja muodollisen uran rajapinnoilla. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Foucault, M.** (1980) Tarkkailla ja rangaista. Keuruu: Otava
- Foucault, M.** (1982) The Subject of Power. Teoksessa Dreyfus, H. & Rabinow, P. (toim.) Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics. Brighton: Harvester, 208–226.
- Foucault, M.** (1982/1994) Le sujet et le pouvoir. Teoksessa dits et écrits IV 1980–1988. Gallimard: Paris.
- Foucault, M.** (1983). Discourse and truth: The problematization of parrhesia. <https://foucault.info/parrhesia/> (3.1.2023)
- Foucault, M.** (1988) The Ethic of Care for the Self as Practice of Freedom. An Interview with Michel Foucault on January 20, 1984. Teoksessa Bernauer, J. & Rasmussen, D.M. (toim.) The Final Foucault. Cambridge: MIT Press, 112–131.
- Foucault, M.** (1990) The History of Sexuality. Volume 1: An Introduction. London: Penguin Books.
- Foucault, M.** (2000) Governmentality. Teoksessa Faubion, J.D. (toim.) Power. New York: New Press, 201–222.
- Frost, P. & Hoggett, P.** (2008) Human Agency and Social Suffering. *Critical Social Policy* 28 (4), 438–60.
- Fryer, T.** (2022) A Critical Realist Approach to Thematic Analysis: Producing Causal Explanations. *Journal of Critical Realism* 21 (4), 365–384.
- Gaita, R.** (2004) Good and Evil: An Absolute Conception. 2nd ed. London: Routledge.
- Gallagher, M., Smith, M., Wosu, H., Stewart, J., Hunter, S., Cree, V. & Wilkinson, H.** (2011) Engaging with Families in Child Protection: Lessons from Practitioner Research in Scotland. *Child Welfare* 90 (4), 117–134.
- Gambrill, E.** (2001) Social work: an Authority-Based Profession. *Research on Social Work Practice* 11(2), 166–175.
- Gambrill, E.** (2008) Providing More Effective, Ethical Services: The Philosophy and Process of Evidence-Based (Informed) Practice. Teoksessa Duncan, L. & Aron, S. (toim.) Child Welfare Research: advances for practice and policy. Oxford: Oxford University Press, 51–65.
- Gambrill, E.** (2015) Integrating Research and Practice: Distractions, Controversies, and Options for Moving Forward. *Research on Social Work Practice* 25 (4), 510–522.
- Gambrill, E.** (2016) Is Social Work Evidence-Based? Does Saying So Make It So? Ongoing Challenges in Integrating Research, Practice and Policy. *Journal of Social Work Education* 52 (1), 110–125.
- Garrett, P.M.** (2021) Dissenting Social Work. Critical Theory, Resistance and Pandemic. London: Routledge.
- Geenen, S., & Powers, L. E.** (2007) “Tomorrow is another problem”: The Experiences of Youth in Foster Care During their Transition into Adulthood. *Children and Youth Services Review* 29 (8), 1085–1101.
- Geisler, M., Berthelsen, H. & Muhonen, T.** (2019) Retaining Social Workers: The Role of Quality of Work and Psychosocial Safety Climate for Work Engagement, Job Satisfaction, and Organizational Commitment. *Human service Organizations, Management, Leadership & Governance* 43 (1), 1–15.
- Giddens, A.** (1984) The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration. Cambridge: Polity.
- Giddens, A.** (1990) Consequences of Modernity. Cambridge: Polity Press.

- Giddens, A.** (1992) *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A.** (2001) *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. 2nd ed. Chichester: Polity Press.
- Giddens, A.** (toim.) (2001) *The Global Third Way Debate*. Cambridge: Polity Press.
- Gilbert, N., Parton, N. & Skivenes, M.** (2011) Changing Patterns of Response an Emerging Orientations. Teoksessa Gilbert, N., Parton, N. & Skivenes, M. (toim.) *Child Protection Systems: International Trends and Orientations*. Cary: Oxford University Press, 243–258.
- Gilbert, N.** (2012) A Comparative Study of Child Welfare Systems: Abstract Orientations and Concrete Results. *Children and Youth Services Review* 34 (3), 525–536.
- Gingrich, J.** (2011) *Making Markets in the Welfare State: The Politics of Varying Market Reforms*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Godzinsky, V-M.** (2012) Huostaanottoasiat hallinto-oikeuksissa: tutkimus tahdonvastaisten huostaanottojen päätöksentekomenettelystä. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- González-López, M.** (2002) A Portrait of Western Families: New Models of Intimate Relationships and the Timing of Life Events. Teoksessa Carling, A., Duncan, S. & Edwards, R. (toim.) *Analysing Families. Morality and Rationality in Policy and Practice*. London: Routledge, 21–48.
- Gording-Stang, E.** (2018) Emergency Placements: Human Rights Limits and Lessons. Teoksessa Falch-Eriksen, A. & Backe Hansen, E. (toim.) *Human Rights in Child Protection. Implications for Professional Practice and Policy*. Cham: Palgrave Macmillan, 147–165.
- Gotvassli, K.A. & Moe, T.** (2021) Bridging the Gap - the Role of Leadership in Professional Judgment in Child Protection Services. *Nordic Social Work Research* 11 (3), 264–276.
- Graneheim, U.H. & Lindgren, B-M. & Lundan, B.** (2017) Methodological Challenges in Qualitative Content Analysis: A Discussion Paper. *Nurse Education Today* 56, 29–34.
- Gregory, D.** (1989) Presences and Absences: Time-Space Relations and Structuration Theory. Teoksessa Held, D. & Thompson, J.B. (toim.) *Social Theory of Modern Societies: Anthony Giddens and His Critics*. Cambridge: Cambridge University Press, 185–214.
- Grell, P., Ahmadi, N. & Blom, B.** (2017) The Balancing Act: Clients with Complex Needs Describe Their Handling of Specialised Personal Social Services in Sweden. *The British Journal of Social Work* 47 (3), 611–629.
- Greve, B., Blomquist, P., Hvinden, B. & van Gerven, M.** (2021) Nordic welfare states—still standing or changed by the COVID-19 crisis? *Social Policy & Administration* 55 (2), 295–311.
- Grimwood, T.** (2019) Autonomy and Dependence. Teoksessa Payne, M. & Reith-Hall, E. (toim.) *The Routledge Handbook of Social Work Theory*. Abingdon, Oxon: Routledge, 95–108.
- Grint, K.** (2005) Problems, Problems, Problems: The Social Construction of ‘Leadership.’ In *Human relations* 58 (11), 1467–1494.
- Grint, K.** (2010a) Wicked Problems and Clumsy Solutions. Teoksessa Brookes, S. & Grint, K. (toim.) *The New Public Leadership Challenge*. London: Palgrave Macmillan, 169–186.
- Grint, K.** (2010b) The Cuckoo Clock Syndrome: Addicted to Command, Allergic to Leadership. *European Management Journal* 28 (4), 306–313.
- Grint, K.** (2022) Critical Essay: Wicked Problems in the Age of Uncertainty. *Human relations* 2022. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/00187267211070770>. (11.2.2022)
- Grohs, J. R., Kirk, G., Soledad, M. & Knight, D.** (2018) Assessing Systems Thinking: A Tool to Measure Complex Reasoning through Ill-Structured Problems. *Thinking Skills and Creativity* 28 (2), 110–130.
- Gronn, P.** (2000) Distributed properties: A new architecture for leadership. *Educational Management and Administration* 28(3), 317–338.
- Guillemin, M. & Heggen, K.** (2008) Rapport and Respect: Negotiating Ethical Relations Between Researcher and Participant. *Medicine, Health Care, and Philosophy* 12 (3), 291–299.
- Gyllenberg, D.** (2019) Psyykkiset häiriöt nuoruusiässä. *Duodecim* 135 (15), 1321–1323.

- Gümüşcü, A., Nygren, L. & Khoo, E.** (2020) Social Work and the Management of Complexity in Swedish Child Welfare Services. *Nordic Social Work Research* 10 (3), 257–269.
- Günther, K., Hasanen, K., Juhila, K.** (2022) Johdanto: Analyysi ja tulkinta. Teoksessa Vuori, J. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/> (21.6.2022)
- Haapala, M.** (2019) Välittömässä vaarassa. Nuorten kiireellisten sijoitusten taustatekijät, tavoitteet ja vaikuttavuus lastensuojelun asiakirjoissa. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto, Sosiaaliteiden laitos.
- Habermas, J.** (2003) *The Future of Human Nature*. Cambridge: Polity Press.
- Haikkola, L. Hästbacka, N. & Pekkarinen, E.** (2019) Kuka vastaa nuorten rikoksiin? Ammattilaisten, nuorten ja kustannusten näkökulmia palveluihin. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:34. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Hallintolaki 434/2003.** <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434> (15.7.2020)
- Hanssen, J.K., Hutchinson, K.S., Lyngstad, R. & Sandvin, J.T.** (2015) What happens to the Social in Social Work? *Nordic Social Work Research* 5 (1), 115–126.
- Harding, L. F.** (2013) *Perspectives in Child Care Policy*. London: Routledge.
- Hards, E., Loads, M., Higson-Sweeney, N., Shafran, R., Serafimova, T., Bridgen, A., Reynolds, S., Crawley, E., Chatburn, E., Linney, C., McManus, M. & Borwick, C.** (2022) Loneliness and Mental Health in Children and Adolescents with Pre-existing Mental Health Problems: A Rapid Systematic Review. *British Journal of Clinical Psychology* 61 (2), 313–334.
- Hardy, M.** (2014) *Governing risk: Care and Control in Contemporary Social Work*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hardy, M.** (2020) Claim, Blame, Shame: How Risk Undermines Authenticity in Social Work. Teoksessa Frost, L., Magyar-Haas, V., Schoneville, H. & Sicora, A. (toim.) *Shame and Social Work: Theory, Reflexivity and Practice*. Bristol: Policy Press, 163–186.
- Harjula, H. & Laakso, R.** (1996) *Kunnan hallintomenettely*. Helsinki: Edita.
- Harlow, E., Berg, E., Chandler, J.** (2013) Neoliberalism, Managerialism and the Reconfiguring of Social Work in Sweden and the United Kingdom. *Organization* 20 (4), 534–550.
- Harrikari, T.** (2008) Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Harrikari, T.** (2019) Lastensuojelun historia. Tutkielma oikeussääntelystä, kulttuurisista kerrostumista ja hallinnan murroksista. Tampere: Vastapaino.
- Harrikari, T. & Tiitinen, L.** (2022). Rikoksia tekevät lapset ja nuoret olleet huolen aiheena kautta historian. Haaste 4/2022.
- Harris, J. & White, V.** (2009) (toim.) *Modernising Social Work: Critical Considerations*. London: Policy Press.
- Hastings, C.** (2022) Bridging the Gap Between Philosophy and Empirical Research. A Critical Realist Methodology Using Quantitative Methods. Teoksessa Maisuria, A. & Banfield, G. (toim.) *Working with Critical Realism. Stories of Methodological Encounters*. London: Routledge, 29–40.
- Haworth, S., Miller, R. & Schaub, J.** (2018) Leadership in Social Work: and can it learn from Clinical Health Care? University of Birmingham. <https://www.birmingham.ac.uk/Documents/college-social-sciences/social-policy/Misc/leadership-in-social-work.pdf>. (8.9.2022)
- HE 13/1983.** Hallituksen esitys eduskunnalle lastensuojelulaiksi. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_13+1983.pdf (4.4.2022)
- HE 252/2006 vp.** Hallituksen esitys eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiat&docid=he+252/2006> (15.7.2020)
- HE 96/2015.** Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain muuttamiseksi. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2015/20150096> (4.3.2022)

- HE 225/2009.** Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain, vankeuslain 4 ja 20 luvun sekä tutkintavankeuslain 2 luvun 5 §:n muuttamisesta. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_225+2009.pdf (18.1.2022)
- HE 164/2014.** Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_164+2014.pdf (7.2.2022)
- HE 170/2021.** Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain 13 b §:n muuttamisesta. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_170+2021.aspx (2.3.2022)
- Head, B. W. & Alford, J.** (2015) Wicked Problems: Implications for Public Policy and Management. *Administration & Society* 47 (6), 711–739.
- Healy, K.** (1998) Participation and Child Protection: The Importance of Context. *The British Journal of Social Work* 28 (6), 897–914.
- Healy, K.** (2000) *Social Work Practices. Contemporary Perspectives on Change.* London: SAGE.
- Healy, K.** (2009) A Case of Mistaken Identity: The Social Welfare Professions and New Public Management. Teoksessa Connell, R., Fawcett, B. & Meagher, G. (toim.) Special Issue: Neoliberalism, New Public Management and the Human Services Professions. *Journal of Sociology* 45 (4), 401–418.
- Healy, K., & Darlington, Y.** (2009) Service User Participation in Diverse Child Protection Contexts: Principles for Practice. *Child & Family Social Work* 14 (4), 420–430.
- Healy, K., Meagher, G. & Cullin, J.** (2009) Retaining Novices to become Expert Child Protection Practitioners: Creating Career Pathways in Direct Practice. *British Journal of Social Work* 39 (2), 299–317.
- Healy, K. & Oltedal, S.** (2010) An Institutional Comparison of Child Protection Systems in Australia and Norway Focused on Workforce Retention. *Journal of Social Policy* 39 (2), 255–274.
- Heaphy, B.** (2011) Critical Relational Displays. Teoksessa Dermott, E. & Seymour, J. (toim.) *Displaying Families. A New Concept for the Sociology of Family Life.* London: Palgrave Macmillan, 19–37.
- Heggdalsvik, I. Rød, P. & Heggen, K.** (2018) Decision-making in Child Welfare Services: Professional Discretion Versus Standardized Templates. *Child & Family Social Work* 23 (3), 522–529.
- Heikka, H.** (2008) Sosiaali- ja terveystoiminnan työn sisältö ja kompetenssit. Oulu: Oulun yliopisto.
- Heikkilä, T.** (2014) Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita.
- Heimonen P.** (2019) Järjestöt, muutos ja johtajuus. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminnan ja johtajuuden rakentuminen yhteiskunnallisten muutosten keskellä. Tampere: Tampereen yliopiston väitöskirjat 119.
- Heino, T. & Pösö, T.** (2003) Tilastot ja tarinat lastensuojelun tiedonlähteinä. *Yhteiskuntapolitiikka* 68 (6), 584–596.
- Heino, T.** (2007) Keitä ovat lastensuojelun uudet asiakkaat? Työpapereita 30. Helsinki: Stakes.
- Heino, T. & Eronen, T., Kataja, K., Kestilä, L., Känkänen, P., Paananen R., Pösö, T. & Rainio, A.** (2013) Suojassa, syrjässä, selvinneenä – huostaan otetut ja sijoitetut lapset Suomessa. Teoksessa Reivinen, J. & Vähäkylä, L. (toim.) *Ketä kiinnostaa. Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen.* Helsinki: Gaudeamus, 50–68.
- Heino, T., Hyry, S., Ikäheimo, S., Kuronen, M., Rajala, R.** (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. *HuosTa –hankkeen (2014–15) johtopäätökset. Raportteja 3/2016.* Helsinki: THL.
- Heino, T.** (2017) Kamppailu lastensuojelututkimuksen paikasta ja puitteista. Teoksessa Enroos, R., Mäntysaari, M. & Ranta-Tyrkkö, S. (toim.) *Mielekäs tutkimus. Näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin.* Tampere: Tampere University Press, 193–226.
- Heino, T., Forsell, M., Eriksson, P., Känkänen, P., Santalahti, P. & Tapiola, M.** (2018) Lastensuojelun, lastenpsykiatrian ja nuorisopsykiatrian yhteiset asiakkaat – yhteinen vastuu. THL, raportteja päätösten tueksi 50/2018. Helsinki: THL.
- Heinonen, H., Väisänen, A. & Hipp, T.** (2012) Miten lastensuojelun kustannukset kertyvät? Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

- Heinonen, H. & Sinko, P.** (2014) Onnistuneen lastensuojeluprosessin johtaminen. <https://www.lskl.fi>. (21.7.2020)
- Helakorpi, S. & Kivimäki, H.** (2021) Lasten ja nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskysely 2021. Tilastoraportti 30/2021. Helsinki: THL.
- Helavirta, S., Laakso, R. & Pösö, T.** (2014) Huostaanoton kuva suomalaisen tutkimuksen valossa. *Janus* 22 (3), 288–298.
- Held, V.** (2005) *The Ethics of Care: Personal, Political and Global*. New York: Oxford University Press.
- Helén, I.** (1994) Michel Foucault'n valta-analytiikka. Teoksessa Heiskala, R. (toim.): *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. Helsinki: Gaudeamus, 270–315.
- Helén, I.** (2016) Elämän politiikat. Yhteiskuntatutkimus Foucault'n jälkeen. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Helkama, K. & Myyry, L.** (2014) Järki, tunteet ja intuitio moraalisen sosiaalipsykologiassa. Teoksessa Myyry, L., Ahola, S., Ahokas, M. & Sakki, I. (toim.) *Arkiajattelu, tieto ja oikeudenmukaisuus*. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2014:18. Helsinki: Helsingin yliopisto, 16–31.
- Helm, D.** (2011) Judgement or Assumptions? The role of analysis in assessing children and young people's need. *British Journal of Social Work* 41(5), 894–911.
- Helm, D.** (2016) Sense-making in a Social Work Office: An ethnographic study of safeguarding judgements. *Child & Family Social Work* 21(1), 26–35.
- Hemerijck, A.** (2013) *Changing Welfare States*. Oxford University Press: Oxford
- Hennessey, R.** (2011) *Relationship Skills in Social Work*. London: Sage.
- Heron, B.** (2005) Self-reflection in Critical Social Work Practice: Subjectivity and the Possibilities of Resistance. *Reflective Practice* 6 (3), 341–351.
- Herranen, O.** (2020) Social Institutions and the Problem of Order: A Relational Approach to Neo-Institutionalism through Social System theory, Social Constructionism, and Critical Ideology Theory. Tampere: Tampere University Dissertations 213.
- Hessle, S.** (1988) *Familjer i sönderfall. En rapport från samhällsvården*. Göteborg: Nordstedts.
- Hidenori, S. & Makabe, T.** (2021) Is Shared Leadership Shared? *Annals of Business Administrative Science* 20, 141–153.
- Hiilamo, H.** (2022) Lapsipolitiikka ja yhteiskunta 2017–2021. Julkaisussa *Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2022:1. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto, 19–40.
- Hiitola, J. & Heinonen, H.** (2009) Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottoasioissa 2008. THL. Raportteja 46/2009. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirschovits-Gerz, T., Heino, T., Laine, T. & Weckroth, N.** (toim.) (2023) Kohti laadukasta aikuisuuden tukea. Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä eteenpäin -hankkeen loppuraportti. Raportti 5/2023. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H.** (2022) *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hjärpe, T.** (2017) Measuring Social Work – Quantity as Quality in the Social Services. *Statsvetenskaplig tidskrift* 119 (1), 23–46.
- Hoeve, M., Colins, O., Mulder, E., Loeber, R., Stams, G. & Vermeiren, R.** (2015) The Association Between Childhood Maltreatment, Mental Health Problems, and Aggression in Justice-Involved Boys: Maltreatment, Mental Health, and Aggression. *Aggressive Behavior* 41 (5), 488–501.
- Hoikkala, S. & Heinonen, H.** (2013) *Samalla puolella? Näkökulmia perheiden jälleenyhdistämiseen lastensuojelussa*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Holosko, M.** (2009) Social Work Leadership: Identifying Core Attributes. *Journal of Human Behavior in the Social Environment* 19, 448–459.
- Holstein, J. A. & Gubrium, J. F.** (2003) *Inside Interviewing: New Lenses, New Concerns*. Los Angeles: SAGE.

- Honneth, A.** (2001) Invisibility: On the Epistemology of "Recognition". *Proceedings of the Aristotelian Society: Supplementary Volume 75*. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-8349.00081>. (3.2.2022)
- Honneth, A.** (2007) Reification and Recognition. In Honneth, A. et al. (eds.) *Reification. A New Look at an Old Idea*. Oxford: Oxford University Press, 52–63.
- Hood, R.** (2014) Complexity and Integrated Working in Children's Services. *The British Journal of Social Work* 44 (1), 27–43.
- Horwath, J. & Morrison, T.** (2007) Collaboration, Integration and Change in Children's Services: Critical Issues and Key Ingredients. *Child Abuse & Neglect* Vol. 31 (1), 55–69.
- Hothersall, S. J.** (2019) Epistemology and Social Work - Enhancing the Integration of Theory, Practice and Research Through Philosophical Pragmatism. *European Journal of Social Work*. 22 (5), 860–870.
- Houston, S.** (2001) Beyond Social Constructionism: Critical Realism and Social Work. *The British Journal of Social Work*. 36 (6), 845–861.
- Houston, S.** (2014) Meta-Theoretical Paradigms underpinning Risk in Child Welfare: Towards a Position of Methodological Pragmatism. *Children and Youth Services Review* 47(12), 55–60.
- Houston, S.** (2016) "Empowering the 'shamed' Self: Recognition and Critical Social Work." *Journal of Social Work* 16 (1), 3–21.
- Houston, S.** (2022) The 'Powers of Horror': Abjection, Critical Realism and Social Work. *The British Journal of Social Work* 52, 1–17.
- Houston, S. & Swords, C.** (2022) Critical Realism, Mimetic Theory and Social Work. *Journal of Social Work* 22 (2), 345–363.
- Howard, A., Stanford, S. & Glover, A-M.** (2019) *New Generation Leadership: Looking After Tomorrow*. Teoksessa Connolly, M., Williams, C., Coffey, D. (toim.) *Strategic Leadership in Social Work Education*. Cham: Springer International Publishing, 136–147.
- Huhtanen, R.** (2017) Vapaaehtoinen vai tahdonvastainen huostaanotto? Teoksessa Enroos R. ym. (toim.) *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino, 33–51.
- Hujala, A., Taskinen, H., Oksman, E., Kuronen, R., Karttunen, A. & Lammintakanen, J.** (2019) Sote-ammattilaisten monialainen yhteistyö: Paljon palveluja tarvitsevat asiakkaat etusijalle. *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (5–6), 592–600.
- Huotari, P.** (2009) Strateginen osaamisen johtaminen kuntien sosiaali- ja terveystoimessa: neljän kunnan sosiaali- ja terveystoimen esimiesten käsityksiä strategisesta osaamisen johtamisesta. Tampere: Tampere University Press.
- Hussain, A. & Ashcroft, R.** (2022) Social Work Leadership Competencies for Practice Amid Crisis: A Scoping Review. *Health & Social Work* 47 (3), 205–214.
- Hytönen, K-M., Malinen, A., Salenius, P., Haikari, J., Markkola, P., Kuronen, M., Koivisto, J.** (2016) Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Hyvärinen, S.** (2017) Piiskasta jäähypenkkiin. Suomalaisen kasvatustieteiden ja kirkonväkivallan käyttö 2017. Lastensuojelun keskusliiton verkkojulkaisu. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Piiskasta-jaahypenkkiin-1.pdf>. (3.1.2023)
- Hämeen-Anttila, L.** (2014) Mikä muuttuu lastensuojelussa? Esitys valtakunnallisilla lastensuojelupäivillä 1.10. 2014. <https://docplayer.fi/1783679-Sosiaalihuoltolaki-uudistuu-mika-muuttuu-lastensuojelussa.html>. (7.12.2022)
- Iivonen, E. & Pollari, K.** (2020) Kansallisen lapsistrategian oikeudellinen perusta. STM:n raportteja ja muistioita 2020:20. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Ikonen, R., Eriksson, P. & Heino, T.** (2020). Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset. Työpaperi 35/2020. Helsinki: THL.
- Ingram, R.** (2013) Emotions, Social Work Practice and Supervision: An Uneasy Alliance? *Journal of Social Work Practice* 27 (1), 5–19.

- Inkilä, J., Helminen, M., Kuosmanen, T. & Paavilainen, E.** (2016) Moniammatillinen toimintamalli lasten kaltoinkohteluun puuttumisessa. *Janus* 24 (1), 62–78.
- Isokuortti, N. & Aaltio, E.** (2020). Fidelity and influencing factors in the Systemic Practice Model of children’s social care in Finland. *Children and Youth Services Review* 119, Article 105647.
- Isokuortti, N.** (2023) Understanding implementation in child and family social work: Process evaluation of the Systemic Practice Model in Finland. Helsinki Practice Research Publications 1/2023. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Jacobsson, K. & Meeuwisse, A.** (2020) State Governing of Knowledge’ Constraining Social Work Research and Practice. *European Journal of Social Work* 23 (2), 277–289.
- Janesick, V.J.** (2000) The choreography of qualitative research design. Teoksessa Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S. (toim.) *Handbook of qualitative research*. London: Sage, 379–399.
- Jessop, B.** 2010. Constituting Another Foucault Effect: Foucault on States and Statecraft. Teoksessa Bröckling, U., Krassman, S., Lemke, T. (toim.) *Governmentality: Current Issues and Future Challenges*. New York: Routledge, 56–73.
- Johnco, C., Salloum, A., Olson, K.** (2014) Child Welfare Workers’ Perspectives on Contributing Factors to Retention and Turnover: Recommendations for Improvement. *Children and Youth Services Review* 47 (3), 397–407.
- Johnson R.B., Onwuegbuzie, A.J. & Turner, L.A.** (2007) Toward a Definition of Mixed Methods Research. *Journal of Mixed Methods Research* 1(2), 124–125.
- Jokinen, A. & Juhila, K.** (1999) Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 54–97.
- Jokinen, A., Raitakari, S. & Suoninen, E.** (2022) Konstruktivistinen tutkimus sosiaalityötä ja marginaalia jäljittämässä. Teoksessa Jokinen, A., Raitakari, S. & Ranta, J. (toim.) *Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa. Konstruktivistisia jäsenyyksiä*. Tampere: Vastapaino: 21–53.
- Jokinen L., Stenvall, E. & Palsanen, K.** (2018) Perheiden tarpeista lähtevän auttamistyön johtaminen. Teoksessa Petrelius P. & Eriksson, P. (toim.) *Uudistuva lastensuojelu. Kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa*. THL. Työpaperi 32/2018. Helsinki: THL, 221–229.
- Jones, R.** (2015) The Marketisation and Privatisation of Children’s Social Work and Child Protection: Integration or Fragmentation? *Journal of Integrated Care* 23 (6), 364–374.
- Juhasz, I. & Skivenes, M.** (2017) The Population’s Confidence in the Child Protection System – A Survey Study of England, Finland, Norway and the United States (California). *Social Policy & Administration* 51 (7), 1330–1347.
- Juhila, K.** (2004) Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus. *Historiaa ja nykysuuntauksia*. *Janus* 12 (2), 155–183.
- Juhila, K.** (2009) Objektivointi ja subjektivointi sosiaalityön käytännöissä – Michel Foucault’n perintöä tulkitsemassa. Teoksessa Mäntysaari, M., Pohjola, A. & Pösö, T. (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus, 47–66.
- Juhila, K., Caswell, D. & Raitakari, S.** (2014) Resistance. Teoksessa Hall, C., Juhila, K. Matarese, M. & Nijnatten, C. (toim.) *Analysing Social Work Communication: Discourse in Practice*. London: Routledge, 117–135.
- Julin, E. & Pösö, T.** (2021) The Finnish approach to errors and mistakes in child protection: trust in practitioners and service users? Teoksessa Biesel, K. and Masson, J. (toim.) *Errors and Mistakes in Child Protection: International Discourses, Approaches and Strategies*. Bristol: Policy Press, 95–114.
- Julkunen, R.** (2001) Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, R.** (2003) Hyvinvointistrategisen ajattelun muutos. Teoksessa Kinnunen P. & Kostamo-Pääkkö, K. (toim.) *Alueelliset hyvinvointistrategiat*. Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, 30–45.
- Julkunen, R.** 2006. Vastuupuheen esiinmarssi. *Yhteiskuntapolitiikka* 76 (5), 533–540.

- Julkunen, R.** (2017) Muuttuvat hyvinvointivaltiot: eurooppalaiset hyvinvointivaltiot reformoitavina. Tampere: Vastapaino.
- Juslin, E. & Pösö, T.** (2020) The Finnish Approach to Errors and Mistakes in Child Protection: Trust in Practitioners and Service Users. Teoksessa Biesel, K., Masson, J., Parton, N. & Pösö, T. (toim.) Errors and Mistakes in Child Protection System. International Discourses, Approaches and Strategies. Bristol: Policy Press, 95–114.
- Kaakinen, M. & Näsi, M.** (2021) Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset 2020. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 47/2021. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kagle J. D. & Kopels, S.** (2008) Social Work Records. Third Edition. Illinois: Waveland Press.
- Kalliomaa-Puha, L., Kotkas, T., Rajavaara, M.** (2014) Harkitusti sosiaaliturvaa. Harkintavalta tutkimuskohteena. Teoksessa Kalliomaa-Puha, L., Kotkas, T. & Rajavaara, M. (toim.) Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen. Kelan tutkimusosasto: Helsinki, 8–18.
- Kananoja, A. & Ruuskanen, K.** (2019) Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Loppuraportti. STM:n raportteja ja muistioita 2019:4. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Karjalainen, P. & Kivipelto, M.** (2022) Alueellinen eriytyminen ja huono-osaisuus sosiaalityössä. Tutkimuksesta tiiviisti 1/2022. Helsinki: THL.
- Karppi, I. & Sinervo, L-M.** (2009) Johdannoksi: uusi hallintatapa tutkimuskohteena. Teoksessa Karppi, I. & Sinervo, L-M. (toim.) Governance: uuden hallintatavan jäsentymisen. Tampere: TY hallintotieteiden keskus, 7–11.
- Karvinen-Niinikoski, S.** (2009) Promises and Pressures of Critical Reflection for Social Work Coping in Change: Painostusta vai mahdollisuuksia? Kriittisen reflektion lupaukset ja uhkat työhyvinvoinnille muutospaineisessa sosiaalityössä. *European Journal of Social Work* 12 (3), 333–348.
- Karvinen-Niinikoski, S., Beddoe, L., Ruch, G., Tsui, M., Perlinski, M., Evertsson, L. & Blom, B.** (2017) Professional Supervision and Professional Autonomy. Teoksessa Blom, B., Evertsson, L. & Perlinski, M. (toim.) Social and Caring Professions in European Welfare States: Policies, Services and Practices. Bristol: Policy Press, 53–66.
- Kataja, K.** (2012) Lapsuuden rajoilla: normaalin ja poikkeavan määrittäminen huostaanottoasiakirjoissa. Turku: TY koulutussosiologian tutkimuskeskus.
- Katz, I.** (2019) A Just Child Protection System – is it possible? Teoksessa Katz, I., Broom, A., Moss, J. & Aggleton, P. (toim.) Practical Justice: Principles, Practice and Social Change. London: Routledge, 131–145.
- Kearney, P.** (2004) First Line Managers: The Mediators of Standards and the Quality of Practice. Teoksessa Statham, D. (toim.) Managing Front Line Practice in Social Work. New York: Jessica Kingsley Publishers, 103–115.
- Keddell, E.** (2011) Reasoning Processes in Child Protection Decision Making: Negotiating Moral Minefields and Risky Relationships. *The British Journal of Social Work* 41 (7), 1251–1270.
- Keddell, E.** (2014) Current Debates on Variability in Child Welfare Decision-Making: a Selected Literature Review. *Social Sciences* 3 (4), 916–940.
- Keddell, E.** (2017) Comparing Risk-Averse and Risk-Friendly Practitioners in Child Welfare Decision-Making: A Mixed Methods Study. *Journal of Social Work Practice* 31 (4), 411–429.
- Kelly, L.** (2017) Reconceptualising Professional Knowledge: The Changing Role of Knowledge and Evidence in Social Work Practice. *Social Work Education* 36 (3), 245–256.
- Kelly, P. & Kamp, A.** (2015) Where the Wild Things Are. Teoksessa Kelly, P. & Kamp, A. (toim.) A Critical Youth Studies for the 21st Century. Boston: Brill, 142–149.
- Kestilä, L., Paananen, R., Väisänen, A., Muuri, A., Merikukka, M., Heino, T. & Gissler, M.** (2012) Kodin ulkopuolelle sijoittamisen riskitekijät. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (1), 34–52.
- Kestilä, L., Härmä, V. & Rissanen, P.** (2020) Covid-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen. Asiantuntija-arvio, syksy 2020. THL, raportti 14/2020. Helsinki: THL.

- Ketokivi, M.** (2015) Tilastollinen päättely ja tieteellinen argumentointi. Helsinki: Gaudeamus.
- Kettle, M.** (2017) The Tipping Point: Fateful Moments in Child Protection. *Child & Family Social Work* 22 (4), 31–39.
- Kettle, M.** (2018) A Balancing Act: A Grounded Theory Study of the Professional Judgement of Child Protection Social Workers. *Journal of Social Work Practice* 32 (2), 219–231.
- Kilpeläinen, A.** (2009) Luhmannin ekologinen kommunikaatio teoreettisena lähestymistapana sosiaalityössä. Teoksessa Mäntysaari, M., Pohjola, A. & Pösö, T. (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus, 67–84
- Kiuru, K-E. & Metteri, A.** (2020) Keskinäisriippuvuusilmio nuorten viimesijaisissa palveluissa. Systemiteoreettinen tutkimus nuorisopsykiatrisen sairaalaysikön suhteesta lastensuojeluun. *Yhteiskuntapolitiikka* 85 (4), 395–406.
- Kivipelto, M. Koponen, E., Hiilamo, H., Ilmarinen, K., Karjalainen, P.** (2020) Sosiaalipäivystykset ja koronaepidemian ensimmäinen vaihe. THL, tutkimuksesta tiiviisti 9/2020. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-510-0>. (1.7.2022)
- Kivipelto, M.** (2021) Rakenteellisen sosiaalityön katsaus. THL:n työpaperi 16/2021. Helsinki: THL.
- Kivistö, M. & Hautala, S.** (2022) Structuration Processes of Client-Oriented and System-Oriented Social Work Practice: The View Point of Client Documentation. *Nordic Social Work Research* 12 (4), 421–443.
- Koivisto, J. & Tiirinki, H.** (2020) Monialaisten palvelutarpeiden tunnistamisen ja ennakkoinnin toimintamallit ja työkalut – väliraportti. Työpaperi 4/20. Helsinki: THL.
- Koivunen, T. & Ylöstalo, H.** (2017) Tutkimushaastattelu ruumiillisena kohtaamisena. *Janus* 25 (3), 240–247.
- Koivusalo, M.** (2011) Dispositiivi eli valta strategisten kykyjen verkostona. *Tiede & Edistys*. 3/2011, 187–228.
- Kontula, O.** (2018) 2020-luvun perhepolitiikkaa. Helsinki: Väestöliitto.
- Korhonen, I.** (2017) Sijaishuolto Pohjoismaissa. Tutkimuskatsaus pohjoismaiseen kirjallisuuteen 2010–17. THL:n julkaisuja. Helsinki: THL.
- Korkeila, J.** (2006) Pakkohoito: milloin ja miten? *Duodecim* 122 (18), 2251–2257.
- Korpilahti, U., Hakulinen, T., Parkkari, J., Koivusilta, L., Parkkari, I., Rajamäki, R., Heinonen, K., Ojanperä, I., Serlo, W. & Lillsunde, P.** (2019) Lasten tapaturmakuolleisuus on Suomessa yleisempää kuin Euroopassa keskimäärin. *Duodecim* 135 (9), 847–854.
- Korpinen, J. & Pösö, T.** (2021) Social Workers' Views About Children's and Parents' Competence in Child Protection Decision-Making. *Journal of Social Work* 21 (4), 853–870.
- Koski, H.** (2016) Kiireellinen sijoitus ja lapsen etu. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto.
- Kotkas, T.** (2014) Viranomaisharkinnan oikeudelliset rajat. Teoksessa Kalliomaa-Puha, L., Kotkas, T., Rajavaara, M. (toim.) *Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen*. Kelan tutkimusosasto: Helsinki, 40–57.
- Kraus, L., Seitz, N., Piontek, D., Molinaro, S. ym.** (2018) Are The Times A-Changin'? Trends in Adolescent Substance Use in Europe. *Addiction* 113 (7), 1317–1332.
- Krutzinna, J. & Skivenes, M.** (2021) Judging Parental Competence: A Cross-country Analysis of Judicial Decision Makers' Written Assessment of Mothers' Parenting Capacities in Newborn Removal Cases. *Child & Family Social Work* 26 (1), 50–60.
- KT 2021.** Kunta- ja hyvinvointityönantajat. Kunta-alan työn murroksen seuranta. Sosiaalityön uudet ratkaisut. <https://www.kt.fi/sites/default/files/media/document/Sosiaality%C3%B6%20ty%C3%B6n%20murroksen%20kuvaus%202021.pdf>. (15.9.2022.)
- Kuntalehti 2015.** Kiireellisen sijoituksen lakimuutos ihmettyttää. <https://kuntalehti.fi/uutiset/sote/kiireellisen-sijoituksen-lakimuutos-ihmettytaa/>. (3.7.2022)
- Kuntaliitto 2015.** Uusi sosiaalihuoltolaki sekä lastensuojelulain ja muiden lakien muutokset. Kuntaliiton yleiskirje 9/2015. <https://www.kuntaliitto.fi/yleiskirjeet/2015/uusi-sosiaalihuoltolaki-seka-lastensuojelulain-ja-muiden-lakien-muutokset>. (31.8.2022)

- Kuntaliitto 2017.** Lastensuojelun sosiaalityön henkilöstöresurssit. <https://www.kuntaliitto.fi/lausunnot/2017/lastensuojelun-sosiaalityon-henkilostoresurssit>. (10.1.2022)
- Kuntaliitto 2021.** Lausunto sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnalle lastensuojelun asiakasmitoituksesta 17.11.2021. <https://www.kuntaliitto.fi/lausunnot/2021/he-1702021-vp-hallituksen-esitys-eduskunnalle-laiksi-lastensuojelulain-13-b-ssn>. (10.1.2022)
- Kurttila, T. & Nyqvist, L. (2018).** Lastensuojeluun reformi. Lapsiasiavaltuutetun blogi. <http://blogi.lapsiasia.fi/2018/02/lastensuojeluun-reformi.html>. (1.6.2023)
- Kusch, M. 1993.** Tiedon kentät ja kerrostumat. Michel Foucault'n tieteen tutkimuksen lähtökohdat. Oulu: Kustannus Pohjoinen.
- Kuula, T. & Marttunen, M. (2009)** Laitoksessa rikosten vuoksi. Selvitys alaikäisenä vastentahtoisesti huostaan otetuista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 89. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Kuusikko-työryhmä 2021.** Kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun palvelut ja kustannukset vuonna 2020. Kuusikko-työryhmän julkaisusarja 1/2021. Helsinki: Kuusikko-työryhmä.
- Kuusikko-työryhmä 2022.** Kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun palvelut ja kustannukset vuonna 2021. Kuusikko-työryhmän julkaisusarja 1/2022. Helsinki: Kuusikko-työryhmä.
- Kääriäinen, A. (2003)** Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina: dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsingin yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kääriäinen, A. (2016).** Sosiaalityön dokumentointi: suhde tietoon ja toimintaan. Teoksessa Törrönen, M., Hänninen, K., Jouttimäki, P., Lehto-Lundén, T., Salovaara, P. & Veistilä, M. (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 189–197.
- Kääriälä, A., Haapakorva, P., Pekkarinen, E. & Sund, R. (2019)** From Care to Education and Work? Education and Employment Trajectories in Early Adulthood by Children in Out-of-Home Care. *Child Abuse & Neglect* 98, 104144.
- Kääriälä, A. (2020)** Always a Step Behind? Educational and Employment Transitions Among Children in Out-of-Home Care. Helsinki: University of Helsinki.
- Kääriälä, A. (2021)** Aina askeleen jäljessä? Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten koulutus- ja työllisyys jäävät keskimäärin muuta väestöä matalammaksi. *Janus* 29 (3), 286–291.
- Kääriälä, A., Gyllenberg, D., Sund, R., Pekkarinen, E., Keski-Säntti, M., Ristikari, T., Heino, t. & Sourander, A. (2021)** The association between treated psychiatric and neurodevelopmental disorders and out-of-home care among Finnish children born in 1997. *European Child & Adolescent Psychiatry* 31 (11), 1789–1798.
- Laaksonen, M., Kääriäinen, A., Penttilä, M., Tapola-Haapala, M., Sahala, H., Kärki, J., Jäppinen, A. (2011)** Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. Raportteja 54/2011. Helsinki: THL.
- Lacey, H. (1998)** Neutrality in the Social Sciences. On Bhaskar's argument for an essential emancipatory impulse in social science. Teoksessa Archer, M. Bhaskar, R., Collier, A. Lawson, T. & Norrie, A. (toim.) *Critical Realism: Essential Readings*. Routledge: London, 473–502.
- Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga.** https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-199052-med-sarskilda-bestammelser-om-vard_sfs-1990-52. (10.3.2022)
- Lahtinen, P., Männistö, L. & Raivio., M. (2017)** Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. Helsinki: THL.
- Laitinen, M. & Niskala, A. (2013)** Sosiaalityön suhde asiakkuuteen. Teoksessa. Laitinen, M. & Niskala, A. (toim.) *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino, 9–16.
- Laki lastensuojelulain muuttamisesta (1302/2014).** <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141302-> (1.9.2022)
- Laki lastensuojelulain muuttamisesta 610/2022.** <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2022/20220610>. (2.2.2022)
- Laki oppilas- ja opiskelijahuollosta 1287/2013.** <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131287>. (2.3.2022)

- Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992.** <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785#L2P5>. (10.1.2022)
- Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015.** <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150817>. (20.1.2022)
- Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 254/2015.** <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150254>. (4.5.2022).
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.** <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>. (5.8.2020)
- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021.** <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2021/20210612>. (1.12.2022)
- Lamothe, J., Couvrette, A., Lebrun, G., Yale-Souliere, G., Roy, C., Guay, S., & Geoffrion, S.** (2018) Violence against child protection workers: A study of workers' experiences, attributions, and coping strategies. *Child Abuse & Neglect* 81, 308–321.
- Lamponen, T.** (2017) Kiireellinen sijoitus vai ”minihuostaanotto”? Teoksessa Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Juvenes Print, 98–108.
- Lamponen, T., Pösö T. & Burns, K.** (2019) Children in Immediate Danger: Emergency Removals in Finnish and Irish Child Protection. *Child & Family Social Work* 24 (4), 486–493.
- Lamponen, T.** (2022). Kiireellisen sijoituksen päätöksenteko lastensuojelun sosiaalityöntekijän työnä. Tampere: Tampereen yliopiston väitöskirjat 644.
- Lapsiasiavaltuutettu 2022.** Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163787/Eduskuntakertomus%20FINAL%20saav%20suomi.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. (14.2.2022)
- Lastekaiteseadus.** <https://www.riigiteataja.ee/akt/112122018049>. (11.3.2022)
- Lastensuojelulaki 52/1936.** <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1936/19360052>. (1.3.2022)
- Lastensuojelulaki 683/1983.** <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1983/19830683>. (1.3.2021)
- Lastensuojelulaki 417/2007.** <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. (1.3.2020)
- Lastensuojelun Keskusliitto 2020.** Miten lastensuojelusta puhutaan sosiaalisessa mediassa? <http://lskl.e-julkaisu.com/lastensuojelu-ja-some/miten-lastensuojelusta-puhutaan-sosiaalisessa-mediassa/>. (20.7.2020)
- Lastensuojelun Keskusliitto 2021.** Lastensuojelun Keskusliiton lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle lastensuojelulain muuttamisesta siihen liittyviksi laeksi. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2021/05/LSKL-lausunto-lastensuojelulaki-20052021.pdf>. (5.1.2022)
- Lastensuojelun keskusliitto 2022.** Lastensuojelun kokemusasiantuntijuuden eettiset ohjeet. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2021/05/lskl-Lastensuojelun-kokemusasiantuntijoiden-eettiset-ohjeet.pdf>. (4.12.2022)
- Latour, B.** (1987). *Science in Action. How to follow scientists and engineers through the society.* Harvard University Press: Cambridge, MA.
- Latour, B.** (2005) *Reassembling the Social an Introduction to Actor-Network-Theory.* Oxford: Oxford University Press.
- Launis, V.** (2010) Itsemääräämisoikeus ja paternalismi terveydenhuollossa. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 46 (2), 136–139.
- Lauri, M.** (2016) *Narratives of Governing: Rationalization, Responsibility and Resistance in Social Work.* Umeå: Umeå Universitet.
- Lauritzen, C., Vis, S.A. & Fossum, S.** (2018) Factors That Determine Decision Making in Child Protection Investigations: A Review of the Literature. *Child & Family Social Work* 23 (4), 743–756.
- Lavine, M.** (2014) Paradoxical Leadership and the Competing Values Framework. *The Journal of Applied Behavioral Science* 50 (2), 189–205.
- Lawler, J.** (2007) Leadership in Social Work: a Case of Caveat Emptor? *The British Journal of Social Work* 37 (1), 123–141.
- Lawler, J.** (2008) Individualization and Public Sector Leadership. *Public Administration* 86 (1), 21–34.

- Lawler, J. & Bilson, A.** (2010) *Social Work Management and Leadership: Managing Complexity and Creativity*. London: Routledge.
- LeBlanc, V., Regehr, C., Shlonsky, A., & Bogo, M.** (2012) Stress Responses and Decision Making in Child Protection Workers faced with High Conflict Situations. *Child Abuse & Neglect* 36, 404–412.
- Lee, J. J., Gottfried, R., & Bride, B. E.** (2017) Exposure to Client Trauma, Secondary Traumatic Stress, and the Health of Clinical Social Workers: A Mediation Analysis. *Clinical Social Work Journal* 46, 228–235.
- Lehtonen, T-K.** (2008) *Aineellinen yhteisö*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Lehtola, J., Lumio, M., Lindfors, R., Rantala, L.** (2022) Lastensuojelun ja lapsiperhesosiaalityön tilannekuva Varsinais-Suomessa 2022. Kohti Varsinais-Suomen hyvinvointialuetta. <https://www.varha.fi/sites/default/files/2022-11/Lastensuojelun-ja-lapsiperhesosiaalityon-tilannekuva-Varsinais-Suomessa-2022.pdf>. (3.12.2022)
- Lemke, T.** (2015) New Materialisms: Foucault and the Government of Things. *Theory, Culture & Society* 32 (4), 3–25.
- Lentzos, F. & Rose, N.** (2009) Governing Insecurity: Contingency Planning, Protection, Resilience. *Economy and Society* 38 (2), 230–254.
- Levin, I.** (2015) Discourses Within and About Social Work. *Journal of Comparative Social Work* 4(1), 1–18.
- Leviner, P.** (2014) Child Protection Under Swedish Law-Legal Duality and Uncertainty. *European Journal of Social Work* 17 (2), 206–220.
- Leviner, P.** (2018) Child Participation in the Swedish Child Protection System. Child-Friendly Focus but Limited Child Influence on Outcomes. *International Journal of Children’s Rights* 26 (1), 136–158.
- Ley, B., Ludwig, T., Pipek, V., Randall, D., Reuter, C. & Wiedenhofer, T.** (2014) Information and Expertise Sharing in Inter-Organizational Crisis Management. *Computer Supported Cooperative Work* 23 (1), 347–387.
- Liljegren, A.** (2012) Pragmatic Professionalism: Micro-Level Discourse in Social Work. *European Journal of Social Work* 15 (3), 295–312.
- Lindh, J.** (2013) Kuntoutus työn muutoksessa. Yksilön vajavuuden arvioinnista toimintaverkostojen rakenteistumiseen. *Acta Universitatis Lapponiensis* 259. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Lipsky, M.** (1980/2010) *Street-Level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Services*. 30th anniversary expanded edition. New York: Russell Sage Foundation.
- Lister, R.** (2007) From Object to Subject: Including Marginalised Citizens in Policy Making. *Policy and Politics* 35 (3), 437–455.
- Littlechild, B.** (2008) Child Protection Social Work: Risks of Fears and Fears of Risks - Impossible Tasks from Impossible Goals? *Social Policy & Administration* 42 (6), 662–675.
- Littlechild, B.** (2014) Working with Resistant Parents in Child Protection: Recognising and Responding to the Risk. Teoksessa Hessle, S. (toim.) *Human Rights and Social Equality: Challenges for Social Work*. Surrey: Ashgate.
- Lonne, B. & Parton, N.** (2014) Portrayals of Child Abuse Scandals in the Media in Australia and England: Impacts on Practice, Policy, and Systems. *Child Abuse & Neglect* 38 (5), 822–836.
- Lov om barneverntjenester 1992:100.** https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100#KAPITTEL_4. (10.3.2022)
- Lov om social service 1998/2014.** <https://danskelove.dk/service/loven>. (10.3.2022)
- Loyal, S.** 2003. *The Sociology of Anthony Giddens*. London: Pluto Press.
- Luhamaa, K.** (2020) International Human-Rights Supervision Triggering Change in Child-Protection Systems? The Effectiveness of the Recommendations of the CRC Committee in Estonia. *Juridica international* 29, 108–123.
- Luhmann, N.** (1988) *The Self-Reproduction of Law and its Limits*. Teoksessa Teubner, G. (toim.) *Dilemmas of Law in the Welfare State*. Berlin: de Gruyter, 111–127.

- Luhmann, N.** (2004) *Ekologinen kommunikaatio*. Tampere: Tammer-Paino.
- Lunabba, H.** (2013) När vuxna möter pojkar i skolan: insyn, infytande och sociala relationer. Mathilda Wrede-intitutets forskningsserie 1/2013. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Lyly, A.** (2016). Sosiaalinen raportointi asiakastiedon tuottajana. Esimerkkinä aikuissosiaalityö ja lastensuojelu. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus ja raportteja 2/2016. Helsinki: Helsingin kaupunki.
- Lynch, R.A.** (2014) Foucault's theory of power. Teoksessa Taylor, D. (toim.) *Michel Foucault: Key Concepts*. Routledge: New York, 13–26.
- Lynch, C., & Boddy, J.** (2017) Cooperation or Coercion? Children coming into the Care System under Voluntary Arrangements. <https://www.frg.org.uk/images/YFYV/KI-Report-10.07-final.pdf>. (30.1.2022)
- Maisuria, A. & Banfield, G.** (2022) Introduction. *Journeying through Critical Realism*. Teoksessa Maisuria, A. & Banfield, G. (toim.) *Working with Critical Realism. Stories of Methodological Encounters*. London: Routledge, 1–13.
- Mallon, S. & Elliott, I.** (2020) The Emotional Risks of Turning Stories into Data: An Exploration of the Experiences of Qualitative Researchers Working on Sensitive Topics. Teoksessa Hilário, A.P., Augusto, F.R. (toim.) *Practical and Ethical Dilemmas in Researching Sensitive Topics with Populations Considered Vulnerable*. Basel: MDPI, 143–159.
- Mansell, J., Ota, R., Erasmus, R., Marks., K.** (2011) Reframing Child Protection: A Response to a Constant Crisis of Confidence in Child Protection. *Children and Youth Services Review* 33 (11). 2076–2086.
- Marjanen, P., Spolander, G., Aulanko, T.** (2018) Neoliberalism, Welfare State and Social Work Practice in Finland. Teoksessa Kamali, M. & Jönsson, J. (toim.) *Neoliberalism, Nordic Welfare States and Social Work: Current and Future Challenges*. London: Routledge, 79–90.
- Marttunen, M.** (2008) Nuorisorikosoikeus: alaikäisten rikosten seuraamukset kriminaalipoliittisesta ja vertailevasta näkökulmasta. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Masson, J.** (2002) Police Protection—Protecting whom? *Journal of Social Welfare and Family Law* 24(2), 157–173.
- Masson, J., McGovern, D., Pick, K., & Winn Oakly, M.** (2007) *Protecting Powers. Emergency Interventions for Children's Protection*. Chichester: John Wiley.
- Matela, K.** (2009) Viihtyvät ja vaihtuvat. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työssä pysymiseen ja työstä lähtemiseen vaikuttavat tekijät. *Lisensiaatintutkimus*. Lapin yliopisto: Sosiaalityön laitos.
- Mathieu, C. A., Plusquellec, P., Giguere, C-E., Lupien, S., Geoffrion, S.** (2020) Acute and Chronic Stress among Workers in Residential Treatment Centers for Youth: Effects on restraint and seclusion. *Children and Youth Services Review* 118, 1–9.
- Matthies, A-L.** (2009) The Concept of Subjectivisation by Adorno-applied in Social Work. *European Journal of Social Work* 12 (3), 319–332.
- Matthies, A-L. & Uggerhøj, L.** (2014) *Participation, Marginalization and Welfare Services: Concepts, Politics and Practices Across European Countries*. Farnham: Ashgate Publishing.
- Maxwell, N., Scourfield, J., Featherstone, B., Holland, S. & Tolman, R.** (2012) Engaging Fathers in Child Welfare Services: a Narrative Review of Recent Research Evidence. *Child & Family Social Work* 17 (2), 160–169.
- Merriam, S. B. & Tisdell, E.J.** (2016) *Qualitative Research: a Guide to Design and Implementation*. Fourth edition. San Francisco: Jossey-Bass.
- Merton, R.K.** (1995) The Thomas Theorem and the Matthew Effect. *Social Forces* 74 (2), 379–422.
- Metsämuuronen, J.** (2006) Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Gummerus: Jyväskylä.
- Michailakis, D. & Schirmer, W.** (2014) Social Work and Social Problems: A Contribution from Systems Theory and Constructionism. *International Journal of Social Welfare* 23 (4), 431–442.
- Middleton, J.S. & Potter, C.** (2015) Relationship Between Vicarious Traumatization and Turnover Among Child Welfare Professionals. *Journal of Public Child Welfare* 9 (2), 195–216.

- Mielenterveyslaki 1116/1990.** <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1990/19901116#L2P8>. (15.7.2020)
- Miller, P. & Rose, N.** (2010) *Miten meitä hallitaan*. Tampere: Vastapaino.
- MLL 2022.** Mannerheimin lastensuojeluliitto. Lasten oikeudet. <https://www.mll.fi/tietoa-mllsta/lasten-oikeudet/>. (10.8.2022)
- Molander, A.** (2016) *Discretion in the Welfare State: Social Rights and Professional Judgment*. London: Routledge.
- Mononen, E., Hakovirta, M., Rasinkangas, J. & Ikonen, R.** (2021). Lasten vertaissuhdeväkivalta lastensuojelun sijaishuollossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 86 (3), 275–286.
- Morris, K., Mason, W., Bywaters P., Featherstone, B., Daniel, B., Brady, G., Bunting, L., Hooper, J., Mirza, N., Scourfield, J. & Webb, C.** (2018) Social Work, Poverty, and Child Welfare Interventions. In *Child & Family Social Work* 23 (3), 364–372.
- Morrison, T.** (1990) The Emotional Effects of Child Protection Work on the Worker. *Practice. Social Work in Action* 4 (4), 253–271.
- Morrison, T.** (2007) Emotional Intelligence, Emotion and Social Work: Context, Characteristics, Complications and contribution. *The British Journal of Social Work* 37 (2), 245–263.
- Munro, E.** (2009) Managing Societal and Institutional Risk in Child Protection. *Risk Analysis* 29 (7), 1015–1023.
- Munro, E.** (2010) Learning to Reduce Risk in Child Protection. 2010. *The British Journal of Social Work* 40 (4), 1135–1151.
- Munro, E.** (2011) *The Munro Review of Child Protection: Final Report. A child-centered system*. London: Department for Education.
- Munro, E.** (2019) Decision-making Under Uncertainty in Child Protection: Creating a Just and Learning Culture. *Child & Family Social Work* 24 (1), 123–130.
- Munro, E. & Hardie, J.** (2019) Why We Should Stop Talking About Objectivity and Subjectivity in Social Work. *The British Journal of Social Work* 49 (2), 411–427.
- Mutka, U.** (1998) *Sosiaalityön neljäs käänne*. Jyväskylä: SoPhi.
- Murphy, C.** (2021) A More Child-Centred System? Child Protection Workers' Willingness to Employ Discretion. *The British Journal of Social Work* 51 (6), 2155–2172
- Murphy, C.** (2023) Rising Demand and Decreasing Resources: Theorising the “Cost of Austerity” as a Barrier to Social Worker Discretion. *Journal of Social Policy* 52 (1), 197–214.
- Muurinen, T.** (2021) Alaikäiset ja nuoret vangit. Alaikäisten ja nuorten vankien vankilaan/vankiosastolle sijoittaminen sekä toimintojen ja turvallisuuden varmistaminen. *Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 5/2021*. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.
- Muzicant, A. & Peled, E.** (2018) Home Visits in Social Work: From Disembodiment to Embodied Presence. *The British Journal of Social Work* 48 (3), 826–842.
- Myllärniemi, A.** (2005) Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla. SOCCA:n ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 2005. Helsinki: SOCCA.
- Mäenpää, O.** (2007) *Hallintoprosessioikeus*. Helsinki: WSOY.
- Mänttari-van der Kuip, M.** (2013) Julkinen sosiaalityö markkinoistumisen armoilla? *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (1), 5–19.
- Mänttari-van der Kuip, M.** (2015) Work-related well-being among Finnish frontline social workers in an age of austerity. *Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto*.
- Mänttari-van der Kuip, M.** (2022) Palvelujärjestelmään liittyvät rakenteelliset haasteet ja työntekijöiden toimintamahdollisuudet julkisen sektorin lastensuojelutyössä. *Janus* 30 (1), 21–43.
- Mäntysaari, M.** (1991) Sosiaalibyrokraatia asiakkaiden valvojana: byrokraatiatyö, sosiaalinen kontrolli ja tarpeitten sääntely sosiaalitoimistoissa. Tampere: Vastapaino.
- Mäntysaari, M.** (2006) Tarkentuva tieto sosiaalityössä. Teoksessa Kuusela, P. & Niiranen, V. (toim.) *Realismin haaste sosiaalitieteissä*. Helsinki: UNIPress, 137–162.
- Mäntysaari, M. & Haaki, R.** (2007) *Suomalainen sosiaalityön väitöskirjatutkimus 1982–2006*. *Janus* 15 (4), 357–366.

- Niemi, P.** (2020) Tunnustussuhdeteoria sosiaalityössä. Teoksessa Hirvonen, O. & Foster, R. (toim.) Tunnustuksen filosofia ja politiikka: Hegelistä nykypäivään. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 271–287.
- Niiranen, V.** (1994) Sosiaalitoimen moniulotteinen johtajuus: tutkimus sosiaalijohtajien johtamistyöstä, johtajatyypeistä ja vapaakuntakokeilusta sosiaalitoimen reformina. Kuopio: Kuopion yliopisto, sosiaalitieteiden laitos.
- Niiranen, V. & Lammintakanen, J.** (2014) Sosiaali- ja terveysalan johtamisen painopisteet ja mahdollisuudet. Teoksessa Niiranen, V., Joensuu, M., Lammintakanen, J. & Kerkkänen, M. (toim.) Johtajana muutoksissa. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2014/1617-johtajana-muutoksissa-acta-nro-253>, 144–151. (4.3.2022)
- Nordesjö, K.** (2020) Framing Standardization: Implementing a Quality Management System in Relation to Social Work Professionalism in the Social Services. *Human Service Organizations, Management, Leadership & Governance* 44 (3), 229–243.
- NOSOSCO 2022.** Nordic Health & Welfare Statistics. Families and Children. Child and Youth Welfare. Children and Adolescents Taken into Care Outside the Home. <https://nhwstat.org/welfare/families-and-children/child-and-youth-welfare>. (13.2.2022)
- Nussbaum, M.** (2003) Capabilities as Fundamental Entitlements: Sen and Social Justice. In *Feminist economics* 9 (2–3), 33–59.
- Nussbaum, M.** (2014) Introduction: Capabilities, Challenges, and the Omnipresence of Political Liberalism. In F. Comim & M. Nussbaum (eds.), *Capabilities, Gender, Equality: Towards Fundamental Entitlements*. Cambridge: Cambridge University Press: 1–16.
- Näsi, M., Tanskanen, M., Kivivuori, J., Haarala, P. & Reunanen, E.** (2021) Crime News Consumption and Fear of Violence: The Role of Traditional Media, Social Media, and Alternative Information Sources. *Crime and Delinquency* 67 (4), 574–600.
- Paasivirta, A. & Pitkänen, M.** (2021) Lastensuojelun mahdollistajat – selvitys lähijohtamisen sisällöstä ja merkityksestä. Lastensuojelun keskusliiton verkkojulkaisu 5/2021. <https://www.lskl.fi/julkaisut/lastensuojelun-mahdollistajat-selvitys-lahijohtamisen-sisallosta-ja-merkityksesta/>. (10.2.2022)
- Pak, C.-M., Johnson C-S. & Ming-Sum, T.** (2017) Looking for Social Work Values and Ethics in the Textbooks of Social Services Administration Over the Past 50 Years (1965-2014). *Human Service Organizations, Management, Leadership & Governance* 41 (2), 147–161.
- Pakkokeinolaki 806/2011.** <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110806>. (15.7.2020)
- Parton, N.** (1999) Reconfiguring Child Welfare Practices: Risk, Advanced Liberalism, and the Government of Freedom. Teoksessa Chambon, A., Irving, A. & Epstein, L. (toim.) *Reading Foucault for Social Work*. New York: Columbia University Press, 101–130.
- Parton, N.** (2008) Changes in the Form of Knowledge in Social Work: From the ‘Social’ to the ‘Informational’? *The British Journal of Social Work* 38 (2), 253–269.
- Parton, N.** (2011) Child Protection and Safeguarding in England: Changing and Competing Conceptions of Risk and Their Implications for Social Work.” *The British Journal of Social Work* 41 (5), 854–875.
- Parton, N.** (2014) Social Work, Child Protection and Politics: Some Critical and Constructive Reflections. *The British Journal of Social Work* 44 (7), 2042–2056.
- Parton, N.** (2020) Addressing the Relatively Autonomous Relationship Between Child Maltreatment and Child Protection Policies and Practice. *International Journal on Child Maltreatment: Research, Policy and Practice* 3: 19–35.
- Parton, N.** (2022) Comparative Research and Critical Child Protection Studies. *Social Sciences* 11 (4), 156–170.
- Pasanen, T. & Katajamäki, K., Martikainen, S., & Åstedt, T.** (2015) Lastensuojelun erityisyksikköön sijoitettujen lasten psykiatrinen oirehdinta, tarkkaavaisuus ja toimintakyky. Intensiivihoidot-jakson jälkeen kotiin palaavien ja sijaishuollossa jatkavien lasten ryhmien vertailu. *Yhteiskuntapolitiikka* (80) 4, 349–364.

- Pascoe, K., Waterhouse-Bradley, B. & McGinn, T.** (2022) Social Workers' Experiences of Bureaucracy: A Systematic Synthesis of Qualitative Studies. *The British Journal of Social Work* Vol. 52 (8), 1–21.
- Pasini, A.** (2016) How to Make Good Choices? Ethical Perspectives Guiding Social Workers Moral Reasoning. *Social Work Education* 35 (4), 377–386.
- Patomäki, H. & Wight, C.** (2000) After Postpositivism? The Promises of Critical Realism. *International Studies Quarterly* 44 (2), 213–237.
- Payne, M.** (2005) *Modern Social Work Theory*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Pekkarinen, E. & Tapola-Haapola, M.** (2009) Kriittinen realismi sosiaalityössä -tiedontuotannosta emansipaatioon. Teoksessa Mäntysaari, M., Pohjola, A. & Pösö, T. (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus, 183–205.
- Pekkarinen, E.** (2010a) Sosiaalialan arvojohtajat ja muutoksen managerit: Laadullinen katsaus sosiaalialan johtamisen tutkimuksesta. *Avauksia* 7/2010. Helsinki: THL
- Pekkarinen, E.** (2010b) Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu. Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Pekkarinen, E.** (2011). Lastensuojelun tieto ja tutkimus. Asiantuntijoiden näkökulma. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura: Verkkojulkaisuja 51/2011. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/lastensuojeluntieto.pdf>. (13.7.2020)
- Pekkarinen, E., Heino, T. & Pösö, T.** (2013) Lastensuojelusta tietäminen on moraalinen velvoite. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (3), 337–342.
- Pekkarinen, E.** (2017) Toivottu, kiistelty ja torjuttu. Lastensuojelun avohuolto huostaanottoasiakirjoissa. Teoksessa Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. (toim.) *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino, 85–97.
- Pekkarinen, E., Haikkola, L., Hästbacka, N., Karhunen, H. & Schalin, A.** (2019) Johdanto. Teoksessa Haikkola, L., Hästbacka, N. & Pekkarinen, E. (toim.) *Kuka vastaa nuorten rikoksiin? Ammattilaisten, nuorten ja kustannusten näkökulmia palveluihin*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:34. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 13–23.
- Pekkarinen, L.** (2021) *Julkisen alan työhyvinvointi vuonna 2020*. Kevan tutkimuksia 1/2021. Helsinki: Kuntien eläkevakuutus.
- Petreljus, P.** (2017) LAPE-hanke tuo systeemisen työotteen lastensuojelutyöhön. *Perheterapia* 33 (1), 6–14.
- Petreljus, P. & Eriksson, P.** (2018) Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. *Työpäperi* 32/2018. Helsinki: THL.
- Petreljus, P. & Uutela, A.** (2020) Systeemisen lastensuojelun toimintamallin käyttöönotto ja juurruttaminen: konsultoitvien sosiaalityöntekijöiden kokemuksia. *Työpäperi* 24/2020. Helsinki: THL.
- Petreljus, P., Yliruka, L. & Miettunen, N. (toim.)** (2021). *Systeemisiä kokeiluja – kohti jatkuvaa yhdessä oppimista*. *Työpäperi* 7/2021. Helsinki: THL.
- Pihlström, S.** (2002) Kokemuksen käytännölliset ehdot: Kantilaisen filosofian uudelleenarviointia. Helsinki: Yliopistopaino.
- Pihlström, S.** (2011) *Transcendental Guilt: Reflections on Ethical Finitude*. Lanham: Lexington Books.
- Pirkola, S. & Marttunen, M.** (2001) Päihteitä käyttävän nuoren tahdosta riippumattoman hoidon edellytykset. *Duodecim* 117 (15), 1591–1597.
- Pitkänen, M.** (2011) Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen huostaanotossa. *Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 26/2011*. Helsinki: Socca.
- Pitkänen, T., Kaskela, T. & Tourunen, J.** (2017) Päihdehoidon asiakaskunta ja päihdeongelmaan liittyvä ennenaikaisen kuoleman riski: hoito- ja rekisteritietoihin perustuva seurantatutkimus. *A-klinikkasäätiön raporttisarja 66*. Helsinki: A-klinikkasäätiö.
- Pitkänen, J., Aaltonen, M., Suonpää, K., Heiskanen, L. & Martikainen, P.** (2022) Nuorisorikollisuuden esiintyvyyden ja kasautumisen muutokset syntymäkohorteissa 1986–2000. *Yhteiskuntapolitiikka* 87 (5–6), 475–490.

- Pohjola, A., Kemppainen, T., Niskala, A. & Peronius, N.** (2009) Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.
- Poikolainen, T.** (2017) Moral Language in Child Protection Research. *Journal of Social Work Values and Ethics* 14 (1), 59–71.
- Ponnert, L. & Svensson, K.** (2016) Standardisation - the End of Professional Discretion? *European Journal of Social Work* 19 (3–4), 586–599.
- Ponnert, L. & Johansson, S.** (2018) Juridification and Standardisation: Two Legal Dimensions Influencing Contemporary Child Protection. *The British Journal of Social Work* 48 (7): 2020–2037.
- Porko, P., Heino, T. & Eriksson, P.** (2018) Selvitys yksityisistä lastensuojelun yksiköistä. THL, työpaperi 21/2018. Helsinki: THL.
- Prince, K.** (1996) *Boring records? Communication, Speech and Writing in Social Work*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Pyyhtinen, O.** (2015) Sosiologia ilman yhteiskuntaa? Bruno Latourin sosiaaliteoria. Teoksessa Pyykkönen, M. & Kauppinen, I. (toim.) 1900-luvun ranskalainen yhteiskuntateoria. Helsinki: Gaudeamus, 259–279.
- Pyykkönen, L.** (2012) Päivystyksellinen lastensuojelu: kiireelliset sijoitukset Vantaan sosiaali- ja kriisipäivystyksessä vuosina 2000–2008. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta.
- Pyykkönen, M.** (2015) Michel Foucault - vallan, tiedon ja subjektuuden tutkija. Teoksessa Pyykkönen, M. & Kauppinen, I. (toim.) 1900-luvun ranskalainen yhteiskuntateoria. Helsinki: Gaudeamus, 193–214.
- Päihdehuoltolaki (41/1986)**. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860041>. (1.2.2022)
- Pölkki, P., Vornanen, R., Pursiainen, M., Riikonen, M.** (2012) Children’s Participation in Child-Protection Processes as Experienced by Foster Children and Social Workers. *Child Care in Practice. Northern Ireland Journal of Multi-disciplinary Child Care Practice* 18 (2), 107–125.
- Pösö, T.** (2010) Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalista rajasta. *Janus* 18 (4), 324–336.
- Pösö, T.** (2011) Combatting Child Abuse in Finland: From Family to Child-Centered Orientation. Teoksessa Gilbert, N., Parton, N. & Skivenes, M. (toim.) *Child Protection Systems. International Trends and Orientations*. Cary: Oxford University Press, 112–130.
- Pösö, T. & Forsman, S.** 2013. Messages to Social Work Education: What Makes Social Workers Continue and Cope in Child Welfare? *Social Work Education* 32 (5), 650–661.
- Pösö, T., Skivenes, M. & Hestbæk, A.-D.** (2014) Child Protection Systems Within the Danish, Finnish and Norwegian Welfare States-Time for a Child Centric Approach? *European Journal of Social Work* 17 (4), 475–490.
- Pösö, T. & Eronen, T.** (2015) Five years in care: documented lives and time trajectories in child welfare. *Child & Family Social Work* 20 (2), 202–210.
- Pösö, T.** (2017) Johdanto: Mistä puhutaan kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. (toim.) *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino, 6–39.
- Pösö, T., & Huhtanen, R.** (2017) Removals of children in Finland: A mix of voluntary and involuntary decisions. Teoksessa Burns, K., Pösö, T. & Skivenes, M. (toim) *Child welfare removals by the state: A cross-country analysis of decision-making systems*. New York: Oxford University Press, 18–39.
- Pösö, T., Pekkarinen, E., Helavirta, S., & Laakso, R.** (2018) ‘Voluntary’ and ‘involuntary’ child welfare: Challenging the distinction. *Journal of Social Work* 18 (3), 253–272.
- Quraishi, M., Irfan, L., Schneuwly, P., Mallory, S. & Wilkinson M.** (2022) Doing ‘judgemental rationality’ in Empirical Research: The Importance of Depth-reflexivity when Researching in Prison. *Journal of Critical Realism* 21 (1), 25–45.
- Raffnsøe, S., Mennicken, A. & Miller, P.** (2019) The Foucault Effect in Organization Studies. *Organization Studies* 40 (2), 155–182.

- Raisio, H., Puustinen, A. & Vartiainen, P.** (2019) The Concept of Wicked Problems: Improving the Understanding of Managing Problem Wickedness in Health and Social Care. Teoksessa Thomas, W., Hujala, A., Laulainen, S. & McMurray, R. (toim.) *The Management of Wicked Problems in Health and Social Care*. Milton: Routledge, 3–20.
- Raitasalo, K., Holmia, M., Autti-Rämö, I., Notkola, I. & Tapanainen, H.** (2015) Hospitalisations and out-of-home placements of children of substance-abusing mothers: A register-based cohort study. *Drug and Alcohol Review* 34 (1), 38–45.
- Raitasalo, K.** (2022) Nuorten päihteidenkäyttö Suomessa 1995–2019. THL. Nuorten päihdepalvelut -koulutustilaisuuden materiaali. 16.5.2022. https://innokyla.fi/sites/default/files/2022-05/Nuorten%20p%C3%A4ihdepalvelut-verkostotilaisuus_16052022_kmr.pdf. (1.12.2022)
- Randall, J. & Munro, I.** (2010) Foucault's Care of the Self: A Case from Mental Health Work. *Organization Studies* 31 (11), 1485–1504.
- Reamer, F. G.** (2013) Social Work in a Digital Age: Ethical and Risk Management Challenges. *Social Work* 58 (2), 163–172.
- Reder, P., Duncan, S. & Gray, M.** (2005) "Beyond blame". *Child Abuse Tragedies Revisited*. London: Routledge.
- Rikander, H., Sutela, M. & Rikander, S.** (2023) Alaikäisten rikollisuudesta ja katujengeistä. Edilex 2023/17. <https://www.edilex.fi/artikkelit/30355.pdf>. (1.12.2023)
- Rikoslaki 39/1889.** <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>. (20.1.2022)
- Rimpelä, M. & Rimpelä, M.** (toim.) (2015) Säästöjä lapsiperheiden palveluremontilla. Kunnallisanalan kehittämissätiön tutkimusjulkaisuja 93. Kunnallisanalan kehittämissätiö: Helsinki.
- Rittel, H. W. J., & Webber, M. M.** (1973) Dilemmas in a general theory of planning. *Policy Sciences* 4, 155–169.
- Roberts, J.M.** (2014) Critical Realism, Dialectics and Qualitative Research Methods. *Journal for the Theory of Social Behaviour*. 44 (1), 1–23.
- Roets, G., Roose, R., De Wilde, L. & Vanobbergen, B.** (2017) Framing the 'child at Risk' in Social Work Reports: Truth-Telling or Storytelling? *Journal of Social Work*. 17 (4), 453–469.
- Rogowski, S.** (2012) Social Work with Children and Families: Challenges and Possibilities in the Neo-Liberal World. *The British Journal of Social Work* 42 (5), 921–940.
- Rose, N.** (2000) Government and Control. *British Journal of Criminology* 40 (2), 321–329.
- Rose, N., O'Malley, P. & Valverde, M.** (2006) Governmentality. *Annual Review of Law and Social Science* 2 (1), 83–104.
- Rothstein, B.** (1998) *Just Institutions Matter: The Moral and Political Logic of the Universal Welfare State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rousu, S.** (2008) Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa. *Janus* 16 (2), 175–184.
- Rousu, S.** (2018) Uusi lastensuojelu kehittyä monien kulttuurien ristipaineissa. *Metropolia ammatti-korkeakoulun julkaisuja*. www.metropolia.fi/julkaisut. (4.1.2022)
- Ruch, G.** (2007) Reflective Practice in Contemporary Child-Care Social Work - the Role of Containment. *The British Journal of Social Work* 37 (4), 659–680.
- Ruch, G.** (2012) Where Have All the Feelings Gone? Developing Reflective and Relationship-Based Management in Child-Care Social Work. *The British Journal of Social Work* 42 (7), 1315–1332.
- Räty, T.** (2015) *Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen*. Kolmas laitos. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Räty, T.** (2019) *Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen*. Neljäs laitos. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Saar-Heiman, Y. & Krumer-Nevo, M.** (2020) You decide: Relationship-based Knowledge and Parents' Participation in High-Risk Child Protection Crisis Interventions. *The British Journal of Social Work* 50 (6), 1743–1757.
- Saarinen, A., Blomberg, H., & Kroll, C.** (2012) Liikaa vaadittu? Sosiaalityöntekijöiden kokemukset työnsä kuormittavuudesta ja ristiriitaisuudesta Pohjoismaissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 77, 403–418.

- Saarnio, P.** (1993) Noviisista ekspertiksi. Sosiaalityön taitojen yksilöllinen kehittyminen. *Janus* 1, 89–98.
- Saastamoinen, K.** (2020) *Lapsi sijaishuollossa: yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoitustoimenpiteet*. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Saini, M., Black, T., Godbout, E. & Deljavan, S.** (2019) Feeling the Pressure to Take Sides: A Survey of Child Protection Workers' Experiences about Responding to Allegations of Child Maltreatment within the Context of Child Custody Disputes. *Children and Youth Services Review* 96, 127–133.
- Saltiel, D.** (2016) Observing Front Line Decision Making in Child Protection. *The British Journal of Social Work* 46 (7), 2104–2119.
- Saltiel, D. & Lakey, R.** (2020) Analysing Invisibility: The Decision-Making Ecology and Home Visits. *Child & Family Social Work* 25 (1), 37–44.
- Sarraute, N.** (1984) *Lapsuus*. Otava: Helsinki.
- Satka, M. & Harrikari, T.** (2008) The Present Finnish Formation of Child Welfare and History. *British Journal of Social Work* 38 (4), 645–661.
- Satka, M.** (1989) Dokumentit – avain sosiaalityön näkymättömään historiaan. *Sosiaalipoliittinen* 1989. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen vuosikirja. Helsinki: Sosiaalipoliittinen yhdistys: 79–91.
- Satka, M.** (2009) Varhainen puuttuminen, moraalinen käänne ja sosiaalisen asiantuntijat. *Yhteiskuntapolitiikka* 74 (1), 17–32.
- Saurama, E.** (2002) *Vastoin vanhempien tahtoa*. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 2002:7. Helsinki: Helsingin kaupunki.
- Sayer, A.** (1998) Abstraction: A realist interpretation. Teoksessa Archer, M., Bhaskar, R., Collier, A., Lawson, T. & Norrie, A. (toim.) *Critical Realism: Essential Readings*. Lontoo & New York: Routledge, 120–143.
- Sayer, A.** (2000) *Realism and Social Science*. London: Sage.
- Scambler, G.** (2020) The Fractured Society: Structures, Mechanisms, Tendencies. *Journal of Critical Realism* 19 (1), 1–13.
- Schirmer, W. & Michailakis, D.** (2011) The Responsibility Principle. Contradictions of priority-setting in Swedish Healthcare. *Acta Sociologica* 54 (3), 267–282.
- Schirmer, W. & Michailakis, D.** (2013) The Luhmannian Approach to Exclusion/Inclusion and Its Relevance to Social Work. *Journal of Social Work* 15 (1), 45–64.
- Schneider, A., Wickert C. & Marti, E.S.** (2017) Reducing Complexity by Creating Complexity: A Systems Theory Perspective on How Organisations Respond to Their Environments. *Journal of Management Studies* (2), 182–208.
- Scholte, E.M., Colton, M., Casas, F., Drakeford, M., Roberts, S. & Williams, M.** (1999) Perceptions of Stigma and User Involvement in Child Welfare Services. *British Journal of Social Work* 29 (3), 373–391.
- Schreier, M.** (2012) *Qualitative Content Analysis in Practice*. London: Sage.
- Scott, A.** (2000) Risk Society or Angst Society? Two Views of Consciousness and Community. Teoksessa Barbara, A., Beck, U. & Loon, J. (toim.) *The Risk Society and Beyond Critical Issues for Social Theory*. London: SAGE, 40–52.
- Scott, J.** (1990) A matter of record. *Documentary Sources in Social Research*. Cornwall: Polity Press.
- Scott, D.** (2010) *Education, Epistemology and Critical Realism*. Lontoo: Routledge.
- Scourfield, P.** (2007) Social Care and the Modern Citizen: Client, Consumer, Service User, Manager and Entrepreneur. *The British Journal of Social Work* 37 (1), 107–122.
- Scourfield, P.** (2018) *Putting Professional Leadership into Practice in Social Work*. London: SAGE.
- Sicora, A.** (2020) Shame, Mistakes and Reflective Practice in Social Work. Teoksessa Frost, L., Magyar-Haas, V., Schoneville, H. & Sicora, A. (toim.) *Shame and Social Work: Theory, Reflexivity and Practice*. Bristol: Policy Press, 187–204.
- Sinkkonen, M. & Laulainen, S.** (2010) Sosiaalialan johtajien kohtaamat eettiset ristiriidat. *Janus* 18 (3), 225–242.

- Sinko, P.** (2004) Laki ja lastensuojelu. Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä. Lisensiaatintutkimus. Helsingin yliopisto: Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia.
- Sipilä, A.** (2011) Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet. Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Publications of the University of Eastern Finland Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 28. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Skivenes, M. & Sørsdal, L.M.** (2018) The Child's Best Interest Principle across Child Protection Jurisdiction. Teoksessa Falch-Eriksen, A., Backe-Hansen, E. (toim.) Human Rights in Child Protection Implications for Professional Practice and Policy. Cham: Springer International Publishing, 59–85.
- Sletten, M. & Ellingsen, I.T.** (2020) When Standardization Becomes the Lens of Professional Practice in Child Welfare Services. *Child & Family Social Work* 25 (3), 714–722.
- Smart, C.** (2002) *Feminism and the Power of Law*. Hoboken: Taylor and Francis.
- Smeeton, J. & O'Connor, P.** (2020) Embodied Social Work Practice Within Risk Society. *Journal of Social Work* 20 (5), 673–691.
- Smith, D.** (2001) *Norbert Elias and Modern Social Theory*. London: SAGE.
- Smith, R.** (2009) *Doing Social Work Research*. Maidenhead/McGraw Hill: Open University Press.
- Smithson, R. & Gibson, M.** (2017) Less Than Human: a Qualitative Study into the Experience of Parents Involved in the Child Protection System: Parental Experiences of Child Protection. *Child & Family Social Work* 22 (2), 565–574.
- Socca 2022.** Tulevaisuuden lastensuojelu -hanke 2020-2022 / materiaaleja. https://www.socca.fi/lapset_perheet_ja_lastensuojelu/tulevaisuuden_lastensuojelu_hanke/materiaalit. (1.12.2022)
- Solantaus, E. & Paavonen, E.J.** (2009) Vanhempien mielenterveyshäiriöt ja lasten psykiatriset ongelmat. *Duodecim* 125 (17), 1839–1844.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.** <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301#L2P7>. (15.7.2020)
- Spratt, T.** (2011) Families with Multiple Problems: Some Challenges in Identifying and Providing Services to those Experiencing Adversities across the Life Course. *Journal of Social Work* 11 (4), 343–357.
- Stalker, K.** (2003) Managing Risk and Uncertainty in Social Work: A Literature Review. *Journal of Social Work* 3 (2), 211–233.
- Stalker, C., Mandell, D., Frensch, K., Harvey, C. & Wright, M.** (2007) Child Welfare Workers Who are Exhausted yet Satisfied with Their Jobs: How do they do it? *Child and Family Social Work* 12 (2), 182–191.
- STM 1985.** Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuutta ja työolosuhteita selvittäneen työryhmän muistio 1985: 28. Helsinki: sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM 2005.** Kiireellinen sosiaalipalvelu. Sosiaalipäivystyksen järjestäminen. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja 2005:8. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM 2006a.** Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:25. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM 2006b.** Sosiaalipäivystyksen kehittäminen. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:64.
- STM 2012.** Toimiva lastensuojelu. Selvitys kuntien perhetyön, lastensuojelun toimintatapojen sekä lastensuojelulain toimivuuden kehittämisestä. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2012:28. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM 2013.** Toimiva lastensuojelu. Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM 2015.** Kuntainfo: Mitä tarkoittaa välitön vaara kiireellisen sijoituksen edellytyksenä? <https://stm.fi/-/kuntainfo-mita-tarkoittaa-valiton-vaara-kiireellisen-sijoituksen-edellytyksena->. (3.7.2022)
- STM 2016.** Arviomuistio: tahdosta riippumaton hoito ja pakkotoimet mielenterveyslaissa, päihdehuoltolaissa ja muussa sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännössä.

- <https://stm.fi/documents/1271139/1977545/Arviomuistio+rajoitustoimenpiteet+ja+tahdosta+riippumaton+hoito.pdf/c50a7a3c-5610-48df-91bd-7ad3798a424a>. (3.3.2022)
- STM 2019.** Sosiaalipäivystys Suomessa. Kartoitus sosiaalipäivystystoiminnan järjestämisestä ja toiminnasta. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja ja muistioita. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161623/37_2019_Sospaivraportti_netti.pdf. (2.4.2022)
- STM 2020.** Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja ja muistioita 2020:28.
- STM 2021.** Lastensuojelun sosiaalityön henkilöstömitoitus. Kuntainfo 11/2021.
- Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M.J., Alink, L. & van Ijzendoorn, M.** (2015) The Prevalence of Child Maltreatment Across the Globe: Review of a Series of Meta-Analyses. *Child Abuse Review* 24 (1), 37–50.
- Storhaug, A. S., & Kojan, B.** (2017) Emergency out-of-home Placements in Norway: Parents' Experiences. *Child & Family Social Work* 22 (4), 1407–1414.
- Storhaug, A.S., Kojan B.H. & Fjellvikås, G.** (2019) Norwegian Child Welfare Workers' Perceptions of Emergency Placements. *Child & Family Social Work* 24 (2), 165–172.
- Storhaug, A.S., Fylkesnes, M.K., Langsrud, E. & Christiansen, Ø.** (2023). Parents' and child welfare workers' understandings of consent to emergency placements. *Nordic Social Work Research a-head-of-print*.
- Strömpl, J. & Luhamaa, K.** (2020) Child Participation in Child Welfare Removals through the Looking Glass: Estonian Children's and Professionals' Perspectives Compared. *Children and Youth Services Review* 118, 1–11.
- Strömpl, J. & Markina, A.** (2017) Children's Rights and the Juvenile Justice System in Estonia. *Juridica international* 25, 65–73.
- Suchman, M.** (1995) Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches. *Academy of Management Review* 20 (3), 571–610.
- Sudland, C.** (2020) Challenges and Dilemmas Working with High-conflict Families in Child Protection Casework. *Child & Family Social Work* 25 (2), 248–255.
- Sullivan, W. P.** (2016) Leadership in Social Work: Where Are We? *Journal of Social Work Education* 52 (1), 51–61.
- Suomen perustuslaki 731/1999.** <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>. (1.3.2021)
- Sutcliffe, C. & Bhatti-Sinclair, K.** (2019) Normative and Positive Social Work in the Context of the Placement Decision: A Defence of Social Workers. *Social work & Social Sciences Review* 20 (2), 77–94.
- Svenlin, A.-R.** (2020). Kannatteleva ja jännitteinen tukiperhetoiminta. Lastensuojelun tukiperhetoiminnan käyttöteoria ja tukisuhteet. JYU Dissertations 180. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Svensson, L.** (2006) Häktad eller omedelbart omhändertagen? En studie om akuta frihetsberövanden av unga lagöverträdare. Stockholm: Stockholms Universitet.
- Svensson, R. & Oberwittler, D.** (2021) Changing Routine Activities and the Decline of Youth Crime: A Repeated Cross-sectional Analysis of Self-reported Delinquency in Sweden 1999–2017. *Criminology* 59 (2), 351–386.
- Sweeney, A. & Beresford, P.** (2020) Who Gets to Study Whom: Survivor Research and Peer Review Processes. *Disability & Society* 5 (7), 1189–1194.
- Talentia 2021.** Väkivallan uhan tulee näkyä palkkauksessa. <https://www.stinfo.fi/tiedote/vakivallan-uhan-tulee-nakya-sosiaalialan-palkkauksessa?publisherId=69817898&releaseId=69920080>. (25.3.2022)
- Tapola-Haapala, M.** (2015) Sosiaalityön käytäntötutkimuksen epistemologiset lähtökohdat -kriittinen luenta. *Janus Vol. 23 (2)*, 151–174.
- Tartuntatautilaki (1227/2016).** <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161227>. (1.2.2022)
- Taskinen, S.** (2010) Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: Sanoma Pro.
- Tavormina, M. & Clossey, L.** (2016) Crisis Intervention for Child Protective Services Workers. *International Journal of Business and Applied Sciences* 5 (1), 57–68.

- Taylor, B.J.** (toim.) (2011) *Working with Aggression and Resistance in Social Work*. Exeter: Learning Matters.
- Taylor, C. & White, S.** (2006) Knowledge and Reasoning in Social Work: Educating for Humane Judgement. *The British Journal of Social Work* 36 (6), 937–954.
- Taylor, C.** *Biopower*. (2014) Teoksessa Taylor, D. (toim.) *Michel Foucault: Key Concepts*. London and New York: Routledge, 41–56.
- Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL)** (2010) *1326/2010*. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>. (2.1.2023)
- Tevameri, T.** (2020) Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen toimialaraportti. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2020:1. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Tew, J.** (2002) *Social Theory, Power and Practice*. Gordonsville: Palgrave Macmillan.
- Tew, J.** (2006) Understanding Power and Powerlessness: Towards a Framework for Emancipatory Practice in Social Work. *Journal of Social Work* 6 (1), 33–51.
- Tham, P.** (2007) Why Are They Leaving? Factors Affecting Intention to Leave among Social Workers in Child Welfare. *The British Journal of Social Work* 37 (7), 1225–1246.
- Tham, P.** (2018) A Professional Role in Transition: Swedish Child Welfare Social Workers' Descriptions of Their Work in 2003 and 2014. *The British Journal of Social Work* 48 (2), 449–467.
- Tham, P. & Strömberg, A.** (2020) The Iron Cage of Leadership—the Role of First-Line Managers in Child Welfare. *The British Journal of Social Work* 50 (2), 369–388.
- THL 2018.** Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten sijoitusten kestot 2016. THL tilastoraportti 9/2018. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskuksen tutkimuslaitos.
- THL 2020a.** *Sotkanet. Lastensuojeluidikaattorit*. <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/haku?g=354>. (31.7.2020)
- THL 2020b.** Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun avohuollon tukitoimet. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet> (15.7.2020)
- THL 2020c.** Lastensuojelun käsikirja. Kiireellinen sijoitus. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/kiireellinen-sijoitus> (15.7.2020)
- THL 2020d.** Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojeluasiakkuuden alkaminen. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo/lastensuojeluasiakkuuden-alkaminen>. (15.7.2020)
- THL 2021.** Lastensuojelu 2020. Tilastoraportti 19/2021. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskuksen tutkimuslaitos.
- THL 2022.** Lastensuojelu 2021. Tilastoraportti 22/2022. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskuksen tutkimuslaitos.
- THL 2023.** Lastensuojelu 2022. Tilastoraportti 24/2023. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskuksen tutkimuslaitos.
- THL / Sotkanet 2022.** Lastensuojeluidikaattorit. Uudet huostaanotot. <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szbMCbLWNYw3MgQA®ion=s07MBAA=&year=sy5zjbs0zUEAA=&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.1.1&buildTimestamp=202211091024>. (2.12.2022)
- THL/ Sotkanet 2023a.** Psykiatrisen hoidon pakkotoimet (lapset ja nuoret). https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=s_bxBWA=®ion=s07MBAA=&year=sy5zstY1BAA=&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.1.1&buildTimestamp=202211091024. (2.1.2023)
- THL / Sotkanet 2023b.** Rikollisuus. https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=s_bNAWA=®ion=s07MBAA=&year=sy5zjbr0zUEAA=&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.1.1&buildTimestamp=202211091024. (2.1.2023)
- Thorpe, R., Gold J. & Lawler, J.** (2011) Locating Distributed Leadership. *International Journal of Management Reviews*. 13 (3), 239–250.
- Thorpe, C.** (2018) *Social Theory for Social Work: Ideas and Applications*. Abingdon: Routledge.
- Tiili, A. & Kuokkanen, J.** (2021) Lapsen vuoksi. Lastensuojelun laitoshoidon vetovoimatekijät ja alalta työntävät tekijät. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 2/2021.

- <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2021/03/Lapsen-vuoksi-Lastensuojelun-laitoshoidon-ve-toivoimatekijat-ja-alalta-tyontavat-tekijat.pdf?fbclid=IwAR2>. (21.1.2022)
- Tiililä, U.** (2007) Tekstit viraston työssä. Tutkimus etuuspäätösten kielestä ja kontekstista. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tilastokeskus 2022.** Perheet perhetyypin mukaan 1992–2021. https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__perh/statfin_perh_pxt_12c2.px/. (10.1.2022)
- Titterton, M.** (2005) Risk and Risk Taking in Health and Social Welfare. Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Toikko, T., Seppälä, P. Kraav, S-L. & Häkkinen, L.** (2021) Kuntatason analyysi lastensuojelun avo-
huollon yhteydestä lastensuojeluilmoitusten ja sijoitusten väliseen suhteeseen. Yhteiskuntapoli-
tiikka 86 (1), 75–82.
- Toivanen, P.** (2010) Väliaikainen määräys huostaanotto-prosessissa. Lakimies 6/2010, 1061–1072.
- Torbenfeldt Bengtsson, T.** (2015) Controlling Young People Through Treatment and Punishment. Teoksessa Torbenfeldt Bengtsson, T., Frederiksen, M. & Elm Larsen, J. (toim.) The Danish Welfare State. A Sociological Investigation. New York: Palgrave Macmillan, 171–184.
- Tuori, K. & Lavapuro, J.** (2011) Perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien turvaamisvelvollisuus. Teok-
sessa Hallberg, P., Ojanen, T., Tuori, K. Viljanen-V-P., Karapuu, H. & Scheinin, M. (toim.) Pe-
rusoikeudet. Helsinki: WSOY, 809–820.
- Tuori, K. & Kotkas, T.** (2016) Sosiaalioikeus. 5. uudistettu painos. Helsinki: Talentum pro.
- Turnell, A. & Essex, S.** (2006) Working with ‘Denied’ Child Abuse: The Resolutions Approach. Maid-
enhead: Open University Press.
- Turney, D.** (2012) A relationship-based approach to engaging involuntary clients: the contribution of
recognition theory. Child & Family Social Work 17 (2), 149–159.
- Työturvallisuuskeskus 2020.** Väkivalta pois työpaikalta. Helsinki: Työturvallisuuskeskus.
- Tähtinen, J., Laakkonen, E., Broberg, M.** (2020) Tilastollisen aineiston käsittelyn ja tulkinnan pe-
rusteita. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisusarja C. Oppimateriaalit 22.
Turku: Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos.
- Töttö, P.** (2000) Pirullisen positivismin paluu: laadullisen ja määrällisen tarkastelua. Tampere: Vasta-
paino.
- Töttö, P.** (2006) Kriittinen realismi ja sosiaalitieteiden menetelmät. Teoksessa Kuusela, P. & Niiranen,
V. (toim.) Realismin haaste sosiaalitieteissä. Helsinki: UNIPress, 45–75.
- Urponen, K.** (2017) Current social work imposes new challenges: two approaches and a paradigm
shift. Scientific Journal of Klaipeda University Tiltai 77 (2), 1–10.
- Uusitalo, I.** (2019) Työssä oppiminen lastensuojelun sosiaalityössä -reunaehtoja ja mahdollisuuksia
ammattillisen asiantuntijuuden kehittymiselle. Turun yliopiston julkaisuja C-482. Turku: Turun yli-
opisto.
- Valtioneuvosto 2022.** Lastensuojelun kokonaisuudistuksen tavoitteena on turvata lasten hyvinvointi ja
kehitys. <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/lastensuojelun-kokonaisuudistuksen-tavoitteena-on-turvata-lasten-hyvinvointi-ja-kehitys>. (1.12.2022)
- Valtion nuorisoneuvosto 2022.** Hoitoonpääsy aika mielen terveysongelmissa. <https://indikaattorit.tietoanuurista.fi/terveys/hoitoonpaasyaika-mielen-terveysongelmissa>. (10.12.2022)
- Valvira 2014.** Valtakunnallinen lastensuojelun henkilöstöselvitys. Selvityksiä 1/2014.
- Valvira 2022.** Tietoa tahdosta riippumattomasta psykiatrisesta hoidosta ja potilaan oikeuksista. <https://www.valvira.fi/documents/14444/784076/Suomenkielinen+esite+tahdosta+riippumaton+hoito+ja+potilaan+oikeudet.pdf/b608bc36-2e62-5408-155a-b0ed391b2f3b?t=1600177028437>. (1.2.2022)
- Van Bijleveld, G., Dedding, C. & Bunders-Aelen, J.** (2015) Children’s and Young People’s Participa-
tion within Child Welfare and Child Protection Services: a state-of-the-art review. Child & Family
Social Work 20 (2), 129–138.

- Van de Luitgaarden, G. M. J.** (2009) Evidence-based Practice in Social Work: Lessons from Judgement and Decision-making Theory. *British Journal of Social Work* 39(2), 243–260.
- Van Wart, M.** (2015) *Dynamics of Leadership in Public Service: Theory and Practice*. Second edition. London: Routledge.
- VATT 2012.** Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 6/2012. Tuloksellisuustarkastuskertomus. Lastensuojelu. <https://www.vtv.fi/app/uploads/2018/06/29145931/lastensuojelu-06-2012.pdf>. (4.10.2020)
- Vierula, T.** (2013) Lastensuojelun asiakirjakäytäntöjen tahattomat seuraukset asiakkaiden kokemina. Teoksessa Laitinen, M. & Niskala, A. (toim.) *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino, 275–298.
- Vierula, T.** (2017) *Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta*. Tampere: Tampere University Press.
- Virtanen, A.** (2006) *Biopoliittisen talouden kritiikki*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Vähänen, S.** (2015) Kiireellinen sijoitus – seuraavat 30 päivää. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö.
- Väyrynen, S.** (2006) ”Multa on viety se kaikesta tärkein...” Äitiys ja leimattu identiteetti huumekeuvoissa. Teoksessa Nätkin, R. (toim.) *Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat*. Jyväskylä: PS-kustannus, 81–106.
- Väänänen-Vartia, P. & Pakkin, K.** (2016) *Talentia: Työväkivalta ja sen uhka -selvitys*. <https://www.talentia.fi/uutiset/vakivalta-sosiaalialalla-liian-yleista-tavoitteena-nollatoleranssi/>. (25.3.2022)
- Wagaman, M. A., Geiger, J. M., Shockley, C., & Segal, E. A.** (2015) The Role of Empathy in Burnout, Compassion Satisfaction, and Secondary Traumatic Stress among Social Workers. *Social Work* 60 (3), 201–209.
- Wallander, L. & Molander, A.** (2014) Disentangling Professional Discretion: A Conceptual and Methodological Approach. *Professions and Professionalism* 4 (3), 1–5.
- Warner, J.** (2015) *The Emotional Politics of Social Work and Child Protection*. Bristol: Policy Press.
- Waters, T. & Waters, D.** (2015) *Weber’s Rationalism and Modern Society: New Translations on Politics, Bureaucracy, and Social Stratification*. New York: Palgrave Macmillan.
- Watson, T. & Korczynski, M.** (2011) *Sociology, Work and Organisation*. Florence: Taylor & Francis Group.
- Weinberg, M.** (2016) *Paradoxes in Social Work Practice: Mitigating Ethical Trespass*. London: Routledge.
- Weinberg, M. & Banks, S.** (2019) Practising Ethically in Unethical Times: Everyday Resistance in Social Work. *Ethics and Social Welfare* 13 (4), 361–376.
- Weiss-Gal, I. & Welbourne, P.** (2008) The Professionalisation of Social Work: A Cross-National Exploration. *International Journal of Social Welfare* 17 (4), 281–290.
- Welbourne, P. & Dixon, J.** (2016) Child Protection and Welfare: Cultures, Policies, and Practices. *European Journal of Social Work* 19 (6), 827–840.
- Whittaker, A.J.** (2018) How do child Protection Practitioners make Decisions in Real Life Situations? Lessons from the Psychology of Decision Making. *British Journal of Social Work* 48 (7), 1967–1984.
- Williams, L., Rycrofte-Malone, J. & Burton, C.** (2017) Bringing Critical Realism to Nursing practice: Roy Bhaskar’s contribution. *Nursing Philosophy* 18 (2), 1–11.
- Wiltshire, G. & Ronkainen, N.** (2021) A Realist Approach to Thematic Analysis: Making Sense of Qualitative Data through Experiential, Inferential and Dispositional Themes. *Journal of Critical Realism* 20 (2), 159–180.
- Winter, K. & Cree, V. E.** (2016) Social Work Home Visits to Children and Families in the UK: A Foucauldian Perspective. *The British Journal of Social Work* 46 (5), 1175–1190.

- Winter, K., Morrison, F., Cree, V., Ruch, G., Hadfield, M. & Hallet, S.** (2019) Emotional Labour in Social Workers' Encounters with Children and Their Families. *The British Journal of Social Work* 49 (1), 217–233.
- Witoszek, N.** (2019) The Profits and Pitfalls of Prosociality: Cultural-evolutionary perspectives on Scandinavia. Teoksessa Hänninen, S., Lehtelä, K-M & Saikkonen, P. (toim.) *The Relational Nordic Welfare State: Between Utopia and Ideology*. Cheltenham, Gloucestershire: Edward Elgar Publishing, 50–72.
- Witte, S.** (2020) Case File Analyses in Child Protection Research: Review of Methodological Challenges and Development of a Framework. *Children and Youth Services Review* 108 (1), 1–12.
- Wood, A.W.** (2007) *Kantian Ethics*. New York: Cambridge University Press.
- Wood, S. & Forrester, D.** (2023) Comparing Local Authority Rates of Children in Care: A Survey of the Children's Social Workforce in Wales. *The British Journal of Social Work* 53 (6), 3089–3109.
- Woodgate, R. L., Comaskey, B., Tennent, P., Wener, P. & Altman, G.** (2020) The Wicked Problem of Stigma for Youth Living with Anxiety. *Qualitative Health Research* 30 (10), 1491–1502.
- Woodman, E., Roche, S., McArthur, M. & Moore, T.** (2018) Child Protection Practitioners: Including Children in Decision Making. *Child & Family Social Work* 23 (3), 475–484.
- Woolf, N.H. & Silver, C.** (2017) *Qualitative Analysis using Atlas.ti*. New York: Routledge.
- Yeager, K. & Roberts, R.** (2015) Bridging the Past and Present to the Future of Crisis Intervention and Crisis Management. Teoksessa Roberts, A. & Yeager, K. (toim.) *Crisis Intervention Handbook: Assessment, Treatment and Research*. Oxford: University Press, 3–35.
- Ysilova, K.** (2009) Ydinperheen politiikka. Helsinki: Gaudeamus.
- YK 1991.** Lapsen oikeuksien yleissopimus 60/1991. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sops-teksti/1991/19910060/19910060_2 (1.3.2022)
- Yliruka, L.** (2015). Itsearviointi reflektiivisenä rakenteena: Kuvastin- menetelmän toimivuus, käytönotto ja kehittäminen. Heikki Waris -instituutin tutkimuksia 1:2015. Helsinki: Socca.
- Yliruka, L., Vartio, R., Pasanen, K. & Petrelius, P.** (2018) Monimutkaiset ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä. Työpapereita 16/2018. Helsinki: THL.
- Yliruka, L., Petrelius, P., Alho, S., Jaakola, A-M., Lunabba, H., Remes, S., Keränen, S., Teiro, S. & Terämä, A-M.** (2020) Osaaminen lastensuojelun sosiaalityössä. THL, työpäperi 36/2020. Helsinki: THL.
- Yliruka, L. & Tasala, T.** (2022) Lastensuojelun systeemisen mallin kansallinen tilannekuva vuonna 2021. Tutkimuksesta tiiviisti 9/2022. Helsinki: THL.
- Yliruka, L., Eriksson, P., Jokinen, L. & Pasanen, K.** (2022a) Kohti monitoimijaista lastensuojelua hyvinvointialueilla. Työpäperi 52. Helsinki: THL.
- Yliruka, L., Harrikari, T., Forsell, M., Kuoppala, T., Purhonen, E. & Salmela, M.** (2022b) Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityön organisoiminen ja sekä lastensuojelulain mukaisen henkilöstömitoituksen toteutuminen. Työpäperi 44/2022. Helsinki: THL.
- Yliruka, L., Alho, S. & Petrelius, P.** (2023) Systeemisen lastensuojelun toimintamallin vaikuttavuutta etsimässä. *Yhteiskuntapolitiikka* 88 (1), 107–108.
- Zanoni, L., Warburton, W., Bussey, K. & McMaugh, A.** (2013) Fathers as 'Core Business' in Child Welfare Practice and Research: An Interdisciplinary Review. *Children and Youth Services Review* 35 (7), 1055–1070.
- Zitting, J., Hietapakka, L., Laulainen, S., Niiranen, V. & Sinervo, T.** (2020a) Henkilöstön luottamus organisaatioon ja johtajiin sosiaali- ja terveystalvelujen organisaatiomuutoksessa. *Janus* 28 (2), 168–184.
- Zitting, J., Wiens, V. & Kainulainen, S.** (2020b) Huono-osaisuus rasittaa kuntien taloutta. *Yhteiskuntapolitiikka* 85 (3), 316–322.

Liitteet

Liite 1. Esimerkki tapauskuvauksesta.

TAUSTAMUUTTUJAT				
Ikä sijoituksen alkamisaikana	Tunniste	Aiempi asiakkuus	Lastensuojeluasiakkuus	Kiireelliset sijoitukset
15	P5M	Perhe saanut SHL mukaista perhetyötä äidin vanhemmuuden tukemiseksi 2016–17. Asiakkuudessa tauko 2018.	Kolme ilmoitusta koululta ja kaksi poliisilta 2019–20. Palvelutarpeen arvio ja Is-asiakkuus 11/2019 alkaen.	12/2019 KS vastaanottoyksikössä. Kotiutunut tukitoimenpitein.

PROSESSIMUUTTUJAT				
Perustelut sijoitukselle	Sijaishuoltopaikka ja KS kesto	Mielipide 1	Mielipide 2	Seuraava ratkaisu
Sospä 1.2.2020: ”Päihteiden käyttö ja rajaton käytös ilman aikuisjohtoisuutta. Poliisi epäilee huumausainerikosta. Äiti löytänyt kotoa kassin, jossa kannabista ja puukko.”	Vastaanottoyksikkö 1.2.-1.3.2020.	Äiti toivoo sijoitusta, koska ei hallitse tilannetta kotona. Isää ei tavoitettu sijoituksen yhteydessä. P5M vastustaa sijoitusta.	Äiti toivoo pitempiaikaista ratkaisua. P5M haluaa palata kotiin ja yrittää eroon kannabiksesta.	Huostaanottohakemus hallinto-oikeuteen tehty 3/2020. Sijaishuollon muutospäätös yksityiseen laitokseen samassa yhteydessä.

Tapaukseen sisältyvät asiakirjat:
Asiakastyypin analyysin perusteella _____

Liite 2. Asiakastapausten koodaus.

TAUSTAMUUTTUJAT				
Ikä sijoituksen alkamisaikana	Tunniste	Aiempi asiakkuus (pääasiallinen)	Lastensuojeluasiakkuus	Kiireelliset sijoitukset
13	T7S	<p>Kesto</p> <p>1 = ei edeltävää 2 = alle 6 kk 3 = 6–12 kk 4 = -2 vuotta 5 = 3–4 vuotta 6 = 5–6 vuotta 7 = 7–8 vuotta 8 = 9–10 vuotta 9 = yli 10 vuotta</p> <p>Laatu</p> <p>10 = SHL 11 = perhetyö 12 = avohuollon sij. 13 = ammatillinen th 14 = koko perheen kuntoutus 15 = edeltävä huostaanotto 16 = sosiaaliohjaus ja sosiaalityö 17 = muu lastensuoj. 18 = muu sos.huolto</p>	<p>19 = ei aiempaa 20 = katkoksellinen 21 = yhtäjaksoinen ennen KS</p>	<p>22 = ei aiempia 23 = yksi aiempi 24 = useampi aiempi</p>

PROSESSIMUUTTUJAT				
Perustelut sijoitukselle (pääasiallinen)	Sijaishuolto: paikka, aika, muut asiat	Mielipide 1	Mielipide 2 sijoituksen päättyessä	Seuraava ratkaisu
25 = koti, päih-teet 26 = koti, vanhemmuus 27 = koti, mielenterveys 28 = koti, väkivalta 29 = koti, yhdistelmä 30 = oma, kasvatusote 31 = oma, itsetuhoisuus 32 = oma, väkivalta 33 = oma, kouluongelmat 34 = oma, mielenterveys 35 = oma, rikokset 36 = oma, yhdistelmä	Paikka 37 = vastaanotto 38 = sijais / varallaoloperhe 39 = vanhempi 40 = yksityinen laitos 41 = lähiverkosto Kesto 42 = alle 30 vrk 43 = 30 vrk 44 = yli 30 vrk Rajoitukset 45 = käytetty	46 = äiti hyväksyi 47 = isä hyväksyi 48 = äiti vastusti 49 = isä vastusti 50 = ei äidin mielipidettä 51 = ei isän mielipidettä 52 = lapsi hyväksyi 53 = lapsi vastusti 54 = lapsella ei mielipidettä 55 = muun kasvattajan mielipide	56 = äidin mielipide 57 = isän mielipide 58 = lapsen mielipide 59 = muun kasvattajan mielipide	60 = kiireellisen jatkaminen 61 = huostaanottohakemus 62 = huostaanottopäätös 63 = avohuollon sijoitus 64 = ammatillinen tukihenkilö 65 = uusi kiireellinen alle 6 kk 66 = koko perheen kuntoutus 67 = sosiaaliohjaus ja sosiaalityö 68 = asiakkuus päättyi

Liite 3. Haastateltavien taustatiedot ja haastattelun ajankohdat.

Haastateltavan tunniste E = esihenkilö S = sosiaalityöntekijä O = ohjaaja	Asema kiireellisen sijoituksen prosessissa	Haastattelun päivämäärä
E1	Johtaja, vastaanottoyksikkö	18.10.21
E2	Johtava sosiaalityöntekijä, lastensuojelun avohuolto	2.11.21
O1	Ohjaaja, vastaanottoyksikkö	11.11.21
E3	Johtava sosiaalityöntekijä, päivystysyksikkö	16.11.21
S1	Sosiaalityöntekijä, lastensuojelun avohuolto	19.11.21
S2	Sosiaalityöntekijä, vastaanottoyksikkö	20.11.21
S3	Sosiaalityöntekijä, lastensuojelun avohuolto	23.11.21
E4	Vastaava ohjaaja, vastaanottoyksikkö	25.11.21
S4	Sosiaalityöntekijä, päivystysyksikkö	13.12.21
S5	Sosiaalityöntekijä, päivystysyksikkö	14.12.21
E5	Johtava sosiaalityöntekijä, päivystysyksikkö	7.1.22
E6	Johtaja, vastaanottoyksikkö	13.1.22
E7	Lastensuojelupalveluiden johtaja	14.1.22
O2	Ohjaaja, lastensuojelun avohuolto	14.1.22
S6	Sosiaalityöntekijä, lastensuojelun avohuolto	10.2.22
E8	Lastensuojelupalveluiden johtaja	26.1.22
O3	Ohjaaja, vastaanottoyksikkö	22.2.22
S7	Sosiaalityöntekijä, lastensuojelun avohuolto	23.2.2022
O4	Ohjaaja, päivystysyksikkö	25.2.2022
S8	Sosiaalityöntekijä, lastensuojelun avohuolto	8.4.2022

Liite 4. Haastattelun teemat ja apukysymykset.

Taustatekijät: koulutus, omat työtehtävät lastensuojelujärjestelmässä ja kokemukset kiireellisen lastensuojelun toteuttamisesta

1. Kokonaiskäsitys kiireellisen lastensuojelun tarpeesta

- Kiireellisen sijoituksen taustatekijät, välitöntä suojelutarvetta aiheuttavat tilanteet ja asiakastilanteiden mekanismit. Mikä laukaisee tarpeen kiireelliselle interventiolle?
- Miten tarve välittömälle turvaamistoimenpiteelle muodostuu? Erilaisien asiakastyypit: tilanteiden erot ja yhtäläisyydet. Asiakastyypien tarkastelu etukäteismateriaalin pohjalta

2. Kiireellinen sijoitus osana asiakasprosessia

- Kiireellisen sijoituksen asema lastensuojelun asiakasprosessissa. Mihin kiireellinen lastensuojelu asettuu koko lastensuojelujärjestelmässä?
- Asiakkuuksien hallintatavat ja prosessin osittaminen
- Suhde avoimuuden tukitoimenpiteisiin ja huostaanottoon
- Vallankäyttö ja siihen liittyvät jännitteet. Luonne pakkokeinona.

3. Kiireellinen sijoitus tilanteena ja asiakasprosessin johtaminen

- Toimijaverkosto ja sen työskentely sijoituksen kuluessa
- Oma tehtävä toimijaverkostossa ja kuvaus muiden tehtävistä
- Keskeiset yhteistyötahot ja suhde niihin
- Johtamistehtävät ja vastuusuhteet kiireellisen sijoituksen prosessin aikana
- Lastensuojeluprosessin hallintatapa ja sen toteutuminen
- Vastuusosiaalityöntekijän asema ja systeminen työmalli

4. Kiireellinen sijoitus kriisi-interventiona

- Äkillinen lastensuojelun tarve kriisinä ja intervention aiheuttama kriisi
- Sijoituksen kriteerien arviointi, päätöksenteko ja tilanteen johtaminen välittömän vaaran uhatessa
- Jatkoitoimenpiteet ja tilanteen jälkikäsitteleminen
- Asiakkaan ja työntekijän tuntemukset kriisin yhteydessä

5. Johtaminen erityyppisissä asiakastilanteissa

- Erialaisten asiakastilanteiden merkitys prosessin johtamisen kannalta
- Kiireen tyypit ja johtamisen vaatimukset niissä
- Arvio omasta tehtävästä prosessin johtamisen näkökulmasta
- Johtamisvalmiudet: omat ja muiden valmiudet
- Arvio hallintatavan merkityksestä eri tilanteissa; osaprosessit ja pilkkoaminen

6. Lastensuojelupalveluiden kokonaisuus ja sen johtaminen?

- Vaativa lastensuojelu osana koko lastensuojelujärjestelmän ja sosiaalipalveluiden johtamista ja keinovalikoiman kehittymistä
- Johtamisympäristön kuvaus ja kehittämistehtävät: yleisesti ja omasta näkökulmasta
- Strategia, tavoitteet ja keinot niihin pääsemiseksi. Miten sijoituksia voidaan vähentää?

Liite 5. Kiireellisen sijoituksen lähtökohtatilanteen asiakastyypit haastattelua varten.

Edeltävä asiakkuus	Kiireellisen sijoituksen pääasialliset perusteet	
	Turvattomuusperusteet	Riskikäyttäytymiseen liittyvät perusteet
Alle 12-vuotiaat Katkoksellinen tai perusuotoinen avohuolto	1. Perhekriisit ja vanhemmuuden ongelmat ("äkillisyys") -ls-ilmoitukset, joiden tausta on epäselvä -äkillinen hoidon laiminlyönti	2. Oireilevan esimurrosikäisen perhe ("aaltoilu") -vanhemmuuden puutteiden ja lapsen häiriökäyttäytymisen kietoutuminen -keskittymisvaikeudet ja karkailu -taustaongelmien häilyvyys
Alle 12-vuotiaat Intensiivinen avohuolto	3. Vauvaiässä alkanut asiakkuus ("torjunta") -ennakollinen ls-ilmoitus ja välitön asiakkuus syntymän jälkeen -huoltajan päihde- ja mielenterveysongelmat, lähisuhdeväkivalta -perhekuntoutus, jonka tavoitteisiin ei päästä	4. Kouluongelmiin kiinnittyvä asiakkuus ("kampailu") -ls-ilmoituksia 5–10 vuoden aikana erityisesti koulusta -kasvatusotteen ja aikuisjohtoisuuden puute -päihdekokeilut ja rikosepäilyt -sosiaalisesti hajonnut tilanne ja epäselvä kasvatusvastuu
Yli 12-vuotiaat Katkoksellinen tai perusuotoinen avohuolto	5. Perhekriisit ja vanhemmuuden ongelmat ("äkillisyys") -aikuisjohtoisen toiminnan puute -huoltajusuuriat -ammattillinen tukihenkilö ja perhetyö	6. Lisääntyvästi oireileva nuori ("aaltoilu") -ajoittaiset ls-ilmoitukset, joissa taukoa -toistuvasti aloitettu arviointi -kasvatusotteen puutteet -aikuiset yllättävä häiriökäytös -avohuolto, joka ei tavoita
Yli 12-vuotiaat Intensiivinen avohuolto	7. Kaltoinkohtelu ja perushoidon laiminlyönti ("torjunta") -lapseen kohdistuva väkivalta ja sen uhka -huoltajan päihde- ja mielenterveysongelmista johtuva sosiaalisen tilanteen hauraus -koko perheen kuntoutus ja perhetyö	8. Kiihtyvä asiakkuus, joka kulminoituu huostaanottoon ("kampailu") -ls-ilmoituksia 5–10 puolen vuoden aikana -koulun laiminlyönti -useampi kiireellisen sijoitus kahden vuoden aikana -aiempi huostaanotto, joka purettu -itsetuhoisuus, päihteet, rikokset

Typologian kuvaus

Aineistossa on 190 eri asiakasta, joita koskien on tehty 218 kiireellisen sijoituksen päätöstä vuonna 2020. Typologia on tehty etenemällä seuraavasti:

Asiakirjat on luettu, järjestetty ja niille on tehty sisällönanalyysi. Asiakastapaukset on koodattu alustaviin kategorioihin. Tältä pohjalta on muodostettu kokonaiskäsitely kiireellisistä sijoituksista dokumenttiaineiston perusteella.

Aineistosta on pelkistetty kiirettä ja välitöntä vaaraa aiheuttavat tilanteet ja asiakastyypit.

Dokumentit on analyysin jälkeen järjestetty uudelleen tuloksiksi niin, että niillä on yhteys alkuperäisiin kategorioihin.

Dokumentteihin sisältyy noin 10 prosentin osuus asiakkuuksia, jotka eivät ole palautettavissa mihinkään edellä kuvattuun asiakastyypiin. Näissä ei ole edeltävää lastensuojelun asiakkuutta lainkaan ja kyse on ollut väliaikaisesta turvaamistoimenpiteestä kriisitilanteessa. Tilanteet ovat keskenään erityyppisiä ja kaikissa ei ole tietoa myöskään asiakkuuden mahdollisesta jatkumisesta eri paikkakunnalla.

Havaintojen painopiste on asiakastyypeissä 3, 4, 6 ja 8 eli näissä neljässä luokassa on eniten asiakkuuksia.

Liite 6. Tutkimustiedote.

TIEDOTE
TUTKIMUKSESTA 29.9.2021

Anssi Lähde
VTL, tohtorikoulutettava
Turun yliopisto
Sosiaalitieteiden laitos / Sosiaalityö
anssi.j.lahde@utu.fi

Tutkimus: KESKITETTY VAI JAETTU VASTUU? Lastensuojelun asiakasprosessin johtaminen kiireellisissä sijoituksissa

Hyvä lastensuojelun ammattilainen,

Teen väitöskirjatutkimusta Turun yliopiston yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa. Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa lastensuojelun asiakasprosessin johtamisesta kiireellisten sijoitusten yhteydessä. Tutkimuksen asiakirja-aineistona toimii kahdesta kunnasta vuodelta 2020 kerätty aineisto kiireellisen sijoituksen päätöksistä ja niihin liittyvistä asiakaskertomuksista sekä asiakassuunnitelmista. Hyödynnän tätä aineistoa tutkimuksen seuraavassa vaiheessa, jossa haastattelen kiireellisessä asiakasprosessissa mukana olevia ammattilaisia.

Kohteliaimmin pyydän Sinua osallistumaan tähän tutkimukseen osallistumalla haastatteluun. Tutkimukseen haastatellaan noin 15 lastensuojelun ammatillista työntekijää. Organisaatiosi on myöntänyt tähän tutkimukseen luvan kesäkuussa 2020. Osallistumisesi haastatteluun on tutkimuksen kannalta merkittävää ja tuottaa osaltaan tietoa lastensuojelun asiakasprosessin johtamisen kehittämiseksi. Osallistuminen on luonnollisesti vapaaehtoista, ja Sinulla on täysi oikeus keskeyttää osallistuminen tutkimukseen milloin tahansa syytä ilmoittamatta.

Tutkimushaastattelun kulku

Ennen tapaamista lähetän haastateltavalle tutustumista varten suostumuslomakkeen ja haastattelun teemat. Lisäksi lähetän etukäteen asiakirja-aineistosta tuotetun tiivistelmän kiireellisen sijoituksen asiakastilanteiden tyypeistä. Haastattelu toteutetaan Zoom / Teams -ohjelman välityksellä, ja haastateltavalle lähetetään linkki etukäteen sähköpostitse. Haastattelun kesto on noin 55 minuuttia, mutta siihen on hyvä varata aikaa noin 60 minuuttia. Haastattelu tallennetaan sen analysointia varten.

Luottamuksellisuus, tietojen käsittely ja säilyttäminen

Tutkimuksessa asiakirjojen sisältämät henkilötiedot sekä muut tunnistettavat tiedot ovat ainoastaan tutkijan tiedossa ja häntä sitovat tutkimuseettiset velvoitteet. Kaikki kerätty tieto ja tutkimustulokset käsitellään koodattuina siten, ettei yksittäisiä tietoja pystytä tunnistamaan tutkimustuloksista. Myöskään organisaation nimeä ei raportoida. Tutkimusrekisteriin tallennetaan vain tutkimuksen kannalta välttämättömiä tietoja ja aineistoa säilytetään suojattuna atk-tiedostona niin kauan kunnes tutkimus on päättynyt. Paperille tulostettu aineisto säilytetään koodattuna tutkijan työhuoneessa lukollisessa kaapissa. Tutkimuksen päätyttyä aineisto hävitetään. Tutkimuksessa kertynyttä aineistoa ja muita tietoja ei luovuteta kenellekään kolmannelle osapuolelle.

Tutkimustuloksista tiedottaminen

Tutkimustulokset raportoidaan väitöskirjaraporttina.

Tutkimuksesta vastaavan ohjaajan ja tutkijan yhteystiedot

Tutkimuksen vastaavana ohjaajana toimii:

Katja Forssén
Professori, VTT
kafors@utu.fi
Puh. 029 450 2167

Tutkijana toimii:

Anssi Lähde
Lehtori, VTL
anssi.j.lahde@utu.fi
Puh. 044 907 2075

Liite 7. Suostumuslomake.

Suostun tutkimushaastatteluun, joka liittyy kiireellisen lastensuojelun asiakasprosessiin ja sen johtamiseen. Olen tietoinen väitöskirjatyöstä, sen tarkoituksesta ja tavoitteista. Tutkijalla on lupa käyttää tätä aineistoa tutkimuksessaan.

Minulla on oikeus milloin tahansa tutkimuksen aikana ja syytä ilmoittamatta keskeyttää tutkimukseen osallistuminen, mikäli koen tämän tarpeelliseksi. Allekirjoituksellani vahvistan osallistumiseni tähän tutkimukseen ja suostun siihen, että haastattelutallennettani voidaan käyttää kyseisen tutkimuksen aineistona. Minua on informoitu siitä, että nauhoite hävitetään asianmukaisesti tutkimuksen valmistuttua.

Tutkimukseen osallistuvan allekirjoitus

Päiväys __/__/202

Jos Teille tulee kysyttävää väitöskirjatyötä ja sen toteutusta koskien, vastaan mielelläni.

Anssi Lähde
Lehtori, VTL
Puh. 040 3566040
anssi.j.lahde@utu.fi

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

ISBN 978-951-29-9620-9 (Painettu)
ISBN 978-951-29-9621-6 (PDF)
ISSN 0082-6987 (Painettu)
ISSN 2343-3191 (Sähköinen)